TILL ÖSTERLAND

SKILDRINGAR FRÅN EN RESA I TURKIET, GREKLAND, SYRIEN, PALESTINA, EGYPTEN SAMT PÅ SINAIHALFÖN HÖSTEN OCH VINTERN 1894

Oasen Firan i Sinaiöknen.

AF **P. WALDENSTRÖM**

STOCKHOLM A. L. NORMANS FÖRLAGS-EXPEDITION.

STOCKHOLM tryckt i Central-Tryckeriet 1896

PAPPER FRÅN KLIPPANS BRUK

Förord till den elektroniska utgåvan

Denna bok från 1896 digitaliserades i augusti 2018.

En norsk översättning från 1897 har digitaliserats av norska Nasjonalbiblioteket och vi tror att den borde vara fritt tillgänglig för alla, men är det för närvarande bara för norska IP-adresser.

Planscherna sitter i det digitaliserade exemplaret inte i anslutning till de sidor, som **föreskrivs i förteckningen**, och vid digitaliseringen har ordningen inte ändrats. Exempelvis sitter plansch IV mellan sidorna 96 och 97 och inte vid sidan 208. Men eftersom den tillhörande texten, enligt förteckningen, ändå finns på sidan 215, så kanske det inte gör så mycket.

I företalet hänvisar författaren till norska Volrath Vogts ***Det hellige Land*** (1879).

FÖRETAL.

När jag nu lemnar detta verk fullständigt i allmänhetens händer, känner jag ett behof att uttala ett hjertligt tack till alla subskribenter och subskribentsamlare, hvilka genom sin talrikhet gjort det möjligt att på detsamma nedlägga de stora kostnader, hvarigenom det kunnat erhålla en sådan utstyrsel, som det har, både hvad papper, tryck och teckningar angår.

Såsom jag i inledningen sagt, så är boken helt enkelt en skildring af min resa, grundad på de anteckningar, som jag dag för dag under densamma gjort. Men naturligtvis har jag icke kunnat underlåta att tillika lemna hvarjehanda meddelanden om de platser, jag besökt. Detta har skett dels på grund af egna iakttagelser, dels på grund af upplysningar, som jag inhemtat af personer på de resp. platserna eller ur böcker. Bland dessa senare må här särskildt nämnas K. Bædekers utmärkta resehandböcker samt den norske läraren Volrath Vogts stora, med öfverlägsen lärdom och grundlighet skrifna verk: Det hellige Land.

De teckningar, som min bok innehåller, äro icke blott många utan ock fullkomligt naturtrogna. Somliga äro hemtade ur utländska verk, men en mycket stor mängd äro gjorda i Stockholm efter fotografier, somjag medfört hem. Sättet för deras utförande har varit dels skrapning (af min unga slägtinge fröken Ella Waldenström), dels xylografi (af herr Wilhelm Meyer), dels etsning och autotypi (af herr Justus Cederquist), och att de alla vittna om stor skicklighet hos nämda personer, det kan hvarje läsare sjelf se.

Att bristfälligheter vidlåda mina skildringar, det skall jag mer än gerna medgifva. Jag gör alls icke anspråk på, att min bok skall anses såsom något vetenskapligt verk. De uppgifter, som jag erhållit af personer eller ur böcker, har jag endast i några fall haft tillfälle att sjelf kontrollera och, der det behöfts, korrigera. Men jag har gjort det bästa, jag kunnat åstadkomma på den tid, jag haft att egna åt detta arbete, och det har beredt mig ett synnerligt nöje alt från skilda håll höra, att personer på mycket olika bildningsgrad och i mycket olika samhällsställning med stort intresse läst mina skildringar häfte för häfte, allt efter som de kommit ut.

Har det lyckats mig att göra någon nytta med min bok, så må Gud hafva äran derför. Sjelf har jag för mina bibelstudier haft stort gagn af den resa, som jag der skildrat.

Gefle 18 nov. 1896.

P. W.

Rättelser:

Sid.

31

rad

10

nedifrån

står:

Würtemberg

läs:

Wittenberg

»

32

»

1

»

»

Europas

»

mellersta Europas

»

416

under teckningen

»

419

»

434.

»

582

rad

10

nedifrån

»

i bokstafven

»

bokstafven i

jag medfört hem. Sättet för deras utförande har varit dels skrapning (af min unga slägtinge fröken Ella Waldenström), dels xylografi (af herr Wilhelm Meyer), dels etsning och autotypi (af herr Justus Cederquist), och att de alla vittna om stor skicklighet hos nämda personer, det kan hvarje läsare sjelf se.

Att bristfälligheter vidlåda mina skildringar, det skall jag mer än gerna medgifva. Jag gör alls icke anspråk på, att min bok skall anses såsom något vetenskapligt verk. De uppgifter, som jag erhållit af personer eller ur böcker, har jag endast i några fall haft tillfälle att sjelf kontrollera och, der det behöfts, korrigera. Men jag har gjort det bästa, jag kunnat åstadkomma på den tid, jag haft att egna åt detta arbete, och det har beredt mig ett

synnerligt nöje alt från skilda håll höra, att personer på mycket olika bildningsgrad och i mycket olika samhällsställning med stort intresse läst mina skildringar häfte för häfte, allt efter som de kommit ut.

Har det lyckats mig att göra någon nytta med min bok, så må Gud hafva äran derför. Sjelf har jag för mina bibelstudier haft stort gagn af den resa, som jag der skildrat.

Gefle 18 nov. 1896.

P. W.

Rättelser:

Sid.

31

rad

10

nedifrån

står:

Würtemberg

läs:

Wittenberg

»

32

»

1

»

»

Europas

»

mellersta Europas

»

416

under teckningen

»

419

»

434.

»

582

rad

10

nedifrån

»

i bokstafven

»

bokstafven i

REGISTER.

PLANSCHER.

Första siffran betecknar den sida, der planschen står, andra siffran den sida, der motsvarande text återfinnes.

REGISTER.

PLANSCHER.

Första siffran betecknar den sida, der planschen står, andra siffran den sida, der motsvarande text återfinnes.

 FÖRSTA KAPITLET.

Inledning. — Resesällskap. — Den bästa resetiden. — Huru man skall bereda sig största nytta af en resa. — Hvad man har att vänta af mina reseskildringar.

många år har det varit min förhoppning att såsom afslutning af mina utländska resor få göra en färd till Palestina, Egypten och Sinai. Ett särskildt intresse har denna tanke fått för mig genom mitt arbete med utgifvandet af nya testamentet jemte förklarande anmärkningar, hvarmed jag varit sysselsatt i mer än tio år. När detta verk var afslutadt (1894), gjorde jag mig ock genast redo att företaga den efterlängtade resan.

Efterlängtad, säger jag. Ja, ehuru jag längesedan bort vara mätt af resor, så foro dock mina blickar gång efter annan bort till det berg, der Gud gaf Israel sin lag, till det land, der väldiga minnesmärken än idag tala om mångtusenårig kultur, som uppväcker hvarje betraktares häpnad, men framför allt till det land, som trots sin obetydlighet likväl för menskligheten haft större betydelse än något annat. Jag menar det land, der han vandrade, som om sig kunde med sanning säga icke blott: »Jag är ett af ljusen i verlden», utan: »Jag är verldens ljus», han som ehuru fattig, ringa, föraktad och förföljd likväl blef utgångspunkten för en mensklighetens pånyttfödelse, hvars resultat slutligen skall blifva ett verkligt Guds rike på jorden. Att4

stå med mina fötter på Sinai och Sion — huru skulle jag kunna annat än längta efter det? Att i Betlehem se stället för Jesu födelse, i Nazaret platsen för hans uppfostran, att på sjön Gennesarets stränder vandra, om jag så må säga, i hans fotspår, samt i Jerusalem besöka de heliga platser, der han kämpat sin hårdaste kamp, der han lidit och dött samt stått upp från de döda, allt för min och hela verldens frälsning — man måste ju vara en stock för att icke känna sig i hjertat dragen af sådant.

När det nu var afgjordt, att jag skulle resa, gällde det att se mig om efter resesällskap. Att vid min ålder resa ensam, kände jag, var icke rådligt. För resten kan jag nu af erfarenhet säga, att ingen bör göra en sådan resa ensam. En sjukdom eller olyckshändelse kan inträffa, och då är man mycket illa ute, om man är allena. Två är bättre än en, säger ordspråket, ty om den ensamme faller, så har han ingen, som hjelper honom upp. Dock bör man undvika att vara för många. Ty inom en större grupp kunna lätt olika önskningar uppstå, hvilka vålla slitningar och derigenom väsentligen störa resans behag. Den ene vill då resa hit, den andre dit, den ene vill stanna en dag längre på ett ställe än den andre; den ene vill kanske på dagen färdas längre, än de andra anse sig orka o. s. v. Dertill kan komma illamående än hos en, än hos en annan, hvilket vållar uppehåll och otålighet. Derför är det bäst att vara två eller några få. Äfven de kunna stöta ihop tillräckligt för att göra mången klar dag mulen. Fördelarne öfverväga dock olägenheterna. Men nödvändigt är, att en af dem är den afgörande, när olika meningar och planer uppstå.

Vi träffade i Damaskus en österrikare, som reste ensam. Vi foro ett par dagar tidigare än han från Damaskus. Sedan stötte vi tillsammans igen vid sjön Gennesaret, och han klagade jämmerligt öfver, hvilken plåga det varit för honom att flere dagar å rad färdas i sällskap endast med de araber, som utgjorde hans förare och tjenare, utan att träffa en enda bildad man. Detta är också en sida af saken, som förtjenar att tagas i betraktande. När han nu kom i vårt sällskap, var han glad; som om han kommit i en annan verld.

Mitt sällskap på resan blef föreståndaren för Kristiania sjömanshem, M. Rosendahl.

Hvad angår tiden för en resa till österlandet, så väljes dertill vanligen vintern och våren. Resenärerna fara i december—februari till Egypten. Allting grönskar och blomstrar då. Om dagarne har man en sommarvärme, som icke synnerligen besvärar en europé, och om nätterna är det rätt svalt, så att man sofver godt. Sedan resa de till Palestina, der också allting då grönskar, samt vidare upp genom Syrien, der de i Beyruth eller Haifa inskeppa sig

för att fara hem.

Min resa kunde icke ske vid en sådan tid, emedan jag då var upptagen af riksdagen. Jag måste alltså resa på hösten. Och nu är jag glad deröfver. Ty det är utan tvifvel den bästa resetiden. På våren ser man landets grönska, det är sannt; deremot är allting på hösten grått och brunt. Men gröna kullar kan man om sommaren få se hvar som helst. - Och huru man än må kläda Egypten eller Palestina i grönt, så hafva de inga landskap, som i skönhet låta jemföra sig med de landskapsvyer, som man nästan öfver allt kan få se hemma. Om man undantager Libanon, så äro Syrien och Palestina ytterst fula länder. Egypten är icke heller något vackert land. Dess palm-lunder äro någonting för ett europeiskt öga ovanligt och derför tilldragande. Men de stå qvar året om. Dem kan man få se lika bra, antingen man reser den ena årstiden eller den andra.

Härtill kommer ändtligen, att det på vintern och vårsidan är så ofantligt mycket resande, att man ofta har svårt att få en beqväm plats på ångbåtar och hotell, medan priserna alltid ställa sig mycket högre än andra tider.

På hösten deremot ser man och äter af landets frukter. Ack, dessa förtjusande, af drufvor öfverfyllda vingårdar i Syrien, synnerligen på Libanon, samt i Palestina, dem får vinter- och vårturisten aldrig skåda eller smaka af. Och de väldiga klasar af dadlar, som utgöra palmernas största prydnad, dem får han aldrig heller se. De skördas, innan han kommer dit.

På hösten skådar man ock folkets lif vida bättre än på våren. Man ser, huru det sköter sin jord och handterar sin skörd o. s. v.6

FÖRSTA KAPITLET.

Och när man kommer till Egypten, så får man se hela landet stå under vatten till följd af Nilflodens öfversvämningar, och det är i afseende på naturföreteelser det intressantaste af allt. När vi kommo dit i november, stod landet under vatten. Men när vi foro derifrån, efter att hafva gjort en utflygt till Sinai, så hade floden dragit sig temligen inom sina naturliga gränser igen, och »vår»-arbetet var i full gång. Jag skattar det derför såsom en riktig lycka, att nödvändigheten tvang mig att resa just den bästa tiden.

Väl var hettan i Syrien och Palestina mycket stark — stundom mellan 40 och 50 grader Cels. — men man vänjer sig vid solhettan också, likasom vid allt annat. Om någon, som läser dessa rader, tänker på en resa till österlandet, så råder jag honom alltså att välja just den tid, som jag reste, d. v. s. september—december. För en sådan händelse är man dock tvungen att börja i Syrien och sluta i Egypten, medan man på vintern och våren alltid reser tvärtom. Det är alldeles för hett i Egypten i september samt för kallt i Syrien i november och december. Der har man regntid då.

1 Syrien och Palestina finnas så godt som inga vägar. Med undantag af några korta stycken kan man ingenstädes komma fram med åkdon, ej ens med en skottkärra, utan att bära henne på axeln eller på hufvudet. Till följd deraf är en resa i dessa land mycket besvärlig och ansträngande. Den är ock ganska äfventyrlig — här till följd af de branta höjder, uppför och utför hvilka man ständigt måste färdas på de mest förfärliga stigar, der till följd af de svindlande bråddjup, vid hvilkas yttersta rand stigen ofta går. Lägges dertill faran för solsting och febrar, så skall man lätt finna, att ingen bör gifva sig ut på en sådan färd utan att vara i besittning af en stark helsa och goda kroppskrafter. I Damaskus träffade vi tvenne amerikanare, fader och son. Sonen hade velat resa, och fadern hade icke velat lemna honom allena. Nu låg fadern sjuk i nervfeber på hotellet och sväfvade mellan lif och död. Sedan fingo vi i Jerusalem höra, att han blifvit så pass återställd, att man kunnat föra honom till ett sjukhus i Beyruth. Men hade han träffats af sjukdomen inne i landet, der inga vägar, hotell eller läkare finnas, så hade han varit under de ömkligaste omständigheterHURU MAN FÅR STÖRSTA NYTTAN AF EN RESA.

till spillo gifven. Jag grufvade mig många gånger, när jag tänkte på sådant, men Gud hjelpte nådeligen igenom allt. Nödvändigt är dock, att man iakttager all möjlig försigtighet.

Hvad nytta man skall hafva af en sådan resa, beror väsentligen på, huru pass man genom studier förberedt sig för densamma. Om den, som studerat växterna, går öfver ett blomsterfält i sällskap med -en, som saknar dessa studier, så ser den förre ofantligt mycket mer än den senare. Vandringen blir ock derigenom för honom mycket

mer intressant och lärorik än för hans kamrat. Den som studerat stjerneverlden, ser på himlahvalfvet mycket, som en okunnig icke alls •observerar. Och så förhåller det sig äfven med personer, som resa. Bereder man sig genom studier dertill, så observerar man mer, lär mer och behåller tingen bättre i minne, hvarigenom resan lemnar «fter sig mycket större nöje och nytta, än om man reser såsom en blindbock bara för att hafva rest och att kunna vid hemkomsten skryta deröfver.

»Har du sett Rafaels verldsberömda tafla, den sixtinska madonnan?» frågade en person sin vän, som just kommit hem från en resa i Tyskland. »Hvar fins den?» frågade den bereste tillbaka. »I tafvelgalleriet i Dresden», svarade hans vän. »Ah ja», genmälte nu den andre, »då har jag nog sett den, ty jag gick igenom alla rummen i •det galleriet». Detta är ett träffande exempel på, huru det går till för många att resa. Utan förberedande studier fara de åstad, veta ej, huru man skall resa, hafva ingen aning om, hvad som är att skåda, se derför händelsevis en mängd småsaker, medan de aldrig få lära känna det, som är af verklig betydelse.

Den ofvan nämde österrikaren var en sådan der okunnig resenär. Han hade en dugtig arabisk förare. Denne insåg hans okunnighet och satte derför i honom den ena galna historien efter den andra. I en stad vid namn Hawara underrättade han honom t. ex., att det var här som Moses broder Aaron dog. Vid den förmodade platsen för det gamla Magdala pekade han på en förfallen koja och sade: »Monsieur, det der är Maria Magdalenas hus; det var hon, som följde Jesus». Vi frågade honom en gång afsides, huru han8

kunde »dra till» på ett sådant sätt. »Man måste någonting säga», svarade han.

Från Jerusalem hade vi en förare, som berättade roliga historier efter sådana resenärer. Så t. ex. hade han en gång haft under sin ledning en tysk. När de kommo till staden Endor, frågade tysken-efter en trollqvinna, som skulle finnas der, och som han gerna ville se. Han hade något dunkelt minne ur bibliska historien om den troll-

Bpandenburgerthor i Berlin (sid 22).

qvinna i Endor, till hvilken konung Saul tog sin tillflykt för att få veta, huru det skulle gå honom i striden med filistéerna.

Hvad man har att vänta af mina reseskildringar, på den frågan-vill jag svara: Ingen lärd vetenskaplig afhandling — sådana blifva vanligen tunglästa — utan helt enkelt en reseskildring med redogörelse för, hvad jag skådat och upplefvat, äfvensom hvarjehanda, upplysningar angående de folk, länder och städer, som jag besökt. Många anekdoter af lärorikt och nöjsamt innehåll, många jemförelser och reflexioner öfver ditt och datt, många små enskildheter skola der-hvad man har att vänta af mina skildringar.

vid förekomma. Säkert skola somliga läsare anse dem alltför obetydliga; men de skola göra berättelsen mer lefvande och roa ej så få. Jag skall göra, hvad jag kan, för att taga läsaren med mig, så att han känner det, som om han reste sjelf samt såge och hörde, hvad han läser om. I fall någon efter bokens läsning säger: »Det är en bok utan vetenskapligt värde», så skall detta icke göra mig ledsen, om jag blott kan få höra andra säga: »Det var en nöjsam och läro-

Segermonumentet i Berlin (sid. 30).

rik bok det der.» Vetenskapen skall icke genom henne göra några framsteg, men möjligen skola många, som icke äro vetenskapsmän på det område, der hon rör sig, få lara åtskilligt, som för dem kan vara af intresse samt bereda dem en och annan nöjsam stund, medan de hvila från sitt egentliga arbete. ANDRA KAPITLET.

Resebyråar. — Utrustning. — Mynt. — Språk.

är man skall göra en längre resa, bör man hafva en bestämd plan och icke resa på måfå. Annars förspiller man alldeles onödigtvis tid och penningar och hemtar icke på långt när af resan den nytta, som man annars kunde hafva.

För att stå resande till tjenst i detta afseende hafva i utlandet bildats s. k. resebyråar. Dessa anordna efter väl uttänkta planer för större eller mindre sällskap resor åt alla håll och kanter af verlden. De utgifva årligen fullständiga program, upptagande afgångstider, pris och annat, som man behöfver veta. Sedan man studerat ett sådant program och bestämt, med hvilken »expedition» man vill följa, så anmäler man sig på byrån, betalar den bestämda summan, infinner sig å utsatt dag på expeditionens afgångsplats och inträder i det sällskap, som skall göra samma resa, kanske 20 — 30 personer eller mer. Sedan följer man bara med och låter sig föras af en ledare efter bestämdt schema. Biljetter, åkdon, bärare, hotell, mat, tullbehandling o. s. v. — allt ombesörjer och betalar byrån. Resenärerna följa ledaren såsom en skock får följa sin herde.

Detta sätt att resa har sina stora fördelar för dem, som resa endast för sitt nöje. Man vet på förhand, hvad resan kostar, huru

hon går, huru länge hon räcker o. s. v. Ledaren känner alla de platser, som besökas, han för »sina får» till alla sevärdheter och beskrifver allt. Resan blir mer bekväm. Man slipper mycket bråk och obehag. Kostnaderna torde ock i allmänhet icke ställa sig afsevärdt dyrare, än när man reser lika fint på egen hand.

Men naturligtvis är detta resesätt icke utan sina olägenheter. Allt går efter ett schema, som icke får rubbas, ehvad solen skiner eller regnet faller i strömmar; man saknar den frihet, som man har, om man reser för sig sjelf; man kan komma i ett mindre angenämt sällskap o. s. v.

De förnämsta resebyråerna äro Cook and Sohn i London, Gaze and Sohn i London, Carl Stangens Reisebureau, 10 Mohrenstrasse, i Berlin. Vi vände oss icke till någon af dessa byråer utan föredrogo att resa för oss sjelfva. Vi ville vara oberoende. Och när man reser för att studera, är detta nödvändigt.

En vigtig sak för att göra resan god är en lämplig utrustning. Jag kände af gammalt, att man lätt frestas att taga för mycket med sig. Derför skulle jag här vara försigtig. Jag tog alltså icke mer, än att jag ledigt kunde bära alltsammans sjelf nästan huru långt som helst. Sammalunda gjorde min reskamrat. Har man så mycket, att man är tvungen att anlita bärare, så får man många förargelser och utgifter, som man annars slipper. Långt flere, än som behöfvas, vilja då befatta sig med ens saker, och alla vilja de ha be-taldt vanligen öfver all höfvan. Gör man dem ej till viljes, så blir det gräl och tråkigheter. Man kan här hemma i vårt lugna Sverige icke göra sig en föreställning om, huru det går till i söderns länder och i synnerhet i österlandet. När man der landstiger eller stiger af tåget på en plats, blir man strax omringad af en mängd gestikulerande, grälande och skrålande män, som slitas om ens person och ens saker, så att man kunde frukta att blifva söndersliten. Dertill komma alla besvärligheter i tullen, der man oupphörligt skall öppna och röra om allt, derest man ej vill med penningar muta tulltjenste-männen. Både i de turkiska länderna och i Egypten blir man tull-visiterad, såväl när man far, som när man kommer. Om man då'

icke har mer med sig, än att man kan bära och sköta allting ledigt sjelf, så är man kvitt bra mycket obehag.

Utrustningen bör alltså vara enkel och praktisk. En enda drägt gör tillfylles, om den är snygg, väl sydd samt af starkt och till färgen oömt tyg. Jag hade två drägter med mig, men den ena låg i kappsäcken orörd, ända tills jag kom hem till Sverige igen. Rosendahl hade ock en drägt i kappsäcken, men den begagnade han aldrig.

Huru somliga resa, derpå må som exempel anföras, att den i förra kapitlet nämde österrikaren hade åtta drägter med sig! Nu kan ju en olycka hända de kläder, man bär; men befinner man sig då på en civiliserad ort, så är det lätt köpa ett nytt plagg, och är man på en ociviliserad trakt, så är det just ingen olycka i olyckan. Då kan man se ut huru som hälst. Hvad angår underkläder, bör man ock taga med sig så litet som möjligt. Man kan få tvättadt på alla hotell, och för resten kan man tvätta sjelf. Jag lät aldrig tvätta under hela resan. Mina näsdukar tvättade jag i handfatet om qvällen, och på morgonen voro de torra. Naturligtvis voro de ej så hvita; men när man lemnar Sveriges gränser, får man uppgifva alla tankar på att få linnekläder hvita igen ur tvätten, äfven om man lemnar bort dem. Hvita skjortor hade jag inga utan endast ylleskjortor. Dem tvättade jag ock alltid sjelf. På qvällen fyllde jag ett handfat med vatten, löddrade upp ett stycke salmiaktvål deri, lade så ned skjortan. På morgonen tog jag upp den, strök af den och sköljde den i nytt vatten. Och så var den saken färdig. Efter några timmar var

skjortan lika torr som ren, och — det bästa af allt — lika stor som förr, så att jag utan svårighet fick henne på mig, hvilket alls icke hade varit gifvet, om jag lemnat bort henne till tvättning.

Krage och manchetter bör man för en sådan resa hafva af celluloid. De hålla sig trots stark svettning styfva, medan linnekragar strax falla ihop. De hålla sig ock rena, och när de bli smutsiga, tvättar man af dem med stor lätthet. En krage på och en i kappsäcken samt ett par manchetter göra alldeles till fylles. Gå de sönder, så kan man lätt köpa nytt, så snart man kommer till en så fin plats, att man behöfver någon krage alls.

Det säger sig sjelft, att man på detta sätt kan hafva rätt litet med sig och reda sig mycket bra. Skulle jag göra om resan, skulle jag icke taga med mig stort mer än hälften af, hvad jag nu hade.

Öfverplagg må man ock akta sig att draga med i onödig mängd. Jag lemnade min öfverrock som vanligt hemma, och det hade jag aldrig skäl att ångra. Deremot tog jag en enkel blå regnkappa med

Tyske kejsaren besöker furst Bismarek på Friedriehsruhe (sid. 30).

mig. Galoscher, paraply och käpp äro saker, som jag icke på många år begagnat, och som jag naturligtvis än mindre släpade med på resan. Sådana ting äro alltid till hinders. De taga rum, de öka packningens tyngd; så glömmer man galoscherna här och sitter sönder paraplyet der. När man är ute, så göra galoscherna gången tung; paraplyet och käppen upptaga ena handen, så att man endast har en ledig för annat, som kan förekomma o. s. v. Ju ledigare man är, desto bättre.

Man må icke tro, att man väcker något uppseende genom att fara fram så der enkelt. Långt derifrån! I den böljande massa af menniskor, af hvilken man ständigt omgifves, försvinner man alldeles, så att man kan vara fullkomligt ogenerad. Ingen ser på en, ingen frågar, hvarifrån man är, eller hvad man heter. Man kommer, man dröjer en dag eller så, man försvinner och befinner sig nästa dag i en annan stad, kanske ett annat land och i alla fall bland fullkomligt nya menniskor. Huru man är klädd, aktar ingen på. Ingen ser, om man för tillfället fått en fläck på byxorna eller en refva på rocken. Fläcken kan man snart tvätta bort, och refvan kan man få lagad hos närmaste skräddare, medan man sitter ned och väntar.

Till min utrustning hörde ock hvarjehanda småsaker, såsom sy-behör, så att jag kunde vid förefallande behof laga ett klädesplagg provisoriskt eller sy i en knapp o. s. v., vidare en liten skoborste och blanksmörjeask i oljeduksfodral — på mina långa resor har jag funnit, att det alltid är trefligt att kunna göra sig så oberoende som möjligt af hotellens och gatornas skoborstare — en dugtig täljknif, en fick-termometer, ett meterband och en kompass, alltsammans saker, som voro till nytta. Naturligtvis kommo dertill skrifmaterialier och annat smått. Rosendahl var derjemte utrustad med en fotografiapparat, genom hvilken vi erhöllo många bilder, som äro mycket intressanta att ega.

En sak, som man icke kan hafva för mycket af, det är fickor: fickor i rocken ofvan och nedan, fickor i västen innan och utan, fickor i byxorna fram och bak. Man bör ock se till, att alla fickor äro starka samt helst försedda med en klaff, som man kan knäppa — det sista dels för ficktjufvars skull, dels för att ungå faran att vid böjningar tappa saker ur sina fickor. Visst händer det, att man då också kan »tappa saker i fickorna», när man »går i tankarne» och stoppar en sak i en ficka, der den annars icke brukar ligga. Men då hittar man alltid igen den, om man bara har tålamod och inte blir för ifrig. I allmänhet har man ock på en sådan der resa tid nog dertill.

För utgifterna under färden försågo vi oss med s. k. rese-kreditiv. Det går så till, att man i en bank sätter säkerhet för ett visst belopp. Så får man då ett öppet bref från banken, ställdt till

alla utländska banker, med hvilka den står i affärsförbindelse. Brefvet innehåller en uppmaning till dem att till

innehafvaren den och den betala, hvad han begär, intill så och så stort belopp. Jemte brefvet får man en liten bok med förteckning öfver alla dessa utländska banker, och der får man skrifva sitt namn. När jag nu kommer på en utländsk bank och visar brefvet samt begär t. ex. 500 francs, så får jag lemna ifrån mig boken samt skrifva mitt namn, hvilket då noga jemföres med namnteckningen i boken. Det belopp, som jag tager ut, antecknas i kreditivbrefvet.

Denna anordning är mycket praktisk och trygg. Den kostar ej heller mycket.

Det främmande mynt, som bäst går öfver allt i österlandet, är franskt guldmynt eller s. k. francs. Det myntet förstå alla sig på både i stad och på land, både höga och låga, köpmän och arbetare, munkar och beduiner. Isynnerhet äro »napoleons» i bruk, d. v. s. guldmynt af 20 francs värde och med Napoleon III:s bild på ena sidan. En franc motsvarar i vårt mynt vid pass 72 ore. I Egypten begagnas engelskt guldmynt också mycket, ja lika mycket om ej mer än det franska.

Hvad angår språket, så bör man naturligtvis känna något af de stora verldsspråken för att kunna göra en längre utrikes resa med tillbörlig nytta. Eller ock bör man vara i sällskap med någon, som kan ett eller flere af dessa språk. Rosendahl talade engelska och jag talade tyska, och det gick bra. Alltid träffade vi på personer, som förstodo något af dessa språk. Dock var det skada, att ingen af oss kunde ledigt röra sig med franskan, som talas af alla bildade i de turkiska länderna och i Italien. Den egentliga befolkningen i Turkiet talar turkiska; i Syrien, Palestina och Egypten arabiska. För att reda sig med dessa menniskor lär man sig ett och annat ord, skarfvar i med hvarjehanda åtbörder och rörelser eller miner, hvilket de med otrolig kvickhet uppfatta. Det går så bra, så bra, och man kan hafva rätt roligt ibland. Går det icke, så får man begagna tolk eller — gå sin väg. Nog reder man sig alltid, bara man icke är blyg.

Och nu bär det af.

-o-<S - TREDJE KAPITLET.

Afresan. — Stralsund. — Berlin. — Fürstenwalde

et var den 10 sept. 1894, en måndag, som resan skulle ske. Rosendahl hade kommit till Stockholm. Jag befallde de mina i Guds, den trofaste himmelske faderns hand.

Y \ Det är godt att få göra det och att kunna göra det. Att »sitta under den högstes beskärm och den allsmäktiges skugga», såsom David säger, det allena kan med skäl kallas för trygghet. Och när man skall göra en sådan resa, som jag nu stod i begrepp att företaga, då behöfver man riktigt en personlig Gud, som hör bön och som följer och har omsorg om de sina.

Med aftontåget bar det af. Min hustru följde mig till Gnesta. Om vi skulle få se hvarandra mer i detta lifvet, det kunde vi icke veta. Men återseendet i vår himmelske faders hus — det hade vi löfte på, ett löfte som är säkert. Och på det löftet skildes vi.

Efter en ganska god sömn på tåget kommo vi till Malmö på morgonen den 11. I Malmö hade vi 40 minuter på oss. Hos en god vän drucko vi kaffe. Sedan läste vi ett kapitel af vår Guds ord, det ord som under alla strider och stormar, under all ovisshet och alla vexlingar är en säker ankargrund för den, som längtar efter frid, och en säker ledstjerna för hvar och en, som vill gå den rätta vägen. Derefter tackade vi Gud och bådo samt gingo så ned till ångbåten.STRALSUND.

17

Det var en tysk ångbåt, som förut varit svensk. Vädret var kallt och blåsigt och färden mindre treflig. Rosendahl var naturligtvis inte sjösjuk — han hade ju rest flere gånger öfver Atlanten — men inte mådde han bra. Jag var inte heller sjösjuk — långt derifrån! Jag hade ju äfven jag farit öfver Atlanten. Men stundtals kändes det, som om jag ätit något mindre lämplig mat; och ehuru

Det nya riksdagshuset i Berlin (sid. 30).

jag var kry i jemförelse med Rosendahl, så hade jag dock varit ändå kryare dagen förut.

Det var kl. 7,20 f. m. vi lemnade Malmö. Som färden icke skulle vara mer än några timmar, så togo vi däcksplats; och då fördäcket var lika bra att gå på som akterdäcket, så stannade vi der och hunno lika fort fram som första klassens passagerare, hvilka betalade mer än dubbelt så hög passagerareafgift som vi. Kl. var 3 på e. m., då vi lupo in i Stralsund.

Stralsund är en medelmåttig stad i Pommern. Den har icke mer än vid pass 30 tusen invånare. Men den har i Sveriges och

protestantismens historia spelat en ganska vigtig rol. I det stora tyska trettioåriga kriget 1618—1648 slöt staden sig till protestantismens sak. Den kejserlige generalen Wallenstein försökte att intaga densamma, och så viss var han på sin sak, att han skall hafva förklarat, att om staden än vore med diamantkedjor bunden vid himmelen, så skulle han taga henne. Men murarna voro starka och borgarne tappra, och den öfvermodige generalen måste efter mycket arbete och tidsspillan vända om med oförrättadt ärende. Dagen för hans snöpliga aftåg firas ännu årligen af Stralsunds inbyggare med en glädjefest.

När den svenske konungen Gustaf Adolf sedan kom öfver till Tyskland för att deltaga i kriget, fann han i Stralsund en god stödjepunkt. Vid krigets slut blef Stralsund en svensk stad och förblef det — endast med ett par korta afbrott — ända till 1814. När Karl den tolfte hade fullbordat sin äfventyrliga ridt från Turkiet hem till sitt rike, så var Stralsund den första svenska stad, som tog emot honom inom sina murar. Det var kl. 1 en kall novembernatt. Under 14 dagar hade konungen nästan ingenting sofvit men mycket svultit och frusit. Sveriges rike stod på branten af undergång. Sveriges folk höll på att förtvifla. Konungens ankomst till Stralsund tände nytt hopp i dess hjerta. Det reste sig åter i tron på seger och räddning.

När man tänker på sådant, kan det icke annat än göra ett svenskt hjerta godt att se den ärevördiga staden. Den har nu ingen militärisk betydelse. De gamla fästningsvallarna äro förvandlade till promenadplatser. Men stadens rika minnen äro qvar. Och såsom vittnen från gamla tider om ärorika strider stå der ännu det gamla rådhuset från i j:de århundradet samt tvenne präktiga kyrkor, som voro ett par hundra år gamla, när Gustaf Adolf höll sitt intåg der.

I Stralsund blef uppehållet icke fullt en timme. Sedan vi vid hamnen blifvit vederbörligen tullbehandlade, stego vi på tåget, som gick i en stor krok upp till staden, hvarifrån det efter ett kort uppehåll fortsatte söderut.

Bland det första, jag såg på tåget, var, huru en passagerare alldeles öppet mutade konduktören med drickspengar för att få vara ensam i sin kupé. Detta oskick är mycket vanligt i Tyskland, ja så

vanligt, att man anser det alldeles outrotligt och derför blundar, när det sker. Det andra, som väckte min uppmärksamhet, var, att det fans dricksvatten på stationen. När jag var der för 14 år sedan, begärde jag ett glas vatten. Man såg högst förvånad på mig och undrade, hvad jag var för en barbar, som begärde vatten. Sådant fans icke, utan att man särskildt skickade efter. Nu deremot fans det, och jag tänkte, att man infört det vid alla stationer. Deri bedrog jag mig dock. Äfven vid stora stationer sökte vi förgäfves efter vatten. Aldrig sågo vi heller någon passagerare dricka vatten. Alla drucko öl. När tåget stannar vid en station, komma kypare ut ur huset med brickor fulla af ölmuggar. Med dessa passera de utefter vagnarne till tjenst för dem, som äro törstiga. Och de hafva en strykande åtgång. Hos oss i Sverige får dess bättre sådant icke förekomma.

Klockan tre qvart till nio på qvällen rullade tåget in på Stetti-ner Banhof i Berlin. Der mötte oss en tysk prestman, Meltzer, kyrkoherde i en stad vid namn Fürstenwalde, ungefär en timmes snälltågsfärd från Berlin. Han har en gång varit min gäst, nämligen vid den verldskonferens, som kristliga föreningen af unga män höll i Stockholm för några år sedan. Han tog nu emot oss med största hjertlighet och förde oss till ett stort hotell, som

den evangeliska stadsmissionen i Berlin uppfört till tjenst för sådana resande, som önska bo på ett ställe, der en stilla, kristlig ande är rådande, och der de icke behöfva frukta att blifva prejade på något sätt. Hotellet heter Hospitz der Stadtmission, är fem våningar högt, ligger på en framstående plats, är elegant och beqvämt inredt, i alla afseenden ett första klassens hotell. Der finnes en stor läsesal, i hvilken morgonbönestunder hållas hvarje dag kl. 8.

När vi kommo dit, voro alla rum upptagna. Hotellet är mycket besökt. Vi beslöto derför att samma qväll resa till Fürstenwalde, dit vi anlände något efter midnatt.

Vi måste följande dag blifva öfver i Fürstenwalde. Det är en gammal stad med en kyrka från 1400-talet. Hon var mycket förfallen, och staden har ej råd att reparera henne. Den gamla tiden förmådde att bygga kyrkor, som den nya tiden ej förmår att underhålla.Stefanskyrkan i Wien (se kap. 5).i fürstenwalde.

Det gamla rådhuset var ock ruckligt, vida sämre än man ser hos oss i städer, som ej äro hälften så stora. Det enda hus i staden, som kunde sägas vara något, var ett kolossalt bryggeri. Det låg alldeles inpå kyrkan, så att hon tog sig ömklig ut vid sidan af den ståtlige kamraten. Ja, ja, få se! Det går litet hvarstans så, att bryggeriet öfverflyglar kyrkan. Bryggeriets inflytande synes växa för hvarje år, medan kyrkans tager af. Hvar fins bot?

Bland ställen, som vi besökte, var kristna ynglingaföreningens lokal, ett tarfligt hus med en präktig sal. Meltzer är ledare för den föreningen. Den har sammankomster hvarje söndags afton, då något föredrag hålles och de unge männen samspråka, allt under det de röka cigarr och dricka öl. De som äro under 17 år, få dock icke röka men väl dricka öl. Det hela afslutas med en bönestund. Detta må man icke tro vara något enstaka. Tvärtom är det det vanliga. Meltzer är en troende och nitisk prest. Jag sade honom, att sådant der vore rent af omöjligt hos oss i Sverige. »Ja», sade han, »det kan så vara, men här i Tyskland vore det omöjligt att få föreningarna tillsammans, om de icke finge röka och dricka öl.» Han tyckte icke om det men fann det oundvikligt.

Det går lätt, att verldsanden på ett eller annat sätt så småningom tränger in i den kristliga verksamheten. Må vi vara på vår vakt! Många syföreningar hos oss kan man icke få tillsammans, utan att de få dricka kaffe. Nå ja, att de dricka kaife, det må nu så vara, men att de icke kunna hållas tillsammans utan detta retmedel, det är ett dåligt tecken. Så var det icke från början. 1 Norge har man så småningom kommit derhän, att nästan alla medel för såväl inre som yttre mission samlas genom lotterier på bazarer. Det går ej på annat sätt att få ihop, hvad man behöfver. Huru de kristna församlingarna i Amerika måst hitta på det ena roliga efter det andra för att hålla medlemmarne tillsammans, är allmänt bekant. Saken är allvarsam. Må den, som står, se till, att han icke faller.

—mr— FJERDE KAPITLET.

I Berlin.

en 13 sept. (torsdag) reste vi från Fürstenwalde in till Berlin kl. 7 på morgonen. Berlin är en stad på mer än halfannan million invånare, en vacker och ståtlig stad, hufvudstad i det tyska kejsaredömet. Berlin är medelpunkten för Tysklands militärvälde, penningevälde och judevälde, men på samma gång medelpunkten för all den oro och jäsning, som med alltjämt växande kraft rör upp det tyska samhället och sveper in framtidens horisont i moln, som synas tätna och svartna mer och mer för hvarje år.

Staden ligger på en stor sandslätt vid floden Spree. Den är mycket väl byggd med stora och breda gator samt vackra och dyrbara hus. Dess förnämsta gata kallas Unter den Linden (d. v. s. »under lindarne»). Den är vid pass 60 meter bred och i1/» kilometer lång. Vid dess östra ände ligga flere af Berlins förnämsta offentliga byggnader, bland dem det gamla slottet, som är en af Berlins största märkvärdigheter. Dess vestra ände mynnar ut i Thiergarten genom Brandenburgerthor, som anses vara ett mästerverk af byggnadskonst (se teckningen på sid. 8).

Jag har sett en uppgift, att öfver hufvud endast en på hundra af Berlins invånare någonsin besöker en kyrka eller annan gudstjenst-lokal. De nittionio sätta aldrig sin fot dit in utan lefva, alldeles som omBERLIN. — STÖCKER. 2}

ingen Gud funnes. Kyrkorna äro få och stå ofta till stor del tomma. På senare tider har man visserligen — isynnerhet genom den unga, ädla, tyska kejsarinnans ingripande — byggt åtskilliga nya kyrkor, men hvad som är gjordt, motsvarar icke ens stadens tillväxt än mindre behofvet. Och hvad uträtta för öfrigt kyrkor, när folket icke går dit? Jag såg en gång i London en prest stå och predika på gatan utanför sin kyrka. Jag frågade, huru det kom till. Mansvarade: »När folket icke går ditin, så måste han gå ut->. Gudlösheten och likgiltigheten för allt andligt griper omkring med en förfärlig makt i de stora städerna bland alla samhällsklasser. De bildade och förmögna gå fore, de obildade och fattiga följa efter. De stora länderna gå före och de små följa efter. Och hvart gå de hän?

I Berlin verkar vid sidan af den officiela folkkyrkan en evangelisk stadsmission under ledning af den vidt bekante presten och hofpredikanten Stöcker. Mitt första besök i Berlin gällde nu honom. Men tyvärr var han bortrest och skulle icke komma igen på några dagar. Det var en stor missräkning.

Stöcker är en framstående predikant, en af Tysklands förnämste. Han är ock en kraftfull arbetare för befordrande af kristligt lif och kristlig verksamhet inom sitt fädernesland. Vid den gamle kejsar Wilhelm I:s hof stod han i högt anseende. Men hos den nuvarande unge kejsaren föll han snart i onåd. Mest har han gjort sig känd för sitt arbete på den nu för tiden så mycket omordade sociala frågan. En stor motståndare som han är till socialdemokraterna, har han dock, kanske förr och bättre än någon annan, insett och behjertat vigten af, att något göres för att upphjelpa de arbetande klassernas ställning, för att fylla det svalg, som består mellan öfverklass och underklass, samt sålunda undanrödja sjelfva roten till det missnöje, den hopplöshet och förtviflan, som nu kastar allt jämt växande skaror i socialdemokratiens armar till stor fara för samhället. Han har velat genomföra en kristlig socialism, och han har varit outtröttligt verksam för denna stora idé. Den berömmelsen torde alla vilja gifva honom.

I sammanhang härmed har han med en sällsynt oförskräckthet angripit det utsugningssystem, som rikedomens innehafvare utöfvat24 v

mot de af dem beroende arbetareskarorna, hvilka de betraktat och behandlat endast och allenast såsom verktyg för sig att alltjämt öka sina rikedomar. Detta har bragt honom i ett riktigt krig mot judarne, i hvilkas händer största delen af Tysklands rikedomar äro samlade, och som icke försumma något tillfälle att med penningens allmakt slå under sig frukten af tyska folkets arbete. Striden har han fört med utomordentlig kraft och skicklighet. Jag hörde sjelf år 1881 ett

Riksrådshuset i "Wien (se kap. 5).

tal af honom i Halle, och det må jag säga: maken till politiskt tal har jag aldrig hört.

De praktiska åtgärder till de arbetande klassernas förmån, som man på senare tider vidtagit såväl i Tyskland som i Sverige och andra land, till dem har Stöcker i högst väsentlig mån gifvit uppslaget. Alltid har det ock stått klart för honom, att det enda räddningsmedlet undan revolution och undergång är kristendomen — icke en kristendom, som i katedern sysslar med lärda disputationer eller på predikstolen öfvar sig i andlig vältalighet, utan en kristendom som går ut

i lifvet och der omsätter Kristi evangelium i ett sinnelag och i gerningar, som likna hans, som »gick omkring, gjorde väl och hjelpte alla». Äfven på detta område gäller, hvad Kristus säger: Menniskan lefver icke allenast af bröd. Men hon lefver än mindre af sten.

Det var, som jag nämde, en stor missräkning att ej få träffa Stöcker. Men vi fingo emellertid se stadsmissionens lokaler. Vi kommo in på en stor gård, omgifven af byggnader, af hvilka två

Votivkyrkan i Wien (se kap. 5).

innehöllo gudstjenstlokaler. Vi gingo in i den mindre. Der hålles hvarje söndag tre gudstjensten en allmän, en för

barn och en för militärer. Sedan gingo vi till den andra, en stor, präktigt dekorerad kyrkosal. Penningar till denna anstalt har Stöcker samlat öfver hela landet. Det har icke kunnat åstadkommas inom Berlin, som dock är en stad på mer än 11/i million menniskor!

Men gården der — det förekom oss besynnerligt, att den var full af små bord.

»Du skall få se, sade jag till Rosendahl, att här serveras öl.»26 v

FJERDE KAPITLET.

Det trodde han knappt. Men jag frågade en kvinna, som städade kyrkosalen. Och mycket riktigt. På sjelfva stadsmissionens gård mellan två bönehus en ölserveringsträdgård! För våra svenska känslor är ju detta något upprörande. Men der är det helt naturligt. En nykterhetsverksamhet i Tyskland, som angrepe ölet, skulle blifva utskrattad af alla. Ölet har gått så in i hela folkets lif både bland män och kvinnor, unga och gamla, rika och fattiga, troende och icke troende, att dess utrotande synes höra till det otänkbara.

Det är märkvärdigt med alkoholens dragningskraft. Ty att det är alkolen i ölet, som drar, det lider icke tvifvel. Man ser detsamma äfven hos oss. Äfven i de kretsar, der man mycket ifrigt kämpar för absolut nykterhet, förtäres rätt mycket alkohol. Ty huru mycket man än talar om »alkoholsvaga» drycker — alkohol skall det ändå vara. Och i form af iskällardricka eller lagerdricka förtära många absolutister nu vida mer alkohol, än de förtärde på den tid, då de kanske drucko en flaska öl i veckan och ett glas vin vid något högtidligt tillfälle. Det har varit ett ofta påtänkt problem att få goda alkoholfria läskedrycker, som kunde ersätta de alkoholhaltiga om än alkoholsvaga. Men det vill icke riktigt lyckas. Och skälet ligger icke deri, att det är någon svårighet att tillverka alkoholfria drycker, som smaka vida bättre, än hvad iskällardrickat smakar, om man ur detsamma tager bort all alkohol. Nej, skälet är just, att alkoholen är borta. Tag bort alkoholen ur iskällardrickat, och ingen skall vidare smaka det. Hvem vill dricka dufvet svagdricka?

Men vi fortsätta vårt ströftåg i Berlin. Vi besökte nu museum, isynnerhet för att se den egyptiska afdelningen, af hvilken vi hade ett och annat att lära med afseende på målet för vår resa. Denna afdelning är verkligen ståtlig. Der är t. ex. ett stort rum inredt till en fornegyptisk tempelsal med altare, afgudar, pelare, hieroglyfer o. s. v., alldeles som det såg ut på Mose tid, fastän naturligtvis i mycket förminskad skala. Der ser man tegelstenar från Israels träl-doms tid, tillredda af mörk lera och halm samt soltorkade — alldeles såsom tegel ännu i dag beredes i Egypten. Der ser man en mängd toalettsaker, som tillhört en egyptisk drottning eller prinsessa, sommuseum och pan0pt1kum i berlin.

27

lefvat ungefär på Mose tid eller kanske långt derförut. Ja, det är ju omöjligt att uppräkna alla märkvärdigheter. När man icke varit i sjelfva Egypten, så har man en icke obetydlig ersättning derför i detta museum.

Öfriga afdelningar af museet gingo vi ock igenom. Der äro samlade oerhörda skatter af kulturföremål från olika tider och folk och land. De äro stumma alla dessa bilder; men har man blott riktiga öron, så blifva de snart talande. Och då berätta de tusenåriga sagor om mensklighetens utveckling, om hennes arbete och strider, om hennes lidanden, hennes nederlag och segrar i kampen för att finna det sanna, det goda, det sköna. Menniskan har af naturen en aning derom, hon famlar derefter, hon tror sig se en skymt deraf här, en skymt der. Och hon griper derefter. Hon fattar stiftet, penseln, mejseln för att taga fast det. Hon lyckas, hon misslyckas. Men när tungan stelnat och handen vissnat, då äro de kvar hennes verk. Under stormiga tider varda de skingrade, delvis förstörda, begrafna i grus. Efter århundraden och årtusenden gräfvas de fram, och i dem ser den kunnige betraktaren, hvad mästaren och i honom kanske en hel generation tänkt och velat. Så samlas de i museer och ordnas sida vid sida, der de nu stå och tala till hvar och en, som vill höra, och som förstår deras språk.

Man kan ofta vara frestad att tycka, att mycket, som fins på sådana museer, är skräp. Jag gjorde en gång den anmärkningen. Men min välvillige ledare svarade: »Skräp — hvad är det för något? Det fins intet skräp. Skräp är sådant, som ligger, der det icke skall ligga. När det kommer på sin rätta plats, så upphör det att vara skräp.»

Från Museum gingo vi till Panoptikum. Der förevisades en afdelning af konungens af Dahomey kvinliga lifgarde. Dahomey är ett negerrike i Afrika. Dess konungar äro beryktade för sin grymhet. Konungens lifvakt består af kvinnor, som lära vara utomordentligt tappra. Den afdelning, som här visades, bestod kanske af 30—40 kvinnor. De förde sina vapen med en ofantlig färdighet och syntes just vara sådana, som missionärer skildrat dem. Men hvad de här sågo af kristendomen, det kunde icke vara egnadt att verka tilldragande på deras28 v

hjertan. Det är en sorglig, en ohygglig sanning, att det är ett hinder för missionen, om hedningar få tillfälle att se kristendomen hos de kristna folken. Jag skall längre fram berätta riktigt hårresande saker i det afseendet.

Efter en vandring genom Thiergarten (»djurgården»), en stor, präktig men oändligt stel park gingo vi till stationen för att återvända till Fürstenwalde. Vid stationen rådde ett lif, hvarom man i ett land sådant som vårt ej kan göra sig en föreställning. Om en bonde, som aldrig sett någon annan station än stationen i hans by, kommer till Stockholms Central, så kan han icke annat än känna sig förvirrad af det lif och den rörelse, som der råder. Men samma skilnad är det, när man från Stockholm kommer till en af de stora verldsstädernas större stationer. Der är ett vimlande af menniskor, ett bullrande och hvisslande af tåg, som nästan hvarje minut komma och gå i alla riktningar, så att man kan bli yr i hufvudet. Icke kan man undra på, att vår tid är nervös och blir det allt mer, när man ser den förskräckliga feber, som råder på alla områden af mensklig verksamhet. På kortaste tid göra och vinna så mycket som möjligt och komma så långt som möjligt — det är dagens lösen. Och fördenskull ansträngas alla nerver till det yttersta. Men hvad som ej hinner följa med, det blir efter och trampas ned. Det går, så länge det går.

Sedan vi hvilat natten öfver i Fürstenwalde, sade vi vårt vänliga värdfolk farväl och foro åter in till Berlin, der vi besökte åtskilliga mer märkvärdiga ställen. Främst ställde vi våra steg till Charlottenburg för att bese kejsargrafven der, det s. k. Mausoleum. Det är ett litet mycket enkelt hus, som framlidne kejsar Wilhelm I byggt till grafplats för sina föräldrar samt för sig sjelf och sin gemål. Öfver grafvarna ligga underbart sköna marmorbyster, framställande de fyra aflidna. Alla grafvarna bära inskrifter, som börja mecl orden:

Här hvilar i Gud. Derpå följer namnet och slutligen ett tänkespråk. Dessa äro ganska lärorika. Så säger kejsarens fader: Min tid med oro, mitt hopp i Gud. Hans gemål, den af hela Tyskland afgudade drottning Louise: Som Herren har velat, så har det gått. Kejsar Wilhelm beder: Herre, nu

låter du din tjenare fara i frid. Och hans gemål, kejsarinnan Augusta, säger: Våren glada i hoppet, tåliga i bedröfvelsen, hållen på att bedja. Kejsaren, den store kejsaren, håller ett stort svärd i händerna, medan kejsarinnan knäpper sina händer omkring ett litet kors.

Man må nu lemna derhän, huruvida dessa tänkespråk äro sanna uttryck af de höga personernas hjerteställning till Gud. Men hvad som alltid är sannt, det är, att det för höga som för låga, för mäktiga som för svaga icke finnes någon annan säker tillflykt än hos lefvande Gud. Allt kött är hö, och dess herrlighet är såsom blomster på marken, det vissnar och faller af. På sjukbädden och på båren är den störste kejsare stoft — endast stoft, alldeles som den ringaste af hans undersåtar. Men Herren förblifver, den han är, från evighet till evighet, ett orubbligt fäste för alla dem, som söka honom.

Det berättas om kejsar Wilhelm I, att när han skulle fara ut i kriget mot Frankrike 1870, så red han först till detta grafkapell, föll der ned vid sin moders graf på knä och bad. Något sådant gjorde nog icke den öfvermodige franske kejsaren.

Om Tysklands nuvarande kejsarinna säges, att hon skall vara en innerligt gudfruktig och välgörande kvinna, samt i all synnerhet ett riktigt mönster af en äkta kristen maka och moder. Man berättar med afseende härpå en historia, som är mycket karakteristisk. Vid en lektion i kristendom behagade en af hennes söner göra opposition mot Pauli ord, att alla menniskor äro syndare. »Pappa», sade han, »kan väl vara en syndare, men mamma är ingen syndare». Lyckliga de furstebarn, som växa upp under en sådan moders hand! Hela Tyskland ser också upp

till henne med en ovanlig kärlek och vördnad.

Ett annat ställe, som vi besökte, var det segermonument, som Tyskland låtit uppresa till minne af nyss nämda krig. Det står i Thier-garten och är en kolossal pelare af brons och granit, 62 meter hög, byggd på en fyrkantig sockel, som är 7 meter hög och 19 meter i fyrkant. På pelarens spets reser sig en förgylld bild af segergudinnan. På trappan inne i pelaren kommer man upp till dess topp, hvarifrån man har en ståtlig utsigt öfver hela Berlin och dess omnejd. Teckningen på sid. 9 visar, huru segermonumentet ser ut.30 v

FJERDE KAPITLET.

Att Tyskland känner sig stolt öfver sina stora framgångar och lysande segrar i det franska kriget, och att det reser ett sådant monument till minne af dem, det må man icke undra på. Men för hela Europa var detta krig inledningen till en jern-politik, en utvidgning af krigsväsendet, som pålagt folken bördor, i jemförelse med hvilkas tyngd kriget sjelf nästan kan anses såsom en småsak. Alla nationer hafva känt sig uppfordrade att anstränga sina krafter till det yttersta för att i farans stund vara rustade att från sina landamären afvärja de faror, som ett krig skulle bringa öfver dem. Skaparen af detta olidliga tillstånd är Bismarck, den gamle kejsar Wilhelm I:s förtrogne vän och kansler. Han sattes från sätet af den unge kejsar Wilhelm II, som dock fortsätter på den inslagna vägen. En god bild af de begge männen, synes på sidan 13.

Till Berlins förnämsta byggnader måste naturligtvis räknas det nya riksdagshuset, på hvilket man arbetat i tio år och nedlagt otroliga kostnader (se bilden på sid. 17). Huset lär hafva kostat 36 mill. kronor. Det höll just på att bli färdigt, när vi voro der. Inträde var förbjudet, derest man icke hade särskildt tillståndsbevis af byggnadschefen. Men när jag visade mitt visitkort och man deraf såg, att jag var riksdagsman, så släpptes vi genast in, och en ingeniör förde oss omkring. Allt hvad tysk byggnadskonst och arbetsskicklighet kunnat åstadkomma, har hopats der. Må nu bara den politik, som skall utgå från detta hus, blifva lyckosam för Tysklands folk. Få se, huru det går. Svarta moln synas hopa sig på den politiska horisonten. Tysklands unge och kraftige kejsare försöker, hvad han kan, för att blåsa bort dem. Han håller tal efter tal, i tid och otid, men alla hans ansträngningar ha hittills icke kunnat hindra, att molnen tätnat för hvarje år. Och hvad som sker i Tyskland, det upprepas i alla andra land. Verldens största statsmän stå der rådlösa, fulla af frågor, som de icke kunna besvara.

Jag förbigår våra öfriga ströftåg i Berlin. Det hastar. Och nu fara vi vidare. FEMTE KAPITLET.

Resa från Berlin till Wien. — Vistelse i Wien.

ördagen den 15 september klockan vid pass 8 på morgonen foro vi vidare. Resan längs Elbe genom det s. k. sachsiska Schweiz var underbart skön. Lika skön är dock resan på en af våra stora norrländska floder. Vi tänkte stanna i Prag, emedan vi gerna ville se denna stad, som dels i svenska historien dels i kyrkohistorien spelat en så vigtig rol. Det var i denna stad, som Johan Huss predikade ungefär samma grundsatser, med hvilka Luther och hans samtida reformatorer sedan refvo ett så stort hål på den katolska kyrkans murar. Att den heliga skrift utgör den enda regeln för en kristens tro och lif, den sanningen ljöd från Hussens lärostol i Prag mer än hundra år förr, än Luther slog upp sina teser på kyrkodörren i Würtemberg och dermed gaf uppslaget till den s. k. reformationen. Och att den katolska kyrkan kände kraften af Hussens stämma, det lät hon förstå, då hon stämde honom till ansvar inför kyrkomötet och sedan brände honom på bål — ett lika ofta upprepadt som fåfängt sätt att kväfva sanningen.

I Prag var det ock, som uppslaget gafs till det s. k. tyska trettioåriga kriget, hvari Sverige spelade en så framstående rol under ledning af sin store konung Gustaf II Adolf samt, efter hans död, af hans generaler. Protestanterna i Prag ansågo sig kränkta i sina rättigheter af katolikerna. Kejsaren tog de senares parti. Det retade protestanterna.32

FEMTE KAPITLET.

De böhmiska ständerna (hvad vi skulle kalla riksdagen) kastade i hettan två kejserlige ståthållare ut genom ett fönster på borgen i Prag — landtdagssalen och fönstret visas der ännu. Detta skedde i maj 1618 och var den

tändande gnistan till den stora krigsbrand, som sedan under 30 år på det förskräckligaste härjade Tyskland. Ar 1648 stod den svenska krigshären framför Prag. En del af staden intogs, och man beredde sig på att storma den öfriga delen. Detta förhindrades

Operahuset i "Wien (se kap. 5).

dock derigenom, att freden blef sluten. Och så slutade kriget just i den stad, der det hade börjat.

Det var alltså min lifliga önskan att få stanna någon dag här. Men huru vi nu räknade dagar och stunder, medan tåget stod stilla, så funno vi det bäst att fara vidare, och så stego vi på igen. Tåget var ett snälltåg, som gick med en fart af 60 kilometer i timmen, och sent på kvällen efter 147» timmars resa (från Berlin räknadt) anlände vi till den stora kejsarstaden Wien.

Wien är hufvudstad i kejsardömet Österrike och har nära 1V2 million inbyggare. Det ligger vid floden Donau, Europas största flod.II. Vattenfall på Libanon.VISTELSEN I WIEN. 47

Staden är ett af Europas hufvudsäten för vetenskap och konst samt har en stor mängd museer och bibliotek, innehållande samlingar, som höra till de förnämsta och dyrbaraste i verlden. I ett af dessa museer förevisas det kyller, som den store svenske konungen Gustaf Adolf bar, då han stupade i slaget vid Lützen 1632. Äfven i industrien intager Wien ett mycket framstående rum. Wiener-stolar och wiener-skodon hafva snart öfversvämmat hela verlden.

1 historiskt afseende är Wien också en stad af stort intresse. Under flere århundraden var det kristenhetens fäste mot turkarne, hvilka här funno den mur, som orubbligt hindrade dem att öfver-svämma vestra Europa. På 1500-talet försökte sultan Soliman II att taga staden. Hans här var 200 tusen man stark. Försvararne voro endast 25 tusen, men deras tapperhet i förening med murarnes styrka tvang fienden till återtåg. År 1682 stodo turkarne med en dubbelt så stor här framför Wiens portar. Dess undergång syntes gifven, då i sista stunden undsättning ankom norrifrån.

Under tyska trettioåriga kriget belägrades staden år 1645 af svenskarne under Torstensson. De voro på god väg att intaga den, då pest och andra orsaker tvungo dem att draga sig derifrån.

Vid stationen frågade vi efter ett godt och enkelt hotell. Vi fingo anvisning och gåfvo oss af. Ett stadsbud följde efter oss och ville bära. »Vi bära sjelfva», svarade vi. Men han var omöjlig. Till slut sade jag något otålig: »Ni hör ju, att vi reda oss sjelfva; hvarför förföljer ni oss då på detta vis?» — »Jag vill förtjena», svarade han lugnt, »jag har hustru och barn och behöfver förtjena.» Hans ord och det sätt, hvarpå han uttalade dem, gjorde, att vi genast kastade en del af vårt lilla bagage i händerna på honom.

Så kommo vi då till ett enkelt men ganska bra hotell. Nästa morgon skulle vi gå i någon kyrka. Det var söndag. Naturligtvis styrde vi våra steg till den s. k. Stefanskyrkan, som är icke blott stadens förnämsta katedral utan ett af verldens präktigaste byggnadsverk. Hon är byggd under medeltiden (åren 1300—1500). Det stora tornet ombyggdes på 1860-talet och är nära 140 meterhögt. Hennes utseende visas af bilden på sid. 20. De kolossala, 27 meter höga hvalf-

Till Österland. 334 FEMTE KAPITLET.

ven hvila på 18 väldiga pelare. Hennes inre är fullt af underbara konstverk. Der finnes bland andra märkvärdigheter den gamla kej-saregrafven. I den begrafvas dock endast de aflidne kejsarnes inelfvor. Deras hjertan begrafvas i augustinerkyrkan och den öfriga delen af deras kroppar i kapucinerkyrkan. En i sanning underlig sed!

Under Stefanskyrkan finnas väldiga grafhvalf i tre våningar. Der hafva under århundraden en stor mängd framstående menniskor funnit sitt sista hvilorum. För den katolska åskådningen är kyrkan Guds hus. Att begrafvas i en kyrka är alltså för katoliken detsamma som att begrafvas hos Gud. Samma åskådningssätt går igen i seden att med Guds ord inviga begrafningsplatser äfvensom i ordet »Gottes-acker» (Gudsåker), hvarmed tysken benämner en sådan invigd plats.

Att komma in i Stefanskyrkan — det var som att komma ut på ett torg. Der gingo en massa menniskor af och an och pratade och tittade på allehanda taflor och bilder, som funnos i kyrkan. Det var en bedröflig syn, men en syn, som man ser öfverallt i sådana der s. k. monumentala kyrkor, både katolska och protestantiska. Folk går dit, icke för att höra Guds ord utan för att beskåda kyrkan. Dervid bry de sig litet eller intet om, huru mycket de störa dem, som äro der för att förrätta sin andakt.

Emellertid satt en här och en der i bänkarne framför en Kristusbild eller helgonbild och läste och bad och knäföll och korsade sig. Det var mest kvinnor. Och det gjorde ett vemodigt intryck att se derpå. Dock — hvem vet? De voro kanske troende, fromma kvinnor, hvilkas böner behagade Gud. Och om de nu trodde, att de helgon, inför hvilkas bilder de sutto, skulle hjelpa dem med sina förböner, ja så tänker jag, att det icke var någon dödssynd. Hvem vet för resten? Kanske intressera sig de aflidna helgonen mer för de efterlefvande, än vi protestanter tro. Det står väl icke i bibeln något derom. Men katolikerna åberopa sig på Frälsarens ord i Luk. i6r der den förtappade mannen beder för sina kvarlefvande bröder, att Abraham måtte vidtaga åtgärder till deras frälsning. Och så fråga de: »Skulle icke detta lika väl — ja ännu mer — kunna tänkas om de saliga som om de osaliga? Eller måste man tro, att det band af kärlek

i

och förbön, som under en troendes jordelif binder honom vid andra, slites af, så snart han lemnar detta lifvet?» Ja, hvem vet? Det är icke så alldeles lätt att svara på de frågorna. Derför må man åtminstone lemna dem i fred, som hafva-någon trösta tanken på de aflidna helgonens förböner. Att den katolska kyrkan tillbeder de aflidna helgonen, det är nog en oriktig beskyllning, mot hvilken hon sjelf för resten protesterar. Att bedja om någons förböner är alls icke detsamma som att tillbedja honom.

På ett ställe i kyrkan pågick predikan. I en hög predikstol stod en katolsk kyrkoherde, och deromkring voro samlade ett par hundra åhörare. Jag sällade mig till dem. Predikan handlade om söndagshvilan och var mycket praktisk. Den framhöll behofvet af hvila för den arbetande. Man hade icke velat lyssna till kristendomens röst i den delen. Mer och mer hade söndagen förvandlats till arbetsdag. Man arbetade på förmiddagen i verkstaden samt offrade eftermiddagen och kvällen åt satan. Deraf hade följden blifvit ett förfärligt tillstånd bland folket. Det insåg man nu mer och mer, och derför höjde sig redan vid sidan af kristendomen en annan röst, som högljudt ropade på hvila för arbetaren. Denna röst — socialdemokratiens — dånar nu genom verlden. Men bättre vore att lyssna till kristendomens röst, som lyfter uppåt till Gud, än till socialdemokratiens, som drar ned till materien. Derför borde staten här gripa in. Ty religionens bud äro icke en privatsak allenast, utan ock en sak för samhället, som ju består af individerna. Det är på individernas beskaffenhet och utveckling, som samhällets väl beror; och det samhälle gifver sig sjelf till spillo, som är likgiltigt för religionens bud o. s. v. — Ja, i den riktningen gick predikan, som för resten hölls i ett enkelt, värdigt och formfulländadt språk. Och det var icke första gången, jag från en katolsk predikstol hört en utmärkt predikan.

Efter predikans slut gick jag in i ett sidokapell, der åtskilliga lågo på knä och tillbådo. På väggen hängde en stor tafla af sten med en inskrift i gyllene bokstäfver. Den var på latin och innehöll, att kejsarinnan Maria Theresia inrättat detta kapell, samt att påfven Benedictus XIV, dertill bevekt af hennes fromma böner, velat bevisa henne36

en särskild nåd och derför välvilligt medgifvit, att så ofta någon prest går in till den korsfästes altare i detta kapell och der förrättar själamessa för någon afliden af hennes familj, eho det vara må, så skall den själen ur kyrkans skatter erhålla aflat och genom vår Herre Jesu Kristi förtjenst äfvensom den öfversaliga jungfru Marias och alla helgons förtjenster befrias ur skärseldens straff.

Katolikerna tänka sig saken på följande vis: När en menniska i ånger och tro omvänder sig, så blifva alla hennes

synder förlåtna, och hon blir då befriad från de eviga straffen på grund af Kristi förtjenst. Men synden har med sig äfven timliga straff, som bestå i lidanden dels här i tiden dels i mellantillståndet mellan döden och domen. De åberopa sig dervid på 2 Sam. 12: 13, 14, der Natan tillsäger David syndernas förlåtelse men på samma gång förkunnar, att han skall blifva straffad för sin missgerning med det, att den af Batseba födde sonen skall dö. Erfarenheten visar ju också, att en menniska här i tiden måste mycket lida för sina synders skull, äfven sedan hon fått syndernas förlåtelse. Detta lidande slutar icke med döden, säga nu katolikerna, utan fortsätter på andra sidan grafven i den s. k. skärselden, tills den guddomliga rättvisan blifvit tillfredsställd. Emellertid finnes det menniskor, som i lifstiden hafva gjort mer godt, än hvad de för sin egen frälsning behöfde. Dessa kallas helgon. Deras öfverloppsgerningar jemte Kristi tillfyllestgörelse bilda en outtömlig skatt, ur hvilken kyrkan kan meddela eftergift af de nu nämda timliga syndastraffen både här i tiden och i skärselden. Detta kallas aflat, och den kan vara dels fullständig, så att samtliga de timliga straffen eftergifvas, dels ofullständig, så att blott en del af dem eftergifves. Derför talar man om ett års, hundra dagars, fyrtio dagars aflat o. s. v. Aflat, både ofullständig och fullständig, kan en menniska förvärfva åt sig sjelf eller andra — äfven åt aflidna — genom penningegåfvor, genom att bygga kyrkor och kapell, genom att göra fromma stiftelser m. m., m. m. Denna lära har som bekant stundom blifvit missbrukad ända derhän, att man skickat ut och sålt syndernas förlåtelse för penningar.

»Tänk, hvilken förskräcklig villfarelse sådan tro är!» säger du.

Ja, men hvad annat är det, när midt i den protestantiska kristenheten otaliga gå och inbilla sig, att de skola varda saliga genom sina egna gerningar? Hör bara på, huru de, så snart det blir fråga om frälsning, genast tala om, att de icke äro sämre än andra, att de göra mycket godt, hafva ett godt hjerta o. s. v. Och när någon är död, strax talas det om, hvilken förträfflig menniska han var, huru mycket godt han gjorde m. m. d. Derpå grundas nu hoppet om hans frälsning, om det ock är aldrig än så uppenbart, att han icke lefvat och dött i tron. Ja, i den riktningen gå oräkneliga liktal äfven af luterske prester, såsom hvar man vet.

Jag tog upp en blyertspenna och skref af inskriften. Men när jag var nära slutet, kom en kyrkotjenare och förbjöd mig att fortsätta. Af hvad skäl han gjorde det, fick jag icke veta. Kanske skämdes han för, att hennes innehåll skulle bli bekant vida utomkring.

När jag kom ut ur kapellet, observerade jag strax till venster om dess ingång en gammal man med ett fromt utseende. Han stod och bad inför en bild af den korsfäste Kristus. Derefter tryckte han med sitt pekfinger på de fem såren på bilden, det ena efter det andra, och kysste sedan fingret. Det var riktigt rörande att se detta uttryck af enfaldig fromhet och kärlek till Jesus, när jag kom ut från kapellet med den snart sagdt hädiska taflan. Ja, ja, äfven i den katolska kyrkan finnes mycken sanning och fromhet. Och det är en stor tröst att tänka, att äfven under mycket mörker och mycken vidskepelse kan det finnas menniskor, som af rent hjerta älska Gud.

Klockan 12 var »högtidlig messa» i en annan del af kyrkan. Jag gick dit. Der utvecklades mycken ståt, som syntes mig såsom ett tomt prål. Deremot var församlingens sång mycket gripande. Jag har sällan hört dess make. Herren känner de sina. På händerna har han tecknat dem, ehvad kyrkosamfund de än må tillhöra. Det kommer icke så mycket an på, att vi förstå allting så rätt, som derpå, att vårt hjerta är rätt för Gud.

När vi kommo ut från kyrkan, gjorde vi en utflygt på spårvagn till det kejserliga lustslottet Schönbrunn. Vägen genom stadens förnämsta gator och förbi dess vackraste platser var af mycket stort in-

tresse. Wiens skönaste gata är den s. k. Ringstrasse, och kanske finnes icke i hela verlden en gata skönare än hon. Hon omsluter hela den inre staden. Hon är 57 meter bred och vid pass 5V2 kilometer lång. Förut gick här en fästningsvall med dertill hörande djup vall-graf, hvarigenom den egentliga inre staden skildes från förstäderna. Men omkring år 1860 refs vallen och fylldes grafven, och så uppstod Ringstrasse. Vid henne äro samlade en stor mängd utomordentligt vackra byggnadsverk. Såsom exempel må anföras riksrådshuset, eller hvad vi skulle kalla riksdagshuset, bygdt af en dansk arkitekt vid namn Hansen (se bilden på sid. 24), operahuset (se bilden på sid.

32) och votivkyrkan. Den sist nämda har blifvit uppförd såsom ett tackoffer till Gud för kejsarens underbara räddning, då han år 1853 på den plats, vid hvilken kyrkan nu står, öfverfölls af en lönnmördare. En bild af henne ses på sid. 25. Hon anses såsom ett af den nutida kyrkobyggnadskonstens förnämsta mästerverk.

Schönbrunn är ett stort palats, omgifvet af en ståtlig park. Det är hofvets sommarresidens. Men sedan den nuvarande kejsarinnan byggt sig ett lustslott på ön Corfu, står Schönbrunn för det mesta öde och tomt utan andra inbyggare än den personal, som behöfs för slottets och parkens vård. Parken är ren och fin med raka gångar och väl klippta trän, ser derför stel och enformig ut. På en höjd ofvanför slottet ligger en vacker paviljong, från hvilken man har en storartad utsigt öfver staden och dess omgifningar. Vi sutto der en lång stund och beundrade den herrliga taflan. Vädret var strålande vackert, och vi njöto i fulla drag. Det är någonting upplyftande att se en sådan der förening af skön natur och mensklig konst. Det drager tanken och sinnet uppåt till den nya stad, hvars byggmästare och skapare är Gud, den stad som på den nya jorden en gång skall stråla i en herrlighet, som vida öfvergår allt, hvad öga sett eller öra hört eller mensklig tanke anat. När »utansidan» är så skön, hvad skall ej »innansidan» då vara?

Återkomne från Schönbrunn besökte vi den s. k. Pratern, i hvars närhet vi bodde. Det är en stor och präktig park på östra sidan af staden med en ofantlig mängd förlustelseställen af alla slag. Der är man

i tillfälle att se folklifvet i all dess vimlande mångfald. Wiens befolkning är mycket begifven på förlustelser. Från Pratern vandrade vi vidare till den stora och ståtliga »Kronprins Rudolfs bron», som går öfver den s. k. »reglerade» floden Donau. Bron utgör ett af ingenjörskonstens mästerverk. Vi hafva ju, äfven vi, i vårt land byggnadsverk, som äro allt beröm värda. Men nog sjunka de betydligt ihop, när man kommer ut i de stora verldsstäderna och får se, hvad man der har åstadkommit.

Med den »reglerade» floden menas den nya strömfåra, som man på 1870-talet genom storartade gräfningar gifvit Donau vid staden Wien. Förut anställde floden ofta öfversvämningar, som vållade förfärliga förödelser. Och för att få ett slut på dem ändrade man hennes lopp. Ändringen kostade närmare 40 millioner kronor.

En mer än vanligt ohygglig händelse inträffade för några år sedan i Wien, då kejsarens ende son, kronprinsen Rudolf, afhände sig lifvet. Han var gift med en synnerligen vacker och älskvärd belgisk prinsessa men hängaf sig åt utsväfningar, som sänkte honom så djupt, att han slutligen sköt både sig sjelf och den unga kvinna, med hvilken han lefvat i brottsligt umgänge. Det var ett förfärligt slag för den kejserliga familjen och den stolta österrikiska adeln. Men när den första uppskakningen lagt sig, gick allt åter sin förra gång. Ingen tager lärdom deraf, ty ingen tror, att det skall sluta med honom på samma sätt, ehuru han vandrar samma väg. Och bland kontinentens förnäma och furstliga familjer synes man hafva lagt bort att räkna otukten såsom någon last alls, när den öfvas af män. Kejsarinnan har låtit hugga kronprinsens byst i marmor. Bilden visar en ängel, som välsignande sträcker sin hand ut öfver honom! Man gör allt för att hos de lefvande plåna ut intrycket af det, som Gud i sitt ord säger om dem, som dö i sina synder.

Sedan det blifvit mörkt på kvällen, gingo vi ut i staden och köpte proviant för att hafva med oss på vår resa de följande dagarne.

I Wien gjorde jag en liten »geografisk upptäckt». Jag förvånades att se, att klockorna gingo lika i Wien och i Stockholm. Annars hade jag tänkt, att tidskilnaden skulle vara ganska betydlig. Så långt ansågParti af Konstantinopel oeh Bosporen (sid. 53),

jag Wien ligga öster om Stockholm. Huru öfverraskad blef jag icke att sedan på en karta finna, att Wien ligger vester om Stockholm. Jag har, sedan jag kom hem, roat mig med att pröfva åtskilliga »kunniga» mäns lärdom med den frågan, om Wien ligger öster eller vester om Stockholm, och de hafva blifvit högst förbluffade, när de

Svenska ministerresidenset i Konstantinopel (sid. 50).

fått veta verkliga förhållandet. Så tvärsäkra hafva de varit på motsatsen! Det är så vanligt i skolundervisningen: en hop småsaker skall man lära, men de verkliga stora geografiska förhållandena — de försummas nästan totalt. Och sedan sitta en mängd förvända föreställningar, som man fått i barndomen, kvar ända in i ålderdomen, tills någon särskild händelse lyckligtvis vållar, att man »gör en geografisk upptäckt», d. v. s. upptäcker sin okunnighet. SJETTE KAPITLET.

Till Konstantinopel. — Karantän.

et hade varit af intresse att få stanna några dagar till i Wien. Men dertill var icke tid. Vårt egentliga mål var ju österlandet. Alltså ut på färd igen! Biljett köpte vi direkt till Belgrad, hufvudstad i Serbien. Biljettpriset var till följd af zontariffen i Ungarn synnerligen billigt. Tåget gick med stor hastighet. Vägen var utan synnerligt intresse.

Det var väl, att vi hade proviant med oss. Ty dels voro tåguppehållen korta — endast i Buda-Pest, Ungarns hufvudstad, stod tåget en längre stund — dels voro jernvägsrestaurationerna usla. Ett så utmärkt ordnadt restaurationsväsende, som vi ega på våra svenska stationer, tyckes man i utlandet icke hafva något begrepp om — naturligtvis med undantag af de sträckor, der restaurationsvagnar följa med tågen. Men det är icke på många ställen.

Till den kost, som vi förde med oss från Wien, köpte vi vid stationerna vindrufvor, som öfverallt utbjödos i stor mängd och till priser, som voro otroligt billiga. Att för en slant, motsvarande några få öre, få ett kilo drufvor var ju för en, som kom från Sverige, vidunderligt. Drufvorna voro för öfrigt mycket mer välsmakande, än dem man får hos oss.

I Belgrad köpte vi nya biljetter direkt till Konstantinopel, och så bar det af utan uppehåll. Annars hade vi från början .tänkt att hvila en dag i Belgrad, som ju är en ganska intressant stad.till konstantinopel. — karantän.

På tisdagen började man på tåget tala om kolera och karantän i Turkiet. Men ingen tycktes hafva riktigt reda på, huru det var. Somliga menade, att vi skulle få ligga fem dygn i karantän, hvilket icke var uppbyggligt att höra. I en stad, som hette Mustafa Pascha, fingo vi kl. 12 på natten efter vederbörlig tullvisitation byta om tåg. Vi voro nu inne i Turkiet. De vagnar, vi kommo in uti, voro des-inficierade med något slags ämne, som gjorde, att alla soffor och väggar kändes, som om de varit bestrukna med fett eller harts. Detta hade skett för att döda kolerabakterier, som möjligen funnos der, dessa små djur eller odjur, som äro mindre än alla andra kreatur på jorden men ändå tidtals sätta verlden i större förskräckelse än alla lejon, tigrar och giftiga ormar tillsamman.

Mustafa Pascha är en stor turkisk militärstation på gränsen mellan Bulgarien och Turkiet. Den tjenar dels såsom gränsbevakningsstation dels såsom värn mot allehanda röfvarband, som hafva sitt tillhåll i de omgifvande, otillgängliga bergen. Gränsen mellan Turkiet och Bulgarien bildas icke af någon flod eller annan naturlig linie utan är uppdragen rätt öfver fältet och utmärkt genom en rad stora stenar eller gränsrösen. Dessa stenar flyttas stundom af befolkningen hemligt åt ena eller andra sidan. Deraf vållas ständiga svårigheter och strider, isynnerhet när det gäller att indrifva skatter; ty på gränsstenens plats beror det då, om den skattskyldige gränsbon hör till Turkiet eller Bulgarien.

Vi hade icke rest många timmar, då det, som man talat om karantän, bevisade sig vara full verklighet. Onsdags morgon den 19:de sept. — efter två hela dygns resa från Wien — stoppade tåget vid en station, som hette Tjataldja. Alla vagnar öppnades, och vi tillsades att stiga ur för att dröja här 24 timmar. Nå ja, 24 timmar voro ju ingen evighet. Så pass fick man väl gifva sig till tåls. En grekisk läkare, en ung, bildad, hygglig man, kom och frågade oss på franska om vårt helsotillstånd. Tackar bra, herr doktor, vi mådde så förträffligt, som man kan må efter att hafva suttit 48 timmar på tåget och lefvat, på torr skaffning samt litet eller intet fått sofva. Kolera ha vi bestämdt inte. Det kan ni vara säker på.44

Karantän — ja nu fick jag för första gången i mitt lif se, hvad det var. De vagnar, i hvilka vi senast åkt, och som borde hafva varit fulla af kolerabakterier, om vi haft några med oss från Bulgarien — dessa vagnar fortsatte obehindradt till Konstantinopel! På våra platser i dem satte sig nu en skara folk, som sedan föregående dags morgon här genomgått sin karantän. Dessa hade godt rum på sina kroppar och kläder för de bakterier, som vi möjligen fört med oss och lemnat kvar i vagnarne. Akta dig, Konstantinopel, för odjuren!

Här stego vi alltså af. Det var en brokig samling af olika ansigtstypen drägter och tungomål. Vi passerade alla förbi en liten desin-ficieringsapparat. Den såg ut ungefär som en assuransspruta. Ur den sprutade man på oss i gasform samma fett- eller hartsartade vätska, som vagnarne förut hade varit desinficierade med. Men det gick ganska ytligt till. Sedan man sprutat ned mig utvändigt, fick jag öppna min röck, och man sprutade ett par tag på västen. De bakterier, som sutto mellan rocken och ryggen eller mellan västen och skjortan, de fingo sitta i fred. Jag hade -svårt att hålla mig allvarsam. Och den hygglige grekiske läkaren såg ut, som om han velat säga: »Ser herrn, det här är bara humbug, men det är modernt, och derför måste alla för de enfaldiges skull underkasta sig det.»

Detta påminde mig om ett samtal, som jag en gång på en svensk jernväg hade med en provinsialläkare, som berättade om en »vetenskaplig» desinfektion efter ett fall af smittkoppar, som nyss förekommit inom hans praktik.

»Men säg mig uppriktigt», inföll jag, »tro läkarne verkligen på nyttan af dessa svafvelrökningar, med hvilka de förstöra våra bostäder?»

»Ah nej, ser lektorn, ingen förnuftig menniska tror på dem. Men efter en sådan der rökning luktar det så otäckt illa i rummet, att ingen menniska kan vistas der, förrän man vädrat det i flere dar, och det är hufvudsaken.»

Hm, hm! Jag hade ett ord alldeles ytterst på tungspetsen. Men höfligheten bjöd mig att svälja ned det.

Karantänsplatsen var en stor gård, inhägnad af ett mycket lågt staket, om det ens kunde kallas staket. I gårdens fyra hörn fladdradeKARANTÄN.

gula flaggor. Den gula flaggan är nämligen öfver hela verlden karantänsflagga. Inom staketet stodo en mängd byggnader, afsedda för de i karantän kvarhållne. Dessa byggnader voro till den grad eländigt uppförda träruckel, att om en karantänsplats hos oss vore uppförd på samma vis, så skulle säkert alla skator samla sig dit för att skratta öfver, huru dåligt man efterhärmat deras sätt att bygga. Möbleringen var i stil med husen. Dock voro sängarne bra. Det var det enda undantaget. Ett tvättfat af jernplåt stod på golfvet i ett hörn af rummet. Men som handduk fingo vi begagna våra lakan eller näsdukar.

Utanför staketet fick ingen gå. För att upprätthålla denna ordning voro på platsen utställda turkiska vaktsoldater med skarpladdade gevär. Allvarlig skulle humbugen se ut.

På något afstånd, kanske 50 meter från den inhägnade gården, låg ett kökshus. Dit ropade och vinkade man efter mat. En tjenare kom, satte ned maten vid staketet och aflägsnade sig. När han kommit på vederbörligt afstånd, tog den tjenare, som stod innanför staketet, matkärilet och bar in det. Mat — sade jag, d. v. s. det skulle föreställa mat men var så snuskigt lagadt, att det var mycket svårt att förtära. Jag måste formligen hålla igen ögonen, när jag skulle ha ned en del. Förlorade ägg beställde jag tre. Hu! Det var precis som att sörpla i sig — ja, jag vill icke begagna ett uttryck så fult, som äggen voro. Lyckligtvis hade vi något kvar af den torrskaffning, som vi fört med oss från Wien. Mycket vardt det emellertid icke ätet. Och det kan ju hafva sin nytta att fasta ibland.

Vi skulle naturligtvis också dricka kaffe. Men vi voro nu i Turkiet. Der lagar man kaffe så tjockt som en vanlig välling. Grädde kommer aldrig i fråga. Och hvad ville vi göra? Slå ut det kunde vi ju inte. Hade vi betalt det, så skulle vi väl ha det i oss. Och betala för karantänen, det fingo vi göra med besked. Alltså hade jag det ned och lade ett stycke torrt bröd som lock uppå, så att det icke skulle komma tillbaka och då möjligen taga äggen med sig.

Under dagen kommo vi i språk med allehanda folk. Alla gycklade öfver det sätt, hvarpå karantänen uppehölls. Bland passagerarne befann sig en engelsk missionär från Konstantinopel, som var46

oss till åtskillig hjelp, emedan han talade turkiska. Ett par lokomotivförare och några konduktörer voro tyskar. De talade också turkiska. Naturligtvis språkade vi mycket om turkiska förhållanden, eller, rättare sagdt, missförhållanden. Och jag tänkte: »Ack, du gamla, lilla Sverige, »Heimskringlas panna, du höga nord», der uppe i ett aflägse hörn af verlden, du land med det hårda klimatet och den karga jorden, du har dock förmåner att bjuda ditt folk, som man i många andra länder icke vet mycket utaf.»

När vi vaknade nästa morgon, var det riktigt kallt, icke mer än io gr. C. i rummet och 7 gr. ute. Aftonen förut hade vi haft 20 och 24 grader. Vi frösö ordentligt. Men snart kom tåget, och nu infann sig vår läkare, helsade hjertligt, frågade, huru vi mådde, och gaf oss lof att gå utanför staketet.

Alla drogo vi oss strax ned till stationen. Bland sällskapet voro två mycket gamla judinnor, som särskildt fängslade min uppmärksamhet. Den ena af dem var 83 år. Jag gjorde mig underrättad om dem. De voro på väg till Jerusalem för att få dö der och begrafvas i Josafats dal, der enligt deras tro Messias skall, när han kommer, samla Guds folk och hålla dom öfver hedningarna. Det var riktigt rörande att se dem. Ack det arma Israel, som icke vet, att Messias är redan kommen! Huru mycket annorlunda skulle icke verldshisto-rien hafva utvecklat sig, om Israel i tron hade mottagit honom, när han kom! Men alla hans förmaningar, hans varningsrop, hans böner och tårar förmådde icke att böja det halsstyfva folket. Den bekante teologen Godet säger härom: »Israels otro har vändt upp och ned på historiens normala gång».

Men det var icke lång tid att stå och. reflektera. Adjö, herr doktor! Om de afstigande passagerarne lemnat efter sig några kolerabakterier i vagnarne, så taga vi dem på oss och föra dem med oss fram till hufvudstaden.

Pipan ljöd, maskinen sattes i gång, och efter mindre än två timmars färd rusade tåget in på stationen i Konstantinopel. SJUNDE KAPITLET.

I Konstantinopel.

är man kommer med jernväg in till Konstantinopel, gör staden intet behagligt intryck. Banan passerar längs stranden genom en synnerligen rucklig stadsdel, der allt ser if smutsigt och förfallet ut. Det enda, som väcker något intresse, är den uråldriga stadsmuren med sina torn, och så till höger, förstås, utsigten öfver Marmara-sjön och Bosporen eller det sund, som här skiljer Europa och Asien åt. Men derom skall jag tala mer längre fram.

Så snart vi kommit från tåget samt hunnit ut på platsen framför stationen, blefvo vi omringade af en massa menniskor, som under ett förfärligt oväsen och skrål på turkiska, tyska, franska, engelska och ho vet huru många andra språk sletos om oss och våra saker. Aldrig har jag förr sett på maken. Alla bjödo på utmärkta hotell och godt pris. Vi läto dem skråla och gräla och den ene pruta under den andre så långt ned, som de ville. Slutligen antogo vi en, som bjöd på Hotel de la grande Bretagne vid stadens förnämsta gata Grande Rue de Pera d. v. s. den stora Peragatan.

Vi togo nu en droska och gåfvo oss af. Detta skulle alltså vara Konstantinopel! Trånga, krokiga, smutsiga och illa stenlagda gator, på begge sidor omgifna af för det mesta ruckliga hus. Det var knappt möjligt att komma fram med droskan. »Nå, nå», tänkte jag, »det48

här är några usla bakgator, men så snart vi komma in på den stora Peragatan, så blir det nog bättre». När det emellertid dröjde, frågade jag till sist:

»Komma vi inte snart till Grande Rue de Pera?» »Vi äro redan inne på henne sedan en god stund», blef svaret. Jag vardt högst förbluffad. Men att så var, det blef snart tydligt, då vi fingo se det ena ministerresidenset efter det andra, eller, rättare

Parti af Konstantinopels stadsmur (sid. 54).

sagdt, den ena skylten efter den andra, som angaf, att der inne på gården fans ett ministerresidens bakom muren. Till vår öfverraskning fingo vi ock på en mur se det svenska riksvapnet, som antydde, att der innanför bodde den svensk-norske ministern.

Gatan var full af hundar. Så äro snart sagdt alla gator i Konstantinopel. Hundarne äro kommunalhundar, kunde man säga, ty de hafva ingen egare. Ingen skulle heller vilja ega dem. Så se de ut: fula, ruggiga, ofta fulla af sår efter slagsmål o. s. v. OmI KONSTANTINOPEL.

dagarna ligga de och sträcka sig på gatorna i solskenet, dels en och en, dels i högar af flere stycken, som ligga på hvarandra. När folk eller åkdon komma, stiga de icke upp och gå ur vägen, utan menniskorna få köra eller gå åt sidan för att komma förbi dem, alldeles som när man stöter på ett annat väghinder. Att med en käpp köra upp dem, skulle säkert vara ganska vådligt. Man kunde lätt få c'em på sig. För resten skulle det bli ett förfärligt hundskall deraf,

Hagia Sofia (sid. 55).

hvilket inom en minut skulle draga dit flere hundra hundar, som ville deltaga i konserten och slagsmålet. Konstantinopel är öfver hela verlden beryktadt för dessa sina hundar, hvilka ock utgöra en af stadens förnämsta märkvärdigheter. Äfven i andra österländska städer träffar man på dylika, men ingenstädes på långt när så »tjockt» som i Turkiets hufvudstad, hvilken väl äfven i många andra afseenden torde med rätta kunna kallas en hundstad.

Få hundarne vara i fred, så göra de ingen för när. De äro så lata, att de icke ens orka se på den, som går förbi. Jag minns icke heller, att jag hörde någon af dem skälla på hela dagen. Men när

kvällen kom, då, må man tro, vardt det lif i dem. Dessa hundar tjenstgöra nämligen såsom sundhetspolis eller gaturenhållare, hvad man nu skall kalla dem. De lefva af allehanda afskräden, som på kvällarne kastas ut ur husen på gatan. Och när den måltiden börjar, då blir det slagsmål och hundtjut utaf, så att det för en nykomling är nästan omöjligt att sofva, om han bor centralt — ty såsom det mesta folket fins i de centrala delarne, så finnas der ock de flesta hundarne. De vilja, förstås, bo centralt, äfven de. Fint skall det vara, äfven om man inte är annat än en hund.

Endast några få steg från det svenska ministerresidenset låg det hotell, dit vi foro. Det var egentligen icke något fint hotell men alldeles tillräckligt bra. Priset var ock billigt, emot hvad man kunde vänta, eller 8 francs (= 5 kr. 75 öre) om dagen för hvarje person. Deri var då inberäknadt rum och mat och allt. Maten var mycket bra och bestod af många rätter, alldeles öfverflödigt kalasaktigt för den, som annars var van vid ett så enkelt lefnadssätt som jag. Med betjeningen kunde man tala både engelska, franska och tyska.

Sedan vi gjort oss i ordning och spisat frukost, gingo vi till den svenske ministern, grefve Stenbock, som nyss kommit hem från en längre resa. Han mottog oss med den största artighet. Vi hade rekommendationsbref till honom från den svenske utrikesministern i Stockholm. Allt hvad han kunde, ville han göra, för att stå oss till tjenst under vår vistelse i Konstantinopel. Han ansåg dock staden icke hafva synnerligen många sevärdheter att bjuda på.

Från ministern gingo vi till generalkonsuln. Hans namn är Fredholm. Han har förr bott i Jerusalem. Af honom rönte vi mycken välvilja och tjenstaktighet.

Det svenska ministerresidenset har utåt gatan en mycket simpel slät mur med åtta fyrkantiga öppningar, som utgöra portar till högst tarfliga handelsbutiker. Dessutom finnes på muren en större port, som utgör ingång till

gården. Gårdens läge är mycket vackert. Den sluttar ned mot Bosporen. Ungefär midt på densamma ligger sjelfva hufvudbyggnaden, som är synnerligen enkel och anspråkslös. En bild af henne synes på sid. 41. Mellan porten och byggnaden

är en vacker blomsterplantering anlagd, som bildar en behaglig ingång. Nedanför hufvudbyggnaden ligger dels ett hus, som innehåller bostad för den svensk-norske generalkonsuln, dels en liten, mycket oansenlig kyrka, der Evang. Fosterlandsstiftelsen i Stockholm under några år haft en sjömansmission, som nu är indragen. Ingen svensk eller norsk gudstjenst förekommer der, hvilket lifligt beklagades af generalkonsuln. Dock lär det väl icke vara lätt att åstadkomma någon, då i hela Konstantinopel ej finnas mer än fyra svenska familjer: ministern, generalkonsuln, en fotograf och en handlande. Svenska och norska fartyg passera nog i mängd förbi staden inåt Svarta hafvet eller tvärtom. Men de ligga sällan i Konstantinopel, hvilket gör, att en skandinavisk sjömansmission der ej kan mycket uträtta. Den lilla svenska kyrkan begagnas f. n. af en grekisk, protestantisk församling.

Svensk-norske ministerns bostadsvåning var treflig men enkel såsom hela huset, hvilket i mina ögon syntes såsom en heder för det svenska namnet. Sverige har ingen rikedom' att ståta med och bör derför i utlandet visa sig enkelt, såsom det i sig sjelft är. Derpå förlorar det ingenting. Tvärtom. Låt de stora vara stora; och må den, som är liten, vara liten. Den lilles förmåga att utan blygsel eller afund kunna vara liten — deri ligger för resten en sann och vördnadsbjudande storhet. Först när den lille vill framträda såsom stor, först då blir han föraktlig och har skäl att blygas.

Ministerresidenset med tomt är svensk egendom och har till följd af sitt läge ett mycket stort penningevärde. Hyran för butikerna vid gatan uppgår till omkring sexton tusen kronor, och generalkonsuln ansåg, att hela egendomen kunde uppskattas till halfannan million kronor — en i sanning vacker summa, kanske väl högt tilltagen.

Det svenska ministerresidensets historia är rätt egendomlig. I förra århundradet gjordes i den protestantiska verlden, synnerligen i Tyskland, en insamling af medel till att bygga en kyrka för protestanter i Konstantinopel. Sverige var på den tiden ännu en stormakt och hade från Gustaf Adolfs dagar ärft anseendet för att vara protestantismens beskyddare i andra länder. Det var ock den enda makt,

som hade en ambassadör i Turkiet. De insamlade medlen lemnades derför till Sverige, som åtog sig att genom sin ambassadör skydda den protestantiska gudstjensten i Konstantinopel. Tomt köptes, och ett residens för den svenske ministern byggdes. I detta inreddes en praktfull protestantisk kyrkosal. Tomtens och husets underhåll kostade svenska staten årligen mycket penningar. Detta förhållande ändrades i innevarande århundrade, då en minister fann på det rådet att bygga handelsbutiker åt gatan till. Sedan har egendomen lemnat öfverskott. Butiksbyggnaden är dock nu så rucklig, att den ej mer går an att reparera utan måste byggas om inom några år.

Under årens lopp fick egendomens egentliga mål »råka i glömska». Man började mer och mer att rätt och slätt betrakta den såsom en svenska statens egendom. Det nuvarande residenset nybyggdes på 1870-talet. Något beskyddareskap för de protestantiske kristne utöfvar den svenske ministern icke vidare. Men af inkomsterna från egendomen har svenska riksdagen på konungens framställning anslagit en del till den svenska protestantiska församlingens hjelp i Paris.

Generalkonsuln förde oss upp på residensets tak, hvarifrån vi hade en vidsträckt utsigt öfver staden och isynnerhet öfver Bosporen. Vädret var ock strålande vackert, så att vi icke kunde önska oss bättre belysning för den vackra taflan.

Sedan vi hade ätit middag (kl. 12), gingo vi ut på ströftåg. Men innan jag berättar något derom, måste jag försöka att gifva mina läsare en liten inblick i Konstantinopel och dess historia, äfvensom i muhammedanismen, som är den rådande religionen i Turkiet. Det skall gå kvickt. På några rader skall jag åka igenom hela

århundraden, och det må man väl kalla snälltåg, som det kan vara värdt att få följa med på. ÅTTONDE KAPITLET.

Konstantinopel.

onstantinopel är en af verldens märkvärdigaste städer. Dess läge är säkert det skönaste, som någon stad kan uppvisa. Ett litet stycke deraf kan ses af bilden på sid. 40. I politiskt afseende har det under århundraden spelat samt spelar ännu en högst betydande rol. Alla Europas stormakter täfla om att göra sitt inflytande gällande der. Isynnerhet har Ryssland godt öga till staden och skulle gerna under en eller annan förevändning göra den till sin egendom, om de andra makterna tilläte det. Att turken innehar Konstantinopel, beror icke derpå, att någon af de europeiska makterna gerna ser honom der, utan derpå att de icke kunna komma öfverens om, hvem af dem som skall få den äran att äta upp honom. Han sitter der såsom en råtta omgifven af kattor, som alla med giriga ögon se på henne och gerna skulle sluka henne, om de blott tordes för hvarandra. Om någon af dem försökte det, så skulle de andra bita henne i svansen. Bland alla stormakter torde dock ryssen hafva det största inflytandet i Konstantinopel. Den ryske ambassadören är också aflönad som en furste, bor som en furste och uppträder som en furste. Vid slutet af sista rysk-turkiska kriget 1878 förband sig Turkiet att till Ryssland betala en oerhördt stor krigsskadeersättning. Den har Turkiet aldrig kunnat betala. Och nu — bara ryssen stoppar handen i barmfickan, liksom för att taga fram skuldsedeln, så blir turken rädd och måste gifva efter.54 FJORTONDE KAPITLET.

Det egentliga gamla Konstantinopel ligger på en trekantig udde, hvars stränder i söder sköljas af Marmarasjön och i norr af en lång, smal vik, som kallas det Gyllene Hornet. Staden hette ursprungligen Byzantium och grundades omkr. 600 år f. Kr. af grekiska nybyggare. Under många århundraden var den ett föremål för ofta återkommande krig. Vid pass år 200 e. Kr. blef den efter långvarig belägring tvungen att gifva sig åt den romerske kejsaren. Borgarne hade under tre år med utomordentligt hjeltemod försvarat sin stad och slagit tillbaka den kejserliga härens alla anfall, då hungern tvang dem att öppna dess portar för fienden. Full af förbittring lät kejsaren hugga ned alla dess invånare, förstöra dess murar och bränna upp dess hus. Men Byzantium reste sig på nytt, om än långsamt, och år 330 e. Kr. utvalde kejsar Konstantin den Store detsamma till det romerska kejsaredömets hufvudstad. Han flyttade sitt residens dit från Rom, gaf staden ett nytt namn Roma nova (= det nya Rom), utvidgade dess område till mer än dubbelt och prydde den med en mängd stora palats och andra dyrbara byggnader. För att få staden befolkad, så stor som den nu var, lät han utgå en kungörelse, som meddelade särskilda förmåner och rättigheter åt alla, som ville flytta dit. Det verkade. Folk af alla klasser strömmade till från alla kanter, och snart kunde det nya Rom täfla med det gamla. När det romerska kejsaredömet sedan delades (år 395 e. Kr.), blef Konstantinopel det östromerska kejsaredömets hufvudstad, medan den vest-romerska kejsaren tog sitt residens i Rom. De följande kejsarne förskönade alltjemt sin hufvudstad med nya byggnader. Åt landsidan försågs den med en dubbel mur. Der utanför anlades en flere meter djup samt 20 meter bred graf, som genom ett system af slussar kunde på en liten stund fyllas med vatten, ifall en fiende nalkades. Nu är denna graf till största delen igenfylld. Af muren deremot står ännu en stor del kvar (se sid. 48), ehuru den naturligtvis icke vidare har någon betydelse för stadens försvar. Murens hela längd från Marmarasjön till det s. k. Gyllene Hornet utgör 6,671 meter. Den har 120 större torn samt 71 mindre. Den på udden anlagda stadens hela omkrets belöper sig till 15 kilometer.I KONSTANTINOPEL. 55

Att gifva en om än aldrig så ytlig framställning af alla de uppror, strider, massmord och ödeläggelse^ för hvilka Konstantinopel utgjort skådeplatsen, skulle föra oss allt för vida samt varda för våra läsare tröttande. Vi hoppa derför nu med ens några århundraden fram i tiden.

Det rike, hvars hufvudstad Konstantinopel var, förföll under tidernas lopp mer och mer. Det ena området efter det andra eröfrades af fiender. Den svåraste fienden var turkarne. Redan i början af 1400-talet var största delen af riket i deras våld, och i mars år 1453 bröt sultanen Muhammed II upp med hela sin här för att intaga Konstantinopel. Turkarne försökte gång på gång att storma staden. Men tack vare stadens utmärkta murar, lyckades kejsaren under hela 50 dagar slå alla deras anfall tillbaka, ehuru han icke hade mera än 8,000 krigare till sitt förfogande. Slutligen måste han dock duka under för öfvermakten. Han erbjöd sig att frivilligt uppgifva

staden, om fienderna ville bevilja honom och hans här fritt aftåg. Detta vägrades, och nu skedde en ny stormning. Grekerna kämpade med förtvif-lans mod. De slogo ock ett par gånger fienderna tillbaka. Emellertid lyckades en afdelning af den turkiska hären att tränga in genom en mindre port, som lemnats obevakad. Den föll försvararne i ryggen. Dessa blefvo öfvermannade, och efter ett förfärligt blodbad, hvari äfven den tappre kejsaren stupade, voro turkarne herrar i staden. Såsom exempel på de gräsligheter, som under stadens plundring utöfvades, må nämnas, att i Sofiakyrkan, dit en stor skara menniskor i förskräckelsen hade tagit sin tillflykt, blefvo 3,000 män på en gång nedhuggna, medan deras kvinnor och barn fördes bort i fångenskap.

Under det turkiska väldet kallades staden Istambul eller Stambul och kallas så ännu. Efter eröfringen vidtogos kraftiga åtgärder för att åter uppbygga, befolka och befästa staden, som nu blef det turkiska rikets hufvudstad. De kristna, som ville stanna kvar der, fingo religionsfrihet. Men deras kyrkor togos ifrån dem och förvandlades till muhammedanska gudstjensthus, s. k. moskéer. Den stora, praktfulla Sofiakyrkan, blef stadens förnämsta moské, hvilket hon ännu är. En bild af henne ses på sid. 49.

Det Gyllene Hornet har sannolikt fått sitt namn deraf, att det har formen af ett horn. Det utgör Konstantinopels hamn och är säkerligen den förnämsta hamn, som finnes i verlden. Viken är 7 kilometer lång och så djup, att t. o. m. de största krigsskepp nästan öfver allt kunna lägga till alldeles vid stranden. Hennes bredd är vid pass 600 meter men smalnar inåt. På andra sidan om henne

Det inre af Hagia Sofia (sid. 77).

började redan tidigt en ny stadsdel att uppstå. Denna vardt genom en brygga förenad med den egentliga staden. Sedan kallades den Galata eller Pera.* Så kallas den än i dag, dock så, att dess södra del kallas Galata, dess norra del Pera. 1 Stambul är befolkningen till största delen turkisk, i Galata och Pera kristen af olika nationali-

* Ordet Pera betyder: det som ligger på andra sidan. Jemför namnet Pereen, som man gifvit den del af Palestina, som ligger på andra sidan om Jordan, från Jerusalem räknadt.

teter och trosbekännelser. Der varda turkarne ock allt mer och mer undanträngda genom europeisk företagsamhet. Ja, i sjelfva Stambul hafva europeerna börjat tränga sig in. Turkarne äro nog förbittrade deröfver, men de kunna ingenting uträtta. Den som går framåt, kommer ovilkorligen framom den, som står stilla, äfven om denne knyter

Beslöjad förnäm turkisk dam (sid. 71).

näfven åt honom. Stambul, Galata och Pera äro de tre stora hufvuddelarne af det närvarande Konstantinopel.

Konstantinopel har en stor mängd förstäder. Från Marmara-sjön, som jag ofvan nämt, går ett sund till Svarta hafvet. Detta sund, som här skiljer Europa och Asien från hvarandra, heter Bosporus. Det är 27 kilometer långt. Dess bredd vexlar mellan en 1/1 och 2 kilometer, och dess djup mellan 30 och 60 meter. Längs efter detta

sund ligga de nämda förstäderna både på den europeiska och den asiatiska sidan. Den största är Skutari på den asiatiska sidan. Det räknas ofta med såsom en del af Konstantinopel.

Befolkningen i Konstantinopel belöper sig till något öfver 900 tusen. Af dessa äro vid pass 400 tusen muhammedaner. De öfriga äro kristna af olika bekännelser samt judar. De sistnämdas antal belöper sig till närmare 50 tusen. De protestantiske kristnes antal når knappt upp till ett tusen. Af främmande lands undersåtar bo i Konstantinopel ej mindre än vid pass 130 tusen. Alla Europas nationer äro der representerade, så att man äfven i den meningen kan kalla staden en verldsstad. Dess läge såsom handelsplats är ock allenastående. Under en annan förvaltning än den turkiska skulle den kanske inom kort kunna nå en utveckling, hvartill intet motstycke funnes. Men under turkens välde tynar allt lif. Derom säger ett ordspråk: Der turken satt sin fot, der

gror gräset icke mer.

1 Konstantinopel finnas icke mindre än 227 stora moskéer och 664 smärre. Dessutom 260 muhammedanska kloster. De kristna kyrkobyggnadernas antal är 143. Af dem äro endast 5 protestantiska, alla de öfriga katolska af olika bekännelser. En af de protestantiska är svensk, ett litet, litet »krypin», som ligger på det svenska ministerresidensets gård på den åt Bosporen vettande sidan. Om henne har jag nämt i förra kapitlet.

I den kristna kyrkans historia har Konstantinopel spelat en mycket vigtig rol. Vi hafva redan nämt, att den romerske kejsaren Konstantin den Store flyttade sitt residens hit. Han var ock den förste kejsare, som öfvergick till kristendomen, hvilken han derjemte förklarade för statsreligion i det romerska riket. 1 de närmast följande århundradena höllos här flere allmänna kyrkomöten, vid hvilka kyrkans män försökte att slita de lärostrider, som åter och åter uppstodo och vållade söndringar inom kyrkan. De rörde sig mest omkring frågan om Kristi guddom. De stridande partierna bekämpade hvarandra på det mest köttsliga sätt, och de som för tillfället hade makten, förföljde sina motståndare med stor bitterhet och råhet. På kyrkomötena gick det ock mycket köttsligt till, och icke sällan afgjordes frågorna merJOHANNES KRYSOSTOMUS.

59

genom våld än genom skäl. Men de beslut, som fattades, ansågos vara ingifna af den helige Ande. De blefvo derför grundläggande för den kyrkliga läran och äro det än i dag.

I denna stad verkade omkring år 400 e. Kr. en af den kristna kyrkans störste män, biskop Johannes, som för sin utomordentliga vältalighet fått tillnamnet Krysostomus (= guldmun). Han var icke blott en troende och gudfruktig man, icke blott en väldig talare utan också — och framförallt — en kraftfull kristlig karaktär. Han kunde såsom ingen annan uppoffra sig för att hjelpa de lidande och elända och svaga samt enligt Pauli ord »vara för alla allt». Men konsten att vända kappan efter vinden — den förstod han sig absolut icke på. Inom kyrkan och icke minst bland hennes prester rådde redan ett djupt sedligt förfall. Vid det kristliga kejserliga hofvet var det icke bättre ställdt. Snarare var detta hof den värsta pesthålan. De högre prester, som genom smicker och kryperi lyckats vinna kejsarens och hans gemåls gunst, pöste af högmod, och för dèm kröpo de andra i stoftet under förhoppning att på detta sätt få se någon stråle af den kejserliga nådens sol. Sådan var ställningen, då Krysostomus kallades till biskop i Konstantinopel. Han ville icke mottaga detta embete. Han måste ordentligt med makt föras dit. Men när han kom, så kom han på ett sätt, som man icke väntat. Med en profets mod och stämma gick han lös mot sedeförderf-vet, hvarhelst han såg det, utan anseende till personen skoningslöst straffande hög och låg. Med biskopar och prester i sitt stift höll han omutlig räfst och sopade huset så, att dammet stod högt i skyn. Men det skalfade honom fiender. Isynnerhet ådrog han sig den sedeslösa kejsarinnan Eudoxias oförsonliga hat. Genom de nedrigaste ränker och lögner lyckades man få ihop ett kyrkomöte, som enligt det kejserliga hofvets önskan dömde Krysostomus från embetet. Det sades äfven, att han skulle halshuggas. Emellertid blef han endast landsförvist. Men myndigheterna vågade icke verkställa domen af rädsla för folket, som älskade honom så högt. Emellertid gaf Krysostomus sig frivilligt. Han fördes öfver till Asien. Men natten derefter inträffade ett jordskalf. Det ansågs såsom ett tecken till Guds vrede.74

FJORTONDE KAPITLET.

Kejsarinnan kastade sig på knä och bad kejsaren återkalla domen. Folket skockade sig och fordrade under våldsamma hotelser att få biskopen tillbaka. »Tre dagar derefter», säger en författare, »var det blå sundet vid Konstantinopel höljdt af båtar med fanor och mattor och blommor. Alla ville vara de förste att helsa den dyre läraren. Nere vid hamnen mötte otaliga skaror, äfven kvinnor och barn. De buro facklor framför honom och sjöngo psalmer. Sålunda fördes han till sin kyrka.» Krysostomus' första predikningar gjorde ett väldigt intryck. »Ära vare Gud för allt!» — det var alltid hans valspråk; det var ock det ämne, som hans tal nu rörde sig omkring inför en skara åhörare, som icke fick rum i någon kyrka utan måste samlas på öppna torget.

Men den väldige profeten ådrog sig snart åter hofvets ogunst. »Åter rasar Herodias», sade han i en predikan, »och dansar och åstundar döparens hufvud på ett fat.» Och han misstog sig icke. Dömd till afsättning fördes han

en natt öfver till Asien. Men från sin ensliga cell i den armeniska bergstrakten utöfvade han genom bref ett nästan lika mäktigt inflytande som förr. Dessutom vardt denna cell medelpunkten för ett vidt omfattande missionsarbete. Detta kunde hofvet icke lida. Krysostomus sändes längre bort. Under vägen led den gamle mannen mycken misshandel af sina vaktare. Han vardt deraf sjuk. När han kände, att slutet var nära, lät han föra sig in i ett litet kapell, klädde sig i en ren, hvit drägt såsom Herrens brud, mottog den heliga nattvarden och afsomnade stilla med de orden på sina läppar: »Ära vare Gud för allt!» Det skedde år 407.

Under den utvidgning, som den kristna kyrkan fick, sedan hon blifvit statskyrka, växte prestväldet mer och mer, och nya embeten bildades. De högsta kyrkliga embetsmännen kallades patriarker, af hvilka de två förnämsta hade sina residens i Rom och i Konstantinopel, eller såsom det hette och ännu i det kyrkliga språket heter: det gamla Rom och det nya Rom. Mellan dessa två rådde en ständig afundsjuka. Den ene såväl som den andre ville vara kyrkans »hufvud». Rom var i alla fall kyrkans hufvudstad, och begge mente de sig bo i Rom. Denna afundsjuka gaf sig luft i allehanda lärostrider,

under hvilka rika tillfällen gåfvos de begge prelaterna att såra hvarandra. Till slut kunde de icke se annat, än att de »för Guds ära» och »för sanningens försvar» måste öppet bryta med hvarandra. Patriarken i Rom bannlyste i Guds och kyrkans namn patriarken i Konstantinopel, som å sin sida icke var sen att göra sin höge em-

Turkiskt Harem (sid. 70).

betsbroder samma ära tillbaka. Det var år 1054, och från den tiden har den katolska kyrkan varit delad i två: den romersk-katolska och den grekisk-katolska, som än i dag hata och förkättra hvarandra. Allt under det de åberopa sig på sin trohet mot Honom, som sade: Derpå skola alla förstå, att I ären mina lärjungar, om I hafven kärlek inbördes.

NIONDE KAPITLET.

Muhammed.

et turkiska riket, hvars hufvudstad Konstantinopel är, omfattar stora områden i Europa och Asien. Till detsamma höra ock Syrien och Palestina. Den rådande religionen är mahammedanismen. Då vår berättelse i det följande kommer att röra sig om färder och erfarenheter inom muhammedanska länder, så skola vi här begagna tillfället att gifva våra läsare en kort framställning af den muhammedanska religionen.

Muhammed, efter hvilken muhammedanismen fått sitt namn, var född i Mekka i Arabien omkr. år 570 e. Kr. Tidigt fader- och moderlös uppfostrades han af anförvandter. I sin ungdom förvärfvade han sitt uppehälle genom att valla får. Vid 25 års ålder trädde han i tjenst hos en rik köpmansenka, med hvilken han sedan gifte sig. Och så vardt han en förmögen köpman.

Vid denna tid voro araberna afgudadyrkare. De tillbådo solen, månen och stjernorna. Men dels genom judendomens, dels genom kristendomens inflytande hade en jäsning i deras religiösa lif börjat göra sig gällande. Många judar bodde sedan århundraden i Arabien (jemför Apg. 2: 11), och kristendomen hade redan länge från det närbelägna Palestina, Egypten och Abyssinien sträckt sin missionerande verksamhet dit. Tron på afgudarne började vackla. Ja, många af de mest ansedde i Mekka hade afsvurit afguderiet.

Vid 40 års ålder tyckes ett allvarligare andligt intresse hafva vaknat hos Muhammed. Han insåg mångguderiets galenskap, och han började verka för tron på en enda Gud. Till kroppen var han sjuklig. Han led af konvulsioner. När dessa kommo öfver honom, föll han omkull, fradgade och uppgaf läten »som en ung kamel». Han trodde först, att han var besatt af onda andar, och han var nära förtviflan. Men sedan såg han i dessa anfall ett Guds ingripande. Gud hade utkorat honom till sin profet, och krampanfallen voro tillstånd af hänryckning, hvarunder han — såsom Israels profeter — mottog guddomliga uppenbarelser. Dertill kommo drömmar och syner, genom hvilka han trodde sig erhålla undervisning af Gud. En gång när han befann sig i ensamheten vid ett berg Hira nära Mekka, der han tillbragt en längre tid under andaktsöfningar, mottog han i en dröm Guds befallning genom

ängeln Gabriel att såsom profet utbreda den lära, som han mottagit. Detta blef ock från denna stund det mål, åt hvilket han invigde sitt lif, och för hvilket han offrade alla sina krafter.

I början hade han ringa framgång. Med sina jemförelsevis få anhängare var han föremål för mycket hån samt annan förföljelse. En del af hans trosförvandter utvandrade till Abyssinien, och slutligen ansåg han sig böra med sina återstående vänner lemna Mekka, der han verkat i omkring 12 år. Han flydde till en stad vid namn Jatrib, der hans lära vunnit många bekännare. Här blef han mottagen på ett storartadt sätt. Staden kallades från den tiden Medina, ett arabiskt namn, som betyder staden (d. v. s. profetens stad).

Detta skedde år 622 e. Kr. Med nämda år börja muhammedanerna sin tidräkning. Deras år äro dock icke lika långa som våra. De rätta sig icke efter solen utan efter månen. Tolf månomlopp bilda ett år. Alla udda månader i det muhammedanska året hafva 29 dagar, alla jemna hafva 30 dagar, och året i det hela består af 354 à 355 dagar. Det är således 11 dagar kortare än vårt. Det kristna året 1895 är i den muhammedanska kalendern år 1312 — 1313.*

* Att räkna ut det muhammedanska året går så till, att man drager 622 från det kristna året. Resten ökad med ',33-del deraf är det muhammedanska året. Alltså 1895 — 622 är 1273. Ökas detta med '/æ-del eller 39, så blir summan 1312.Bedjande muhammedaner (sid. 72).

Från flykten till Medina är det, som Muhammed börjar få stor framgång. Hans anseende såsom profet växer oupphörligt och dermed äfven hans makt. Snart ser han sig i stånd att kunna äfven med härsmakt utbreda sin lära. År 630 tågar han med en här af tio tusen man mot Mekka. Der var man alldeles oförberedd derpå, och staden måste nästan utan motstånd gifva sig. Stor varIII. Cedrarna på Libanon.Muhammeds glädje, när han nu i sin fädernestad kunde förrätta sin andakt i arabernas urgamla gemensamma helgedom Kaba och der slå ned alla afgudabilder. Från den dagen var han icke allenast »profet» utan äfven »furste» öfver hela Arabien.

I mars 632 företog Muhammed sin sista pilgrimsfärd till Mekka. Efter sin återkomst derifrån dog han den 8 juni samma år i Medina, der han ock begrofs. Hans afkomlingar betraktas såsom ett slags adel, kallas sjerifer och bära grön turban. Den gröna färgen är för muhammedanerna helig, emedan profetens fana var grön.

Hvad Muhammeds karakter beträffar, var den en blandning af de skarpaste motsatser: innerlig ömhet och oförsonlig hårdhet, stort ädelmod och låg hämdlystnad, eldig kamp för hvad han ansåg vara sanning, samt föraktlig svekfullhet i valet af medel o. s. v. I sitt enskilda lif var han mycket enkel. Äfven under sin välmakts dagar bodde han med sina hustrur i eländiga kojor af ler och palmgrenar, hvilkas tak man kunde nå med händerna. Dadlar, bröd, mjöl, sällan kött, utgjorde hans föda, men aldrig bestod hans måltid af mer än en rätt mat. Hans klädnad var mycket enkel, och sjelf lagade han både sina kläder och sina skor samt förrättade med egna händer de simplaste göromål, deri lemnande sina anhängare ett godt föredöme.

Sedan Muhammeds första hustru dött, gifte han sig med en tioårig flicka. Sedan tog han jemte henne flere andra hustrur, inalles 15 till antalet och hade med dem flere barn.

Om Muhammed kunde läsa och skrifva, är ovisst. De »uppenbarelser», han under en följd af flere år mottog, dikterade han för en skrifvare, och de samlades sedan af hans sekreterare i en bok, som kallas Koran (d. v. s. något, som skall läsas). Denna bok, som till omfånget är något större än nya testamentet, är afdelad i kapitel, som kallas Suror. Dessa åter äro indelade i verser. Muhammedanerna anse Koran vara en afskrift af en urtext, som förvaras i himmelen. Såsom en Guds uppenbarelse erkänna de äfven judarnes lag och de kristnes evangelium i deras ursprungliga skick. Men Koran står dock vida öfver begge de senare. Han är den enda ofelbara trosurkunden. Han är skrifven på arabiska språket, och huru det tager sig ut, kanläsaren finna här nedan. Den arabiska, liksom den hebreiska, skriften läses från höger till venster. Det här aftryckta stycket är den första »suran», hvilken alla muhammedaner i alla sina böner läsa upp såsom de kristna sitt »Fader-vår». De två första raderna utgöra öfverskrift. Det öfriga lyder i svensk öfversättning sålunda:

»I Guds den förbarmandes, den barmhertiges namn. Pris vare Gud, verldarnas herre, den förbarmande, den barmhertige, domedagens konung. Dig dyrka vi, dig anropa vi om hjelp. Led oss på den rätta vägen, på deras

väg, mot hvilka du varit nådig, på hvilka din vrede icke hvilar, och som icke gå vilse. Amen.»

Arabisk skrift.

Koran är ett mästerverk af arabisk litteratur. Den är dock i många afseenden dunkel — alldeles som bibeln. Detta har gifvit upphofvet till åtskilliga läroriktningar och sekter, som inbördes bekämpa hvarandra. Äfven rationalistiska sträfvanden hafva sökt göra sig gällande vid dess tolkning. Enheten kunde icke bevaras längre än under Muhammeds lifstid, då alla böjde sig för honom. Med anledning häraf uppstod redan tidigt behofvet af »skriftlärda», s. k. imamer (d. ä. föreståndare), som tolkade Koran för folket. Den arabiska litteraturen är mycket rik på sådana skriftlärdas utläggningar. I alla muhammedanska skolor utgör Koran det förnämsta ämnet för studier. Den läses alltid på arabiska, äfven af dem, som sjelfva icke tala detta språk. Stora stycken deraf inpluggas, alldeles mekaniskt utantill.

TIONDE KAPITLET. Muhammedanismen.

Den lära, som Koran förkunnar, kallas *Islam*, hvilket ord betyder undergifvenhet under Guds vilja. De rättrogne kallas *muslimin*, d. v. s. sådana som äro Guds vilja undergifne. Den första hufvudpunkten i läran är, *att det finnes endast en Gud*. Han kallas Allah. Detta framhålles både emot det hedniska mångguderiet och mot den kristna kyrkans treenighetslära. Muhammed fattade denna senare på ett mycket groft sinnligt sätt. Han trodde nämligen, att de kristna räknade till treenigheten Gud, Jesus och jungfru Maria. Islams första trosartikel finnes i Suran 112 och lyder så: »Han är Gud en enda, den oberoende guden; han har icke födt och är icke född, och aldrig har det funnits något med honom beslägtadt väsen.»

Att tala om »Guds son» är för Muhammed och hans anhängare en styggelse, då ju »Gud icke har eller kan hafva någon hustru».

Gud omgifves af änglar, som bära hans tron och äro hans verktyg till att utföra hans befallningar. De äro ock förmedlare mellan Gud och den troende menniskan, hvilken de städse följa. Hvarje troende har två änglar, en vid sin högra och en vid sin venstra sida. Den förre skrifver upp hans goda gerningar, den senare hans onda. När en muhammedan beder, slutar han alltid bönen dermed, att han vänder sitt ansigte nickande först åt den högra och sedan åt den venstraaxeln. Dermed helsar han på dessa sina skrifvareänglar och betygar dem sin vördnad.

I motsats mot Gud och hans änglar stå satan och hans änglar, som söka att förleda menniskorna till otro och synd. De goda änglarne bekämpa dem. Stjernfallen äro himmelska, glödande stenar, som de kasta efter dem!

Den andra stora hufvudpunkten i Islams lära är, *att Muhammed är Guds profet och sändebud*. Före honom hafva funnits många profeter, ända till 124 tusen. De störste bland dem äro Adam, Noak, Abraham, Moses och Jesus. Isynnerhet är Abraham en för muhammedanerna helig person, emedan araberna härstamma från Ismael, Abrahams son med Hagar. Huru Abraham lärde sig inse det falska i sina landsmäns stjerndyrkan, derom berättar Koran: »När natten hade inbrutit, fick Abraham se en stjerna och utropade: Detta är min herre. Men då stjernan gick ned, sade han: Jag älskar icke de nedgående». På samma sätt utbrast han, när han såg månen och solen gå upp och gå ned. Och så »vände han sig till den, som skapat himlarne och jorden», och ville icke »dyrka andra väsenden jemte honom» (Sura 6:76 följ.)

Om Jesus har Muhammed mycket höga tankar. Han kallar honom »Guds ord» (jemför Joh. 1:1) och sammanställer hans födelse med Adams skapelse. Redan som barn var Jesus en profet. Han gjorde större underverk än alla andra profeter. Genom sitt evangelium bekräftade han Mose lag. Huru okunnig Muhammed för resten var om Jesu historia, kan synas deraf, att han trodde, att hans moder Maria var Moses och Arons syster Mirjam. Mirjam och Maria äro nämligen samma namn, det ena på hebreiska det andra på grekiska.

Öfver alla föregående profeter står Muhammed. Han har icke gjort några underverk såsom Jesus. Men det har icke heller varit behöfligt. Hans *lära* är ett underverk och det största af alla. Han är den af Jesus utlofvade

hjelparen (Joh. 14:16), som skulle leda de troende till *hela* sanningen. Han bekräftar den uppenbarelse, som Gud gifvit genom Moses och Jesus. Derför är det alla judars och kristnes pligt att omfatta hans lära. Att de det icke göra, förklarar Muhammedbero på afund öfver, att Gud gifvit honom en högre uppenbarelse än dem. Derför hvilar ock Guds förbannelse öfver dem. Detta är nu den yttersta orsaken till muhammedanernas hat mot judar och kristna. Men dertill kommer äfven en annan. Muhammed påstår nämligen, att både Moses och Jesus hafva profeterat om honom, men att judarne och de kristne ur sina heliga böcker uppsåtligt strukit ut eller förfalskat de ställen, som handlat om honom. Och det är naturligtvis en förskräcklig dödssynd, som måste ådraga dem Guds och alla rättrognas hat.

Muhammedanismen tror på uppståndelsen från de döda. I Koran berättas, att Gud på följande sätt gjorde Abraham viss om uppståndelsen. Han lät honom taga fyra foglar, sönderhacka deras kött, dela detta i fyra delar och lägga hvarje del på ett särskildt berg. Sedan skulle Abraham ropa på foglarne, och när han det gjorde, kommo de alla lifslefvande till honom (Sura 2:262). För de rättfärdiga blir uppståndelsen salig. De gå in i paradiset, som är fullt af njutningar. »På gröna damastmattor sitta de saliga under hvita perletält eller luta sig, omgifna af sköna ynglingar och svartögda jungfrur (s. k. hurier), mot hvilobäddar vid brädden af sorlande bäckar, som flyta af vin och honung». De orättfärdiga deremot hafva att vänta de förfärligaste helvetesstraff. Både himmelen och helvetet hafva olika grader allt efter menniskors brottslighet. Den allmänna verldsdomen tänker Muhammed sig så, att alla uppståndna skola gå öfver en bro så smal som ett hårstrå. Denna bro leder öfver helvetets afgrund till paradiset. De rättfärdiga lyckas och komma in i paradiset, de orättfärdiga falla och störta ned i afgrunden.

Enligt Islam är allting, som sker, med nödvändighet af Gud förutbestämdt, äfven en menniskas salighet eller fördömelse. Ingen kan genom sitt åtgörande ändra eller rubba Guds rådslut. Menniskans pligt är att endast undergifvet foga sig deri. Då emellertid i denna lära ligger en motsägelse mot det, som Islam innehåller om betydelsen af goda gerningar, så har det vållat häftiga teologiska strider med deraf följande sektbildningar.

Rättfärdigheten består, säger Muhammed, deri, att man tror på Gud, på den yttersta dagen, änglarne, boken och profeterna, utgifversina egodelar, så kära de än äro, åt anförvandter, faderlösa, fattiga, vägfarande och tiggare samt till fångars friköpande, iakttager gudstjensten, betalar almosan, uppfyller den förbindelse, som man ingått, samt är tålig i nöd, motgångar och svårigheternas tid (Sura 2:172). Vid almosors gifvande lägger Muhammed mycken vigt på, att man icke skall genom förebråelser eller förolämpning mot den fattige göra om intet den förtjenst, som ligger i almosan (Sura 2:216).

På fasta lägger Muhammed också mycken vigt. Den heligaste månaden är fastemånaden Ramadan, »i hvilken Gud har nedsändt Koran» (Sura 2:181). Under den månaden får en muhammedan, derest han icke är sjuk eller stadd på resa, ingenting förtära på dagen. Men på natten får han äta och dricka, så mycket han vill.

Att äta kött af orena djur, särskildt svin, är förbjudet. Likaså att dricka vin. Om skälet till det senare säger Muhammed: »I vin och hasardspel är en stor synd men ock fördelar för menniskorna. Men det syndiga i dem är större än deras fördel» (Sura 2:216). På ett annat ställe säger han om samma sak: »O I troende, vin och spel äro sannerligen en styggelse, som satan har uppfunnit. Derför afhållen eder derifrån, så varden I lyckliga. Satan vill sannerligen genom vinet och spelet stifta fiendskap och hat mellan eder samt hindra eder från Guds åkallande och bönen» (Sura 5:92). Dock lära de högre klasserna dricka mycket både vin och bränvin. Äfven den lägre befolkningen smakar det gerna, ehuru de veta, att de dervid handla mot sin religion. Men någon dryckenskap bland muhammedanerna ser man icke. Deri stå de långt framom de kristna folken.

En vigtig gerning för att vinna saligheten är att åtminstone en gång under sin lifstid företaga pilgrimsfärd till Mekka i Arabien, som är muhammedanernas heligaste ort. Der finnes nämligen deras förnämsta helgedom Kaba. Det är en liten, högst tarflig byggnad af gråaktig sten, 5 1/2 meter lång, 4 meter bred och 12 meter hög. Enligt muhammedanernas tro byggdes Kaba ursprungligen af änglar vid verldens skapelse efter bilden af det himmelska tabernaklet samt fördes af dem ned till jorden lodrätt under det himmelska. Vid syndafloden upptogs Kaba till himmelen men byggdes sedan upp igen afAbraham och Ismael. I Kabas ena vägg finnes inmurad en svart sten,

som är synnerligen helig. Den påstås vara en från himmelen nedsänkt rubin, som svartnat för menniskornas synders skull. Den är mycket nött af pilgrimernas kyssar. Pilgrimstågens afgång till Mekka är alltid förenad med storartade festligheter, hvari hög och låg, rik och fattig utan åtskilnad och med stor hänförelse deltager.

Muhammedanerna fira fredagen såsom helgdag. De omskära sina gossebarn såsom judarne. Det sker dock icke förrän de äro 8—12 år gamla. Islam tillåter månggifte. Dock är bland muhammedanerna engifte vanligare, emedan de fleste icke hafva råd att hålla sig flere hustrur. Rika och framstående män hafva dock flere. Samlingen af en mans hustrur kallas hans *harem*, hvilket ock är namnet på den del af huset, der hustrurna bo. Se bilden på sid. 61. I harem lemnas icke tillträde för någon främmande man, blott för de närmaste slägtingarne och för dem vanligen endast vid högtidliga tillfällen. Gossen förblifver i harem under sin moders vård, tills han blir omskuren. När kvinnan — den gifta såväl som den ogifta — visar sig i sällskap eller ute, skall hon vara beslöjad. Sättet att beslöja sig är olika. På sid. 57 synes, huru en förnäm turkisk dam beslöjar sig. Längre fram skall jag visa, huru de syriska och de egyptiska kvinnorna göra det. Bland de fattiga och på landet gå likväl kvinnorna för det mesta obeslöjade. Dock hafva de ofta, för att ej säga vanligen, en slöja på sig, men den hänger ned öfver deras rygg, så att ansigtet är ohöljdt.

En man får skilja sig från sin hustru, så snart han icke längre tycker om henne. Men han kan ock taga henne igen. Dock får han icke upprepa detta mer än tre gånger. Hustrun betraktas mer såsom slafvinna än som maka. Barnen uppfostras i sträng underdånighet under sina föräldrar.

Muhammedanernas gudstjenst är mycket enkel. De samlas i moskéen till bön och sång under ledning af en »imam» (d. v. s. föreståndare). Stundom hålles ock predikan. Längst inne i moskén på sid. 64 synes en predikstol.Muhammedanernas gudstjensthus kallas moskéer. Bredvid hufvudbyggnaden stå ett eller flere höga, smala torn. De kallas minareter.

De dagliga bönestunderna äro fem, och de utropas från minareterna. Den första bönestunden är vid dagens inbrott, den sista sedan det blifvit natt. Utropet, som ersätter den hos de kristna vanliga klockringningen, sker med följande ord: »Gud är den högste; jag betygar, att det icke finnes någon Gud utom Allah; jag betygar, att Muhammed är Guds sändebud; kommen till bön, kommen till gudstjenst; Gud är den högste, det finnes ingen Gud utom Allah.» De särskilda satserna af detta rop upprepas 2 à 3 gånger.

Utroparen, som står på balkongen nära minaretens topp, sjunger eller rättare sagdt skrålar fram denna bekännelse och uppmaning. Melodien påminner mycket om de gamle brandvakternas sång i våra städer här hemma i Sverige. Det är ett jämmerligt läte.

Jag har ofta sett uppgifvas, att när muhammedanerna höra dessa rop, så lemna de genast hvad de hafva för händer och förrätta de föreskrifna bönerna, det må nu vara handtverkaren i sin verkstad, köpmannen i sin butik, vandraren på vägen, på gatan eller torget. Jag tyckte, att det skulle vara intressant att få se denna företeelse. Men ingenstädes fick jag se densamma. Antingen hafva berättelserna varit öfverdrifna, eller ock har gudaktigheten väsentligen aftagit bland muhammedanerna. Jag skulle tro det förra. De som beskrifva främmande förhållanden, göra ofta mer deraf, än de i verkligheten äro. Naturligtvis finnes en eller annan verkligen allvarlig muhammedan, som man kan få se regelmessigt förrätta sin andakt, hvarheldst han än må befinna sig, när bönetimmen går in. Men hela den stora hopen synes fullkomligt likgiltig och låter utroparen från minareten ropa för änglarne eller för hvem annan som heldst, som vill höra hans kråksång.

Vid bönen förändrar muhammedanen ofta ställning. Stundom reser han sig, stundom står han på knä, stundom ligger han på sitt ansigte. Han vänder dervid ansigtet alltid åt Mekka. I hvarje moské finnas alltid »bönenischer», framför hvilka bönerna ske. Dessa nischer äro nämligen belägna så, att den som vänder sig mot dem, vänder sig åt Mekka till. Se bilden på sid. 64.Muhammedanerna äro ytterst fanatiska i sin religion. Denna fanatism gifver sig till känna i tid efter annan återkommande, ofta fasansfulla grymheter mot de kristna, som de då kunna misshandla och döda i stort antal. Det färskaste beviset derpå är det år 1894 timade förskräckliga massmordet på armenierna, som uppskakat hela Europa och förmått dess stormakter att gripa in för att råda bot. I allmänhet måste ock en resande kristen vara på sin vakt, när han färdas genom det inre af de muhammedanska länderna,

och i vissa trakter — äfven af Palestina — måste han hafva med sig militärbevakning för att skydda sig mot öfverfall.

Galatabron i Konstantinopel (sid. 76).

Muhammedanerna äro mycket ifriga att utbreda sin religion. Om medlen dervid äro de icke så nogräknade. Muhammed sjelf missionerade genom krig. De öfvervunna hade ofta att välja mellan död eller öfvergång till Islam. När han dog år 632 e. Kr., hade han underlagt sig hela Arabien. Hans efterföljare, de s. k. kaliferna,utbredde ytterst hastigt det muhammedanska väldet. »Helvetet», hette det, »brinner för den flyende, men den, hvars fötter blefvo dammiga i Herrens krig, skall på domens dag vara längre bort från pinan än den väg, som den snabbaste ryttare kan rida på tusen år. En hjeltes blödande sår doftar i paradiset som doftet af moskus».

Redan tidigt vände muhammedanerna sig mot Palestina. Den ena fasta staden efter den andra föll i deras händer. År 637, således endast fem år efter Muhammeds död, måste Jerusalem öppna sina portar för kalifen Omar. På en kamel med en vattenflaska och en matpåse vid sidan höll den mäktige segraren lik en simpel beduin sitt intåg i den heliga staden. Redan år 711 hade muhammedanerna lagt under sig Syrien, Egypten, främre Asien, hela norra Afrika samt Spanien. Då de försökte tränga vidare fram, hejdades de af frankerna, som tillfogade dem ett väldigt nederlag år 732 e. Kr.

Muhammedanismen räknar f. n. omkring 175 millioner bekännare. Hvar nionde person på jorden är muhammedan, medan ungefär hvar tredje bekänner sig till kristendomen. Muhammedanerna äro ytterst otillgängliga för den kristna missionen, emedan de anse, att de i Koran ega en uppenbarelse, som står öfver såväl Mose lag som Kristi evangelium. Stödda på denna se de ned på de kristna ungefär med samma ögon och känslor, som de kristna se ned på judarne.

Detta må nu i all korthet vara nog för att gifva mina läsare en inblick i muhammedanismen. Såsom synes, har den från kristendomen upptagit åtskilligt, som är sannt och godt. Muhammedanerna vänta ock, att i tidens fullbordan skall komma en Messias, som skall lägga alla folk på jorden under sitt och muhammedanismens välde. De kalla denne Messias för Mhadi. Tid efter annan hafva personer uppstått, som gifvit sig ut för att vara denne Mhadi. På senaste tiden hafva sådana uppträdt i Sudan i det inre Afrika, och det var i kampen mot en af dem, som den store, för sin kristna tro och sitt personliga mod verldsbekante engelske generalen Gordon satte lifvet till på 1880-talet. ELFTE KAPITLET.

Utflygter i Konstantinopel. — Besök i Sofiamoskén. — Serajen. — Basaren. j

et var middag, när vi sist sleto af berättelsens tråd (se sid. 52). Nu knyta vi ihop den igen. Vi stodo då just i begrepp att göra några utflygter i Konstantinopel.

Först besökte vi telegrafen för att telegrafera hem. Nu hade jag med min hustru öfverenskommit om ett litet telegraflexikon, af hvilket vi hade hvar sitt exemplar. Enligt detta skulle t. ex. a betyda, att resan hade gått bra, b att vi mådde bra och hade det bra o. s. v. Korteligen: hvarje bokstaf betydde en hel mening. Sådant är mycket praktiskt, ty man kan i ett enda ord säga lika många meningar, som ordet har bokstäfver. Derigenom blifva de annars dyra telegrammen mycket billiga. Men i Turkiet går icke sådant der. Den som tog emot mitt telegram, frågade, hvad det var för ett språk, och då jag nu icke kunde ljuga och säga, t. ex. att det var svenska, så fick jag taga tillbaka telegrammet och skrifva ett på franska.

Från telegrafen gingo vi längs Peragatan mot norr. Pera blef för icke så många år sedan härjadt af en förfärlig eldsvåda, som likväl hade det goda med sig, att den nedbrända delen kunde byggas upp igen på riktigt europeiskt vis. Peragatan gjordes der betydligt bredare. Denna nya stadsdel är derför riktigt ståtlig.

Från Peragatan veko vi efter en stund af åt höger ned till Bosporen till det utomordentligt ståtliga slottet Dolma Bagtsche. Läsaren

ser detta slott ungefär midt på teckningen sid. 40. Dess fasad är 650 meter lång. En kaj af marmor löper längs

stranden. Från denna kaj gå på vissa afstånd breda trappor ned till vattnet. Palatsets inre lär vara utrustadt med en alldeles utomordentlig österländsk lyx. Tronsalen, som intager palatsets hela höga midtelparti, är en af de största och praktfullaste, som finnas i hela Europa. Oförliknelig säges ock badsalen vara med golf af marmor och väggar af alabaster. Tyvärr kunde vi icke komma der in.

Palatset byggdes på 1850-talet af sultan Abdul Medschid och utgjorde sedan residens för sultanen.* Detta varade dock icke länge. År 1876 störtades den då regerande sultanen Abdul Asis, och hans brorson Murad sattes på tronen. Han var en slö och oduglig man, som låg i händerna på andra. Sin afsatte farbroder skall han hafva låtit mörda i fängelset, naturligtvis för att förhindra upproriska rörelser till hans förmån. Emellertid vardt han efter tre månaders regering störtad och fängslad. Hans broder Abdul Hamid vardt sultan och tog sitt residens i Yildiz Kiosk, hvarom jag längre fram skall tala.

På aftonen gingo vi till Sofiamoskéen (se bilden sid. 49), som är en af Konstantinopels förnämsta sevärdheter. Vi hade en ledsagare från vårt hotell. Vår väg förde oss öfver det Gyllene hornet på den s. k. Ga-latabron, af hvilken synes en bild på sid. 73.** Denna bro är 450 meter lång. Hon är ganska ny, byggd 1877 af jern men med träbeläggning, som är mycket rucklig. Der rör sig hela dagen en ofantlig trafik, såsom ock kan ses af bilden. Alla både gående och åkande måste betala bropenningar. Från bron har man en rätt lång väg genom krokiga, smutsiga, illa hållna gator, omgifna af ruckliga husrader, innan man kommer till den s. k. Hagia Sofia. Orden Hagia Sofia äro grekiska och betyda: »Den heliga visheten».† Åt henne byggde kejsar Konstantin den store år 326 ett tempel, som sedan förvandlades till en kristen

* Ordet Sultan är arabiskt och betyder mäktig. Så benämnas de regerande furstarne i de muhammedanska länderna. Sultanen i Turkiet kallar sig sultanernas sultan.

** Den del af staden, som synes på bilden, är Galata. Det stora tornet i midten är Galatatornet, ett gammalt fästningstorn från 1300-talet. Från detsamma har man den bästa utsigten öfver Konstantinopel samt omgifvande vatten och förstäder.

† Numera säger man aldrig Hagia utan Aja Sofia.

kyrka. Det var här som den förr omnämde Krysostomus hade sin predikoplats. Sedan kyrkan ett par gånger blifvit genom eldsvåda förstörd, beslöt kejsar Justinianus att bygga upp ett nytt tempel på samma plats, ett tempel, som genom sin storhet och prakt skulle öfverträffa alla andra byggnadsverk i verlden. För att smycka den nya kyrkan plundrades de gamla templen i Efesus, Athen och annorstädes. Och när hon efter 6 års arbete invigdes (julen år 537), kunde kejsaren utropa: »Salomo, jag har öfverträffat dig!» Sedan den tiden har hon åtskilliga gånger lidit skada genom jordbäfningar men åter blifvit reparerad. Genom tillbyggnad af lika klumpiga som kolossala sträfpelare har hennes yttre blifvit vanstäldt. Till vanställningen höra •ock de fyra minareterna, som tillkommit, sedan kyrkan blef förvandlad till en muhammedansk moské. Den till moskén hörande omgifningen ser mycket ruskig ut. Allt talar om vanvård och förfall. Den ingång och port, genom hvilken vi släpptes in, var mycket rucklig. Hvad deremot det inre beträffar, är Sofiamoskén utomordentligt ståtlig. Väggarne äro klädda med marmor. Marmorpelare i två våningar bära upp en med finaste mosaik belagd kupol, hvars make i skönhet man torde hafva svårt att annorstädes finna. Bilden på sid. 56 gifver någon föreställning derom. Den smala trappan i koret till höger är predikstolen.

I en moské får man icke gå in med skor på fötterna. Alla muhammedaner sko derför af sig i portgången och bära skorna i händerna, när de träda in. Vanligen bestå deras skodon af ett slags tofflor, som det är lätt att taga af och sätta på. Värre är det för främlingar, som hafva stöflar eller andra europeiska skodon. Men för dem har man hittat på en hjelp. Man sätter nämligen tofflor utanpå deras skor. Dessa tofflor tillhöra templet, äro breda och stora samt bindas med ett band öfver vristen. De äro förskräckligt fula, vanligen trasiga. Naturligtvis kostar det penningar att få låna dem.

Medan vi voro inne i moskén, tändes lamporna der, en ofantlig mängd lampor i stora kronor, som hängde ned från taket. Lamporna voro små glasskålar, fyllda med olja, hvari en veke låg och flöt.

Det skulle bli gudstjenst. Rätt många samlades. Vi föstes till-ELFTE KAPITLET.

baka ned emot dörren, hvarifrån vi betraktade deras andaktsöfningar der framme i koret, der de med en entonig sång under allehanda knäfall, bugningar till jorden och andra åtbörder tillbådo sin Gud enligt sin tro. Det var på samma gång rörande och upprörande att se derpå, när jag tänkte på det hat till kristendomen, som glödde under deras tillbedjan, ja som gaf denna dess egentliga värme.

Icke långt ifrån moskén ligger den s. k. Serajen. Så benämnes det gamla kejserliga slottet med alla dertill hörande byggnader, trädgårdar m. m. Det ligger på udden af den halfö, som upptages af Stambul, och jernvägen passerar på stranden alldeles der förbi. Det byggdes delvis redan af den sultan Muhammed, som intog Konstantinopel år 1453. Sedan dess har det mångfaldiga gånger blifvit tillbygdt och förskönadt. Ända till 1850-talet utgjorde Serajen den turkiska sultanens residens. Nu tjenar det såsom bostad åt aflidna sultaners gemåler samt åldriga palatstjenare. För öfrigt står det öde och får förfalla. En föreställning om prakten i dess salar kan läsaren få genom teckningen på sid. 80.

Serajen omsluter en mängd dyrbara samlingar. Den förnämsta skatten är »profeten» Muhammeds mantel. En gång om året kommer sultanen dit, och då för att kyssa nämda mantel. Denna ceremoni sker med stor ståt och bevistas af alla rikets högste män.

Vi voro icke inne i Serajen. Dels är det mycket svårt att få tillträde till dess inre, dels var vår tid inskränkt. Vi måste skynda undan koleran för att icke på andra platser, dit vi ämnade oss, blifva hindrade af karantän.

Stambuls stora Basar, der, såsom i andra österländska städer, största delen af stadens turkiska handels- och handtverkslif är samladt, kunde vi icke heller besöka. Den var nyligen till stor del förstörd genom en våldsam jordbäfning. Vi fingo alltså nöja oss med att af Stambul hafva sett endast Sofiamoskén samt de krokiga, smala och smutsiga gatorna, som ledde dit. Det var nu redan afton. Mörkret bröt in och vi måste gå till vårt hotel.

TOLFTE KAPITLET.

Utflygt på Bosporen.

oljande morgon gjorde vi en utflygt, som man icke kan glömma, när man en gång har gjort den. Det var en färd på Bosporen fredagen den 21 september. Tidigt på morgonen stego vi upp. Vår väg gick från Pera genom Galata ned till Galatabron, der ångbåtarne ligga. Men innan vi hinna dit, torde det vara skäl att något nämna om Galata.

Genom hela Galata löper en lång gata, parallel med hafvet, trång, smutsig samt från morgon till kväll vimlande af en böljande menniskomassa, sammansatt af alla österns och vesterns nationer. Gatan är hufvudådern för stadens samfärdsel. Den bildar jemte sidogatorna oafbrutna rader af låga butiker, magasin, verkstäder, kaféer, dans- och teaterlokaler samt smutsiga värdshus. Det väsen, som råder i Galata, är obeskrifligt. Säljare af alla möjliga varor gå omkring på gatorna och öfverbjuda hvarandra i att prisa sina varor genom högljudt skrål och lifliga åtbörder. Med deras skrål blandar sig skrålet af häst- och åsnedrifvare, som på ryggen af sina djur transportera vatten, ved, stenar, grus, kött, frukter o. s. v., likaså skriket af grälande köpmän och kunder, af tidningsförsäljare och skoputsare o. s. v. Det är ett ofta bedöfvande larm.

Öfver allt möter man armeniska bärare, och man förvånas öfver deras bördor. Öfre delen af kroppen är framåtlutad nästan i rät vin-Sominarsalongen i Serajen i Konstantinopel (sid. 78).

kel mot den nedre. På ryggen ligger en kudde, stoppad med halm, och på den äro lastade saker, som för en stark karl kunna gå upp till en vigt af ända till 300 à 350 kilo (åtta centner). Ibland äro flere bärare, ända till åtta, förenade, och de bära då, äfven uppför branta backar, på långa stänger stora fat och kistor, som väga intill 1,000 kilo. De skrida framåt med korta steg i säker takt. Hvarje

Moské i Ortaköi (sid. 83).

åder i deras nakna ben är svälld af blod, hvarje muskel spänd till det yttersta och deras ansigte blodrödt.

Så när allting måste transporteras genom att bäras antingen af menniskor eller på häst- eller åsnerygg. Fordon för godstrafik kan man för gatornas skull alls icke använda i somliga delar af Konstantinopel.

Här och der möta positivspelare, två och två. Den ene bär positivet på ryggen, den andre går bakefter och vefvar. Öfver allt vimlar det af tiggare, både män och kvinnor, unga och gamla. Öfra/ Österland. 682

TOLFTE KAPITLET.

ver allt är ett trängande och knuffande och stötande, ett oredigt om-hvartannat af menniskor och djur, så att man behöfde hafva ögon både fram och bak för att reda sig. Och så midt i allt annat dessa lata, herrelösa hundar, som jag förr talat om.

Men det går. Tidigt på morgonen är det drägligt nog, och vi togo oss bra igenom. Kl. 7 skulle ångbåten gå, och vi voro der i god tid. Men nu skulle vi ha biljetter, och der nere voro en mängd båtar och biljettkontor. Hvilken var den rätta? Se på tidtabellerna! Ack, de voro alla på arabiska, och det var några och 30 år, sedan jag läste arabiska. Fråga någon! Jo, vackert! Alla talade turkiska. Nu gällde det att tala med armar och ben, ty på det sättet kan man tala alla språk, om man bara är en smula liflig. Alltså: vi fingo biljetter och kommo ombord. Vädret var utomordentligt herrligt: behaglig temperatur, strålande sol och endast sakta krusad vattenyta. Och det bästa af allt: ombord fans ingen utskänkning. En sådan kan icke förekomma på en turkisk ångbåt. Och det går utmärkt bra. Det enda man kan rekvirera, är mat, kaffe och tobak. Jag kunde icke annat än harmas, när jag tänkte på, huru det hemma hos oss skrikes om, att det är alldeles omöjligt att vara utan utskänkning på en ångbåt, om han ock icke går längre än från Stockholm till Vaxholm, hvilket är i à i */» timmes väg.

Färden gick nu på den europeiska sidan uppåt Bosporen. Den i sitt inre så fula staden Konstantinopel företedde, från denna sida sedd, en herrlig anblick, der den tronade på höjderna. Från den ena vackra lilla förstaden till den andra fördes vi nu. Visserligen funnos der många fula och rätt förfallna hus. Men somliga hus voro utmärkt vackra, ja, der funnos riktiga palats. Och från sjön tog sig det hela förtjusande ut. Öfver allt vimlade det af fartyg och roddbåtar — de vackraste roddbåtar jag någonsin sett. Mot de höga mörka stränderna och de lummiga planteringarna aftecknade sig de ljusa, vanligen hvita husen på ett fördelaktigt sätt. Stockholms skärgård skulle förete något liknande, om de enstaka villorna vore små trefliga städer. Under färden uppför passerade vi ungefär 15 sådana der småstäder. I en af dem, benämd Terapia, 17 kilometer norrom Konstantinopel, hafvaUTFLYGT PÅ BOSPOREN. 8 I

Tysklands, Englands, Frankrikes och Italiens ministrar praktfulla sommarpalats, framför hvilka deras magnifika små ångare ligga för ankar. Efter vid pass 21/i timmars färd på den europeiska sidan gick ångbåten öfver till den asiatiska, der samma skådespel upprepades under nedfärden.

Det vackraste stället på denna färd är det nära Konstantinopel belägna Tshiraghanpalatset. Det är helt och hållet af marmor. En tysk författare säger: »I det moderna Europa finnes intet palats, som i afseende på skönt läge, rymlighet och prakt kan täfla med Tshiraghan.» Palatset, som synes till höger längst bort på teckningen sid. 40, ligger alldeles intill Bosporen. Dess fasad är 750 meter lång. Det byggdes åren 1863 —1867 af sultanen Abdul Asis. Föga tänkte han då på, att han här skulle blifva mördad, sedan han förut blifvit afsatt. Så skedde dock. Nu tjenar palatset till fängelse för hans mördare, f. d. sultanen Murad, den nuvarande sultanens broder. Och man må säga: ståtligare fängelse har väl aldrig någon person på jorden haft. Der lider han heller ingen brist. Han har allt, hvad han behöfver eller kan önska, utom sjelfva friheten. De herrar, som utgöra hans uppvaktning, äro på samma gång hans fångvaktare. Han kan icke vara säker, att ej hvilken dag som helst samma öde kan träffa honom, som han sjelf beredde sin farbroder. Han vet också, att den nuvarande sultanen och hela Turkiet skulle draga en suck af lättnad vid underrättelsen om hans död. Och det är i sanning en ganska sorglig lott, isynnerhet för den som en gång, om också blott några månader, suttit på en tron, från hvilken han nästan enväldigt herrskat öfver mellan 30 och 40 millioner menniskor. Men sådan är Guds dom öfver last och brott, öfver våld och högmod. Under närvarande förhållanden får ingen främling slippa in i Tshiraganpalatset.

Såsom exempel på de praktbyggnader, som man får skåda invid Bosporen, kan läsaren finna afbildningar af

tvänne på sid. 81, 88. Det förra är en moské i Ortaköi på den europeiska sidan, det andra ett sultanpalats i Beylerbey på den asiatiska. Det senare är ett utomordentligt vackert och praktfullt inredt sultanslott, men står allt sedan Abdul Asis mord obebodt.84

TOLFTE KAPITLET.

Ombord kom jag en stund i språk med en turkisk officer, som talade franska — det göra för resten alla turkiska officerare. Men när jag frågade honom, hvarför man höll den förre sultanen fången, svarade han kort: »Jag vet icke». — »Vet ni icke?» frågade jag förundrad. — »Jag vet icke», svarade han ännu kortare, reste sig och gick sin väg utan vidare komplimanger. Den turkiske officeren har icke rättighet att veta om någon annan lefvande sultan än den, som sitter på tronen.

Efter fyra timmars färd voro vi tillbaka på den europeiska sidan; visserligen icke i Konstantinopel, men i en af dess närmaste förstäder vid namn Bechiktach. Der stego vi af för att begifva oss till Yildiz och beskåda en af Konstantinopels förnämsta högtidligheter. Vägen bar uppför, men vi föredrogo att gå till fots framför att hyra oss en vagn. Vi hade god tid. Dessutom var vägen vacker och treflig att gå. Friska ben och hurtigt mod hade vi ock begge två, och det är bra att ha, när man är ute och reser.

Yildiz är ett ståtligt palats. Det är, såsom jag nämt, den närvarande sultanens residens. Det ligger mycket högt med en härlig utsigt öfver Bosporen samt är omgifvet af en stor och vacker park, som dock icke är tillgänglig för allmänheten. Der nedanför åt landsidan till ligger en moské, ny och förtjusande vacker, bygd år 1886, der sultanen hvarje fredag vid middagstiden förrättar sin andakt. Och nu var det fredag. Det är den enda gången i veckan, han visar sig för sitt trogna folk. Stora skaror voro samlade för att se sultanen och skåda på denna högtidliga ceremoni, som kallas Selamlik. En bild deraf finner läsaren på sid. 89.

Vi hade rekommendationskort från den svenske generalkonsuln till en hög hofherre Mehemed Bey. Med detta i handen klefvo vi modigt på genom folkhopen. När vi frågade efter Mehemed Bey och visade vårt bref, läto vakterna oss passera. Midt emot moskén, på andra sidan om den öppna platsen der framför, ligger en ståtlig paviljong. Der var beyen. Vi lemnade vårt bref, och med största artighet bad han oss stiga inåt rummen och taga plats. Som vi hade kommit i god tid, funno vi ett fönster ledigt. Der hade vi enUTFLYGT PÅ BOSPOREN.

8 I

utmärkt utsigt öfver hela skådespelet. Snart fylldes rummet. Åskådare trängdes bakom oss, deribland många fina damer. Men vi sutto på våra stolar orörliga. Vi visste just icke, om vi på en sådan plats som denna voro pligtiga att visa den höfligheten att stiga upp och låta damerna sitta, såsom de kanske väntade. För resten kunde de ju af vårt tungomål, som ingen förstod, höra, att vi voro barbarer. Och med barbarer får man icke räkna så noga.

Medan vi vänta — det dröjer en god stund — skall jag för mina läsare tala om, att sultanen är alla muhammedaners andlige öf-verherre. Han är såsom sådan förpligtad att föregå alla andra i ett troget uppfyllande af alla religiösa pligter. Det lär han också göra. Fastedagarne t. ex. och fastemånaden iakttager han noggrant. Men vin lär han dricka, enligt hvad man säger. Eller kanske han bara bjuder andra utan att dricka sjelf. Det är väl tänkbart. På fastedagar låter han ock duka ett rikt bord för europeiska, icke muhammedanska gäster, som han för tillfället kan hafva hos sig; men han tillåter icke sig sjelf eller någon af sina herrar att smaka på rätterna, förrän solen gått ned.

Stundom händer det dock, att sultanens vilja kommer i strid med religionens bud. Och då måste han skaffa sig någon teolog, som är klyftig nog att helt enkelt tolka bort budordet. Sedan gillar han den teologens åsigt och handlar naturligtvis derefter. Se här ett exempel! Enligt Koran lär det för sultanen vara förbjudet att resa till annat land, derest han icke reser med svärdet i hand för att intaga det. Hvarje land, som han beträder, är med svärdets rätt hans. Nu vardt det en stor verldsutställning i Paris år 1867, och dit ville sultanen gerna fara. Men att för ändamålet eröfra Frankrike — det hade sig väl svårt. Derför måste han se efter, om icke möjligen Koranens ord kunde tolkas så, att han fick fara. I Konstantinopel finnes en stor skara muhammedanska teologer. Bland dem blef det en liflig strid. Slutligen fann någon bland dem, att saken var mycket erkel. Sultanen rgser med svärdet i

hand. När han beträder Frankrikes jord, så är Frankrike genom svärdets rätt hans. Det är ju solklart. Ty så står det i Koran. Men när sultanen lemnar Frankrike igen, så86

kan han gifva landet tillbaka åt dess förre herskare, som då var Napoleon. Sultanen slog sig för sitt bröst och sade: Gud är allvis. De andra teologerna stodo der och gapade af förundran öfver, att icke de hade sett någonting, som var så solklart. Sålunda reste sultanen och kom tillbaka. Både hans vilja och Korans bud voro räddade. Och då kunde Gud icke vara annat än nöjd.

Jag fick sjelf denna historia, när hon var alldeles färsk. Det var i Württemberg år 1867, då jag der sammanträffade med några gud-fruktiga tyskar, som bodde i Konstantinopel, men som hade kommit för att helsa på i sitt gamla fädernesland. Historien är verkligen löjlig. Men när man i sammanhang dermed tänker på, huru det går till inom kristenheten, så får hon en mycket allvarsam sida. Hvad är nämligen vanligare, än att man der handskas med bibeln alldeles på samma sätt? När man bara vill något, så tvingar man genom ett klyftigt och vidlyftigt teologiskt arbete den heliga Skrift att följa med. Henne törs man icke hafva emot sig, men sin egen köttsliga vilja kan man icke heller bryta. Och då har man ingen annan utväg än den, att tolka Skriften så, att man sjelf får rätt. Detta förekommer icke blott inom den katolska kyrkan utan äfven inom de protestantiska samfunden af alla namn. Det hör till de svåraste profven för den kristnes sanningskärlek att ärligt blifva vid Guds ord samt utan invändning låta fara allt, som finnes strida deremot. Må hvar och en pröfva sig sjelf. Det finnes kanske ställen i Guds ord, som du är rädd för, och som du derför gerna hastigt far öfver, tänkande att de dock måste kunna tolkas så, att de få en annan mening, än hvad orden säga. Många exempel kunde anföras på sådant. Ty det är en ganska vanlig sak.

Men hör! Nu ljuder trumpeten, och nu gäller det att vara bara öga. TRETTONDE KAPITLET.

När sultanen beder. — Affärden från Konstantinopel.

å platsen framför och nedanför moskén tågar det ena regementet fram och ställer sig upp efter det andra. Det är både infanteri- och rytteriregementen samt afdelningar ur flottans folk. Alla se de präktiga ut, föra sig väl och äro väl klädda. Isynnerhet äro ryttarne ståtliga. En egendomlighet för mina ögon var, att de alla — med undantag af ett regemente — buro den röda fezen på hufvudet. Det är en enkel röd mössa af mjuk filt. Den har ingen skärm, intet bräm. En svart silkestofs, som är fäst midt ofvanpå, faller ned på ena sidan. Denna fez bäres af alla män i de turkiska länderna, höga och låga, fattiga och rika, militärer och civila. Och den bäres både ute och inne, äfven i de finaste sällskap. Man tager den icke heller af vid helsningar, huru hög den person än må vara, som man helsar på. När jag vid här ifrågavarande tillfälle såg de högsta militärer bära den, kunde jag icke undgå att tänka på våra egna högre militärers opraktiska plymhattar.

Men nu äro de uppställda, flere tusen man och en lysande rad af guldbroderade, stjernprydda, högre och lägre officerare. Det var det ståtligaste militärskådespel, jag någonsin sett. Och det visade med en tydlighet, som äfven en icke-fackman kunde förstå, att den turkiska armén numera icke är att leka med. Turkiet har allmän88

värnepligt med 4-årig tjenstetid, och med en så lång öfning bör en man kunna bli en riktig soldat. Från denna värnepligt äro de kristna uteslutna. Man vill icke hafva dem med, sannolikt emedan man är rädd att hafva dem i hären, ifall Turkiet skulle komma i krig med någon af de kristna europeiska makterna.

När så alla voro uppställda dels omkring platsen framför moskén dels längs ömse sidorna af den väg, som ledde upp till Yildiz, öppna-

Slottet Beylerbey (sid. 83).

des lederna plötsligt på den nedre sidan, och fram körde en stor mängd kärror med sand. Med stor skyndsamhet tömdes de, sanden skottades och krattades ut, och kärrorna försvunno lika hastigt, som de kommit. För att hindra dam spolades hela platsen med vatten. Nu var tiden för sultanens ankomst nära. Och se, der komma i högtidlig

procession och lysande uniformer de högste turkiske embetsmännen: ministrar, generaler och hofherrar. De samla sig vid moskéns dörr, såsom man kan se på bilden. Derefter följa några täckta vagnar. Det är sul-NÄR SULTANEN BEDER.

tanens gemåler. En af dem tittar ut i det lilla fönstret på vagnens sida, så att jag får se henne. Hon är beslöjad, såsom bilden på sid. 57 visar. Vagnarne köra in på moskéns gård, och hästarne spännas från, men damerna sitta kvar. Efter en stund kommer sulta-

När sultanen förrättar sin bön (sid. 84).

nen sjelf. Han sitter i en mycket enkel öppen vagn, klädd i civil drägt med fez på hufvudet. Midt emot honom sitter, klädd på samma sätt, Osman Pascha, en turkisk general, som genom sin skicklighet och tapperhet i det rysk-turkiska kriget år 1877 — 1878 väckte hela den militära verldens] beundran. Sultanen helsar vänligt till höger och venster. Soldaterna lägga högra handen på bröstet och sedan på

ffis

x, M-tv^x-Kv90

pannan och ropa: Länge lefve sultanen! När sultanen passerar de i rad på moskéns gård uppställda högre militärerna, buga sig dessa mycket djupt. Detta såg besynnerligt ut för mig, som var van att se militärer hålla sig styfvare i ryggen än vanligt, när de helsa, isynnerhet på högre personer. På den mattbelagda lilla trappan, som synes till venster på bilden, gick sultanen in i moskén. Hans gång var mycket smidig och lätt.

Efter vagnen följde fyra ytterst ståtliga hingstar, ledda af hvar sin stallofficer. Dessa hingstar äro presenter af någon europeisk konung eller kejsare. Och när sultanen efter slutad andakt i moskén återvänder till sitt palats, så spännas de för vagnen. Sultanen sjelf sätter sig då på kuskbocken och fattar tömmarne med egen hand.

Såsom läsaren kan finna, är allt anlagdt på, att både Gud och menniskor, och kanske mest den förre, må gifva akt på, att sultanen vill göra Gud den äran att bedja.

Efter andaktsstunden, som lär vara vid pass en half timme, defilera trupperna för sultanen, som då står i ett fönster i moskén.

Vi hade icke tid att vara kvar, tilldess sultanen kom ut ur moskén. Det gjorde också detsamma. Vi hade sett det förnämsta. Den ångbåt, med hvilken vi skulle fara till Athen, var inom ett par timmar färdig att gå. Vi aflägsnade oss derför skyndsamt, trängde oss genom den packade åskådareskaran och lupo sedan mer än gingo. Det var soligt och hett; vägen var lång, och vi hade en stor backe mot oss. Om vi icke hade rest i dag, så hade vi måst stanna flere dagar och vänta på nästa ångbåtslägenhet. Man kan nämligen icke komma från Konstantinopel till Athen på jernväg.

På hotellet försökte man naturligtvis att kugga oss på pengar en smula, men det lyckades icke. Vi togo våra saker och gåfvo oss af. Rosendahl gick till den kejserliga turkiska banken för att taga ut penningar. Jag gick till generalkonsuln. Denne hade ombesörjt turkiska pass åt oss; ty sådana måste man hafva för att resa inne i landet, ehuru de icke ofta efterfrågas. Derjemte gaf han oss rekom-mendationsbref till de svenske konsulerna i Smyrna, Mersina etc. Jag tackade förbindligast, tog mitt bagage och skulle gå. Men dåAFFÄRDEN FRÅN KONSTANTINOPEL.

kallade konsuln in sin kavass och gaf honom order att följa mig och bära min kappsäck. Kavasser äro tjenare, som konsuler, ministrar och andra högre embetsmän hafva. De äro ståtliga karlar med rikt guld-broderade uniformer, en stor revolver i bältet och en krokig sabel i delvis förgylld slida vid sidan. De gå framför sina herrar, när dessa visa sig ute, och egentligen är det endast på kavassen man märker, att en hög herre är ute och

går. Ty den höge herrn sjelf är vanligen klädd som andra menniskor. Vill man veta, huru en sådan der kavass ser ut, så fins hans bild på sid. 96.

Må tro, det såg icke litet ståtligt ut att ha en sådan der herre fem eller sex steg framför sig. Jag rätade på ryggen, antog en högtidlig uppsyn och herraktig gång, på det att folket icke skulle tro, att jag var kavassens betjent utan — åtminstone för tillfället — hans herre. Mötande menniskor veko it sidan för oss, men hundarne måste vi vika för. De saknade tydligen folkvett.

Vi kommo till tullhuset. Men när man såg min kavass, så gick tullvisitationen ganska ytligt till. Så var allt i ordning. Men tiden led, och Rosendahl syntes icke till. Jag var orolig. Ändtligen kom han, varm och en smula förargad. De hade krånglat med honom på banken. Först ville de icke gifva honom franskt utan turkiskt guldmynt efter hög kurs. Sedan ville de ha ganska hög provision, och ofvanpå allt ville de hafva särskildt betaldt för, att de vexlade guldmynten i smärre mynt. Till slut frågade Rosendahl, om de icke ville ha' mer, och då blefvo de litet flata.

Emellertid erforo vi sedan, att man öfverallt i österlandet tager betaldt för det, att man vexlar mynt. Vill man undvika den utgiften, så måste man köpa någonting i en bod och betala med en större slant för att få tillbaka. Sålunda blir slanten vexlad. Slanten, säger jag, ty i Turkiet, Syrien, Palestina och Egypten har man icke sedlar, endast guldmynt och skiljemynt. För resten var det så krångligt med myntförhållandena, att jag aldrig kunde lära mig dem. Inte behöfde jag det heller. Rosendahl, som skötte kassan, satte sig så fullkomligt in i dem, som om han varit en gammal bankir. Han vexlade hit och vexlade dit och redogjorde för mig, huru det var. Jag hörde på92

och låtsade förstå, men snart fick han nog anledning att märka, att jag var en klent begåfvad lärjunge.

Nu kom han alltså. Upp med kappsäcken! Tullherrarne titta, och söka och finna intet. Båt ohoj! Många båtar äro till reds. Båtkarlarne skråla och gräla, så att man kan bli döf. Men så bär det af. Ute på redden ligger ångaren. Den bekvämligheten, att ängarne lägga till vid land, såg jag ingenstädes i österlandet utom i Alexandria. Alla passagerare och varor fraktas i båtar till och från dem. Då konkurrensen är stor mellan båtegarne, så underbjuda de hvarandra, allt under argt skrål och hotfulla åtbörder. Man tager naturligtvis den, som går lägst. Men när man kommer fram, får man bereda sig på, att han under alla möjliga förevändningar försöker att preja sig till mer, än man kommit öfverens om. Sådant hör till en resas många förargligheter. Och rätteligen anmärker en författare: Den som är för mycket rädd för förargligheter, gör bäst i att stanna hemma. Det duger icke att vara sur på resor. Att Tnista humöret är en mycket större förlust än att mista ett par kronor här eller der.

Efter åtskilligt bråk kommo vi ombord. Der var åter ett bedöfvande larm och skrål. Naturligtvis blef det också väsen och gräl, när vi skulle göra upp med våra roddare, som ville kugga oss. Men det gick öfver. Vi köpte andra klass biljett. Men när vi kommo ned i salongen, var det så otrefligt der, att vi gingo upp på däck igen och köpte prisskilnad till första klass, der vi fingo en bra hytt. Det kunde vi ock behöfva.

Sedan allt var klart om bord samt alla obehöriga roddare och sjåare aflägsnat sig, lyfte båten ankar och satte maskinen i gång. Det var en stor lättnad och väl behöflig hvila att få sätta sig ned och pusta ut en smula efter de föregående ansträngningarna. Farväl, Konstantinopel, farväl, farväl! Dig ser jag aldrig mer. FJORTONDE KAPITLET.

Resan till Saloniki. — Berget Athos. — Saloniki.

i befunno oss alltså, som jag nyss nämde, på en rysk ångbåt. Första klassens passagerare voro endast några få, tre eller fyra personer utom oss. Två af dem voro rys-Yltj sar, en var turk. Det var af intresse att se, huru nog-! grannt turken iakttog fastan. Kaptenen var en mycket vänlig och hygglig man. Han undrade länge och väl, hvad vi voro för landsmän, emedan han å ena sidan icke förstod vårt språk, å andra sidan tyckte sig känna igen somliga ord. Vi trodde icke heller, att kaptenen kunde tala annat än ryska. Men snart märkte jag, att han talade mycket ledigt och väl tyska, och sedan kunde vi obehindradt röra oss i samtal med honom. Ombord funnos för

öfrigt en hel mängd passagerare, bland dem åtskilliga prester och munkar, hvilka gingo och läste sina litanior och fingrade på sina radband, under det att de mumlade sina böner.* Man kunde hos dem icke spåra en enda skymt af blygsel. Och hvarför skulle de blygas? Är det icke tvärtom den allra största ära att få tala med Gud? Ingen fanns heller, som på något sätt störde dem eller ens log åt dem.

• För dem af mina läsare, som icke veta, hvad ett radband är, vill jag nämna, att nästan alla katoliker, n. b. om de fråga efter sin religion, hafva ett band, på hvilket en mängd kulor äro uppträdda, större och mindre. När de nu bedja, så läsa de »Fader vår» för hvarje större kula på radbandet och ett »Ave Maria» för hvar och en af de små. När de hafva bedit radbandet igenom, så veta de, huru många gånger de hafva upprepat dessa böner.94

FJORTONDE KAPITLET.

Vädret var särdeles vackert, temperaturen behaglig, maten ombord präktig. Kaffet var turkiskt, tjockt som en välling. Jag kunde, såsom jag förut omtalat, i början icke bra fördraga det. Likväl smut-tade jag dagligen en smula derpå, och huru jag smuttade och smut-tade, så kom jag derhän, att jag tyckte, att det turkiska kaffet smakade alldeles utmärkt — bättre än vårt. Ja, till sist beslöt jag t. o. m. att efter hemkomsten till Sverige införa turkisk kaffekokning i mitt eget hem. Det har dock icke blifvit af.

Vår resa gällde nu först den gamla turkiska staden Saloniki. Passagen genom Marmarasjön och Dardanellerna eller det sund, som förbinder Marmarasjön med Egeiska hafvet, var förtjusande vacker.

Både vid sjön och isynnerhet på ömse sidor om Dardanellerna äro mycket starka fästningsverk anlagda, som måste göra det för hvilken makt som heldst äfventyrligt att försöka att angripa Konstantinopel från sjösidan. Det senaste rysk-turkiska kriget har tvungit Turkiet att uppbjuda all sin kraft för att åstadkomma ett betryggande försvar. Förut låg dess försvarsväsen i lägervall. Men sedan det fått lära, att ett krig kostar många gånger mer än ett ordentligt försvarsväsen, så har det blifvit annorlunda. Och säkert är väl, att om Turkiet varit rustadt då som nu, så hade det segerrikt slagit tillbaka Rysslands anfall — ifall Ryssland då ens vågat att börja krig.

Söndagseftermiddag den 22 sept. passerade vi det ryktbara berget Athos. Det är en stor bergmassa, som skjuter ut såsom en aflång udde i hafvet. Dess yttersta ände, som är nära 2,000 meter hög, är alldeles kal. På toppen af densamma ligger ett litet kapell, som synes vida ut i hafvet. Det inre af halfön består af ett skogrikt berg med en ständigt grön och mycket yppig vegetation. För närvarande utgör Athos säte för en mycket märkvärdig munkrepublik. Denna består af 20, till en del mycket betydande kloster. Till dem höra en mängd andra byggnader, som ligga spridda här och der i klyftorna. Hela berget får genom alla dessa till färgen hvita hus bland de lummiga träden ett högst pittoreskt och intressant utseende. Munkarnes antal är ungefär 3,000, för det mesta greker, men äfven ryssar, serbier och bulgarer. Ungefär lika stort är antalet af de s. k. lekmanna-BERGET ATHOS.

bröderna. Klostren äro af två slag. Somliga munkar lefva tillsammans, erhålla alla sina behof från klostret, spisa tillsammans och hafva samma kost. Från deras bord är bruket af kött helt och hållet uteslutet. De äta endast en gång om dagen, och deras måltid består då af vatten, bröd och grönsaker. Under de tre första dagarne af den stora fastan äta de alldeles ingenting. Deras gemensamma guds-tjenster upptaga på vanliga dagar sex, på fastedagarne tolf timmar. En del af deras gudstjenst infaller på natten. Munkarne af det andra slaget bo visserligen gemensamt i kloster, men hvar och en kläder och bekostar sig i sin cell efter eget val. Bröd och vin erhålla dock alla ifrån klostret, för det öfriga får hvar och en sjelf sörja. För detta ändamål hafva de från klostret en större eller mindre bestämd penningesumma sig anvisad. Klostren af det föregående slaget styras af en abbot, som alla munkar äro skyldiga en obetingad lydnad. Klostren af det andra slaget stå under en styrelse, som väljes af munkarne sjelfva hvarje år. Alla klostren äro omgifna af höga, starka murar, som gifva dem utseende af fästningar. Förr i verlden voro de äfven beväpnade med kanoner; nu har den turkiska regeringen förbjudit dem att ega kanoner och krigsvapen. Munkrepubliken betalar en årlig skatt till sultanen. För upprätthållande af ordning samt till republikens skydd har Athos en armé af 50 gardister. Dessa hafva bland annat att tillse, att ingen kvinlig varelse

må beträda det heliga bergets område. 1 sistnämda hänseende äro klosterreglerna så stränga, att der icke heller får förekomma något husdjur af honkön. Munkarnes sysselsättning består i gudstjenst och handarbete, åkerbruk och trädgårdsskötsel, träsnideri o. d. Af vetenskaplig verksamhet förekommer intet spår. Deras bildningsgrad är derför mycket låg.

De penningar, som behöfvas till munkrepublikens underhåll, utöfver hvad den sjelf kan genom sitt arbete åstadkomma, erhållas genom insamlingar i Ryssland och andra länder. Vår kapten sade, att de ryska ångbåtarne medföra på nästan hvarje resa en summa penningar till dem, insamlad i Ryssland. Vi lågo för ankars några timmar invid berget, medan båten lossade åtskilliga varor och aflemnade några munkar, som hade sitt hem der. En af de öfriga passage-

rarne gjorde ett besök i land, men han fick icke taga sin hustru med sig.

Det var redan mörkt, när vi gingo ifrån Athos. Ett herrligt väder rådde hela natten, och söndagsmorgon den 23 sept. kl. 7 inträffade vi i Saloniki.

Saloniki är näst Konstantinopel den största staden i Turkiet. Den anses ega 100 à 150 tusen inbyggare. Af dem äro 50 à 60

Turkisk kavass (sid. 91).

tusen judar. Dessa härstamma från de israeliter, som i slutet af 15:de århundradet blefvo fördrifna från Spanien. En del af dem hafva gått öfver till muhammedanismen men åtnjuta intet anseende bland turkarne, som ganska väl se, att de endast i det yttre — och det för lekamlig vinnings skull — slutit sig till muhammedanismen, medan de i anseende till tänke- och lefnadssätt förblifvit judar. Judarne i Saloniki idka icke blott handel utan alla möjliga handtverk. Så äro t. ex. roddarne och bärarne nästan uteslutande judar. Judarne hafva 30 synagogor i Saloniki, turkarne ungefär lika många

moskéer, de kristna 12 kyrkor och kloster. Salonikis hamn är en af de största och vackraste i hela Europa. Staden är en liflig industristad med bomullsspinnerier och sidenfabriker m. m. Från hafvet sedd tager den sig mycket ståtlig ut. En lång med torn försedd mur omgifver honom. Åt hafssidan är dock denna mur nedrifven.

Så snart fartyget hade ankrat, omgafs det af en massa båtar. Under väsen, skrål och gräl försökte båtkarlarne att draga till sig passagerarnes uppmärksamhet för att få en liten förtjenst genom att föra dem i land. Vi togo en, som talade något litet engelska och franska. Han ville hafva 4 francs (omkr. 3 kr.) för att ro oss i land och blifva vår ledsagare under dagens lopp. Vi lofvade honom 5 francs, om han visade sig riktigt dugtig, och det piggade upp honom betydligt.

Svenske konsuln i Saloniki heter Blunt, och vi hade rekommendation till honom. Vår förare ledde oss emellertid till den engelske konsuln Blunt, en bror till den förre. Denne mottog oss mycket vänligt, bjöd oss på te och ville äfven, att vi skulle röka en pipa tobak, hvilket vi dock betackade oss för. Den svenska konsuln, som vi derefter besökte, var också ganska artig. Han sände sin son med oss; men pojken, som var 15 à 16 år, visste så godt som ingenting. Vi besökte åtskilliga platser. I den s. k. Rotundan, en gammal kristen kyrka från fjerde århundradet, som nu är förvandlad till en muhammedansk moské, satte vi oss på golfvet och läste 1 kapitlet af Pauli första bref till församlingen i Thessalonika. På gården står en del af en gammal, i hvit marmor huggen predikstol, som grekerna kalla för apostelen Pauli predikstol! Bakom moskén ligger en muhammedansk begrafningsplats. Den var ytterligt vanskött, full med ogräs och sopor. Likadana voro de flesta dylika platser, som vi under vår resa sågo. Det band af kärlek, som det kristna hoppet om en salig uppståndelse skapar mellan de afsomnade och de efterlefvande, och som gifver sig tillkänna i den omsorg, hvarmed de lefvande vårda de aflidnes grafplatser — detta band finnes icke i muhammedanismen.

Salonikis gator voro i det inre af staden ungefär såsom gatorna i Konstantinopel, krokiga, trånga, illa stenlagda,

smutsiga och omgifna af ruckliga hus. Dock funnos ganska aktningsvärda undantag.

FJORTONDE KAPITLET.

Längs stadens hufvudgata gick t. o. m. en spårväg. Bilden på sid. 105 visar efter en fotografi, som Rosendahl tog, ett stycke af denna gata. Föröfrigt kan man på sid. 104 se en fotografi, som vi togo af sjelfva staden. Det stora fästningstornet längst till höger kallas blodstornet. Det har förut tjenstgjort såsom fängelse, och inom dess murar har säkert mycket både rättfärdigt och orättfärdigt blod blifvit utgjutet. Här hafva nog många troende kristna måst försmäkta i bojor för sin trohet mot Herren Jesus. Ingen känner nu deras namn mer än han. Men den som är känd af honom, behöfver icke vara känd af någon annan.

Vi vandrade från blodstornet längs murens utansida uppåt höjden, som synes på bilden. Men vi tordes icke gå synnerligen långt. Vår förare var nämligen rädd. En man med misstänkt utseende, som försökte att locka oss med sig, bidrog äfven till att göra oss försigtiga. Vi visste, att platsen utanför stadsmuren är mycket osäker, och att öfverfall ofta der förekomma. Konsulns son berättade, att han dagen förut hade sett, huru en person rånades och mördades ett litet stycke från den plats, der vi vände. På ett ställe, der muren var trasig, klefvo vi emellertid upp för att få en öfverblick öfver staden, men en muhammedansk kvinna, som såg oss, började skrika, så att vi genast måste vända om.

I Saloniki hafva de katolska barmhertighetssystrarna ett sjukhus jemte pension och skola för 200 flickor. Omkring 60 af dem bo i huset. Somliga betala för sig, de flesta hafva allting fritt. Nästan alla flickor, som besöka skolan, äro döttrar till de kristna, som bo i staden, endast några få äro judar och muhammedaner. Någon egentlig mission bland icke-kristna förekommer icke. Vi besökte anstalten. En nunna, som talade tyska, tog emot oss, visade oss mycken vänlighet och förde oss genom rummen. När vi kommo in i det lilla trefliga kapellet, föll hon på knä inför den korsfästes bild, och jag skämdes inför mig sjelf, att jag icke gjorde detsamma.

Detta erinrade mig om en annan händelse. Jag stod i domkyrkan i Köln och hörde en gripande predikan. Efter dess slut gick åhörare-skaran fram till ett altare, der välsignelsen skulle läsas öfver henne.

Alla föllo på knä. Jag sade till min hustru: »Det drar i mig, att äfven jag skall ned på knä.» — »Gör det», svarade hon. Men nej. Jag förblef stående. När jag vände mig om, stod bakom min rygg en kyrkoherde från Stockholm. Det hade just blifvit en skön historia, om han vid hemkomsten kunnat tala om, att han sett mig ligga på knä framför ett katolskt altare! Mindre hade man visserligen kunnat göra en tafla af.

Redan i början af den kristna tideräkningen var Saloniki eller, såsom det då hette, Thessalonika, en betydande stad. Genom liflig handel hade det samlat stora rikedomar, men med rikedomen hade följt yppighet och sedeslöshet. Befolkningen bestod af greker, romerska kolonister och judar. Hit kom aposteln Paulus, sedan han blifvit fördrifven från staden Filippi. Trogen sin vana uppsökte han genast judarnes synagoga, gick der in och samtalade med sina landsmän på tre sabbater ur Skrifterna, utvecklande och framställande, att Kristus måste lida och stå upp från de döda, och att denne Jesus, sade han, som jag förkunnar eder, är Kristus. Hans predikan bar äfven frukt. Både några judar och en mängd gudfruktiga proselyter samt förnäma qvinnor omfattade evangelium och blefvo troende. När de öfriga judarna sågo detta, upptändes de af nit, togo till sig några illasinnade män af den lösa befolkningen, sammanskockade sig och gjorde ett upplopp i staden. De samlade sig vid Jasons hus, der Paulus hade tagit in. När de icke funno honom, släpade de fram Jason och förde honom till stadens styresmän, ropande: »De som hafva upprört hela jorden, äro nu äfven här. De handla tvärt emot kejsarens påbud, sägande, att en annan, nämligen Jesus, är konung». Både folket och styresmännen blefvo förvirrade, när de hörde detta. Ställningen såg hotande ut, men under natten släppte bröderna ut Paulus och hans vän Silas, hvilka begåfvo sig af till en annan stad i Macedonien, nämligen Berea. Der hade de ock stor framgång. Men de fingo icke länge vara i fred. Ty så snart judarne i Thessalonika fingo veta, att Paulus predikade äfven i Berea, kommo de genast dit samt uppviglade och förvirrade med sina lögner folkskarorna, så att

de troende måste i hemlighet föra Paulus bort äfven derifrån. Men han fälde icke modet. Från Thessalonika begaf han sig till Athen.

Den församling, som genom Pauli predikan blef grundlagd i Thessalonika, var en mycket blomstrande församling, som gjorde aposteln stor glädje. Hon utmärkte sig äfven genom stort nit om missionen, så att Paulus kunde betyga, att Herrens ord från Thessalonika hade ljudit ut icke blott i Macedonien och Akaia utan snart sagdt öfver allt i hela verlden. Inom församlingen rådde en sådan brödra-kärlek, att aposteln kunde skrifva: »Om brödrakärleken hafven I icke behof, att jag skrifver till eder, ty I ären sjelfva lärde af Gud till att älska hvarandra».

Det kändes mycket underligt att tänka på, att vi nu stodo och gingo på en plats, der den store aposteln hade haft en så rikt välsignad verksamhet. Visserligen finnes nu ingenting kvar af sjelfva den stad, som var, då Paulus vistades der. De nuvarande murarne tillhöra en långt senare tid, om de också till största delen äro byggda på grundvalarne af de gamla. Af den kristendom, som aposteln med sin predikan här uppväckte, ser man numera icke heller mycket. Den är nästan fullkomligt undanträngd genom muhammedanism och verlds-väsende. Men platsen är i alla fall den samma, om än ljusstaken är stött bort från sitt rum. Och den dag kan komma, då evangelii ljus tändes här ännu en gång för att sprida sitt sken vida omkring. Alldeles under de sista tre årtiondena har en ganska stark evangelisk rörelse uppstått inom den grekiska kyrkan i Macedonien. Det redskap, som Gud dertill begagnat, är en grek, d:r Marulis, som bildat ett grekiskt evangeliskt seminarium i en stad nära Thessalonika. Från detta utgår årligen ett stort antal evangeliskt sinnade predikanter, som verka med stor välsignelse. Ja, de blifva mångenstädes ombedda att uppträda i kyrkorna för att predika »det rena evangeliet».

Ur stadens gamla historia berättas bl. a. följande för den tidens förhållanden betecknande händelse. Det var omkring år 390 efter Kristi födelse. Theodosius var då regerande kejsare. Invånarne i Thessalonika gjorde uppror mot den romerska besättningen och dödade dess befälhafvare. Förgrymmad beslöt kejsaren att taga en blodig1

hämd. Han inbjöd sju tusen af stadens borgare att bese en kapp-löppning i cirkus. När de väl voro samlade, gaf han sina soldater befallning att hugga ned dem alla. Detta ohyggliga blodbad väckte ett oerhördt ogillande, och när kejsaren en tid derefter kom in i kyrkan i Milano för att der deltaga i Herrens nattvard, blef han af biskop Ambrosius offentligen afvisad, till dess han gjort offentlig kyrkobot för de i Thessalonika begångna grymheterna, hvilket han också ödmjukt underkastade sig. Det var kraft i gubbarne på den tiden, och man krusade icke för att låta kejsaren sjelf veta, att inför Gud var ingen skilnad mellan honom och andra syndare.

I Thessalonika finnes en engelsk mission. Vi besökte dess föreståndare, som var en gammal välvillig gubbe.

Vi tillbragte ungefär sju timmar i Thessalonika. Under tiden voro vi nästan ständigt på benen. Det var 27° varmt, men vistelsen der var så intressant, att vi icke kände oss trötta. Kl. vid pass tre e. m. läto vi ro oss ut till fartyget. Vi satte oss i aktern, der vi hade en herrlig utsigt öfver staden, och läste Pauli begge bref till thessalonikerna. Det var en synnerligen uppbygglig stund. Kl. V, 6 lättade båten ankar, och längs östra kusten af det gamla Grekland gick nu vår färd till Athen. Vi gynnades fortfarande af det angenämaste väder, och följande dag på aftonen, då det redan var mörkt, lopp vårt fartyg in i Pireus, som utgör hamnstad till Athen. Vi måste blifva på fartyget öfver natten, men tidigt följande morgon läto vi ro oss i land. Sedan tullvisiteringen var undangjord, foro vi upp till Athen, en half timmes jernvägsresa. Vi togo in på ett stort hotell, ett präktigt ställe, alldeles i närheten af det kungliga slottet. Der hade vi utmärkt trefliga rum med beqväma sängar, god betjening och utmärkt mat. Priset var 8 francs eller 5 kr. 75 öre om dagen för person, och det var ju mycket billigt.

—=J@C5~ FEMTONDE KAPITLET.

Grekland. — Den grekiska kyrkan.

et nuvarande konungariket Grekland är ett ungt rike. Det grekiska folket, som sedan omkr. 1450 lydt under turkarnes välde, reste sig på 1820-talet till en frihetskamp, som fördes med otrolig tapperhet, uppoffring och uthållighet. Turkarnes förbittring gaf sig luft i ohyggliga grymheter. Den mest upprörande af dessa inträffade påskdagen 1821. Den 80-årige grekiske patriarken Gregorius i Konstantinopel hängdes då i full skrud jemte sex prester utanpå sin kyrka, och 16 grekiska kyrkor i staden förstördes. På greker, som bodde i Turkiet, anställdes förfärliga blodbad, under hvilka 30 tusen oskyldiga menniskor blefvo offer för det turkiska folkets raseri. Men ingenting kunde slå ned den grekiska nationens mod. Efter mångåriga strider, som beräknas hafva kostat 300 tusen menniskor lifvet, blef Grekland år 1830 erkändt såsom sjelfständigt rike. Det lär nu hafva en folkmängd af ungefär 2Vs millioner själar.

Athen, som år 1834 blef det nya rikets hufvudstad, är en af Europas äldsta städer, så gammal att historien icke känner dess ursprung. I Greklands forntids historia har det spelat en mer framstående rol än någon annan stad. Det var ock medelpunkten för grekisk konst och vetenskap. Verldens störste filosofer, talare, skalder och konstnärer hafva varit athenare. Hos dem hafva alla senare ti-

ders stormän på dessa områden »gått i skola». Under turkarnes välde sjönk Athen oupphörligt, så att det till slut icke hade mer än vid pass 4,000 invånare. Men efter befrielsen har dess utveckling gått framåt med mycket raska steg. År 1889, då den senaste officiela folkräkningen hölls, var dess befolkning omkring 108 tusen själar. De nyare delarne af staden äro fullkomligt moderna med raka och breda gator samt delvis ovanligt vackra hus.

Konungen heter Georgios. Han är son till konung Kristian IX i Danmark. Ar 1862 blef den då regerande konungen Otto genom en revolution störtad ifrån tronen, och nationen valde den danske prinsen. Detta skedde den 30 mars 1863. En egendomlighet vid detta konungaval var, att prinsen vägrade att öfvergå till den i Grekland rådande s. k. grekisk-katolska eller grekisk-ortodoxa religionen. Han förblef lutheran. I hans slottskapell firas också än i dag luthersk gudstjenst. Men hela hans familj — både gemål och barn — äro grekiska katoliker. Isynnerhet lär drottningen vara ifrig i sin tro.

Annars är det mycket vanligt, att furstliga personer af protestantisk bekännelse ganska lättvindigt byta om religion, när det gäller för dem att vinna fördelar. Den grekiske konungen har en syster, som är enka efter den ryske kejsaren Alexander III. Hon öfvergick utan någon betänklighet till den grekiska religionen för att kunna blifva kejsarinna af Ryssland. Den nuvarande kejsaren af Ryssland, Nikolaus, är gift med en protestantisk prinsessa, som också öfvergått till den grekisk-katolska religionen. Dock begärde hon vid sin öfvergång — och den begäran beviljades af den s. k. heliga synoden — att hon skulle slippa att offentligen förbanna den tro, i hvilken hon var uppfödd. Den grekiske kronprinsen vardt för några år sedan gift med en tysk prinsessa, en syster till den nuvarande kejsar Wilhelm. Hon öfvergick också utan betänklighet till den grekisk-katolska religionen. Det är verkligen ömkligt att se sådant. Deremot händer det icke, att katolska prinsessor öfvergå till den protestantiska religionen för att få gifta sig med protestantiska furstar. Den svenske konungen Oscar I.s gemål förblef katolik till sin död.

Drottningen af Grekland är en rysk prinsessa, och i Athen hördeThessalonika (se sid. 98).

man ingenting annat än de allra största loford öfver henne för hennes gudsfruktan, hennes hjelpsamhet och öfriga dygder. Isynnerhet skall hon vara ett mönster för en äkta kristlig moder och maka. I den delen lärer hon mycket likna den nuvarande kejsarinnan af Tyskland, som jag förr talat om.

Greklands ekonomiska tillstånd är dels till följd af den skuld, som frihetskriget åsamkade folket, dels till följd af inre slitningar och

Gata i Thessalonika (se sid. 98).

dålig förvaltning öfver all beskrifning jämmerligt. Den offentliga statsskulden belöper sig till en oerhörd summa, på hvilken staten icke förmår att betala ränta. Med anledning deraf är rikets kredit ytterst dålig, och dess sedlar

hafva mycket lågt värde, alldeles såsom skuldförbindelser af andra personer med dålig kredit. Myntenheten kallas drakma och motsvarar en franc, d. v. s. 72 öre i guld. Men för ett guldmynt, som gäller t. ex. 10 drakmer, får man vid vexling omkring 17 drakmer i sedlar. Deraf uppstår följande löjliga historia. Jag kommer in i en bod, köper en sak, som kostar

t. ex. 5 drakmer. Jag lemnar till betalning fram ett guldmynt om io drakmer, tager saken och får 12 drakmer i sedlar tillbaka. På det viset kunde man föröka sin kassa genom att köpa!

I konungariket Grekland är, såsom jag redan nämt, den s. k. grekisk-ortodoxa kyrkan den rådande. Huru hon i elfte århundradet söndrade sig från den romersk-katolska kyrkan, derom har jag förut talat. Se sidan 61. I likhet med den romerska kyrkan står också den grekiska kyrkan i läran om frälsningen på en lagisk ståndpunkt. Deruti äro de alltså hvarandra fortfarande lika. Den förnämsta läropunkt, hvari de skilja sig åt, är läran om den helige Ande. Medan den romerska kyrkan säger, att den helige Ande utgår af Fadren och Sonen, så lärer den grekiska kyrkan, att den helige Ande utgår endast af Fadren, dervid strängt fasthållande frälsarens egna ord i Joh. 15: 26. Och hvarför skulle hon uppgifva dem?

I likhet med den katolska kyrkan antager äfven den grekiska sju sakrament, bland hvilka dopet och nattvarden äro de vigtigaste. Dopet skall, enligt den grekiska kyrkans lära, förrättas genom neddoppning, men detta sker långt ifrån alltid. Äfven begjutning användes. I nattvarden antager den grekiska kyrkan liksom den romerska, att brödet och vinet förvandlas till Kristi lekamen och blod. Hon resonerar som så: När Kristus tog brödet, så var det bröd; när han räckte det till lärjungarna, sade han: »Detta är min lekamen»; alltså hade brödet genom hans vidrörande och välsignande blifvit förvandladt till hans lekamen. Men deri skiljer sig grekiska kyrkan från den romerska, att medan den romerska gifver lekmännen i nattvarden endast brödet, så få de i den grekiska kyrkan både brödet och vinet. Till nattvardsbröd begagna katolikerna osyradt, grekerna deremot alltid syradt bröd. Detta göra de för att uttrycka kristendomens motsats mot judendomen, som vid sin påskalamsfest alltid brukar osyradt. Brödet brytes af den grekiske presten ned i vinet och delas sedan ut åt nattvardsgästerna medelst sked. I kommunionen deltaga äfven de späda barnen. Om nattvarden tror för öfrigt den grekiska kyrkan i likhet med den romerska, att den är ett offer, som presten frambär till Gud för folket.

Liksom den romerska kyrkan tror äfven den grekiska på kraften af de aflidna helgonens förböner. Derför anropar hon dem ock derom. Dock förklarar hon uttryckligen, att hon icke dyrkar dem utan endast vördar dem. Hon förkastar för öfrigt den romerska kyrkans lara, att en menniska kan genom helgonens förtjenster få syndernas förlåtelse. Bilder af Kristus och helgonen begagnas i den grekiska kyrkan fullt ut lika mycket, om ej mer, än i den romerska, men på grund af 2 Mos. 20: 4 få dessa bilder icke vara stöder utan endast målade taflor. Det är en mycket vigtig åtskilnad, kan tänka!

Om mellantillståndet mellan döden och domen förkastar visserligen den grekiska kyrkan den romerska läran om skärselden. Men hon antager likväl, att mellan döden och domen en förändring kan inträda i deras tillstånd, som dött i sina synder, nämligen om de aflidit i en botfärdig sinnesstämning. Denna möjlighet beror på kyrkans och de efterlefvandes messoffer, förböner och andra goda gerningar.

Hvad angår kyrkans författning, så utgöres den högsta styrelsen af patriarker och synoder. Den förnämste af de förre är patriarken i Konstantinopel. Deremot erkänner den grekiska kyrkan icke påfvens öfverherskap. Och det torde i verkligheten vara, hvad som kraftigast håller de begge kyrkorna i sär. Den andliga maktfrågan har alltid i kyrkans historia spelat en mycket stor rol, och det icke blott inom katolicismen utan ock inom protestantismen.

1 likhet med den romerska kyrkan har den grekiska äfven munkar, som äro förbundna att vara ogifta. Munkarnes antal är mycket stort, säkert lika stort som inom den romersk-katolska kyrkan, ehuru de icke, såsom inom denna, äro delade i flere olika ordnar. Den grekiska kyrkans biskopar och erkebiskopar måste alltid hafva aflagt munklöfte och lefva ogifta. De lägre presterna deremot måste vara gifta. Paulus säger i 1 Tim. 3: 2, att en biskop,

d. v. s. en pastor för en församling, skall vara en enda hustrus man. Alltså måste han hafva en hustru, förklarar den grekiska kyrkan. Den som icke är gift, kan alltså icke blifva prest. Men om hans hustru dör, så måste han lemna prestembetet och gå i kloster. Vara utan hustru, det får han icke, ty en pastor måste, som sagdt, vara en hustrus man. MenI I 108

gifta om sig får han icke heller, ty då blir han två hustrurs man, och det får icke vara. Detta lärer presterna att vara rädda om sina hustrur, och det kan ju hafva sina fördelar.

Den grekiska gudstjensten är mycket högtidlig men förskräckligt långtrådig. En fullständig messa kan räcka sina fyra till fem timmar.

Kyrkorna äro afdelade i tvenne delar. Den innersta delen kallas det allra heligaste. Der förrättas de vigtigaste gudstjensthandlingarna af presten. Den yttre delen är för åskådarne och åhörarne. Der försiggår ock en del af gudstjensten. Midt på väggen mellan de begge afdelningarne är en dorr, som stundom öppnas, så att de närvarande kunna se dit in och skåda, hvad presten gör. I kyrkan finnes för åhörarne inga bänkar eller andra sittplatser. Alla måste stå eller knäböja. I somliga kyrkor ser man dock vid väggarne ett slags rätt utstående stöd, som man kan lägga armarna på. Vid hvarje kyrkdörr säljas smala vaxljus, som äro invigda, och det tyckes vara en väsentlig del af gudstjensten att köpa ett sådant ljus, låta kyrkväktaren antända det och sätta det i en ljusstake framför någon af helgonbilderna, under det att gifvaren faller på knä, ofta med pannan mot golfvet, och korsar sig. I den grekiska gudstjensten förekommer ingen orgelmusik, men sången ledes af körer, som ofta äro mycket väl inöfvade. Rökelse begagnas mycket flitigt efter seden vid den israelitiska gudstjensten i tabernaklet och i templet.

Presternas messdrägter äro mycket granna, vanligen af siden, broderade med guld. På denna sida och sidan 112 kan läsaren se bilden af en grekisk biskop och en grekisk erkebiskop i full skrud.

Grekisk biskop (se vidstående text).DEN GREKISKA KYRKAN.

Vid gudstjensten^ förekommer sällan predikan. Mångenstädes är det t. o. m. icke tillåtet för det lägre presterskapet att predika. Och så godt kan det vara. De lägre presternas bildningsgrad är i allmänhet mycket låg. Den å sid. 100 omnämde d:r Marulis hörde en gång en grekisk prest sluta sin predikan med att anropa »de olympiska gudarne». Och det i biskopens närvaro!

Fastan iakttages af den grekiska kyrkan med mycket stor stränghet, vida strängare än af den romerska.

Athen har flere grekisk-katolska kyrkor. Vi voro inne i några. Ingenting kan vara tråkigare än en grekisk gudstjenst med dess entonigt sjungande prester. Också få presterna mestadels vara ensamma vid gudstjensten. 1 en kyrka sågo vi icke flere menniskor än en gumma, två trashankar, två prester och en kyrkotjenare. De korsade sig; då gjorde jag det ock. När Rosendahl såg det, vardt han så full af skratt, att han måste springa ut. Och dock — hvarför det? När katoliken gör korstecknet för sin panna, sin mun och sitt hjerta, så uttrycker han, att han vill låta sitt förstånd, sitt tal och sin vilja regeras af den för honom korsfäste frälsaren. Att detta hos många är en tom form — hvad mer? Det kan ju sjelfva knäfallandet vid bönen också vara, men ingen skrattar ändå deråt.

Athens heligaste kyrka är den helige Eleutherius, en ganska oansenlig men vacker, 11 hundra år gammal byggnad. Af henne ser läsaren en bild på sid. 113. Vi voro äfven der inne förstås. Der bredvid förvaras ett marmorblock, 2'/« meter långt och s/3 meter bredt, med följande helt säkert osanna inskrift: »Detta är den sten från Kana i Galileen, der vår Herre Jesus Kristus gjorde vatten till vin.» Stenen användes såsom vigselaltare, då den nuvarande grekiske kronprinsen Konstantin år 1889 gifte sig med den tyska prinsessan Sofie.

Det grekiska folket ser vänligt och trefligt ut. Dess national-drägter äro ganska vackra, såsom bilden på sid. 116 visar. SEXTONDE KAPITLET.

I Athen.

Jr

"Sfer

then är mycket rikt på fornminnen, och naturligtvis passade vi på tiden att få se så mycket som möjligt deraf. Den nyare tidens byggnadsverk äro ju vackra och trefliga, men vid de gamla ruinerna äro fästa stora minnen, som göra dem mer intressanta än de nya. Präktiga, fina hus kan man få se i alla stora städer, men platser, som försätta en menniska i tankarne långt tillbaka in i förhållanden, som existerade för ett par tusen år tillbaka, finnas icke allestädes.

Den förnämsta punkten i Athen är Akropolis, den gamla borgen med sina herrliga, ja makalösa ruiner. Naturligtvis gällde vår första vandring denna borg. En bild af den samma kan läsaren se på sidan 120. Den ligger på ett ganska högt och mycket brant berg, på hvilket man endast från en sida — den vestra — kan komma upp.

Vid foten af bergets södra långsida, till hvilken vår väg först förde oss, ligga ännu ganska väl bibehållna ruiner af tvänne gamla teatrar, hvilka dock icke synas på bilden, emedan den är tagen från en annan sida. Den förnämsta af dem är Backusteatern. Huru den för närvarande ser ut, visar bilden på sid. 128.

De gamla teatrarna voro icke — såsom våra — stora hus. De lågo ute på marken vid någon kulle. I den djupaste delen hade man sjelfva scenen och rundt omkring i en halfcirkel bänkar uppför kullensi athen. — backusteatern. i i i

sluttning. Dessa bänkar voro huggna i sjelfva berget och voro utan ryggstöd. Den nedersta raden af sittplatserna vid Backusteatern bestod af länstolar, helt och hållet huggna i hvit marmor. De äro ännu mycket väl bibehållna. De voro afsedda för de olika gudarnes prester äfvensom för andra framstående personer. Hvarje stol bär en ännu mycket väl läsbar inskription, angifvande för hvem den var afsedd. Således stod det på en stol »Jupiters prest», på en annan »Mars prest» o. s. v. Den mellersta stolen var bestämd för Backus prest och var rikt utsirad. Bakom den samma ligger en stor, af två block bestående fotställning, som fordom uppbar den romerske kejsarens stol. Denna teater har man med rätta kallat för den dramatiska konstens vagga hos grekerna. Här har också denna konst i den gamla tiden nått sin högsta blomstring. För Backusteatern hafva verldens störste dramatiska författare, såsom Aristofanes, Äschy-lus, Sophokles och Euripides flere århundraden fore den kristna tideräkningen skrifvit sina beundransvärda och oöfverträffliga verk.

Askådareplatserna voro genom smala trappor delade i flere kilformiga delar ofvanifrån och ner igenom. Man påstår, att denna teater haft platser för mer än 30,000 åskådare, men denna uppgift är mycket öfverdrifven. Hela amfiteatern upptog en yta af omkring 4 tusen kvadratmeter, och att bereda bänkar med 8 sittplatser på hvarje kvadratmeter lärer nog äfven i forntiden hafva hört till det omöjliga. Men ännu i dag är ingenting vanligare, än att menniskor »dra till», när det gäller att uppskatta folksamlingar.

Ett kort stycke ifrån Backusteatern på samma sida af berget låg Herodes Atticus teater, som var afsedd för uppförande af musikaliska verk. Af dess väggar stå ännu rätt betydande delar kvar. Den är

Pallas Athene (se texten å sid. 114).I I 2

SEXTONDE KAPITLET.

byggd i andra århundradet e. Kr. och är derför icke af samma intresse som den förra. Den säges hafva rymt 6,000 personer.

Sedan vi tagit dessa teatrar i skärskådande, gingo vi upp på sjelfva borgen. Man kommer dit genom en stor port på vestra sidan. Ur-

Grekisk Metropolit (erkebiskop) (se sid. 108).

sprungligen var denna borg plats för konungarnes palats och den atheniensiska statens förnämsta helgedomar. Här sutto de gamle konungarne till doms, här höllo de sina rådsförsamlingar. Senare förlade man domsplatsen till

den nedre staden, och borgen blef uteslutande upptagen af tempel. Det förnämsta bland dessa var Parthenon. Det var helgadt åt gudinnan Pallas Athene och anses vara detPARTHENON. — ATHENESTODERNA.

mest fulländade minnesmärke, som finnes af forntidens byggnadskonst. — Namnet Parthenon kommer af det grekiska ordet parthenos, som betyder jungfru. Och Athene var jungfru. Huset byggdes i femte

Kyrkan Eleutherius i Athen (se sid. 109).

århundradet f. Kr. och var helt och hållet af marmor, prydt med bildhuggerier och andra konstverk af oskattbart värde.

De förnämsta konstverken på Akropolis voro två bildstoder, framställande gudinnan Athene. Mästaren till dem begge var den ryktbare grekiske bildhuggaren Fidias, som anses vara den störste bildhuggare, som verlden någonsin har egt.

Den ena af dessa bilder stod på en särskild fotställning ungefär midt emot ingången till borgen. Den var förfärdigad af brons, taget som segerbyte, och så hög, att den förgyllda hjelmen och den likaledes förgyllda spetsen af dess lans syntes långt ut till hafs samt kunde tjena sjöfarande till vägledning. Ännu i fjerde århundradet e. Kr. stod den kvar. Den synes på teckningen å sidan m.

Den andra bildstoden var rest inne i Parthenon. Den var 12 meter hög. Dess kärna var af trä. Omkring denna var sjelfva bilden modellerad af något slags massa. Derutanpå voro lagda elfenbensplattor för att framställa de nakna delarna af kroppen. Kläderna och vapnen voro af guld. Värdet af det dervid använda guldet var 44 talenter (= 2 '/2 millioner kronor). Af detta konstverk har man nu intet spår kvar. Men i ett af Athens museer finnes en gammal bild af marmor, som sannolikt utgör en afbildning af det samma. Huru denna ser ut, visar teckningen sid. 111. Den vardt funnen år 1880.

Parthenon hvilar på ett underlag af fyrkantiga marmorblock, lagda i tre lager öfver hvarandra så, att de utifrån bilda en trappa. Det öfversta lagret, som utgör templets golf, är ungefär 70 meter långt och 31 meter bredt. Rundtomkring detsamma löpa 46 pelare, iol/2 meter höga. På dessa hvilade templets tak. Det egentliga tempelhuset, som omgafs af denna yttre pelarrad, låg 2 trappsteg högre..

Ungefär i femte århundradet e. Kr. blef denna byggnad förvandlad till en kristen kyrka och invigd åt jungfru Maria. I femtonde århundradet förvandlades kyrkan till en muhammedansk moské. Under ett krig emellan turkarne och republiken Venedig blef Athen intaget af de venetianska trupperna år 1687. Turkarne förskansade sig då på borgen och gömde sitt krutförråd i Parthenon. Med anledning deraf riktade venetianerna sina kanoner mot detta. Det träffades af en bomb, som antände turkarnes krutförråd. Explosionen förvandlade den praktfulla byggnaden till den ruin, som hon f. n. är.

Akropolis företer för öfrigt en sorglig bild af förödelse. De rester af gamla bildhuggeriverk och andra konstsaker, som man under gräfningar lyckats återfinna, har man samlat i ett museum, som också ligger uppe på Akropolis. Mycket har dock fore uppbyggandet afparthenon. — pnyx.

detta museum blifvit bortfördt till England. Der förvaras det f. n. i British museum, till hvars förnämsta skatter det hör.

Jag skall icke längre uppehålla mina läsare vid denna plats, ehuru det kunde vara af mycket stort intresse. Det är i alla fall omöjligt att genom en kort beskrifning få en fullt riktig föreställning af densamma, och en längre skildring skulle blifva mer tröttande än underhållande för dem, som icke i egentlig mening äro kännare af det gamla Athens historia. Från Akropolis gingo vi till hotellet och spisade middag. Efter en stunds hvila begåfvo vi oss ut igen för att besöka andra märkvärdiga platser.

Först vände vi våra steg till den s. k. Pnyxkullen. Vi hade ingen förare utan måste taga oss fram sjelfva efter karta och resehandbok. De fleste resande begagna förare. Sådana erbjödo sig äfven åt oss och försökte af all kraft att tränga sig på oss; men vi visade dem tillbaka. Det är visserligen mer besvärligt men också vida mer intressant och lärorikt att taga sig fram allena. När man låter sig ledas af förare, går allting lätt och bekvämt, och man vet icke, huru man går. Man vet icke, hvar man är. Hvad man har sett och hört, det glömmer man ofantligt lätt. Om man deremot varit tvungen att reda sig sjelf efter karta, så får man en mycket lifligare föreställning om platserna och behåller deras utseende mycket bättre i minne. På Pnyxkullen är anlagd en mycket stor terrass, hvars öfre kant är arbetad ur klippan. Framför densamma står en ur klippan uthuggen trappformig upphöjning. En bild af densamma ses på sidan 136. Denna upphöjning utgjorde efter all sannolikhet den gamla athe-niensiska talarestolen, och terrassen der framför var platsen för de gamle athenarnes folkförsamlingar. Här hafva alltså de store grekiska talarne hållit de tal, hvilka ännu i dag utgöra oöfverträffade mönster af talarekonst. Jag kan icke beskrifva, huru det kändes att stå på denna minnesrika plats med Areopagen midt för mina ögon, Akropolis snedt till höger och Theseustemplet snedt till venster, medan jag i fantasien tyckte mig höra en Demosthenes tala under de tätt packade åhörareskarornas lifliga bifallsrop.

Från Pnyx gingo vi upp på Areopagen. Det är en kulle midt

emot Pnyx, skild från denna endast genom landsvägen. En bild af Areopagen synes på sidan 137. Här hade Athens äldsta domstol sina sammanträden, och vid dess fot låg ett litet tempel, helgadt åt det skuldbelastade samvetets gudinnor. Domstolens medlemmar, de s. k. areopagiterna, innehade sin befattning på lifstid. De voro personer af hög samhällsställning och bepröfvad duglighet. Ransakningarna

Grekiskt landtfolk (se sid. 109).

höllos under öppen himmel. Såväl anklagaren som den anklagade fick hålla två tal. Upp till Areopagen ledde en trappa, inhuggen i berget. Femton trappsteg finnas ännu i behåll, och de synas äfven på bilden. För öfrigt finner man trappsteg, när man stiger upp på kullen äfven från andra sidor. Här och der ser man ock uthuggningar, på hvilka fordom altaren hafva stått, invigda åt de många olika gudamakter, som athenarne dyrkade.

På Areopagen var det, som aposteln Paulus år 54 e. Kr. höll det berömda tal, som vi nu läsa i Apg. 17: 22 ff. Det gick en

kåre genom hela min kropp, från hufvudet ända ned till fotabjellet, när jag stod på denna minnesrika plats. Naturligtvis togo vi upp vår bibel och läste apostelns tal.

Aldrig hade det stått så lifligt som nu för min själs ögon det uppträde, som skildras i Apg. 17. Paulus hade kommit till Athen. Der blomstrade konst och vetenskap. Staden var full af afguda-beläten och altaren, helgade åt olika afgudar. Han vandrade omkring och beså̊g ifrigt allting. Han vardt uppskakad af att se det hedniska mörker, som var rådande i en annars så upplyst stad. Nu började han att samtala i synanogor med judarne och de greker, som hade anslutit sig till dem. Men han stannade icke vid det. Ute på torget, som var medelpunkten för hela det atheniensiska lifvet, och som låg helt nära Areopagen, samtalade han hvarje dag med dem, som han der händelsevis träffade. På torget uppgjordes affärer, der höllos rättegångar, der var samlingsplats för alla filosofer och konstnärer, der var tillhåll för stadens lättingar och dagdrifvare. Man kan lätt sätta sig in i, huru aposteln Paulus alla dagar från morgon till qväll gick omkring bland denna hop, talande än med den ene än med den andre, förkunnande dem evangelium om Kristus och manande dem att omvända sig från afguderiets styggelse. Lukas berättar, att han särskildt kom i sammandrabbning med några epikureiska och stoiska filosofer. De förre lärde, att den sinliga njutningen är det högsta goda. Något andligt eller moraliskt godt kände de icke till. Att njuta var deras högsta mål, deras allt. När nu aposteln predikade om försakelse af den sinliga njutningen för att vinna det eviga, himmelska goda, då vardt det sammandrabbning emellan honom och epikureerna. De stoiska filosoferna deremot ansågo, att dygden var det högsta goda. De utmärkte sig för en synnerlig dygdestolthet. När

Paulus tvärt deremot predikade, att alla menniskor äro syndare, att ingen kan genom egen kraft göra sig lös från syndens herravälde, och att en menniskas rättfärdiggörelse inför Gud kommer allenast af nåd genom tron på den i Jerusalem korsfäste timmermanssonen från Nazareth, då kunde det icke blifva annat än sammandrabbning med dem.I I 118

SEXTONDE KAPITLET.

Dessa två sekter af filosofer lågo naturligtvis förut i hätska strider med hvarandra, men nu fingo de en punkt, mot hvilken de gemensamt kunde rikta sina anfall. Och så blef det ständiga sammandrabbningar. Tänker man nu på österländingarnes lifliga och häftiga natur, så kan man lätt förstå, att dessa sammandrabbningar skedde med hög röst och under lifliga åtbörder, hvilket vållade, att en hel mängd annat folk samlade sig omkring dem, lättingar, dagdrifvare, affärsmän o. s. v., hvilka å sin sida genom skratt och rop och åtbörder gåfvo sina känslor luft. Det har visserligen fordrats en af Guds ande be-herskad apostel för att kunna reda sig och hålla ut i denna röra. Men Paulus var just den rätte mannen. Han var van att disputera. Han hade ett skarpt hufvud och var säkerligen icke utan kunskap i de grekiska filosofernas olika läror. Lukas berättar, att somliga sade: »Hvad skulle väl denna kråka vilja säga?» Grekerna benämnde en pratmakare ofta med glåpordet kråka. Men andra tillade: »Han tyckes förkunna främmande gudar». Och så fattade de i honom. De grepo i hans mantel, i hans händer och armar och förde honom upp på Areopagen och sade: »Kunna vi få veta, hvad det är för en ny lära, du talar? Ty främmande ting för du in i våra öron. Vi vilja alltså veta, hvad detta vill vara.» Detta sade de icke egentligen af begär att få veta sanningen utan af nyfikenhet, ty, såsom Lukas berättar, alla athenare och de främlingar, som uppehöllo sig i Athen, »gåfvo sig icke tid till någonting annat än att säga eller höra något nyare», d. v. s. för hvar gång de fingo höra något nytt, ville de höra något, som var ändå nyare. Då ställde sig aposteln Paulus midt på Areopagen för att kunna höras så vidt omkring som möjligt. Han var frimodig i sin tro och han visste, hvad han hade att säga.

Jag nämde, att vi, Rosendahl och jag, der uppe på Areopagen läste apostelns tal, som Lukas refererat i Apg. 17, och jag kände mig verkligen en smula predikosjuk. Jag önskade lifligt, att jag hade haft omkring mig en skara menniskor, för hvilka jag vid detta tillfälle fått predika samma evangelium som Paulus.

Apostelns tal till athenarne är i många afseenden mycket märkvärdigt. Först och främst säger han: »I athenska män, jag ser, att IPAULI TAL PÅ AREOPAGEN.

119

uti allt ären synnerligen benägna för gudsdyrkan». Märk, huru väl han väljer sina ord. Midt i den hedniska, vidskepliga afgudatjensten ser han en folkets benägenhet för gudsdyrkan, och det är det första han framhåller. Han erkänner öppet det goda, som han kan finna hos dem. Sedan berättar han, att han gått omkring och noga betraktat deras helgedomar. Under sina vandringar, tillägger han, hade han träffat på ett altare, på hvilket stod skrifvet: »Åt okänd Gud». Och vid detta knyter han sin predikan. »Den Gud, som I dyr-ken, utan att känna honom, den förkunnar jag eder.» Djupare andar bland grekerna hade insett, att de gudar, som folket dyrkade, voro idel fåfängliga gudar, samt att bakom eller öfver dem fanns en Gud, :som visserligen ingen kände, men som de ändå ville göra till föremål för sin dyrkan. I en urgammal grekisk saga säges ock, att Zeus, den högste bland grekernas gudomligheter, en gång skall störtas från sin tron af en gud, som är mäktigare än han. Äfven våra gamla hedniska förfäder talade om en okänd gud, hvars namn ingen kunde nämna, och som skulle blifva rådande, när hela den verld af gudar, som de dyrkade, hade gått under i den s. k. Ragnarök.

Om man antager, att det nämda altaret var af detta slag, så kan man lätt förstå Pauli ord. Den öfver alla hedniska gudar upphöjde Guden, som de icke kände, men hvars tillvaro de anade, var just den Gud, som han nu förkunnade. »Den Gud, som har gjort verlden och allt, hvad som är i henne, denne som är herre öfver himmel och jord», han är den okände guden. »Han bor icke i tempel, som äro gjorda med händer» — och dervid pekade nog Paulus på Parthenon — ej heller tjenas han af menniskohänder, behöfvande något, då han sjelf åt alla gifver lif och andedrägt och allt. Han har gjort hela menniskoslägtet af ett blod till att bo öfver jordens hela yta, sedan han fastställt bestämda tider och gränser för deras boende, på det att de måtte söka Gud, om de till äfventyrs kunde få tag på honom och finna honom, ehuru han icke är långt borta från hvar och en af oss. I honom lefva vi

och röra oss och äro till, såsom ock några af edra skalder hafva sagt: ty hans slägte vi äro» o. s. v. Så nära är han oss, vill Paulus säga, att vårt lif, vårI

rörelseförmåga, vår tillvaro har sin grund deri, att han med sin försyn ständigt omgifver oss. Och för att bevisa sina ord anför han icke ställen ur gamla testamentet, såsom han gör, då han talar till judar, utan ett ställe ur grekernas egna skalder, ty för grekerna hade judarnes skrifter intet värde. Sedan vänder han sig till athenarnes sunda förstånd och säger: »Då vi alltså äro Guds slägte, så böra vi icke tro, att det guddomliga är likt guld eller silfver eller sten, ett

Athens Akropolis, såsom den nu ser ut (se sid. no).

bildverk af en menniskas konst och uppfinning». Och dervid hänvisade han helt säkert till de bägge Athenebildstoderna på Akropolis, af hvilka den ena var synlig för hans åhörare. Slutligen tillägger han: »Sedan Gud alltså haft öfverseende med okunnighetens tider, förkunnar han nu menniskorna, att alla allestädes må ändra sitt sinne, eftersom han har fastställt en dag, på hvilken han ämnar döma den bebodda jorden i rättfärdighet genom en man, som han dertill har bestämt, erbjudande tro åt alla, i det att han har uppväckt honom

från de döda». Ty, vill han säga, i och med det, att Gud har uppväckt denne man från de döda, har han framstält honom såsom herren och frälsaren, på hvilken han nu bjuder alla att tro till frälsning.

Utan tvifvel ämnade Paulus fortsätta för att förklara, hvilken man han menade, men han hann icke, innan han blef afbruten af sina åhörare. När de fingo höra om de dödas uppståndelse, så gjorde de gäck deraf. För dem var talet om de dödas uppståndelse en

Athens Akropolis, såsom man tänker sig, att den i forntiden sett ut.

(se sid. 112).

orimlighet. Men andra sade: »Vi skola ännu en gång höra om detta». Så gick Paulus bort ifrån dem. Hans predikan var dock icke förgäfves, ty några män slöto sig till honom och blefvo troende. Bland dem var t. o. m. en medlem af Areopagens domstol, som hette Dio-nysius, om hvilken den efterapostoliska sägnen vet att berätta, att han sedan skall hafva blifvit biskop i Athen och der lidit martyrdöden.

Ack, jag kunde, när jag stod der uppe på Areopagen, så lifligt föreställa mig, huru Paulus måste hafva känt det, då han hade slutatI

sitt väldiga tal. Evangelium har alltid af denna verldens vise varit betraktadt såsom en galenskap, men det har ändå trängt sig fram. Tum för tum har det brutit ned allt motstånd, alla fästen, som rests upp deremot. Det finnes i hvarje menniskohjerta ett medvetande om synd och ett behof af frälsning. Till denna punkt, om jag så må säga, anknyter sig evangelium. Derför går det segrande fram trots allt våld, allt begabberi och annat motstånd.

Ingen mensklig filosofi kan ersätta kristendomen. Den svenske filosofen Boström sade en gång i en föreläsning, som jag åhörde: »Att vilja ersätta kristendomen med filosofi, det är att vilja föda menniskor med kemi i stället för med bröd.» Den sinliga njutningens filosofi har ingenting att mätta menniskoanden med. Lika omöjligt som det är att mätta kroppen med sand, äfven om man fyller buken dermed, lika omöjligt är det att mätta anden med något, som tillhör den sinliga verlden. Det som skall mätta anden, måste vara af samma art som han. Den menskliga dygdens filosofi pekar visserligen derför åt det rätta hållet: rättfärdighet är salighet. Men der stannar hon. Alla hennes bemödanden att åstadkomma rättfärdighet krossas, och hon sjunker vanmäktig tillsammans inför syndens makt. Kristendomens evangelium ensamt frälsar. Det leder menniskan till en frälsare, som tager bort synden och återförenar henne med Gud. Och det är frälsning, det och intet annat. Årtusendens -erfarenhet bekräftar det. Kalla fram alla filosofer, som någonsin varit, och fråga dem: »Huru många hafva genom eder

filosofi blifvit upprättade ur synden, blifvit verkligen lyckliga och saliga?» Och de skola nödgas gifva dig det sorgliga svaret: »Ingen». Men kalla fram alla, som genom Kristi evangelium blifvit upprättade och frälsta, och du skall genast finna, att dem kan ingen mer än Gud räkna.

Från Areopagen gingo vi till Theseion, ett tempel helgadt åt den grekiske halfguden Theseus. Det står ännu ganska oskadadt kvar och synes till venster på bilden på sidan 120. Det är ungefär 2000 år gammalt och icke synnerligen stort, 32 meter långt och 14 meter bredt. Äfven det har en tid varit användt till kristen kyrka. Nu tjenar det till förvaringsrum för åtskilliga gamla saker.theseion. — olympieon. — dypylon.

Från Theseion gingo vi till Olympieion. Det var en gång Athens största tempelbyggnad. Af detsamma återstå nu endast 16 väldiga pelare af hvit marmor. Dess grundläggning förskrifver sig från tiden omkring 500 f. Kr. När Paulus var der, stod det i sin högsta glans. Tempelområdet, som var mycket stort — det hade en längd af 206 meter och en bredd af 130 meter — omslöt en hel skog, kan man säga, af bildstoder, deribland en stod af guld och elfenben, framställande guden Zeus. En af de qvarvarande pelarne är sedan år 1852 af stormen omkullslagen och ligger nu i bitar på marken.

När man står inför ruinerna af sådana byggnadsverk, kan man icke undgå att förundra sig öfver, huru mycket de gamla hedniska folken hafva gjort och offrat för att tillbedja och ära sina gudar. Det bästa af allt, hvad byggnadskonst och bildhuggeri kunde åstadkomma, egnades åt dem. Gudarnes tempel voro i alla afseenden deras förnämsta byggnader. En ny tid har gått öfver dem och förödt deras verk. Afgudarne hafva störtat inför evangelii predikan, men ruinerna efter dem tala till oss ett språk, som vi borde förstå bättre, än vi göra. Och det språket lyder så: »I som hafven en bättre Gud, än vi hade, tjenen honom, dyrken honom, ären honom med ännu större nit och ännu större uppoffringar, än vi tjenade våra gudar, som nu ligga omkullslagne.»

Vi fortsatte vår gång till Dypylons grafplats, den enda grafplats från Greklands hedniska forntid, som finnes i behåll. Der stå ännu kvar åtskilliga vackra och intressanta grafmonument, men platsen sjelf är till den grad vanvårdad och smutsig och illaluktande — stank af menniskoträck, som ligger öfver allt — att det är obegripligt, huru stadens myndigheter kunna låta den vara i ett sådant skick. Här komma ju årligen tusentals främlingar för att se de gamla minnesmärkena. De nedlägga i staden rätt stora summor, och då borde de kunna hafva rättighet att vänta, att staden skall hålla de vigtigaste platserna rena. SJUTTONDE KAPITLET.

Till Korint.

nsdagen den 26 sept. reste vi till Korint med bantåg. Vägen är 91 kilometer. Den är icke vacker men rätt intressant. När man nalkas Korint, har man utsigt öfver de fält, på hvilka i G e) ~ gamla tider de s. k. istmiska spelen höllos. Dessa täflings-lekar är det aposteln syftar på i 1 Kor. 9: 24 ff., då han säger: »Veten I icke, att de, som löpa på en kapplöpningsbana, de löpa visserligen alla, men endast en får segerlönen. Löpen på samma sätt, på det att 1 mån få den.» Kapplöpningarna egde rum på en särskild derför planerad bana och skedde i närvaro af en stor skara åskådare. De ypperste idrottsmän från hela Grekland samlades der. Att vinna seger vid dessa täflingar ansågs för en utomordentlig ära icke blott för den vinnande sjelf utan ock för den stad, hvarifrån han var. Segerlönen var en krans af furu. Aposteln hade säkert under sin vistelse i Korint varit närvarande vid dessa spel, och bättre bild kunde han icke använda för att för de troende korintierna framhålla vigten af att löpa så, att de slutligen erhölle den himmelska segerkransen.

När vi kommo till stationen, frågade vi hotellvärden, hvad det skulle kosta att få en vagn till det gamla Korint. Han sade 12 francs (8 kr. 65 öre). Det tyckte vi var för dyrt, och medan vi funderade, kommo flere åkare in och underbjödo hvarandra, tills vi erhöllokorint.

ett trefligt åkdon med två hästar för 7 francs att använda från kl. 10 på f. m. till 4 på e. m. Det var mycket billigt pris, isynnerhet som vi fingo betala med pappersmynt. Ty då gjorde det icke mer än vid pass tre kronor. Se derom sid. 105 f.

Det nuvarande Korint är en ny stad på omkr. 4,000 inv. Det ligger vid vestra änden af den kanal, som genombryter det korintiska näset, ungefär 6 kilometer n. o. om den plats, der det gamla låg.

Det gamla Korint var i forntiden under århundraden utmärkt för konst och vetenskap så väl som för sin betydande handel, sin rikedom och prakt. Öfver Korint gick den mesta handeln mellan vesterlandet och österlandet äfvensom all landväga samfärdsel mellan norra och södra Grekland. Ingen stad i Grekland kunde med afseende på praktfulla byggnader jemföras med Korint. Men med rikedomen följde också* ett yppigt lefnadssätt, förenadt med allehanda laster. Isynnerhet hade otuktslasten ett förskräckligt välde der. Att »lefva korintiskt» var hos de gamle grekerna liktydande med att lefva sedeslöst. Under sin blomstringstid skall staden hafva egt omkring 300,000 inbyggare. Huru betydande den var, kan man ock förstå deraf, att dess omkrets var vid pass 20 kilometer. Den var helt och hållet omgifven af murar, såsom alla städer på den tiden måste vara.

Under det turkiska väldet gick Korint allt mer och mer tillbaka, och i det grekiska frihetskriget (omkr. 1830) sköflades det betydligt. Slutligen förstördes det nästan totalt 1858 genom en jordbäfning. Nu ser man der möjligen 40 eller 50 hus, till största delen de allra eländigaste kojor. Såsom vittne om förfallet kan den bild tjena, som läsaren ser på sidan 144. Det är en grekisk kyrka invid Korint, som vi sjelfva fotograferade. Hvad som finnes qvar af det gamla Korint, är högst obetydligt. Det vigtigaste är en tempelruin, som vi också fotograferade. Läsaren ser den på sidan 140. At hvilken gudamakt templet ursprungligen var invigdt, känner man icke. De qvarstående pelarne hafva en höjd af 7'/4 meter; hvarje pelare utgöres af en enda sten, och hela ruinen gör intryck af mycket hög ålder.

Naturligtvis begåfvo vi oss till den der tempelruinen, så snart vi hade stigit ur vagnen. Der blefvo vi omringade af en skara barn,I I

som ville hafva penningar af oss, och de voro till den grad envisa, att jag aldrig förr sett någonting dylikt. Vi körde bort dem flere gånger och hotade dem, men det gick alldeles så, som när man jagat bort fäflugor: inom ett ögonblick voro de tillbaka igen. När jag på svenska ropade till dem: »gå!», så skrattade de och ropade: »gå»! Till slut måste vi finna oss i att hafva dem omkring oss utan att låtsa se dem. Från tempelruinen gingo vi upp på det s. k. Akro-korint, Korints gamla borg. Det var en förfärligt mödosam vandring att komma dit upp. Bergets höjd är nämligen 575 meter. Vi hade väl kunnat hyra oss åsnor för att rida dit upp, men på litet afstånd såg det icke så farligt ut, och derför föredrogo vi att vara åsnor sjelfva. Men det fingo vi ångra. Jag höll alldeles på att uppgifvas under vägen, allrahelst som hettan gick upp till några och trettio grader. Toppen af berget är omgifven af en fästningsmur.' Denna härstammar ifrån medeltiden. Några gamla obrukbara kanoner från den tiden ligga ännu kvar på vallarna deruppe.

Endast på vestra sidan är det möjligt att komma dit upp, och der är muren tredubbel. På högsta toppen finnas rester af ett turkiskt bönehus och litet vester derom några större stenblock, som förut tillhört Afrodites helgedom. Afrodite eller Venus, såsom romarne kallade henne, var den sinliga kärlekens gudinna. Hon var det förnämsta föremålet för korintiernas dyrkan. Hennes tempel på Akrokorint skall hafva varit ytterst ståtligt. Med gudstjensten voro förenade de vildaste utsväfningar. I templet voro nämligen anställda icke mindre än 1,000 unga qvinnor, som prisgåfvo sig åt hvilken man som helst mot erläggande af en gåfva till templet. Och det ansågs såsom en gudstjenst! Äfven furstar läto sina döttrar på sådant sätt offra sin kyskhet åt gudinnan.

Man kan icke undra på, att sedeslösheten var så förskräcklig, som den var i Korint, när man betraktade otukten på sådant sätt. Icke är det heller underligt, att Guds dom ändtligen måste träffa staden. Samma dom går förr eller senare öfver städer och stater, inom hvilka otuktslasten tager öfverhand. Statens grundval är familjen. Otukts-lasten är familjens upplösning. Och lika omöjligt som det är, att ett

hus skall ega bestånd, om man rifver undan grunden, lika omöjligt är det att en stat kan bestå, der otuktslasten undergräfver familjen. Att med fästningar och vapen vilja hålla en sådan stat uppe är ungefär det samma som att försöka att med tjocka pelsar hålla lifvet kvar i en menniskokropp, hvars pulsådror äro öppna. Ett folks

försvarskraft är detsamma som dess sedliga kraft. Der denna under-gräfves, der är staten dömd till undergång, ehvad åtgärder man än må vidtaga för att hålla den uppe. Historiens blad bära ock öfver allt vittne derom. Men hvem rättar sig derefter?

Ungefär en half timmes väg från högsta toppen af Akrokorint finnes en märkvärdig källa, kallad Peirene. Hon är urgammal. Under den romerska tiden blef hon öfverhvälfd. På en trappa af trä stiger man ned i densamma. Vattnet är synnerligen klart och godt.

På återfärden från det gamla Korint till det nya togo vi oss ett herrligt bad i den korintiska viken, och nästan dödströtta återkommo vi till Athen kl. 7 på e. m. Utflykten hade visserligen varit mycket

intressant men utomordentligt ansträngande.

*

Till det gamla Korint kom aposteln Paulus på sin andra missionsresa. Han fann der herberge och arbete hos en jude vid namn Aquila och hans hustru Priskilla, hvilka, såsom Paulus sjelf, voro tältmakare till yrket. Med stor ihärdighet bedref han missionsarbetet under mer än 18 månader bland judar och hedningar. Han hade också stor framgång. I Korint grundlades en af den äldsta kristna tidens mest betydande församlingar. Den bestod till hufvudsaklig del af omvända hedningar. De fleste af dem tillhörde samhällets lägre klasser. I vårt nya testamente hafva vi två bref i behåll, som aposteln skrifvit till denna församling. Af dem kan man se, att partier tidigt hade uppstått inom församlingen, hvilka hotade att slita sönder henne. Somliga kallade sig pauliska, andra petriska, andra apolliska, andra kristiska. Aposteln bestraffar med stränghet detta partiväsen såsom en köttslighet. Detta läsa alla kristna nu. Predikanter predika också om, huru orätt det var, att sådana partier förekommo der. Men underI I 128

tiden finnas och blomstra inom den kristna kyrkan otaliga partier. De kalla sig visserligen icke pauliska, petriska, kristiska, utan lutherska, metodistiska, baptistiska o. s. v., men hvad skilnad detta är, torde knappast Gud sjelf begripa.

För apostlarne har det varit klart, att till den kristna församlingen hörde alla de, som af uppriktigt hjerta trodde på och älskade Herren Jesus, äfven om de i många stycken kunde vara af olika tankar. Frälsarens sista bön rörde sig ock till största delen omkring den saken,

Baekus-Teatern i Athen (se sid. no).

att de troende måtte varda ett och varda fullkomnade till ett. Sådant läser man, som sagdt, sådant predikar man, men under tiden göra de särskilda samfunden allt, hvad de kunna, för att upprätthålla och reparera de skiljemurar, som själafienden »i Jesu namn» rest emellan dem. För att lugna sina samveten och tillfredsställa det kristna kärleksbudet hålla de understundom alliansmöten. Detta är ungefär så, som om de klefve upp på stegar och skakade hand med hvarandra ofvanför skiljemurarna för att sedan åter stiga ned och göra, hvad de kunna, för att hålla skiljemurarne så fasta och täta som möjligt. AllaV. Jordans källa vid Cæsarea Filippi.söndringar.

säga de: »Icke är det vi, som vålla söndringen.» Lutheranen säger: »Ville alla gifva sanningen rätt och blifva lutheraner, så vore vi på stunden alla ett.» Baptisten säger: »Ville alla gifva sanningen rätt och blifva baptister, så vore vi på stunden ett» — o. s. v. i oändlighet.

På 1860-talet hölls i Tyskland en konferens emellan lutherska och reformerta teologer. De voro tillsammans i broderlig endrägt några dagar. När de skulle skiljas åt, föreslog en, att de skulle fira Herrens nattvard. Då reste lutheranerna sig och förklarade, att de icke kunde hafva någon nattvardsgemenskap med reformerta. På 1870-talet hölls en evangelisk allianskonferens i Newyork. När den skulle sluta, föreslog någon, att man skulle gemensamt fira Herrens nattvard. Då reste sig baptisterna och förklarade, att deras trohet mot Kristus och den

heliga sanningen förbjöd dem att äta Herrens måltid tillsammans med sådana, som icke voro döpta.

Tänk, hvilket skådespel detta måste hafva varit för Gud och Kristus och alla änglar i himmelen! Men sådant hindrade nog icke samma personer att sedan med all frimodighet predika öfver Pauli ord om partierna i Korint. Hvem vill väl lära af det apostoliska ordet, när detta ord strider mot hans egna tankar? Hela kyrkohistorien är en sammanhängande kedja af försök att göra Guds bud om intet för menskliga stadgars skull, något som redan de judiska fariseerna på Kristi tid riktigt väl kunde, men som Herren sannerligen icke berömde dem för. Ack, när skall det blifva annorlunda? När skola de kristna lära att förstå, att det allena är Guds församling, der det fins rum för alla, som tro och älska Jesus? Och dock borde ett barn begripa, att det icke kan vara Guds församling utan endast en mensklig sekt, der man utesluter sådana, som Herren Jesus erkänner för sina.

9 ADERTONDE KAPITLET.

Åter i Athen. — I Smyrna.

lldeles invid Athen reser sig en mycket hög kulle. Den kallas Lykabettos. Visserligen voro vi trötta efter den föregående dagens mödosamma vandringar, men upp på. Lykabettos måste vi i alla fall. Der ligger den reservoir, som förser Athen med vatten, och som är märkvärdig för sin ålder. Den är nämligen anlagd af den romerske kejsaren Hadrianus i början af andra århundradet e. Kr. Naturligtvis har den under århundraden varit förfallen, men på 1860-talet vardt den återigen satt i stånd. Öfverst på spetsen af Lykabettos ligger ett litet kapell, som är invigdt åt den helige Georgius. Vi gingo dit in. Väktaren bjöd oss en stol. Utsigten, som isynnerhet morgnar och aftnar är synnerligen skön — och nu var det ganska tidigt på morgonen — går vida ut öfver haf och land. Bland öarna ser man äfven Salamis, som blifvit särskildt ryktbar. När den persiske konungen Xerxes med en öfverlägsen krigshär och flotta år 480 f. Kr. anföll Athen, rådde en athenare vid namn Temistokles sina medborgare att öfvergifva staden och draga sig tillbaka på skeppen. Dessa lågo då i bugten vid Salamis. Sedan sände han ett bud till den persiske konungen och uppmanade honom att så skyndsamt som möjligt angripa grekerna, innan de hunne fly, ty nu voro de instängda i bugten. Konungen trodde hans ord och anföll dem; men till följd af sundets smalhet

kom han sjelf i trångmål. Fartygen kunde nämligen icke manövrera, många strandade, athenarne anföllo, och den persiska flottan led ett grundligt nederlag. Så räddade en man genom sin klokhet sitt fädernesland under förhållanden, då snart sagdt hvar och en annan varit färdig att gifva allt förloradt samt förtviflad fråga: »Hvad kunna vi med våra ringa hjelpmedel uträtta mot en så många gånger både till lands och sjös öfverlägsen fiende?»

Från Lykabettos besökte vi åter igen Pnyx och Areopagen. Isynnerhet den senare hade vi svårt att slita oss ifrån. Den är visserligen ingenting annat än en fullkomligt naken och ful bergskulle. Men för oss, som i fantasien försatte oss tillbaka till den tid, då Paulus der predikade evangelium för det atheniensiska folket, var just denna kulle den mest intressanta platsen i hela Athen.

Men tiden led. Vi måste gå tillbaka till hotellet för att få litet frukost. Klockan var emellan ii och 12. Hettan var förfärlig. Jag hängde ut en termometer utanför fönstret. Den visade 450 varmt. Dock var tiden för dyrbar, för att vi skulle låta den gå förbi obegagnad. Sedan vi hvilat en liten stund, gingo vi åter ut. När vi hade kommit ett litet stycke fram på den s. k. Hermesgatan, passerade vi tvenne herrar, som voro inbegripna i samtal med hvarandra. Till min förvåning hörde jag, att de talade svenska. Jag vände mig genast till dem och sade: »Äro herrarne svenskar?» En af dem svarade genast tillbaka: »Är det lektor Waldenström?» Det var ett öfverraskande sammanträffande. Den ene af de tu var en svensk docent vid namn Wide. Den andre var en svensk arkitekt, som bor i Rom. Den nya bekantskapen blef oss till mycken hjelp. Wide förde o.ss till det stora Centralmuseet och visade oss de utmärkta samlingar, som der voro. Att försöka gifva en beskrifning deraf skulle dock för mig vara alldeles förgäfves och för läsaren endast blifva tröttande. För en person med grundliga kunskaper om den forntida grekiska kulturen måste detta museum vara af utomordentligt intresse.

På aftonen gjorde vi sällskap till Faleron, en badort, som ligger på vägen emellan Athen och Pireus. Platsen är en utflygtsort för den atheniensiska fina verlden. Der var ock en ansenlig massa men-I I 2

niskor samlad. God musik presterades. Förträffliga bad togo vi i hafvet, fastän vattnet var väl varmt och badhuset jämmerligt ruckligt. Det var en mycket angenäm afton.

Dagen derefter förde Wide oss omkring till en mängd platser, som vi förut icke hade sett, såsom Akropolis museum, universitetet, vetenskapsakademien m. fi. ställen. Ett nybygdt bibliotek står der ståtligt och vackert tilltaget men utan tak. Vi frågade Wide, hur det kom sig. Han sade: »Byggandet har måst afstanna, emedan det fattas pengar». Teatern, också praktfullt tilltagen, står af samma orsak ofärdig. Athens finanser äro nämligen, såsom hela Greklands, i yttersta grad usla. Det märkvärdigaste uttrycket af penningebristen var dock ett stort ur, som var rest på platsen framför slottet. Det visade kl. 12 hela dagen. Vi frågade Wide, hur det kom till. »Ja», sade han, »uret har visat kl. 12 hela året, det fattas pengar för att underhålla det.»

På eftermiddagen sade vi Athen farväl. Vi togo vårt pick och pack och gåfvo oss af till Pireus, der vi läto ro oss ut till en egyptisk ångbåt, som samma afton skulle afgå till Smyrna. Den hade många passagerare, menniskor af en mängd olika nationaliteter. Språkförbistringen var stor. Der talades arabiska, turkiska, engelska, svenska, grekiska, italienska o. s. v. Icke kan man undra på, att de goda judarne i Jerusalem, som hörde apostlarne tala allehanda främmande tungomål, blefvo yra i hufvudet och trodde, att de voro druckna af sött vin. Den som sjelf blir yr, tror lätt, att andra äro det.

Ångaren var stor och ståtlig. Allt ombord var putsadt och fint. Vi togo andra klass, och den var nästan lika bra som första klass på den ryska ångbåten. I salongerna var Koran framlagd till läsning för passagerarne. Det var en grekisk öfversättning deraf. Jag läste utom annat företalet, som var skrifvet af den grekiska öfversättaren. Der förklarades, att Muhammeds födelse var den märkvärdigaste händelse, som verldshistorien vet att omtala!

Redan tidigt följande morgon, det var lördagen den 29 sept., kommo vi till Smyrna. Der blef fartyget genast omringadt af båtar. En mängd båtkarlar kommo ombord och ville taga oss och våra saker. Det blef som vanligt väsen och gräl under bedöfvande skrål. Sedanankomst till smyrna. —

vi ackorderat och fått oss en båt, kommo vi lyckligt i land. I tullen undersökte man våra saker noggrannare än vanligt. De turkiska tulltjenstemännen äro vana vid, att man gifver dem drickspengar. Om man det gör, så blunda de med bägge ögonen, söka ingenting, se ingenting, finna ingenting. De stora resebyråerna, som jag förr omnämt, betala så mycket drickspengar, att de passagerare, som följa med deras expeditioner, aldrig behöfva öppna sina saker. Tulltjenstemännen se tvärt igenom deras koffertar, att der icke finnes något tullpligtigt gods. Men af oss erhöllo de intet. Den, som visiterade våra saker, fick i min kappsäck se en bok. Det var en katalog öfver museet i Berlin. Han tittade noga på den, begrep naturligtvis icke ett ord, undrade derför, om den icke var farlig, och ansåg sig för säkerhets skull böra lägga beslag på den. I Rosendahls kappsäck fick han se en liten svensk fickbibel. Han vände den på alla kanter, öppnade den, förstod naturligtvis aldrig ett ord, skakade på hufvudet och tyckte, att det var säkrast att taga äfven den. Hvem vet, hvad den kunde innehålla för otyg? Äfven ett par andra böcker blefvo vi af med.

Så snart vi med det öfriga af våra saker lyckligt kommit igenom tullen, gingo vi till svensk-norske konsuln Spiegelthal. Han mottog oss mycket vänligt. Till nationaliteten är han tysk, till religionen tror jag, att han är jude. Hos honom hade jag bref från min hustru, det första bref, som jag fått, sedan jag lemnade mitt hem. Under denna resa var det för resten af mycket större intresse än annars att få bref hemifrån. Vi kunde nämligen icke erhålla några svenska tidningar, och de utländska, som vi voro i tillfälle att se, innehöllo i allmänhet ingenting om Sverige.

För Spiegelthal berättade vi vårt missöde i tullen. Han följde oss strax dit för att skaffa oss våra böcker tillbaka. Dock visste han icke, om det skulle lyckas. Han hade sjelf en gång till Smyrna medfört en stor lår böcker, som han köpt i Frankrike. I tullen togs alltsammans i beslag, och trots alla bemödanden lyckades han aldrig få tillbaka en enda bok. Nu hade han emellertid bättre tur, och vi fingo våra böcker igen.• 56 TJUGONDE KAPITLET.

Såsom exempel på oredan i det turkiska riket vill jag berätta följande, som för svenska öron säkert låter lika otroligt, som det är sant. Rosendahl väntade bref i Smyrna. Konsuln följde oss först till den turkiska posten; der fans intet bref. Sedan förde han oss till den franska, vidare till den engelska, vidare till den österrikiska. Till följd af osäkerheten i postgången inom de turkiska länderna hafva nämligen de stora europeiska staterna, både Frankrike, England och Österrike — ja, på sina ställen äfven Ryssland och Italien — måst upprätta egna postverk der. Och vill man vara säker på, att ett bref mellan Turkiet och Europa skall komma säkert fram, så bör man icke lemna det på det turkiska utan alltid på ett europeiskt postkontor. Den turkiska förvaltningen är sig lik i alla grenar af sin verksamhet. Ett undantag derifrån gör Turkiets lydland Egypten, men det beror på, att engelsmännen äro herrar der, och de hafva omdanat alla förhållanden efter engelskt mönster.

Smyrna är en urgammal stad på vestra kusten af Mindre Asien. Huru många invånare det har, kan man aldrig blifva klok på. Det vet nog ingen mer än Gud. Det är så öfver allt i de turkiska städerna. Uppgifter får man naturligtvis alltid, men de äro hvarandra mycket olika. Enligt en uppgift, som jag sett tryckt, skulle invånarne uppgå till 155,000, enligt en annan till 200,000. Konsul Spiegelthal försäkrade, att staden har 300,000 innebyggare. För min del undrar jag, om icke uppgiften 155,000 redan är öfverdrifven. Staden är emellertid en stor stad och en af österlandets mest betydande handelsplatser. Den är i sin nedre del vid hamnen, som bebos af européer, ganska väl byggd. En bild deraf synes på sid. 145. Den öfre delen bebos förnämligast af muhammedaner och ser rucklig ut såsom de muhammedanska städerna i allmänhet. Bland Smyrnas handelsvaror äro i Europa kända isynnerhet de s. k. smyrnafikonen och smyrnamattorna. Dessa senare tillverkas likväl icke i staden Smyrna utan på landsbygden deromkring.

Sedan vi väl klarerat våra saker i tullen, förde Spiegelthal oss till det tyska diakonisshuset. Der blefvo vi mycket vänligt mottagna. Hemmet är upprättadt af den bekanta diakonissanstalten i Kai-smyrna. —

diakonissorna. —

vatten och vin.

135

serswerth, som från en ringa begynnelse har utbredt sig på ett högst märkvärdigt sätt. Utom det stora hemmet i Smyrna har det hem och hospital i Bejrut, Jerusalem, Kairo, Alexandria, och jag tänker äfven på andra ställen. Och detta är icke några små, obetydliga anstalter utan stora präktiga hus. Verksamheten omfattar barnauppfostran, skolundervisning och sjukvård.

Den gamla föreståndarinnan i Smyrna ville nödvändigt traktera oss med vin under förklaring, att det var tillverkadt inom anstalten. Vi kunde naturligtvis icke vara så oartiga, att vi icke smuttade derpå. Emellertid var det så starkt, att vi icke ville förtära det. När diakonissan en stund aflägsnade sig från rummet för något ärendes skull, så passade vi på och slogo ut vårt vin genom ett fönster. Lika visst som man här i Sverige blir bjuden på en kopp kaffe, lika visst blir man öfver allt i österlandet bjuden på vin. Det kan man också i allmänhet ganska ogeneradt dricka, allrahelst om man blandar det med litet vatten. I vinet i och för sig ligger ju icke någonting ondt. Det är i alkoholen, som det farliga ligger. Och ett alkoholsvagt vin är i intet afseende farligare än en alkoholsvag maltdryck. Det är derför en orimlig öfverdrift, till skada för nykterhetsverksamheten, när man gör väsen af sjelfva ordet vin utan afseende på, huruvida alkoholhalten deri är större eller mindre. För min del drack jag i österlandet rätt mycket vin, och det må jag säga: hvad jag ångrat efter min resa, är icke, att jag drack för mycket vin, utan tvärtom att jag drack för mycket vatten. Och skulle det hända en gång till, att jag komme till österlandet, så skulle jag dricka mycket mer vin och mycket mindre vatten, än hvad jag nu gjorde. En engelsk läkaremissionär i Damaskus varnade oss för vattnet i Syrien och Palestina. Vi lydde icke hans varningar, och det

hade till följd, att min måge råkade i olag, så att jag hade ondt deraf ännu flere veckor efter min hemkomst. Här liksom i allt annat gäller den gamla goda regeln att icke vara menniskors träl utan pröfva, hvad som för ens kropp kan vara sundt eller osundt, begagna det förra, vore det också vin, låta stå det andra, vore det också vatten. Det skulle aldrig falla mig in att medgifva, att jag genom detta på något det ringasteI I 56

vis brutit med de nykterhetsgrundsatser, som jag under många år följt och med större stränghet än de allra flesta nykterhetsvänner tillämpat i mitt lif och i mitt hem. Jag skall aldrig heller tveka att råda hvar och en, som ämnar göra en resa i österlandet, att under färden inskränka bruket af vatten samt, om möjligt, aldrig dricka vatten utan att blanda det med vin. Det är alls icke sagdt, att vatten under alla förhållanden är helsosamt att dricka.

Pnyx i Athen (se sid. 115.)

En mycket framstående nykterhetsvän sade till mig efter hemkomsten: »Du hade ju kunnat dricka ditt vin i österlandet utan att tala om det. Jag drack vin, äfven jag, när jag var i Italien, men icke föll det mig in att nämna något derom i mina resebref.» Sådant tal stämmer dock icke öfverens med mina begrepp om ärlighet. Smygvägar vill jag icke gå.

Diakonisshemmet i Smyrna förestås af sju diakonissor, alla från Kai-serswerth i Tyskland. Här skiljdes vi från konsul Spiegelthal. En afmissionens svårigheter.

'37

systrarna i hemmet ställdes till vår tjenst. Det var en ovanligt älsklig och glad, gudfruktig qvinna. Hon följde oss först till den skotska judemissionen. Der fingo vi den ganska öfverraskande och glädjande underrättelsen, att judemissionen i Smyrna lär hafva mycket stor framgång.

Vi gingo äfven till den tyske pastorn, men der var icke trefligt. Han var nog icke någon missionär i sanning. Någon mission kan man också egentligen icke tala om. Det är förbjudet att missionera ibland

Areopage o i Athen (se sid. 116).

muhammedanerna. I Kaiserswertherhuset, sade diakonissan, hade man en gång haft två muhammedanska barn. Föräldrarne hade sjelfva satt dem dit, men när polisen fick veta det, kom den och tog dem bort. Hvar och en, som på något sätt understår sig att försöka föra en muhammedan öfver till kristendomen, blir genast landsförvist. »Och då», sade diakonissan, »är det ju mycket bättre, att vi fortsätta såsom vi hafva det, med skolor och barnhem för kristna barn samt med sjukvård, än att vi skulle utsätta oss för faran att nödgas lemna äfven denna del af vår verksamhet.»I I 8

Största delen af de kristna i Smyrna höra till den grekisk-katolska kyrkan. Bland dem förekommer icke heller någon egentlig protestantisk mission. Dock har man full rättighet att missionera bland dem, ty turkarna tänka som så: »De kristna gå allesammans den orätta vägen, och då kan det göra det samma, på hvilken sida af vägen de gå. Helt annat är det med muhammedanerna. De äro på den rätta vägen, och från den må ingen understå sig att försöka draga dem bort.»

Prestväldet inom den grekisk-katolska kyrkan är utomordentligt stort. Diakonissorna berättade för oss, att en grekisk kvinna en gång hade blifvit omvänd genom beröring med anstalten. Detta väckte en sådan oerhörd förbittring, att hon så när hade blifvit stenad af sina förre trosförvanter. Hon blef afskydd af alla, utesluten från alla sällskap, i hvilka hon förut hade haft sitt umgänge; det var henne omöjligt att få en tjenstflicka o. s. v. Emellertid hade hon blifvit beståndande och var det ännu den dag, då vi voro der. På mig kunde hela denna historia icke göra annat intryck, än att jag tackade Gud för den stora frihet och det myckna goda i andligt afseende, som vi hafva i vårt eget fädernesland. Aldrig kan man lara känna sitt eget fädernesland så grundligt från dess goda sidor som då, när man kommer till främmande länder. Detta är ock kanske den största nyttan, man har

af att resa.

I Smyrna förekommer äfven en amerikansk mission bland armenierna af den s. k. American Board äfvensom en engelsk sjömansmission. Men dem hunno vi icke att besöka. Gud välsigne allt godt verk, som Kristi kärlek skapar! Trots all skröplighet är det dock ett himmelskt verk, som i evighet skall bringa ära åt Gud och åt Lammet, som är dödadt och har igenlöst oss åt Gud med sitt blod. NITTONDE KAPITLET.

Ur det gamla Smyrnas historia. — Efesus.

den äldsta kristna tiden hade Smyrna en blomstrande kristen församling. Hon omnämnes visserligen icke i apostlagernin-garna eller i något af de apostoliska brefven men väl i uppenbarelseboken, der hon är en af de sju asiatiska församlingar, till hvilka Johannes skrifver de märkvärdiga bref, som vi läsa i Uppb. 2 och 3. I dessa församlingar hade förfall redan börjat att intränga. Aposteln uttalar allvarliga varningar till dem; men om församlingen i Smyrna heter det i kap. 2: 8 ff.: Jag vet ditt lidande och din fattigdom, men rik är du; frukta icke, blif trogen intill döds, och jag skall gifva dig lifvets krans. Den, som segrar, han skall icke alls lida skada af den andra döden.

Det är icke osannolikt, att församlingen i Smyrna hade biskop Polykarpus till föreståndare vid den tid, då uppenbarelseboken skrefs. Han var en lärjunge till aposteln Johannes och en man, hvars namn lyser såsom en stjerna af första ordningen på den gamla kyrkans himmel. Den profetia, som Uppb. uttalar angående förestående lidanden för församlingen i Smyrna, besannade sig ganska snart. Redan år 167 utbröt en förföljelse. De kristna blefvo gisslade och på annat sätt marterade samt i stora hopar kastade för de vilda djuren. Det var nämligen i den gamla tiden bland romarne ett omtyckt skådespel att kasta menniskor, som voro dömda till döden, för vilda djur. ManI I 140

hade för detta ändamål särskilda teatrar. En öppen plats var omgifven af en hög mur, och från murens öfre kant höjde sig starkt sluttande läktare för åskådarne. Nere vid murens fot funnos små rum, som tjenade dels till fängelse för de lifdömda dels till förvaringsrum för de vilda djuren: lejon, tigrar, vilda tjurar o. s. v. De lifdömde afrättades nu på det sätt, att de fördes fram på den öppna platsen. Sedan släpptes ett eller flere vilda djur ut, och de fingo kämpa med dem, så godt de kunde, tills vilddjuren sleto sönder dem, allt under det råa folkets jubelskrän. Och med det råa folket menar

Det gamla Korint (se sid. 125).

jag då icke blott de obildade utan äfven de bildade, ty dessa senare voro de, som kanske allra mest tyckte om dylika skådespel. Bildade män äro ofta råare än den stora hopen.

De kristne i Smyrna voro icke oroliga öfver de förföljelser, för hvilka de nu blefvo föremål. Den ene efter den andre gaf sitt lif frimodigt för Herrens skull. Men sedan folket blifvit mätt på att se de mer obetydliga kristnes blod flyta, började det att ropa på Poly-karpus, som var »hufvudmannen för de gudlösa». Gudlösa kallades nämligen de kristna af hedningarna; ty då de icke hade några afgudabilder att tillbedja, så ansågos de icke hafva någon gud alls. Polykarpus var vid denna tid omkring hundra år gammal. Försam-

lingen bad honom innerligt att fly och spara sitt lif. Endast med tvekan följde han hennes böner och drog sig undan. Det blef dock snart bekant, hvar han var gömd. Folk sändes ut för att gripa honom. »Ske Herrens vilja!» utropade han, gick förföljarne till mötes, tilltalade dem med stor vänlighet, lät duka ett bord för dem och bad dem, att de skulle gifva honom en stunds ostörd ro till bön, innan han lemnade sitt rum för att gå med dem till dödsskådeplatsen. I två timmar bad han med sådan innerlighet, att flere af hedningarne kände sig rörda. Andra åter blefvo blott desto mer ursinniga. Under vägen till Smyrna misshandlade de honom på det grymmaste, men han gaf icke ett ljud ifrån sig, som uttryckte någon klagan. Glad och frimodig var han, när han trädde in på skådeplatsen. Massorna, som voro samlade för att se på hans död, mottogo honom med förfärliga skrik, men Herren styrkte honom. En röst ur hopen hördes, som ropade: »Stå fast, Polykarpus, och var en man.»

Landshöfdingen visade medlidande med den hvithårige gamle mannen. »Tänk på din ålder», sade han, »och säg: Bort med de gudlöse!»

Polykarpus fäste sina ögon på folkhopen och ropade: »Bort med de gudlöse!» Naturligtvis menade han dermed icke de kristne, såsom landshöfdingen ville. Polykarpus visste ju, att det var de kristne, som hade den rätte Guden.

Landshöfdingen tillade: »Säg nu vidare något ondt om Kristus, så skall jag låta dig gå!»

Nu reste Polykarpus på sig och svarade: »I 86 år har jag tjenat honom, och aldrig har han gjort mig något ondt, huru kan jag då bespotta min konung och frälsare?»

»Då har jag rofdjur», sade landshöfdingen.

»Låt dem komma!» lydde svaret.

»Jag har bål», ropade landshöfdingen.

»Det brinner blott en liten stund», sade Polykarpus, »men tänk du på den eviga vedergällningens eld. Dock, hvarför dröjer du? Kom med hvad du vill!»

Landshöfdingen förundrade sig öfver denna frimodighet hos denI I 142

gamle mannen och syntes en stund tveka. Då började folkmassan att tjuta: »Till lejonen med honom, till bålet, det är Asiens lärare och våra gudars förstörare!» Ursinniga släpade de tillsammans bränsle från verkstäder och badstugor. Allra mest ifriga och tjenst-färdiga i detta afseende voro judarne, hvilka gerna gjorde gemensam sak med hedningarne, när det gällde att pina och utrota de kristna. Bålet var snart uppstapladt, och Polykarpus steg upp derpå.

»Herre Gud», bad han, »fader till Jesus Kristus, din käre, välsignade son, Gud öfver alla englar och himmelska makter, hela skapelsen och de rättfärdiges slägte! Dig prisar jag, för det du aktade mig värdig detta ögonblick. Måtte jag som offer komma till dig i en lycklig stund! Ära vare dig med Jesus Kristus i den helige Ande i all evighet! Amen». Elden ville icke riktigt brinna. Då stack bödeln ihjäl honom med ett spjut. Kort efter hans död skref den kristna församlingen i Smyrna ett bref till andra församlingar om denna sköna händelse, och det är ur detta bref, som vi hemtat berättelsen.

Den vänliga diakonissan från Kaiserswertherhuset följde oss nu litet vidare omkring och slutligen till det hotell, der vi tagit in. Strandgatan, vid hvilken hotellet låg, är ovanligt vacker för att tillhöra en österländsk stad. Det synes ock af teckningen på sid. 145. Rörelsen nere vid hamnen tycktes äfven vara mycket liflig. Man skulle nästan hafva trott, att man befann sig i en europeisk stad, om man icke sett de många österländska drägterna.

När vi redan satt oss till bords i hotellet för att spisa, kom konsul Spiegelthal och öfverraskade oss. Med den allra största hjertlighet bjöd han oss att stanna i Smyrna några dagar och att bo i hans familj som gäster. Han ville stå oss till tjenst i allt, hvad vi kunde önska. Han ville resa med oss till Pergamus och till Efesus och andra omkringliggande platser. Det var synnerligen frestande, och vi voro ett ögonblick ganska tveksamma. Men trots den stora tacksamhet, som vi kände, och den glädje, som det skulle hafva gjort oss att kunna antaga hans anbud, måste vi dock afslå det. Nästa ångbåt från Smyrna till Syrien skulle icke gå förrän en vecka der-efesus. — dianatemplet.

efter. Till följd af koleraförhållanden hade man också att befara, att ångbåten skulle blifva fördröjd af karantän i fem dagar. Och att ligga elfva dagar i Smyrna, det vågade vi icke, så kärt det än hade varit att få besöka Efesus. Efteråt har jag nog många gånger med vemod tänkt på, att jag var så nära Efesus och icke fick se det. Från Smyrna går en jernväg åt det håll, der Efesus ligger, så att man kan fara dit den ena dagen och komma tillbaka

den andra. Afståndet är icke mer än vid pass 60 kilometer.

Efesus var i den gamla tiden en mycket stor och betydande stad med en utmärkt hamn. På Kristi och apostlarnes tid var det den rikaste och mest framstående staden i hela Mindre Asien. Dess förnämsta byggnad var ett tempel, helgadt åt gudinnan Diana eller, såsom grekerna kallade henne, Artemis. Dess uppförande påbörjades omkring år 600 f. Kr. och fullbordades 200 år derefter. I det samma förvarades en bild af gudinnan, som ansågs vara fallen direkt ned från himmelen. Templet var uppfördt af hvit marmor och smyckadt med konstverk af Greklands mest berömda konstnärer. En man vid namn Herostratos, som ville på något sätt blifva märkvärdig, hittade på att tända eld på Dianatemplet. Det förstördes till stor del men byggdes åter upp, och det ännu praktfullare än någonsin förut. Den nya byggnaden var 130 meter lång och 70 meter bred och hade 128 pelare, allesammans af marmor, 20 meter höga. Dess inre var ut-styrdt med all möjlig prakt, och der voro samlade konstskatter af ett omätligt värde. Så stod det omkr. 300 år. Den romerske kejsaren Nero plundrade det omkr. år 60 e. Kr., och 200 år derefter blef det uppbrändt. Sedan förföll staden mer och mer. Hamnen uppgrundades, jordbäfningar och fienders plundringar fullbordade ödeläggelsen, och f. n. är platsen fullkomligt öde, såsom läsaren också kan se af teckningen på sidan 152. De runda stenar, som synas främst på bilden, äro delar af det gamla Dianatemplets pelare. Allt vittnar om sanningen af det profetiska ordet, att afgudarne skola platt förgås.

I Efesus verkade aposteln Paulus längre än i någon annan stad. Om hans verksamhet innehåller Apg. 19 en ganska vidlyftig berättelse. Han både talade ordet och gjorde underverk, så att många sjukaI I 144

SEXTONDE KAPITLET.

blefvo botade. Deraf uppstod en kraftig andlig rörelse, hvarom det heter: Många af dem, som hade blifvit troende, kommo, bekännande och omtalande sina gerningar. Men många af dem, som hade öfvat vidskepliga konster, buro ihop böckerna, i hvilka trollkonsterna be-skrefvos och besvärjelseorden voro upptecknade, och brände upp dem i allas åsyn. Och man sammanräknade deras värde, och fann det uppgå till femtio tusen silfverpenningar — en summa motsvarande vid

Kyrka näpa det Cfsiraila Korint (se sid. 125).

pass 35,000 kr. i svenskt mynt. Fiendskapen mot Paulus växte emellertid å den andra sidan. I Efesus fanns en guldsmed vid namn Demetrius, som hade sin förnämsta näring genom att göra afbildningar i silfver af Dianatemplet. Dessa afbildningar sålde han åt invånare i staden samt besökande främlingar. 1 sitt arbete sysselsatte han många handtverkare. Dem kallade han nu tillhopa och sade: »I män, 1 förstån, att vi hafva vår utkomst af detta arbete, och I sen och hören, att denne Paulus icke blott i Efesus utan i nästan hela Asien har öfvertalat och förvändt mycket folk, sägande, att de icke äro gudar,Smyrna (se sid. 134).I I 146 SEXTONDE KAPITLET.

som göras med händer. Men det är fara värdt, icke allenast att denna näringsgren kommer i vanrykte, utan ock att den stora gudinnan Dianas helgedom varder aktad för intet, och att hennes herrlighet kommer att lida afbräck, hvilken hela Asien och hela den bebodda jorden dyrkar.»

Den sluge guldsmeden talar, som om han vore mest rädd om Dianas dyrkan, men i grunden var det nog hans egen förlust, som bekymrade honom mest. När handtverkarne hörde detta, började de att ropa med full hals: »Stor är efesiernas Diana!» I staden uppstod en allmän förvirring. Folk rusade i stora skaror in på skådeplatsen. Alla ropade de, den ene ett, den andre ett annat, och församlingen vardt förvirrad. Flertalet visste icke, hvarför de hade kommit tillsammans. Men skrålade — det gjorde de i hela två timmar. Sluligen kom stadsskrifvaren tillstädes. Han var stadens polismästare. När folket fick se honom, blef det stilla. Han höll tal och lugnade de upprörda sinnena. Men sedan bullret hade upphört, begaf sig Paulus ifrån staden, lydig Herrens ord: När de drifva eder ut från den ena staden, så flyn till den andra.

När Paulus på sin sista resa passerade förbi Efesus, besökte han. icke staden utan stämde möte med församlingens äldste i en stad vid namn Miletus, som låg icke långt derifrån. Der höll han det märkvärdiga afskedstal, som vi läsa i Apg. 20. O huru älskade han icke församlingen, och huru innerligt bad han icke, att de

skulle troget vårda henne! Han förespådde dem ock, att efter hans bortgång skulle svåra vargar tränga in bland hjorden, som icke skulle skona henne, ja, att i deras egen krets skulle uppstå män, som skulle draga bort lärjungarne efter sig. Och när han hade sagt allt detta, föll han på sina knän och bad med dem alla. Men det vardt en stor gråt bland dem alla, och de föllo Paulus om halsen och kysste honom ifrigt, sörjande mest öfver det ordet, som han hade sagt, att de icke mer skulle få skåda hans ansigte.

Huru varmt såg det icke ut i detta ögonblick! Hvar och en af dem hade utan tvifvel varit färdig att försäkra, att de skulle blifva trogna intill döden, och att han icke borde hysa sådana tankar ompaulus i efesus. — johannes.

dem, som han uttalat. Men Paulus visste, att känslans värme icke är detsamma som andlig stadga.

Apostelns farhågor för församlingens framtid besannade sig snart. I Uppb. 2 framställes hon såsom fallen. »Jag har emot dig, att du har öfvergifvit din första kärlek», säger Herren. »Kom alltså ihåg, hvarifrån du är fallen, och ändra ditt sinne och gör de första ger-ningarna. Hvarom icke kommer jag till dig och skall flytta din ljusstake från ditt rum, om du icke ändrar ditt sinne.»

Den gamla kyrkohistorien berättar, att sedan Paulus blifvit halshuggen, öfvertog aposteln Johannes vården om församlingarna i Mindre Asien. Han tog sin bostad i Efesus. Om hans församlingsvård skrifver kyrkofadern Hieronymus, att när han blef så gammal och svag, att han icke kunde gå till församlingens sammankomster, lät han bära sig dit, och när han icke förmådde att hålla några egentliga föredrag, sade han blott: »Mina barn, älsken hvarandra!» Man frågade honom, hvarför han ständigt upprepade detta ena och samma. Han svarade: »Emedan det är Herrens bud, och när detta är gjordt, så är nog gjordt.» Vid omkring ioo års ålder dog Johannes och blef begrafven i Efesus.

Det gör ett ganska vemodigt intryck att tänka på, att en sådan stad som Efesus, som både i kristligt och politiskt afseende på apostlarnes tid var den förnämsta platsen i Asien, blifvit så fullständigt utplånad, medan många platser af vida mindre betydelse ännu finnas kvar. Men otro och sedligt förfall draga alltid med sig Guds dom, och de ännu kvarvarande ruinerna, som vittna om förödelsen, predika så väl för den enskilde som för hela folk: Vandren i Herrens fruktan, att icke samma dom en gång må gå öfver eder! TJUGONDE KAPITLET.

Från Smyrna. — Patmos.

et var en österrikisk ångbåt, med hvilken vi skulle fara ifrån Smyrna. Dess namn var Venus. Det var en mycket stor koloss; men för öfrigt var det icke synnerligen bra ombord. Vi tänkte taga andra klass, men der nere i salongen såg det så snuskigt och otrefligt ut, att vi måste byta om och köpa biljett till första klass. Kaptenen ombord var en ganska rå och obildad man. Båten hade många passagerare, isynnerhet en mängd turkiska och katolska prester och munkar. Der fanns äfven en romerskkatolsk nunna, med hvilken jag kom litet i språk, emedan hon förstod tyska. Bland munkarne var det isynnerhet en, som tilldrog sig både min och andras uppmärksamhet. Det var en glad, treflig, andäktig man, som jemt och samt gick fram och tillbaka på akterdäcket, alltid barhufvad, läsande sina litanior, bedjande och korsande sig. Jag vände mig till honom och tilltalade honom på tyska, men det förstod han icke. Han var italienare men talade äfven franska. Så kommo vi en liten smula i samtal, och han lånade mig en hel del helgonlegender o. d. att läsa. Mannen gjorde på mig ett godt intryck, ty uppenbarligen var han en uppriktigt from man.

På fartyget fanns en stor mängd däckspassagerare, och det var mycket intressant att se, huru de hade det. Hvar och en medförde en fullständig bädd: madrass, täcke och kudde. När kvällen

kom, bäddades däcket ordentligt fullt, och passagerarne inrättade det åt sig så bekvämt, som man någonsin kunde

önska. Detta är vanligt i österlandet, och vi sågo det på alla ångbåtar, på hvilka vi reste der. En särskild afdelning af däcket var reserverad för de muhammedanska kvinnorna. Den var afstängd genom ett förhänge. Kvinnorna voro så många, att de alldeles fyllde platsen. Alla voro de beslöjade. Ingen enda af dem visade sig under hela resan framme på däck bland de manliga passagerarne.

Det gjorde ett vemodigt intryck att se denna bild af den muhammedanska kvinnans förnedring. Kristendomen ensam sätter kvinnan på hennes rätta plats såsom till personen likställd med mannen, till kallelsen honom underordnad. Hvarje försök att rubba denna ordning, vare sig genom att sänka henne under eller att höja henne öfver sin naturliga plats, skall förr eller senare skada henne och genom henne samhället. Guds ordning kan man aldrig ohämnadt rubba, om man än gör det i den bästa afsigt.

Följande dag var söndag. Det var den 30 sept., en herrlig dag, vackert väder, varmt och lugnt. Jag kände mig mycket fri och ledig. »Här vet ingen», tänkte jag, »hvad vi äro för folk, ingen frågar efter, hvarifrån vi komma, eller hvart vi fara.» Det är verkligen en hvila att ibland komma till ett ställe, der man är af ingen känd. Och så vandrade vi med hurtiga steg fram och tillbaka på däcket. Men det varade endast en kort stund. En af passagerarne vände sig till mig och sade på engelska: »Är ni d:r Waldenström?»

Jag blef högst förbluffad. Jag frågade genast tillbaka, hvem han var, och huru han kunde känna mig. Då berättade han, att han var en amerikansk missionär, hade under den senaste tiden varit i Erzerum, men var nu på väg till Marasch för att blifva lärare der vid ett amerikanskt seminarium. År 1889, då jag var i Amerika, var han student vid Yales college i New-Haven, Conn. Han var visserligen icke hemma i Yale, när jag var der, men han hade sett mitt porträtt och kände igen mig på det.

Han hade hustru och tvenne små barn med sig. Det stod icke på, innan vi voro så bekanta, som om vi hade känt hvarandra i flere• 56

år, och det var ett godt sällskap, vi fingo. Både mannen och hustrun voro innerligt snälla, gudfruktiga menniskor. Barnen voro lifliga och trefliga, och jag lekte långa stunder som ett barn med dem under allmän munterhet från föräldrarnes och de öfriga passagerarnes sida.

Vid middagstiden passerade vi ön Patmos. Det är en liten ö i Egeiska hafvet icke långt från Mindre Asiens kust. Dess längd är 16 kilometer och dess största bredd 972 kilometer. Ön är af vulkaniskt ursprung, bergig och numera nästan alldeles kal. Tvenne vikar dela den i två hälfter, som äro förenade genom ett smalt näs, på hvilket fordom en stad låg. Den nuvarande hufvudstaden ligger på öns södra hälft och har omkring 4,000 invånare. Öns ryktbarhet härrör uteslutande från den omständigheten, att uppenbarelsebokens författare fick sina uppenbarelser der. Här upprullades för hans profetiska öga väldiga taflor ur den kristna församlingens kommande historia, hennes strider, hennes lidande och segrar. Här såg han ned i afgrunden, här blickade han in i himmelen. Från de frälstas högtidsklädda skara omkring Lammets tron hörde han i profetisk hänryckning jubelsånger, starka som dånet af många vatten. Alla profetiska syner, som bibeln för öfrigt omtalar, äro obetydligheter i jemförelse med uppenbarelsebokens skildringar. En grotta på ön visas ännu, der Johannes skall hafva haft sina uppenbarelser. På bergshöjden, ett stycke från grottan, står ett stort kloster, anlagdt i elfte århundradet. Det kallas Johannesklostret. Dess föreståndare har rang af biskop. I samband med klostret står en skola, som förr i verlden åtnjöt mycket högt anseende i österlandet. Af bilden på sid. 160 kan läsaren se, huru staden och klostret f. n. se ut. Gerna hade jag velat komma till denna ö, och framför allt gå in i den märkvärdiga grottan. Men dertill var ingen tid. Jag fick nöja mig med att hafva sett ön på afstånd.

Strax på e. m. passerade vi Kos och kommo på aftonen till Rhodus. Både Kos och Rhodus äro öar i det Egeiska hafvet. Rhodus är något större än Öland. Ön har ett herrligt klimat och många goda hamnar. I den gamla tidens historia spelade hon en ganska vigtig rol och nådde en hög grad af välstånd och makt. Hon var äfven bekant såsom en plats, der vetenskap och konst hade mångapatmos. — rhodus. — mersina.

idkare och vänner. Såsom ett konstverk af framstående betydelse nämnes den s. k. kolossen på Rhodus, hvilken räknades bland verldens sju underverk. Det var en kolossal bild af solguden, gjuten i brons af en bildhugggare vid namn Chares. Den uppsattes vid pass 300 år f. Kr. och var ungefär 35 meter hög. Efter omkring ett halft århundrade störtades den omkull af en jordbäfning. Rhodus hör nu till det turkiska riket. Dess invånare uppgå till ett antal af vid pass 27 tusen. I hufvudstaden, som också heter Rhodus, bo ungefär 10 tusen af dem. Till följd af svåra jordbäfningar, hvilka under de senare årtiondena gång efter annan härjat ön, befinner den sig f. n. i ett tillstånd af ganska stort lägervall.

Vår ångbåt ankrade vid hufvudstaden. Der steg den glade munken af, som jag förr har talat om. Utifrån sedd företedde staden cn ganska vacker anblick. Den har en mängd moskéer, som förut varit kristna kyrkor. En romersk katolsk kyrka reser sig der äfven. Att der också finnas grekisk-katolska kyrkor, tager jag för gifvet. En stor del af stadens inbyggare äro nämligen greker.

Det var redan mörkt på kvällen, när ångbåten lättade ankar och vi lade ut åt sjön. Den 1 okt. tillbragte vi helt och hållet ute på hafvet. Vädret var så herrligt, som man någonsin kunde önska sig. Hafvet låg lugnt nästan som en spegel. Solen bestod oss 30° värme. Vår ångbåt gick så nära Mindre Asiens kust, att vi mycket väl kunde se den samma. Här hade aposteln Paulus flere gånger färdats fram. Större delen af kuststräckan omfattar de forntida landskapen Pam-fylien och Cilicien, hvilka ofta omtalas i historien om Pauli missionsresor. Huru mycket annorlunda är det icke nu i jämförelse med, hvad det var på den tid, då han der for fram och predikade •evangelium! Här i Mindre Asien funnos då en mängd blomstrande kristna församlingar; nu kan man säga, att de äro totalt bortsopade från jorden. Men allt är en varning för oss, som nu lefva midt uppe i en tid af blomstrande församlingslif. Må vi vandra i gudsfruktan, att vi må undgå förödelsen!

Det var tisdagen den 2 okt. Tidigt på morgonen kommo vi till Mersina, en liten stad med 8,000 invånare — öfverdrifvit räk-Ruiner af det stora Artemis- eller

Dianatemplet i Efesus (se sid. 143 följ.).i mersina. — den svenske konsuln.

nadt förstås. Så snart ångbåten hade ankrat, försökte vi att komma i land. Vi fingo också följa med den barkass, som utgick från ångbåten sjelf med post. Innan vi lade ut, sade vi farväl åt våra goda vänner, den amerikanske missionären, hans fru och barn, hvilka här lemnade fartyget för att landvägen först på jernväg och sedan på hästryggen tillryggalägga fem dagars färd, innan de nådde den stad, dit de skulle. Må Gud välsigna dem och deras verksamhet, så att de få samla in många kärfvar i Guds rike!

En driftig engelsman har lagt en 671/» kilometer lång jernväg mellan Mersina och en stad, som heter Adana. Jernvägen lär vara en mycket god affär för egaren. Den passerar äfven Tarsus, som ligger 261/3 kilometer norr om Mersina. Så snart vi kommo i land, frågade vi tullförvaltaren, när tåget gick. Det visste han icke, och dock går tåget icke mer än två gånger om dagen! Men han trodde, att vi skulle hinna det. Vi skyndade derför af alla krafter till stationen. Men innan vi kommo fram, fingo vi veta, att tåget hade gått redan för en timme sedan. Så litet hafva de reda på sin stad!

Vi besökte nu den svensk-norske konsuln Singrimani. Det var en mycket vänlig man. Han talade ganska bra franska och en liten smula engelska. Tyska förstod han deremot icke. Han lät sin hustru genast koka kaffe åt oss — det der tjocka turkiska kaffet — och vi måste naturligtvis förtära det. Emellertid voro vi angelägna att så fort som möjligt komma åstad till Tarsus. Vi frågade honom, hvad en vagn kunde kosta. Han svarade: 20 francs (= 141/2 kr.). Det syntes oss väl dyrt, och Rosendahl, flink som alltid, gaf sig genast åstad ut för att försöka att göra upp med någon åkare. Efter en liten stund kom han tillbaka. Han hade lyckats få en någorlunda god vagn med två hästar för 14 francs fram och tillbaka. Så skyndsamt som möjligt satte vi oss upp. Konsuln följde med. Det var varmt och dammigt, men vägen var bra. Den gick öfver en stor slätt. Jorden lärer vara synnerligen fruktbar, men åkerbruket befinner sig i ett högst eländigt tillstånd. Konsuln sjelf eger stora sträckor af slätten. På vägen var ett brokigt lif: stora karavaner af kameler, åsnor, hästar och folk. Här och der såg man karavaner, som rastade.

tillsammans i en klunga, och djuren gingo på bete på fälten rundt omkring. Betet anses nämligen der såsom en allmän egendom, och deri få jordegarne finna sig. Ytterst få åkdon sågo vi till. Nästan allt, hvad som transporterades, var lastadt på kameler, åsnor, hästar eller kvinnor. Särskildt intressanta voro de långa raderna af lastkameler. En man gick till fots eller red på en åsna och höll i handen en töm, med hvilken han drog efter sig en lastad kamel. Efter denne var återigen en annan bunden och efter denne en tredje o. s. v. — en lång rad af femton till tjugu kameler, ja, stundom flere, alla tungt lastade.

Nästan hela befolkningen här är muhammedansk. Dock finnas några grekisk-katolska och armeniska kristna. I Mersina voro vi inne i en grekisk kyrka, som var ganska treflig. En by. som vi passerade ungefär midt på vägen mellan Mersina och Tarsus, var enligt konsulns utsago rent hednisk med en fullständigt utbildad afgudadyrkan.

Under vägen visade konsuln oss några stora grafkullar från den förhistoriska tiden. Här är mycket för fornforskningen att göra. Konsuln har sjelf sysslat med sådan forskning och har äfven funnit åtskilliga värderika saker.

Färden till Tarsus upptog) V2 timmar. Bantåget går på 3/4 timme. När vi kommo fram, kunde vi knappast tro våra egna ögon. Var det möjligt, att detta skulle vara den förr så blomstrande hufvudstaden i Cilicien? Ja, det var verkligen så. Tarsus var under den förkristna tiden residens för en lydkonung under persisk öfverhöghet. Vid den kristna tidräkningens begynnelse stod det i sin högsta blomstring och var ansedt såsom ett af hufvudsätena för den klassiska lärdomen. Sedan Cilicien blifvit en romersk provins, vardt Tarsus en s. k. fri-stad och gynnades af flere romerska kejsare. Här var det, som aposteln Paulus var född. Här hade han vuxit upp. Här hade han som gosse sprungit omkring och lekt och gjort odygder; här hade han som yngling arbetat i tältmakeri. Här hade han med ifver studerat den judiska teologien och sannolikt äfven den grekiska filosofien — under allt omedveten om det kall, hvartill Gud ända från hans moders lif (Gal. 2: 15) hade bestämt honom.tarsus.

I Tarsus ligger den romerske kejsaren Julianus Affällingen begrafven. Denne hade satt sig i sinnet att, så vidt i hans förmåga stod, utrota kristendomen ur det romerska kejsardömet. Han hade blifvit uppfostrad under den strängaste kristliga uppsigt, och meningen var, att han skulle blifva prest. Genom studiet af den hedniska grekiska literaturen vändes dock hans sinne allt mer och mer från kristendomen. Hans affall påskyndades genom åsynen af allt skrymteri och alla laster, som herskade vid det kejserliga hofvet. Emellertid dolde han skickligt sina tänkesätt, tills han vardt kejsare. Men då afkastade han fullständigt den sista skymten af kristendomen. Han steg ned i en grop i jorden. Der blef han genom en stensil öfversprutad med blodet af en offrad tjur för att genom detta dop aftvå det kristna dop, som han förr hade mottagit. Hans valspråk blef att »förnya Roms gamla ära» och »återföra undersåtarne från upproret mot de odödliga gudarna». Han öppnade de förr tillslutna hedniska templen. De kristne tvungos att åter uppbygga de tempel, som de hade förstört. De hedniska offren återstäldes, och ingen var ifrigare i gudarnes dyrkan än kejsaren sjelf. Folket helsade honom med lefverop. På allt sätt försökte han att göra den kristna kyrkan skada, och ställningen såg mycket hotande ut. Men Gud hade annorlunda beslutit. Efter två år var det slut med hans herravälde. I ett krigståg mot perserna träffades han af en pil, och en sägen förmäler, att han i känslan af dödens närhet skall hafva utropat: »Galilé, du har segrat!» Det skedde år 363. Huruvida denna sägen är sann, torde vara tvifvel underkastadt. Enligt en annan skall han hafva tröstat sina vänner med de orden: »Gudarne sända ofta en tidig död såom lön till de frommaste.» Vare härmed huru som helst; på Julianus hade Herrens ord gått i fullbordan: »Hitintill skall du gå men icke vidare, här skola dina stolta böljor sätta sig.» Men det ser ut som något mer än en tillfällighet, att denne kristendomens bittre fiende fick sin graf just i den stad, der den mans vagga hade stått, som var kristendomens väldigaste härold.

Vi körde in i Tarsus. Det är en öfver all beskrifning eländig och förfallen stad. Invånarnes antal säges belöpa sig till 10 à 15• 56

tusen, men det är säkerligen öfverdrifvet. Gatorna äro smala och smutsiga. Här och där ser man trädgårdar, hvilkas utmärkta växtlighet, trots en i högsta grad usel skötsel, vittnar om jordens godhet.

I Tarsus finnas väldiga ruiner af ett gammalt byggnadsverk, som uppgifves vara den siste assyriske konungen Sardanapalus graf. Detta är nu icke troligt, men ingen vet heller, hvad ruinerna ursprungligen varit. Naturligtvis gingo vi genom staden. Från den bästa sidan af den samma togo vi en fotografi, som är återgifven på sidan 161.

Konsul Singrimani hade en svåger, som bodde här, och som var stadens störste köpman. Han förde oss till hans kontor. Det var ungefär såsom ett vanligt uthus hos oss. Mannen mottog oss mycket vänligt och bjöd oss till sitt hem, som var rätt trefligt. Der blefvo vi bjudna på sylt och vatten, derefter på middag och kaffe. Det var en ganska god traktering.

Det led nu fram på eftermiddagen. Vi voro ifriga att komma i väg, men det var nästan omöjligt. Konsuln och hans svåger sölade till den grad, att jag blef riktigt otålig. Och att söla — det är en konst, hvari österländingen är mästare. Den som skall hafva med honom att göra, i hvad sak det vara må, måste bereda sig på att offra tid och hafva tålamod. »Det står väl icke för lifvet heller», måtte vara hans valspråk.

Färden gick också jämmerligen långsamt. Det mörknade allt mer. Jag var orolig att hinna ångbåten. Denna min oro ökades derigenom, att äfven konsuln visade sig orolig. Han fruktade, att det skulle blifva svårt att på kvällen få en roddbåt för att komma ut till ångaren, som låg ganska långt ute på redden. Rosendahl deremot var lugn som en filbunke. Den enda rörelse, man kunde märka hos honom, var att han skrattade åt vår oro.

När vi hade åkt ungefär två tredjedelar af vägen, fingo vi se ett karavanläger, som var mycket intressant att skåda. Folket hade samlat sig i en stor krets samt gjort upp eldar dels innanför dels utanför ringen. Utanför ringen gingo deras lastdjur i bet eller lågo och hvilade sig. Jag kom genast att tänka på den stora karavan, om hvilken Lukas berättar i andra kapitlet af sitt evangelium. Jesu föräldrar

hade varit i Jerusalem vid påskhögtiden och haft den tolfårige sonen med sig. Vid hemfärden saknade de honom. De trodde, att han var någonstädes i sällskapet. Karavanen, som säkerligen bestod af flere tusen galileer, upptog naturligtvis en ofantligt lång sträcka, som var omöjlig att öfverskåda eller genomleta, så länge den var i rörelse. Men när den på kvällen lägrade sig, då sökte de sonen och funno honom icke. Just så der, som vi nu hade det för våra ögon, såg äfven deras karavanläger ut.

Kl. var nära 7, då vi kommo till Mersina. Vi körde direkt ned till hamnen. Konsuln hörde efter en båt. Man fordrade 8 francs. »Det är dyrt», sade konsuln, »men man har intet annat råd än att betala.» Jag protesterade. Jag bjöd 5 francs. Båtkarlarna vägrade och förklarade, att de icke skulle lägga ut för mindre än 8 francs. Det blef skrål och gräl så högljudt som möjligt. Hvad de skrålade om, det vet jag icke, men konsuln stod der alldeles förbryllad och såg mycket ledsen ut. Ett, tu, tre hörde vi på afstånd ett rop: »arba, arba». Jag förstod det. Det betydde fyra. Detta verkade som en elektrisk stöt, allra helst som man i mörkret skymtade en roddbåt, från hvilken ropet kom. De båtkarlar, med hvilka vi först ackorderat, började nu att af alla krafter skråla för att öfverrösta det främmande ropet. .De voro genast villiga att fara ut med oss för 5 francs. Ja, de togo oss nästan med våld, och innan den andra båten hann fram till bryggan, hade vi lagt ut. Fem kraftiga roddare fattade årorna, och efter en hastig skjuts nådde vi fartyget en kvart efter kl. 7. Kaptenen hade väntat på oss en lång stund. Så snart vi väl voro ombord, lättade ångaren ankar och gick. Klockan var !/2 8. Enligt tidtabellen skulle den gå kl. l/2 10, men i dessa trakter frågar man icke mycket efter tidtabeller eller andra ordningar. Att en gång gå två timmar för tidigt betrakta de väl såsom en godtgörelse för det, att de en annan gång gå två timmar för sent.

TJUGOFÖRSTA KAPITLET.

Alexandrette. — Antiokia. — Bejrut.

år nästa station var Alexandrette, en stad i Syrien, dit vi efter en lugn resa anlände på morgonen den 3 okt. Här

stiger man af, när man vill besöka det gamla Antiokia. Vägen mellan de begge städerna upptager en tid af 8 timmar. Vi hade dock icke tid att göra något sådant besök, ehuru det nog varit mycket intressant att komma dit.

Antiokia var nämligen den första stad, i hvilken en kristen församling af omvända hedningar bildades. Der var det, som de på Kristus troende först började att kallas för kristna. Det var äfven medelpunkten för aposteln Pauli verksamhet. Från denna stad skickades han ut på sina missionsresor. Här uppstod också den stora och betydelsefulla striden om, huruvida de omvända hedningarne behöfde omskära sig för att blifva frälsta. Församlingen sände då Paulus och Barnabas upp till Jerusalem för att rådgöra med de öfriga apostlarna om saken. Följden deraf vardt »det första kristna kyrkomötet», nämligen det apostlamöte i Jerusalem, som omtalas i Apg. 15.

Staden hade i slutet af fjerde århundradet enligt uppgift af Johannes Krysostomus icke mindre än 200,000 invånare och var en af de mest blomstrande städerna i österlandet. Genom upprepade jordbäfningar förstördes den dock till stor del i sjette århundradet. Vid en sådan jordbäfning år 526 lära 25 tusen menniskor hafva om-

kommit. Två år derefter vid en liknande händelse omkommo ungefär 5 tusen. För närvarande säges staden ega ungefär 6,000 inbyggare. Enligt andra uppgifter skall den hafva 18,000. Bland dem äro endast några få kristna. Stadens utseende lär vara mycket eländigt och snuskigt. Senast år 1872 inträffade der en jordbäfning, som förstörde mer än hälften af husen. Från den gamla romaretiden finnas ännu åtskilliga rester kvar, särskildt af de starka murarna. Men stadens herrlighet är längesedan sin kos.

Det var kl. mellan 12 och 1, då vår ångbåt lättade ankar och fortsatte sin väg söderut längs Syriens kust. Vi gingo mycket nära land och kunde derför alldeles tydligt se kustens beskaffenhet. Det är nästan bara öde berg. Hettan var mycket stark, + 350 C. i skuggan, och det ute på hafvet. Hvad skulle det då icke vara i land! På aftonen och natten hade vi ett herrligt månsken, och den 4 okt. på morgonen anlände vi till Bejrut, der vi skulle lemna vår ångare. Allt hittills hade alltså Herren trofast hulpit.

Staden Bejrut ligger vid en vik af Medelhafvet och är den mest betydande handelsstaden i Syrien. Den har en garnison af omkring 500 man. Den är säte för en grekisk-katolsk biskop och en maro-nitisk erkebiskop, en grekisk unerad patriark och en påflig legat, som tillika är påflig patriark af Jerusalem. Högre presterskap fins alltså der, så att det förslår. Sannolikt se de höga andliga herrarne icke med blida ögon på hvarandra; men hvar och en af dem tror, att Herren ser med samma ögon som han sjelf, och derför misstänker ingen, att han ser snedt.

Stadens läge är mycket vackert. Slätten och bergen intill Bejrut äro betäckta af yppiga trädgårdar. På sid. 168 ser läsaren en bild af staden. Det snötäckta berget i fjerran är Libanon. På dess topp ligger snö hela året om. Klimatet i Bejrut är mycket mildt. Medeltemperaturen i jan. och febr. är + 15 à 160 C. Sommarens hetta mildras af den friska sjöluften. Under september är dock hafvet mestadels lugnt och hettan derför sådan, att européer hafva svårt att bo i staden, hvarför de gerna draga sig uppåt Libanon. Medeltemperaturen är då + 27 à 2S3 C.Patmos (se sid. 150).VI. Kapernaum.BEJRUT.

Bejrut är en mycket gammal fenicisk stad. Det omtalas af egypterna under namnet Baruta redan i tolfte århundradet f. Kr. 1 bibeln nämnes det deremot icke. Somliga hafva trott, att Berotai i 2 Sam. 8: 8 skulle vara Bejrut, men det är misstag.

Den judiske historieskrifvaren Josefus talar om Bejrut på några ställen. Det var redan vid den kristna tidräkningens början en mycket betydande stad. Här lät Herodes den Store år 6 e. Kr. döma till döden sina två söner med Mariamne. Han uppträdde sjelf inför

Tarsus (se sid. 154 följ.)

rätten såsom deras åklagare men tillät icke dem att försvara sig, emedan han visste, att de voro oskyldiga. Ar 552 e. Kr. träffades staden af en jordbäfning, som kostade 30 tusen menniskor lifvet.

På de sista årtiondena har Bejrut utvecklat sig med oerhörd fart. År 1836 hade det endast 8,000 invånare, 1863 hade det 60,000, och nu lär det ega öfver 100,000. Jag har t. o. m. sett uppgifvas 150,000. En af hufvudorsakerna till denna utveckling är den på 1860-talet byggda franska landsvägen mellan Bejrut och Damaskus. Sedan början af 1895 går en jernväg mellan dessa städer, och det kommer väl att påskynda utvecklingen ännu mer.

TJUGUFÖRSTA KAPITLET.

Bejrut har sedan år 1875 en vattenledning, anlagd af ett engelskt bolag, samt sedan år 1888 gasbelysning. Gasverket tillhör ett franskt bolag. Ett annat franskt bolag har på de senare åren anlagt en hamn med mycket starka vågbrytare. Dess anläggning begynte år 1889. Denna hamn är visserligen god för fartygen att hafva, när vinden ligger hårdt på från Medelhafvet, men den har äfven många olägenheter med sig. Hamnafgifterna fördyra nämligen varorna och hindra derigenom omsättningen. När det är möjligt, gå derför fartygen till ankars utanför hamnen. Så gjorde vår ångbåt.

Af stadens inbyggare äro 33 tusen muhammedaner, 1,500 judar. Nästan alla de öfriga äro katoliker. Protestanternas antal uppgår till omkring ett tusen. De kristna äro mycket driftiga. De hafva stora affärer på Europa. Bejrut har också ett ganska utveckladt skolväsende. För skolmissionen arbetar med synnerlig ifver ett engelskt missionssällskap, som kallas Syrian Schools Society.

Såsom bevis på den framstående plats, som staden intager i afseende på bildning, kan nämnas, att der finnas flere tryckerier samt utgifvas nio tidningar, alla på arabiska. En af dem redigeras både på arabiska och franska. De flesta äro dock endast veckotidningar, en är halfveckotidning, och endast en är daglig tidning. Nu är ju detta, jernfördt med våra förhållanden, icke mycket för en så stor stad. Men när man tänker på, att Konstantinopel med en nio gånger så stor befolkning endast har 40 tidningar, samt att i hela Syrien (utom Bejrut) icke utgifvas mer än fyra tidningar, och att dessa allesammans endast äro veckotidningar, så skall man lätt inse, att Bejrut i detta afseende har ett ofantligt försteg framför andra platser i det turkiska riket. Damaskus t. ex., som säges ega omkring 200 tusen invånare och således är dubbelt så stort som Bejrut, har icke mer än en tidning. Den är officiel och utkommer blott en gång i veckan.

Här som annorstädes blef vår ångare vid sin ankomst genast omringad af en mängd roddbåtar. Hufvudmännen för båtarne kommo ombord. Alla ville de föra passagerarne i land. Det vardt ett fasligt skrål mellan dem. Inte bör man vara mycket nervös, när man reser i dessa bygder. Priserna voro i början höga, men när båtmännenbejrut. —- konsul löytved.

fingo hålla på en stund, så gingo deras anspråk ned betydligt. Vi bestämde oss för en arab, som såg mycket hygglig ut. Han var klädd i siden från topp till tå och begärde icke mer än en franc. När vi kommo i land, måste vi naturligtvis tullbehandlas, och det gick lätt. Utkomna från tullen blefvo vi omringade af en mängd folk, som ville språka med oss, bära våra saker, bjuda ut hotell o. s. v., och alla -ville de hafva betaldt. Om de blott tittade på våra saker eller lade händerna på dem, så tycktes de anse det vara tillräcklig anledning att begära drickspengar. Vi hade redan förut bestämt oss för att taga in på ett tyskt hotell, dit vi ock direkt läto föra oss. Det var ett mycket enkelt men snyggt och ordentligt ställe. Priset var billigt, 6 francs (= 4 kr. 30 öre) om dagen för hvarje person. Deri var då inberäknadt husrum, mat och allt.

När vi skulle betala vår båtman, hvad vi hade varit öfverens om, så vägrade han att taga emot det. Han uttryckte i ord och åtbörder den allra största förvåning och förklarade på heder och tro, att han aldrig hade erbjudit sig att för så billigt pris föra oss i land. Det var en riktig kanalje. Men sådant der får man alltid bereda sig på. Priset var kanske också alltför billigt. Det tyckte vi sjelfva. Derför gåfvo vi honom dubbelt. Han var dock icke nöjd, men det brydde vi oss icke om utan vände honom ryggen. Araben visar sig sällan belåten.

Sedan vi gjort oss litet i ordning, begåfvo vi oss genast åstad för att uppsöka den svensk-norsk-danske konsuln Löytved, till hvilken vi hade rekommendationer. Hans bostad var mycket treflig med en herrlig utsigt ut öfver

hafvet. När vi kommo dit, var han icke hemma, men hans fru tog emot oss. Hon är tyska och syntes vara ett mycket nobelt och bildadt fruntimmer. Det var särdeles angenämt att samtala med henne. Efter en stund kom konsuln sjelf, en liten, hjertans vänlig och treflig gubbe. Han är en troende man, föreståndare för Syrian School-missionen, för hvilken han har ett synnerligen stort intresse. För omkring fyratio år tillbaka kom han till Bejrut såsom handtverkare och har der arbetat sig upp till en ganska framstående samhällsställning. Det var riktigt trefliga stunder, vi hadeI 6 2

TJUGUFÖRSTA KAPITLET.

i hans hem. Han lemnade oss alla möjliga upplysningar, som vi kunde behöfva, och bevisade oss i öfrigt en så stor tjenstaktighet, att vi icke kunna nog tacka honom derför.

På tal om Bejrut och dess utveckling gjorde jag den anmärkningen: »Hvad österlandet är, det har vesterlandet gjort.» — »Ja»,, invände konsuln, »men hvad vesterlandet f. n. är, har det österlandet att tacka för» — och deri kunde han hafva rätt. Hafva vi fått kristendomen och den derur uppvuxna kulturen från österlandet, så är det allenast en ringa återtjenst, hvad europeer nu kunna göra till österlandets bästa för att lyfta det upp ur den förnedring, hvari det råkat under turkarnes och muhammedanismens välde.

Vårt nästa besök gällde Kaiserswertherhuset. Äfven här, liksom i Smyrna, har nämligen diakonissanstalten i Kaiserswerth upprättat ett stort hem, omfattande skola och barnhem. Diakonissorna bevisade oss mycken vänlighet. De syntes vara älskliga, troende, sjelfuppoffrande kvinnor, hvilka helt och hållet lefde för sitt kall. I barnhemmet äro omkring 130 värnlösa barn upptagna. Skolan motsvarar ungefär en högre flickskola i Europa och är mycket omtyckt. I den vackra byggnaden finnes ett protestantiskt kapell, der det hålles tysk gudstjenst hvarje söndagsförmiddag. Det är riktigt uppfriskande för anden att i den stora verldsöknen träffa på sådana der sköna, grönskande lunder, skapelser af Kristi lifgifvande ande.

Från Kaiserswertherhuset gjorde vi en åktur genom staden, och den var af stort intresse. Öfver allt kunde man se, huru det österländska och det vesterländska elementet täfla med hvarandra. Och hvem segern tillhör, derom är intet tvifvel. TJUGUANDRA KAPITLET.

I Bejrut.

tt begagna tiden väl är alltid en pligt och en dygd. Men aldrig är denna dygd så nödvändig, som när man är ute och reser, om man annars har något annat mål med resan än att fördrifva tiden. En förspilld dag eller timme kan vålla förargliga rubbningar i reseplanen långt framåt. Redan kl. 5 samma afton infunno vi oss derför åter hos konsuln för att planera för vår förestående färd.

1 Syrien finnas mycket få ordentliga landsvägar. Man får mestadels taga sig fram på alldeles obanade stigar. Der finnas inga gästgif-varegårdar eller hotell utom i några större städer såsom Bejrut, Baalbek och Damaskus. Man måste derför, när man ämnar sig ut på en resa genom landet, göra upp med en s. k. dragoman, som åtager sig att för hela resan hålla hästar, mat och allt till ett visst bestämdt pris per dag. En sådan dragoman var nu tillstädes hos konsuln. Första frågan blef, huruvida vi skulle resa med tält eller utan tält. De fleste turister resa med tält. Dessa tält äro mycket stora och sinnrikt inrättade, så att det går lätt att sätta upp och taga ned dem. De äro dubbla. På insidan äro de mångfärgade. När tältet slås upp, bredes en matta ut på golfvet, sängen bäddas, och tältet möbleras med bord, stolar och annat så, att det ser ut som ett ganska trefligt rum. Man tältar på fälten hvar som helst, der man befinner sig, när dagen är till ända, eller när man annars vill hvila.2 166

TJUGUSJETTE KAPITLET.

Att resa med tält är mycket bekvämt. När man deremot reser utan tält, måste man på aftnarna taga in i byarna och der söka, hvad logis man kan komma öfver. Detta är naturligtvis mer obekvämt och förenadt med många obehag till följd af den smuts, den ohyra, den elaka stank m. m. mindre behagligt, som förekommer i infödingarnas boningar. Men det är mycket mer intressant.

De, som resa med tält, de se allenast landet, och det är just ingenting att se. Den som reser utan tält, får blicka in i

folkets lif, får se huru österländingen arbetar, huru han latar sig, huru han bakar,, äter, dricker, sofver — korteligen han får se allt, hvad han gör, och det har naturligtvis ett mycket stort intresse. När resan väl är öfver-ständen, så äro obehagen äfven öfverståndna, men man har lärt känna landet på ett sätt, hvarom de, som resa med tält, icke hafva någon föreställning, och man har derigenom en behållning, som desse alldeles, sakna. De obehag, som man haft, förvandla sig dervid till idel angenäma minnen, ofta lika angenäma som sakerna sjelfva varit obehagliga. Det der tänkte vi dock icke synnerligen på, när vi gjorde upp-angående vår egen resa. Hvad som bestämde oss att resa utan tält,, var den stora skilnaden i pris. Den dragoman, med hvilken vi hos-konsuln kommo öfverens, åtog sig efter mycken öfverläggning att föra oss bägge för 40 francs (=29 kr.) om dagen. Att resa med tält hade deremot kostat omkring 30 kronor för hvardera. Den österrikare,, som jag förut har talat om, reste med tält och betalade ensam 66 francs (= 48 kr.) om dagen. Hans karavan bestod af dragoman, kock,, fem tjenare och nio hästar.

När vi från konsuln kommo till hotellet, infann sig der en annar» dragoman, en arab vid namn Hanna, för att erbjuda oss sin tjenst.. Vi sade honom, att vi redan gjort upp med en annan. Men han stod' ändå kvar. Efter en stund gingo vi till honom och sade, att om han väntade något af oss, så väntade han förgäfves. Men han stod kvar och började att språka. Han lade sina ord väl. Han såg synnerligen treflig och reel ut. Han visade oss intyg och rekommendationer, som han hade fått af personer, som han förut följt, och dessa rekommendationer voro verkligen storartade. Och huru vi nu språkade med

honom, så började vi att ångra, att vi gjort upp med den andre, som till utseendet var en ganska otreflig herre, ehuru han var klädd i siden. Men huru skulle vi bära oss åt för att komma ifrån honom och kunna antaga Hanna? Ja, det var icke så lätt att säga. Emellertid bådo vi Hanna, att han skulle följande dag sammanträffa med oss på viss tid hos konsuln, och det lofvade han.

I hotellet hade vi på aftonen besök af en arab, som bjöd ut sidenvaror. På arabernas manér började han alltid med höga priser men prutade och syntes alls icke ovillig att taga hälften af, hvad han ursprungligen hade begärt. När vi ibland uttryckte vår undran, om det var helsiden eller halfsiden, han bjöd ut, så himlade han sig, pekade uppåt, såg andäktig ut och förklarade, att han var »hög» muhammedan, och det, tänkte han, skulle ingifva oss förtroende till hans ärlighet. Jag förstod mig icke på hans varor, men jag beskådade dem noga och fingrade på dem, som om jag varit en gammal sidenhandlare. Det måtte han ock hafva trott, ty när jag slutligen frågade, om det icke var bomull i ränningen, så medgaf han det utan prut, men också utan att visa sig det ringaste generad. Vackra saker var det emellertid han hade att bjuda ut, och vi köpte åtskilligt deraf.

Nästa dag gällde vår vandring först det s. k. Johanniterhospitalet, ett af tyskar upprättadt sjukhus, som förestås af diakonissor från Kaiserswerth. Det har ungefär 60 sängar. Det är ett utomordentligt herrligt ställe, ligger vid hafvet och är omgifvet af den skönaste trädgård, man kan tänka sig, med de allra yppigaste och bäst skötta blomsterplanteringar. Icke långt derifrån ligga den amerikanska missionens byggnader. Sedan år 1721 verka nämligen de amerikanska presbyterianerna i Syrien, och Bejrut är deras missions medelpunkt. År 1888 räknade denna mission nära 4,400 kyrkomedlemmar.

Till anstalten hör en vacker missionskyrka, ett teologiskt seminarium, en medicinsk fakultet, ett astronomiskt observatorium samt en högre flickskola. Läkarne vid den medicinska fakulteten upprätthålla sjukvården i Johanniterhospitalet. Med anstalten är äfven förenadt ett stort tryckeri, från hvilket en mängd arabiska skrifter spridas, deribland en arabisk veckotidning samt en barntidning, som utgifves enBejrut i Syrien (se sid. 159 följ.).

gång i månaden. Anstalten ligger alldeles vid hafvet. Alla dess byggnader äro nya och ståtliga. Kursen för de läkare, som utbildas der, är fyraårig.

De som klandra de kristna missionerna såsom onyttiga, borde komma ut och se. I sanning: finnes det i de

muhammedanska och hedniska länderna några ljuspunkter, så äro de verk af den kristna missionen. Den kristendomslösa civilisationen deremot sprider mer mörker än ljus omkring sig. Den kommer icke ut för att göra folket godt utan för att draga vinst af folket, och det vanligen genom medel, som endast sänka det i laster och elände. Samma skepp, på hvilka missionen sänder ut evangelii budbärare till folkens frälsning, samma skepp begagnar den s. k. civilisationen för att skicka ut rusdrycker, opium o. d. till deras förderf. Men när missionärerna i sin Herres namn motarbeta dessa hennes anslag, så klandrar hon missionen såsom onyttig, ja skadlig.

I Bejrut verkar ock bland judarne en skotsk mission, som underhåller en gosskola och en flickskola. Vi hunno icke att besöka denna. Judemissionen är ett förfärligt hårdt fält. Fabeln berättar om en munk, som en gång från isen hörde starka nödrop. Han skyndade dit. Det var en jude. Isen hade brustit under honom, och han höll på att drunkna. Munken frågade:

»Tror du, att Jesus är Kristus, Guds son?»

>Ja, ja», svarade juden i stor ångest.

»Dö då, medan du tror», genmälte munken, »ty kommer du upp, så förnekar du igen.»

Och med dessa ord stoppade han honom under isen, korsade sig och gick vidare.

Det är en förfärlig erfarenhet, som ligger till grund för denna fabel. Dock får judemissionen icke öfvergifvas. Svårigheterna och nederlagen må endast egga till desto större ansträngningar. Och alldeles utan frukt är den ju icke, äfven om frukterna äro få, och många falla af, innan de blifva mogna.

Från den amerikanska anstalten gingo vi tillbaka till Johanniter-hospitalet. Der frågade jag trädgårdsmästaren, som var tysk, huru

man skulle gå för att komma till konsul Löytved. Det var ingen lätt sak för honom att visa mig dit. Gatorna äro nämligen till största delen återvändsgränder. När man derför vill gå från ett ställe till ett annat, så måste man gå härs och tvärs. Dertill kommer, att gatorna icke hafva några namn. Om man derför skall fråga sig fram, så måste man fråga efter den och den personens hus. Trädgårdsmästaren kunde icke heller gifva oss annan anvisning, än att vi först skulle gå så och så, sedan så och så, och när vi icke kunde taga oss fram vidare, så skulle vi fråga efter »konsul Julius, ty», sade han, »så benämnes den danske konsuln i hela staden.» Vi lyckades också ganska bra att reda oss. För konsuln framstälde vi genast, att vi hade inledt underhandlingar med en ny dragoman, och att vi ville blifva af med den förre. Detta hade sig naturligtvis litet svårt, men vi betalade honom io francs, och då var han nöjd. Hos konsuln uppgjordes skriftligt kontrakt emellan oss och den nye. Sådant måste man alltid göra, annars kan man blifva grundligt lurad. En arab får man aldrig tro på hans ord och smil. Han är under allt en — klippare.

På eftermiddagen kom konsuln till hotellet med åkdon, tog oss med och förde oss genom staden för att visa oss den. Han var outtröttlig i sin vänlighet. Först lät han oss göra ett besök i den syriska skolan, hvars föreståndare han är. Det var gripande att se dessa barn och höra deras sång. En särskild afdelning af skolan var afsedd för blinda. För skolmissionens bedrifvande är upprättadt ett lärarinneseminarium. Det är stadens ståtligaste hus, testamenteradt till skolmissionen af en mycket rik man, som dog för några år sedan. Skolbarnens antal, som står under denna mission, uppgår ensamt i Bejrut till omkring 1,200, fördelade på tio olika skolor. Dessutom har skolmissionen åtskilliga andra stationer i Syrien med ett lärjungeantal af omkring 1,700. Hvar i hela verlden finner man några dylika verk af den kristendomslösa civilisationen? Icke på ett enda ställe. Nej, Kristi kärlek ensam bär sådana frukter, och af frukten känner man trädet här såsom i allt annat.

På vår färd genom staden passerade vi äfven jesuiternas och de katolska barmhertighetssystrarnas anstalter, också stora präktiga inrätt-

ningar. Bland muhammedanerna får dock här, liksom annorstädes i Turkiet, ingen mission bedrifvas. Förhållandet mellan de kristna missionärerna är icke heller det bästa. Icke kunna de lefva tillsammans, icke verka

tillsammans, icke se hvarandras verksamhet med glädje. Ja än mer: katolikerna och protestanterna kunna icke ens lägga sina döda på samma kyrkogård. Icke heller kunna de begge katolska kyrkorna förena sig med hvarandra om en gemensam plats för sina döda. Alla måste hafva sina särskilda kyrkogårdar. O huru mycket annorlunda skulle det icke se ut i verlden, om alla de, som af hjertat vilja verka Guds verk, kunde göra det sida vid sida i broderlig endrägt med hvarandra! Men Herrens bön om de troendes enhet tyckes ingenstädes finna rum i menniskors öron och hjertan. Dock — man får vara glad åt, hvad som verkligen göres. Paulus fröjdades öfver, att Jesu namn förkunnades, äfven om det icke alltid skedde så rent och ädelt, som han önskade (Fil. i). Men nog är denna förfärliga söndring med deraf följande misstankar, förtal och strider egnad att störa det intryck, man får af det goda, som man ser de olika partierna hvar på sitt håll uträtta. Det är, som när man ser en tunn och klen skörd växa på en illa skött åker. Det växer ju, men ack, hvad skulle icke åkern kunna bära, om den vore annorlunda skött, och om arbetarne hjelptes åt att plöja och så i stället för att gå och trampa i hvarandras tegar!

Sedan vi nu besett staden, åkte vi vidare ut till Libanon. Det var en mycket ståtlig färd. O hvad det berget är majestätiskt! När vi kommo till stadsporten, stod der en turkisk soldat, som skyldrade gevär för konsuln.

»Åh», sade jag, »skyldrar den turkiska vakten gevär för er?»

»Ja», svarade han skrattande, »man skall väl någonting hafva för det, att man är tre konungarikens konsul; och då man icke har någon lön, så är det ju icke mer än rätt och tillbörligt, att man får åtnjuta en liten smula höflighet. Andra makters konsuler här hafva mycket stora löner.»

När vi hade åkt ett stycke utåt Libanon, stannade vi vid en restauration. Konsuln ville bjuda oss på någon förfriskning. Serve-TJUGUÅTTONDE KAPITLET.

ringen var österländsk och för oss ovanlig. Den bestod af en kokt, oskalad, kall potatis, en rå gurka, ett äpple, ett hårdkokt ägg, nötter och mandlar.

Efter den ganska angenäma men mödosamma dagen var det godt att få komma till hvila. När vi i hotellet skulle tända vårt ljus, kändes det som en helsning från hemmet att på bordet finna en låda Jönköpings säkerhetständstickor. Det såg så svenskt och godt ut. Men tyvärr var detta det enda ställe i hela österlandet, der vi funno några svenska fabrikat.

Innan jag lemnar vårt hotell, måste jag nämna en sak, som tilltalade mig mycket. Der och för öfrigt i hvarje tyskt hus, som vi under vår resa besökte, hängde på väggen porträtt af den tyske kejsaren och hans gemål. Enhetstanken och fosterlandskänslan är hos tyskarne mycket stark, och i kejsaren se de representanten för det rike, som de tillhöra. Hans bild på väggen säger genast till den inträdande främlingen: »Här äro vi tyskar.» På min resa i Amerika såg jag, så vidt jag minnes, icke i ett enda svenskt hus ett porträtt af den svenske konungen.

Kvinliga prydnadsföremål på Libanon (se sid. 175). TJUGUTREDJE KAPITLET.

Afresa från Bejrut. — Libanon. — Reifun.

agen för vår afresa inåt landet var nu kommen. Det var lördagen den 6 oktober. När vi stego upp, var dragomanen redan tillstädes,, sysselsatt med att packa in de . matvaror och öfriga saker, som hörde till vår utrustning.

Kl. 8 skulle det bära af. Våra saker lastades på två hästar, hvilka fördes af en tjenare, en s. k. mukari, vid namn Semän, d. v. s. Simon. På sid. 177 presenterar jag honom för läsaren i ett mycket lyckadt porträtt, som Rosendahl tog af honom en gång under färden.

Dragomanen hade sagt, när han gjorde upp med oss, att han skulle hafva två tjenare med. Nu skyllde han på, att den ene af dem hade öfvergifvit honom. Men det var blott osanning. Det var vår första erfarenhet af honom. Under resans lopp kommo vi sedan underfund med, att mannen var mycket opålitlig, så att vi visst icke fingo anledning att rosa oss deröfver, att vi hade bytt oss till honom och öfvergifvit den andre. Dock — hvem vet, huru han hade varit, om vi tagit honom?

Nu leddes fram tre ridhingstar. Dragomanen och Rosendahl voro vana ryttare. Jag deremot hade aldrig förut i mitt lif suttit i sadel. Att komma upp i den var således för mig en alldeles ny gymnastisk rörelse, och den som såg på, märkte nog genast, huru2 174

det förhöll sig. Men alla äro barn i början, äfven om man är framemot 60 år, och någon gång måste vara den första. Att jag icke kunde sägas kasta mig upp på hästen, det förstår och ursäktar nog den välvillige läsaren. Men jag klef. Dragomanen log och Rosendahl skrattade. Han påstod, att jag klef upp på orätt sida, men någon skilnad på det förstod jag icke. Bara jag kom upp, så var det väl detsamma, från hvilken sida det skedde, tyckte jag. Och upp kom jag, det är visst, och nu gjorde jag samma upptäckt som bonden, som satte sig i pianot och till sin stora förvåning upptäckte, att han kunde spela. Jag satt ganska bra. Det här var ju icke svårt. Men när jag skulle vända brunte, så vände jag på samma gång ofrivilligt tungan i munnen och undrade, huru det dock skulle komma att gå till sist. Emellertid var det icke så farligt. Det var icke fråga om att galoppera, icke om att trafva eller ens att lunka, utan blott att skrida fram fot för fot. Det är folkets sätt att rida i dessa bygder. Inuti landet kan man icke heller färdas på annat vis. Stigarne äro nämligen så beskaffade, att det är omöjligt. Komna utanför staden följde vi den nya landsvägen. Den löper längs Medelhafvets strand. Efter ungefär en svensk mils ridt — allt i gående — kommo vi till Hundfloden, en liten flod, som fått detta namn af en gammal saga. På en klippa i hafvet vid hennes utlopp stod fordom en i sten huggen hund, om hvilken man berättade, att han skällde, när någon fiende nalkades. Sådana hundar vore bra att hafva litet hvarstans. Men rasen är nog längesedan utdöd.

Vid Hundfloden finnas flere märkvärdiga assyriska, egyptiska och grekiska hällristningar, som beredt åtskilligt arbete åt de lärde. I ett kafé vid flodens utlopp spisade vi middag. Vår dragoman drog fram ur matsäcken bröd, några hårdkokta ägg och en stekt höna. Derjemte kostade han på oss en kopp turkiskt kaffe. Och så bar det af igen. Vi togo nu af från landsvägen uppåt berget Libanon. Det var de allra förskräckligaste stigar, jag någonsin hade sett, smala, branta, krokiga och steniga. Huru folket kan nöja sig med sådana kommunikationsleder, är oförklarligt. Jag tänker, att vi väl icke kommo fortare fram än högst 3 kilometer i timmen. Det var ytterst tröttsamtHUNDFLODEN. — LIBANON. —

och tålamodspröfvande. Hettan var äfven mycket stark, öfver 40 gr. C. i solen, och i solbaddet måste vi rida.

Här och der nere i dalarna och uppe på höjderna sågo vi byar, som på afstånd togo sig mycket bra ut. Här och der, ganska tätt efter hvartannat, lågo kloster, större och mindre, ofta med ett synnerligen pittoreskt läge. Från dem hörde vi gång efter annan — ömsom ur dalarne många hundra meter djupt under våra fötter, ömsom från topparne många hundra meter högt öfver våra hufvuden — klockringningar och utomordentligt vackra klockspel klinga ut öfver berget, der vi redo. Det kändes ibland riktigt upplyftande. Menniskor, som vi mötte, syntes vara mycket vänliga. De helsade alltid hjertligt. Och vi helsade lika tillbaka, sedan vi lärt oss de vanliga arabiska helsningsordefi, hvilket ju icke var svårt.

Befolkningen på Libanon är ett jemförelsevis intelligent och fri-hetsälskande folk. Dess nationaldrägter äro vackra. Kvinnorna "älska prydnader: armband, ringar, halsband o. s. v., och de bära dem gerna äfven under arbetet. Materialet är efter råd och lägenhet: silfver, bernsten, glas, ben o. s. v. På sid. 172 finnes en afbildning af halsband och ringar, och på sid. 176 finnes porträtt af en ung kvinna i nationaldrägt.

Öfver allt i dalarne och långt upp efter bergets sluttningar var växtligheten mycket yppig. Grönskande ängar vexlade med herrliga vingårdar; mullbärsträd, pinier o. a. trifdes mycket godt; jag har t. o. m. sett en uppgift, att vinet växer och mognar ända intill 1,500 meters höjd öfver hafvet. Det var just moget, när vi redo öfver Libanon. Öfverallt gnistrade de stora klasarne mellan de gröna bladen. Och vi försummade icke att göra oss bruk deraf. Ja, jag kan säga, att vår hufvudsakliga föda bestod af drufvor. Det medförda matförrådet var snart nästan oätbart, och hade vi icke haft drufvorna, så vet jag icke, huru vi skulle hafva redt oss. Dock — hungern hade väl fått hjelpa smaken. Smaken sitter icke i maten utan i munnen, och munnen beror af magen.

Drufvorna kunde man få för nästan ingenting. För en liten slant, motsvarande kanske fem eller tio öre, erhöll vår dragoman så2 176

mycket, som han kunde rymma i en stor näsduk, d. v. s. ungefär ett par kilo. På sina ställen voro drufvorna aflånga, ända till tre centimeter långa; på andra ställen voro de till färg, storlek och form lika våra plommon.

Alla fält och planteringar vattnas och måste vattnas med konst. Bergets topp är hela året igenom betäckt af snö, som under som-

Kvinna från Libanon (se sid. 175}

maren befinner sig i ständig smältning. Deraf uppstå rännilar och källor här och der. Från dessa har folket gräft små, långa kanaler eller diken, genom hvilka vattnet, när helst de vilja, ledes ut öfver de nedanför liggande fälten, som äro plöjda med djupa fåror, i hvilka vattnet stannar för att sedan suga sig ned i jorden. I vingårdarne är marken fullständigt betäckt med småsten, så att det ser ut, som om vinstockarna växte fram alldeles ur berget. Dessa småstenar bevara

fukten samt skydda den underliggande matjorden och vinstockarnas rötter mot solens brännande strålar.

Befolkningens sätt att sköta jorden på Libanon syntes öfver hufvud vara ganska bra. Sädesfälten sågo på många ställen ut alldeles såsom trädgårdssängar. Uppför bergsluttningarna voro de terassformigt upplagda, hvilket är alldeles nödvändigt för deras bevattning. Hvad

Våp tjenare Sennan med bagaget (se sid. 173).

deremot angår folkets sätt att sköta den afbergade säden, så är det mycket ofullkomligt, dock bättre än hvad vi sedan sågo längre ned i Syrien och isynnerhet i Palestina. 1 ett hörn af de flesta åkerfält var en rund, hård, tilltrampad plats, på hvilken tröskningen skedde. Denna gick så till, att säden lades i en hög midt på den tilltrampade platsen. Ur högen breddes den ut i tunna lager på den yttre kanten af golfvet, och deröfver kördes med oxar antingen en rulle, försedd med klossar, hvilka stodo ut såsom taggar, eller ock en släde', hera/

stående af bräder, på hvilkas undre sida voro inskurna små hvassa stenar. På släden satt eller stod körsvennen eller också ett par barn (se bilden på sid. 184). För att efter tröskningen skilja agnarne ifrån kornen kastar man säden med skofvel upp i höjden eller öser den i käril, lyfter dessa så högt upp, som man kan, och stjelper ur alltsammans. Sädeskornen falla då rätt ned, medan vinden för agnarna åt sidan. Just en sådan scen hade sångaren för sina ögon, när han skref de bekanta orden i Ps. 1: De ogudaktiga äro såsom agnar, som vinden bortförer. Stundom sker sädesrensningen på hustaken.

På detta vis har det gått till i årtusenden i dessa länder, och hvem vet, när det skall blifva annorlunda?

Det sätt, hvarpå säden tröskas, gör naturligtvis, att den blir mycket nedsmutsad. Den måste derför efteråt tvättas, och på flere ställen sågo vi, huru det gick till. Vid en källa bredde man ut ett skynke i vattnet, höjde upp dess kanter, lade så säden ned deri och rörde om. Sedan det var gjordt, måste säden naturligtvis torkas, och då breddes den ut på marken i solen. På ett ställe sågo vi torkningen gå så till, att man hade en ugn, i hvilken man eldade. Ofvanpå ugnen breddes säden ut och rördes om, tills den var torr.

Sädens målning sker endast för dagens behof och alltid på handkvarn. Endast på ett par ställen sågo vi små kvarnar anlagda för att drifvas med vatten den tid på året, då det fins vatten nog att bilda ett litet fall. Ångkvarnar kan det naturligtvis icke blifva tal om. Sannolikt finnes i hvarje gård en handkvarn. Att mala är alltid kvinnornas göra. På sidan 185 kan läsaren se en bild, framställande en sådan kvarn. Hon är der temligen stor och drages af tvenne kvinnor. Ofta förekommer dock, att en ensam kvinna måste draga, och då är kvarnen mindre. På ett ställe, dock icke på Libanon utan längre in i landet, låg utanför byn en fast stenplatta. Denna tjenade såsom under-sten.

Dit kom kvinnan, bärande sin öfver-sten på högra axeln, medan hon hade en sädespåse i venstra handen. När hon kom fram, satte hon sin öfver-sten ned på stenplattan och malde sitt lilla förråd, hvarefter hon tog mjölet och stenen och gick hem till sitt igen, lemnande rum åt en annan. Huruvida detta är vanligt, kan

jag icke säga. Vi sågo det allenast på ett ställe, men det är alls icke osannolikt, att det förekommer i de flesta små byarna i det inre landet. Allt är sig likt öfver allt i dessa bygder.

Men jag lemnar nu dessa landtbruksstudier för att fortsätta med vår resa. Se så, brunte, din lätting, raska på en smula!

På kvällen kl. 5 kommo vi till en by, som heter Reifun. När vi nalkades den, var vägen en smula bättre, än hvad den förut hade varit. Det syntes, att man hade bjudit till att åstadkomma någon tillstymmelse till väg. Den var trappformigt upplagd och hvarje trappsteg så bredt, som en häst var lång, så att vi ordentligt redo uppför trappor. Byn var någorlunda snygg. Vi togo der in i en gård, som sannolikt var den bästa i hela byn. Huset innehöll tre rum. Det första var en försal eller förstuga, det andra ett stort sofrum med mattor och bäddar på golfvet samt en stor jernsäng. Detta var familjens gemensamma sofrum. Det tredje rummet var ett slags förmak. Dess golf var betäckt med mattor af halm, och kring dess väggar voro lagda madrasser att sitta på samt kuddar att stödja armbågarne mot. För österländska landtförhållanden måtte det hafva varit ett ganska förmöget hus. I förmaket bäddades våra jernsängar — vi förde nämligen sådana med oss. Några möbler förekommo icke i huset utom den der stora jernsängen, som man skulle kunna säga hade förvillat sig dit; ty detta var det enda hus på landsbygden, i hvilket vi sågo en säng. Hvem vet för resten, om den begagnades till liggplats eller endast till prydnad? Folket ligger och sitter annars alltid på golfvet. Dock funnos här några små, högst tarfliga stolar, men dem hade man endast för att bjuda resande att sitta på. Aldrig sågo vi någon af familjens medlemmar sätta sig på en sådan. Byrå, skåp, soffa, bord eller dylikt fanns naturligtvis icke. Ingen spis hade man heller, endast en koktillställning ute på gården. I den eldades med ris, träkol och kreatursspillning. Tänk hvilka små behof! Men just de små behofven skapa det förnöjda sinne, som utmärker befolkningen. Det är icke i de små tillgångarne utan i missförhållandet mellan tillgångarne och anspråken, som källan ligger till det missnöje, som genomgår vesterlandets folk.2

Dock — det var rätt — en möbelpersedel sågo vi litet hvar-stans. Det var en vagga. Säkerligen skall det intressera läsaren att på sid. 192 få en afbildning af en sådan samt tillika skåda en täck huslig scen från Libanon.

När vi kommo, satt hela familjen ute på gården, på marken längs husets vägg. iMan hade för tillfället främmande, en medelålders, till utseendet mycket hygglig och treflig man, klädd från topp till tå i siden. Alla både män och kvinnor rökte turkiska pipor. Dessa äro så inrättade, att röken går genom vatten och sedan genom ett mycket långt skaft. I vattnet afkyles den och renas, emedan tobaksoljan stannar kvar der. Jag gaf till känna, att jag ville smaka på en pipa. Den främmande mannen tog genast sin ur munnen och räckte mig. Jag drog ett tag, grinade till och spottade och räckte munstycket tillbaka, hvilket beredde alla ett stort nöje.

Bland sällskapet befann sig en ung vacker kvinna, dotter i huset. Hon var gift i någon annan by men var för tillfället hemma med sina barn på besök hos sina föräldrar. Det yngsta barnet syntes vara ett par år gammalt, men modern ammade det fortfarande. Det tog sig egendomligt ut att se henne sitta på gården, sugande på en pipa, medan hennes pojke stod bredvid henne och sög på hennes bröst.

Alla husen i byn hade platta tak. Det är så förhållandet öfverallt i österlandet. Endast byggnader, uppförda af europeer, hafva stundom sluttande tak såsom hos oss. Taken äro af lera, blandad med sand och möjligen äfven med något annat ämne. När det regnar, blifva de mer eller mindre uppblötta och måste således efter hvarje regnväder plattas till igen. För detta ändamål ligger på hvarje tak en liten rulle af sten, som rullas öfver taket.

De platta taken hafva således sina olägenheter. Men de hafva också stora fördelar. Husets inbyggare kunna vistas der, arbeta der, sofva der, och det är mycket godt under den heta årstiden. På flere ställen sågo vi små runda sofkamrar, byggda på taken, med väggar af halm. Der sofver folket, när luften är het.

—m?-— TJUGUFJERDE KAPITLET.

Affärd från Reifun. — Afka. — Akora. — Hasrun.

, en 7 okt. var en söndag, men hvila var icke att tänka på. [Vi stego upp kl. 5 på morgonen. När vi kommo ut på gården, satt hela familjen redan der ute och rökte sina pipor. Vår dragoman kokade vårt kaffe. Sedan vi druckit det samt ätit en bit bröd och litet ost, redo vi kl. 6 vår väg. Det bar af alltjämt uppför. Vägarne voro ständigt lika usla, ja ännu uslare, än de varit föregående dag. Men ju högre upp vi kommo, desto ståtligare vyer hade vi dels ut öfver Medelhafvet dels ned i de ofantligt djupa och stora dalarna, i hvilkas botten trefliga byar lågo, omgifna af grönskande sädesfält och präktiga trädplanteringar, medan yppiga vingårdar prydde bergväggarna. Här och der uppe i bergen sågo vi stora hjordar gå i bet, vårdade af äldre eller yngre herdar. De bestodo — och så var det öfverallt i Syrien och Palestina — af både får och getter. Men dessa voro sällan blandade om hvarandra, fastän de hörde till samma hjord. Fåren gingo för sig och getterna för sig. Fåren höllo vanligen ihop i en tät klunga, getterna deremot lupo »i spridd ordning».

Utan tvifvel hafva hjordarne på samma sätt från urgammal tid bestått af både får och getter. Derpå är det säkerligen frälsaren syftar, när han i Matt. 25 talar om, att han skall vid den yttersta domen skilja folken åt, såsom en herde skiljer fåren från getterna. Här i tiden äro falska och sanna kristna blandade om hvarandra i hans församling. Men då skola de skiljas åt.TJUGUÅTTONDE KAPITLET.

Att döma af fårens och getternas utseende måste deras bete der uppe i bergen hafva varit mycket godt, ehuru det för våra ögon såg ytterst torftigt och eländigt ut. Både getterna och fåren mjölkas, och man påstod, att smör af får är mycket fetare och bättre än af ko och get. Vi fingo dock icke smaka vare sig mjölk eller smör. Det är endast under vintern sådant kan erhållas.

Efter fem timmars ridt stego vi af för att äta frukost vid en källa med godt rinnande vatten. Kl. var ii, och vid källan var samlad en liten skara folk, som helsade oss mycket vänligt. Der var ock en man, som sålde vindrufvor efter vigt. 1 stället för ordentliga vigter hade han endast stenar, större och mindre, som han lade i den ena vågskålen. Sådant sågo vi sedan äfven på andra ställen. Det är icke så noga med den saken. Justerade vigter har man i dessa trakter säkert ingenstädes något begrepp om. Heder och tro få ersätta alla stämplar.

Sedan vi ätit och hvilat en stund, redo vi vidare. På vägen passerade vi ett ställe vid namn Afka. Der finnes ett vattenfall, som är ovanligt vackert, ehuru vattenmassan icke är synnerligen stor. Läsaren kan se en bild deraf på pl. n:o II. Der kan han äfven se, hurudan Libanons bergformation är. Om han noggrannare observerar planschen, skall han äfven finna ett brohvalf slaget öfver vattnet. Der gick vår väg fram. Naturligtvis kunde vi icke underlåta att begagna oss af ett så förträffligt tillfälle att få ett bad. Vattnet, som strömmade fram ur en djup håla i berget, var ganska kallt, så att vi erhöllo en riktig afkylning, hvilket väl kunde behöfvas i den starka hettan. Vi hade nämligen öfver 40 grader varmt.

På en öppen plats midt emot hålan ligga ruinerna af ett gammalt hedniskt tempel, hvars historia och ändamål man icke känner. Men man vet, att i forntiden skall vid Afka hafva stått ett tempel, helgadt åt Venus, vällustens gudinna. På befallning af kejsar Konstantin blef det förstördt till följd af den otukt, som öfvades vid gudstjensten. Kanske var det ruinerna af detta, som vi här sågo.

Betydligt uppfriskade efter badet fortsatte vi vår väg. Den ena pittoreska utsigten aflöste den andra. Från de olika byarna och klostren

i dalarne och på bergen ljöd gång efter annan klockornas klang mycket högtidligt. Vädret var det herrligaste, vi kunde önska. Så hade det ju varit under hela vägen, och så förblef det äfven, ehuru den s. k. regntiden redan var

inne. Allmänt klagades öfver den ihållande torkan. Men vi togo icke del i klagomålen. Vi voro nöjda med Guds styrelse, och det var icke så särdeles svårt, då den ju var efter vår egen önskan!

På aftonen kommo vi till en stad eller by, som hette Akora. Der skulle vi rasta för natten. Byn såg otreflig ut. Det hus, der vi fingo vårt kvarter, var ganska dåligt men ändå sannolikt ett af de bästa i hela byn. Der funnos naturligtvis inga möbler alls utom två stolar för främmande. Fönstren bestodo af gluggar utan glas. Husets inbyggare voro vänliga. Så snart vi hade ridit in på gården, kom en man och räckte oss ett par blomsterbuketter, hvilket öfver-raskade oss. En af stadens kyrkor låg på en kulle bredvid byn. Vi besökte den. Hon var byggd i öfverensstämmelse med husen i byn. I stället för fönster hade hon två små gluggar. Planen omkring henne var gropig, stenig och smutsig. Den såg ut såsom en sopbacke hos oss. I allmänhet tycktes folket öfver allt hafva bra litet begrepp om renlighet. Vägen upp till kyrkan var också en eländig stig, på hvilken man mer fick klifva än gå. På kyrkans yttersida fanns en trappa upp till taket, bildad af stenskifvor, som med ena ändan voro inmurade i väggen, medan den andra stod rätt ut utan stöd. Det nedersta trappsteget var ungefär 2 meter högt från marken. För att komma upp till detsamma, hade man der under lagt ett stenröse, på hvilket man först fick klifva upp. Samma sak observerade vi äfven på andra ställen. Det såg galet ut, men någon idé hade man väl dermed. Trappan var afsedd för ringaren, ty ofvanpå kyrkans tak var en kyrkklocka, hvilken man icke kom åt på annat sätt än genom att gå upp på taket.

Akora har 1,400 invånare, sade man, och många skolor. Husen äro mestadels byggda i två våningar. I undervåningen har man boskapen, i öfvervåningen bor folket. Vi blefvo i Akora endast öfver natten, och det var en besvärlig natt. Skrålande menniskor, skällande2 184

hundar, vrålande åsnor och galande tuppar störde vår sömn. Skrålande menniskor, sade jag. Ja, ty så lät det, och vi förundrade oss högeligen öfver, hvad nöje folket kunde hafva af att vara ute så der i mörkret till långt efter midnatt och föra oväsen. iMen sedan fingo vi veta, att det icke var menniskor utan schakaler, och att hundarne voro byns försvarare emot dem. Hvar enda kväll och natt hörde vi sedan samma oväsen. Men vi blefvo snart vana dervid och läto det

Sädeströskning i Syrien oeh Palestina (se sid. 178).

icke störa oss. Det är en stor nåd, att menniskonaturen är så danad, att hon kan vänja sig vid allt, så att hon till slut kan med lugn höra både åsnor vråla, hundar skälla och schakaler tjuta, ja att hon inte ens blir rädd, om de dervid stå på två ben och visa tänderna.

Trots vår dåliga sömn voro vi dock rätt krya, när vår dragoman väckte oss kl. 5 följande morgon. Vi drucko kaffe, åto en bit bröd och ost, och så gåfvo vi oss af. Ännu bar det alltjemt uppför, men ju högre vi kommo, desto ståtligare blef nu som förr utsigten öfver fjällen. Ja, stundtals var den riktigt hänförande. Litet emellanåt

fingo vi äfven se Medelhafvet. Kl. V2 12 rastade vi för att äta frukost. Vi befunno oss på en ansenlig höjd och luften kändes sval. Det var icke mer än 26° C. varmt — i och för sig en ansenlig hetta, men dock för oss en uppfriskande svalka, sedan vi hade suttit och ridit i omkring 40° värme. Efter en timmes ytterligare färd kommo vi till en stad vid namn Hasrun.

Malande kvinnor i Syrien (se sid. 178J.

Hasrun har ett ovanligt vackert läge, och på afstånd företer staden ett det allra skönaste skådespel. I dess närhet finnas också ganska goda vägar, fastän de icke räcka så långt. När vi nalkades staden, sågo vi en hop menniskor samlade på en jemn plats. Det var tydligen någon festlighet, och vi fingo snart upplysning om, hvad det var. Den nye guvernören öfver Libanon gjorde sin första embetsresa uppe i dessa bygder, och det var honom man ville hedra genom sina tillställningar. Alla menniskor voro klädda i högtidskläder.

Många af männen sutto till häst. Hästarne voro präktiga och deras mundering likaså. Folket i österlandet är

synnerligen benäget att på ett brokigt sätt styra ut sina riddjur, både hästar, åsnor och kameler. Under musik af trummor utförde de församlade en dans, men icke sådan som våra danser, då män och kvinnor svänga om med hvarandra. Hela skaran utförde vissa, för våra ögon temligen enformiga och klumpiga rörelser efter en bestämd takt. Många af dem, både män och kvinnor, dansade med vapen i hand. Vapnen voro svärd, yxor, lansar, klubbor. Många af kvinnorna voro klädda i blå eller gula sidenklädningar med broderier. Männens drägter bestodo för det mesta af siden, också försedda med rika broderier. Vi stannade en stund för att se på deras dans, men då den icke tycktes vilja taga något slut, så foro vi vidare. Dock hade de säkert hållit på redan länge, när vi kommo dit. Guvernören hade ännu icke anländt, men folket roade sig i väntan på hans ankomst, och de slutade nog icke, förrän han hade ridit förbi. Allt flere och flere samlade sig, och när vi redo vidare fram mot Hasrun, mötte vi den ena högtidsklädda skaran efter den andra, som drog ut för att möta honom.

Om Hasrun på afstånd hade tagit sig vackert, ja t. o. m. praktfullt ut, så gick det här såsom annorstädes i österlandet: det praktfulla förlorade sig, så snart man kom in i staden. Hasrun är en stad med 1,000 à 1,500 invånare. Det har två kyrkor, romerskkatolska begge två, med tillsammans omkring tjugu prester, sade man. Der finnas tvenne skolor, en för gossar och en för flickor. I begge dessa läses arabiska, syriska och franska, det sista språket likväl endast valfritt. Gatorna voro såsom öfverallt annorstädes smala, krokiga, smutsiga och gropiga. Det var alldeles omöjligt att komma fram med något åkdon på någon af dem. Man måste gå eller rida, och två personer kunde nästan ingenstädes på en gata rida i bredd utan att trängas med hvarandra. Vi redo fram till torget, der vår dragoman skaffade oss logis i ett någorlunda snyggt hus — snyggt förstås efter österländska förhållanden, och det vill icke säga synnerligen mycket. Vid torget låg den ena af stadens kyrkor och midt emot henne borgmästarens hus, som såg litet för mer ut än de andra. När man tit-NÄR GUVERNÖREN VÄNTAS.

tade in genom fönstren, kunde man t. o. m. se rätt vackra dekorationer i taken. Gården var äfven snygg och treflig.

Torget såg ut precis som en sopbacke hos oss, gropigt, fullt med stenar och orenlighet. Det är obegripligt, huru folket kan hafva det på ett sådant sätt. Nu höll man emellertid på i sitt anletes svett att föra bort soporna. Man ville ju hafva någorlunda snyggt, tills guvernören skulle komma. Men man förde icke soporna längre än några meter på sidan om torget. Det var icke heller någon lätt sak att göra det. Bortforslingen skedde på det viset, att man skottade alltsammans i korgar, som sedan buros bort. Någon sorts kärra syntes icke till. På torget voro uppslagna en mängd tält, synnerligen trefliga, allesammans egyptiska. Utvändigt voro de hvita, invändigt mångfärgade och sydda i olika figurer, så att hvarje tält invändigt såg ut som ett dyrbart tapetseradt rum. Vi tittade in i några af dem. Ett var guvernörens sängkammare, utmärkt trefligt, ett var hans matsal, ett hans kök. Några andra voro afsedda för hans uppvaktning. Det var sex tält utom kökstältet. Allt måste han föra med sig: tält, servis, möbler, köksattiralj, matvaror, vinlådor o. s. v. Det var en hel massa hästar för att transportera alltsammans. Vår dragoman berättade, att guvernören skulle betala sin dragoman 50 pund sterling, d. v. s. 900 kr. om dagen. Det skulle jag icke heller hålla för otroligt.

1 staden rådde ett mycket rörligt folklif. Alla hade klädt sig i sina bästa drägter. Här och der såg man europeiska fruntimmer, tillhörande konsulsfamiljer från Bejrut, som bodde på landställe vid Hasrun under den heta tiden. Hasrun ligger nämligen mycket högt och har till följd deraf en jemförelsevis sval temperatur.

Vi hade icke lust att stanna i Hasrun utan försökte förmå vår dragoman att fortsätta till cedrarna på Libanon, men han var alldeles omöjlig. Han skyllde på, att våra bagagehästar icke orkade fortsätta vidare. Och det var nog ganska bra, att vi på detta sätt blefvo kvarhållna, ty det skådespel, som vi senare på aftonen fingo bevittna, var verkligen mycket intressant. Så snart vi satt in våra saker, gingo vi naturligtvis genast ut på torget och blandade oss med folket. Här öfverraskades vi alldeles oförmodadt af att blifva tilltalade dels2 188

på engelska dels på franska, det förra af en arab, en treflig, präktig karl, som hade varit i Amerika, det senare

också af en arab, skollärare i staden, en man med synnerligen godt utseende och behagligt sätt. Han talade franska med stor ledighet. Jag frågade, om der icke fanns någon, som kunde tala tyska. Jo, mycket riktigt, man vinkade på en ung man. Han kom fram, jag tilltalade honom på tyska, och han kunde språka rätt bra. Jag frågade, hvar han hade lärt sig det. »1 Jerusalem», sade han, »i det syriska barnhemmet», ty der hade han blifvit uppfostrad.

Vi hade varit i Hasrun ungefär tre timmar. Kl. var 4 e. m. Nu kom borgmästaren ridande på en ståtlig hingst. Fore honom redo två soldater med gevär och efter honom kommo tvenne ryttare, sannolikt tillhörande hans uppvaktning. Kl. 5 kom guvernören, fore honom en lång rad af ryttare med en trumpetare i spetsen, efter honom en lång rad af folk med två trumslagare och en klarinettblåsare. Folket gaf upp ett välkomstrop. De, som följde efter guvernören, ropade äfven, trumslagarne dundrade det värsta de kunde, och klarinettblå-saren blåste så, att hans kinder kunde spricka.

Så snart guvernören tagit in i sitt tält och kommit en liten smula i ordning, uppvaktades han af en mängd kvinnor och barn, hvilka ville sjunga för honom. Det var den allra jämmerligaste sång, man kan tänka sig, entonig och gnällande, så att vi tyckte, att den gode guvernören var riktigt beskedlig, som hela tiden tålmodigt satt och hörde på. Men han var sannolikt icke van vid något bättre, och att folket i allmänhet tyckte, att sången var bra, det kunde man höra på de lifliga handklappningar, med hvilka sångerskorna belönades, sedan de hade slutat. När det blef mörkt, tändes öfver allt på torget kulörta lyktor; på kyrktaket voro uppsatta en mängd bloss, och senare på kvällen hedrades guvernören och roades folket med åtskilligt fyrverkeri.

Sedan det hade blifvit något stilla, kommo vi i närmare samtal med den nyss nämde mannen, som varit i Amerika. Han hette Mikael Matta. Historien om hans öden i Amerika voro riktigt rörande. Han hade der förvärfvat en förmögenhet men blifvit ordent-

ligt plundrad af bedragare. Dock hade han lyckats komma öfver till sitt fädernesland igen med ungefär 10,000 dollars. Vi följde honom till hans hem. Det var ett efter österländska förhållanden trefligt stenhus. Inredningen visade, att mannen hade varit ute i främmande länder och sett någonting annat, än hvad som var vanligt i hans fädernesland. Så snart vi hade kommit in och satt oss ned, bjöd han oss på bränvin. Vi betackade oss naturligtvis derför. Då ville han bjuda oss på tobak, men det sade vi också ifrån. Nu lät han sätta fram drufhonung och kokt mjölk, hvilket smakade oss mycket bra. Både han och familjen syntes vara fromma menniskor. De önskade oss Guds välsignelse, och vi önskade dem det samma tillbaka. O, hvad det käns godt, när man träffar menniskor, som icke lefva blott för denna verlden! Rosendahl hjelpte honom att skrifva ett bref på engelska till en advokat i Texas, åt hvilken han hade öfverlemnat sin sak gent emot de nyss nämda bedragarne. Här i Hasrun hade han stora vingårdar. Vi frågade honom, hvar han fick afyttra sitt vin. Han svarade: »De mesta drufvorna ätas upp, resten pressas och säljes.» — »Hur mycket får ni då,» frågade jag, »för edert vin?» »En piaster (= 16 à 17 öre) för en liter.»

Vi frågade, på hvad sätt pressningen gick till. Då lade han ihop händerna och visade oss det. Drufvorna pressas genom att kramas mellan händerna. Detta sker dock icke öfver allt. På somliga ställen har man en press af trä, mycket simpel förstås, på andra ställen trampar man sönder drufvorna med fötterna. Om det funnes kommunikationer och ordentlig vinberedning på Libanon, så skulle det säkert kunna förse Europa med en sådan kvantitet af godt vin för billigt pris, att alla vinförfalskningar blefve omöjliga.

I närheten af staden Hasrun blefvo vi vittne till, huru den af mig förr omnämda drufhonungen eller drufsirupen beredes. Drufsaften kokas i stora grytor, tills den blir tjock som vanlig honung eller sirup. Och då lär den hålla sig länge. Den är mycket välsmakande och användes af befolkningen att stryka på bröd i stället för smör. Men den kan icke drickas, ej heller kallas den för vin.

I Syrien och Palestina förekommer på åtskilliga trakter äfven

kokt vin. Det förvaras i tätt tillslutna lerkäril, är mycket mildt och kallas af araberna för »fruntimmersvin». Det uppgifves derför ofta af författare vara »alkoholfritt», men är det icke. Trots kokningen, skumningen och

förvaringen inträder inom kort jäsning. Konsul Löytved i Bejrut tycktes också tro, att det var alkoholfritt. Men då jag ville veta saken visst, hade han godheten att låta undersöka det, och det befanns då innehålla nära 9 7, procent alkohol.

I sammanhang härmed må äfven ett utdrag meddelas ur ett bref från en gammal troende man i Jerusalem, som känner förhållandena

mycket väl. Han skrifver till mig: »Den ojästa drufsaften drickes

*

mycket sällan, emedan den vållar magplågor. Efter några dagar börjar den mussera, är då välsmakande men berusande, om den njutes i större mängd. Ett ojäst vin finnes i Palestina alls icke och har sannolikt aldrig funnits. Äfven det vin, som beredes af russin, går efter en tid öfver i jäsning.» Om samma sak skrifver konsul Löytved till mig: »De tyska kolonisterna dricka några dagar under vinskörden färsk drufsaft och kalla den för 'sött vin'. Detta vin är naturligtvis alkoholfritt men drickes mest för att rensa magen, hvartill det har en välgörande verkan».

Af Matta fingo vi höra, att många bland inbyggarne i Hasrun och trakten deromkring någon tid varit i Kanada och Amerikas Förenta stater. Äfven i dessa bygder har emigrationsfebern härjat, och det kan man då egentligen icke undra på, när man ser, under hvilka förhållanden folket lefver. Matta tycktes också hafva god lust att fara till Amerika igen. Men på senare tider har turkiska regeringen rest så många svårigheter mot emigrationen, att det icke är någon lätt sak att komma igenom dem.

Med ett hjertligt »god natt!» och »Guds frid!» skildes vi från den vänliga familjen. TJUGUFEMTE KAPITLET.

Bscherre. — Cedrarna på Libanon. — Öfver Libanons högsta kam. — Ainata. — Dehr el Ahmar.

"fter gårdagens förlustelser var det tyst på gatorna i Hasrun, när vi strax fore kl. 6 på morgonen redo ut ur staden. Men komna ett stycke till vägs mötte vi ryttare och fotgängare i mängd, som gingo för att möta guvernören, alla högtidsklädda, många försedda med vapen: gevär, yxor, lansar och stridsklubbor. Vi passerade en by, som heter Bscherre. Der var allt folket i rörelse, och man öfvade sig väldeligen i trum-slagning och ett slags hurraskrål, tills guvernören skulle komma. Sannolikt var det någon melodi i deras sång, men icke kunde jag för min del upptäcka den. Jag tviflar ock på, att Rosendahl förstod »det fina i kråksången», ehuru han är musikalisk.

Bscherre är en stor by med mycket vackert läge. Omgifningen är vattenrik och väl odlad. Högt uppåt bergen är jorden upplagd i terrasser och planterad med fikon, mulbärs- och valnötsträd samt poplar. Allt bär vittne om ett arbetsamt och välbergadt folk, hvilket ock bekräftades af menniskornas utseende. Ridten genom denna bygd var visserligen mödosam. Det bar alltjemt brant uppför, och värmen var mycket stark. Men vacker var vägen och ståtlig utsigten, och det gjorde färden mycket intressant. Ack, när skall evangelium nå dessa trakter och sprida sin välsignelses flöden ut öfver Libanon?TJUGUÅTTONDE KAPITLET.

Kl. var 9 f. m., då vi kommo till de s. k. Cedrarna. Redan när vi nalkades Hasrun, hade vi på afstånd sett dem. De togo sig då ut såsom en liten grön fläck uppe i de kala bergen. Cederlunden är icke heller stor. Den består af omkring 400 träd och ligger på en kulle 1,925 meter högt öfver hafvet vid foten af ett kält och brant snöberg. Vid kullens östra och vestra sidor flyter vatten fram från den på bergets topp alltjemt smältande snön. Lunden är omgifven

Vagga hos befolkningen på Libanon (se sid. 180).

af en mur, till skydd mot getter äfvensom mot åverkan af landtbefolkningen, som här årligen firar en stor fest. Många af träden äro mycket gamla och stora. Vi mätte ett af dem. Det var vid brösthöjd 1472 meter i omkrets. En mycket präktig bild från denna Cederlund kan läsaren se på pl. III.

Cedrar betäckte i den gamla tiden Libanons bergsrygg, åtminstone till största delen. Nu återstå endast några få grupper af detta vackra träd. I den hebreiska forntiden prisades cedern såsom LibanonsVII. Saligheternas berg, sedt från öster.I CEDERLUNDEN.

prydnad (Hes. 31: 3 ff., Ps. 92: 13). I Palestina förekom den deremot icke. Det kan man förstå dels deraf, att den icke omnämnes i gamla testamentet såsom växande der, dels deraf att konung Salomo hemtade cedrar ifrån Libanon (1 Kon. 5: 6). Cederstammen användes också till skeppsmaster (Hes. 27: 5). Man skar äfven gudabilder deraf (Es. 44: 14 ff.). I alla skrifter från forntiden, som handla om växtriket, prisas cedern såsom det mest ärevördiga och ståtliga träd, som finnes i verlden. Cedern är ett barrträd, som närmast liknar lärkträdet, men hon skiljer sig från detta derigenom, att hon alltid är grön. Med afseende på hennes styrka, skönhet och ständiga grönska framställes hon på flere ställen i gamla testamentet såsom en bild af den rättfärdige. De rättfärdige, säger David, skola växa såsom cedrar på Libanon; de äro planterade i Herrens hus; de skola grönska i vår Guds gårdar (Ps. 92.)

Grenarna på cedern breda ut sig nästan horisontalt. Kottarna äro stora och sitta mycket fast. Vi försökte att få ned några genom att kasta på dem med hvassa stenar, men det var omöjligt. Träet i cedrarna är hvitaktigt, icke synnerligen hårdt. De största cedersko-garna finnas f. n. på berget Taurus i Cilicien, i närheten af Mersina och Tarsus, samt på Himalaja i Indien. På Libanon synes cedern icke utbreda sig. Utanför den mur, som omhägnade den nu omtalade lunden, stodo ett par enstaka cedrar, men ingenstädes deromkring syntes några skott skjuta upp.

Man har flere gånger försökt att plantera libanon-ceder i Europa. Den lär trifvas ganska bra i England. Vid Genève finnes en, som är omkring 40 meter hög.

Det var egendomliga känslor, som gingo igenom oss, när vi kommo in i denna praktfulla lund. Doften af de sköna träden var synnerligen angenäm. Vi bådo en väktare, som bodde der, att han skulle skaffa oss några kottar, hvilket han också med stor beredvillighet gjorde. De hade en angenäm vällukt. Vi togo dem med oss, och i mitt hem utgöra nu sju sådana en intressant påminnelse om de sköna stunder, som vi hade der.

I cederlunden finnes utom en vaktstuga äfven ett litet katolskt

kapell. Här bredvid rastade vi en lång stund. I skuggan af en stor ceder skref jag ett bref till min hustru. Hela den tillryggalagda resan låg som en dröm bakom mig. Det var nu den 9 okt., alltså icke mer än en månad, sedan jag lemnade hemmet. Och redan satt jag under Libanons cedrar! Min fantasi jagade genom årtusenden tillbaka till den tid, då i cederskogarna på Libanon arbetade tio tusen träarbetare, sjuttio tusen bärare och åttio tusen stenhuggare för att hugga och tillreda trävirke och sten till byggande af ett tempel åt Gud i Jerusalem (1 Kon. 5: 13 följ.). Huru mycket annorlunda var det icke då än nu! Då lefde Israel och rörde sig och hade sin varelse i hoppet om den utlofvade Messias. Messias kom. Han kom till sitt eget, hans egne togo icke emot honom. De korsfäste honom. Deras synders mått var fullt, och ned öfver Israel sänkte sig Guds dom, som ännu hvilar öfver det arma folket. Hvilken lärdom, hvilken varning, hvilket bevis på orubbligheten af Guds ord!

Bland cedrarna visade man oss en, som var mycket gammal och ihålig. Man kunde komma in i den samma genom en öppning, som syntes ligga ungefär tre eller fyra meter högt från marken. I denna ceder hade för icke lång tid tillbaka en eremit från Abyssinien bott i hela 12 år. Ingen visste, hvad det var för en man. Efter 12 år försvann han, och ingen visste, hvart han tog vägen. Hvilka inre strider hade icke den arme mannen utkämpat under alla dessa år! Hvad hade han icke lidit, huru hade han icke plågat sig sjelf med fastor och alla möjliga försakelser! Huru hade han icke bedit och vakat, allt för att aftvå sina synder! Han kände icke evangelii förkunnelse om en för alla menniskor frälsande nåd, som bjudes syndare utan penningar och för intet, och som utplånar alla synder, äfven blodröda och rosenfärgade, samt gifver det ängsliga hjertat en sann frid med Gud. O, det är en vemodig historia alla dessa eremiters historia! Gud ensam, som pröfvar hjertat, känner den samma.

Ej långt från den ihåliga cedern stod en annan, som innehöll »heligt vatten», d. v. s. der fanns i stammen en liten ihålig utväxt i form af en skål, och denna är alltid full med vatten, som sipprar fram ur trädet. Det är mycket välluktande och anses af befolkningen

för heligt, så att de bestänka sig dermed. Jag bestänkte också mitt ansigte och fann det mycket uppfriskande.

På en öppen plats bland cedrarna satt en arabisk familj och spisade. När vi gingo förbi, bjöd mannen oss att sitta ned och spisa med dem. Sådan gästfrihet lär vara en allmän sed bland araberna. Vi satte oss ned, fingo vatten, getost och köttbröd: ett slags bröd, som araberna baka af finhackadt kött och groft mjöl eller gryn. Dessutom bjöd han oss naturligtvis också på bränvin — han var nämligen icke muhammedan utan kristen! — men det betackade vi oss för. Af hans mat åto vi också helt obetydligt, endast för att besvara hans artighet. Sedan dukade vi upp ur vår egen matsäck och spisade för oss sjelfva. Vi hade nätt och jemt slutat vår måltid, då guvernören kom. Det var ett ståtligt följe, sannolikt 100 hästar med ryttare i brokiga hög-tidsdrägter, alla i gåsmarsch, en och en efter hvarandra. Guvernören såg riktigt furstlig ut. Hans häst, som vi en stund derefter fingo taga i betraktande, var ett synnerligen ståtligt djur. Sadelmunderingen var den präktigaste, jag någonsin sett. Nu vardt det med ens lif och rörelse i parken. Men vi fingo icke länge njuta deraf.

Kl. 11 satte vi oss upp på våra hästar, som genom jemförelsen blifvit mycket tarfligare, än de förut varit. Ja, de voro verkligen mycket tarfliga. Men äfven de tarfliga komma fram här i verlden, om än sakta, bara de knoga på. Och så redo vi vidare. Vägen bar alltjemt uppför, och kort efter middagen nådde vi Libanons högsta kam. Der voro vi något mer än 400 meter (= 1400 fot) öfver cederlunden. Den utsigt, som vi härifrån hade, var utomordentligt vidsträckt och storartad. I vester sågo vi Medelhafvet, i öster Antilibanons ståtliga bergskedja, emellan Libanon och Antilibanon en lång bred dal, såsom vi tyckte, hvars vestra hälft såg ut som en sandhed, öfversållad med buskar, den östra såsom odlad mark. Det blåste här uppe och kändes ganska svalt. Jag tog fram termometern. Det var mellan 19 och 20° C. I närheten af oss hade vi tre snöfält. Nu började nedstigandet utför berget, och det var nästan lika besvärligt som uppstigandet — ja stundom besvärligare. Långa stycken måste vi stiga af och gå och leda hästen. Kl. var vid pass 2, när vi kommo till2 196

TJUGUSJETTE KAPITLET.

en by vid namn Ainata. Vår dragoman ville stanna der, men det hus, der han bjöd oss att taga in, var så uselt, att vi protesterade deremot. Och likväl var det det bästa i byn. Dessutom var det så tidigt på dagen, att vi omöjligen ville afbryta vår färd. Dragomanen blef mycket förgrymmad och grälade af alla krafter. Det var mycket obehagligt. Då han icke lät säga sig, så hotade vi att gå vidare till fots. Detta hot besvarade han på det sättet, att han hotade att vända om och fara med våra saker tillbaka till Bejrut. Emellertid slutade alltsammans ganska bra, och när slutet är godt, så är allting godt. Vi sutto upp och foro vidare, och dragomanen såg åter någorlunda hygglig ut. Under vägen sällskapade jag mest med vår mu-kari Seman. Det var en mycket treflig man. Vi språkade utan språk ganska lifligt med hvarandra. Han kunde ett och annat engelskt ord, och jag förstod ett och annat arabiskt. För resten hjelpte vi oss med åtbörder och tecken. Det är otroligt, hvad det går, när det måste gå. Men inte får man vara blyg, och det är jag just inte.

Kl. var 5, då vi kommo till en by, som hette Dehr el Ahmar. Husen der voro liksom i Ainata mycket eländiga. De liknade mest ihåliga stenrösen, något som för resten blef allt vanligare. Kyrkan såg också ut som ett stenröse. Men der funnos dock tvenne hus, som togo sig ganska bra ut. De voro murade. Vi redo till det förnämsta af dem. Det egdes af ett burget folk, men när vi anhöllo att få bo der, så ville de icke taga emot oss. Så sade dragomanen. Men sannolikt begärde de mer, än han ville betala. Vi vände alltså och redo till ett annat. Der tog man emot oss mycket vänligt. Mannen var borta, men hustrun var en hjertans välvillig, liflig och treflig kvinna. Hon hade varit i Amerika i två år och kunde till följd deraf tala en liten smula engelska. Äldsta dottern var för tillfället borta, men hon kom efter en liten stund. Hon hade också varit i Amerika, talade ganska bra engelska och förde sig i öfrigt såsom en amerikansk dam. Här hade vi det riktigt trefligt på aftonen. Först ville man gifva oss ett rum, i hvilket för tillfället ett par får voro inhysta, och der man höll på att tillreda vin. Emellertid tyckte vi, att det icke var vidare trefligt der, och frågade derför,DEHR EL AHMAR. — VINBEREDNING.

om vi icke kunde få ett annat. Då förde man oss in i familjens förmak, »parlorroom», såsom flickan så äkta amerikanskt uttryckte sig. Det var ett ganska trefligt rum. Mattor af halm betäckte golfvet helt och hållet. Rundt omkring väggarna voro lagda madrasser att sitta på, här och der kuddar att stödja armbågarne mot. På väggen hängde en röd sidenklädning och en svart sammetsklädning, säkerligen medförda från Amerika. Det var ingen liten väggprydnad det. I rummet funnos äfven ett par mycket tarfliga stolar och ett dricksglas. Det senare var en ganska ovanlig syn i dessa bygder.

Sedan vi litet kommit oss i ordning och våra sängar blifvit uppstälda och bäddade, gingo vi ut på verandan och gåfvo oss i språk med familjen. De frågade med stor liflighet om min familj. Jag tog fram och visade dem min hustrus fotografi. De skockade sig alla nyfiket omkring densamma och uttalade sin förvåning. »Do you like your wife?» (= tycker ni om er hustru) frågade gumman mig mycket lifligt och med ett skälmskt leende. Sedan frågade hon Rosendahl, om han var katolik. Han nickade. Detta fattade hon såsom ett ja och svarade: »Korsa er då.» Rosendahl försökte att göra korstecknet men misslyckades. »Oh, you are not catholic» (= ni är icke katolik), utbrast gumman skrattande. Och så fingo de en rolig stund. Det kunde de också behöfva. Stackars folk! Dock — de äro nöjda med sin lott, och deri består väl egentligen all jordisk lycka.

I huset fanns äfven en gammal farmor eller mormor, som syntes vara en mycket from och gudfruktig kvinna, katolik naturligtvis. Hon kunde icke tala annat än arabiska, men genom hvarjehanda tecken och åtbörder kunde jag språka något litet med henne, och det var ganska uppbyggligt att se hennes fromhet. Ack att evangelii sol snart finge sprida sitt ljus och sin värme öfver dessa bygder'

Med anledning af den vinberedning, som vi nyss hade sett, frågade vi flickan, hurudan vin de gjorde: om det var starkt. »Yes>, svarade hon, »very strong, lovely». Det vill på svenska säga: »Ja, mycket starkt, herrligt.» Vid dessa ord skrattade vi. Hon frågade, hvarför vi så gjorde, men vi gåfvo henne intet svar. På kvällen var det2 198

mycket varmt. Hela familjen sof ute på verandan. För oss var det till följd af värmen nästan omöjligt att sofva på hela natten.*

Den lilla byn hade 400 invånare och fyra prester. Vi frågade, hur stor lön presterna i dessa bygder hafva. De svarade, att många äro utan lön, och de, som hafva aflöning, hafva ett à två tusen piaster d. v. s. 170 à 340 kr. om året. Och det är ju ganska måttligt. Men de behöfva icke mycket, vare sig af mat eller kläder. De se också i allmänhet ytterst tarfliga och sluskiga ut. Men när de göra sina embetsförrättningar, så draga de kyrkans kåpa öfver sina egna kläder, och hon skyler alla fläckar.

Klockan var 7»7 på morgonen, då vi följande dag lemnade det vänliga huset och sade dess inbyggare ett hjertligt farväl. När jag tog afsked af gamla mormor, gjorde jag ett korstecken och pekade upp mot himmelen. Det förstod hon, tårarne kommo henne i ögonen, och jag glömmer icke lätt den hjertligt fromma blick, med hvilken hon såg på mig, då hon nickade sitt farväl. Vi skulle nu ut öfver den slätt, som vi hade sett från Libanons topp djupt under våra fötter. Men hvad som der uppifrån för våra ögon hade tett sig såsom en sandhed, beväxt med buskar, var i stället, när vi kommo närmare, en högst oländig, bergig, trädbeväxt hög platå, som var mycket besvärlig att komma öfver. Men när vi ändtligen kommit igenom den samma, så hade vi en stor odlad slätt framför oss. Midt på densamma står en ensam, omkring 20 meter hög pelare, hvars historia ingen känner. Den står der såsom ett frågetecken för de lärde.

Efter något mer än tre timmars ridt anlände vi till Baalbek, den märkvärdiga staden vid foten af Antilibanon. Det var den 10 oktober, jemt en månad sedan vi hade lemnat Stockholm.

* Såsom bevis på, huru främmande befolkningen i dessa bygder är för all bekvämlighet, kan nämnas, att man ingenstädes har några afträden. Här, der det såg bättre ut än annars, frågade jag vår dragoman efter ett sådant. Han svarade en smula förvånad: »Afträde här? Det fins ingenstädes, d. v. s. allestädes». TJUGUSJETTE KAPITLET.

Maroniter. — Druser. — Baalbek.

nnan jag närmare inlåter mig på att beskrifva Baalbek, skall jag begagna tillfället att omtala, att Libanon till största delen bebos af en kristen befolkning, Antilibanon deremot af en delvis hednisk delvis muhammedansk, de s. k. druserna. De kristna på Libanon äro maroniter. Deras antal lär uppgå till omkring 200,000 själar.

Ursprungligen voro maroniterna en sekt, som gått ut från katolska kyrkan. För att förena de olika åsigterna om Kristi person hade en kejsare föreslagit, att man såsom den rätta läran skulle erkänna den satsen, att hos Kristus visserligen funnes två naturer men blott en vilja. Denna förmedlingsåsigt väckte emellertid starkt motstånd. En häftig strid uppkom, som slutade med det, att ett kyrkomöte i Konstantinopel år 680 fördömde den nya läran. Om Kristus är i fullständig mening Gud och menniska, så måste han hafva en guddomlig vilja och en mensklig vilja. Men den menskliga viljan är underdånig den guddomliga. Så sade mötet. Emellertid var det somliga, som höllo fast vid den nya läran, och de bildade ett särskildt parti. Förföljda flydde de till Libanon, der ett gammalt kloster vid namn Maron blef deras andliga medelpunkt. Efter detta kloster, hvaraf ruiner ännu finnas kvar ett stycke norr om Baalbek, hafva de fått sitt namn. Omkring år 1200 anslöto maroniterna sig till den romersk-katolskaBaalbek i Syrien (se sid. 203).MARONITERNA.

kyrkan, dock med bibehållande af åtskilliga egendomligheter. De hafva en egen patriark, som bor i ett kloster Kanobin på Libanon. Klostret, som lär vara grundadt af kejsar Theodosius den store omkring år 390 e. Kr., är omgifvet af branta berg i en skön och väl odlad bygd. 1 bergen deromkring finnas en stor mängd klyftor, som förr i tiden tjenat till boningar för eremiter.

Byggnadssten vid Baalbek (se sid. 210).

Gudstjensten hålles bland maroniterna icke såsom i den katolska kyrkan på latin utan på det syriska språket, hvilket de för närvarande förstå lika litet som latin; ty deras språk är nu öfver allt arabiska. Men skilnad skall det vara, förstås.

Patriarken skall omväxlande heta Petrus eller Paulus. Han väljes af biskoparne, men hans val stadfästes af påfven. Det lägre presterskapet bland maroniterna har rättighet att gifta sig, men det högre presterskapet måste lefva i ogift stånd.2

TJUGUSJETTE KAPITLET.

Druserna äro, såsom jag nämnde, i anseende till religionen delvis hedningar, delvis muhammedaner. De bebo hufvudsakligen Antilibanon samt den södra spetsen af Libanon. På åtskilliga trakter bo kristna och druser om hvarandra. Drusernas hela antal på Libanon och Antilibanon uppskattas till omkring 100,000 själar — och lika många kroppar. Dessutom äro de utbredda i landet öster om Jordan och Gennesaret, på Haurans högslätt, der de lära uppgå till omkring 10,000. Man vet egentligen ingenting med visshet om deras härkomst. Enligt sina egna sagor härstamma de från Kina och vänta derifrån en förlossare. Drusernas religion är en art af muhammedanism, dock med åtskilliga rätt väsentliga afvikelser. I likhet med Muhammed lära de, att Gud är allenast en. Men de mena, att han uppenbarat sig tio gånger i mensklig gestalt, sista gången i en furste vid namn Hakim (omkr. år 1000). Denne Hakim, den siste profeten och stiftaren af den sanna religionen, skall en gång komma igen för att upprätta ett stort rike och omvända hela verlden. Druserna tro på själavandringen och lära, att när en person dör, så går hans själ in i en kropp, som just då födes. Det råder alltså enligt deras mening en beständig själavandring i menskligheten.

Hos druserna finnes en ganska god folkundervisning; t. o. m. många af kvinnorna kunna både läsa och skrifva. Deras literatur är uteslutande teologisk men lär vara ganska rikhaltig. Deras skriftlärde kallas akkaler d. v. s. förståndige. Några egentliga prester hafva de icke, utan akkalerna äro deras andlige ledare. Dessa föra ett försakande lif. De få icke dricka vin eller röka tobak, och deras kvinnor få icke begagna prydnader eller dyrbara kläder.

Till karakteren lära druserna vara i många afseenden ganska älskvärda. Ett utmärkande drag hos dem är stor

gästvänlighet. I sin religion äro de fanatiska, i strid tappra, och dessa egenskaper urarta ofta till grymhet. I slutet af 1850-talet anstälde de våldsamma oroligheter på Libanon för att utrota de kristna maroniterna, hvilka de slagtade i tusental, medan de brände upp deras byar. Den turkiska regeringen skickade trupper för att skydda maroniterna, men trupperna slöto sig till druserna och deltogo i deras missgerningar. Be-DRUSERNA. — BAALBEK.

rättelserna om de förskräckliga grymheter, som då föröfvades, nådde inom kort till Europa och förmådde stormakterna der, med Frankrike i spetsen, att gripa in. En fransk krigshär ditsändes år 1860 och underlade sig landet. Sultanen måste nu bekväma sig till att ordna förhållandena bättre än förut. Från den tiden bilda Libanon och Antilibanon en särskild provins, som alltid skall styras af en kristen guvernör. Under denna nya ordning har utvecklingen gått jemförelsevis raskt framåt på Libanon.

Vi återtaga nu berättelsens tråd. KL var omkring 10 f. m. då vi kommo till Baalbek. En bild af staden synes på sid. 200. Den är andra österländska städer lik. Gatorna äro smala men dock ganska rena. De flesta husen ligga inpå gårdarna, hvilka mot gatan äro begränsade af en mur. Invånarnes antal lär vara omkring 2,000, af hvilka mer än hälften äro kristna, de öfriga muhammedaner. Den engelsk-syriska missionen har här en blomstrande flickskola. Grekerna hafva två kloster, maroniterna två. I staden finnas åtskilliga hotell. I vårt kontrakt hade vi gjort upp med vår dragoman, att vi skulle bo på hotell Palmyra, som lär vara det förnämsta. Emellertid förde han oss till ett annat. Jag frågade: »Är detta hotell Palmyra?» — »Ja», svarade han. Men när vi kommo in på gården, fingo vi se en skylt, på hvilken stod: »Hotell Europa». Vi förklarade genast och det med barskt allvar för honom, att vi icke ämnade låta bedraga oss, och fordrade, att han genast skulle föra oss till hotell Palmyra. Han blef riktigt flat men lydde våra order. Hotell Palmyra var för öfrigt icke något synnerligen trefligt hotell. Der i Syrien gäller det för att vara förstklassigt, men om det låge i Europa, så skulle det räknas till tredje eller fjerde klassen. För oss, som under vår färd hade bott i de eländiga husen i byarna, var det emellertid riktigt storartadt att nu komma in här i möblerade rum samt få riktig mat att äta.

Man lade för oss en bok, i hvilken vi skulle skrifva våra namn. Det var ju alldeles som i Europa. När värden fick veta, att vi voro svenskar, så visade han oss i boken, att de svenska prinsarne Karl och Eugen hade varit der år 1885. »Men», sade han, »de hade icke mycken nytta af sin färd hit. De kommo en afton; det regnade dug-2 204

tigt, och följande morgon vände de åter. Det var så mycket, att de hade varit i Baalbek, men ingenting hade de sett af det sevärda der.»

Hotellets yttre presenterade sig någorlunda snyggt utåt gatan, men inredningen var öfver all beskrifning tarflig. Dörrar, golf, väggar, tak, stolar, bord, skåp, trappor, fönster och veranda, allt var så illa hyfladt, illa måladt, illa hopkommet, att man icke ser dess make ens i den tarfligaste bondgård i vårt fädernesland. Sängarna voro dock rätt bra. Maten likaså. Egaren var en grek.

Baalbek hette under den gamla romerska tiden Heliopolis, ett grekiskt namn som betyder solens stad. Detta namn tyder på, att man derstädes dyrkade solen, och Baal var ju i Syrien solgudens namn. I andra århundradet efter Kristus byggde den romerske kejsaren Antoninus Pius åt Jupiter ett stort tempel, som ansågs såsom ett af verldens underverk. Egentligen var det två tempel på samma plats, ett större och ett mindre. Det större var helgadt åt alla Heliopolis gudar, det mindre åt solguden. I Heliopolis dyrkades jemte Baal isynnerhet Venus eller Astarte. Kejsar Theodosius den Store (omkr. år 400) förstörde det stora templet i Baalbek och byggde i dess ställe en kristen kyrka, af hvilken numera endast obetydliga ruinrester återstå. Baalbek blef sedermera säte för en kristen biskop. I trettonde århundradet blef det förstördt. Ruinerna af detsamma upptäcktes åter i midten af sextonde århundradet af europeer.

Baalbeks egentliga märkvärdighet äro ruinerna efter det gamla templet. Och de äro verkligen en märkvärdighet, hvars make man får leta efter. En del af dem synes på bilden sid. 200.

Naturligtvis gjorde vi oss genast redo att gå ut och bese dessa ruiner. Tillåtelse dertill köper man sig af myndigheterna. Man kommer in vid sydöstra änden och vandrar genom en underjordisk gång, som är omkring 135 meter lång. Två sådana långa, hvälfda underjordiska gångar äro byggda under templets förgård samt äro på midten förenade med hvarandra genom en tvärgång, som också är hvälfd. De äro byggda af stenar af olika storlek men allesammans mycket kolossala. Vi mätte några af dem. De voro fyra à fem meter långa och omkring tre meter breda, sannolikt äfven lika tjocka.

Hvad detta vill säga, skall man förstå, om man betänker, att man i en sådan sten skulle kunna urhålka ett rätt stort boningsrum. Huru man i gamla tider burit sig åt för att bygga med sådana block, är icke lätt att begripa. Något murbruk för att hålla dem samman har man icke behöft. Deras egen tyngd har varit murbruk nog.

Sedan vi sålunda passerat från öster till vester under tempelförgårdens hela längd, kommo vi på en bred trappa upp till sjelfva förgården. I östra ändan, dit vi först begåfvo oss, har man den af romarne så kallade porticus. Den ligger ungefär sex meter öfver jorden ofvanför en grön, vacker trädgård. Man antager, att en stor bred trappgång af sten i den gamla tiden fört dit upp. Den är dock nu fullständigt försvunnen. Dess stenar hafva säkert fått tjena såsom material till ett fästningsverk, som under medeltiden byggdes här.

Porticus, byggd af väldiga stenblock och pelare, bildar en aflång fyrkant, elfva meter bred samt några och fyratio meter lång. Vid dess inre långvägg befinna sig tre stora portar; den mellersta var 7 meter bred, de mindre 3 meter. Höjden var i proportion derefter. Blott en af de smalare portarne är nu öppen, de andra äro igenmurade. Genom denna port kommer man in på en gård, som har form af en sexhörning. Den var 60 meter lång och 76 meter bred samt omgifven af ståtliga gemak och pelargångar, men f. n. finnas-endast grundmurarne och några mindre delar af väggarna kvar.

Från denna förgård kom man genom en tredubbel portal in l den stora förgården. Endast den norra tredjedelen af denna portal finnes ännu kvar. Förgården är 135 meter lång och 113 meter bred,, och på begge sidor af den samma funnos synnerligen prydliga gemak, af hvilka ännu vackra ruiner äro i behåll. Alla gemaken voro försedda med tak, och framför dem lupo rader af pelare.

I midten af förgården ligger en rätvinklig upphöjd plattform, på. hvilken finnas åtskilliga rester af en gammal byggnad, sannolikt den kristna kyrkobyggnad som, enligt hvad jag redan nämt, här på platsen byggdes af kejsar Theodosius. Huru stor hela denna gård är, kan man förstå, när man tänker sig, att Upsala domkyrka ledigt skulle kunna flyttas in på den samma; och omkring henne skulle man ändå2

få en öppen plats, på hvardera ändan 9 meter och på hvardera långsidan 31 à 32 meter bred.

Från förgården kommer man vidare till det egentliga stora templet, af hvilket nu ej mer återstår än sex väldiga pelare. Det är dessa, som läsaren ser på bilden på sidan 200. Pelarne äro vid pass 19 meter höga. Ofvanpå dem hvilar en rikt utsirad gesims, 51/, meter hög. Pelarne sjelfva äro 7 meter i omkrets och bestå hvardera af tre delar. Dessa delar voro ursprungligen hopfogade med hvarandra på det sätt, att stora hål voro borrade i öfre änden af det underliggande och nedre änden af det öfverliggande blocket. I dessa hål, som passade precis emot hvarandra, voro grofva jernbultar insatta. Detta visste araberna och hafva derför på det mest barbariska sätt på olika ställen huggit sig in i pelarne för att komma åt jern-bultarne. Derigenom äro pelarne så skadade, att man kan vänta, att de skola ramla omkull när som helst. Sannolikt skall det icke heller dröja länge, innan det sker, allra helst som jordbäfningar icke äro sällsynta här i trakten. På hvarje långsida af templet stodo ursprungligen 18 sådana pelare, på hvardera gafveln 10. De flesta af dem ligga nu i bitar strödda omkring. Templet stod på en hög underbyggnad, som låg ungefär 15 meter öfver den omkringliggande marken.

På södra sidan om detta tempel låg det mindre, det s. k. soltemplet. Det stod äfven på en särskild, hög underbyggnad. Det var utan sammanhang med det större templet och var lägre än detta. Detta tempel synes ock på bilden. Det är ett af de bäst bibehållna och vackraste gamla byggnadsverk, som finnas i Syrien. Det var

ursprungligen omgifvet af pelarrader. Afståndet emellan pelarne och sjelfva tempelhuset bildade en bred gång, täckt af stora, på undre sidan konstrikt utsirade stenplattor. Pelargången på norra långsidan är nästan hel och hållen kvar. På sydsidan stå ännu 4 pelare upprätt, synliga på bilden. En femte har fallit omkull mot tempelhusets vägg och står så ännu i dag, såsom läsaren ock kan se på bilden. Portalen är utomordentligt vacker, tempelhusets inre likaså. En bild af detta senare synes på sid. 208. Man häpnar, när man tänker på, hvad hedningar offrat och gjort för att ära sina gudar.BAALBEKS TEMPELRUINER.

207

Under de timmar, vi tillbragte i templet, följde oss ständigt en man. Vi visste icke, hvad han egentligen ville, men förstodo snart, att han var väktare. När kl. var 3, fordrade han, att vi skulle gå vår väg, emedan ingången skulle stängas. Vi låtsade först icke förstå honom utan gingo på ogeneradt, men till slut rättade vi oss efter hans tillsägelse. Vi gingo ut genom samma underjordiska gång, som vi hade kommit in. Vår ledsagare passade då på tillfället att midt i gången tända eld på en hög sopor, som han hade sammanrafsat. Det der var mindre behagligt, men mannen tyckte sig hafva ställt till ett fyrverkeri och begärde drickspengar: »backschis», som det på arabiska heter. När vi vägrade, blef han ond, men det kunde icke hjelpas. Vi gingo vår väg, och han fick söka betalning för sitt fyrverkeri, hvar han kunde.

Sedan vi kommit ut, gingo vi omkring templets yttre för att se på murarne, hvilka äro något alldeles enastående i sitt slag. Ytter-muren på nordsidan är tre meter tjock och innehåller bl. a. nio stenar, hvardera 91/, meter lång och 4 meter hög. Detta är dock småstenar i jemförelse med trenne andra, som ligga i den vestra muren. Hvar och en af dessa är 19'/2 meter lång (= 66 fot), 4 meter {= 13'/a fot) hög och ungefär lika tjock. Det är de största byggnadsstenar, som man sett i något byggnadsverk i hela verlden. Någon har beräknat, att deras tyngd är så stor, att det fordrats 10 à 12 tusen menniskors förenade kraft för att lyfta en af dem från marken. Huru menniskor burit sig åt för att transportera dem från stenbrottet, som ligger omkr. 2 kilometer derifrån, och ännu mer huru de varit i stånd att lägga upp dessa kolossala block 7 meter högt, ty så högt ligga de, derpå hafva de lärde mycket grubblat. Då detta tempel byggdes, kände man ju hvarken krut eller andra explosiva ämnen, hade inga ångmaskiner eller annat sådant utan måste använda handkraft till allt. En ingeniör, som vi träffade i Jerusalem, menade, att man på vissa afstånd hade timrat trä omkring dem. Dessa omtim-ringar hade man sedan afrundat, så att de bildade kolossala hjul, förenade med hvarandra genom sjelfva stenen såsom genom en axel. Sedan hade man lindat långa linor omkring dem och med tillhjelp2 208

TJUGUSJETTE KAPITLET.

Ruiner af soltemplet i Baalbek (se sid. 206).BAALBEK.

209

af dessa rullat dem fram samt på uppförda sluttande plan eller banor upp till den höjd, der de nu ligga.

Ur berget hafva stenarne sannolikt blifvit utbrutna på det sätt, att man borrat en stor mängd hål, slagit torra träproppar i dem och sedan öst vatten på dessa. Den deraf förorsakade svällningen har sprängt ut blocken.

Vägen in till Damaskus från -vester (se sid. 214).

I Baalbek finnas äfven ganska väl bibehållna ruiner af ett annat mindre tempel, som vi också besågo. Hvad det ursprungligen varit, vet man icke, men i medeltiden har det användts såsom ett kristet kapell. Nu förfaller det allt mer och mer.

På aftonen vardt himlen öfverdragen med mycket tunga, svarta moln, och vi sågo, huru det häftigt regnade öfver Libanon. Det var lyckligt för oss, att vi hade kommit undan, ty om vi blifvit öfver-raskade der uppe af ett sådant regn, så hade det varit synnerligen obehagligt. Men nu fick det gerna regna för oss. I Baalbek föllo

allenast några droppar och hördes ett par väldiga åskknallar. Nästa dag var det klart och grannt igen.

Den 11 okt. foro vi från Baalbek tidigt på morgonen. Det var icke mer än 16° C. varmt. Ungefär en kvarts timmes väg sydost från staden finnes det stora stenbrott, från hvilket man hemtat sten till det nyss beskrifna templet. Naturligtvis besökte vi detta. Der ligger än i dag ett stenblock, som utan tvifvel varit afsedt att användas till tempelbyggnaden. Men det har aldrig blifvit färdighugget mer än på tre sidor och begge ändarne. Undersidan är alldeles ohuggen. Läsaren kan se en bild af detta block på sid. 201. Det öfverträffar vida de tre nyss beskrifna jättestenarna. Det är ungefär 217S meter långt, 41/3 meter högt och 4 meter bredt samt väger 1,320,000 kilos, d. v. s. så mycket, som man kan lasta på 132 starka jernvägs-godsvagnar. Ser läsaren närmare på bilden, så skall han finna, att på stenen ligger en man utsträckt i hela sin längd. Om man nu jemför honom med stenen, så får man ett begrepp om stenens storlek. Men ännu tydligare skall man fatta den af följande uträkning. Antag, att vi urhålkade stenen. Vi skulle då der kunna inreda en våning på fyra rum och kök med förstuga och handkammare. Köket skulle blifva 3 meter (= 10 fot) långt, 2 V3 meter (= 8 fot) bredt. Salen kunde bli nära 5 meter (= 16 fot) lång och hvart och ett af de öfriga rummen 4 meter (= 13 fot) långt. Alla fyra rummen skulle bli mellan 3 och 4 meter (= 12 fot) breda och lika höga. Det vore i sanning en rätt försvarlig våning. Och allt detta i en enda sten! Hvad tycks om det? Hvilken byggmästare hos oss tror sig om att taga stenen och lägga in den i en vägg?

I närheten af denna koloss finnas äfven andra stenblock. Två af dem stå på ände, såsom också bilden visar, och de äro mycket kolossala, äfven de, men ändock små i jemförelse med den nyss beskrifna. Vi knackade oss några bitar ur den stora stenen, innan vi lemnade denna minnesrika plats. TJUGUFJERDE KAPITLET.

Antilibanon. — Zebedani. — Ankomst till Damaskus.

år väg gick nu längs Antilibanon. Den var mycket brant ömsom upp och ömsom ned. Öfver åkerfält, som vi passerade, pågick plöjning, och det var verkligen ömkligt att se, huru den gick till. De plogar, som användes, voro till den grad eländiga, att man hos oss knappt kan föreställa sig maken. Vi stannade på ett ställe och sågo på. Plogen ref icke upp ett enda tistel- eller ogrässtånd utan kryssade bara emellan dem. Man kan lätt tänka sig, huru fruktbar jorden i och för sig måste vara, när hon, trots denna eländiga skötsel, kan föda en så pass stor befolkning, som der är. Hvilka skördar skulle hon icke bära, om hon blefve ordentligt skött och gödslad! Vi rastade i en by för att äta frukost. Det var en af de eländigaste byar, vi sågo på hela vår väg. Befolkningen såg äfven ytterst fattig ut. Alldeles intill det ställe, der vi rastade, låg en moské, som utgjordes af ett fyrkantigt ihåligt stenröse med platt lertak. På den samma fanns icke något fönster. Ingången var knappt så hög, att man kunde gå rak der in.

Om vintern lär här falla mycket snö, så att allt snöar ned. Menniskor och djur hålla sig då inne i flere veckor i fullkomlig overksamhet under snön. Om en menniska eller ett djur dör, så kastas kroppen ut i snön, der han får ligga, tills marken blir bar igen, så att man kan börja att röra sig.2 I 2

TJUGUSJUNDE KAPITLET.

Här hvilade vi vid pass en timme. Sedan stego vi åter upp på våra hästar och redo vidare. Vår väg gick utefter kanten af en svindlande afgrund. Det var såsom att rida i takrännan af ett hus af kanske 1,500 fots höjd. Det kändes mycket obehagligt. Den utsigt, vi hade, var emellertid majestätisk. 1 botten af afgrunden sågo vi såsom ett smalt band slingra sig fram. Det var den jernväg, som var under anläggning mellan Bejrut och Damaskus. Menniskorna, som arbetade på densamma, sågo ut som små svarta knappnålar. Jag var riktigt rädd, att någon olycka skulle hända. Hade hästen allenast stigit två, tre decimeter åt sidan, så hade det burit af ner i djupet, men nu hände, Gud vare lof, ingen olycka.

Sedan vi väl kommit ned ifrån höjden, hade vi ett litet stycke ganska god väg, så att vi t. o. m. kunde förmå våra lata hästar att lunka en liten smula. Det bekom mig likväl icke riktigt bra, ty om några minuter föll min häst framstupa. Jag störtade öfver hans hufvud med ansigtet mot marken och blef illa flådd på hakan och näsan, så att jag flere dagar såg förfärlig ut. Någon annan skada led jag icke. Hård panna har jag alltid haft, och den kom mig väl till pass denna gång, liksom många gånger förut. Hvad hade det dessförutan varit af mig den dag, som i dag

är?

Kl. 4 på eftermiddagen nådde vi en by eller stad, som hette Zebedani, der vi skulle blifva öfver natten. På afstånd tog sig byn mycket vacker ut. Den är omgifven af en yppig grönska. Vi trodde oss komma till en riktigt herrlig plats, men när vi väl voro inne i byn, fingo vi se på annat. Den såg ut alldeles såsom andra arabiska byar. Invånarnes antal i Zebedani lär vara omkring tre tusen. Hälften af dem äro kristna, de öfriga äro muhammedaner. De lefva hufvudsakligen af inkomsten från sina trädgårdar. Zebedaniäpplen äro en berömd handelsvara.

Vi togo in i ett muhammedanskt hus, som var någorlunda hyggligt. Det låg, såsom alla husen, inne på gården, och gården begränsades af en mur emot gatan. Det rum, som anvisades oss, var bättre, än vi voro vana vid från Libanon. Vi tittade ut en liten stund i staden. Folket satt i långa rader i portarne och utefter gatorna —

alldeles som i fordom tid var vanligt — och pratade med hvarandra. De flesta voro kvinnor och barn, och vid nästan hvar och en af dem låg ett eller två får med hufvudet i deras knä. De matades med mullbärsblad, hvilket såg ganska trefligt ut. Jag frågade, hvarför man så gjorde. Man svarade: >Det sker för fårens gödning. När de äro så mätta och feta och lata, att de icke vidare sjelfva äta, så stoppar man mat i dem.»

Mullbärsträdet gör befolkningen i österlandet mycket stor nytta. Dess blad skördas på våren till föda för silkesmasken. Sedan växa nya blad igen, hvilka användas till foder åt får och getter.

Getterna äro alldeles lika våra. Men fåren äro af en ras, som jag aldrig förr sett. Deras svans är såsom en stor, tjock kudde, som hänger ned ända till knäna på bakbenen.

Kl. omkring 6 åto vi vår aftonmåltid ute på gården. Der var mycket rörligt. Jemte oss sutto der två muhammedanska familjer. Vårt öfriga sällskap bestod af fem hästar, en åsna, två oxar, fyra får och en get. Man kunde under sådana förhållanden icke begära, att det just skulle vara mycket snyggt på gården. Men man får finna sig i allt. Och det må jag säga: sämre sällskap har jag varit i. Ingen af oxarne söp eller svor, och ändå voro de bara oxar. Åsnan vrålade väl ibland men sade inga oanständiga ord, sådana som man kan få höra i menskliga sällskap t. o. m. af personer, som kallas bildade.

En liten gosse i gården hade ondt i ögonen. Folket trodde, att jag var någon doktor, och frågade mig. Jag tittade på honom såsom en snusförnuftig läkare samt ordinerade varma vattenkompresser. Det tyckte de om och voro mycket vänliga mot oss, och det var det allra bästa. Ack, att de kände evangelium!

På natten blef Rosendahl sjuk och fick upprepade våldsamma kräkningar. Det såg ganska ruskigt ut, och jag tänkte: »Hvad månde här blifva utaf?» Ingen annan läkare än Gud hade vi att vända oss till. Men det behöfdes icke heller någon annan. I de flesta fall skulle man väl ock reda sig alla andra förutan. Men hvem tror, att det är Gud, som har skapat himmel och jord? Luther säger på sin ålderdom, att han just hade begynt att tro det.2 214

TJUGUSJETTE KAPITLET.

Som vanligt redo vi våra färde tidigt följande morgon. Det var ganska kallt, icke fullt 70 C. Husbonden i gården var klädd i får-skinnspels. Vi hade litet på oss, så att vi efter en stunds ridt måste stiga af våra hästar och springa för att hålla oss varma. När solen gick upp, blef det emellertid varmt. Färden var mycket besvärlig. Rosendahl var matt och illamående, och jag undrade mången gång, huru det skulle gå för oss. Jag tillsade vår dragoman, att han skulle taga närmaste vägen ned till den franska landsväg, som går emellan Bejrut och Damaskus, på det att vi skulle kunna i händelse af behof skaffa ett åkdon från Damaskus för att skjutsa Rosendahl. Kl. 1,30 kommo vi också in på den samma. Det är en bred, präktig väg. Den eges af ett bolag, och de, som vilja begagna sig af den samma, måste betala vägpenningar. Mellan Bejrut och Damaskus går diligens tvenne gånger om dagen för att befordra post och resande. Att komma in på denna väg var nästan som att komma till Europa. Här mötte vi nu långa foror af åkdon, dragna af två, tre, fyra mulåsnor. Dess bättre behöfde vi icke hemta någon vagn för Rosendahl. Gud höll honom uppe, och kl. 2,15 e. m. redo vi in i Damaskus. På sid. 209 ser läsaren en bild,

framställande den väg vi kommo. Det var på venstra sidan om floden. Gatan på andra sidan var den väg, på hvilken vi sedan redo ut, när vi foro ifrån Damaskus.

Alldeles invid floden till venster, dock icke synligt på bilden, ligger det hotell, der vi togo in. Det var hotell Viktoria, som skall vara stadens bästa hotell (se kartan sid. 216). Det var också bra. Som vi voro trötta, sofvo vi först en stund på eftermiddagen. Det kryade upp både mig och Rosendahl, så att vi kunde gå ut och bese staden på aftonen. Men nu stanna vi i berättelsen för denna gång. När en sådan ryttare som jag utan annan skada än en flådd näsa och haka fullbordat ridten öfver Libanon, så har han skäl att tacksam utropa: Allt hittills har Herren hulpit. TJUGUÅTTONDE KAPITLET.

Damaskus.

amaskus är den äldsta stad, som finnes i verlden. Det har funnits städer, som varit lika gamla eller äldre, t. ex. Babylon, Nineve, Memfis m. fi. Men alla dessa äro längesedan utplånade från jorden, medan Damaskus ännu står kvar. Flere gånger af fiender intaget och härjadt har det dock alltid rest sig igen, och är än i dag en mycket betydande stad, den största i Syrien och hela vestra Asien.

Den judiske historieskrifvaren Josefus omnämner en sägen, att Damaskus ursprungligen skall vara bygdt af Uz, en sonson till Sem, Noaks äldste son. Detta må nu vara en saga. Men redan i Abrahams dagar omtalas staden såsom en bekant plats (i Mos. 14). I det israelitiska folkets historia spelade den en vigtig rol. David eröfrade den och lade den under sitt välde (2 Sam. 8: 5). Men kort efter Davids död återtogs den af Reson, som blef konung i Syrien (1 Kon. 11: 23 följ.). Under den följande tiden förekommo ofta krig mellan konungarne i Damaskus samt Israels och Juda riken. Omkring år 750 f. Kr. eröfrades staden af assyrierna. Sedan kom den under de olika verldsriken, som följde på hvarandra: det babyloniska, persiska, macedoniska och romerska. I sjunde århundradet e. Kr. eröfrades den af araberna och 1518 af turkarne, hvilka den än i dag tillhör.

Judar hafva funnits i Damaskus sannolikt allt sedan Davids dagar. På Kristi tid måste de hafva varit mycket talrika. Kristendomen vann ock tidigt ingång bland dem, såsom nya testamentet vittnar. I början af det judiska kriget (år 66 e. Kr.) blefvo enligt Josefus berättelse io tusen judar dödade der.

Damaskus är beläget i en mycket fruktbar och herrlig dal vid kanten af den stora syriska öknen samt omgifvet på tre sidor

Plan k arta öfver Damaskus (se sid. 218).

af berg, från hvilka talrika bäckar flyta ned. För sitt vackra läge har staden af araberna fått många benämningar, såsom »österns öga», »skönhetens halsband», »den paradisdoftande» o. s. v. Redan i urgammal tid betraktade araberna den samma såsom ett återsken af paradiset, så att hela himmelens herrlighet hade sin motsvarighet i Damaskus. Araben tänker sig nämligen enligt Koran paradiset såsom en trädgård, der bäckar af friskt och klart vatten rinna öfver allt och frukterna hänga honom i munnen. Något sådant hade han aldrig sett på den arabiska halfön, som till största delen är en

Den engelske konsulns gård i Damaskus (se sid. 221).

öken. Men i Damaskus fick han se det. Derför äro ock de arabiska dikterna fulla af beröm öfver både staden och dess trädgårdar.

En europé, som kommer från odlade och vackra trakter, kan naturligtvis icke känna det samma, när han får se Damaskus. Någon hänförelse erfor åtminstone icke jag. Likväl måste man medgifva, att stadens belägenhet är mycket skön, samt att de omgifvande trädgårdarna verkligen äro storartade och praktfulla.

Då det utan tvifvel skall intressera läsaren att få en föreställning om staden, har jag på sid. 216 intagit en plankarta öfver densamma. Planschen n:o IV visar en fotografisk vy öfver staden.

Staden ligger ganska högt, nära 700 meter öfver hafvet. Till följd deraf har den ett tempereradt klimat, så att

våren icke inträder förr än in i mars. Genom staden flyter en flod, som heter Barada. Hon kommer från Antilibanon och har under sitt korta lopp en mycket stor mängd tillflöden af bäckar, som rinna både från norr och från söder. Det är ett stycke af denna flod läsaren ser på bilden sid. 209. På plankartan kan man ock följa hennes lopp genom staden.

Det var i denna flod, som apostelen Paulus döptes, om hvilken händelse Lukas berättar, att Ananias, herrens lärjunge, kom till honom, öppnade hans ögon, som blifvit bländade, och sade till honom: Och nu, hvarför dröjer du? Stå upp, låt döpa dig och twå af dina synder, åkallande herrens namn (Apg. 22: 16). Hvar och en kan lätt begripa, att det var af mycket stort intresse för mig och min reskamrat att stå vid stranden af floden och tänka på den nu nämda händelsen samt de utomordentligt vidtgående följder, som fariseen Sauli öfvergång hade för kristendomens utbredning. Han hade kommit till Damaskus med fullmakt af öfverstepresten i Jerusalem att fängsla och till Jerusalem föra de judar i Damaskus, som hade slutit sig till na-zarenernas parti. Men på vägen omstrålade honom ett starkt sken från himmelen. Han föll till marken och hörde en röst: Saul, Saul, hvarför förföljer du mig? Han svarade: Hvem är du, Herre? Och Herren sade: Jag är Jesus, den du förföljer. Sedan tillsade han honom att gå in i staden; der skulle han få veta, hvad han vidare skulle göra. Bländad af skenet lät han leda sig in i staden, der han tillbragte tre dagar i bön och fasta. När Ananias fick uppenbarelse och befallning att gå till honom, vardt han först rädd, ty han visste,

i hvad ärende Saulus var kommen. Men när Herren sade, att Saulus var ett af honom utvaldt redskap, då fattade han mod och gick. Den häftige förföljaren Saulus blef från denna stund den ifrige apostelen Paulus, som om sig längre fram i tiden kunde bekänna, att han hade arbetat mer än alla de andra apostlarne. Det var karaktär i Paulus mer än kanske i någon annan. Hvad han trodde, det trodde han med besked, och hvad han gjorde, det gjorde han med besked. På den tid han var farisé, var han sådan, att han om sig kunde säga, att han öfverträffade alla samtida i nit för judendomen. Då förföljde han de kristna med en ifver utan like. Han trängde in i husen, släpade dem i fängelse och marterade dem med stor grymhet för att tvinga dem att häda Jesu namn. Ja, han nöjde sig icke med att göra det i Jerusalem utan förföljde dem äfven i andra städer. Sådan är hans egen bekännelse om sig. Sedan han deremot blef Jesu vän, var han sådan, att han kunde med sanning säga: För mig är det att lefva Kristus och det att dö en vinning. Hela hans lif gick upp i Kristus, alla hans tankar rörde sig omkring honom, alla hans planer gingo ut på att förherrliga Jesu namn. Han företog ingen resa för nöjes skull utan endast för att bära omkring Jesu namn till syndare, att de måtte tro och blifva frälsta. Och han kunde icke tänka sig högre lycka än att en gång få lida döden för detta dyra namns skull. Den lyckan vederfors honom också till sist.

Det var alltså här i Damaskus, som denna stora vändning hos den store mannen med den kraftfulla karaktären inträdde. Det var verkligen i denna flod han blef döpt till Jesu namn, aftvående sig judendomen och synden samt iklädande sig Kristus Jesus. Aldrig har ett dop haft större betydelse för den kristna kyrkan än just detta.

Damaskus eller Damas, som staden nu vanligen kallas, är egentligen icke till omfånget någon stor stad. Den är vid pass två kilometer lång. Dess bredd vexlar emellan en och två kilometer. Man vandrar rundt kring hela staden till fots på 2 à 2'/, timmar.

Hvad beträffar folkmängden, så uppgifves den mycket olika. Somliga räkna 150,000 själar. En engelsk missionär, som vi träffade i Damaskus, uppgaf 180,000. 1 det hotell, der vi bodde, påstod värden,

att staden hade minst 300,000, sannolikt 350,000 inbyggare. Såvidt jag förstår, bör man anse redan den första uppgiften vara ganska öfverdrifven. Hvar skulle en sådan massa menniskor få rum i en stad af icke större omfång, der de högsta husen endast äro två våningar höga? Af invånarne lära omkring 18,000 vara kristna och 6,000 judar, de öfriga muhammedaner.

Såsom synnerligen betecknande för österländska förhållanden må här nämnas att, såsom jag redan förut omtalat, i Damaskus utgifves endast en tidning, och denna utkommer endast en gång i veckan. Den är officiel samt

skrifven på arabiska och turkiska. Någon af enskild man utgifven tidning finnes der icke. Tidningsgräl har man alltså ingen föreställning om. Folket sköter hvar och en sitt. Skomakaren gör skor och herden vallar kor, men Gud och sultanen få regera verlden, bäst de kunna. I staden finnas endast två boklådor, och de äro ytterst eländiga.

Damaskus har naturligtvis post men ingen brefbärare. Hvar och en får gå till postkontoret och höra efter, om han har något bref. Eller ock får han ställa om saken på något annat sätt. Der fins äfven telegraf men inga allmänna telegramutbärare. Telegrafen öppnas icke förrän kl. 9 på morgonen.

Staden har gator i mängd men inga gatunamn eller husnummer. Alla gatorna äro smala och krokiga. Ett enda undantag derifrån gör den s. k. Raka gatan, som verkligen är rak och har ett namn. Den är vid pass 1 V, kilometer lång, men smal är hon, ehuru bredare än de andra gatorna. I forna tider måste hon hafva varit mycket ståtlig. Genom gräfningar har man nämligen funnit, att hon haft en bredd af några och trettio meter. Genom rader af korintiska pelare var hon delad i olika banor för ridande eller körande samt för gående. Lemningar af pelarne har man funnit nästan i gatans hela längd men på ett djup af tre à fyra meter under den närvarande jordytan. Denna gata omnämnes redan i Apg. 9: 11. Vid den Raka gatan, i en viss Judas hus, bodde aposteln Paulus de tre första dagarne af sin vistelse i Damaskus.

Gatorna i Damaskus äro mycket dammiga och smutsiga. MedanDAMASKUS' INVÅNARE. — GATOR. — HUS.

vi voro der, rådde en stark solhetta, och dammet var förfärligt. För att något hjelpa upp saken, spolades gatorna styckevis, hvilket skedde på det sätt, att en man gick utefter gatan, bärande på ryggen en stor lädersäck, fylld med vatten. Ur denna sprutade han vatten litet hit och litet dit. Det hjelpte knappt för ögonblicket, och om några minuter kunde man icke märka något spår deraf.

Husen äro, när de betraktas från gatan, allt annat än inbjudande. Vanligtvis ser främlingen ingenting annat än en ganska dåligt underhållen mur samt en ful och rucklig port. Kommer man deremot in i husen, så får man på många ställen se en ofantlig prakt utveckla sig. På sid. 217 ser läsaren det inre af den engelska konsulns i Damaskus hus, på sid. 232 gården till en rik privatmans bostad. Hos oss i vesterlandet lägges den prakt, som vi förmå att åstadkomma i våra hus, utåt gatan — till ett skådespel för dem, som passera der förbi, under det gården ofta ser ganska tarflig ut, för att icke säga alltför tarflig. Den rike österländingen deremot bryr sig icke om att visa den förbigående främlingen någon synnerlig prakt. Den förbehåller han sig sjelf inåt gården, på hvilken han och hans familj och vänner skola vistas. Der vill han hafva det så trefligt, som det står i hans förmåga att åstadkomma det. Bakom den fula porten och muren förundras man öfver att finna en gård, belagd med marmorskifvor i mosaik, prydd med en stor vattenbassin, också af marmor, samt en springbrunn, omgifven af växter och konstsaker o. s. v. Kring väggarne ligga vanligen mjuka madrasser med dyrbara öfverdrag och dynor (se bilden å sid. 224).

De förmögna muhammedanerna föra i allmänhet ett makligt lif. Isynnerhet gäller detta kvinnorna. Bilden på sid. 224 talar ock tydligt derom. Der sitter hon, frun i huset, med en stor turkisk pipa vid sin sida.* Kaffe, tobak och sötsaker äro hennes förnämsta njutningsmedel.

Festligheter, såsom bröllop o. d., inom de förmögna muhammedanska familjerna firas med mycken pomp och många ceremonier. Till förlustelserna dervid hör äfven dans, dock icke såsom hos oss,

* Se beskrifningen på dessa pipor sid. 180.222

der gästerna dansa med hvarandra, utan dans af dansörer och danserskor, vanligen legda, som uppträda inför gästerna. Alldeles samma sed som på Kristi tid, hvilket man kan se af berättelsen om Hero-dias dotter. Vid Herodes gästabud gick hon in och dansade för de församlade, hvilket behagade Herodes så väl, att han med en ed

lofvade henne, hvad helst hon begärde, allt intill hälften af hans rike

(Matt. 14: 6 följ.). En bild af en sådan danserska med accompanjerande ci-terspelerska ser läsaren här bredvid.

Under sommaren lefva invånarne af den mindre bemedlade klassen nästan

uteslutande af frukter, vanligen omogna. Trots den starka dagg som faller, och den dermed förbundna afkylningen sofva de vanligen på de flata taken, hvilket vållar dem många sjukdomar.

Någon egentlig sundhetsvård förekommer icke i staden. Endast de talrika, fula, herrelösa hundarna utgöra ett slags sundhetspolis, emedan de äta upp allehanda afskräden, som af invånarne kastas ut på gatan. Om vintern inträffar ofta till följd af stadens höga läge frost. Något sätt att uppvärma sina bostäder hafva invånarne likväl icke. När det är kallt, så frysa de, när det är varmt, så svettas de. Det ena får taga ut det andra.

Damaskus är af gammalt berömdt för sin industri och handel. Ännu i dag är det ock i detta afseende framstående, nämligen efter österländskt sätt att se. Bland de förnämsta varor, som der tillverkas, äro sidentyger, dels släta, dels mångfärgade, dels guld- och silfver-broderade. Mycket vanliga äro äfven träarbeten med inläggning af

Österländska danserskor (se texten här bredvid).

ben. Ytterst fint utsirade fruntimmersskodon synas ock vara en begärlig handelsvara. En egendomlig, allmänt begagnad sort af skor finnes afbildad här bredvid. De äro af svart trä med sirliga inlägg af hvitt ben, ytterst obekväma att gå på, samt skramla mycket på stengolfven. Fötterna stickas in i de breda öglorna ofvanpå sulorna.

För öfrigt utbjudes allt möjligt till salu. Allt mer och mer tränga sig dock europeiska varor in och skjuta undan de inhemska. Den tid torde icke vara långt borta, då det industri- och handelslif, som nu utgör en af stadens mest intressanta företeelser, är en saga blott. Det måste förr eller senare kväfvas af den europeiska fabriksverksamheten. Sådant känner araben instinktmessigt sjelf och derför hatar han européen. Att rätta sig efter de nya förhållandena, dertill är han för konservativ och för stolt. Hellre få de då krossa honom.

Damaskus säges ega mer än 200 moskéer. Den ståtligaste bland dem synes på pl. n:o IV. Den var fore slutet af sjunde århundradet en kristen kyrka, helgad åt Johannes Döparen, hvars hufvud man der enligt sagan hade förvaradt i ett skrin. Moskéns mellanskepp bildades af 80 väldiga, mångfärgade pelare af porfyr, granit och marmor. Den hade tre minareter. Den förnämsta af dem kallades »brudens minaret». Folket tror nämligen, att Jesus på den yttersta dagen skall stiga ned på denna. När vi voro i Damaskus, var moskén nyss genom eldsvåda förstörd men skulle repareras igen.

När araberna år 635 belägrade Damaskus, delade de sin här i flere afdelningar, som angrepo staden från motsatta sidor. Den östra afdelningen stormade muren. Då invånarne sågo det, slöto de förbund med de öfriga afdelningarnas befälhafvare och öppnade frivilligt sina portar för dem. De från olika håll intågande trupperna möttes vid Johanneskyrkan midt i staden. Följden var, att halfva staden ansågs såsom eröfrad, den andra hälften deremot såsom frivilligt uppgifven, och det var till stor lycka för de kristna invånarne, som blefvo väl behandlade. Kyrkan delades så, att de kristna fingo behålla den

Skor från Damaskus.

vestra delen, medan muhammedanerna gjorde den östra hälften till en moské! Senare kom dock hela byggnaden i muhammedanernas våld.

Damaskus är efter invånarnes religion indeladt i tre hufvuddelar: det judiska, det kristna och det muhammedanska kvarteret. Det judiska kvarteret ligger nu, alldeles som på aposteln Pauli dagar, omkring den Raka gatan. Norr derom ligger det kristna kvarteret.

Muhammedanska kvinnor (se sid. 221).

Kvarteren äro vidare delade i mindre afdelningar. Förut voro dessa skilda från hvarandra genom portar af trä, hvilka öppnades och stängdes af en väktare. Nu finnas dessa icke mer.

Invånarne äro mycket förtjusta i sin stad. De äro också, hvilken religionsbekännelse de än må tillhöra, kända för sin fanatism. Muhammedanen i Damaskus är stolt och okunnig på samma gång. Han känner vesterlandets öfverlägsenhet och begagnar hvarje tillfälle att gifva sin förtrytelse deröfver luft.

TJUGUNIONDE KAPITLET.

Ströftåg i Damaskus.

år första vandring i Damaskus gällde de s. k. basarerna. De utgöra aflånga, öfvertäckta, till största delen icke stenlagda gator med butiker och handtverksverkstäder utåt gatan. En föreställning om utseendet af en basar kan läsaren få genom bilden på sid. 233. Han må nu tänka sig hela, långa gator med dertill hörande tvärgator, som se ut på detta sätt. Butikerna och verkstäderna äro mycket ruckliga och i allmänhet små, ungefär två meter breda. Mellan hvarje butik är en dubbel vägg. I det tio à tolf centimeter breda mellanrummet mellan dem skjutes porten in, när man öppnar butiken. Märkas bör dock, att man just under tiden för vår vistelse i Damaskus höll på att bygga nya basarer af sten, hvilka artade sig till att blifva något helt annat. Dock voro äfven de mycket smala.

Som läsaren ser af teckningen, sätta köpmännen ut en del af sina handelsvaror på sjelfva gatan. Det samma göra handtverkarne med sina saker. Utanför snickarens verkstäder stå bräder, limpannor, verktyg och annat sådant på gatan — för att icke tala om färdiggjorda saker. En del af arbetet försiggår äfven mångenstädes ute på gatan. Alla tyckas finna det helt naturligt. Ingen stöter sig derpå, ingen klagar deröfver. När man för sådana väghinder icke kommer fram, så viker man åt sidan.

Handtverkerierna befinna sig, med få undantag, på den lägsta ståndpunkt, man kan tänka sig. Vi stodo många gånger och betraktade handtverkarnes sätt att arbeta samt de varor, som de hade att sälja. Hvad tycks t. ex. om en svarfvarverkstad af följande beskaffenhet: Der sitter en man på marken. Framför honom äro nedslagna tvenne små stolpar. Mellan dem löper en axel, på hvilken det arbete sättes, som skall svarfvas. På axeln utanför den ena stolpen sitter ett hjul, omkring hvilket är lindadt ett snöre, fäst med begge ändarna i en båge. Denna båge håller svarfvaren i högra handen, skjuter den fram och tillbaka och vrider derigenom axeln alldeles så, som man hos oss ser urmakare göra, när de sitta och borra. Svarfjernet förer han med ena foten, medan han håller skaftet i venstra handen. En fördel har detta primitiva arbetssätt, nämligen den, att arbete derigenom beredes åt en ofantlig massa af menniskor, hvilka annars skulle blifva både arbets- och brödlösa. Hyran för en butik i basa-rerna sades vara 50 à 400 kronor.

I basarerna rådde en förskräcklig smuts, och dammet rök som riktiga moln. När man vandrar derigenom, kan man lätt begripa, hvilka förskräckliga smitthärdar de måste vara, och huru våldsamt farsoter, såsom kolera och andra, måste taga fart, när de bryta ut i en stad sådan som denna och andra liknande.

När man ämnar köpa någonting i basarerna, vare sig i Damaskus eller annorstädes i österlandet, så måste man framför allt veta, att säljaren är beredd på, att man skall pruta. Man bör derför pruta med besked och icke låta afskräcka sig af säljarens försäkringar. Ofta händer det, att han till sist med nöje tager emot fjerdedelen af det, som han från början begärt. Mer än hälften bör man åtminstone aldrig betala, ty redan det är oftast alldeles för mycket. Lägger han sin vara tillbaka, såsom hade han sagt sista priset, så må man gerna gå. I vanliga fall kan man vara säker på, att han kommer efter för att lemna henne till det erbjudna priset.

Ifrån basarerna gingo vi till telegrafen för att telegrafera hem. Ack en sådan telegrafstation! Jag vet icke, hvarest man i Europa skulle få se dess make. Huset, uppgången, rummet, allt var eländigt.

Yi begärde en blankett för att skrifva telegram på. Några sådana funnos icke. Vi begärde en bit papper; icke heller det var att få. Detta måste vi gå ut och skaffa oss sjelfva. När vi skulle betala, togo vi fram ett guldmynt på 10 francs. Det ville de icke vexla. Vi måste alltså gå ut och vexla det annorstädes för att lemna jemna pengar. Detta i Syriens största stad med en befolkning på kanske 150,000 inbyggare! Hvad skulle man säga, om man i Europa i en småstad på i à 2 tusen invånare finge se något dylikt?

Nästa dag, lördagen den 13 sept., fortsatte vi våra ströftåg genom basarerna. Der ser man den lifligaste tafla, som man kan önska sig, :af det muhammedanska folklifvet. Det är en obeskriflig röra af menniskor och djur och saker, värre än på någon marknad hos oss. På ett ställe pågår en liflig, ofta högljudd kommers. På ett annat sitter en köpman för tillfället ledig på sitt handelsbord och begagnar sin ledighet till att röka eller bedja eller begge delarne, medan han väntar, att Gud skall sända en köpare till honom. Här bakas tunna kakor, som, så snart de tagas ut ur ugnen, genast läggas fram till salu; der kokas karameller eller andra sötsaker; här hamrar en kopparslagare eller smed, der håller en snickare på att såga i tu en bräda på längden och brädans ände sticker en eller två meter ut på gatan, som den till stor del spärrar. Här kokar man i en svart och smutsig håla mat och serverar för billigt pris åt förbigående; der rostar en kvinna kaktusfrukter öfver en gryta med glödande kol. Hon sitter på gatan. Der åter tränger sig en man genom hopen, skramlande med ett par messingskoppar: det är en som bjuder ut någon läskedryck, som han bär i ett stort ler- eller glasliäril på sin rygg. Men se upp, här kommer en beduin ledande en kamel, som med sin packning upptager nästan hela gatans bredd. Det är m. e. o. en mångfald och ett virrvarr, som man måste hafva sett för att kunna sätta sig in i. Bilden på sid. 233 visar endast butikerna men icke lifvet på gatorna. Begge delarne kan man icke i en bild se på en gång. Det ena skulle skymma bort det andra.

Den långa raden af butiker och verkstäder afbrytes på ett ställe af ett turkiskt badhus, på ett annat af en stor kan eller försäljnings-2

magasin, som omsluter en rymlig gård. Här och der tittar man in? i en skola. Läraren och barnen sitta alla på golfvet. Framför dem står en bänk, på hvilken de lägga böcker och skriftaflor, när de icke-hafva dem i knäet. De läsa Koran högt, och medan de läsa, vagga-de kroppen i takt oupphörligt fram och tillbaka. Dörren ut åt basargatan är öppen, så att de ständigt hafva framför sig det vexlande lifvet der. Det måste fordras en ovanlig grad af lärareförmåga hos. den lärare, som skall kunna hålla sin egen och lärjungarnes uppmärksamhet vid makt under sådana förhållanden.

Från basarerna gingo vi till den Raka gatan och följde denna längs efter till den östra porten. Under vägen passade Rosendahl på och tog en fotografi af en del af henne. Läsaren kan se denna på sid. 240. Damaskus var, liksom andra österländska städer, i fordom tid omgifvet af starka murar. Af dessa återstår dock numera endast en del på stadens norra, östra och södra sida. Byggnadsstenarne äro af mycket olika slag. De understa lagren tillhöra den romerska tiden. Stenarna i dem äro stora och ligga på hvarandra utan något murbruk. De öfre lagren, som tillhöra en senare tid, äro murade med smärre sten..

På muren finnas många torn, dels runda, dels fyrkantiga men allesammans mycket förfallna. Den östra porten är af romerskt ursprung. Den bestod ursprungligen af trenne öppningar, en i midten,. 11 meter hög och 6 meter bred, samt tvenne mindre, en på hvardera sidan om den stora. Endast en af de mindre portarna är nu öppen,, de andra äro igenmurade.

Detta var således en af de portar, vid hvilka, enligt Lukas berättelse, judarne hade satt försåt för Paulus för att gripa honom, när han gick in eller ut ur staden. Huru underligt var det icke att tänka på denna historia. Tänk, om fienderna hade lyckats! Men Gud bevarade sin tjenare. Herrens ängel lägrar sig omkring dem, som frukta honom och hjelper dem ut (Ps. 34). Det fick Paulus erfara.

När vi gått ut genom porten, följde vi muren åt söder. (Se-kartan på sid. 216). Efter en kort vandring kommo vi till den kristna begrafningsplatsen. Den förnämsta grafven der är den helige Georgs-graf, som de kristna betrakta

med stor vördnad. I ett litet hus eller

'kapell, som är bygdt öfver grafven, brinner ständigt en lampa. Sägnen förmäler, att den helige Georg, som här ligger begrafven, skall hafva "hjelpt aposteln Paulus, när han flydde från Damaskus. I närheten -af begrafningsplatsen visas på muren ett fönster, som utgifves för att vara det fönster, genom hvilket de kristna vid tillfället släppte ned aposteln i en korg, så att han kom undan (Apg. 9: 25; 2 Kor. 11: 32 ff.) Detta fönster ligger emellertid i den del af muren, som är byggd af muhammedanerna, och är således många hundra år yngre •än historien om Paulus. Dock kan man veta, att det var här i närheten, som den nämda händelsen inträffade.

Det ställe, der Paulus blef omvänd, ansågs under medeltiden ligga vid en by, ungefär två timmars väg vester ut ifrån staden; men nu visar man detsamma ungefär tjugu minuters väg ifrån den östra porten. "Saken förblir oviss såsom mycket annat. Det är nog, att hufvudsaken är viss. Men roligt vore det att veta precis, hvar den skedde.

Söder om staden ligger en af muhammedanernas heligaste begrafningsplatsen hvilken vi också besökte. Der äro profeten Muhammeds dotter Fatima och två af hans hustrur begrafna. Öfver •deras graf är bygd en kupol af lera. Platsen var ovanligt väl vårdad, mot hvad annars vanligen är fallet. Härifrån vände vi tillbaka samma väg och vandrade förbi den östra porten längs muren åt norr. Det var mycket intressant att se, huru husen nu, såsom i fordom tid, voro Jbyggda alldeles intill och på muren. Ett litet stycke norr om porten ligger en mycket förfallen byggnad, som bebos af spetälska. Enligt -en gammal sägen, som naturligtvis icke är annat än en saga, skall •detta hus hafva tillhört den spetälske syriske höfvidsmannen Naaman, som omtalas i 2 Kon. 5. Vi fortsatte vidare vår väg längs den norra sidan af staden och kommo ganska trötta tillbaka till vårt hotell.

Dagen derefter var söndag; det var den 14 okt. Vi besökte de engelska presbyterianernas gudstjenst. Deras kyrka är ganska rymlig, har kanske sittplatser för 400 personer; men de närvarande åhörarne voro mycket få, möjligen 30 eller 40. Predikanten syntes icke heller besitta det lif och den kraft, som behöfdes för att utöfva en framgångsrik mission på en sådan plats som denna. Efter gudstjensten2

talade vi något med honom och en annan prestman, medan vi följdes, åt efter gatan. Att bilda någon närmare bekantskap med oss tycktes-han icke vara hugad för, utan när vi kommo till det gathörn, der våra vägar skulle skiljas, så visade han, huru vi skulle gå för att komma till vårt hotell, sade oss farväl och gick hem till sig.

På eftermiddagen besökte vi det s. k. Ananias hus. Det ligger i östra delen af staden i det kristna kvarteret. Gatorna, som ledde dit, voro obeskrifligt smala, krokiga och snuskiga. Huru detta hus ser ut, visar bilden på sid. 241. Det är nu förvandladt till ett litet katolskt kapell, men det kan man visserligen icke se på dess yttre. Naturligtvis är hela sägnen om detta hus en ren dikt. Men det oaktadt torde nog ingen kristen, som kommer till Damaskus, kunna låta bli att besöka det. Det är en underlig makt traditionen ändå har. Och det är, som hörde man här lifligare än annars det samtal, hvarigenom Herren kallade Ananias att uppsöka Saulus för att predika evangelium för honom samt böta hans ögon.

Icke långt från Ananias hus ligger ett spetälskehus, som vi också besökte. Det herbergerar 12 à 15 sjuka, och somliga af dem sågo mycket förskräckliga ut. Alla räckte de ut sina händer och bådo med sin hesa röst om almosor. Vi lemnade några slantar åt anstaltens föreståndare till att använda för deras bästa, och deröfver uttryckte de alla, så godt de kunde, sin glädje och tacksamhet. O hvad lidande har icke synden åstadkommit! Huru har hon icke vanställt menniskokroppen, denna sköna Guds skapelse! Saliga uppståndelse,, då det vanställda skall varda återstäldt!

Bland intressanta ställen i österländska städer intaga kaffehusen ett framstående rum. Somliga äro stora, andra små. Vi sågo många sådana. Isynnerhet i Damaskus äro de talrika. Der samlas menniskor af alla klasser. Somliga sitta inne, andra sitta ute, somliga på soffor,, andra på marken. De prata, röka och spela och dricka kaffe.

Rusdrycker serveras der icke. En förträfflig bild från det inre af ett sådant kaffehus kan läsaren se på sid. 248.

Till förlustelserna på kaféerna hör äfven musik af kommande och gående spelmän. Hvad desse i den vägen åstadkomma, är mycketANANIAS HUS. —

tarfligt men tillräckligt för att tillfredsställa små anspråk. Ett porträtt af en. sådan spelman är att skåda här bredvid.

I Damaskus sågo vi rätt många beduiner. De komma dit i stora karavaner, dels för att sälja sina varor, dels för att köpa, hvad de behöfva. Deras utseende är mycket motbjudande. Deras hår är okammadt, deras blick är vild, och deras kläder se ofta ut, som om de vore sammanfogade af idel lumpor (se bilden på sid. 235). De äro vanligen beväpnade med en lans och understundom med en lång flintlåsbössa. Deras hästar äro ofta ståtliga djur. Här träffar man äfven många druser. De utmärka sig framför beduinerna genom sin hvita turban och sin jemförelsevis präktiga rustning.

Beduinerna äro öknens befolkning. Till det yttre äro de muhammedaner, men i verkligheten veta de icke mycket af någon religion. De äro vilda nomader, vandringsstammar, som flytta hit och dit. Deras boningar utgöras af tält. Tältduken, som består af gethår, väfves af kvinnorna. Den är mycket fast, vanligen regntät, till färgen svart — såsom från urminnes tid. Dessa" Kedars svarta tält omnämnas t. ex. i Högavisan 1: 5. Tältet har två afdelningar, en för männen och en för kvinnorna. Dess ena sida är vanligen öppen. På sid. 249 ses en bild af dessa tält med en beduinfamilj, som lyssnar till den engelske missionsläkaren från Damaskus.

Beduinerna lefva af boskapsskötsel och ega ofta mycket stora hjordar af får, getter och kameler, hvilkas kött, hår, ull o. s. v. de sälja. Mycket sällan odla de jorden, och när det sker, så sker det på det mest ofullkomliga sätt. Deras föda består för det mesta af mjölk och bröd. Endast om en gäst kommer, slagta de ett får eller en get, mycket sällan en kamel.

Kaféspelman (se texten här ofvanför).2 1 258

Till karakteren äro beduinerna mycket frihetsälskande och bry sig litet om de turkiska lagarne. När myndigheterna komma för att med makt uttaga skatt af dem, så händer det, att de bryta upp och gifva sig af inåt öknen, dit man icke kan följa dem. Ett utmärkande drag hos dem är gästvänskap, som de hålla i mycken helgd. En beduin anser sig skyldig att skydda sin gäst, icke blott medan han är hos, honom, utan ock tre dagar efter hans afresa.

Gården till ett privathus i Damaskus (se sid. 221).

Å andra sidan äro beduinerna i allmänhet mycket rofgiriga. De äro äfven krigiska och mycket hämdlystna. Blodhämden anses bland dem såsom eri pligt. De särskilda stammarne ligga ofta i krig med hvarandra. Krigsorsaken är vanligen tvist om källor och betesplatser. Med den bofasta befolkningen lefva de i ständiga fejder, och denna måste ofta genom en ordentlig skatt köpa sig deras »broderskap» för att undgå deras plundringar. En resande plundra de ock gerna, när de komma åt att göra det. De kunna då taga icke blott hans godsBEDUINERNA. — ENGELSK LÄKAREMISSIONÄR.

utan ock hans kläder. Men till lifvet skada de honom icke, derest han icke begagnar vapen och dödar någon af dem.

Det gifves dock stammar, som genom lifligare beröring med euro-peer blifvit mycket hyfsade och hyggliga, så att man ingenting har att frukta af dem. Dit höra t. ex. stammarne i vestra delen af Sinaihalfön, om hvilka jag längre fram skall tala.

På aftonen hade vi i hotellet besök af en engelsk läkaremissionär. Han skötte en amerikanare, som låg sjuk der, och vi träffade honom

Österländsk basar (se sid. 225).

händelsevis. Han var mycket intresserad af att träffa svenskar, ty han hade varit kamrat vid en missionsläroanstalt i England med den i Afrika ännu lefvande svenske läkaremissionären Winkvist samt den för några år tillbaka aflidne svenske missionären Arrhenius. De underrättelser, som vi fingo af honom om missionen i Damaskus, voro af allt annat än glädjande natur. Han sade: »Bland muhammedanerna förekommer ingen mission och får icke heller förekomma, bland judarne har missionen ingen framgång.» Vi frågade honom då, hvad2

missionärerna göra der. »Jo», sade han, »vi vårda de protestantiske kristna, som finnas här samt öfva mission bland de grekisk- och romersk-katolska. Dessutom vänta vi, att läkaremissionen, hvars verksamhet till menniskors väl folket bättre förstår än en rent andlig verksamhet, så småningom skall omstämma muhammedanernas sinnen mot de kristna, så att de blifva mer tillgängliga för den andliga missionen, tills den dag kommer, då denna mission får full frihet att verka bland dem.»

Ar 1860 var Damaskus skådeplats för ett ohyggligt blodbad. Drusernas grymheter mot de kristna på Libanon s. å. har jag skildrat på sid. 202 f. Omkring åtta tusen kristna föllo der offer för deras fanatism. Men de inskränkte sig icke dertill utan tågade ned mot Damaskus för att utrota de kristna äfven der. Stadens styresman var då Achmed pascha. Långt ifrån att hindra druserna i deras planer gaf han dem tvärtom tecken till anfall. När de soldater, som lydde under honom, sågo detta, gjorde de gemensam sak med dem. Detsamma gjorde den upphetsade muhammedanska pöbeln. Det kristna kvarteret härjades. De engelska och preussiska konsulaten »pptogo så många flyktingar, de kunde. Många kristna togo sin tillflykt till citadellet. Inom kort var det kristna kvarteret förvandladt till en hög af grus och aska. Äfven konsulatbyggnaderna, med undantag af den preussiska och den engelska, brändes ned, och förskräckliga voro de grymheter, som allestädes föröfvades. Många kristna hade sökt och funnit tillflykt i muhammedanska hus. Men de släpades af den rasande pöbeln ut och mördades. Man beräknar, att under de förskräckliga dagarna 9—11 juli 1860 ungefär 6,000 kristna blefvo på detta sätt dödade i Damaskus. Liken lågo i hopar på hvarandra. Många katolska prester blefvo nedhuggna vid sina altaren, dit de hade tagit sin tillflykt. Underrättelsen om dessa förskräckliga händelser åstadkom en allmän uppskakning i Europa, och det föranledde den turkiska regeringen att gripa in. Achmed pascha blef fängslad och skjuten jemte några andra, som varit vållande till gräsligheterna. Huru lugnet blef återstäldt, har jag förut berättat.

När söndagskvällen kom, voro vi mätta på Damaskus. Vi hade

ursprungligen tänkt stanna der en dag till men uppgåfvo denna plan och beslöto att redan följande morgon rida vidare. Innan vi foro, gick jag till telegrafen för att höra, om jag icke hade något svar på det telegram, som jag afsändt för två dagar sedan. Telegrafen var icke

Beduiner i Damaskus (ss sid. 231).

öppen. På återvägen mötte jag en telegraftjensteman. Han upplyste mig om, att intet telegram kommit. Något begrepp om skyndsamhet har man alls icke. Det står ju inte för lifvet. Och nog är det sant: menniskor ha förr i verlden varit utan telegraf och måst lefva ändå. Emellertid lofvade hotellvärden att om något telegram komme, så skulle han försöka att sända det efter mig, ifall han funne någon lägenhet.

TRETTIONDE KAPITLET.

Kefer Hawar. — Hermon. — Cesarea Filippi.

år färd ut ur Damaskus gick längs floden, den gata som läsaren ser till höger på teckningen sid. 209. Vi passerade mycket stora och ståtliga trädgårdar. Gång efter annan vände vi oss om för att nicka farväl åt »österns paradis». Och vi gjorde det utan någon saknad. Vägen var nu riktigt bra. Det är den stora pilgrimsvägen för muhammedanerna, när de göra sina pilgrimsfärder till Medina och Mekka i Arabien. Damaskus är nämligen då deras samlingsplats och utgångspunkt. Emellertid följde vi vägen icke så långt. Snart togo vi af åt vester. Sedan

redo vi längs berget Hermon. Det är en 30 kilometer lång utgrening af Antilibanon och lär vara Syriens högsta berg. Det når en höjd af vid pass 2,860 meter öfver hafvet. Till följd deraf är det ständigt snöbetäckt och från dess smältande snöfält rinna bäckar ned åt flere håll. Medan vi sågo snöfält på dess hjessa, hade vi 3 5° C. varmt vid dess fot. En mycket uttrycksfull bild från Hermon finnes på sid. 256.

Efter 8V2 timmes ridt kommo vi till en liten by vid namn Kefer Hawar, bebodd uteslutande af muhammedaner. I närheten af byn var ett litet vattenfall. Vi passade på tillfället, gingo dit och duschade oss rätt grundligt. Det var också välbehöfligt efter en sådan ridt, som vi nyss haft. Bostad fingo vi taga här, såsom på andra ställen,

i ett hus i byn. Jag beklagade, att jag icke kunde teckna, ty då skulle jag hafva ritat af huset.

Husen på landet i Palestina och Syrien bestå vanligen af lera. Ibland äro de byggda af soltorkadt tegel. Men i bergsbygden äro-de murade af stenar, som man hopsamlat på marken. De se då utvändigt ut som stenrösen. Invändigt äro väggarne öfversmetade med lera samt i allmänhet hvitlimmade. På väggarne tvärs öfver rummen äro lagda trädstammar. Dessa äro vanligtvis hvarken tillhyflade eller ens tillyxade. De ligga der råa, krokiga, knutiga, som de af naturen äro, smalare i den ena ändan, gröfre i den andra. Ofvanpå dem äro lagda kvistar och ris, och der öfver är utbredt ett lager af lera, som bildar yttertak. Endast undantagsvis ser man hvälfda tak.. De tyda alltid på större välstånd hos egaren. Golfvet består också af lera, som är utbredd på marken och hårdt tilltrampad.

Det är klart, att äfven hus af nu nämda beskaffenhet kunna vara bättre och sämre. Vi hade också på Libanon sett både hjelpliga och eländiga sådana. Men här voro de öfver all beskrifning usla. Gården var full af sopor, smuts och afskräde af alla slag. Öfverallt var ko-träck smetad på väggarna. Som jag förut nämt, brukar folket i Syrien och Palestina icke gödsla jorden. Men spillningen af kreaturen tager man ändock noggrannt reda på. Ofta mötte vi kvinnor och barn, som voro ute på stigar och fält för att plocka upp allt, hvad de kunde finna deraf. De samlade det i säckar eller korgar. När de kommo hem, gjorde de deraf en deg, som de plattade ut till små kakor. Dessa smetade de fast på väggarna för att torka och sedan använda till bränsle. Och det icke allenast vid kokning af mat utan äfven vid bakning af bröd. För europeiska öron låter detta högst oaptitligt, men för befolkningen, som är van dervid, är det helt naturligt. Den är icke besvärad af några »fördomar» i den vägen.

Baedeker säger i sin resehandbok, att när man tager nattkvarter i ett hus, så bör man bära ut halmmattorna och piska dem samt ösa vatten öfver golfvet. Om i rummet finnas några klädespersedlar, så böra de skaffas ut. Allt detta för att så mycket som möjligt bli af med ohyra. Men det synes vara väl mycket arbete för ingenting. Ty om

man derigenom skulle få ut ett halft hundratal loppor eller löss, hvilket är ganska tvifvelaktigt, så är det till föga nytta. Vi följde aldrig Bædekers råd utan funno oss i, som det var. Vi voro hyggliga mot •de arma småkräken; i allmänhet voro de också rätt hyggliga mot oss och beto oss ganska skonsamt. Undantag gåfvos likväl. Men någon poesi skulle man väl ha i de eländiga kyffena.

Det rum, som blef oss anvisadt, låg näst intill det rum, der familjen och boskapen hade sitt nattkvarter. Vår dragoman sof utanför vår dörr och tjenaren längre ned på gården hos hästarne. När vi ^sofvit en stund, vaknade vi af den förfärliga stanken. Rosendahl steg upp och öppnade dörren, men när han hade legat en stund, måste han återigen upp för att drifva ut getter, som hade kommit in i rummet. Och det gjorde han med besked. Detta repeterades gång efter annan på natten, ty att stänga dörren var alldeles omöjligt och att få reson i getterna var ingen lätt sak. Det var en mycket orolig natt.

När vi tidigt på morgonen kommo ut på gården, fingo vi se mannen i huset gå med ett gevär på axeln. Vi frågade, hvad det betydde, och fingo den upplysningen, att trakten var oroad af röfvare, mot hvilkas öfverfall man hvarje natt måste gå på vakt. Vakthållningen skedde turvis af männen i byn. Till vår stora förvåning märkte vi också, att vår dragomans häst stått sadlad hela natten. Annars afsadlades alla hästarne hvarje kväll. Uppenbarligen var det hans afsigt att, om något öfverfall skedde, genast kasta sig upp på -sin häst och försvinna,

lemnande oss i sticket. Detta kändes mindre angenämt, men nu var ju faran öfverstånden, och nästa natt hoppades vi få det bättre. Under dagen hade vi ingenting att frukta. Röfvare äro tappra om natten, men de äro fega och hålla sig undan om dagen. Allt hittills hade alltså Herren hulpit.

Vi voro glada att så fort som möjligt få lemna Kefer Hawar. Vår väg förde oss vidare längs berget Hermon, som vi hade till höger. På bergets sluttningar äfvensom på slätten gingo stora hjordar af får och getter i bete. Något hade de väl att äta, men magert måste det ha varit. Berget var kält och slätten en ödslig hed. Vår färd var enformig och tråkig. Den erbjöd ingenting af poesi utomOTREFLIG NATT. — FÖRKLARINGSBERGET.

den klara himmelen med dess nästan alltför vänliga solstrålar samt det till utseendet lilla men i verkligheten säkert ganska stora snöfält, som låg kvar på bergets topp och trotsade solens hetta.

Efter några timmars resa bar vår väg af uppåt berget. Stigarne voro nu som alltid ytterst dåliga. I gamla tider funnos i Syrien och Palestina präktiga vägar, på hvilka stora krigshärar kunde föras fram med stridsvagnar och all till dem hörande materiel. Nu finnes af dessa vägar knappt ett enda spår kvar. Långt ifrån att här skulle hafva skett någon utveckling sedan Kristi tid, har allting gått tillbaka. Hvad som rör sig i dessa länder, ifall något rör sig, det rör sig icke framåt utan tillbaka.

Den södra änden af Hermon är beväxt med oliver och företer derigenom en ganska tilltalande anblick, om man jemför den med den öfriga delen af samma bergskedja. Men ytterst besvärligt var det att komma upp på dess rygg. Och dock skulle vi för denna gång icke så särdeles högt upp. Vid middagstiden hade vi omkring 430 C. varmt under en brännande sol, mot hvars strålar vi icke egde den ringaste tillstymmelse till skydd utom våra hufvudbonader. Men — allt går, när det måste gå. Och sedan vi väl kommit upp, hade vi lön för vår möda, nämligen den allra statligaste utsigt ner öfver Jordandalen ända till sjön' Hule eller Merom, såsom den i gamla tider kallades. På ömse sidor resa sig höga berg, och mellan dem utbreder sig den gröna slätten såsom ett mattbelagdt golf, längs hvilket Jordan slingrar sig fram såsom ett smalt band af silfver. Jag beklagar verkligen de resenärer, som färdas här förbi i dåligt väder, så att de icke få njuta af detta herrliga skådespel. Det är kanske det vackraste af de mycket få vackra, som det annars så fula landet har att bjuda på.

På bergsryggen ligga ännu delvis ganska bra bibehållna ruiner af en gammal fästning från tolfte århundradet, som ursprungligen varit mycket stor och stark, nästan ointaglig. Dess längd i öster och vester har varit 440 meter. Omkring dess murar har säkert flutit mycket blod i förbittrade strider mellan kristna och muhammedaner. En del af ruinerna finnes afbildad på sid. 257.240

Här eller i närheten häraf har man att söka den plats, på hvilken Kristi förklaring skedde (Matt. 17, Mark. 8). Den gamla traditionen förlägger den visserligen till berget Tabor. Men af sammanhanget så väl hos Matteus som hos Markus är man tvungen att antaga, att den egt rum på ett berg i närheten af Cesarea Filippi, d. v. s. på Hermon. Jesus gick med sina lärjungar till byarna vid Cesarea Fi-

Den raka gatan i Damaskus (se sid. 228).

lippi. Han ville hafva dem afsides för sig för att undervisa dem om saker, som ännu voro obekanta för dem. När han kom dit, frågade han dem först, hvad de på sina resor hört folket säga om honom, och sedan hvad de sjelfva tänkte. Det var då, som Petrus sade: »Du är Kristus, den lefvande Gudens son», och Herren svarade: »Du är Petrus, och på denna klippa vill jag grunda min församling». Sedan undervisade han dem om sitt eget förestående lidande och förherr-ligande, talade ock om det kors, som de skulle få bära i hans efter-KRISTI FÖRKLARING.

följelse, och den lön, som de derefter hade att vänta. Ja, der nere i dalen, som nu låg för våra ögon, just der var det Herren höll dessa samtal med sina lärjungar. Huru lifligt stod icke allt nu för min själs ögon! Der — just der — kom han upp igenom dalen längs Jordan, den fattige, af alla verldens vise och skriftlärare för-

Ananias hus i Damaskus (se sid. 230).

aktade timmermannen, som skulle blifva verldens frälsare. Och honom följde den lilla skaran af de tolf — fiskare och publikaner — som allesammans voro olärde och okunnige män (Apg. 4: 13), men som en gång skulle göra alla folk till hans lärjungar! Hvem kunde på den dagen ana något sådant?

Och sex dagar derefter tog han tre af dem med sig och förde dem upp på ett högt berg i ensamhet för att bedja, och medan han bad, vardt han förvandlad för dem, och hans ansigte vardt skinande såsom solen, och hans kläder vordo hvita såsom ljuset, och för dem

syntes Moses och Elias, samtalande med honom om hans bortgång, som han skulle fullborda i Jerusalem. Petrus föreslog att bygga tre hyddor: en åt Jesus, en åt Moses och en åt Elias. Men han visste icke,, hvad han sade. Då kom en sky och omslöt Jesus, Moses och Elias,, och en röst hördes ur skyn, som sade: »Denne är min son, den älskade, till hvilken jag har fattat välbehag, hören honom!» Lärjungarne, som stodo utanför skyn, blefvo förfärade och föllo på sitt ansigte samt vordo, såsom om de hade varit döda. Men Jesus gick till dem och sade: Stån upp och frukten icke. Och när de lyfte upp sina ögon, sågo de ingen utom Jesus allena. Så lyder evangelisternas enkla berättelse om denna underbara händelse.

Visserligen kunde frälsaren på dessa sex dagar hafva hunnit vandra ifrån Cesarea Filippi till berget Tabor, men då ingen af evangelisterna talar om en sådan vandring, så är och förblifver det troligast, att Kristi förklaring inträffade på Hermon.

Jag kände det mycket gripande att tänka, att jag möjligen nu stod eller satt på den plats, der Herren vardt förherrligad, ty jag håller det alls icke osannolikt, att det var just här. En lämpligare plats finnes icke i närheten. Och jag bad i mitt hjerta: »Herre, uppenbara dig för mig allt mer och mer, att jag måtte se din herrlighet ju längre desto klarare samt ju längre desto bättre kunna predika derom för andra.»

Att denna händelse gjorde ett starkt intryck på apostlarne, är naturligt. Petrus åberopar sig också derpå, när han säger: Vi hafva icke följt några kloka fabler, när vi kungjorde eder vår herre Jesu kraft och ankomst, utan vi voro åsyna vittnen till hans majestät, då han af Gud fader mottog ära och herrlighet, då en röst ur den praktfulla herrligheten kom till honom, så beskaffad: »Denne är min son, den älskade, till hvilken jag har fattat välbehag.» Och denna röst hörde vi kommande ur himmelen, då vi voro med honom på det heliga berget (2 Petr. 1). — Den kristna tron hvilar icke på menskliga gissningar, är icke heller resultatet af menskligt tankearbete. Nej, den hvilar på guddomlig uppenbarelse. Derför står den fast och

orubblig, när de filosofiska tankebyggnaderna af tidens stormar kastas omkull och falla i grus såsom andra menniskoverk.

Herren förblef på berget öfver hela natten (Luk. 9: 37). När han följande morgon åter kom ned på slätten, fick han se mycket folk samladt omkring lärjungarne. I hopen voro också några skriftlärare, som ifrigt disputerade med dem. En man, som hade en månadsrasande son, hade kommit för att söka Jesus. Men han träffade endast hans lärjungar. Han bad dem, att de skulle hjelpa sonen. De försökte det men misslyckades. Detta begagnade skriftlärarne sig af. De började genast att tvista med lärjungarne, och i den tvisten voro de nu inbegripna. När folket fick se Jesus komma, så vordo alla mycket häpna. En återstod af den himmelska glansen från förklaringen syntes möjligen ännu på hans ansigte. Alla lupo till och helsade honom. När han fick veta, hvad det var fråga om, utbrast han i klagan öfver sina lärjungars otro. Derefter näpste han den orene anden och botade den unge mannen. Just der nere i dalen skedde det, och om vi hade suttit då, der vi sutto nu, så hade vi sjelfva kunnat se det. Läsaren kan ju lätt föreställa sig, huru det skulle kännas. Här var den första plats, der vi befunno oss på mark, som Jesus trampat.

Utför berget kunde vi endast delvis rida. Det var för brant. Största delen af vägen måste vi derför vandra till fots. Kl. 4 e. m. kommo vi alldeles uttröttade och genomdränkta af svett till staden eller byn Banijas. Och nu voro vi inne i Palestina, det land, som kallas det heliga landet, ehuru dess synder nå ända upp till himlen — heligt, emedan der uppgått den rättfärdighetens sol, hvars strålar genom evangelium skola sprida värme och lif, frid och salighet ut öfver hela menskligheten samt omskapa jorden till ett Guds paradis.

TRETTIOFÖRSTA KAPITLET.

Några ord om Palestina förr och nu.

alestina kallades ursprungligen Kanaans land efter Kanaan, Noaks sonson. Dennes afkomlingar bosatte sig nämligen här efter den babyloniska språkförbistringen. I Ebr. 11:9 kallas det för Löftets land, emedan Gud hade lofvat det åt Abraham och hans säd.* Benämningen: Det heliga landet, förekommer blott en gång i bibeln (Sak. 2: 12), men har sedan medeltiden blifvit den mest allmänna. Ordet helig begagnas då i betydelsen afskild åt Gud. I samma mening säger man det heliga templet, det heliga altaret o. s. v. Namnet Palestina förekommer deremot aldrig i bibeln men begagnas af den judiske historieskrifvaren Josefus, som lefde strax efter Kristi tid.

Landet är icke stort. Få af mina läsare torde hafva något begrepp om dess omfång. Det är något mer än 25 tusen kvadratkilometer, och hvad det betyder, skall man förstå af följande jemförelse: Det är betydligt mindre än Småland, ej mer än hälften så stort som Jemtlands län och fjerdedelen så stort som Norrbottens län. Norge är tolf gånger större än Palestina.

I riktning från norr till söder delas landet af Jordan i två delar, som kallas vest- och ostjordanlandet. Under sitt lopp bildar floden

* I den hos oss vanliga benämningen: »Det förlofvade landet», betyder ordet förlofvad detsamma som utlofvad.

tre sjöar, nämligen Hule- eller Meromsjön, Tiberias sjö eller sjön Gennesaret samt Döda hafvet, der hon stannar. Jordandalens hela längd är omkring 220 km.

Jordan har sitt ursprung ur trenne källor. Den nordligaste heter Hasbani, som dock icke ligger inom Palestina. Från sina källor till sjön Gennesaret går floden ganska rak. Mellan nämda sjö och Döda hafvet gör hon deremot omkring 150 krökningar. Detta vållar, att medan raka afståndet från Gennesaret till Döda hafvet endast är 104 km., så är flodens längd på denna sträcka öfver 300 km. En egendomlig företeelse för öfrigt är Jordandalens djupa läge. Sjön Hule ligger ungefär i jemnhöjd med Medelhafvets yta. Derifrån sjunker dalen så, att sjön Gennesaret ligger 208 meter, Döda hafvet 394 meter under densamma.

Jordan har några få bifloder. Den mest betydande af dem är Jarmuk, som kommer från öster och faller ut i Jordan omkring 8 à 10 km. söder om sjön Gennesaret. Hon är den enda bifloden, som håller vatten hela året. Näst henne af betydelse är Jabbok, som också från öster faller in i Jordan ungefär midt emellan sjön Gennesaret och Döda hafvet. Denna flod omtalas i Jakobs historia. Det var vid den, som Jakob kämpade med Herren och tillvann sig namnet Israel (1 Mos. 32). En bild från henne finnes på sid. 280.

Palestina är mycket bergigt. Jag visste väl förut, att så var, men aldrig trodde jag, att det skulle vara så bergigt, som det i verkligheten är. Bergen äro dock för det mesta odlingsbara ända upp. De slätter, som finnas, äro med undantag af Saronslätten vid Medelhafvet och slätten Jisreel i Galileen icke stora.

Klimatet är i allmänhet ganska sundt. Årstiderna äro egentligen endast två: regntiden och den regnlösa tiden. I slutet af oktober eller början af november inträder den första regntiden. Det regn, som då faller, kallas i gamla testamentet ariaregn, d. v. s. tidig-regn (5 Mos. 11: 14). Det fuktar jorden så, att hon kan plöjas. Månaderna januari och februari äro för det mesta kalla och regniga. I mars och april inträffar åter en regntid. Då faller det s. k. serla-regnet, d. v. s. sen-regnet (5 Mos. 11: 14). Från början af maj

till slutet af oktober är himmelen nästan utan afbrott alldeles molnfri.

Regndagarne äro i medeltal ej mer än mellan 50 och 60 om året. Af dem komma 1 à 2 på oktober månad, 5 à 6 på november,

9 på december, 10 à 11 på januari, lika många på februari, 8 à 9 på mars, 5 à 6 på april samt i à 2 på maj. Hela regnmängden för året är 580 mm.*

Värmen är i olika delar af landet rätt olika. Den vexlar också betydligt efter årstiderna. Medeltemperaturen är mellan 17 och 18 grader Cels. Den högsta värme man observerat i Jerusalem har varit 44'/, gr. C. i skuggan, den lägsta 4 gr. under fryspunkten. Jordandalen är till följd af sitt djupa läge utmärkt för sin starka hetta. Der är en sommarvärme mellan 40 och 50 gr. i skuggan det vanliga.

De förnämsta träden i Palestina äro mulbärsträd, olivträd, fikonträd, ek, poppel och dadelpalm. Ganska allmänt är äfven johannes-brödträdet, hvars frukt begagnas af de fattiga till föda. Det är denna

* Till en jemförelse må nämnas, att regndagarnes antal i Stockholms län är i medeltal 130 och regnmängden i Stockholm 436 mm., i Upsala 542 mm.

Gräshoppor (se texten å nästa sida).

frukt, som menas i Luk. 15: 16, der det berättas, att den förlorade •sonen önskade att få fylla sin buk med de fruktskidor, som svinen åto.

Bland frukter, som tjena till folkets näring, intager vindrufvan främsta rummet. Den ätes af alla i stor myckenhet. Bröd och drufvor tyckes vara arbetarnes hufvudsakliga spis under den tid, då druf-vorna mogna, och det är flere veckor. Odlingen af vinträdet utvidgas •också för hvarje år. Omtyckt är äfven frukten af kaktus. Den är mycket söt och saftig.

De sädesslag, som odlas i Palestina, äro förnämligast hvete, korn, majs, ärter och lins. Kornet användes mest till foder åt boskapen. Men de fattiga baka också bröd deraf. Bland grönsaker må nämnas gurkor, lök och meloner, som odlas och ätas mycket allmänt.

Husdjuren äro i allmänhet de samma som hos oss: häst, nötkreatur, får och get. Dertill komma vidare kamel och åsna. Svin finnas deremot icke. Muhammedanerna liksom judarne anse svinkött för orent. Bland fjäderfä må nämnas höns, som man har i hvarje gård. De kackla, alldeles som hos oss, i kapp med menniskorna. Men om de säga så många dumheter som dessa, det vet jag icke, ty |ag förstår ej deras språk.

Af vilda djur är schakalen talrikast. Dessutom förekomma äfven varg, räf och hyena. Örnar och gamar har landet också i stor mängd. På fisk finnes stor rikedom i Jordan och sjön Gennesaret. Bland skadedjur är gräshoppan den mest fruktansvärda. Hon anställer stundom förfärliga härjningar. En bild af henne synes å föregående sida.

Det är svårt att beräkna, huru många inbyggare Palestina f. n. har. Men i allmänhet antager man, att antalet uppgår till omkring 650 tusen, och det torde icke vara för lågt tilltaget, snarare tvärtom. Somliga författare stanna vid 350 à 400 tusen.

Om nu denna beräkning — 650,000 — är riktig, så komma 26 invånare på hvarje kvadratkilometer, hvilket är ungefär samma antal, som Södermanland och Östergötland f. n. hafva. Detta är ju ieke så litet men likväl en obetydlighet i jemförelse med den folkmängd, som landet fordom haft.

På Davids och Salomos tid torde enligt uppgifter, som förekom-

ma i gamla testamentet, folkmängden i det hela hafva gått upp tilp 5 millioner, d. v. s. 200 på hvarje kvadratkilometer eller ungefär detsamma, som Belgien nu har.* I och för sig är ju detta alls icke otänkbart. Ön Hongkong i Kina har nära dubbelt och Barbados i; Vestindien mer än dubbelt så tät befolkning.

Kafé i Damaskus (se sid. 230).

Palestinas fruktbarhet i gamla dagar måste hafva varit utomordentlig. I i Mos. 26: 12 berättas, att Isak sådde och fick hundrafalt. Och när Jesus i liknelsen säger, att det sådda hvetet på den goda jorden bar somt hundrafaldt, somt sextiofaldt, somt trettiofaldt (Matt. 13: 8), så har han säkert talat i öfverensstämmelse med de

* Belgien har 196 inbyggare på kvadratkilometern.

verkliga förhållandena. Landet framställes derför ock i gamla testa-, mentet såsom ett land, som flyter af mjölk och honung.

Härtill kommer, att jorden var mycket väl odlad och tillvaratagen. Än i dag ser man på många ställen lemningar af terrasser, som varit upplagda uppför bergens sidor, och det ända upp till toppen. Dessa terrasser hafva varit såsom stora trädgårdssängar, som burit de ymnigaste skördar af vin, oliver och säd. På detta förhållande syftar

En engelsk missionsläkare från Damaskus ute i öknen hos beduiner

(se sid. 231).

psalmisten, när han säger: Ymnigt växe säden i landet, ända upp på bergens topp; dess frukt suse såsom Libanons skog (Ps. 72: 16).

Öfver allt vattnades fälten med vattenledningar från bergen. Dessa voro dels gräfda, dels inhuggna såsom rännor i bergen, dels uppmurade på hvalfbågar. Till bevattning af Jordandalen användes Jordans vatten. För detta ändamål var dalen fullständigt kanaliserad samt försedd med ett ordentligt system af dammar och slussar. Intet under då, att dessa trakter på den tiden sågo ut som de herrligaste

trädgårdar. Vatten fick den kraftiga jorden tillfyllest, så snart hon behöfde det, och från en under större delen af året nästan alldeles molnfri himmel kastade solen hvarje dag, från morgon till kväll, ned sina värmande och lifvande strålar öfver fälten.

Att de bibliska skildringarne af jordens fruktbarhet i Palestina icke äro öfverdrifna, derom kan man än i dag förvissa sig. Hvarhelst man tagit sig för att ordentligt sköta henne, gifver hon utomordentligt rik gröda. Vi sågo på vår färd några sådana platser. Terrasserna uppåt bergen voro återställda, och emellan lummiga fikon-eller oliveträd såddes hvete och andra sädesslag. I landet öster om Jordan finnas trakter, der hvetet än i dag gifver 8o-faldt samt kornet ioo-faldt, och det ehuru jordens brukning är mycket dålig.

I betraktande af allt detta kan det icke synas orimligt, att landet en gång haft en lika tät, ja tätare befolkning än det starkast befolkade land, som f. n. finnes i Europa. Och då kommer man upp till det antal inbyggare, som de gammaltestamentliga berättelserna gifva vid handen. Så mycket mindre otroligt är detta, som det är en bekant sak, att menniskor under ett hett klimat hafva ofantligt små behof icke blott af kläder utan ock af mat. Två riktiga svenskar äta säkert lika mycket som fem araber.

Om landets forntida rikedom på folk vittna för resten de lemningar af städer, som ännu finnas i behåll. Dessa äro väl icke så många vester om Jordan, der talrika krig härjat allt, men desto flere i ostjordanlandet. I Pereen, det gammaltestamentliga Gilead, räknar man öfver 1,000 lemningar af städer, byar och borgar. På Haurans sluttning finnas öfver 300 städer, af hvilka nu endast 14 äro bebodda. De öfriga stå öde utan att vara ödelagda. Några af dem hafva ett omfång af 5 kilometer.

På det stora templet i Karnak i öfre Egypten finnes en väldig inskrift om konung Sisaks krig emot Juda (1 Kon. 14: 25—26, 2 Krön. 12: 2—9). Enligt den bibliska berättelsen tog Sisak de fasta städerna i Juda och kom ända till Jerusalem. På den nämda inskriften äro dessa städer uppräknade vid namn, och de utgöra ett antal af 120. Märk alltså: ett hundra tjugu befästa städer i Juda utom

Jerusalem. Det tyder på en oerhördt tät befolkning. Huru orimliga de bibliska uppgifterna än må synas vid ett flyktigt betraktande, så blifva de likväl vid en noggrannare undersökning mycket rimliga.

När man vet detta och sedan får se landet, såsom det nu ser ut, kan man icke annat än häpna. Nog hade jag hört och nog trodde jag, att det skulle förete en sorglig anblick, men att det skulle stå så bistert och ödsligt till, som jag nu fann det, derom hade jag intet begrepp. De präktiga vattenledningarna äro öfverallt förfallna. Temperatur- och regnförhållandena äro väl också till följd af skogarnes nedhuggning och odlingens tillbakagång väsentligen förändrade.

Jordbruket befinner sig för det mesta i fullständigt lägervall, med undantag af de trakter der europeiska, isynnerhet tyska, kolonister, slagit sig ned och infört en annan tingens ordning. Jorden gödslas icke, kreatursspillningen användes till bränsle, såsom jag förr nämt, eller sammanskottas i eller invid byarne till stora kullar. Plöjningen har jag förut beskrifvit. Den är ytterst bedröflig. Bilden på denna sida visar läsaren, huru en plog i Palestina ser ut. Den rifver endast upp fåror af 10 à 12 centimeters djup, och i dem strös säden ned, Någon vändning af jorden sker icke. Plogen drages af oxar, åsnor, hästar eller kameler. Höstsådden sker i november, vårsådden i april. Hvetet skördas i maj och juni, kornet ofta i april.

Nästan all åkerjord i Palestina är kronojord, som uthyres åt

Plöjning i Palestina (se texten här nedanför).

byarna — icke åt bönderna utan åt byarna — mot betalning af tionde. Till hvarje by anslås ett visst område. Detta delas i tegar, och vid såningstiden utlottas tegarne åt bönderna. En bonde kan således det ena året få'en jordlapp, det andra året en annan. Detta går också an, der inga kostnader läggas ned på jordens förbättring.

Att låta jorden hvila, såsom det var Israels folk föreskrifvet genom lagen om sabbatsåret, det torde numera aldrig komma i fråga.

Som jag förut nämt, bo menniskorna och boskapen vanligen tillsammans på samma gård och i samma hus. Till de stora hjordarna har man dock särskilda »fårahus», der får och getter drifvas ihop

om kvällarne till skydd mot vilda djur och tjufvar. Bilden af ett dylikt synes här bredvid. Sannolikt hafva de från uråldrig tid haft samma utseende. Ett sådant fårahus är det Herren menar i Joh. 10: i följ., der han säger: Den som går in genom dörren i fårahuset, han är herde för fåren. För honom låter dörrvaktaren upp, och fåren höra hans röst och sina egna får kallar han vid namn och för dem ut. När han släpper ut sina egna får, går han framför dem, och fåren följa honom, ty de känna hans röst.

Städer och byar ligga regelmässigt uppe på höjderna. Det är derför vanligen mycket besvärligt att komma upp till dem. Man har lagt dem så från urminnes tid för att vara bättre tryggad mot öfverfall af röfvare och fiendtliga krigshärar.

Bönderna kallas fellacher. De sägas stå på en mycket låg ståndpunkt, och många historier berättas om deras inskränkthet. Det är väl icke heller otroligt, att de äro mer än lofligt enfaldiga. Så berättas t. ex., huru en bonde skulle begifva sig från staden hem. Han

Fårahus i Palestina (se texten här bredvid).

hade fem åsnor. På en af dem satte han sig upp och dref de andra framför sig. När de kommit utom stadsporten, räknade han dem och blef förbluffad öfver, att de icke voro mer än fyra. Han vände om till staden. Då han steg af sin åsna, räknade han dem åter, och nu voro de fem. Glad satte han sig åter upp, men utom stadsporten räknade han dem igen, och då voro de bara fyra. Så vände han åter om och repeterade samma sak länge och väl, innan han upptäckte, att han sjelf red på den femte. Nå ja, den historien är rätt rolig, men vida roligare har man hört

berättas om professorer i matematik både i Upsala och Lund, utan att det bevisat, att de varit så särdeles inskränkta. Men om bönderna i Palestina äro särskildt dumma och försoffade, så kunna de icke heller gerna vara annat, då de lefva under sådana förhållanden, som de göra.

Hvad som nästan mer än något annat hindrar all utveckling, är den fullkomliga bristen på vägar. Att Palestina i forntiden måste hafva haft jemförelsevis goda vägar, kan man förstå af bibelns och historiens berättelser om de krig, som förts i landet. Ofantligt stora krigshärar med krigsvagnar och all annan krigsmateriel hafva dragit fram både i Judeen, Galileen och Samarien. Och det förutsätter tillvaron af vägar. Här och der ser man ock än i dag något litet stycke af en forntida romersk militärväg. I nyare tid har man visserligen anlagt några vägar såsom mellan Jerusalem och Jaffa, Jerusalem och Hebron, Jerusalem och Jeriko, från Jaffa norrut ett stycke längs Medelhafvet o. s. v. Men det hjelper icke mycket. När man vill från Jerusalem resa norrut, har man ingen väg alls utan endast branta, steniga och eländiga stigar, der ingen menniska vårdar sig om att välta en sten åt sidan, huru lätt det än vore. Och så är det nästan öfver allt i landet.

En med förhållandena mycket förtrogen man berättade för mig, att ett större lån för åtskilliga år sedan upptagits för anläggning af vägar i norra Palestina. I ränta och amortering på detta lån måste den lilla staden Tiberias årligen betala omkring 7,500 kronor. Men inga vägar byggdes, utan de turkiske embetsmännen stoppade de influtna penningarna i sina fickor. Och att klaga är aldrig värdt.254

TRETTIOFÖRSTA KAPITLET.

Allt som skall transporteras, måste derför lastas på djur eller kvinnor. När man möter grupper af folk, ser man vanligen kvinnorna fullastade på hufvudet, medan männen bära ett gevär, en pipa eller ingenting.

Hvad denna brist på vägar betyder för landets tillstånd, det förklarade samme man. Han hade en gång tagit saker från Triest i Österrike till Haifa i Palestina med ångbåt och sedan på kamel från Haifa till Tiberias. Det senare är en väglängd af 30 à 40 kilometer. Angbåtsfrakten kostade två kronor, kamelfrakten trettiofem.

Folket är mycket nedtryckt af skatter af alla slag. Införseltullen är 8 proc. af det värde, som tullkammaren åsätter den införda varan. Utförseltull upptages ock, men endast med 1 proc. Härvidlag ske dock oupphörliga underslef genom mutor.

De skatter, som utgå af jordbruket, indrifvas nu såsom på Kristi tid genom tullförpaktare eller publikaner. En auktion utlyses t. ex., der till den högstbjudande försäljes tionden af den eller den byn. Inroparen sätter säkerhet för sitt bud och får sedan på sig öfverlåten kronans rätt till denna skatt. Nu måste han se till, att han kan indrifva så mycket af byn, att han icke blott betalar sitt bud till kronan utan ock för egen del får en skälig eller oskälig vinst öfver. Allt efter som skörden artar sig till att blifva god eller dålig, vexla auktionspriserna högst betydligt.

Förpaktaren tager på trösklogen sin tionde af bonden antingen in natura eller kontant enligt skördens värde, som han sjelf bestämmer. Träden räknar han vanligen, sedan skörden skett, och bestämmer skatten med otroligt godtycke efter deras antal. Vinplanteringarna uppskattar han fore skördetidens inträde, och den af honom fastställda skatten måste bonden betala, innan han får börja att skörda. Som han nu vanligen är utan penningar, så har han ingen annan utväg än att låna af judiska procentare mot hög ränta, och till säkerhet för lånet måste han sätta sin skörd i pant. Sålunda hålles folket under ett odrägligt tryck ständigt nere i stoftet. »Hvad hjelper det», säga bönderna, »att vi försöka att förbättra vår ställning? Få vi något öfver, så taga myndigheterna det strax.»

All tobakshandel är statsmonopol. Regeringen har utarrenderat den till ett bolag emot en hög summa. Vintillverkningen beskattas med 15 proc. af vinets värde. Dock har hvar och en rättighet att för egen räkning skattefritt tillverka omkr. 300 liter pr år. Rätt till utskänkning af vin och dylika drycker betalas med 30 proc. af ut-skänkningslokalens hyresvärde.

En egendomlig skatt är den s. k. militärafgiften. Som jag förut en gång nämt, får militärtjenst inom det turkiska

riket icke göras af andra än muhammedaner. Allt öfrigt mankön betalar en särskild skatt, som belöper sig till omkring 6 kronor per år; och denna skatt utgår från och med det första till och med 6o:de lefnadsåret.

Det turkiska postväsendet i Palestina är mycket dåligt, och ännu sämre är telegrafväsendet. Till följd deraf hafva Österrike, Ryssland och Frankrike egna postagenturer i Jaffa för postbefordran mellan Europa och Palestina. 1 Jerusalem finnes ock ett österrikiskt postkontor. På detta lemnade vi alltid våra bref till Europa. Så göra väl ock alla, som vilja, att brefven skola komma säkert fram.

Till jernvägsanläggningar har man de senare åren gjort någon begynnelse. Nu går en jernväg mellan Jerusalem och Jaffa (omkr. 50 km.) samt en från Damaskus ett stycke in i östra jordanlandet.

Palestina är deladt i flere provinser, som styras af guvernörer. Jerusalem är säte för den förnämste af dem, och det område, som han regerar öfver, motsvarar ungefär det gamla Judeen. I förvaltningen florerar ett förskräckligt godtycke, och mutor spela en mycket framstående rol. Mutor bjudas med smak åt både låga och höga tjenstemän, och de mottagas utan skam. Detta lär väl ock svårligen kunna ändras under det närvarande regeringssystemet.

»Det enda sättet att lyfta Palestina upp ur stoftet», sade en gammal troende man i Jerusalem till mig, »vore att få det ständt under särskild förvaltning af en kristen guvernör, såsom fallet är med Libanon.»Parti af berget Hermon (se sid. 236). TRETTIOANDRA KAPITLET.

Cesarea Filippi. — Hunin. — Mes. — Kades.

i återtaga nu berättelsens tråd. När vi lemnade den, voro vi i Banijas, det nytestamentliga Cesarea Filippi. Staden är mycket gammal. Det är sannolikt den, som omtalas i Jos. ii: 17 under namnet Baal Gad. Den kallades af romarne Paneas efter afguden Pan, som dyrkades i en håla nära det ställe, der Jordan springer fram ur berget. Ett par nischer, som äro inhuggna i klippväggen, äfvensom några urgamla latinska inskrifter vittna än i dag om denna dyrkan. Pan afbildades af de gamle såsom en menniska med bockhorn, bockben och långt skägg. Han ansågs hafva sitt tillhåll i skogarne samt vara boskapshjordarnas och deras herdars beskyddare.

Herodes den Store byggde i Paneas ett tempel af hvit marmor till kejsar Augustus ära. Hans son Filippus utvidgade staden och kallade den för Cesarea Filippi. Paneas hade ett förträffligt läge och var mycket betydande. Här firade den romerske kejsaren Titus Jerusalems intagande med kämpalekar, enligt den tidens sed, hvarvid en mängd judiska fångar måste uppträda och strida med vilda djur, till dess hundradetal af dem lågo blödande och döende på jorden.

En gammal sägen förmäler, att den kvinna, som haft blodgång i tolf år, och som blef botad genom att röra vid tofsen på Jesu mantel (Mark. 5), var från Cesarea Filippi. Eusebius (omkr. 300 e. Kr.)

berättar, att hennes hus fanns kvar på hans tid. Der bredvid hade han sett en bild af brons på hög stenfot, framställande en kvinna i bedjande ställning inför en man, som sträckte ut sin hand emot henne. Det skulle föreställa den nämda kvinnan inför frälsaren.

Banijas var från fjerde århundradet säte för en kristen biskop.

Ruiner af fästningen på Hermon ofvanför Cesarea Filippi (se sid. 239).

Under de följande århundradena var det en befäst plats af stor betydelse för försvaret af det heliga landet. Ruiner af den gamla borgen finnas ännu kvar. Den nuvarande byn, som består af ungefär femtio hus, upptager allenast en del af den förra borggården.

Vår bostad i Banijas var jemförelsevis treflig. Det var ett hus af sten i tvenne våningar med ett rum i hvardera våningen. Familjen

bodde i den undre, vi fingo vårt kvarter i den öfre. Fönster funnos icke på annat sätt, än att det var ett hål i väggen, hvilket man kunde tillsluta med en lucka. Så snart vi kommit dit upp och fått in våra saker, gingo vi genast ut för att taga oss ett bad i Jordan, som vid Banijas har en af sina tre källor. Hermons bergsrygg slutar här med en brant klippvägg. I den har vattnet bildat en ofantligt stor håla, som dock nu till största delen är igenrasad. Ur henne frambryter mellan stenar och klippblock, som fylla henne, en stark ström af klart, friskt vatten. Det kommer från de snömassor, som alltjemt ligga och smälta på bergets topp. Genom remnor i berget söker det sig ned i dess inre, tills det här finner ett utlopp.

Jag kan icke beskrifva, huru intressant det var, att nu få se denna flod, som i den bibliska historien spelat en så vigtig rol. Outsägligt skönt var det också att få kläda af sig och bada i hennes klara och jemförelsevis kalla vatten. Det var mycket grundt, men när man lade sig rak lång på bottnen, så gick vattnet öfver kroppen. O hvad vi njöto af att ligga der! Och hvad vi drucko sedan! Så godt vatten hade vi icke smakat på flere dagar. Af planschen V kan läsaren finna, huru denna plats ser ut. Och den är ju vacker.

FYån badet gingo vi tillbaka till vår bostad, der vi åto afton- * måltid. Ungefär samtidigt med oss åto äfven husets invånare. De sutto på marken i en ring omkring en gryta, som tycktes vara fylld med kokt ris eller ärter, eller hvad det nu var. Alla åto med handen direkt ur grytan. Bruket af knif och gaffel eller sked eller tallrik eller annat dylikt hafva dessa menniskor icke något begrepp om. Lika litet kunna de förstå, att det ligger någon praktisk nytta i att ösa maten med ett käril (slefven) ur ett annat (grytan) på ett tredje (fatet) för att sedan med ett fjerde (en slef eller dyl.) lägga den på ett femte (tallriken) och så slutligen med ett sjette (skeden) föra den in i munnen. De tycka, att det är bekvämast att äta maten direkt ur det första kärilet. Fore måltiden tvätta de sig om händerna. Vid ett och annat tillfälle fingo vi dock se, att tvättningen icke skedde synnerligen grundligt. Men det gjorde just ingenting. Maten klibbade genast fast vid deras händer och bildade liksom ett öfverdrag eller en hand-

ske, så att de aldrig behöfde slicka i sig den smuts, som tilläfventyrs ännu satt kvar på fingrarne.

Att äta med fingrarna har ock sina praktiska fördelar. Derigenom tvingas man nämligen att, innan man äter, låta maten svalna så mycket, att man icke bränner sig, när man sticker handen i grytan. Och det kan icke vara annat än nyttigt för magen.

Efter måltiden gingo vi ut i den lilla byn för att se oss omkring och isynnerhet för att betrakta ruinerna af den gamla borgen. De voro verkligen massiva, det kan man säga. På sid. 264 kan läsaren se en bild af dem. Genom den der synliga porten redo vi in. Men ut foro vi sedan en annan väg. Midt i staden var ett litet, litet torg och vid det samma en liten handelsbod, eländig och jämmerlig förstås, men likväl sådan, att vi förstodo, hvad hon skulle föreställa. Jag tviflar på, att hela hennes innehåll var värdt mer än 100 kronor, om det ens nådde så högt. Men folker har små behof.

På en stenlagd, något upphöjd plats nära floden stod ett stort träd, jag kan ej säga af hvad slag. Der var ett muhammedanskt helgon begrafvet. Och på sådana platser plägar folket komma tillsammans för att bedja, prata, röka o. s. v., när de slutat sitt arbete för dagen. De hafva der liksom en klubblokal.

Vi hade mycket svårt att somna på kvällen till följd af den förfärliga hetta, som var rådande både ute och inne. Dertill kom ett förskräckligt väsen af schakaler och hundar, som höllo på att skälla till inemot kl. 12. De hade knappt slutat, förrän tupparna började att gala. När vi vaknade på morgonen (onsd. den 17 okt.), voro vi litet olustiga. Men vi friskade upp oss genom att bada i Jordan igen. Efter badet togo vi åter en promenad omkring hela staden. Dertill fordrades icke särdeles mycken tid. Ingenting var heller här af intresse att se, med undantag af de gamla ruinerna.

Sedan vi druckit kaffe och ätit litet bröd — det var nu vår dagliga, enformiga morgonspis — sutto vi åter upp på våra hästar. Jag hade nu lärt mig att rida ungefär lika bra, som jag spelar piano, ty jag kan spela en melodi med ett finger. Och det är ju alltid mer än ingenting. Vi hade att välja mellan två olika vägar: den ena

genom Jordanslätten ned till Meromsjön, den andra öfver bergen vester om denna slätt. Trötta, som vi voro, på de oupphörliga berg-ridterna, ville vi gerna rida genom dalen, men vår dragoman förklarade, att det icke gick an. »Det är så sumpigt, att man icke kommer fram den vägen», sade han. Vi disputerade länge med honom, ty vi tyckte oss se ordentliga vägar dernere. Men han var omöjlig och blef till slut ond, så att vi måste finna oss i vår ställning. Emellertid kommo vi efteråt underfund med, att han endast bedrog oss.

Sedan vi hade ridit ungefär tre kvarts timme från Banijas, passerade vi en ganska stor kulle, som folket kallar Tel el Kadi. Namnet Kadi är arabiskt och likbetydande med det hebreiska ordet Dan. På denna kulle har den gamla staden Dan, det israelitiska rikets nordligaste plats, varit belägen. Nu bar det af vester ut och upp bland bergen igen. Stigarna voro här, såsom öfverallt annorstädes, öfver all beskrifning eländiga, men hvad ville vi göra? Det var intet annat råd än att bara följa med. Dragomanen hade också sin uträkning dervid. Han ville gerna för penningarnas skull tänja ut resan så långt som möjligt. Och att färdas den väg, som vi foro, förlängde henne med ett helt dygn. Genom dalen hade vi kunnat hafva en kort och lätt väg, såsom vi efteråt fingo veta. Men de utsigter, vi nu fingo från bergen, hade vi då gått miste om. Och det var väl derför bäst, att vi foro, som vi gjorde. Det är förunderligt, huru bergigt Palestina är. Åt hvad håll man än far, är det berg upp och berg ned på branta, smala, hvassa och krokiga stigar. Många gånger måste vi beundra hästarnes förmåga att reda sig. Men genom vanan voro de öfvade. Hade det varit svenska hästar, så hade de omöjligen kunnat taga sig fram med ryttare på ryggen. Stigarna öfver fjällen i Lappland eller upp till fäbodvallarne i Dalarne och Jemtland äro praktvägar i jemförelse med de stigar, på hvilka vi oftast måste rida och isynnerhet den dag, som det nu är fråga om.

Omkring kl. 11 f. m. kommo vi till ruinerna af en gammal fästning, som hette Hunin. De ligga ungefär 900 meter högt öfver hafvet invid en liten muhammedansk by af samma namn. Derifrån har man en mycket ståtlig utsigt öfver den nedanför liggande slät-2

ten. Vi lägrade oss under ett stort fikonträd och dukade der upp på marken vår frukost, till hvars förbättrande vi plockade ett och annat litet fikon ur trädet. Knappt hade vi satt oss ned, förrän en hop folk från byn kom och satte sig omkring oss för att se på, huru vi åto, hvilket tycktes intressera dem mycket. De äro dock icke alldeles ovana att se främlingar, ty här går den vanliga turistleden fram. Barnen voro isynnerhet efterhängsna. Somliga hade gamla mynt att sälja. Det är så vanligt öfver allt, hvar man kommer. Vi köpte några af dem. Efter frukosten stego vi genast åter till häst och kommo frampå eftermiddagen till en by, som hette Mes. Det var en eller, rättare sagdt, två byar, hvardera byggd på en kulle. På afstånd sågo de ganska trefliga ut, men när man kom dem närmare, så voro de just lika alla andra. En lång, ståtlig man, klädd i en hvit mantel, inbjöd oss till sitt hus. Han var schek* (d. v. s. höfding) i byn och syntes vara en mycket intelligent och redbar man. Skada, att vi icke kunde tala med honom för språkets skull!

Sedan vi fått våra sängar uppsatta, lade jag mig en liten stund att hvila, men Rosendahl gick ut. Det dröjde dock icke länge, innan han kom tillbaka — blek och förfärad. Han hade vågat sig för långt ut från byn i akt och mening att gå ned till floden Jordan, som han trodde sig hafva i närheten. Nu kom en nästan naken man springande mot honom. Han såg förfärlig ut, men Rosendahl fortsatte lugnt sin väg. Emellertid fann han det efter en stund rådligast att vända om. Då mötte han samme man i sällskap med en skara andra, både män och kvinnor, beväpnade med käppar och stenar. De rusade mot honom som rytande lejon. Genom tecken gåfvo de äfven tillkänna, att de tänkte strypa honom, ifall han icke gaf dem allt, hvad han hade på sig. Det var ett farligt ögonblick. Först drog han ned sin hatt öfver öronen. Derefter kastade han åt dem sin näsduk. Sedan tog han upp en knif — det var min knif, som han hade lånat — och sin nyckelknippa och kastade åt dem. Den sistnämnda fängslade deras uppmärksamhet. De togo upp den från

* Vanligen skrifver man schejk, men ingenstädes hörde vi det ordet. Öfverallt sade man schek.

marken och skramlade med den, undrande hvad det kunde vara för någonting. Denna lilla paus begagnade Rosendahl sig af för att komma undan. Naturligtvis omtalade vi händelsen för vår dragoman, som i sin ordning berättade den för scheken. De gingo begge ut och kommo efter en stund tillbaka med sakerna, men missdådarne lemnades alldeles utan någon bestraffning.

Vår dragoman påstod, att scheken var mycket rik. I hans hus funnos två rum. I det ena bodde han sjelf jemte sin familj, sin boskap och sina höns. Det andra uppläts åt oss. Det tycktes vara något helgdagsrum, som användes endast vid vissa särskilda tillfällen.

Scheken visade sig synnerligen vänlig. Han ville skänka oss en stor melon, men vår dragoman varnade oss för att taga emot den, »ty», sade han, »det kommer att bli mycket dyrare än att köpa den. Om man tager emot en sådan gåfva af infödingarne, så vänta de, att man skall gifva dem drickspengar, och då hoppas de alltid att få många gånger mer, än hvad saken verkligen är värd.» Emellertid kunde vi icke vägra att taga emot en annan present, som han bjöd oss, nämligen ett parti synnerligen magnifika drufvor, stora som plommon. För dem gåfvo vi hans minsta barn en liten slant.

På aftonen hölls utanför byn en kappridt. Byns förnämsta hästar deltogo deri och naturligtvis äfven schekens, ett synnerligen ståtligt arabiskt sto. Allt folket var samladt för att åskåda kapplöpningen, som försiggick på ett afbergadt sädesfält alldeles intill byn. Någon ordning i kapplöpningen förekom icke, utan de ridande foro af och an, som de tyckte, och sporrade sina hästar till att löpa så mycket som deras krafter tilläto. Naturligtvis kunde det under sådana förhållanden icke blifva tal om någon seger. Åskådarne hade allenast det nöjet att se, huru bra alla hästarne sprungo.

I Mes sofvo vi temligen godt, ehuru hundarne skällde och schakalerna tjöto på natten rundt omkring byn. Redan kl. 5 på torsdagsmorgonen voro vi uppe, och kl. 6 sutto vi åter igen på våra hästar. Vägen var öfverhufvud treflig men trakten utan något intresse med undantag deraf, att vi ett litet stycke utanför byn fingo se rester af en gammal romersk landsväg.Cesarea Filippi (se sid. 260).

Efter någon stunds ridt rastade vi vid Kades. Enl. Jos. 12: 22 var Kades säte för en af Kaanans furstar, när israeliterna intogo landet. Staden gafs vid landets delning åt Naftali stam. Från denna stad härstammade Barak, domarinnan Deboras fältherre. I en senare tid visade man här Baraks och Deboras grafvar. Vid byn finnes en ganska vattenrik källa, men vattnet var så smutsigt och uppgrumladt

Kades (se texten å denna sida).

af menniskor och kreatur, som trampade deri, att vi icke kunde göra oss någon nytta deraf. Invid källan låg en stor gammal sarkofag af sten, som nu tjenade till vattenho. Ej långt från källan står ett litet hus, uppfördt af stora stenblock, och ett stycke derifrån ser man ruiner af en stor byggnad, möjligen ett romerskt tempel. Föröfrigt har byn ingenting märkvärdigt att visa. Den är mycket liten och husen ytterst eländiga. Det var naturligtvis icke af något intresse för oss att stanna här mer än en liten stund. Efter ytterligare tre eller fyra timmars ridt inträffade vi i Safed. TRETTIOFÖRSTA KAPITLET.

Safed.

;afed är en ganska märkvärdig stad. Den står visserligen icke omtalad i den heliga Skrift, men den gamla judiska traditionen, äfvensom arabiska författare, omnämna densamma såsom en gammal stad. Den ligger mycket högt, 840 meter öfver hafvet, synes på mycket långt afstånd och tager sig ofantligt ståtlig ut, när man kommer ridande norr ifrån. Enligt ett gammalt antagande skall Herren hafva pekat på Safed, då han i sin bergspredikan sade: Icke kan den stad döljas, som ligger på ett berg (Matt. 5: 14). Från det berg, der han höll denna predikan, kan man se Safed mycket tydligt, då det är klart väder.

På toppen af det berg, hvarpå Safed är bygdt, fanns fordom en mycket stark fästning, som dock nu ligger i ruiner till följd af en jordbäfning nyårsdagen år 1837. År 1266 intogs staden af muhammedanerna. De kristne

försvararne, 2000 man, fingo försäkran om fritt aftåg. Men när de kommo ut, höggos de ned till sista man.

I i6:de århundradet uppstod här en judisk skola, som fick mycket stort anseende och drog lärjungar till sig från alla håll. Safed betraktades och betraktas ännu såsom en af judarnes fyra heliga städer. De andra tre äro Jerusalem, Hebron och Tiberias. Orsaken dertill förklaras af dem sålunda: Efter Jerusalems förstöring flydde

många judar till Safed, der de fingo lof att lefva i fred. Man ansåg det derför såsom ett andra Jerusalem.

Vid jordbäfningen 1837 omkommo ej mindre än 5000 menniskor i Safed. Bland dem voro 4000 judar. Staden gick derigenom väsentligen tillbaka men har sedan repat sig igen.

Vägen upp till Safed är mycket brant. Vid stadsporten ville en tullbetjent undersöka våra saker. Vår dragoman betalade honom en mindre summa. Om det var tull eller mutor, kan jag icke säga. Jag skulle nästan tro, att det var det senare. Husen voro ganska trefliga, gatorna äfven hjelpliga; ja, för att vara i en österländsk stad voro de riktigt förträffliga. Safed torde ock vara den vackraste staden i Palestina. En liten bild derifrån finnes på sid. 272. Staden lär hafva 25 à 30,000 inbyggare. Af dem äro 11,000 muhammedaner och 700 grekiskt katolska kristna. Endast några få äro protestantiska kristna. Hela den öfriga befolkningen består af judar.

Safed är kanske den mest judiska bland alla judestäder. Judarne äro till största delen sådana, som hit invandrat från Polen. Men äfven från andra trakter af Europa äro en del komna. De stå under österrikiskt beskydd. Judarne i den öfriga verlden anse dem såsom synnerligen heliga. De hafva intet yrke utan äro i allmänhet andliga lättingar. Deras hufvudsakliga gerning är att läsa och bedja för Israels återställelse, och de lefva för det mesta på almosor, som skickas dem från gudfruktiga judar i Europa till betalning för deras förböner (Matt. 23: 14). Deras drägt skiljer dem från alla de andra invånarne, så att man genast känner igen dem. De bära långa mantlar och på hufvudet en mössa af svart sammet med skinnbräm omkring. Vid öronen är håret snodt i lockar, som hänga ned på axeln. I allmänhet se de mycket bleka och tärda ut. Enligt en uppgift, som jag sett, skall en del af dem lefva i månggifte.

De hafva här, sade man, femtio à sextio synagogor. Der tillbringa de sin mesta tid i beständig väntan, att Messias skall komma såsom ett svar på deras böner. När han kommer, skall han komma från Tiberias men upprätta sitt rike i Safed, mena de. Hvar de ha fått denna tro ifrån, det vet jag icke, men alldeles säkra äro de, att

så skall ske. Det är den stora messiasidén, som i alla tider hållit Israels barn tillsammans såsom ett folk. Under gamla testamentets dagar var det så: gick det dem väl, så väntade de, att Messias skulle komma och göra dem ändå lyckligare, än hvad de då voro; hade de motgång, så väntade de, att han skulle komma och befria dem från deras fiender samt upprätta sitt rike bland dem med stor herrlighet. Sedan han var kommen, och de hade förkastat honom, blefvo de förskingrade öfver hela verlden. Men öfver allt äro och förblifva de ständigt judar. Om svenskar komma till Amerika, så förblifva de svenskar högst ett par, tre slägtled. Sedan gå de upp i den amerikanska nationen och försvinna. Så är ock förhållandet med alla andra nationer. Judarne ensamma göra ett undantag. Hvar de än må slå sig ned på hela jordens krets, äro och förblifva de slägtled efter slägtled, århundrade efter århundrade judar, ingenting annat än judar. Och hvad som håller dem uppe såsom sådana och håller dem tillsammans, det är den stora messiasidén. Mycken rationalism förekommer visserligen äfven ibland dem, men det förändrar icke, hvad vi nu sagt. Deras föreställningar om den kommande Messias äro naturligtvis mycket köttsliga, men det är ändock messiasidéen, grundad på de gammaltestamentliga löftena, på hvilkas orubblighet juden tror med en sådan visshet, att han skämmer ut största delen af de kristna.

Vi fingo vår bostad i den österrikiske konsulns hus. Det var ett ganska bra rum. Huset låg i ena änden af staden. Så snart vi litet kommit oss i ordning, gingo vi ut för att bese staden och den omkringliggande trakten. Först styrde vi våra steg upp till fästningsruinerna. Vägen var mycket brant, hettan mycket stark, men när vi väl kommo upp, hade vi fullt tillräcklig lön för de mödor, vi utstått för att komma dit. Utsigten var utomordentligt

intressant. Vädret var också nu, såsom alltid förut, strålande, så att vi icke kunde önska oss det bättre. Härifrån sågo vi för första gången sjön Gennesaret. Den syntes vara så nära, att jag föreslog Rosendahl, att vi skulle gå dit ned och taga oss ett bad. Vi tyckte nämligen, att den låg alldeles vid änden af stadens längsta gata, och att det icke skulle behöfvas mer än omkring 10 minuter för att komma dit. Till följd deraf, att jag tappat

min resehandbok i Cesarea Filippi, hade vi ingen karta; annars hade vi snart blifvit upplysta om vårt misstag. Luften är här, såsom i andra bergstrakter, så klar och genomskinlig, att föremål, som ligga på flere mils afstånd, synas vara alldeles inpå en. När vi kommo ned från kullen, omtalade vi för vår dragoman vår plan. Han skrattade och sade, att om vi ville gå ned till sjön, så måste vi bereda oss på en vandring af åtminstone 8 eller 9 timmar. Vi blefvo högst förvånade och hade svårt för att tro honom. Men att han hade rätt, det fingo vi sedan se.

Till vår bostad kommo åtskilliga nyfikna personer för att se på oss. Somliga talade äfven till oss. En man, som syntes mycket vänlig, berättade, att här funnos missionärer. Vi bådo honom, att han skulle följa oss till dem. Det gjorde han äfven. Missionären, en skotte, hette William Christie. Han bodde i det hus, som synes längst till venster på teckningen sid. 272. Han hade arbetat såsom missionär här i fem år, och syntes vara en sannt gudfruktig man. Han var gift och hade två barn. Hos honom träffade vi en engelsk missionsläkare äfvensom en annan missionär. Denne var från Tiberias och hade nu jemte sin unga fru kommit för att helsa på hos Christie. Det kändes riktigt uppfriskande att träda in i ett verkligt kristligt hem. Sådant hade icke förunnats oss, sedan vi lemnade Bejrut. Emellertid blef intrycket icke oblandadt godt. Vi tyckte, att när vi nu voro bland troende menniskor, så skulle vi hafva någonting fore till upp-byggelse. Jag föreslog derför, att vi skulle sjunga en andlig sång. Detta förslag antogs visserligen, men grufligt svårt var det att få något i gång. Man letade och letade i sångböckerna utan all ände. Ändtligen fann man då en sång. Fru Christie satte sig till orgeln för att spela, men någonting annat än orgelmusik blef det egentligen icke af. Icke sjöng hon, icke sjöng han. Jag kan icke sjunga men gjorde ändå försök. Rosendahl sjöng, men icke kunde det bli någon kläm i hans sång heller. Under tiden lekte nämligen missionären ifrån Tiberias med Christies barn på golfvet på ett mycket högljudt och störande sätt. Han slog omkull dem och kittlade dem på magen, så att deras skratt öfverröstade all vår sång och musik. Hans fru,

som satt och såg i en sångbok — utan att sjunga — förmanade honom väl ibland att vara stilla. Men det hjelpte icke.

Jag kände mig i hög grad sårad och önskade, att jag aldrig hade kommit här in. Hela den tiberianske missionärens person och väsende bar föröfrigt vittne om, att han var allt annat än lämplig till missionär. Det är mycket sorgligt, när sådana personer skickas ut på missionsfältet; ty om en missionär skall kunna uträtta något, så måste han i sitt lif åtminstone i någon mån förete bilden af den frälsare, hvars namn han skall förkunna.

Missionär Christie bjöd oss på aftonvard, och det smakade mycket bra att få äta ordentlig mat, hvilket icke förunnats oss, sedan vi lemnade Damaskus. Under måltiden omtalade han en händelse, som var egnad att ingifva oss någon oro. Det hade nyligen varit en strid mellan beduiner i närheten af staden. En, som blifvit illa sårad, fördes till Safed, togs der om hand af den skotske missionsläkaren, som opererade honom. Mannen dog, och beduinerna trodde, att han blifvit mördad af läkaren. Nu anse beduinerna blodshämden såsom en pligt, och denna utöfva de i första rummet på mördaren. Men om de icke kunna träffa honom, så hämnas de på någon af hans slägt eller någon från den stad, som han tillhör. Man fruktade nu, att beduinerna lågo på vakt för att öfverfalla och döda den förste, de kunde påträffa, som komme ifrån Safed. Vi kunde således icke för vår del vara säkra, men vi hade intet annat att göra än att befalla oss i Guds hand och lita på det löftet, att han skall sända sina heliga änglar till att bevara dem, som frukta honom, på alla deras vägar, att de icke må stöta sin fot emot stenen.

Sedan vi slutat vår måltid och bedit tillsammans, förde missionären oss till en synagoga. Det var nu judarnes

löfhyddohögtid. Synagogan var alldeles fullpackad med folk. Rummet var litet, och luften derinne obeskrifligt osund. När vi kommo in, höllo de äldre männen på att dansa i ring omkring lagboken. De höllo hvarandra i händerna och utförde några mycket enformiga rörelser i långsam takt. Deras dans beledsagades af musik från trummor och blåsinstrument. Församlingen bestod föröfrigt af både män och kvinnor, gamla och

unga, ja, äfven af ganska små barn. De tycktes icke vara mycket med i gudstjensten utan pratade med hvarandra om allt möjligt. En del af männen rökte äfven cigarretter. Det gjorde ett ytterst vemodigt intryck på oss att se detta. Vi kunde icke undgå att tänka på profetens ord: »Detta folk nalkas mig med sin mun och hedrar mig med sina läppar, men deras hjerta är långt ifrån mig, men fåfängt dyrka de mig, lärande sådan lära, som är menniskors bud». Aldrig har jag så som här förstått Herrens ord till Israel genom profeten: »Haf bort dina sångers buller!» (Amos 5: 23). Ty något annat än ett vidrigt buller och skrymteri var icke deras gudstjenst. Vi frågade Christie, huru länge de kunde hålla på med detta oväsen. Han svarade: »Långt in på natten, och sedan börja de tidigt på morgonen igen.»

Naturligtvis kommo vi i språk med missionär Christie om judemissionen. Han sade, hvad vi redan förut visste, att den hade mycket ringa framgång. »Jag har varit här», sade han, »i fem år såsom judemissionär, men jag har icke ännu sett, att någon jude blifvit omvänd». Emellertid har han, sedan jag kom hem, skrifvit till mig, att han haft den stora glädjen att döpa en jude, och att det såg ut, som om några andra stode tvekande, så att han icke var utan hopp att snart få döpa en eller annan till. Blott isen blir bruten, så går det väl bättre.

Emellertid visar det sig tyvärr ofta vara fallet, att de omvända judarne icke äro någonting annat än skrymtare. Undantag gifvas ju, och den kristna kyrkan har äfven i närvarande tid haft att uppvisa framstående män, som ursprungligen varit judar. iMen tyvärr måste man erkänna, att det är'alltför allmänt, hvad jag nyss sade. I Safed hade också just i de dagarne, då vi voro der, inträffat en mycket sorglig händelse i detta afseende. En omvänd jude, som var i tjenst hos en kristen apotekare, hade, påverkad af en judisk läkare, utan sin husbondes vetskap »gjort bättring» i synagogan och gått tillbaka till judendomen igen. Till tecken på uppriktigheten af sin omvändelse hade han måst lägga sig ned på golfvet, och tjugufyra äldste i synagogan hade trampat på hans nacke, innan han fick resa sig upp och kunde anses såsom en verkligen återfunnen son.

Dagen derefter gingo vi redan tidigt, kl. 7 på morgonen, till mis-

sionären igen. Han följde oss ut i flere synagogor. Gudstjensten var redan i full fart, och det gick mycket bullersamt till. Den ene läste högt här, den andre der. Alla rabblade. Någon andakt kunde man icke spåra. Sina böner mumlade de fram under beständiga vagg-ningar med kroppen och bugningar. Här och der hördes högljudda snyftningar, men de voro allenast konstgjorda. Någon verklig gråt förekom icke. Ett jemförelsevis bättre intryck gjorde gudstjensten i den spanska synagogan, som var den sista, hvilken vi besökte. Det

Safed. (.se sid. 267).

var ett ganska stort och snyggt rum. Der gick det äfven mycket mer ordentligt till. På olika platser i rummet stodo rabbiner och läste vid ett slags altaren. Stundom hörde vi dem snyfta, sannolikt tillgjordt. De voro höljda i stora kåpor. Midt i rummet var en upphöjd ställning. Der stod en föreläsare med en bokrulle, som innehöll Mose lag. Efter en stund gick han ned från upphöjningen. Alla de, som voro i synagogan, trängde sig då omkring honom för att få kyssa lagen. Det var verkligen ett rörande ögonblick, så att tårar höllo på att komma mig i ögonen. I judarnes Talmud står det om detta

kyssande: »Många äro de, som trängas om att kyssa lagboken, men få äro de, som nitälska om att hålla hennes bud.» O, när skall detta arma, förblindade folk blifva kvitt det täckelse, som nu, enligt apostelns ord, hvilar öfver deras hjertans ögon, så att de icke kunna se, att den Messias, hvilken de vänta, om hvars ankomst de bedja, allaredan är kommen. Icke må man undra på, att aposteln Paulus, som sjelf hade varit en så ifrig jude, att han deri

öfverträffat flertalet af sina samtida, icke må man undra på, säger jag, att han kände en outsäglig sorg och pina i sitt hjerta, när han såg, huru hans »bröder efter köttet» med allt sitt nit om Gud ändå foro vilse, emedan de stötte sig på anstötsklippan Kristus. Denna hans sorg gick ända derhän, att han ock många gånger önskade sig sjelf vara »förbannad från Kristus», om han dermed kunnat hjelpa dem till rätta. En judisk öfver-rabbin sade mig en gång: »Det må verkligen anses såsom ett under, att det finnes en jude, som kan gå rak. Så plågadt och nedtryckt har detta folk under århundraden varit». Och det är sannt. Men de vilja icke förstå, att det är en Guds dom, som hvilar öfver dem och skall förblifva, till dess de omvända sig och hylla honom,

som deras fäder genom hedningars händer gripit, korsfäst och dödat. Och det är deras olycka.

Innan jag lemnar synagogan, skall jag meddela mina läsare några bilder från judarnes gudstjenst-18

Hebreisk lagrulle (se texten sid. 274.)

Tänkeskrifter (se sid. 275).

lif, som kunna vara af intresse. Först skall jag då visa en lagrulle (se föreg. sida). Den består af pergamentsblad, innehållande Mose fem böcker. När man skall läsa, rullas den upp, och när läsningen är slutad, rullas den ihop, omgifves af ett, ofta dyrbart, fodral och sättes in i ett heligt skåp. Sådana lagrullar finnas i hvarje synagoga. De äro alltid skrifna, aldrig tryckta, och på deras skrifvande användes den allra största omsorg, på det att icke ens det minsta skriffel må insmyga sig. Utslitna lagrullar begrafvas.

Jemte lagrullarne hafva judarne i sina synagogor pergamentsrullar, som innehålla de öfriga böckerna af gamla testamentet, hvilka de med ett gemensamt namn kalla »profeterna». Det var en sådan

Hebreisk skrift (se texten här nedan).

rulle, som lemnades åt Jesus i synagogan i Nasaret, när han stod upp och ville läsa (Luk. 4). Lagen (d. v. s. Mose fem böcker) är indelad i så många stycken, som judarne hafva sabbater. På hvarje sabbat läses vid synagoggudstjensten den del af lagen, som är för den sabbaten bestämd, jemte ett för samma sabbat utvaldt stycke af profeterna, alldeles såsom man vid de kyrkliga gudstjensterna hos oss läser »evangelierna» och »epistlarna». Sålunda gå judarne igenom hela lagen på ett år. Ett undantag derifrån göra dock de s. k. reform-judarne. 1 deras synagogor upptager genomläsningen af lagen en tid af tre år, stundom längre.

Skriften i judarnes bokrullar är hebreisk, och huru den ser ut, kan läsaren finna här ofvan. Det derstädes tryckta hebreiska stycket

är Ps. 23: »Herren är min herde» o. s. v. Den hebreiska skriften läses, liksom den arabiska, från höger till venster.

Af skrifna rullar bestodo i forntiden alla böcker. När det derför i Luk. 4: 17 i våra vanliga biblar står, att Jesus »öppnade» boken, så betyder grundtextens ord, att han rullade upp henne. Jemför Uppb. 6: 14. Och när man på bibliska taflor ritar böcker alldeles lika dem, som nu förekomma hos oss, så är det ett stort misstag. De hade aldrig det utseendet, vare sig hos hebreer eller greker.

Vid bönen taga judarne ofta på sig s. k. tänkeskrifter. Det är små kapslar af svart läder, i hvilka äro inlagda smala pergamentsremsor. På dessa remsor stå skrifna 2 Mos. 13: 2 —10, 2 Mos. 15: 11 —16, 5 Mos. 6: 4—9, 5 Mos. 11: 13—21. Kapslarna äro försedda med remmar. Med dessa binda de en kapsel på sin panna och en annan på den venstra armen. Orsaken härtill är den, att Herren på alla de fyra anförda bibelställena befaller, att folket skall binda dem »till ett märke på sin hand och till ett pannsmycke mellan sina ögon». I 5 Mos. 11: 18 befalles också, att folket skall »lägga dem på hjertat». Detta sista efterkomma judarne så, att de binda armkapseln på insidan af armen strax nedanför armleden. När nu armen lägges intill kroppen, så kommer kapseln att ligga på hjertat. Så iakttaga de Guds befallning riktigt, mena de! Vanligen tro de ock, att bönekapslarna äro skyddsmedel emot onda andar.

På sid. 273 ser läsaren en bild af dessa kapslar. Kapseln till venster är pannkapseln, den till höger är armkapseln. Den senare har blott en rem, och den lindas sju hvarf omkring armen. Remsorna i begge kapslarna innehålla samma bibelspråk. Lädret och pergamentet måste vara beredt och kapslarna måste vara förfärdigade af en jude, ty de äro heliga ting.

När judarne komma till gudstjenst i synagogan, så ser man dem ofta ur en låda i synagogan eller ur ett medfördt paket taga fram en randig mantel, som de hänga öfver sig. Denna är försedd med en tofs i hvart och ett af de fyra hörnen. I hvarje tofs sitter ett mörkblått snöre. Allt detta sker enligt Herrens bud till en påminnelse, att när de se tofsarne, de »måtte komma ihåg alla Herrens

bud och hålla dem och icke följa sina hjertans och ögons lystnad, hvilka locka till otrohet».*

Här bredvid ser läsaren en bild af en bedjande jude med mantel och bönekapsel. I forna tider buro judarne sådana tofsmantlar såsom ett ytterplagg. Nu taga de dem på sig endast vid gudstjensten. De riktigt gudfruktiga begagna dock såsom ett underplagg en mindre tofsmantel. Äfven Jesus rättade sig i detta stycke, såsom i allt annat,

efter Mose lag. Emedan tofsarne voro ett uttryck af den sanne israelitens helighet, så betraktades de af folket med en viss helig vördnad. Detta förklarar, hvarför de sjuka, som sökte Jesus, ville röra just vid dem. De trodde, att i dem utströmmade en särskild kraft från den helige mannen (se Matt. 9: 20 f., 14: 36).**

Fariseerna på Kristi tid plägade göra sina tänkeskrifter breda och tofsarna på sina mantlar stora, hvilket skulle betyda, att de hade stort nit att hålla lagen. Frälsaren bestraffar detta deras begär att lysa inför menniskorna med sin gudaktighet (Matt. 23: 5).

Från synagogan förde missionären oss ut till den judiska kyrkogården. Der ligga enligt traditionen många framstående män begrafna.

Judarne i Safed tro på själavandringen, och bland grafvarna visa de trenne, der män ligga begrafna, i hvilka Abrahams, Isaks och

* Det mörkblå snöret i tofsarne har väl gifvit anledning dertill, att äfven i kristenheten den blå färgen betraktas såsom en bild af trohet.

** Då det i den nyantagna svenska kyrkliga öfversättningen af Matt. 9: 20 f., 14: 36, står »det yttersta af hans klädnad» i stället för »tofsen på hans mantel», så är det en ledsam brist på noggrannhet hos öfversättarne.

Jude med. mantel oeh bönekapsel (se texten här bredvid).

Jakobs själar bott! Der visa de också profeten Oseas graf, ja t. o. m. Noaks son Sems graf! Öfver den senare ha muhammedanerna byggt en liten moské. Der visas också Hillels graf. Hillel var en af judarnes förnämsta skriftlärare, samtida med Kristus. Han var född i Babylon omkr. 75 år f. Kr. och dog omkring år 10 e. Kr. Från början var han ingenting annat än en daglönare, som med sina händers arbete förtjenade, hvad han behöfde för sitt och sin familjs uppehälle. Men samtidigt studerade han flitigt den mosaiska lagen och vann slutligen såsom skriftlärare ett mycket stort anseende. Det är ganska sannolikt, att han satt med i den rådsförsamling, som på Herodes fråga, hvar Kristus skulle födas, gaf det svaret, att han enligt profetian skulle födas i Betlehem (Matt. 2). Hillel anslöt sig till den fariseiska riktningen men var en af denna riktnings ädlaste och kunnigaste män. Han lade i sin skrifttolkning isynnerhet vigt på, att Gud var god och barmhertig, och många hafva trott sig i frälsarens predikan spåra drag, som påminna om Hillels lära. Det är dock en himmelsvid skilnad mellan den ene och den andre. Hos judarne åtnjuter Hillels minne än i dag mycket stor vördnad.

Den besynnerligaste bland alla de sagor, man får höra i Safed, är dock den, att äfven Jesus skall ligga begrafven i dalen invid staden. Judarne påstå nämligen, att lärjungarne stulit hans kropp från grafven i Jerusalem och fört honom hit. Men hvar han blifvit lagd, det veta de icke, och det är alls icke underligt.

Från begrafningsplatsen återvände vi till missionärens hus, der vi åto frukost. Han bjöd oss bl. a. på danskt smör.

Det var liksom en helsning från hembygden Smör hade vi icke sett, sedan vi lemnade Europa, och derför läto vi det oss väl smaka, ehuru det ingalunda var godt. TRETTIO FJERDE KAPITLET.

Till Gennesaret.

et var nu tid att bryta upp. Vi sade vår nye vän missionären och hans hus farväl och sutto vid pass kl. 11 f. nu åter på våra hästar. Det var fredagen den 19 oktober. Oj, oj, oj, min käre brunte, nu måste du ut och bära igen. Det är då väl för dig, att din hud är lika okänslig, som din lätja är stor. Annars skulle du få för mycken sveda.

Vi hade icke kommit långt ut från staden, förrän vi fingo se sjön Gennesaret. Den syntes ligga så nära, att vi borde hinna dit på några minuter, men oupphörligt drog den sig tillbaka. Halftimme efter halftimme gick, alltid syntes den nära, men aldrig tycktes den komma närmare. Vägen var särdeles svår, och på många ställen måste vi stiga af våra hästar för att vandra till fots och leda dem. Trakten var mycket folktom. Några beduiner mötte vi icke. Alla våra farhågor för öfverfall voro således onödiga. På hela vår färd ned till sjön Gennesaret mötte vi endast några kvinnor, som hade varit ute för att samla kospillning.

Ändtligen något efter kl. 2 e. m. nalkades vi sjöns kust. Det var en bedröflig syn, hela bygden företedde. Här och der fanns visserligen ett mindre majsfält, som odlas af beduinerna, men största delen var blott sten, tistel och törne. Det är högst förunderligt, att en trakt, som för 2000 år tillbaka var såsom en trädgård, som bar de allra herrligaste skördar och födde en stor befolkning, kunnat blifva till den

grad öde, som den f. n. är. Men bibelns profetior gifva nyckeln till den rätta förklaringen. En Guds dom hvilar öfver landet och folket. Naturlagarna och sedelagarna äro icke tvenne parallela linier, som löpa jemnsides utan att beröra hvarandra. De stå tvärtom i det närmaste inbördes sammanhang. Och huru mycket den ogudaktige rationalisten än må begabba detta tal, så är det likväl sannt, att de sedliga förvillelserna bland menniskorna, otro och gudlöshet, förr eller senare hafva till följd förfall och ödeläggelse äfven i naturligt afseende. Bibeln framställer derför också naturens förbannelse såsom en följd af menniskans syndafall. De skapade tingen äro icke en summa af saker, som ligga bredvid hvarandra, oberoende af hvarandra, utan de utgöra ett organiskt helt, der det ena icke kan skadas, utan att det andra lider. Skadar man lungorna, hjertat eller hufvudet i en menniskokropp, så inskränker sig lidandet icke till den skadade delen allenast. Nej, hela kroppen får lida deraf. Nu utgjorde menniskan, om jag så får säga, hufvudet i den skapade verlden. När detta skadades, så inverkade det på hela den del af skapelsen, som hon tillhörde. Detta var naturens förbannelse, och den gifver sig mer eller mindre förnimbart tillkänna, när synden bland menniskorna tager öfverhand. Många länder och trakter, som blomstrade vid Kristi tid, äro nu för det mesta idel ödemarker; och många städer, som då voro starka, ligga nu i ruiner, allt till följd af menniskornas synder. Ingenstädes kan man få en bättre bekräftelse på sanningen af den bibliska läran om naturens förbannelse, än när man kommer till Palestina och isynnerhet ned till sjön Gennesarets strand.

Gennesaret, som också kallas Galileiska sjön eller Tiberias haf, är den märkvärdigaste af alla sjöar, som finnas i verlden. Omkring den samma har frälsaren tillbragt större delen af den tid, då han verkade här på jorden. På sjöns vatten och vid dess stränder har han gjort de flesta af sina underverk. På denna sjö var det, som han med sitt allmaktsord bjöd stormen och böljorna att lägga sig, så att det vardt stilla lugn, och lärjungarne blefvo frälsta från all sin förskräckelse. På denna sjö var det också, han en stormig månskensnatt kom gående efter sina lärjungar, som i båten kämpade mot elemen-

tens raseri. Här var det, som Petrus försökte gå på vattnet, äfven han. Hans tro svek. Han sjönk. Han ropade: »Herre fräls mig, jag förgås!» Och strax stod Jesus vid hans sida, räckte honom handen, drog honom upp och tröstade honom.

På stranden af denna sjö var det, som Jesus höll kanske de flesta af sina predikningar. Här trängdes folket omkring honom för att höra hans ord, så att han ibland måste stiga i en båt och lägga ut litet ifrån land för att kunna tala till mängden. O underbara sjö!

Floden Jabbok (se sid. 245.)

1 en senare tid utkämpades vid Gennesaret ytterst blodiga strider dels under det judiska frihetskriget, som slutade med Jerusalems förstöring, dels under korstågens tid, då kristna och muhammedanska härar stredo om besittningen af det heliga landet. Under dessa fejder färgades dess vatten många gånger rödt af de fallnes blod.

Sjön är ganska liten. När den i nya testamentet kallas för ett haf, så får man icke taga detta ord i samma mening, som vi bruka det. Gennesaret är ett haf endast för den, som icke sett någon annan sjö. Dess största längd är icke mer än 20 kilometer eller ungefärSJÖN GENNESARET.

två svenska mil, dess högsta bredd vid Magdala är endast 9 kilometer. Sjön bildas af Jordan, som löper tvärs igenom den samma från norr till söder. Djupet är mycket olika, i allmänhet 50—70 meter. Dess största djup har man funnit i norra delen, der det uppgår till 250 meter. Vattenståndet vexlar högst obetydligt efter årstiden, sällan mer än en meter.

Jordans utlopp UF Sjön Gennesaret (se texten på denna sida.)

Gennesaret omgifves på alla sidor af berg. De äro vid pass 300 meter höga och nå styckevis ända fram till stranden. Annars ligger mellan bergen och sjön en strandremsa, som ibland är ganska bred, på östra sidan en till två kilometer och på den nordvestra (landet Gennesaret) ända till tre och en half. En bild från sjöns södra ände finner läsaren på denna sida.

Sjön uppröres ofta af häftiga stormar, som plötsligt uppstå och stundom kunna vara farliga för den, som är ute i båt. (Mark. 4:282

35 följ.) År 1889 förgicks i en sådan storm en arabisk läkare, som var anställd i den engelska missionens tjenst. Vattnet är klart och ganska godt att dricka. Sjön är också ännu i dag såsom på frälsarens tid mycket fiskrik. Stora stim visa sig stundom med ryggfenan öfver vattenytan, så tätt packade som sillstimmen i hamnarne på Skandinaviens vestkust. Vid sådana tillfällen är det ingen svårighet att innesluta så mycken fisk, att näten gå sönder (Luk. 5). Här och der ser man äfven vildänder simma.

Jorden omkring Gennesaret var i gamla tider mycket fruktbärande. Den judiske skriftställaren Josephus, som lefde vid Kristi tid, skrifver om landet Gennesaret, som låg på sjöns vestra sida norr om Magdala: »Vid Gennesarets sjö ligger ett landskap med samma namn, som utmärker sig genom sin fruktbarhet. Temperaturen är sådan, att alla slags frukter trifvas der. Valnötsträdet, som helst växer på kalla ställen, finnes här i mängd, likaså palmen, som vill hafva stark värme, samt fikon- och olivträden, som fordra en tempererad luft. Detta landskap bär icke allenast alla slags frukter, utan det bär dem också länge. Man kan der få de präktigaste vindrufvor och fikon i 10 månader af året och andra frukter hela året igenom. Detta landskap sträcker sig längs efter sjön, 30 stadier (= 5 kilometer) i längd och 20 stadier (= 3V2 kilometer) i bredd».

Nu är denna en gång så välsignade kuststräcka nästan hel och hållen en öde hed, der ingenting växer utom törne och tistel och andra med dem jemförliga buskar.

Vid frälsarens tid lågo på sjöns vestra strand icke mindre än åtta städer: Tarikea, Hammat, Tiberias, Dalmanuta, Magdala, Betsaida, Kapernaum, Korazin. Af dem finnes nu icke egentligen mer än en kvar, nämligen Tiberias. På det ställe, der Magdala stod, ligger en liten by, som hör till de uslaste i Palestina. Tarikea är också en mycket eländig plats. Den synes på bilden sid. 281.

På Gennesaret rådde vid Jesu tid ett mycket rörligt lif. Der seglade båtar i stor mängd af och an. Om deras antal kan man göra sig en föreställning, då man läser berättelsen om, huru frälsaren spisade de fem tusen männen i öknen. Johannes omtalar nämligen, att en storSJÖN OCH LANDET GENNESARET.

del af denna folkskara följande dag seglade öfver sjön till andra sidan. Under kriget mot romarne samlade Josefus 230 båtar för att öfverrumpla Tiberias. Dessa båtar tillhörde sannolikt nästan allesammans Tarikea, der Josefus då hade sitt kvarter. Nu deremot finnas på sjön icke många båtar. De, som finnas, höra till staden Tiberias, och jag tror, att deras antal icke öfverstiger 10, om det ens når så högt.

Såsom jordbruket så ligger också fisket alldeles nere. Visst ser man menniskor fiska, men de äro icke många, och deras sätt att bära sig åt är i allmänhet högst opraktiskt. Vi sågo en båt med nät försöka det, men den gången fingo de intet.

Fiskarne i Gennesaret äro af många slag. Några af dem ser läsaren afbildade på sid. 288. Den märkvärdigaste är Sankt Peters fisk, den s. k. Chromis Simonis. Det är den, som synes längst ned till höger på bilden. Honan lägger omkring 200 ägg. Sedan hanen befruktat dem, tager han dem i sin mun och behåller dem i flere veckor. Der utkläckas ynglen, och eftersom de växa, utvidgas hans käkar och munhåla. Först när de blifvit så stora, att de kunna reda sig sjelfva, lemna de detta underliga moderlif.

När frälsaren en gång skulle betala skatt, sade han till Petrus: Gå till hafvet och kasta ut en krok, och den fisk, som först kommer upp, tag, och när du öppnat hans mun, skall du finna en penning, tag den och gif åt uppbördsmännen för mig och dig (Matt. 17: 27). Petrus skall då hafva fått en fisk af den sort, som nu bär hans namn.

I Medelhafvet samt Atlantiska oceanen finnes också en fisk, som kallas Peters fisk. På hvardera sidan har han en stor svartblå fläck, och folktron menar, att dessa fläckar utgöra märken efter apostelns fingrar! Man har äfven i Sverige fångat exemplar af densamma. Men då denna fisk tillhör saltsjön, så har han aldrig funnits i Gennesaret.

TRETTIOFEMTE KAPITLET.

Kapernaum.

år ridstig förde oss nästan direkt ned till Tel Hums ruiner. Der invid sågo vi ett stort beduinläger. Det kändes litet oroligt efter de berättelser, som vi hört i Safed, men beduinerna förhöllo sig fullkomligt lugna. Tel Hum är, efter allt hvad man kan förstå, platsen för det gamla Kapernaum. Namnet Kapernaum betyder Nahums by. I judarnes Talmud kallas den Kefar Tanhum. Orden Nahum och Tanhum betyda tröst, och af Tanhum kan Tel Hum mycket väl ha kommit upp. Lika stora namnförändringar ske ofta genom folkspråket äfven hos oss. Så har — för att nämna ett exempel — det ursprungliga sockennamnet Ugglebo i Gestrikland småningom i folkets mun blifvit Ockelbo, och detta har tagit öfverhand så, att man ock i officiela handlingar måst följa med.

Kapernaum är den utan all jemförelse märkvärdigaste af alla platser vid sjön Gennesaret. Det var här som frälsaren var bosatt, om man annars kan tala om, att han hade sin bostad någonstädes, han som i allmänhet ständigt vandrade omkring i landet. Här har han gjort sina mesta och största under och hållit flere predikningar än i någon annan stad i Palestina. När han uttalade ve öfver de städer, i hvilka han gjort sina mesta krafter, så drabbades Kapernaum af den hårdaste domen från hans läppar. Om Korazin och Betsaida sade han, att det skulle blifva drägligare på domens dag för

Tyrus och Sidon än för dessa städer; men om Kapernaum, att det skulle blifva nedstörtadt till afgrunden. iMärkvärdigt är ju ock, att medan en sådan stad som Tiberias ännu står kvar, en på Kristi tid öfvervägande hednisk stad, inom hvilken, så vidt man vet, frälsaren aldrig satte sin fot, och medan Magdala ännu finnes till, så äro de städer, öfver hvilka herren uttalade sina domar, totalt utplånade.

Kapernaum hade vid Kristi tid en romersk besättning under befäl af en s. k. centurion eller höfvidsman öfver hundra. Deraf kan man förstå, att det var en betydande stad. I nya testamentet berättas om en centurion der, som sökte Jesu hjelp, emedan hans tjenare låg illa sjuk. Han aktade sig ovärdig att sjelf komma till Jesus och sände derför de förnämsta i staden till honom. När dessa kommo till Jesus, sade de: »Han är värd, att du gör honom det, ty han älskar vårt folk och har byggt åt oss synagogan.» Detta var ju en högst ovanlig berömmelse. När Jesus

kom in till staden och nalkades hans hus, skickade han tjenare emot honom och sade: »Jag är icke värd, att du går in i mitt hus utan säg allenast ett ord, så varder min tjenare helbregda». Full af förundran öfver dessa ord utbrister frälsaren: »Så stor tro har jag icke funnit i Israel som hos denne hedning. Men, tillade han, på den yttersta dagen skola menniskor komma från östan och vestan och nordan och sunnan, d. v. s. från alla kanter af hednaverlden, och sitta till bords med Abraham, Isak och Jakob i Guds rike, men rikets barn, judafolket, skola blifva utkastade i mörkret derutanför, der det skall varda gråt och tandagnisslan».

Det var i Kapernaum, som tulltjenstemannen Levi bodde, hvilken frälsaren kallade samt gjorde till sin lärjunge och apostel. Staden måste genom sitt läge hafva varit en betydande tullstation, då den låg nära gränsen mellan de två provinser, som skildes åt genom floden Jordan.

Här bodde Petrus och hans broder Andreas under den tid, då de voro fiskare. Petrus egde äfven ett hus i staden. Här bodde Jakob och Johannes, Zebedei söner, hvilka också voro fiskare men af Herren kallades att vara hans apostlar. Hvar Jesus bodde de dagar, då han vistades i staden, står visserligen ingenstädes omtaladt i nya testamentet, men man kan nog med full visshet antaga, att det var an-286

tingen i Petri eller i Zebedei hus. Något eget hus hade han icke. Derom säger han sjelf: Räfvarne hafva kulor, men menniskans son har intet, der han kan luta sitt hufvud till. Han vardt fattig för vår skull, på det vi skulle genom hans fattigdom varda rika.

Om herrens verksamhet i staden kan man få en föreställning af evangelisten Markus beskrifning, då han säger: »När det hade blifvit afton, sedan solen hade gått ned, förde de till honom alla dem, som hade ondt, och dem, som voro besatta, och hela staden var församlad vid dörren. Och han botade många, som hade ondt af allehanda sjukdomar, och dref ut många onda andar». Om den mängd folk, som samlades vid hans predikningar, berättar samme Markus: »Många församlades,, så att icke ens platsen utanför dörren vidare kunde rymma dem, och han talade till dem ordet». Den uppståndelse, som hans verksamhet i Kapernaum väckte, var sådan, att man sade, att han hade blifvit ifrån sina sinnen (Marc. 3: 21), hvilket så förskräckte hans moder och hans bröder, att de kommo dit för att taga fast honom och föra honom med sig derifrån. Ända till Jerusalem hade ryktet om hans verksamhet sträckt sig och der åstadkommit en så stor oro, att man skickade några skriftlärare till Kapernaum för att undersöka saken. När dessa kommo dit och sågo, huru det var, så förklarade de, att han var besatt med de onda andarnes öfverste Belzebul, och att det var med dennes kraft, som han dref ut de onda andarne.

På berget i närheten af Kapernaum var det, som frälsaren ur hopen af sina troende lärjungar utvalde de tolf, som framför alla andra skulle vara hans vittnen intill jordens ände. Uti synagogan i Kapernaum eller möjligtvis under bar himmel i eller invid staden var det, som han höll den märkvärdiga predikan om lifvets bröd, som vi läsa i Joh. 6.

Ännu i sjette århundradet e. Kr. fanns Kapernaum kvar. En biskop Epifanius, († 403), omtalar, att en kyrka var byggd der, och martyren Antonius omkring år 570 berättar, att Petri hus var om-bygdt till en kyrka. En palestinaresande vid namn Wilibald, som år 725 e. Kr. vandrade rundt omkring sjön Gennesaret, berättar också, att han kom till Kapernaum. Huru mycket som då var kvar af sta-KAPERNAUM.

den, får man emellertid icke veta. På 1300-talet omnämnes den af en judisk pilgrim. Men då låg den i ruiner.

Och nu, hvad är Kapernaum nu? Endast en hop ruiner, som ligga spridda hit och dit öfver fälten. Vill man se en riktigt bok-staflig uppfyllelse af en profetisk dom, så skall man betrakta Kapernaum. Frälsarens ord, att staden skulle störtas ned till afgrunden, hafva till den grad gått i fullbordan, att man under århundraden icke ens vetat, hvar det gamla Kapernaum legat. Anda in till den nyaste tiden hafva tankarna derom varit delade bland de lärde, och först under de senare åren har omdömet blifvit stadgadt, att Tel Hum är den länge med så stort intresse sökta platsen.

I midten af 1860-talet anställde en engelsman vid namn Wilson gräfningar i Tel Hum, hvilka ledde till åtskilliga märkliga fynd. Bland annat fann han ruiner af en gammal, prydlig synagoga af hvit kalksten, 23 meter lång och 18 meter bred. Men sedan dess har förödelsen fortgått i tämligen stor skala. Invånarne i Tiberias hafva här hemtat sten till sina byggnader, och beduinerna hafva kastat omkring och slagit sönder rester af ruinerna för att bland dem söka efter skatter. En god bild af platsen i dess närvarande skick kan läsaren se på pl. n:o VI. Den byggnadsruin, som står vid sjön, är uppförd af stenar från ruinerna. Den har sannolikt varit en kristen kyrka. Bland stenarna på marken synas några bitar af gamla pelare, äfvensom några grundstenar, som stå kvar, der de från början stått. Dessa hafva tillhört den nyss nämda synagogan, hvilken sannolikt är samma synagoga, som den romerske centurionen byggde (Luk. 7), och i hvilken frälsaren höll så många predikningar samt gjorde så många underverk till sin faders ära och de eländas hjelp.

Det kändes mycket gripande att stå på denna plats. Det var, så--som hade jag sett för mina ögon det lif, som rörde sig der, då men-niskosonen, timmermannen ifrån Nasaret, lefde och verkade i staden. Här gick han omkring, omgifven af fattiga, sjuka, eländiga, syndiga menniskor, som sökte lekamlig och andlig hjelp af Gud genom honom. Och för alla hade han ett ord till tröst, till uppmuntran och frälsning. Aldrig tröttnade han, aldrig blef han otålig, aldrig snäste han,

aldrig förebrådde han. Allt hvad uselt och eländigt, som fanns i staden och hela bygden, hade öppet tillträde till honom. I hela staden talades om honom, i synagogan och husen disputerades om honom. Men han lät det icke bekomma sig. Han gick omkring och gjorde väl, hjelpte alla och talade evangelium för de elända. Derför kom folket till honom, trots alla varningar. Här der jag stod vid ruinerna af den gamla synagogan, här hade han många gånger gått ut och in, här inne hade han hållit predikningar och talat ord, som blifvit många fattiga syndare till frälsning, medan andra stött sig derpå. Jag tyckte mig just se honom efter en sådan predikan komma ut derifrån, om-

gifven af en skara menniskor, somliga prisande Gud med fröjd, andra mulna i synen och förargade i hjertat, han sjelf lugn, majestätisk, medveten att han gjort sin faders vilja. Men framför honom hoppade en man; han hade som lam burits in i synagogan men kom nu frisk och färdig derut, ett föremål för mängdens undran.

Jag kunde icke motstå frestelsen att ur en af pelarbitarna på marken slå lös ett stycke för att taga med mig hem, men jag hade knappt börjat mitt arbete, då en beduin kom springande och ropade åt mig att låta bli. Han var väktare på platsen. Fransiskanermunkarne rå f. n. om den, och de lära vara betänkta på att anställa gräfningar samt leta tillsammans så mycket, som de kunna finna, af den förmodade gamla synagogan för att, om möjligt, återställa henne.

Fiskar i sjön Gennesaret (se sid. 283).X, Sikem,Stället för Kristi bergsdredikan, sedt från vester (se sid. 292).

Det egentliga ruinfältet är icke särdeles stort. Jag har sett en uppgift, att det skall vara omkring 800 meter långt och 400 meter bredt. Men detta torde vara alltför högt tilltaget. Att staden emellertid ursprungligen haft en större utsträckning, tyckes framgå deraf, att man vid pass V2 timmes väg i vester från den samma påträffat lemningar af en gammal begrafningsplats, som efter all sannolikhet tillhört staden och legat tätt utanför densamma.

Invid ruinfältet hafva fransiskanerna under de senare åren byggt ett stort magasin, som gör ett störande intryck.

Det var nu vår mening att ifrån Kapernaum rida till Betsaida Julias vid Jordans inlopp i sjön Gennesaret, men vår dragoman förklarade, att vägen dit skulle upptaga så lång tid, att vi blefve öfver-raskade af mörkret. Detta trodde vi icke. Det kom derför till litet gräl emellan oss och honom, men resultatet blef, att vi måste afstå från vår plan. Vi redo i sydvest från Kapernaum till Tabiga, ungefär V3 timmas väg. Strax innan vi kommo dit, passerade vi öfver en ganska strid bäck. Vid ett vattenfall, som bildades af en dam, låg en liten kvarn. Vi stego af våra hästar för att dricka af källans vatten, men det var för ljumt.

Tabiga är en stor och vattenrik källa. Dess vatten är klart. I närheten af densamma har den tysk-katolska Palestinaföreningen låtit uppföra ett mycket präktigt herberge alldeles intill sjön Gennesaret. Det kallas också Tabiga och förestås af en katolsk munk från Luxemburg. Hans namn är Pehr Zephyrin Biever. Han har förut varit missionär i Ost-Jordanlandet och har tillvunnit sig ett utomordentligt stort förtroende bland beduinerna, hvilka anse honom såsom en riktig fader och kalla honom för Huri Daud, d. v. s. pastor David. När vi kommo dit, fanns han icke hemma utan var ute på arbete i en trädgård icke långt derifrån. Men i huset träffade vi en lärarinna ifrån Safed, som för tillfället vistades i Tabiga, dit hon blifvit bjuden för att rekreera sig under ferietiden. Hon talade tyska samt syntes vara en gudfruktig menniska. Vi frågade henne, om vi kunde få taga in der öfver natten. Hon skickade ett bud till trädgården för att fråga. Budet kom snart tillbaka med den helsningen, att vi voro mycket välkomna. Me-

dan vi nu väntade på munken, gingo vi ned till sjön för att bada. Stranden är ofantligt stenig, och det var svårt att komma ut i vattnet så långt, att man fick sig ett ordentligt bad. Någon egentlig vederkvickelse beredde badet oss icke heller. Vattnet var mycket varmt, och hvad vi behöfde, det var svalka.

Kort fore solnedgången kom pastor Biever hem. Det var en särdeles treflig och angenäm menniska, till kroppen stor, med yfvigt skägg, klädd i en hvit mantel, som räckte ända ned till fötterna. En så angenäm afton, som vi hade der på hans veranda med utsigt öfver sjön Gennesaret under lifligt samspråk med den intelligente och kunskapsrike mannen, har jag sällan haft. Huset är ganska stort och bygdt af sten, afsedt till hviloplats för tyska katolska pilgrimer, som komma till det heliga landet. De landstiga vanligen i Haifa vid Medelhafvets kust, rida derifrån fram till sjön Gennesaret, der de i herberget tillbringa några dagar. Sedan följer pastor Biever dem till Jerusalem såsom deras ledsagare. Ack, den som hade haft en sådan dragoman! Det skulle ha varit något.

Munken bjöd oss på aftonmåltid. Det var fredag, således fastedag för honom sjelf. Han åt allenast mjölk och bröd, men för oss lät han duka fram äfven kött, ty han visste, att vi voro protestanter och således icke bundna af de katolska reglerna om fastedagar. Efter måltiden satte vi oss på verandan, och snart voro vi inne i det allra mest lifliga och lärorika samspråk om den märkvärdiga sjöns herrliga minnen. Det var ju, som om vi hade sett fotspåren af den guddomlige mästaren, vår Herre Jesus.

Biever var en i högsta grad frisinnad menniska, och så vidt jag kunde döma, en allvarlig och from kristen. Till bekännelse och åsigter var han en mycket bestämd katolik. Men det hindrade honom icke att broderligen helsa hvar och en, som han hörde älska och tjena samme Herre som han sjelf. Heder och ära åt sådana män! De äro en prydnad för evangelium.

TRETTIOSJETTE KAPITLET.

I Tabiga. — Åter till Kapernaum. — Korazin. — Betsaida Julias.

är vi stannade i det sista kapitlet, sutto vi på den stora och vackra veranden i det tyska pilgrimsherberget Tabiga. Derifrån hade vi den ypperligaste utsigt, man kunde önska sig, öfver hela sjön Gennesaret, som nu låg der klar såsom en spegel. Med stort intresse visade pastor Biever och förklarade för oss allt, hvad som omgaf oss.

Strax i nordost hade vi saligheternas berg, der frälsaren höll den märkvärdiga predikan, som innefattas i Matt. 5 — 7. Denna predikan har blifvit kallad bergspredikan, emedan den hölls på berget, och berget har fått namnet »Saligheternas berg», emedan predikan börjar med ordet »saliga», som upprepas nio gånger efter hvartannat: »Saliga äro de andeligen fattiga», »saliga äro de barmhertiga» o. s. v. Berget sluttar ned mot sjön Gennesaret, och det må jag säga: en ypperligare plats i det fria för en predikan inför en stor skara menniskor kunde man icke gerna finna. På sid. 289 ser läsaren en bild af berget enligt en fotografi, som vi togo från det tyska herberget. Från motsatt håll är den bild tagen, som synes på planschen n:o VII. Huset der borta vid sjön är det tyska herberget. Mannen med den hvita manteln är pastor Biever.* Tälten tillhöra beduiner, och platsen är sluttningen af »Saligheternas berg.»

* Honom ser man för resten sitta på en sten bland Kapernaums ruiner, pl. VI.

Det finnes en gammal tradition, som angifver, att frälsaren skall hafva hållit sin bergspredikan på ett annat berg, som pastor Biever också visade oss; men då detta ligger vid pass tre timmars väg från sjöns strand, kan det icke vara det rätta.

På »saligheternas berg» var det, som Jesus vid ett annat tillfälle spisade de fyra tusen männen med sju bröd och några små fiskar. Stranden der nedanför kallas Petri fiskställe och är den enda plats, der det än i dag fiskas året om. Här på stranden var det alltså den händelse tilldrog sig, som omtalas i Joh. 21. Några af lärjungarne voro ute för att fiska i sina båtar. De fingo ingenting. När det led mot morgonen, stod den uppståndne frälsaren på stranden och ropade »Barn, hafven I något sofvel?» De svarade: »Nej». Han sade till dem: »Kasten ut näten på högra sidan om båten, och I skolen finna». De kastade ut och fingo en ofantlig mängd fisk. Då kastade Petrus sig i hafvet och simmade i land. Men de andra lärjungarne kommo med båten, släpande nätet med fiskarna efter sig. Sedan de hade ätit, höll Jesus det märkvärdiga förhör med Simon Petrus, som man plägar kalla Petri pastoralexamen. Tre gånger frågade han honom: »Älskar du mig?» Tre gånger svarade Petrus: »Ja, Herre, du vet allt, du känner, att jag har dig kär». Men efter hvart och ett af hans svar sade Herren till honom: »Beta mina lam, var en herde för mina små får».

Midt öfver sjön Gennesaret visade pastor Biever oss på det gamla Gergesa, der den händelse inträffade, som omtalas i Mark. 5. Herren hade botat en man, som var besatt med orena andar. Han tillät de onda andarne att fara in i en svinhjord, som gick och betade i närheten. Svinen blefvo ursinniga, så att de kastade sig i hafvet och drunknade. Platsen heter nu Kersa. Ruinerna af Gergesa äro omgifna af en mur, som är en meter tjock. I berget finnas en stor mängd naturliga hålor, som i fordom tid tjenat till grafplatser. Ungefär två kilometer söder om Kersa går berget så nära intill sjön, att strandremsan endast är 40 fot bred. Der torde den af evangelisten omtalade händelsen hafva tilldragit sig.

När jag första gången steg ned i den lilla källare i Mora i Da-294

larna, der Gustaf Vasa en gång låg gömd och blef räddad till Sveriges räddning, så grep det mitt hjerta djupt. När jag en annan gång stod i Luthers kapell på slottet Wartburg och vid uppgången till predikstolen såg det svärd, som Gustaf II Adolf bar, då han stupade i slaget vid Lutzen, då fylldes mitt hjerta med helig bäfvan. Men hvad var då detta i jemförelse med att sitta vid Gennesarets strand och tänka på allt, hvad som tilldragit sig just på denna plats!

Af den älskvärde munken fingo vi för öfrigt många underrättelser om landet och folket. Som bevis på hettan i Gennesaretsdalen nämde han, att den redan i maj går upp till några och 40 grader C. Det var den 19 okt. vi voro i Tabiga, och sedan början af maj hade icke en droppe regn fallit i trakten. Främlingar hafva svårt att uthärda ett sådant klimat, och de européer, som bo vid sjön, draga sig om sommaren gerna, om det är dem möjligt, upp åt de högre belägna trakterna, isynnerhet till Safed, som ligger 1,000 meter öfver sjön. Om vintern lär värmen vid sjön vara lägst 18 grader C., och det är ju svalt nog efter dervarande förhållanden.

Det rum, som blef oss anvisadt för natten i Tabiga, var mycket trefligt, och så godt, som vi sofvo der, hade vi icke sofvit, sedan vi voro i Damaskus. Vi stego upp rätt tidigt, men pastor Biever var då redan ute. I den förr omnämda trädgården pågick byggnadsarbete, och han hade arbetare ifrån Safed, som han måste öfvervaka. Jag frågade honom, huru mycket han betalade dessa arbetare. Han svarade, att de bättre af dem hade fem francs (= kr. 3,60) om dagen. Jag frågade honom vidare, om arbetarne voro kristna eller muhammedaner. Han svarade: »De äro allesammans muhammedaner».

»Hvarför använder ni icke kristna?» frågade jag.

»Nej», sade han, »tyvärr kan jag icke det. Jag har försökt att hafva kristna arbetare, men det gör jag icke om. De tänkte, att när de arbetade åt en kristen och isynnerhet en prest, så skulle de få göra, hvad de ville, arbeta när de ville, och lata sig, när de ville, men ändå få oskäligt hög betalning. Näpste jag dem för deras lätja och manade på dem att arbeta, så blefvo de stötta och menade, att sådant icke passade en andlig maw. han borde nöja sig med

allt. Deras

anspråk voro också mycket större. Derför passar det bättre, att de kristna arbeta åt muhammedanerna och muhammedanerna åt de kristna. Då förstå de, att de böra göra sin skyldighet».

Men jag återkommer till berättelsen. Så snart vi hade druckit kaffe och fått litet bröd i oss, redo vi tillbaka till Kapernaum. Vi ville ju ännu en gång betrakta den minnesvärda samt i sitt ödeläg-gelsetillstånd lärorika platsen. Vägen dit gick öfver en ytterst stenig mark, beväxt med höga tistlar, så att det var svårt att taga sig fram. O Kapernaum, Kapernaum, hvilken högljudd predikan höres icke från dina tysta mörka stenar, hvilken predikan om faran af att förakta Guds godhets, tålsamhets och långmodighets rikedom!

Från Kapernaum fortsatte vi vår ridt till Betsaida Julias, som vi föregående dag icke kunnat besöka. Vägen — ja det var ingen väg. Vi hade att taga oss fram, bäst vi kunde, öfver ett fält af basaltstenar, tistlar och oleanderbuskar. Om vi hade gjort en liten afstickare mot norr, så hade vi äfven fått se platsen för det gamla Korazin, men det glömde vi alldeles bort. Ruinerna af Korazin lära bilda ett lika stort fält som ruinerna af Kapernaum. Bland dem utmärka sig isynnerhet lemningarna af en gammal synagoga, som varit mycket stor och prydlig. Platsen heter numera Keraze.

Efter i Vs timmes ridt kommo vi till Jordan, der hon löper ut i sjön Gennesaret. Landet omkring floden der bildar en ganska stor slätt, som utefter stranden lär hafva en längd af 7 kilometer med en bredd af 2l/2. Ruiner, som finnas kvar, visa, att der legat flere byar. Någon af dem måste hafva varit Betsaida, men hvilken? Sannolikt det närvarande et-Tel, en vid pass 30 meter hög kulle, belägen mellan i och 2 km. från stranden. På densamma finnas några få ruiner. Beduinerna hafva der uppfört en mängd högst eländiga kojor — 50 à 60 till antalet — som tjena dem till vinterbostad.

Betsaida var ursprungligen endast en liten fiskareby. Fjerdings-fursten Filippus gaf den stadsrättigheter. Han utvidgade också staden och gaf den namnet Julias till ära för kejsar Augustus dotter Julia. Det är väl ock troligt, att utvidgningen skedde mot norr, så att hufvuddelen af staden kom att ligga mer aflägse från den sumpiga och

osunda stranden, än hvad byn hade gjort. Filippus dog här år 34 e. Kr. och blef lagd i en graf, som han sjelf hade låtit bygga.

Jordan är vid sitt inlopp i sjön Gennesaret omkr. 50 meter bred. Vattnet flyter mycket stilla fram och är ganska grundt. Alldeles vid sjön finnes ett vadställe, der vi redo öfver. På andra sidan var ett beduinläger. Beduinerna sutto utanför sina tält och solade sig. Några steg afsides från de andra satt en, som var alldeles naken. Han

Magdala (se sid. 300).

hade nyss badat, och vid hans sida stod hans hustru och letade efter villebråd i hans hufvud. Sannolikt hade hon ock god jagtlycka.

På en stor bergsplatå två à tre kilometer öster ifrån Betsaida var det, som Jesus med fem bröd och två fiskar en gång spisade fem tusen män förutom kvinnor och barn. Det var en utomordentligt lämplig plats för en större folksamling. Der kunde mycket godt de fem tusen få rum att höra Jesu predikan. Der fanns också plats nog för att låta dem sätta sig ned i matlag, bland hvilka lärjungarne sedan gingo och delade ut de brödstycken och de delar af fiskar,

som han lemnade dem. Från Jordans mynning hade vi en ypperlig utsigt öfver den intressanta bergssluttningen.

Efter en stunds uppehåll på platsen vände vi åter om och redo tillbaka till Tabiga. Der togo vi oss ett bad i sjön igen. Pastor

Arbela (se sid. 301).

Biever var nu hemma, och han visade oss mycken vänlighet. Han gaf mig ock den fotografi, efter hvilken pl. VII är tagen. Gud välsigne den ädle mannen och hans verksamhet. Vi förstå endels, men * i allehanda folk och kyrkosamfund är den, som fruktar Gud och gör rättfärdighet, behaglig för honom. Och det är hufvudsaken.
TRETTIOSJUNDE KAPITLET.

Afresa från Tabiga. — Betsaida. — Magdala. — Tiberias.

et var med mycket stor saknad vi lemnade det kära tyska herberget och munken i Tabiga. Klockan var vid pass 12 lördagen den 20 okt. Värmen var mycket hög, men vi voro redan så vana dervid, att det icke bekom oss mycket. Vi kände oss också särdeles friska och voro vid godt mod. Gud hade ju varit så god emot oss hela tiden. Vi hade fått erfara sanningen af sångens ord: Hela vägen går han med oss, är på branterna vårt stöd o. s. v. Ack, hvad det är godt att hafva Gud!

Vi voro komna endast ett litet stycke från Tabiga, då vår ridstig förde oss in på en ganska bred och djup ränna, som var inhuggen i berget. Detta var en liten rest af den urgamla vattenledning, med hvilken man fordom från källan Tabiga bevattnat den nedanför liggande slätten Gennesaret.

Sedan vi ridit ännu ett litet stycke, fingo vi i dalen nedanför oss se ett sällskap, som slagit sig ned för att hvila och förfriska sig.

" När vi kommo närmare, kände vi igen den österrisk-ryske affärsman, som vi träffat i Damaskus. Han hade ridit från Cesarea Filippi längs Jordanfloden genom Merom-dalen och sedan rakt ned till sjön Gennesaret, medan vi färdats öfver bergen vester derom. Om vi stött tillsammans i Cesarea, så hade vi nog gjort honom sällskap genom dalen. Men det hade varit en stor förlust. Ty då hade vi

hvarken kommit till Safed ej heller fått göra bekantskap med den älsklige munken i Tabiga, till hvilken vi just i Safed fingo hänvisning. Så hade då Gud under vårt knot och gräl med vår dragoman ledt oss mycket bättre, än vi i vår stora klokhet sjelfva förstodo. Och huru ofta gör han icke på samma sätt!

Till min stora öfverraskning förde österrikaren med sig telegram åt mig från min hustru. Det hade kommit till Damaskus några timmar efter vår afresa derifrån. Jag blef mycket glad åt denna Guds underliga ledning i det lilla. Österrikaren var också å sin sida glad att träffa oss. Han klagade jämmerligt öfver, huru tråkigt han hade haft det ensam med sin dragoman och dennes tjenare under den hittills tillryggalagda färden. »Det är ett riktigt himmelrike», sade han, »att åter få träffa eder, och hädanefter skola vi följas åt. Eder dragoman måste vara en ängel i jemförelse med min». »Hå, hå, tänkte jag, änglar kunna också vara af olika slag, och somliga bör man icke se för nära på, ty det verkar såsom att äta af kunskapens träd.» Emellertid slogo vi oss nu ihop och voro sålunda en rätt stor karavan med 13 hästar, 3 européer och 10 araber.

Platsen, der vi sammanträffade, var det ställe, der man tror, att det gamla Betsaida har legat. Af de bibliska evangelierna har man ansett sig kunna antaga tillvaron af tvenne städer med namnet Betsaida, den ena i norra ändan af Gennesaretslätten, den andra vid Jordans inflöde i sjön Gennesaret eller det s. k. Betsaida Julias. På senare tider hafva emellertid de lärde, dessa underliga menniskor, som nu gräfva och röra i allt och tvifla på allt, börjat att betvifla riktigheten af denna åsigt. Många bland dem tro nämligen, att intet annat Betsaida funnits än Betsaida Julias. Det är svårt att afgöra, hvad som kan vara det rätta. Mig synas dock skälen för den gamla åsigten vara öfvervägande. Hvar det vestra Betsaida legat, är deremot osäkert. Det hörde till de städer, der Herren hade gjort sina mesta krafter, och öfver hvilka han uttalade sin särskilda dom, när folket icke ville omvända sig och tro på honom (Luk. 10: 13). Från Betsaida voro apostlarne Petrus, Andreas och Filippus (Joh. 1: 44). Petrus och Andreas flyttade dock sedan till Kapernaum,

der de hade ett hus, såsom man kan se af Mark. i: 29, Luk. 4: 38. Betsaidas senare historia är alldeles obekant.

När vi ridit ännu ett stycke, kommo vi till Magdala. Denna plats nämnes endast i Matt. 15: 39. Jesus hade spisat 4,000 män i öknen. Sedan han skilt allt folket ifrån sig, gick han i en båt och kom till Magdalas gränser. Platsen heter nu Medjdel och ligger ungefär 10 km. norr om Tiberias. 1 Josua bok nämnes en stad vid namn Migdal-El i Naftali (kap. 19: 38). Det är sannolikt samma plats. Från denna stad var den i Jesu historia så ofta omtalade Maria Magdalena. Ordet Magdalena är nämligen icke något namn utan ett ord, som betyder: kvinna från Magdala. Från henne hade Jesus drifvit ut sju onda andar (Luk. 8: 2). Hon var derför med en innerlig hängifvenhet fäst vid honom. Hon var ock en af de troende kvinnor, som på hans sista resa till Jerusalem följde honom och tjenade honom (Matt. 27: 55). Vid korset stod hon jemte Maria och ett par andra kvinnor (Matt. 27: 50). När han lades i grafven, var hon med och såg på samt gick sedan ut med de andra för att köpa kryddor till att balsamera hans lik. På nästa söndagsmorgon kom hon med dem till grafven vid soluppgången. Hon var ock den första, för hvilken han uppenbarade sig efter sin uppståndelse.

Magdala är nu en af de uslaste byar, som finnas i Palestina. En bild af dess närvarande utseende finner läsaren på sid. 296. På stranden i närheten af denna by dukade vi nu upp vår middag invid ett ganska stort träd. Här hade vi en god öfversigt öfver landet Gennesaret, som jag förut talat om. En bild deraf finnes på sid. 304. Ungefär en half timmes väg från Magdala ligga på ömse sidor om dalen ruiner af tvenne gamla borgar, som bestå af hålor i de vid pass 350 meter höga bergen. Hålorna äro förenade med hvarandra genom gångar samt skyddade genom murar. Vid tiden för Kristi födelse utgjorde de tillhåll för röfvareband. Herodes den Store belägrade dem men kunde icke komma åt räfvarne på annat sätt, än att han lät ofvanifrån i korgar fira ned soldater midt för öppningarna. Soldaterna voro väpnade med långa hakar, med hvilka de drogo fram räfvarne och störtade ned dem i djupet. 1 hålorna kastade de in brinnande ved och ris

för att sålunda förgöra dem, som de icke nådde med hakarne. Om det ursinne, hvarmed desse försvarade sig, berättas, att t. ex. en af dem i Herodes åsyn med egen hand dödade alla sina söner och kastade deras lik ned i afgrunden, hvarpå han sjelf hoppade efter. En bild från en af dessa borgar ses på sid. 297. Hålorna tjenade i en senare tid till bostäder för många eremiter, som här under böner, fastor och allehanda späkningar arbetade på att öppna himmelens port för sig. Hvilka inre kvalfulla strider hafva icke här utkämpats, hvilka tårefloder hafva icke flutit, hvilka suckar och ångestrop hafva icke ljudit i dessa undangömda rum, strider som ingen sett, suckar som ingen hört, tårar som ingen räknat mer än Gud, som alla känner!

Magdala var fordom en mycket välmående stad. Det berömmes i Talmud för de fina färgade väfnader, som der förfärdigades. Det var äfven kändt för sin stora handel med dufvor. I 80 bodar såldes väfnader, i 300 såldes dufvor. Dufvorna sändes mest till Jerusalem, der de användes till offer. Vi erinra oss, huru Josef och Maria skulle för sin son Jesus offra två turturdufvor eller två unga dufvor (Luk. 2). Vid Magdala utmynnar en dal, som än i dag kallas dufdalen, hvilket namn påminner om den i forna tider stora tillgången på dufvor. Ännu i dag är ock dalen rik på sådana. I bergens klyftor ligga hopade så stora massor af spillning efter dufvor, att de utgöra riktiga guano-grufvor — om bara någon ville taga vara derpå!

Här i trakten rådde på Jesu tid den lifligaste samfärdsel. Här

stötte flere stora karavanvägar tillsammans, på hvilka ständigt långa

-i

rader af folk och kameler färdades fram och tillbaka. Detta förklarar talrikheten af de folkskaror, som ständigt omgåfvo Jesus, äfvensom den hastighet, hvarmed ryktet om honom utbredde sig. De som fingo höra hans tal och se hans under, spridde sig härifrån åt alla håll.

Efter en kort stunds hvila bröto vi åter upp. Ridstigen gick längs sjöns strand och var ganska dräglig. Klockan var omkring 3 e. m., då vi kommo till Tiberias. Närmast norr om staden låg en stor begrafningsplats, från hvilken en förfärlig stank spred sig. Grafvarna göras nämligen så grunda, att lukten tränger upp genom jorden. Det var riktigt svårt att passera der förbi, och jag kände mig ganska

illamående. När det blåser nordlig vind, föres stanken ned öfver staden, och det måtte sannerligen icke kännas angenämt på de trånga, orena och heta gatorna.

I Tiberias finnes hotell, som skall vara rätt bra. Men sannolikt ansåg vår dragoman det för dyrt. Derför skaffade han oss bostad i ett privat hus helt nära sjöns strand. Det var ganska drägligt. På resa får man icke vara så nogräknad. Det första vi gjorde, var, att vi togo oss ett bad i sjön. Till följd af vattnets värme var det dock icke synnerligen uppfriskande. Ack, om vi hade haft en nordisk sjö att kasta oss uti! Det skulle ha smakat det.

Om stadens historia må följande nämnas. Herodes Antipas, en son till Herodes den Store, erhöll vid rikets delning efter faderns död (Luk. 5: i) på sin lott Galileen och Pereen. Han bodde först i en stad vid namn Sefforis, som låg omkring 10 kilometer nordvest om Nazareth. Men sedan Tiberius blifvit kejsare (år 14 e. Kr.), byggde Herodes »i den bästa delen af Galileen en stad, som han till kejsarens ära kallade Tiberias». Det var i början svårt för honom att skaffa invånare till den nya staden. Platsen var nämligen full af grafvar, och enligt judarnes lag blef den, som bodde på en sådan, oren. Herodes måste derför ordentligt tvinga åtskilliga galileer att flytta in. Dessutom gaf han fritt tillträde dit åt främlingar af alla slag. Dem, som kommo, beviljade han stora förmåner. Sålunda växte staden hastigt. Herodes upphöjde densamma till rikets hufvudstad och flyttade sitt residens dit. Här lefde han i maklighet och prakt af de stora inkomster, som furstendömet lemnade honom. Dessa gingo upp till 200 talenter, d. v. s. omkr. 800 tusen kronor, och det var på den tiden en kolossal summa. Taket på sitt slott lät han förgylla, så att det syntes öfver hela sjön Gennesaret.

Det var denne Herodes, som lät halshugga Johannes Döparen. Det var ock han, som sedan omtalas under rättegången mot Jesus i Jerusalem. Pilatus ville slippa ifrån att döma Jesus. Derför sände han honom till Herodes, som för tillfället var i Jerusalem. Herodes, som aldrig förr sett Jesus, blef glad, troende att han skulle få se honom göra några tecken. Men Jesus gjorde inga, ja, han besvarade

icke ens hans frågor. Med förakt sände Herodes honom tillbaka till Pilatus. Då de begge höge männen i allt detta sågo en ömsesidig artighet, så blefvo de vänner från den dagen. Förut hade de nämligen lefvat i ovänskap (Luk. 23), sannolikt af afundsjuka. Slutligen blef Herodes afsatt och landsförvist af kejsaren.

Tiberias förblef hufvudstad i Galileen till år 54, då furstens residens åter flyttades till Sefforis. När det judiska frihetskriget bröt ut, voro Tiberias och Sefforis de två största städerna i Galileen. Tiberias föll i romarnes våld år 67 e. Kr. Här lät nu den romerske fältherren — sedermera kejsaren — Vespasianus tvert emot tro och lofven på ett ytterst grymt sätt behandla en stor mängd judiska fångar. Han lät inspärra dem på rännarebanan; 1,200, som voro gamla och orkeslösa, lät han hugga ned; 6,000, som voro unga, sände han bort till ett allmänt arbete, och 34,000 sålde han som slafvar. Inga böner, inga tårar kunde röra den stenhårde romarens hjerta. Staden sjelf blef emellertid skonad för ödeläggelse.

Tiberias blef år 193 e. Kr. säte för judarnes stora Råd eller det s. k. Synedrium. På samma gång blef staden ett hufvudsäte för judisk skriftlärdom. Här uppstod Talmud, ett väldigt teologiskt verk, som innehåller en samling af framstående skriftlärarers och rabbiners utsagor, påbud och lagtolkningar, »de äldstas stadgar», såsom de kallas i nya testamentet. Det är i tryck utgifvet i 12 stora band och innehåller nära tre tusen sidor i folioformat. Det består af två hufvuddelar: Mischna, som är en förklaring af Mose lag, samt Gemara, som är en förklaring af Mischna. Talmud sysselsätter sig ibland med de allra löjligaste spetsfundigheter. Ett exempel derpå må här anföras. Mose lag säger, att man icke får anrätta mat på sabbaten. Hvad man då skall förtära, måste vara tillagadt förut. Nu uppstod den frågan, om man fick förtära ett ägg, som var värpt på sabbaten. För denna högst vigtiga frågas utredning skilde man på hönor, som voro bestämda till värpning, och hönor, som voro bestämda till ätning. Om en höna af förra slaget värpt ägget, så var det förbjudet att äta det. Deri voro alla framstående skriftlärare ense. Var det deremot en höna af senare slaget, då voro tankarne

TRETTIOÅTTONDE KAPITLET.

delade. Somliga ansågo det tillåtet, andra förbjödo det. Om denna sak finnes en lång afhandling i Talmud.

Med stor ängslighet iakttaga de fromma judarne alla Talmuds stadgar, som ock utgöra deras vigtigaste studium. Ännu i dag gäller ock ofta om dem frälsarens ord, att de med sina stadgar göra Guds bud om intet. Dock veta de äfven att, när så behöfves, på ett fiffigt sätt kringgå dem. Se här ett exempel ur verkligheten!

Som bekant får en jude på sabbaten icke gå längre än ungefär

Landet Gennesaret (se sid. 300).

en kilometer. Detta kallas i Apg. i: 12 en sabbatsväg. Att åka i vagn eller rida är alldeles förbjudet. Deremot är det enligt Talmud tillåtet att fara på »vattnet» i båt. Annars skulle en jude aldrig få göra en sjöresa, som droge ut öfver en sabbat. Nu var det en gammal from jude, som måste företaga en jernvägsresa på sabbaten. Till allas förvåning bar han in en balja vatten i kupén, tog af sig sina skor och stack fötterna i vattnet. I denna ställning tillbragte han hela tiden för sin resa. Hans medresande klagade deröfver hos konduktören. Men då bad den gamle, att man måtte tillåta honom det. Han var i dag nödsakad att resa på en sabbat. Det stred mot lagensTabor (se sid. 314 f.).

bud, men i Talmud var det tillåtet, om det skedde på vattnet. När han nu reste med fötterna i baljan, så reste han ju på vattnet och undgick derigenom ett sabbatsbrott.

I sjette århundradet e. Kr. lefde i Tiberias en mängd judiske lärde, de s. k. massoreterna, hos hvilka vi stå i stor skuld för deras förtjenster om gamla testamentets text. Det hebreiska språket består egentligen blott af konsonanter. Att läsa en sådan skrift måste till slut bli omöjligt, sedan språket dött ut. För att förebygga detta, tillsatte massoreterna vokaltecken och accenter samt bevarade derigenom ordens uttal åt efterverlden. Vokal- och accenttecknen sattes öfver eller under eller i raden såsom punkter eller streck eller andra små krumelurer. Läsaren kan se det, om han närmare betraktar den hebreiska skriften på sid. 274. När hebreen skulle skrifva »David», så skref han endast »Dvd». Sedan satte massoreterna ett streck under d, det betydde a, samt en punkt under v, det betydde i. Och så blef det »David». Det är lätt att förstå, hur utomordentligt vigtigt massoreter-nas arbete var för det gamla testamentets läsning och tolkning. Dess-förutan stode vi oss ganska slätt.

Ända in i fjerde århundradet var Tiberias en uteslutande judisk stad. Ingen hedning, samarit eller kristen fick bo der. Sedan vann dock kristendomen insteg, och Tiberias blef säte för en kristen biskop. I början af åttonde århundradet funnos der många kyrkor men blott en synagoga.

Under krigen mellan de kristna och muhammedanerna kom Tiberias än under de enas, än under de andras välde. På högslätten ofvanför staden stod år 1187 det afgörande fältslag, som för alltid bröt de kristnas makt i Palestina.

Nyårsdagen år 1837 skakades Tiberias af en våldsam jordbäfning, i hvilken 700 af inbyggarne satte lifvet till och en betydlig del af stadens murar rasade. TRETTIOÅTTONDE KAPITLET.

I Tiberias. — Utfärd på sjön Gennesaret. — På Tabor.

iberias är, såsom jag förut nämt (sid. 267), en af judarnes fyra heliga städer. På grund af Es. 9: 1,2, hvilket ställe anföres i Matt. 4: 15, lära rabbinerna, att Messias först skall uppenbara sig vid Tiberias sjö, när han kommer för att döma jorden och upprätta sitt rike. De judar, som då först sluta sig till honom, skola sitta på hans högra och venstra sida. De dödas uppståndelse skall ock börja här tidigare än annorstädes. Messias ankomst påskyndas genom böner, och bönerna i Tiberias äro kraftigare än annorstädes. Judarne i Tiberias få derför understöd från sina trosförvandter i Europa, på det de må kunna egna sig mer helt åt bönen. Ingenstädes bedes det med större ifver om Messias ankomst än i Tiberias. En norsk författare berättar om sin resa i det heliga landet följande: »Jag var inne i en synagoga i Tiberias både förmiddagen och eftermiddagen. Endast män voro då samlade. Alla hade gamla testamentet på hebreiska i handen samt läste eller, rättare sagdt, skreko så högt de kunde, böjde sig djupt ömsom framåt, ömsom bakåt, ömsom åt sidan, gräto och tjöto öfverljudt. Ingen kunde dock mäta sig med rabbinen i vilda åthäfvor. Han vred sina händer, ref sig i håret, slog sig för bröstet, stampade våldsamt med foten

och höjde rösten, så att det såg ut,

som om bröstet skulle sprängas sönder. Det var, som om han velat med bönens våldsamhet storma himmelen och draga Messias ned.»

Så vidt man kan döma, trädde Jesus aldrig med sin fot inom Tiberias murar. Detta förklarar, huru det var möjligt, att Herodes aldrig hade sett honom, förrän Pilatus beredde honom tillfälle dertill i Jerusalem (Luk. 23: 8). Att Herodes skulle bekväma sig att gå någon väg för att få se honom, det var ju icke tänkbart. Hvad skulle väl folket hafva sagt derom? Men bland dem, som följde Jesus, var en viss Johanna, hustru till en af Herodes hofmän (Luk. 8: 3).

Tiberias heter för närvarande et-Tabarije. Det har omkring fyra tusen invånare. Ungefär två tredjedelar af dem äro judar. De ega flere synagogor. De kristna äro omkring 200. Resten består af muhammedaner. Staden tager sig på afstånd rätt treflig ut, såsom synes af plansch VIII. Men dess inre är mycket fult, trångt och smutsigt. Gatorna äro krokiga, för det mesta återvändsgränder, så att det är rätt svårt att taga sig fram der. Staden ligger på en smal strandslätt mellan sjön och de vester derom belägna bergen. Åt landsidan är den styckevis försedd med murar och torn, som ännu stå kvar från fordom tid. Åt sjösidan är den alldeles öppen. Af den gamla borgen finnas i norra delen ännu betydande ruiner kvar.

Af de kristna, som bo i staden, äro flertalet greker. De stödja sig på Rysslands makt. I södra delen af staden hafva de en kyrka och ett kloster. För tillfället var den grekiske biskopen på besök der. De romerska katolikerna hafva ett kloster, som heter Casa Nova. Vi besökte det. Dess abbot, en allvarlig man, var till börden tysk. Han tog emot oss mycket vänligt. För tillfället var man i klostret sysselsatt med vinpressning. Klostret eger nämligen en ganska stor och väl skött trädgård, som förser det med vin samt grönsaker och frukter af alla slag. Med klostret är förenad en skola. Der mottagas dock numera inga judebarn, emedan man af en sorglig erfarenhet funnit, att det endast leder till förvecklingar och ledsamheter. Man verkar endast bland muhammedaner, och det utan någon egentlig framgång. För öfrigt tjenar klostret såsom hvilopunkt för katolska pilgrimer, och det torde vara dess vigtigaste mission.

Strax ofvanför Casa Nova ser man den skotska frikyrkans präktiga missionsbyggnader. De äro dock icke synliga på planschen. Till antalet äro de tre: ett sjukhus, ett skolhus, ett bostadshus. För tillfället voro de alla stängda. »När sommaren kommer, sade abboten i Casa Nova, slå de der herrarne igen allt och resa bort af rädsla för klimatet. De tyckas taga sin sak mycket lätt.» Det varhärden missionär hade sin station, som vi träffade i Safed (se sid. 269).

Från Casa Nova gingo vi ut och skaffade oss en båt med två roddare. Båten var stor som en vanlig fiskarebåt hos oss, och sannolikt voro de i nya testamentet omtalade båtarne på Kristi tid icke större. Det kan man förstå bland annat deraf, att det ingenstädes vid sjön Gennesaret finnes några lemningar af hamnanläggningar. Man har tydligen då såsom nu dragit upp båtarne på land. I Tiberias finnas f. n., såsom jag förr nämt, några få båtar. De användas ganska litet till fiske, men så mycket mer till uthyrning åt främlingar, som naturligtvis måste ut och göra en tur på Gennesaret. För sådan uthyrning vet man att taga högre betalning, än hvad fisken lemnar, och det med vida mindre möda, än hvad fisket kräfver.

Vi voro ute på sjön nära 1 '/2 timme. Vädret var mycket herrligt. Vi försökte äfven att meta. Men det lyckades icke alls. På vattnet summo några änder. Rosendahl försökte att skjuta på dem. Men han hade endast en revolver att skjuta med, och änderna ledo ingen skada. När de hörde skotten, så döko de ned till fiskarne och talade om för dem, att vi voro ute i elaka afsigter. Nå ja, fisk och änder kunde vi vara förutan. Hufvudsaken var, att vi varit ute på den märkvärdiga sjön. Här hade Herren många gånger suttit med sina lärjungar i båt, undervisande dem om Guds rike. Här var det han gjorde dem till menniskofiskare samt åt dem band den evangelii not, som en gång skall omsluta hela verlden.

När vi kommo i land, besökte vi åter Casa Nova. Der hade man fått storfrämmande, nämligen den vidt berömde

erkebiskopen af Cremona, som, åtföljd af en sekreterare, gjorde en resa i Palestina. De värde herrarne sutto vid vår ankomst i ett moln af tobaksrök och språkade och skrattade och smuttade på små silfverkoppar, fyllda

med bränvin. Man bjöd äfven oss att taga del i förplägningen, men det betackade vi oss naturligtvis för. Om några ögonblick aflägsnade vi oss, ty i ett sådant sällskap trifdes vi alls icke.

Vår förr omtalade österrikare bjöd oss på kvällsvard hemma hos sig. Hans dragoman hade slagit upp hans tält söder om staden på en öppen plats. Vi följde med dit, och i det trefliga tältet blefvo vi undfägnade på riktigt europeiskt vis. Det smakade något det!

När vi på kvällen vände åter till staden, plågades vi mycket af stanken från en begrafningsplats, som vi måste passera. Utanför sina murar både i norr och söder har alltså Tiberias en sådan der pesthärd. Det är fast obegripligt, huru folket kan lefva under sådana förhållanden. Men vanan är andra naturen, och när man blir van att lefva i stank, så känner man till slut ingen stank alls, och det påstås, att personer, som lefva i stinkande gränder, få kväljningar, när de komma ut på landet i friska luften!

På natten kunde vi nästan ingenting sofva. Dels var det hett, dels plågades vi af mygg och flugor samt allra värst af loppor. Vi trodde, att det var mygg, som kommit under täcket. Men på morgonen fingo vi reda på verkliga förhållandet. Tiberias är af gammalt beryktadt för dessa sina små stickdjur, och det lär finnas ett arabiskt ordspråk, som säger, att loppornas konung bor i Tiberias.

Emellertid somnade vi till sist. När dragomanen väckte oss med tillsägelse, att klockan var nära fem, stego vi genast upp, kastade på oss litet kläder, gingo ned till sjön och togo ett bad. Sedan vi kommit tillbaka, drucko vi te och åto bröd i stor hast. Nu sågo vi på klockan. Hon var half tre! Det var litet förargligt, men vi hade ingen lust att göra bekantskap med lopporna igen. För resten voro våra sängar hoplagda. Alltså fanns intet annat råd än att göra dag.

När jag skulle taga fram min klocka, saknade jag min väst. Vi sökte förtvifladt men förgäfves. Jag återvände till badstället och sökte. Förgäfves. Der var en arab. Han hade otvifvelaktigt stulit min väst, medan jag var i badet. Jag fick trösta mig med, att jag icke hade min plånbok och mina pass i den. Men min klocka var försvunnen, och det var ledsamt nog. Då Rosendahl och jag stodo och språkade

härom, tappade Rosendahl en rem, som han höll i handen. Den försvann alldeles. Nu började vi åter att söka. I rummet var en upphöjning, på hvilken vi lagt våra kläder. Framför den var ett galler, som vi nu upptäckte. Der hade remmen utan tvifvel passerat ned till undre våningen. Rosendahl gick ned för att söka henne, och se: då låg hon der på min väst, som vi redan hade slutat att söka! Tänk, hvilken underbar Guds skickelse, att han tappade remmen! »En slump», skall mången säga. Men jag tror icke på slumpen utan på Gud. Det var Gud, som lät remmen visa oss den väg, som västen hade tagit. Hvad har man för ett rimligt skäl att tro mer på slumpen än på Gud i det lilla?

Klockan var en kvart öfver tre, när vi redo ut genom Tiberias gator. I de synagogor, som vi passerade, pågick redan en bullrande gudstjenst, som hördes lång väg. Här och der mötte vi kvinnor, som buro sina vattenkrukor. Annars var det tyst och stilla på gatorna. Sedan vi lyckligt passerat den utanför staden liggande begrafningsplatsen med dess likstank, kommo vi strax efter half fyra till österrikarens tält. Innan alla der blifvit väckta och fått äta samt packat ihop tälten med alla tillbehör, var klockan half fem, och först tio minuter derefter satte .vi våra hästar i gång. Det var en mycket skön morgon. Hela naturen var stilla och tyst såsom försänkt i bön. Ja, ja, hvem vet, hvad aposteln Paulus menar med skapelsens längtan och suckan (Rom. 8). Det fins många hemligheter ännu, som ingen mer än Gud förstår. Och till dem hör nog skapelsens suckan efter befrielse ur förgänglighetens träldom.

Innan vi alldeles lemna Tiberias, torde det vara skäl att tala något om de varma källor, som ligga en half timmes väg söder om staden. På vägen dit längs stranden ser man öfverallt ruiner af den gamla staden, som haft en mycket större utsträckning än den närvarande. Här och der stå rester kvar af den forna stadsmuren. Till höger åt berget till ser man strödda ruiner af byggnader och af en skön vattenledning, sådana som de gamle byggde. Vattenledningarna bestodo nämligen icke då såsom nu af underjordiska rör utan af rännor af sten, som hvilade på murade hvalfbågar.312

De heta källorna vid Tiberias hafva från urminnes tider begagnats till bad, och de användas så än i denna dag. Badanordningarna äro mycket skröpliga. De flesta badgästerna bada i en gemensam bassin. Badrummen äro också mycket eländiga och osunda. Men de ångor, som stiga upp från det heta vattnet, göra, att den besökande icke känner osundheten. Vattnet anses hafva en stor kraft till att böta

På toppen af Tabor (se sid. 316).

reumatism och hudsjukdomar. Den bästa badtiden är i juni och juli. Badgästerna äro då ganska många, mest judar. De flesta bo i tält i närheten af badinrättningen. Den starkaste källan har en värme af 62° C. Vattnet har en oangenäm svafvellukt samt en bitter och saltaktig smak. Det innehåller svafvel och klormagnesium.

Klockan var, såsom jag förut nämt, 10 minuter öfver half fem på morgonen, då vi bröto upp från Tiberias. Vår väg gick förstDE VARMA KÄLLORNA VID TIBERIAS.

uppför berget. Den var jämförelsevis ganska dräglig. Vanan vid de usla stigarne gjorde, att vi snart kände oss belåtna, när det blef någon, om än så liten, smula bättre. Efter en timmes ridt kommo vi upp på en vidsträckt högslätt. Derifrån hade vi en ståtlig utsigt öfver sjön Gennesaret. Den låg nu såsom en blank spegel i morgon-rodnadens ljus djupt under våra fötter. På denna högslätt stod det stora fältslag, hvarigenom muhammedanerna för alltid krossade de

Del af gala i Nazaret (se sid. 325).

kristnes makt i Palestina. Det skedde den 3 och 4 juli 1187. Den kristne konung, som anförde korshären, blef tagen till fånga. Hans riddare afrättades eller såldes till slafvar. Muhammedanernas anförare, sultanen Saladin, högg med egen hand ned tempelriddarnes stormästare af harm öfver den trolöshet, som denne så många gånger visat.

Den vidare färden under de närmaste timmarne var utan något egentligt intresse. Dertill bidrog väl också väsentligen det, att vi voro ganska trötta. När man är sömnig, så ser man icke allt, som är att se. Då saknar man också den liflighet i fantasien, som annars44

gör, att man ser forntiden titta fram mellan spjelorna af det staket, som skiljer honom från den närvarande. Vårt sinne upplifvades dock efter en stund derigenom, att vi fingo syn på berget Tabor, som nu var närmaste målet för vår färd.

Klockan mellan 9 och 10 nådde vi bergets topp. Vi voro alldeles dödströtta, kan jag säga. Vi redo in i ett romerskt-katolskt kloster. Der blefvo vi mottagna af vänliga munkar på ett mycket hjertligt och tjenstaktigt sätt, nästan som om vi varit gamla vänner och bekanta i klostret. I en stor sal fingo vi duka upp vår matsäck. Det smakade godt. Efter en ridt på 5 — 6 timmar och en nästan sömnlös natt voro vi ganska hungriga. Medan vi sutto och spisade, kom en munk med en flaska vin. Han ville nödvändigt traktera oss. Vinet var af årets skörd uppe på berget Tabor, förklarade han, och det var nog sannt. Vi måste naturligtvis smaka derpå. Mycket blef dock icke förtärdt, ty det var ganska dåligt.

Sedan vi ätit, önskade vi att få hvila en stund. Munken visade oss in i en stor sal, der flere präktiga sängar stodo

uppbäddade. Det kändes obeskrifligt skönt att här få kläda af sig och krypa ned i en ordentlig bädd. Också dröjde det icke länge, innan vi allesammans sofvo som stockar. Kl. 2 e. m., då vi stego upp, kände vi oss mycket stärkta af hvilan, och jag kunde vid uppvaknandet icke annat än utbrista: »Gud välsigne alla munkar med deras kloster och deras arbete!» När man är uti österlandet, då — om icke förr — förstår man, till hvad nytta dessa kloster och munkar äro. Deras tjenst-villighet och vänlighet äro också i regeln öfver allt beröm. Någon betalning fordra de aldrig. Vill man gifva något till klostret, så taga de emot det såsom en gåfva. Gifver man ingenting, så säga de ingenting, visa icke heller några sura miner utan säga ett vänligt farväl, när man far sina färde. Utan tvifvel äro många af dem uppriktigt fromma män, som göra, hvad de göra, för Herrens skull.

En mycket förträfflig bild af Tabor ser läsaren på sid. 305. Berget reser sig såsom en enstaka kägla upp från Jisreels slätt. 1 norr, öster och söder omgifves det af slätten; endast i vester hänger det tillsammans med andra höjder. Ridvägen uppför detsamma går

i zigzag, hvilket gör, att den icke är synnerligen brant, ehuru den annars är mycket dålig. Har man en hjelplig häst, så kan man rida utan afbrott ända upp till toppen. Någon körväg finnes naturligtvis icke. Bergets sidor äro skogbeväxta. Öfver allt är jorden god och företer en yppig gräsväxt. Berget är rikt på vildt, isynnerhet rapphöns, harar och räfvar. Dess höjd är 562 meter (ungefär 1700 fot) öfver hafvet. Den gamle judiske historieskrifvaren Josefus säger, att det är 18,000 fot (= 5,000 meter) högt, hvilket må tjena som vittnesbörd om, huru öfverdrifven han är i sina uppgifter.

Tabor är det vackraste berg, som finnes i hela Palestina. När psalmisten utbrister: »Tabor och Hermon jubla i ditt namn» (Ps. 89:13), så nämner han Tabor såsom det vackraste och Hermon såsom det högsta berget. Bland rabbinerna var det ock fordom ett ordspråk, att man skulle ha byggt templet på Tabor, derest Herren icke sjelf hade utvalt Moria. Bergets topp bildar en stor och jemn platå.

I gamla testamentet nämnes Tabor på åtskilliga ställen. Enligt Jos. 12: 22 låg det på gränsen mellan de områden, som vid landets delning tillföllo Sebulons och Isaskars stammar. Der samlade Debora 10,000 man för att strida mot Sisera (Dom. 4). Af Hos. 5: 1 ser man, att på profetens tid afgudar dyrkades på berget. 1 nya testamentet nämnes icke Tabor. Den grekiske historieskrifvaren Polybios, som lefde omkr. 150 f. Kr., berättar, att på Tabor låg en stad, och Josefus omtalar, att han år 67 e. Kr. lät uppbygga en mur omkring slätten på toppen. Platån deruppe är också full af ruiner af en urgammal stad. Sin största ryktbarhet har Tabor fått genom den sägnen, att Jesu förklaring skall hafva egt rum der, och att det alltså vore att anse såsom det heliga berg, som Petrus talar om i 2 Petr. 1:18. Som jag emellertid förut visat, kan denna sägen icke vara riktig. Den evangeliska berättelsen om förklaringen säger för resten, att Jesus tog lärjungarne med sig afsides, d. v. s. till en enslig trakt, och det passar icke in på Tabor, der en stad låg. Sägnen är icke heller synnerligen gammal, den härstammar från 4:e århundradet. Emellertid vann den hastigt tilltro och föranledde talrika vallfärder af fromma pilgrimer upp till berget. »Låtom oss gå upp på berget Tabor», säger

kyrkofadern Hieronymus, »och till frälsarens tält.» En viss Antonius, som lefde i 6:e århundradet, talar om, att der uppe lågo tre kyrkor, som skulle motsvara de tre hyddor, som Petrus föreslog att bygga der. En annan berättelse från tiden omkr. 700 e. Kr. säger: »Tabor är skogbeväxt, klädt med blomster och på ett vackert sätt afrundadt. På dess skuggrika topp ligger en af skog bekransad slätt och midt på denna reser sig ett stort kloster, som hyser många munkar.»

Korsfararne utkämpade mer än en gång blodiga strider om besittningen af Tabor. Klostret och kyrkorna blefvo dervid mycket illa medfarna. År 1262 blefvo de slutligen jemnade med jorden af en sultan Bibars, och Tabor var derefter öde, ända tills den ryske kejsaren på 1860-talet der lät uppföra en vacker grekisk kyrka med dertill hörande bostad för grekiska munkar. Sedermera har äfven det latinska kloster blifvit bygdt, som jag nyss talat om.

Sedan vi hade hvilat, förde en af munkarne oss ut till de gamla ruinerna af en kyrka från korsfararnes tid eller det

12:e århundradet. Den hade tre skepp och tre kapell till minne af de tre hyddor, som Petrus ville bygga. Dessa ruiner äro ganska märkvärdiga. En bild från dem kan läsaren se på sid. 312. Munken förde oss vidare upp på ett hörn af ruinerna, hvarifrån vi hade en den allra mest omfattande och storartade utsigt. I öster sågo vi norra änden af sjön Ge-nesaret och i det vida fjärran der bakom Basanbergen. Mot vester sågo vi Karmel, mot norr Safed och Hermon. Nedanför berget hade vi för våra ögon nästan hela Jisreels slätt.

1 det grekiska klostret på Tabor gjorde vi icke något besök. I allmänhet funno vi under vår resa, att de grekiska munkarne icke på långt när voro så trefliga som de romerskt-katolska. Vi frågade munken i vårt kloster, om de hade någon gemenskap med de grekiska munkarna. Derpå svarade han ja, men huru gemenskapen månde vara, kan bli en annan fråga. Öfverallt i österlandet stå de båda katolska kyrkorna i ett mycket spändt förhållande till hvarandra. TRETTIONIONDE KAPITLET.

Nazaret.

et var nu tid för oss att lemna Tabor. Utför berget måste vi gå till fots nästan hela vägen. Efter en stund lemnade vi våra hästar åt våra dragomaner och deras tjenare samt vandrade sjelfva rätt utför berget, menande att vi derigenom skulle förkorta vägen. Deri bedrogo vi oss emellertid. Visserligen blef vår väg rakare och på det sättet kortare, men när vi kommo ned på slätten, sågo vi till vår stora öfverraskning våra hästar och män der nere före oss. Bättre är alltid att gå banade vägar, äfven om de äro längre, än att försöka taga sig fram i alldeles obanad mark, äfven om man tror, att man derigenom skall fortare komma fram till målet. När vi träffade vår dragoman, var han mycket förgrymmad och framhöll för oss, att det alltid var sed, att hvar och en ryttare skulle leda sin egen häst. Det, sade han, hade sjelfva drottningen af England gjort, när hon vid ett besök på Tabor färdades utför berget. Naturligtvis ljög han, men vi togo dock mot skrapan och hade för tillfället ingen lust att inlåta oss i gräl med honom. Vi satte oss stilla och beskedligt upp på våra hästar.

Klockan var vid pass 5 e. m., när vi fingo syn på Nazaret, och kl.' 7» 6 redo vi in i staden. Vår tjenare Seman, som med bagaget hade farit en annan väg och icke varit uppe på Tabor, var redan fore oss i staden. Han hade också skaffat oss en ganska bra bostad318

i ett privat hus, tillhörigt en man, som hade varit i Amerika. När vi kommo in på gården, mottog mannen oss med tvenne blomsterbuketter, af hvilka han lemnade oss hvar sin. Det var snällt, och vi tackade honom med all höflighet, men blommorna luktade så illa, att vi begagnade första tillfälle att kasta bort dem, då vi kunde göra det, utan att han såg det. 1 det rum, der vi fingo taga in, fanns en bänk att sitta på samt ett stort skåp med spegeldörr, medfördt från Amerika. Det var något extra fint i dessa bygder, fastän spegelglaset var spräckt midt i tu från ofvan och ned igenom.

Nazaret är, från kristlig synpunkt sedt, näst Jerusalem, Palestinas märkvärdigaste stad. Och dock var det på frälsarens tid en af de mest obetydliga. Det nämnes hvarken i det gamla testamentet eller i de apokryfiska böckerna, ej heller af någon författare på Kristi tid, ja, icke ens af den judiske historieskrifvaren Josefus, som dock med stor utförlighet talar om Galileen och dess särskilda orter. Dess äldsta historia sammanhänger helt och hållet med den evangeliska berättelsen om Jesu barndom, uppväxt och första verksamhet.

Som vi veta, sågo inbyggarne i Judeen med ett visst förakt ned på galileerna. Från fordom tid bodde nämligen en stor mängd hedningar i Galileen, hvilket ock derför redan på profeten Esaias tid kallades hedningarnes Galileen. Aldrig hade en profet uppkommit från Galileen, sade öfverstepresterna och fariseerna föraktligt till Nikodemus (Joh. 7: 52). Men bland galileiska orter hade Nazaret särskildt ett dåligt rykte. När lärjungen Filippus kallade sin vän Natanael till Jesus, sägande: »Vi hafva funnit Messias, Josefs son från Nazaret», så svarade Natanael, ehuru han sjelf var från Galileen: »Kan något godt komma från Nazaret?» Hvarpå detta stadens dåliga rykte berodde, känner man icke.

I sammanhang härmed står väl ock den omständigheten, att man kallade Jesu lärjungar »nazareer». Detta kan icke gerna ha sin grund endast i den omständigheten, att deras mästare var en man från Nazaret. Sannolikt

berodde det äfven i väsentlig mån derpå, att Nazaret var en illa anskrifven stad. Att de voro lärjungar åt en mä-

stare från en sådan stad, det gjorde dem helt naturligt till föremål för de öfvermodiga och dygdestolta fiendernas förakt.

I de tre första århundradena af den kristna tidräkningen var Na-zaret uteslutande en judisk stad. Ingen kristen fick bo der, icke heller någon hedning. Men sedan kristendomen kommit till välde i det romerska riket, bygdes snart kyrkor på dess heliga platser. »Nazaret», skrifver Hieronymus omkr. år 400, »har en kyrka på det ställe, der ängeln förkunnade bebådelsen för Maria, och en annan på de:i plats, der Herren blef uppfostrad.» Dessa kyrkor omtalas sedan äfven af andra pilgrimer under de följande århundradena.

När muhammedanerna eröfrade Palestina, sjönk Nazaret ned till en obetydlig by. Under korsfararnes välde reste det sig igen. Det blef t. o. m. säte för en kristen biskop. Men sedan Palestina blifvit återtaget af araberna, förlorade Nazaret åter all betydelse. När turkarne 1517 eröfrade landet, måste de kristne lemna staden. Sedan låg den nästan öde intill år 1620, då fransiskanermunkarne erhöllo tillåtelse att bygga upp bebådelsekyrkan med dertill hörande kloster.

Napoleon den store, som under sitt österländska fälttåg besegrade turkarne vid berget Tabor den 10 april 1799, uppehöll sig några timmar i Nazaret och var derunder inne i bebådelsekyrkan. Nyårsdagen 1837 träffades staden af den stora jordbäfning, som delvis förstörde äfven Tiberias och Safed.

På senare tider har Nazaret gått mycket framåt. För 20 år sedan hade staden icke mer än högst 3 à 4 tusen inbyggare, som nästan allesammans voro kristna. För närvarande torde den ega 7,000. Af dem äro omkring 1,600 muhammedaner, de öfriga kristna. Största delen af de senare äro grekisk-katolska. Protestanternas antal uppgår till 250 à 300. Judar finnas der icke. De olika religionsbekännelserna hafva i allmänhet sina egna stadsdelar, der de bo. Somliga kvarter äro dock blandade. Staden är hufvudstad i ett regeringsdistrikt. De flesta invånarne sysselsätta sig med trädgårdsskötsel, åkerbruk och boskapsskötsel. Några drifva handtverk och handel, hufvudsakligen med bomull och spanmål. Befolkningen är i allmänhet känd för att vara något orolig. Kvinnorna äro af gammalt beryktade

för sin skönhet. Redan martyren Antonius i 6:e århundradet säger, att Nazarets flickor voro de vackraste af Palestinas kvinnor. Och hans omdöme är nog riktigt. De bära vanligen vida byxor och en kjol, som räcker ned till knäet. På hufvudet hafva de en prydnad, bestående af silfverpenningar, genomborrade och uppträdda på ett snöre samt ordnade efter sin storlek. De gifta kvinnorna begagna långa kjolar. Äfven när de gå i sitt hvardagsarbete, bära de gerna

på sig sina silfverprydnader. Det sågo vi för öfrigt icke blott i Na-zaret utan äfven annorstädes i Palestina.

Som jag nämde, har Nazaret Jesu historia helt och hållet att tacka för sin ryktbarhet och sitt bestånd. Vore icke den, så skulle man nu kanske aldrig känna till, att en stad med det namnet funnits.

Nya testamentet berättar, att Jesu moder Maria var bosatt i Nazaret samt der trolofvad med en man vid namn Josef, som till yrket säges hafva varit timmerman. Med anledning af den allmänna skatt-skrifning, som kejsar Augustus påbjöd, reste Josef, som var af Davids

Vattenhemtande gossar i Palestina (se sid. 327).XI. Getsemane, sedt från Oljoberget.

stam, till Davids stad Betlehem för att låta skattskrifva sig der, och hans hustru följde med. Sannolikt tänkte Josef stanna i Betlehem. Men så kom Herodes mordanslag mot Jesusbarnet, hvilket föranledde honom att fly undan till Egypten, sedan han genom en Herrens ängel fått uppenbarelse derom i en dröm. Efter Herodes död

kom han tillbaka. Han tänkte då att bosätta sig i Judeen, utan tvifvel i Betlehem. Men när han fick höra, att Herodes son, den grymme Arkelaus, var rådande der, så ändrade han sin plan. På grund af en ny uppenbarelse från Gud flyttade han med sin hustru och barnet till Nazaret.

I Luk. 2: 7 berättas om Jesu födelse, att Maria födde »sin förstfödde son». Af detta uttryck framgår, att hon i sitt äktenskap med Josef födt flere barn. 1 nya testamentet talas också om Jesu bröder och systrar. Och man har ingen anledning att bortförklara detta förhållande, såsom katolikerna göra, då de mena, att Jesu »bröder och systrar» voro söner af Josef i ett föregående äktenskap. Än mindre antaglig är den förklaringen, att de voro Jesu kusiner. Maria blir icke mer helig såsom jungfru än såsom hustru till en ärlig man och moder till flere barn. Att jungfruståndet icke är inför Gud renare än det äkta ståndet, kan man förstå allra bäst deraf, att den kvinna, som direkt gick ut ur skaparens hand, icke skapades till jungfru utan till hustru och moder.

I Nazaret växte Jesus upp i ett enkelt och undangömdt, men säkerligen fromt och gudfruktigt hem. Vi känna endast en händelse ur hans barndoms historia. När han var tolf år gammal, fick han första gången gå med sina föräldrar upp till påskhögtiden i Jerusalem. Då dessa vände tillbaka till Galileen i sällskap med de öfriga festbesökande galileerna, stannade Jesus kvar i Jerusalem. Föräldrarne trodde, att han var med i det stora tåget. Men när karavaner^ på kvällen drog sig tillsamman till nattläger, sökte de honom förgäfves. Nu vände de tillbaka till Jerusalem. Der funno de honom i synagogan på tempelplatsen, der han genom sitt förstånd, sina frågor och svar hade på det högsta förvånat skriftlärarne. När Maria förebrådde honom, att han vållat henne och hennes man en sådan oro, svarade han: »Vissten I icke, att jag bör vara i det, som tillhör min fader?»

Sedan följde han dem hem till Nazaret; och allt, hvad man derefter får veta om hans ungdom, är, att han var sina föräldrar lydig samt växte till i visdom, kroppsgestalt* och behag för både Gud och menniskor (Luk. 2). Utan tvifvel måste man också tänka sig, att han var det mest behagliga barn, som någonsin funnits på jorden. Med säkerhet kan man väl äfven antaga, att han under sin uppväxt utvecklats till en yngling af ovanligt skön och ädel kroppsgestalt. Profeten Esaias ord i kap. 53, att hans skepnad icke var sådan, att den kunde behaga hans folk, har man väl stundom velat tolka så, att Jesus var ful. Men efter all sannolikhet syftar det icke på hans kropps utseende utan på hans ringa framträdande.

Josef och Maria voro fattiga menniskor. Derom erhålla vi direkt underrättelse i nya testamentet. Enligt Mose lag skulle nämligen för ett förstfödt gossebarn offras ett får och en dufva. Men om föräldrarne voro fattiga, fingo de offra tvenne dufvor. Lukas berättar, att Josef offrade tvenne dufvor. Deraf är alltså klart, att han var en fattig man, som nätt och jemt kunde genom arbete förtjena dagligt bröd till sitt och de sinas nödtorftiga uppehälle.

Att Jesus under sin uppväxt fick deltaga i sin faders yrke såsom hans medhjelpare, det är dels i och för sig naturligt, dels omtalas det uttryckligt i nya testamentet. I Mark. 6: 3 kallas Jesus sjelf för timmerman. Timmerman, sade vi. Det grekiska ord, som står i grundtexten, betyder dock egentligen icke timmerman utan byggningsman, och det kan vara, men måste icke vara detsamma som timmerman. Somliga antaga, att han var murare. Husen i Nazaret, såsom i Palestina för öfrigt, byggdes nämligen då såsom nu icke af trä utan af sten. Det trävirke, som i dem förekom, var ytterst obetydligt. Emellertid förmäler en legend från slutet af första århundradet, att Jesu fosterfader, och således äfven Jesus sjelf, hade till yrke att tillverka ok och plogar samt andra åkerbruksredskap. Sådana saker gjordes på den tiden såsom nu i Palestina af trä, och det stora åkerbruk, som

* Det grekiska ord i grundtexten Luk. 2: 52, som i den svenska bibeln öfversattes med ålder, betyder äfven kroppsgestalt, och det senare är nog evangelistens mening. Att säga, att Jesns »växte till i ålder», hade ju varit en öfverflödig anmärkning.

bedrefs omkring Nazaret, gaf säkerligen många menniskor sysselsättning med tillverkandet af allehanda redskap. Sägnen är således i och för sig alls icke osannolik. Ja, man har ingen giltig anledning att betvifla hennes riktighet.

Det är för öfrigt ganska antagligt, att Jesu fosterfader vid sidan af sitt egentliga yrke äfven idkade åkerbruk. 1 sådant fall har man att tänka sig, att Jesus under sin uppväxt var sysselsatt äfven med detta. Men hvem kan väl fullt sätta sig in i den tanken: Jesus Kristus en vanlig grofarbetare? Och dock —det har han varit, han som i begynnelsen skapat himmel och jord! Han som i begynnelsen var hos Gud och var Gud! Ja, han vardt ringa bland de ringa, fattig bland de fattiga för att göra oss rika. O guddomliga kärlek!

I Nazaret förblef Jesus, tills han vardt 30 år. Då kom han till Judeen för att döpas af Johannes. Efter dopet och den derpå följande frestelsen i Judeens öken vände han tillbaka till Galileen. Der besökte han äfven Nazaret. Enligt sin sedvänja gick han på sabbatsdagen in i synagogan. Der läste han ett stycke ur Esaias profetia, som handlade om honom sjelf. När han lagt ihop bokrullen, sade han till de församlade: »I dag är denna profetia fullbordad för edra öron», d. v. s. i dag hören I den man predika, om hvilken denna profetia handlar. Och nu höll han ett längre föredrag. Alla, som voro i synagogan, häpnade öfver de nådens ord, som gingo från hans mun. En sådan predikan hade de aldrig förr hört. Men om en stund vändes deras förundran i förbittring: de tålde icke, att han straffade dem för deras synder. Ursinniga rusade de slutligen på honom, grepo honom, förde honom ut ur synagogan och upp på det berg, der deras stad var bygd, och ville störta honom der utför för att döda honom. Men han gick igenom dem sin väg. Nu lemnade han Nazaret och flyttade till Kapernaum, som sedan kallades hans egen stad.

Under hela sitt lif fick dock Jesus bära titeln »nazaré». Och öfver korset skref Pilatus: »Jesus nazareen, judarnes konung.» Då Petrus höll sitt stora tal på första pingstfesten efter Kristi himmelsfärd, sade han: »Jesus nazareen togen I och dödaden» o. s. v. Och när Jesus sedan uppenbarade sig af himmelen för fariseen Saulus i324

närheten af Damaskus, sade han: »Jag är Jesus nazareen, som du förföljer.» När man nu besinnar, att Jesus under sin verksamhetstid icke bodde i Nazaret utan i Kapernaum, så är denna omständighet ganska anmärkningsvärd. Förklaringen dertill torde, från fiendernas synpunkt sedt, vara att söka deri, att Nazaret var en illa beryktad stad. »Icke kan något godt komma från Nazaret» — var väl den tanke, som låg derunder. De troende deremot sågo uti titeln nazaré uppfyllelsen af en profetia, enligt hvilken han just skulle kallas så (Matt. 2: 23).

Det är mycket antagligt, att Josef, Jesu fosterfader, var död, innan Jesus begynte sin messianska verksamhet. Annars skulle han väl nämnas på något ställe i Jesu historia. Men det sker ingenstädes, medan deremot Maria ofta omtalas. Så vidt man af evangelierna kan sluta, vände väl icke Maria efter Jesu död tillbaka till Nazaret. Enligt en gammal legend skall hon hafva dött år 48 i Jerusalem, der man ännu visar hennes graf. Egendomligt är för öfrigt, att Nazaret icke nämnes på något ställe i apostlarnes historia.

Det närvarande Nazaret eller, såsom det nu kallas, en-Nasira, ligger på sluttningen af Djebel es-Sich på samma ställe, der det gamla låg. En präktig bild af detsamma kan läsaren se på planschen n:o IX. Staden ligger ganska högt, ungefär 400 meter öfver Medelhafvet, men man ser den icke, förrän man är nästan inpå den. Den är nämligen på alla sidor omgifven af höjder. Dess utseende är ganska vackert. Husen äro i allmänhet hvita med platta tak, mångenstädes omgifna af kaktushäckar, fikon- och olivträd. En bild från en gata der finner läsaren på sid. 313. Man torde icke taga miste, om man säger, att Nasaret f. n. näst Safed är Palestinas vackraste stad. Der finnes ett tyskt hotell, enkelt men godt, två europeiska sjukhus, post och telegraf, ett ryskt konsulat o. s. v.

FYRTIONDE KAPITLET.

Nazaret. — Gabrielskyrkan. — Jungfru Marias brunn. — Josefs verkstad. — Bebådelsekyrkan. — Synagogan. — Det engelska barnhemmet. — Kana. — Profeten Jonas graf.

) tärkta af en god sömn gåfvo vi oss redan tidigt på morgonen måndagen d. 22 oktober ut på vandring i Nazaret. Vårt första besök gällde den grekiska Gabrielskyrkan. Hon är byggd i slutet af förra århundradet och sedermera flere gånger renoverad. Hon är hvarken vacker eller ful. Läsaren kan se henne på planschen n:r IX. Det är hon, som ligger der nederst till höger. Ett litet stycke norr om henne springer en källa fram. Dess vatten rinner genom en täckt kanal förbi altaret i kyrkan. Här är en öppning, genom hvilken man med en kedja släpper ned ett litet

kärl för att hemta upp vatten. De grekiska pilgrimerna fukta dermed sina ögon och sitt hufvud. Vi fingo också nöjet att smaka på detsamma mot en liten kontant vedergällning. De grekiskt katolska presterna påstå, att det var här, som ängeln Gabriel visade sig för jungfru Maria, då han förkunnade henne, att hon skulle blifva moder till verldens frälsare.

Genom kanalen löper vattnet vidare till den s. k. Mariabrunnen. Vattentillgången är ganska stor, då den icke allenast lemnar dricks-

vatten för hela stadens behof utan äfven vattnar en mängd trädgårdar. Från kyrkan styrde vi alltså våra steg till Mariabrunnen eller, såsom den också kallas, Jesu brunn. Det är den enda brunn, som finnes i hela staden. Hit komma alla efter vatten. Så har det varit från urminnes tid, och man kan derför vara alldeles viss, att äfven Maria, Jesu moder, här hemtat det vatten, som hon för sitt hus har behöft. Det är en liflig tafla, man ser, när man på morgonen besöker detta ställe. Här samlas hela stadens kvinnor med sina stora lerkrukor på hufvudet; här stå de i kö, pratande med hvarandra, glammande och skrattande; här berättas alla nyheter, och härifrån sprida de sig ut öfver hela staden, förkortade eller skarfvade och färglagda. Flere af kvinnorna leda små, nästan nakna barn vid handen, när de komma hit. Och med de äldres prat blandar sig barnens lek och skratt och gråt. Just så såg det ut i Jesu barndomstid. Just på detta sätt har Maria med sin kruka på hufvudet och den lille pilten Jesus vid handen kommit till brunnen, der språkat med de andra kvinnorna samt fyllt sin kruka med vatten, för att sedan gå hem och berätta för sin man allt, hvad hon der nere hört. En bild af brunnen, såsom den för närvarande ser ut, kan läsaren finna på sid. 328. Det är en af de mest intressanta platser, som finnas i hela Palestina.

Jag har förut nämt, att det är kvinnornas göromål i Syrien och Palestina att hemta vatten. Man kan icke annat än beundra den kraft, som de ega i sina armar, då de med lätthet lyfta de stora, vattenfyllda stenkrukorna upp på sina hufvuden. Ofta ser man dem också balansera krukorna på hufvudet utan att hålla fast dem med handen. På många ställen hafva de ganska lång väg från byn till den närmaste källan. Då nu byarna vanligen ligga uppe på höjderna men källorna nere i dalarne, så är det för kvinnorna ett ytterst strängt arbete att bära sina vattenkrukor uppför de ofta branta, steniga och hvassa gångstigarna, allra helst som de i regeln äro barfota. Men de tyckas finna det naturligt. De äro nöjda med sin lott, och jag förmodar, att de känna det ganska vederkvickande att få komma ned till brunnen för att der sammanträffa med andra kvinnor samt prata och skratta bort en stund af dagen. Ingenstädes sågo vi en karl bära en

vattenkruka. Deremot fanns det enstaka ställen, der man använde åsnor till vattenbärare. En bild deraf finner läsaren på sid. 320.

Från jungfru Marias brunn gingo vi till ett ställe, som uppgifves vara Josefs verkstad. Det ligger inne på en gård och är öfverbygdt med ett litet kapell. Grundmurarne till verkstaden visas genom luckor i golfvet. Naturligtvis är alltsammans endast en saga, men katolikerna tro och känna sig uppbygda af den tron. Och det må de ju gerna göra. Äfven protestanter besöka stället med stort intresse. De le åt sagan men gå ändå dit. Ingen torde försumma det.

Från verkstadskapellet begåfvo vi oss till den s. k. Bebådelse-kyrkan. Hon ligger inom ett stort latinskt kloster, som är omgifvet af höga murar. I sin nuvarande gestalt fullbordades hon år 1730. Hon har tre skepp, är 21 m. lång och 15 m. bred. Det mellersta hvalfvet hvilar på 4 stora bågar, hvilka stödjas af 4 grofva pelare. En bild af hennes inre kan läsaren se på sid. 329. Hon är mycket vacker invändigt. Isynnerhet präktigt är ett altare, som den österrikiske kejsaren för några år tillbaka skänkt till henne. Rätt framme i kyrkan på bilden ser läsaren ett altare, det s. k. högaltaret, helgadt åt ängeln Gabriel. Det prydes af en stor mängd dyrbarheter. Till detsamma kommer man upp på två trappor af marmor, en på hvardera sidan. Mellan dessa är en nedgång, som man också ser på bilden. Den är femton trappsteg djup och förer ned till en underjordisk grotta eller byggnad, eller hvad jag nu skall kalla det.

Vi stiga utför den breda marmortrappan. En munk gifver oss ett tändt ljus, en smal dank, i hvardera handen. Sedan ledsagar han oss. Först komma vi ned i en liten sal, som kallas Ängelskapellet. Der har man tvänne altaren, det ena helgadt åt den helige Joakim, jungfru Marias fader, och det andra åt ängeln Gabriel. Genom en öppning i muren mellan de bägge altarne föras vi in i det egentliga bebådelse-kapellet, som ligger något lägre än det förra. Der står ett altare med inskrift: »Verbum caro hic factum est», d. v. s. här har ordet blifvit kött. Strax till venster innanför ingången visas två pelare af sten, en som står på golfvet och en som hänger i taket. Vid den förra skall ängeln Gabriel hafva stått, när han bragte Maria det glada328

budskapet, att hon skulle föda Kristus; vid den andra lär Maria vid samma tillfälle hafva stått eller suttit. Från bebådelsekapellet kommo vi in i det s. k. Josefskapellet, som är helgadt åt Josef, Marias man. Der står ett vackert altare med följande inskrift: »Hic erat subditus illis», d. v. s. här var han dem underdånig.

Jungfru Marias brunn i Nazaret (se sid. 326).

Från Josefskapellet leder en smal gång in i ett annat rum, om hvilket munken berättar, att det har varit jungfru Marias kök. Taköppningen på rummet skall hafva varit rökgången till hennes eldstad! Allt vet man precis, och för dem, som hafva tron, måste alla dessa anvisningar vara mycket uppbyggliga att höra. Olyckligtvis voro vi protestantiska tviflare. Men intressant var det i alla fall. På en smal trappa kommo vi åter igen upp i klostret och så tillbaka in i kyrkan.

Här skall nu jungfru Marias hus hafva stått. Hvart det sedan tagit vägen, derom förtäljer legenden följande underbara saga: NärBEBADELSEKYRKAN

Bebådelsekyrkati i Nazaret (se sid. 327).

muhammedanerna intogo det heliga landet, kunde naturligtvis Gud icke tillåta, att en så helig byggnad som denna, der himmelens62 FYRTIONDE KAPITLET.

drottning Maria bott, och der hans enfödde son vuxit upp, komme i deras händer. Till följd deraf fingo änglar år 1291 befallning att flytta huset genom luften bort derifrån. De förde det då först till Tersato vid Fiume i Dalmatien.

Tre år derefter fördes det på samma sätt till en skog i närheten af staden Loreto i Italien samt året derefter till Loreto, der det ännu står. Det är en mycket enkel byggnad af tegel, omkr. 8'/2 meter lång, 4 meter bred och 4 meter hög. Den kallas för Casa santa, d. v. s. den heliga hyddan, samt är hel och hållen omgifven med ett fodral af marmor, prydt med bildhuggerier. Inne i hyddan, som bildar en enda kammare, står en dyrbar bild af jungfru Maria med Jesusbarnet. Den är af cederträ, prydd med guld och ädla stenar, samt föregifves vara gjord af evangelisten Lukas. Omkring hyddan är bygd en kyrka, i hvars midt hon står. Ständigt strömma pilgrimer i stora skaror dit för att tillbedja på det heliga rummet, dock icke så många som förr i verlden, då de sägas hafva uppgått ända till 200 tusen om året.

Hvad som af Marias hus finnes kvar i Nazaret, är allenast den del, som var inhuggen i berget, och som naturligtvis icke kunde flyttas. Det var den, vi nu hade genomvandrat.

Med triumferande trosvisshet talade vår munk om för mig, att verkställda mätningar hafva ådagalagt, att huset i Loreto passar precis till de grundmurar, som man här i Bebådelsekyrkan har kvar, och att det således icke kan vara tvifvel underkastadt, att allt är riktigt äkta! Naturligtvis kunde det icke falla mig in att genom någon invändning störa hans enfaldiga tro och derigenom beröfva honom något af den glädje, som den beredde honom. Sannolikt trodde han, att jag var en rättrogen katolik, och det leende, han såg i mitt ansigte, fattade han nog såsom uttryck af den uppbyggelse, jag kände vid hans berättelse. Den beskedlige munken!

Detta vårt samtal förde mig lifligt till minnes en händelse från min första resa i Tyskland år 1-867. En vacker sommarmorgon steg jag på tåget i Frankfurt am Main i sällskap med en annan svensk. Till sidokamrater erhöllo vi tvenne munkar. En af dem tog fram enSYNAGOGAN I NAZARET. — KRISTI BORD.

illustrerad andaktsbok ur sin ficka, och då han var angelägen att öfva någon mission på dem, som sutto i hans närhet, vände han sig till oss, visade oss boken, pekade på en bild och sade med mycket andäktig ton och uppsyn: »Så der gick det till.» Bilden föreställde just den händelse, som jag nyss omtalat, huru änglar förde Marias hus genom luften öfver Adriatiska hafvet till Loreto.

Från Bebådelsekyrkan gingo vi vidare, åtföljda af vår gode munk. Han ville visa oss den synagoga, der Jesus i ungdomen fick sin undervisning, och der han sedan höll det märkvärdiga föredrag, som omtalas i Lukas 4 kap. Det är ju alls icke säkert men icke heller omöjligt, att vi här verkligen befunno oss i den gamla, märkvärdiga synagogan, eller rättare sagdt, på den plats, der hon stått. Och vi dröjde der en stund. Huru gripande var det icke att tänka på, att han gått i skola här, han som var Guds enfödde son, och som skulle blifva verldens ljus! Här hade han i kretsen af andra barn suttit på golfvet och studerat de heliga skrifterna vid någon skriftlärares fötter. Här hade han sedan predikat ord, som väckt ömsom hänförelse, ömsom förbittring i åhörarnes hjertan, ord som tröstat bedröfvade, he-lat sargade, upprättat syndare, ord som ännu i dag i våra biblar utgöra en outtömlig källa af tröst och hjelp för de elända. Icke må man undra på, att hvar och en kristen, som kommer här in, gerna vill tänka, att platsen är den rätta.

Från synagogan gingo vi för att se det s. k. Kristi bord. Vi kommo till ett litet romerskt kapell, bygdt på 1860-talet. Der inne ligger ett stenblock af hård krita, 3 meter bredt och nära 4 meter långt. Det skall hafva tjenat Jesus till bord, då han spisat tillsammans med sina lärjungar i Nazaret. Naturligtvis är alltsammans endast en saga, men ingen främling, som kommer till Nazaret — han må vara katolik eller protestant — underlåter dock att se stället, ty dikten kan ock hafva sitt stora intresse.

Sedan vi kommit ut från det lilla kapellet, sade vi vår munk farväl och gingo för oss sjelfva för att något närmare se oss omkring i Nazaret. Hvad som då närmast intresserade oss, var att, om möjligt, finna den plats, dit fienderna en gång, förbittrade öfver Jesu3 332

predikan, förde honom ut ur synagogan för att störta honom ned och sålunda förgöra honom (Luk. 4: 29 f.). En half timmes väg från staden finnes ett berg, som angifves hafva varit den nämda platsen. Deremot strider likväl bibeltextens uttryckliga ord, som säger, att man förde honom upp på »det berg, hvarpå deras stad var bygd». Såsom af planschen n:r IX synes, är Nazaret bygdt upp efter sluttningen af ett berg. Jag hade tänkt mig, att på andra sidan om denna sluttning skulle finnas någon brant, och att detta var platsen, der man ville störta ned Jesus. Många gånger hade jag ock i skolan för mina lärjungar så framställt saken, ja äfven med krita på svarta taflan ritat ut den förmodade belägenheten. Huru öfverraskad blef jag icke nu, när jag kom upp på berget och såg, att der icke fanns någon brant alls. Emellertid hade vi i den storartade utsigten från den punkt, der vi stodo, en fullt tillräcklig ersättning för den möda, det kostat oss, att komma dit upp. Här sågo vi nu i öster det gröna, rikt beväxta Tabor och söder derom en stor del af slätten Jisreel; mot vester for vår blick ut öfver det märkvärdiga berget Karmel, skådeplatsen för profeten Elias väldiga gerning, då han genom ett under återförde folket till den rätte Gudens dyrkan samt lät förgöra Baals prester och profeter. Berättelsen derom läses i 1 Kon. 18: 21—40. Den som icke känner den förut, må slå upp och läsa den i bibeln.

Uppe på kammen af Karmels berg tronar ett af Österlandets förnämsta kloster. En bild af detsamma kan läsaren se på sid. 336. Redan i kristendomens första århundraden tjenade bergets hålor såsom tillflyktsorter för eremiter, som kallades Karmeliter. I 12 :te århundradet byggdes der ett kloster. Efter många vexlande öden blef det af turkarne totalt förstördt år 1821. Den nu varande klosterbyggnaden är alltså ganska ny. Hon står öfver en håla, som kallas profeten Elias håla. I klostret bo omkring 20 munkar. Deras förnämsta gerning är att mottaga, herbergera och tjena pilgrimer, och det lära de göra på ett synnerligen utmärkt sätt.

Men hvar skulle vi nu finna den plats, som vi egentligen sökte, platsen, der fienderna ville störta Jesus ned för att förgöra honom? Ja, det är icke så lätt att säga. Emellertid finnes just på den sidaKARMEL. —

af berget, der staden ligger, en dalgång, som sträcker sig från ofvan och ned. Den är nu till stor del uppfylld af byggnader; men tagas dessa bort, så har man der en brant, der en nedstörtning säkerligen skulle hafva en dödlig påföljd.

Sedan vi tillbragt en stund, kanske en half timme eller så, uppe på höjden, vände vi tillbaka till staden. Under vägen passerade vi en mycket ståtlig byggnad, omgifven af en stor trädgård och ringmur. Hon tronar der såsom ett slott högt öfver staden, och vi undrade, hvad det kunde vara för någonting. Vi hade ingen vägvisare med oss, såsom jag förut nämt. I allmänhet sökte vi, så mycket som möjligt, att undvika sådana. Man lär mycket mer genom att taga sig fram sjelf. Dessutom äro dessa vägvisare vanligen sådana oefterrättliga pratmakare, att man har svårt att fördraga dem. De tro, att ju mer de prata, desto mer drickspengar skola de få, och kunna icke begripa annat, än att de göra väl, när de dränka sin skyddsling i en ström af ord, som de ösa fram ungefär som musiken ur ett positiv. Vi följde den höga muren, till dess vi nådde porten till det stora palatset. När vi kommo derinom, hade vi en byggnad på hvardera sidan om portgången. Vi trädde in och blefvo mycket vänligt mottagna. Det är en kvinlig förening i England, som här arbetar för uppfostran af flickor, och det må jag säga: ingenstädes, der jag farit fram, har jag sett ett bättre barnhem än detta. Allting: matsalar, skolsalar, sof-salar voro storartade, derjemte utomordentligt rena och snygga. Antalet barn var för tillfället 70. De hafva allting fritt der. Uti en sal i öfre våningen fingo de sjunga för oss några engelska sånger. Jag kunde icke återhålla mina tårar, när jag hörde derpå. O hvilket välsignadt verk är icke missionen! Här sås ädla frön för evigheten. Och frukten skall icke uteblifva. Efter sångens slut presentade man oss ett exemplar af sångboken.

Anstalten tillhör icke något särskildt kyrkosamfund, är för den skull icke bunden vid någon särskild kyrkobekännelse, utan är, såsom det heter, »osekterisk». Huru nu detta vackra ord skall förklaras i förevarande fall, lemnar jag derhän. Jag kom t. ex. aldrig att fråga, huruvida man döper eller om dopet undervisar barn, som man der upp-3 34

tager. Döper man dem, så är man antibaptist, och döper man dem icke, så är man baptist; undervisar man dem om dopet, så måste väl äfven det ske på något sätt. Men hvad som under sådana förhållanden menas med att vara »osekterisk», det torde vara svårt att säga. Svårligen skola väl baptistiska kristna kunna hjelpa till att underhålla en anstalt, der man döper barn. Osekteriskheten torde således bestå deri, att en viss kyrkobekännelse har öfverhand, men att anstalten söker och tager emot understöd inom allehanda samfund. Och det är ju alltid ett stycke på väg till osekteriskhet!

Innan vi gingo vår väg, blefvo vi bjudna på lemonad, och det var synnerligen uppfriskande, ty värmen var odräglig. Min termometer visade några och 40° Cels., och att vandra i en sådan hetta var ingen lätt sak. Med förekommande artighet visade man oss för resten anstaltens alla afdelningar, och hvad som förvånade oss nästan mest, var en stor handkvarn, på hvilken man malde allt det mjöl, som för anstalten var erforderligt. Den stod på golfvet och drogs af två personer. Något österländskt skulle väl finnas i den annars alltigenom europeiska inrättningen.

När vi kommo ned till staden igen, stannade vi på ett torg, der vår österrikare slagit upp sina tält. Der fingo vi besök af en troende arabisk fru, som var i den engelska missionens tjenst. Det var rätt intressant att språka med henne. Enligt hennes utsago fick missionen i Nazaret verka alldeles obehindradt, med undantag deraf, att det ena kristna samfundet ligger det andra i vägen och försöker att hindra dess verksamhet, hvilket ju är hinder nog, ja ett vida värre hinder än det motstånd, som missionen kan röna från muhammedaner, judar och hedningar.

På e. m. gjorde vi en utflykt till en by vid namn Kefer Kenna. Ordet Kefer betyder by. Till förare hade vi österrikarens drogoman. Vår egen lemnade vi kvar i Nazaret. Han skulle tvätta kläder. Kefer Kenna anses vara det nytestamentliga Kana i Galileen. Det omtalas i bibeln endast af Johannes. Der gjorde Jesus sitt första underverk, då han vid ett bröllop förvandlade vatten till vin. Berättelsen derom skall säkert i alla tider blifva en

skiljemur mellan två storaKANA.

nykterhetsläger: det moderata och det absolutistiska. De förra komma alltid att påstå, att det vin, som Herren gjorde, var alkoholhaltiga de senare att det var alkoholfritt. Men som bevis skall hvardera parten anföra sina egna åsigter om alkoholbruket, allt under den naturliga förutsättningen, att Herren haft samma åsigter. Det är så vanligt. Hvarje parti vill hafva bibeln på sin sida. »Jag har rätt och bibeln har rätt» — det är den sjelfklara utgångspunkten. »Derför måste bibeln mena just detsamma som jag» — det är den lika sjelfklara slutsatsen. Men om bibelns ord lyda något annorlunda, så måste de »tolkas riktigt», d. v. s. så, att de öfverensstämma med partiets mening.

Från Kana var Natanael, som blef en Herrens apostel och såsom sådan bar namnet Bartolomeus. Han hade af Herren det vittnesbördet, att han var en rätt israelit, i hvilken intet svek fanns (Joh. i).

Det är två platser i Galileen, som strida om äran att få vara det bibliska Kana. Den ena är Kana el-Djelil, beläget ungefär 15 km. norr om Nazaret med några förfallna byggnader, der nu för tiden ingen menniska bor. Den andra är Kefer Kenna, som ligger ungefär 5 eller 6 km. i nordost från Nazaret. Traditionen var också i den gamla tiden något vacklande. Somliga lärde forskare antaga, att Kana el-Djelil skall vara det rätta. En professor Sepp, som på 1840-talet gjorde en resa här, och som kom till den åsigten, råkade till följd deraf i en sådan onåd hos föreståndaren för det romerska klostret i Nazaret, att denne nekade honom både husrum, mat och dryck inom klostermurarne, och det ehuru han var en god katolik med utmärkta rekommendationsbref t. o. m. från Rom. Klosterföreståndaren ville icke höra talas om något kätteri i denna sak. För min del tror jag, att de starkaste skälen tala för Kefer Kenna. Staden eller byn, eller hvad man skall kalla platsen, har icke mer än 6 à 7 hundra invånare. Halfva antalet af dem äro muhammedaner, nästan alla de öfriga äro grekiskt katolska kristna. Några lutherska protestanter lära ock finnas der.

När vi nalkades byn, passerade vi den brunn, ur hvilken hela byns befolkning hemtar sitt behof af vatten. Någon annan brunn finnes icke i närheten. Det var alltså ur denna brunn det vatten togs, som3 336

Herren genom ett under förvandlade till vin. En bild af brunnen kan läsaren se på sid. 337. Efter en liten stund kommo vi till sjelfva byn. Huru den ser ut, kan läsaren finna af teckningen på sid. 344. Der synes till venster en kyrka, som är rätt treflig. Det är den grekiskt katolska kyrkan. Vi redo dit och blefvo ganska artigt mottagna af en prest och en munk. Den förre var en fet och dugtig kropp, den

Klostret pä Karmel (se sid. 332).

senare var mer än lofligt mager. Båda voro klädda i svarta mantlar, från topp till tå så fulla af smutsfläckar, att det förekom mig obegripligt, huru de kunnat smutsa ner sig till den grad, och än mer huru de kunde låta fläckarna sitta kvar utan att göra något för att taga bort dem. Men det syntes icke det ringaste genera dem. Kanske ansågo de det såsom tecken på andlighet, att de icke brydde sig om sitt yttre. Jag besökte en gång ett stort och rikt kloster i Österrike. Utanför fönsterna till en af dess vackraste salar låg en storKANA. — PROFETEN JONAS GRAF.

sophög. En munk tillfrågades, huru man kunde lida att se en sådan vanprydnad der. Han skakade på hufvudet och svarade: »En andlig menniska skall icke titta utåt; hennes blick skall vara riktad på det inre lifvet.» Alldeles som om det inre och det yttre icke stode i något sammanhang med hvartannat!

Brunnen vid Kana (se sid. 336).

Bland märkvärdigheter, som visades oss i kyrkan i Kana, voro trenne stora, gamla stenkrukor. Om dem visste man berätta, att de hört till de sex krukor, som enligt Joh. 2 begagnades vid bröllopet i Kana, när Jesus gjorde vatten till vin. Nog voro krukorna gamla, det är visst, trasiga också, men munk måste man vara för att tro, att de förskrefvo sig från Jesu tid. Dock — synd vore det väl att säga, att alla munkar tro på dessa legender. De munkar, som vi hade framför oss i kyrkan i Kana, syntes just icke vara mycket andliga. Men för »folkets» skull

hållas legenderna uppe. Och det är nog icke

blott inom munkverlden sådant sker. På min studietid lefde i Upsala en vidt berömd professor i filosofi, som i sina föreläsningar icke for så varligt fram med de bibliska lärorna. Men för att trösta dem, som ämnade blifva prester, tillade han: »Man kan mycket väl predika den positiva religionsläran för folket, fastän man ser, att man sjelf icke behöfver att tro på henne.» Och hvad kan man då hafva att vänta af okunniga munkar?

Från Kana vände vi åter till Nazaret. Dervid gjorde vi en liten krok till en muhammedansk by vid namn el-Meschhed, det gamla Cat Hefer (2 Kon. 14: 25). Der var profeten Jona född. Muhammedaner och katoliker påstå, att han också skall ligga begrafven der, och vi ville naturligtvis se hans föregifna graf. Jona Var visserligen en gensträfvig profet men i alla fall en profet. Hans historia är ett mycket lärorikt bevis på Guds stora nåd och långmodighet. Ja, så stor var denna nåd, att profeten sjelf »vardt mycket förbittrad och hans vrede upptändes», och det ända till den grad, att han önskade sig döden (Jona 4: 1). Jona ville nämligen, att Gud skulle förstöra Nineve, men Gud förbarmade sig i stället öfver staden, när konungen och folket gjorde bättring. Och det harmade profeten. O hvilken Gud!

Byn Meschhed är belägen på en kulle och tager sig på afstånd icke illa ut. Vi redo dit upp. När vi kommo dit, fordrade man emellertid 5 francs för att släppa oss in i grafven, och det hade vi icke lust att betala. Väktaren visade sig mycket stram och gjorde en åtbörd, såsom ville han säga, att vi gerna kunde fara våra färde.

Sagdt och gjordt. Vi vände våra hästar. Men när vi redan voro på andra sidan byn, kom han springande efter oss och bjöd oss att få se grafven för 3 francs. Nu var det vår tur att visa oss styfva, och vi läto honom förstå, att han kunde gå sin väg. Vi ville icke störa profeten i hans sömn. Af oss hade han alltså intet att vänta. För resten visas Jonas graf äfven på andra ställen, nämligen vid Hebron och i närheten af Sidon. Den som icke blir i tillfälle att se den på det ena stället, kan få göra det på något af de öfriga två! Lefve konkurrensen! FYRTIOFÖRSTA KAPITLET.

Uppbrott från Nazaret. — Endor. — Nain. — Sunera. — Jisreel. — Djenin.

I

et var icke tid att dröja längre i Nazaret. Tisdagen den 23 okt. kl. 6 på morgonen redo vi derifrån. Många gånger vände vi oss om på våra hästar för att kasta en sista blick tillbaka öfver den minnesrika staden. Det var ju den stad, i hvilken vår frälsare tillbragt största delen af sitt lif, den stad i hvilken han vuxit upp såsom barn och yngling samt arbetat såsom yrkesman, den stad i hvilken han måst göra samma erfarenhet som många både före och efter honom, nämligen att ingen profet är aktad i sin fädernestad. Till slut gömde sig staden för våra blickar bakom de kullar, som omgifva honom. Må Gud välsigna allt arbete, som der göres för Jesu namn!

Vår väg förde oss öfver det förr omtalade »Nedstörtningens berg», d. v. s. det berg, om hvilket sägnen förmäler, att det var der, som de ursinniga judarne ville störta Jesus ned af förbittring öfver den predikan, som han hade hållit i stadens synagoga. Och visst är, att på detta berg finnas flere punkter, från hvilka man kunde störta en menniska ned i en afgrund, der fallet skulle förorsaka en ögonblicklig död. Men såsom jag redan sagt, ligger det för långt från staden för att kunna vara det ställe, der man sökte att döda Jesus.

Vägen öfver berget var alldeles förfärlig. Vi måste stiga af våra hästar och vandra till fots en stor del af densamma, i synnerhet på3 40

den sida der vi redo utför. När vi ändtligen kommit öfver berget, befunno vi oss på Jisreels slätt. Der fingo vi rida såsom på ett salsgolf, och det var en ljuflig hvila efter de ständiga bergridter, som vi. hittills varit vana vid.

Slätten skiljer Galileens berg på ena sidan från Samariens berg på den andra och sträcker sig från Medelhafvet i

vester till Jordan i öster, en längd af mellan 50 och 60 kilometer. Dess bredd är mellan 20 och 25 kilometer. Den har lutning både mot Medelhafvet och mot Jordan. Det vatten, som rinner mot vester, samlar sig i floden Kison, som löper längs Karmels bergsrygg ut i Medelhafvet. Mot öster löpa flere bäckar ned i Jordan. Inne på slätten ligga lilla Hermon och Gilboa berg, och genom dem delas den östra sidan i tre dalgångar. Den förr så fruktbara slätten ligger nu till stor del för fäfot, och i stället för de blomstrande städer, som förr funnos der, ser man nu endast eländiga byar eller ruiner.

Jisreels slätt har varit skådeplatsen för många blodiga strider. Här var det som Gideon med 300 utvalda män besegrade midianiternas och amalekiternas oöfverskådliga härskaror. Han hade lägrat sig på Gilboa, och fienderna lågo nedanför i dalen. Sina män delade han i tre flockar, gaf hvar och en af dem en trumpet och en tom lerkruka med en fackla i. På detta sätt kunde de i nattens mörker nalkas fiendernas läger utan att blifva sedda. När de kommo alldeles inpå deras läger, slogo de sönder krukorna. I ett nu lyste 300 facklor, och 300 trumpeter ljödo. Midianiterna, som redan förut voro rädda, grepos nu af en oemotståndlig förskräckelse. Hela tillställningen förekom dem såsom ett trolleri, och de funno det bäst att taga till fötters. 1 mörkret och trängseln stötte de gång på gång emot hvarandra, och troende att det var fiender de mötte, höggo de ned hvarandra massvis. Och så vann Gideon med stor lätthet och utan manspillan en herrlig seger (Dom. 7).

Här på samma slätt var det ock, som Saul i kriget med Filistéerna utkämpade den olyckliga strid, i hvilken tre af hans söner stupade, och han sjelf blef så illa sårad, att han kastade sig på sitt eget svärd

•och sålunda sjelf gjorde ände på sitt lif för att slippa att blifva dödad af oomskurna fiender (1 Sam. 31).

Äfven i nyare tid hafva fiendtliga härar mött hvarandra på Jis-reels slätt. Den 10 april 1799 stod här det i historien så kallade slaget vid Tabor. I sex timmar höll den franske generalen Kleber med 3,000 man fotfolk ut emot en turkisk här på 15,000 man fotfolk och 12,000 ryttare. I rätt tid kom Napoleon till hjelp med 3,000 man öfver höjderna vid Nazaret. En mördande eld jagade turkarne på flykten, och slätten var beströdd af sårade och döda. Har någon slätt på jorden blifvit vattnad med blod, så är det denna.

Öfver Jisreels slätt redo vi först till den lilla byn Endor. När israeliterna intogo landet, var denna plats en stad. Den tillföll då Manasse stam. Mest beryktad har den blifvit genom den bibliska berättelsen om konung Sauls besök hos en trollkvinna, som bodde der. Det var i det nyss nämda kriget mot filistéerna. Saul hade slagit läger vid Gilboa. När han fick se filistéernas krigshär, vardt han förskräckt. Han frågade Herren, men Herren svarade honom intet. Då sade han till sina tjenare: »Söken mig en kvinna, som kan besvärja andar, att jag må gå till henne och fråga henne.» Hans tjenare sade till honom: »Se, i Endor är en kvinna, som kan besvärja andar.» Saul förklädde sig, tog två män med sig och kom om natten till kvinnan. »Spå mig», sade han, »genom en aflidens ande och mana mig fram, den jag säger dig.» Kvinnan frågade, hvem hon skulle mana fram. Han svarade: »Samuel». Hon gjorde det. Samuel sade till Saul: »Hvarför har du stört min ro?» Saul sade: »Jag är i stor nöd, filistéerna strida mot mig, och Gud har vikit ifrån mig. Derför har jag låtit kalla dig, att du skall undervisa mig, hvad jag skall göra.» Samuel svarade, att Herren skulle gifva honom och hans folk i fiendernas hand. »I morgon, tillade han, skola du och dina söner vara hos mig.» När Saul hörde detta, föll han till jorden och vardt mycket förskräckt af Samuels ord. Derefter återvände han till lägret samma natt. Och det gick, såsom Samuel hade profeterat. Israels män flydde för filistéerna och föllo slagna på Gilboa berg.

Äfven Saul och hans söner lågo vid stridens slut döda på valplatsen, såsom jag nyss berättat.

Endor ligger på norra sluttningen af lilla Hermon, ungefär 5 km. från Tabor. Det har omkring 20 à 30 kojor, allesamman mycket usla stenrösen. Vägen dit upp från Jisreels slätt är ganska brant. I berget finnas flere hålor. En af dem är mycket stor och sträcker sig långt in i berget. Der springer en vattenrik källa fram. Vi gingo dit in. Och det må jag säga: lämpligare plats torde man icke kunna finna för en trollpacka och hennes konster. Hvad för

öfrigt angår framkallandet af de aflidnes andar, för att genom dem få veta fördolda ting, så är det en konst, hvarpå många i vår tid med stor ifver öfva sig. Det som förr ansetts såsom en vidskepelse och ett bedrägeri, har nu tilldragit sig t. o. m. framstående vetenskapsmäns uppmärksamhet och tilltro. Den tron, att ingen förbindelse mellan sinneverlden och andeverlden skulle vara möjlig, har börjat vackla, äfven den, inför den nutida forskningen. Hvem vet? Till slut får kanske biblen rätt med sina många »längesedan utdömda vidskepelser!»

I Endor dröjde vi naturligtvis endast några minuter. Derifrån redo vi till Nain, som ligger ungefär 5 km. från Endor och 10 km. från Nazaret. Den enda egentliga byggnad, som der finnes, är ett litet kapell, tillhörande den romerskt katolska kyrkan. En prest kommer dit vissa tider och håller messa. För öfrigt står det öde och tomt. Men en väktare bor der bredvid, och genom att vända oss till honom fingo vi slippa in i kapellet. Sjelfva byn hör väl till de uslaste, man gerna kan tänka sig. Boningarna — ty jag kan icke kalla dem hus — äro få till antalet samt spridda härs och tvärs. De bestå af ihåliga stenrösen, utvändigt fullsmetade med kreatursgödsel. En bild af byn, såsom den nu ser ut, finnes på sid. 345. Der ser läsaren det lilla kapellet. Att upptäcka menniskoboningar är icke så lätt. Men det har sig svårt, äfven när man är på sjelfva platsen. Man ser dem icke, förrän man är alldeles inpå dem.

Byn heter nu Nein. På Jesu tid var det en stad, omgifven af murar. Här var det, som Herren uppväckte en död ung man. Han kom dit med sina lärjungar. Vid sjelfva stadsporten mötte han ett

liktåg. Efter båren gick en enka gråtande. Det var hennes enda barn, som bars ut. Frälsaren, full af medlidande som vanligt, gick till henne och sade: »Gråt icke!» Derefter gick han fram och tog på båren. De, som buro, stannade, och han sade till den döde: »Jag säger dig, unge man, statt upp!» Den döde satte sig upp och begynte att tala, och Herren gaf honom åter åt hans moder.

Från Nain styrde vi vår färd ut öfver slätten. Kl. vid pass 11 f. m. kommo vi till Sunem. På litet afstånd tog sig platsen ganska bra ut. Byn ligger i en fruktbar och vacker dal med yppig grönska. Men när vi kommo in i densamma, så var den lika ful och eländig som alla andra byar i det heliga landet. Husen utgjordes af några usla lerhyddor.

Sunem är bekant genom profeten Elisas historia. Der bodde en rik familj: man och hustru, hos hvilka han tog in, så ofta han färdades der förbi. De läto göra en liten kammare i muren och der uppsätta en säng, ett bord, en stol och en ljusstake, på det att han skulle kunna bo der, när han kom till Sunem. Profeten frågade, hvad nan kunde göra dem för en tjenst tillbaka. De voro barnlösa. Han bad för dem, och Gud gaf dem en son. Men några år derefter dog pilten. Modern gick då upp, lade liket i kammaren på profetens säng och stängde dörren. Sedan red hon bort för att söka profeten, som var på Karmels berg. När hon träffade honom, fattade hon om hans fötter och utgöt sitt hjertas nöd inför honom. Profeten följde henne till hennes hem. Han gick upp i kammaren, stängde dörren och bad till Herren. Sedan lade han sig öfver pilten. Efter en stund slog denne upp sina ögon. Profeten kallade in kvinnan och sade till henne: »Tag här din son.» Hon föll hänryckt ned för hans fötter. Derpå tog hon sin son och gick. Från Sunem var ock en af konung Davids gemåler, den sköna Abisag.

I Sunem stannade vi icke utan redo endast der igenom. Icke fullt en timme derefter kommo vi till byn Zerin, det gamla Jis-reel, som låg i Jisreels dal mellan Gilboa och lilla Hermon inom Isaskars område. Jisreel var fordom en rätt betydande stad. Det var nämligen en tid Israels rikes andra hufvudstad och täflade såsom

sådan med staden Samaria. Konung Akab hade der ett kungligt slott, och han bodde ömsom i Jisreel och ömsom i Samaria.

I Jisreel bodde på Akabs tid en from man vid namn Nabot. Han egde en vingård, som gränsade intill konungens gård. Konungen ville köpa den, men Nabot kunde icke förmås att sälja den. Då skickade drottning Jesabel i konungens namn ett bref till de äldsta i Jisreel, att de skulle skaffa två falska vittnen, som skulle säga, att Nabot hade hädat Gud och konungen. Det skedde. Nabot fördes

Kana (se sid. 336).

ut ur staden och stenades till döds. Men Akab tog hans vingård. Då kom Herrens ord till profeten Elias, och han uttalade den domen, att på samma ställe, der hundar hade slickat Nabots blod, skulle de också slicka Akabs; men Jesabel skulle varda uppäten af hundar på Jisreels vall. När Akab hörde dessa ord, ödmjukade han sig, ref sina kläder, drog en säck på sin kropp och fastade. Då sade Herren till Elias: »Emedan -han så ödmjukar sig för mig, vill jag icke låta olyckan drabba honom i hans dagar, men i hans sons dagar vill jag låta olyckan drabba hans hus» (i Kon. 21). Så skedde äfven. Akabs son och andre efterträdare Joram låg sjuk i Jisreel af de sår, somNABOTS VINGÅRD. — KÄLLAN DJALUD.

han fått i kriget mot konung Hasael från Damaskus. Jehu, en af hans härförare, gjorde uppror mot honom och tågade mot Jisreel. Joram lät spänna för sin vagn och körde honom till mötes. De råkades på Nabots åker. Jehu fattade bågen i sin hand, sköt Joram tvärt igenom hjertat och kastade hans kropp på Nabots åkerstycke. Sedan tågade han in i Jisreel. När Jesabel fick veta det, sminkade hon sina ögon, smyckade sitt hufvud och såg ut genom fönstret.

Nain (se sid. 342).

Bredvid henne stodo några hofmän. Jehu sade till dem: »Kasten henne ut», och de kastade ut henne. När hon föll i marken, stänkte hennes blod på väggen och på hästarne, och Jehu körde öfver henne. Hennes döda kropp förtärdes till stor del af hundar (2 Kon. 9). Af det gamla Jisreel finnes nu endast några få ruiner kvar. En bild af dem synes på sid. 352.

Akabs historia är ett märkligt bevis på den sanningen, att synden alltid förr eller senare kommer tillbaka öfver den, som gör henne. Ingen klokhet, ingen försigtighet, ingen makt skall kunna förebygga eller346

tillbakahålla Guds dom. Hvad menniskan sår, det skall hon ock uppskära. Så lyder en af de lagar, som gälla ej blott i naturens utan ock i andens verld. Det må dröja dagar, månader, år, ty Gud är långmo-dig; men det kommer, ty Gud är rättfärdig. Och det förskräckligaste är, att domen kan sträcka sig genom flere slägtled — »till tredje och fjerde led», såsom Mose säger. Man kan förneka det, men man kan icke ändra det. Historiens vittnesbörd äro alltför öfverväldigande. Äfven der, hvarest en menniska omvänder sig och blir andligen frälst, utveckla sig dock följderna af hennes synder i en rad af lidanden, som träffa dels henne sjelf dels hennes efterkommande. Vilja vi skörda frid, så låt oss så rättfärdighet. Och må vi aldrig »af Guds nåd» vänta fikonskörd, der vi sått tistel.

Ett litet stycke från Jisreel ligger källan Djalud (Goliatskällan). Efter att hafva ridit öfver en liten bäck kommo vi kl. 12 på middagen dit. Det var en förskräcklig hetta. Min termometer visade 430 C. i solen, 350 i skuggan. Källan var ganska stor, nästan värd att kallas en liten sjö, och vid bergets fot framsipprade vattnet ymnigt. Naturligtvis var detta en härlig syn för oss. Vi hoppades att här riktigt få släcka vår törst. Men deri blefvo vi väsentligen besvikna. Källans- vatten var nämligen 230 varmt. Alldeles invid berget, der det rann fram, var det dock något svalare. Men glada voro vi, att vi hade vårt nästan ättiksura vin att blanda det med.

Strax ofvanför källan dukade vi på marken upp vår frukost. Vi hade nu varit utan mat i 18 timmar, med undantag af det te, som vi drucko på morgonen, innan vi lemnade Nazaret. Det smakade derför rätt godt att få äta, ehuru maten var af ganska dålig beskaffenhet. Ett stycke ost, som ännu fanns kvar, och som var alldeles oätbart, kastade vi midt för ögonen på dragomanen ner i källan, der det blef föremål för strid mellan en mängd sköldpaddor, som kommo plaskande från alla håll.

Källan Djalud hette förr i verlden Harod. När Gideon tågade ut emot midianiterna, hade han en här på 32 tusen man. Herren sade till honom: »Folket, som är med dig, är alldeles för talrikt; om de segra, så berömma de sig sjelfva öfver segern.» Då lät Gideon utropa, attVI HVILA VID KÄLLAN HAROD. 347

den, som var rädd, fick vända om hem. Tjugutvå tusen man begagnade sig af denna tillåtelse. Men Herren sade, att folket ändå var för talrikt. Gideon fick nu föra alla ned till vattnet för att dricka. De, som togo vatten i handen och förde det så till munnen, ställdes för sig; likaså de som lade sig ned på knä för att dricka. De förre voro till antalet tre hundra, och de skulle gå med Gideon. De senare fingo återvända till sina hem (Dom. 7). Här vid källan, der vi sutto, tilldrog sig denna händelse. Källan ligger alldeles vid foten af Gilboa berg, och 10 à 12 meter uppåt berget der ofvanom sutto vi. Det var alltså här, något ofvanför vår plats, som Gideon hade sitt läger. Här utför sluttningen var det, de kommo smygande i nattens mörker, Gideon och hans tre hundra män, med trumpeten i den ena handen samt lerkrukan och den deri gömda facklan i den andra. Några steg längre ned slogos lerkrukorna sönder, och begynte det vilda slagtande. Här på samma ställe var det ock, som Saul hade slagit sitt läger mot filistéerna. Här var det, som han, den olycklige mannen, tillbragte den sista natten af sitt lif (1 Sam. 28: 1). Det var alltså en i historiskt afseende mycket märkvärdig och minnesrik plats, vi nu befunno oss på.

Medan vi sutto vid källan, kommo flere boskapsherdar dit med sina hjordar för att vattna dem. Det vardt ett rörligt lif. Djuren trängdes för att komma åt det friskaste vattnet — äfven de — alldeles intill berget. Det hela företedde en liflig tafla. Men o, när skall den dag komma, då strömmar af »lefvande vatten» skola från »lifvets källa» flyta ut öfver detta under förbannelse suckande land? När skall man få se dess inbyggare komma och trängas omkring den klippa, vid hvars fot källan rinner fram, den källa, som är »öppnad i Sion mot alla synder och all orenlighet»? Gud gifve, att den dagen snart må bryta in! Hvilken andlig ödemark är icke det heliga landet nu! Och det af brist på lifvets vattenl FYRTIOANDRA KAPITLET.

Djenin. — Dotan.

hvilade grundligt -vid Djalud. I skuggan af ett stort klippblock togo vi oss en liten lur. Och det behöfde vi mer än väl. Starka karlar voro vi båda två. Men all menniskokraft har en gräns, och det fingo vi mer än 1 en gång känna under vår färd.

Efter två timmars rast stego vi åter upp på våra hästar och fortsatte vår färd. Vägen gick längs foten af Gilboa berg. Något af intresse hade den icke att bjuda på, åtminstone icke för oss. Klockan var 5 e. m., då vi efter tre timmars ridt anlände till Djenin eller, såsom det också skrifves, Dschenin.

Djenin är en stad, som anses ega 3,000 invånare, bland dem några^få kristna af katolsk bekännelse. Den motsvarar det gammaltestamentliga En Gannim, som låg i Isaskars område och var en le-vitstad (Jos. 19: 21; 21: 29). Dess läge är ganska högt, och man har derifrån en skön utsigt öfver slätten Jisreel ända bort till Tabor. Djenin ligger nämligen alldeles vid södra randen af nämda slätt. Öster om staden finnes en källa med rik tillgång på klart och godt vatten. Detta ledes i en liten kanal midt igenom staden samt vattnar äfven de fruktbara trädgårdar, som omgifva densamma. Trädgårdarne syntes

vara jemförelsevis väl skötta, och öfver alla andra fruktträd höjde några resliga palmer sina vackra kronor.

I Djenin är en afdelning turkiska soldater förlagd. Staden har en ganska stor basar, är också försedd med turkisk telegraf. Inbyggarne ha rykte om sig att vara ytterst tjufaktiga. Vår österrikare, som slog upp sina tält strax utanför staden, måste till sin säkerhet under natten rekvirera militärbevakning från den turkiska kasernen. Han fick två soldater, som med skarpladdade gevär höllo vakt vid hans tält hela natten. Det såg riktigt kungligt ut och var icke synnerligen dyrt.

Jag och Rosendahl togo in i ett hotell. Staden eger verkligen ett sådant — möjligen flere. Det var en ytterst tarflig byggnad både ut- och invändigt. Rummet såg ut ungefär som en vedbod. Men läget var förträffligt. Hotellet låg nämligen i en stor trädgård, bestående af citron- och fikonträd. Det första vi gjorde, när vi kommit derin, var, att vi skickade vår tjenare Seman att hemta en kruka friskt vatten. Det var verkligen mycket godt. Dertill köpte vi elfva citroner, och så gjorde vi oss ett riktigt herrligt kalas af vatten, socker och citronsaft. O, hvad det smakade! Jag drack sju stora glas omedelbart efter hvartannat, utan att det var för mycket. Så uttorkade och genomtörstiga voro vi.

Derefter gingo vi naturligtvis ut för att bese staden, och den var rätt treflig. Lifvet på gatorna, i basaren och isynnerhet i spelhusen var ganska rörligt. Vid bäcken eller kanalen pläga många fromma muhammedaner förrätta sin andakt. Sedan de tvättat sig, breda de ut en matta på marken, taga af sig sina skor, falla på knä, böja ned sitt ansigte mot jorden, resa sig igen ömsom i knäböjande ömsom i stående ställning, buga sig, falla åter på sitt ansigte o. s. v., allt under det de läsa böner och göra underliga figurer med händerna. Ingen stör dem, och icke låta de sig heller störas af något. En bild af en sådan bedjande muhammedan finner läsaren på sid. 356 och 357.

När vi kommo tillbaka till vårt eget logis, var det redan ganska mörkt. Någon gatubelysning förekom naturligtvis icke, ty i dessa

trakter har man den kanske icke så dåraktiga tanken, att menniskor böra hålla sig hemma, när det blir mörkt.

Var sjelfva det rum, der vi fingo vår bostad, mycket tarfligt, så voro deremot sängarna riktigt bra; icke precis såsom de sängar, som vi äro vana att ligga i här hemma i Sverige, men ståtliga i jemförelse med de jernsängar, som vi förde med oss på resan. Vår dragoman bäddade åt sig under bar himmel strax utanför vår dörr. Seman låg som vanligt hos hästarne.

När jag skulle krypa ned i min bädd, visade sig en grön ödla i ett veck af sängomhänget. Det var mindre trefligt. Men hon var snart expedierad. Värre, mycket värre, vardt det sedan. Vi hade nämligen knappast hunnit lägga oss, innan schakalernas och hundarnas tjut begynte. Ack hvilken afgrundsmusik! Ehuru vi voro alldeles öfvermåttan trötta, hade vi mycket svårt att somna. Det gick dock till sist. O hvad det är för en stor Guds nåd att kunna sofva! Och den nåden har jag i rikt mått erfarit. I allt mitt lif har jag icke haft mer än en enda ofrivilligt sömnlös natt. Och dock har mörkrets furste gjort mycket för att skaffa mig flere.

I Djenin blefvo vi endast öfver natten. Precis kl. 4 på morgonen stego vi upp; kl. 5 satte vi oss på hästarna för att rida våra färde. Vårt hotell låg alldeles invid en stor muhammedansk moské, som kanske förut varit en kristen kyrka. Medan vi höllo på att göra hästarne i ordning, fingo vi höra böneutroparen från moskéns smala torn med hög röst kalla de trogna att komma dit och tillbedja Gud. Det var samma entoniga och jämmerliga läte, som vi hört så många gånger förut. Men i den tidiga morgonstunden, då allt var tyst rundt omkring, ljöd det ganska högtidligt. Hans rop vardt icke heller ohördt. Innan vi redo åstad, sågo vi flere personer, deribland två turkiska officerare, gå in i moskén. Och jag tänkte: Huru skulle det taga sig ut hos oss, om man från tornen på våra kyrkor fore kl. 5 på morgonen ropade till de kristna att komma dit till bön? Huru många skulle väl lyssna dertill?

Färden från Djenin gick nu först utefter en liten bäck ungefär en half timmes tid. Derefter kommo vi in i en ganska trång dal. På

en kulle till höger sågo vi ruinerna af ett torn vid namn Belame. Det var det gamla Jibleam, som omtalas i Jos. 17: 11 och 2 Kon. 9: 27. Vid dalen finnas en mängd gamla klippgrafvar. Efter ytterligare 3/« timme redo vi förbi ett heligt träd, behängdt med allehanda offerskänker, isynnerhet små tygstycken. Sådant ser man för resten icke sällan. När muhammedanerna passera ett ställe, som för dem är heligt, så rifva de ofta en liten remsa ur sina kläder och binda fast eller stoppa in den der. Ytterligare en stunds ridt förde oss först öfver en liten höjd och derefter ned på den ur Josefs historia väl bekanta slätten Dotan.

Josef blef af sin fader Jakob sänd till Sikem för att se efter sina bröder, som der vaktade hans boskap. När han kom dit, fick han veta, att de hade dragit bort till Dotan. Han gick då efter dem. Bröderna, som till följd af afund hatade honom, tänkte först att döda honom, men Ruben föreslog, att de skulle kasta honom ned i en af de tomma brunnarna på slätten. Han tänkte nämligen sedan rädda honom derifrån. De gingo in på hans förslag. En stund derefter fingo de se några ismaelitiska köpmän komma tågande fram öfver slätten på resa från östra jordanlandet till Egypten. De beslöto då att sälja Josef åt dem. Det skedde. Köpmännen förde Josef till Egypten, der de sålde honom till slaf åt en af konungens hofmän vid namn Potifar (1 Mos. 37).

I 2 Kon. 6 talas äfven om Dotan. Konung Benhadad II i Damaskus förde krig med Israels konung Joram. Profeten Elisa meddelade Joram hans planer, som derigenom blefvo korsade. Förtörnad sände Benhadad en skara

krigare till staden Dotan för att fånga profeten. De omringade staden om natten. Då Elisas tjenare på morgonen omtalade detta för profeten, sade denne: »Frukta icke; de äro flere med oss än med dem.» På profetens bön blefvo tjenarens ögon öppnade, och nu såg han berget fullt med brinnande hästar och vagnar rundt omkring Elisa. Och Elisa vardt herrligen räddad. Den som har Gud på sin sida, är alltid i pluralitet, äfven om han för menskliga ögon synes stå ensam. Är Gud för oss, säger Paulus, hvem kan då vara emot oss? Och det heliga landets historia är352

mer än något annat lands full af vittnesbörd om, huru trofast Gud hjelper och bevarar dem, som frukta honom.

1 fjerde århundradet e. Kr. kände man ännu platsen för det gamla Dotan. Men under den följande tiden tappade man alldeles bort densamma, ända till dess tvänne forskare, bland dem engelsmannen Robinson, år 1852 återfunno den. De fingo af folket höra namnet, och strax kände de igen det under århundraden saknade stället.

Ruiner af det gamla Jisreel (se sid. 345).

Enligt Eusebius beskrifning omkring år 320 skulle nämligen Dotan ligga vid den i2:te romerska milstenen, d. v. s. vid pass 15 à 16 km. norr om Samaria. Och det slog alldeles in.

Ordet Dotan eller Dotain skall enligt rabbinernas tolkning betyda dubbelbrunn. Det var namnet på en gräsrik slätt med en stor källa vid foten af en höjd. Källan finnes ännu kvar. Nära intill henne äro flere brunnar uthuggna i berget. De hafva formen af en flaska med smal öppning, så att ingen kan komma upp ur dem utan hjelp. Det var säkerligen i en af dessa, som Josef blef kastad. BrödernaXII. Tempelplatsen i Jerusalem, såsom den nu ser ut.DOTAN.

sutto utan tvifvel invid källan, när de fattade det sorgliga beslutet. På höjden ofvanför slätten synas ännu lemningar af den stad, der Ben-hadad tänkte fånga Elisa. Den kallades också Dotan.

Karavanvägen från östra jordanlandet öfver Djenin till Filistea och Egypten går ännu i dag, såsom på Josefs tid, öfver Dotan. Det sker inga hastiga förändringar i österlandet. Nu då vi redo öfver slätten — det var kl. 7 på morgonen — sågo vi här och der betande hjordar af får och getter. Alltsammans påminte så lifligt om händelsen med Josef och hans bröder. Det var, som om jag hade sett dem för mina ögon.

Då vi redo vidare, följde vi säkerligen samma väg, som Josef kom, när han sökte sina bröder. Det var en dålig väg, men den var intressant, då vi tänkte på Josefs vandring. Här var det han kom, lydig sin faders befallning, en from, gudfruktig yngling, för att höra efter, huru det stod till med bröderna och boskapen. Han hade ingen aning om, hvad som förestod honom. Och man kan väl tänka sig den sorg, som måste hafva gripit hans hjerta, när han af bröderna erfor en så grym behandling, som nyss är nämd. Men han hade sin tröst till Gud. Han litade fullt och fast derpå, att Gud skulle leda allt till en god utgång. Derför var han stilla och tålig, och han kom icke på skam. Gud var med honom öfverallt och välsignade honom. Efter 13 år af förnedring och fångenskap var han en herre öfver hela Egypten, och efter ytterligare 8 år kunde han säga till sina bröder: »I tänkten ondt öfver mig, men Gud har vändt det till godo; för eder räddnings skull har han sändt mig hit fore eder.» Så kan Herrens högra hand allting förvandla, blott man har tålamod och väntar en smula samt vandrar i hans fruktan. Men hvem kan den konsten riktigt att vara stilla och vänta efter Herren? Ack gode Gud, lär oss den, på det att vi må få se dina under!

Endast i Gud haf din ro min själ, ty han är mitt hopp. Endast han är min klippa och min hjelp. Min starka klippa, min tillflykt har jag i Gud (Ps. 62).

 FYRTIOTREDJE KAPITLET.

Samaria. — Sikem.

sex timmar utan afbrott hade vi ridit, när vi kl. 11 f. inkommo fram till Samaria, den gamla hufvudstaden i

Israelsrike. Efter Salomos död hade, såsom vi alla från vår skoltid veta, io af Israels stammar affallit från den i Jerusalem regerande konungen, Salomos son Rehabeam. Det var omkring år 980 f. Kr. De valde Jerobeam till konung och bildade ett eget rike, kalladt Israels rike. Dess hufvudstad blef först Sikem, sedan Thirza och derefter Samaria (omkr. år 925 f. Kr.). Under Akabs tid (918—896 f. Kr.) hade riket 2 hufvudstäder, Samaria och. Jisreel. Akab bodde än i den ena än i den andra. I 2 Kon. kap. 17 och 18 berättas, att Assyriens konung Salmanassar drog upp och belägrade Samaria i 3 år. Hans efterträdare Sargon intog staden omkring år 721 f. Kr. Sedan den tiden låg Samaria öde, till dess att Asarhaddon, Sanheribs son och Sargons sons*on, omkr. år 680 f. Kr. sände nybyggare från sitt land till att bo i landskapets städer (2 Kon. 17: 24). År 332 intog Alexander den Store staden, dödade många af dess invånare och lät de öfriga flytta till Sikem. En del af landskapet gaf han åt judarne. Alexander lät assyriska och mace-doniska medborgare bosätta sig i Samaria, och i deras ego var staden till år 109 f. Kr., då den efter ett års belägring genom en för-UR SAMARIAS HISTORIA.

skräcklig hungersnöd blef tvungen att öfverlemna sig åt Johannes Hyrkanus, judarnes höfding, som i grund förstörde den. Sedermera byggdes den åter igen upp och var i första århundradet f. Kr. bebodd hufvudsakligen af judar. Herodes den store firade der sitt bröllop med Hyrkanus dotterdotter, den sköna judinnan Mariamne, som han sedan i ett anfall af svartsjuka lät afrätta. För att i hjertat af landet hafva en säker tillflyktsort omgaf han staden med en mur och gjorde den till en stark fästning. Han lät 6000 man, till en del uttjenade soldater, flytta dit, skänkte dem jordlotter och gaf dem åtskilliga friheter. Midt i staden byggde han ett stort och präktigt tempel till ära för kejsar Augustus. Staden hade nu en omkrets af ungefär 3 km. och var en af de förnämsta i riket. Herodes kallade den Sebaste, d. ä. på latin Augusta, efter kejsarens namn Augustus.

I nya testamentet nämnes icke staden Samaria utan endast landskapet. Det är dock icke omöjligt, att den »stad i Samarien», som omtalas i Ap. gern. 8, var just Samaria. Der berättas nämligen, huru almoseutdelaren Filippus från Jerusalem kom till »en stad i Samarien» och predikade evangelium med den följd, att en mängd af invånarne blefvo troende och bland dem en beryktad trollkarl. Underrättelsen om, att Samarien mottagit Guds ord, spridde sig snart till Jerusalem och väckte der mycken glädje. Apostlarne Petrus och Johannes reste dit för att lägga händerna på de omvända och bedja för dem, på det de måtte få den helige ande. Många bibeltolkare tro dock, att den åsyftade staden var Sikem. Det ena som det andra blir naturligtvis endast en gissning.

Från korstågens tid kvarstå uti Samaria ruinerna af en kyrka. En bild af dem finner läsaren på sid. 360. Kyrkan kallades för Johan-neskyrkan. Anledningen dertill var en gammal sägen, att Johannes döparen skall hafva blifvit begrafven här. Redan Hieronymus omnämner denna sägen. Som läsaren ser, äro ruinerna ganska vackra och till en del väl bibehållna. Kyrkan var ursprungligen 48 meter lång och 28 m. bred. Hon hade 3 skepp. Det mellersta var högre än de 2 andra och skilde sig från dem genom pelarrader, som upp-buro spetsbågar. En del af kyrkoruinen är nu omändrad till en356

muhammedansk moské, och midt på gården hvälfver sig en kupol öfver den s. k. »Johannes döparens graf». Grafven består af en i berget uthuggen ganska stor kammare, till hvilken man kommer ned på en trappa af 21 trappsteg. Från denna kammare skådar man genom hål i väggen in i tre tomma grafkammare, hvilka utgifvas för att vara Johannes döparens, profeten Obadjas och profeten Elisas grafvar.

Utom denna kyrka finnas ännu några andra ganska betydande fornlemningar kvar i Samaria. Af dem må i främsta rummet märkas ett antal pelare vester ut från staden. De bilda en aflång fyrkant

Bedjande 111 uhammsdsn (se sid. 349)»

och utgöra sannolikt rester af ett tempel, som konung Herodes lät uppbygga »på en stor, fri plats midt i staden». Ett litet stycke derifrån ligger den kulle, som Esaias i kap. 28: 1 liknar vid en krona. Från den har man en mycket vidsträckt utsigt, i vester ända bort till Medelhafvet. Omkring kullen ser man på flere ställen lemningar af gamla terrasser. På en af dem finnas ruiner af en ståtlig pelargång, som fått namnet Herodes pelargång. Många af

pelarne äro s. k. monoliter, d. v. s. hela pelaren består af en enda sten. De äro 5 m. höga. Pelargången är 18 m. bred och var ursprungligen omkr. 1700 m. lång. Den sträckte sig rundt omkring berget. Något af dess ruiner ser läsaren på sid. 361. Nära der intill finnas talrika resterSAMARIA.

af andra pelare. Sannolikt hafva de tillhört en romerk rännarebana, som, enligt hvad de gamle förtälja, var 442 m. lång och 55 m. bred. Af allt detta kan man förstå, att Samaria i den gamla tiden var en mycket betydande stad. Här har romersk rikedom och makt utvecklat mycken glans. Men deri har blandat sig synd af alla slag, tills Guds dom gått der öfver. Och nu ligga de der, de krossade spillrorna, och predika på sitt stumma och dock högljudda språk, att Gud låter icke gäcka sig.

Bedjande muhammedan (se sid. 349).

I den äldre kristna tiden var Samaria säte för en biskop, men redan tidigt synes det hafva förfallit. Eusebius och Hieronymus omnämna det endast med några få ord. Det blef taget af araberna år 637 e. Kr. Under korstågens tid blef det åter säte för en biskop, men förföll snart igen.

Vi voro naturligtvis inne i moskén. Der pågick för tillfället skolundervisning. Alla barnen sutto på golfvet längs en bänk, på hvilken deras böcker och skriftaflor lågo. De läste högt, entonigt och släpande, allt under det de vaggade kroppen fram och tillbaka. Den arabiske skolläraren, som såg ganska hygglig och bildad ut, var

vänlig nog att lemna sin klass en stund för att föra oss omkring och visa oss de särskilda afdelningarna af den gamla kyrkan. I ett skräprum hade man samlat åtskilliga bildhuggeriarbeten, som man letat tillsammans. De förskrefvo sig sannolikt från den romerska tiden.

Samaria är vackert beläget på ett berg. Men platsen är den uslaste by, man någonsin kan få skåda, och det ehuru den omgifvande trakten är ganska fruktbar.

Sedan vi hvilat ut i Samaria, bröto vi åter upp. Målet för vår resa denna dag var det gamla Sikem. Och färden gick ganska bra. Vägen närmast Sikem var en ordentlig landsväg. Här hade man alltså börjat att anlägga en väg, fastän den ännu icke kommit långt. Vi redo in i staden kl. 4 e. m. Vår tjenare Seman hade farit med bagaget fore oss. Vi hade gifvit honom anvisning, att han skulle försöka att skaffa oss logis hos en tysk missionär i den engelska missionens tjenst, vid namn Fallscheer. Vi visste nämligen, att han plägade taga emot. Der fanns emellertid nu icke rum. Seman hade i stället tagit in i ett romerskt katolskt kloster. Der fingo vi det också riktigt bra. Munkarne voro mycket hyggliga och läto oss sköta oss sjelfva, alldeles som vi ville. När vi hade gjort oss litet i ordning och spisat middag, gingo vi in i klosterkyrkan. Der pågick messa, och ehuru alltsammans var katolskt, kändes det dock mycket godt att få närvara vid en kristen gudstjenst. Det drog hjertat upp till Gud, och det är alltid godt, hvarhelst det än sker. När man är ute i en sådan andlig ödemark som vi, är man för resten icke så nogräknad, om ej allt är så riktigt, som man skulle önska. Dessutom är nog i Guds ögon icke allt så riktigt i andra kyrkor heller.

Från kyrkan gingo vi till Fallscheers. Missionären sjelf var bortrest, men hans hustru tog emot oss med stor vänlighet. I hemmet vistades äfven deras son, en fullvuxen man, som studerat i Tyskland. Han visade oss skolan och kyrkan och redogjorde något litet för missionsverksamheten der. Vår österrikare hade slagit upp sina tält strax utanför staden. Vi besökte honom. Han hade haft visit af en turkisk myndighetsperson, som till slut blifvit så närgången, att han ordentligt måst köra af med honom. Äfven här var han tvungen attSIKEM.

rekvirera militärbevakning för att kunna vara trygg mot öfverfall under natten. Muhammedanerna i Sikem äro nämligen ytterst fanatiska, och det behöfves icke mycket, förrän man kan bli utsatt för deras raseri. Fru Fallscheer talade om, att hon aldrig vågade gå ut i staden utan att vara beslöjad. Detsamma var, sade hon, äfven fallet med andra europeiska kvinnor. Om de understodo sig att gå obeslöjade, blefvo de på gatorna utsatta för

begabberi och försmädelse af förföljande menniskohopar, och det midt på ljusa dagen. Ett undantag gjorde dock diakonissor, så väl protestantiska som katolska. Då de gingo ut i sina uniformer, blefvo de aldrig ofredade utan alltid bemötta med vördnad. De, som hata kristendomen, tycka dock •om att af de kristna mottaga välgerningar. Huru kvinnorna i Sikem beslöja sig, synes på sid. 368.

Sedan vi tillbragt en stund vid tälten, vände vi åter hem till vårt kloster. Kl. var icke mer än 7,8, när vi kröpo till kojs för natten. Sofrummet var bra, sängarna voro goda, men det förfärliga tjutet af hundar och schakaler störde oss länge, innan sömnen kunde taga öfverhand öfver vår uttröttade lekamen.

Redan tidigt följande morgon (torsdagen d. 25 okt.) gjorde vi oss redo att besöka de vigtigaste platserna uti den på minnen så rika staden. Men innan jag berättar något derom, torde det vara lämpligt att säga ett par ord om staden, dess läge och historia.

Sikem ligger ungefär 570 meter öfver hafvet, i dalen mellan bergen Ebal och Garizim, på det ställe der dalen har en bredd af ungefär en half kilometer. De bägge bergen löpa jemnsides från öster till vester, det norra är Ebal, det södra är Garizim. På planschen n:r X kan läsaren se dem. Berget till venster är Ebal, till höger Garizim. Landsvägen är just den, på hvilken vi redo in i staden. Mot vester mynnar dalen ut i Saronsslätten, i öster stupa begge bergen brant ned mot en slätt, benämd el-Machna, som är ungefär 15 km. lång. Dalen mellan bergen är rikt bevattnad af bäckar, som strömma ned från höjderna. Den är derför mycket fruktbar. I synnerhet storartade äro dess olivplanteringar. En bild från dem ses på sid. 364. Den största

bäcken flyter från Garizim ned i Sikem. Garizim har en höjd af 868 meter öfver hafvet, och Ebal är 60 meter högre.

Sikem nämnes första gången i 1 Mos. 12: b. Abraham bosatte sig i Mores eklund i närheten af Sikem. Platsen var redan då bekant men ännu icke någon stad. Omkr. 200 år senare kallas den stad och hade en furste. När patriarken Jakob återkom från Mesopotamien, slog han upp sitt läger utanför staden samt köpte ett stycke

Samaria (se sid. 355).

land. Att han stannade der en längre tid, derom vittnar den djupa brunn, som bär hans namn, och om hvilken jag framdeles skall tala.

Bland de befallningar, som Moses kort fore sin död gaf folket, var äfven den, att när de kommit öfver Jordan, så skulle de på Ebal uppresa stora stenar och på dem inrista alla lagens ord samt bygga ett altare. Sedan skulle sex af Israels stammar ställas på Garizim och sex på Ebal. Från Garizim skulle välsignelse uttalas öfver dem, som lydde Herrans ord; från Ebal deremot förbannelse öfver alla dem, som

öfverträdde Guds lag. Och allt folket skulle ropa amen (5 Mos. 27). Enligt denna Mose befallning byggde Josua ett altare på Ebal och inristade der på några stora stenar, som han uppsatt invid altaret, en afskrift af Mose lag. Sedan ställde han sex stammar uppåt Garizim och sex uppåt Ebal. Midt i dalen stodo presterna och leviterna med förbundets ark och läste upp lagens välsignelse, i det de vände sig mot Garizim, och lagens förbannelse, i det de vände sig mot Ebal. Och allt folket sade amen (Jos. 8: 30 följ.)*

Man tror sig ännu kunna utvisa den plats, der denna märkvär-

Kolonnad i Samaria (se sid. 356).

diga händelse egde rum. Det är också mycket sannolikt, att det är den rätta platsen. Ty i dalen finnes icke något annat ställe, der marken är lämpligare för uppställning af en så stor skara folk, som här var i fråga. När vi stodo der på Garizim och sågo ut öfver dalen emot Ebal, så tycktes afståndet visserligen vara långt, men vår ledsagare, den unge Fallscheer, förklarade, att anställda försök hade

* En jemförelse mellan ordalagen i 5 Mos. 27 och Jos. 8 erbjuder visserligen någon otydlighet. Men händelsen

torde hafva gått till så, som här är sagdt.362

visat, att man nerifrån dalen mycket väl kunde tala så, att det hördes uppåt bergssluttningarna på bägge sidor. Så mycket mer bör detta hafva varit fallet, när en stor kör af prester och leviter utropade välsignelsen och förbannelsen.

Vid landets delning tillföll Sikem Efraims stam men utvaldes till levitstad och fristad (Jos. 20—7, 21: 20 f.) Fristäderna voro, som bekant, tillflyktsorter för personer, som utan afsigt slagit ihjäl någon. Der funno de skydd mot blodshämnarne samt fingo behålla lifvet. Säkert hafva Sikems inbyggare ofta fått bevittna skådespelet af sådana dråpare, kommande, löpande, badande i svett, med hopp och fruktan målade i sitt anlete, ansträngande alla sina krafter för att hinna undan den förföljande blodshämnaren. »Skall han hinna?» hafva de oroligt frågat sig. »Ja — nej — ja!» Jo, han hann verkligen, och när han var kommen inom porten, segnade han ned af vanmakt, men blodshämnaren sänkte utanför porten sitt svärd. O, hvilken talande bild af en fattig, eländig syndare, som undan synden och verlden och djefvulen flyr till Jesu kors, den rätta fristaden!

I Sikem var det, som Josua vid slutet af sitt lif samlade Israels alla stammar för att påminna dem om Guds välgerningar och förmana dem. »Frukten nu Herren, sade han, och tjenen honom med uppriktighet och trohet och låten de gudar fara, som edra fäder hafva tjenat på andra sidan elfven och i Egypten, och tjenen Herren! Men tyckes det eder icke vara godt att tjena Herren, så utväljen eder i dag, hvem I viljen tjena, antingen de gudar, som edra fäder hafva tjenat på andra sidan elfven, eller Amoreernas gudar, i hvilkas land I bon! Men jag och mitt hus, vi vilja tjena Herren.» Då svarade folket och sade: »Bort det, att vi skulle öfvergifva Herren och tjena andra gudar!» Då sade Josua till folket: »I ären nu sjelfve vittnen emot eder, att I hafven utvalt Herren, att I skolen tjena honom. Så skaffen nu undan ifrån eder de främmande gudar, som äro ibland eder, och böjen edra hjertan till Herren, Israels Gud!» Och folket sade till Josua: »Vi vilja tjena Herren, vår Gud, och lyda hans röst.»

Det gammal-israelitiska folket synes hafva betraktat Sikem såsom ett heligt samlingsställe. Då Salomo hade dött, drog Rehabeam tillSIKEM. —

Sikem, ty dit hade hela Israel kommit för att göra honom till konung (i Kon. 12). Sedan riket blifvit deladt, blef Sikem hufvudstad för Israels rike, dock endast för en kort tid. Derefter hör man icke af detsamma under flere århundraden. Det var först såsom hufvudsäte för samariterna, som det åter fick historisk betydelse.

Om samariterfolkets uppkomst få vi upplysning af konungaböckerna i gamla testamentet. När Israels rike förstördes år 721 f. Kr., blef en stor del af befolkningen bortförd i fångenskap till Assyrien. I stället sändes assyrier att såsom kolonister bebygga landet. Dessa voro naturligtvis hedningar. Deras afgudadyrkan misshagade Herren, och han lät lejon komma ibland dem. Då skickade den assyriske konungen en af de bortförda israelitiska presterna dit för att lära dem, huru de skulle dyrka landets Gud. Deraf blef dock icke annat, än att folket jemte sina egna gudar började dyrka Jehovah. »De fruktade Herren och tjenade derjemte sina afgudar efter de folks sed, hvarifrån man hade flyttat dem» (2 Kon. 17: 33). Detta fortfor ock i lång tid.

Af dessa meddelanden synes, att samariterna voro af hedniskt ursprung. Dock kan man väl icke undgå att antaga, att de inflyttade hedningarne blandade sig med den kvarvarande israelitiska befolkningen. Dyrkan af Jehovah tog också slutligen öfverhanden öfver afgudadyrkan. När derför judarne efter den babyloniska fångenskapen år 536 f. Kr. lade grunden till det nya templet i Jerusalem, ville samariterna deltaga i deras bygge, »ty, sade de, vi söka eder Gud, likasom I, och offra till honom» (Esr. 4: 2). Judarne visade dem hånfullt tillbaka. De blefvo deröfver förbittrade och sökte göra judarne all den förtret, de kunde. Hatet mellan de två folken steg till sin höjd, då samariterna byggde sig ett eget tempel på Garizim, invigdt åt Jehovah. I sammanhang med denna tempelbyggnad försökte samariterna att framställa Garizim såsom verldens heligaste plats. Så uppkom bl. a. den sägnen, att Garizim var det berg i Moria land, till hvilket Abraham gick för att offra sin son Isak. Och de påstodo, att deras tempels allraheligaste var bygdt just öfver den plats, der Abrahams offeraltare hade stått. Det altare, som Josua

enligt Mose befallning byggde på

Ebal (Jos. 8), förlägga samariterna till Garizim. De hafva också i enlighet dermed ändrat lagtexten under förklaring, att judarne förfalskat densamma af hat till dem.

Templet på Garizim hade stått ungefär 300 år, då det år 129 f. Kr. i grund och för alltid förstördes af Johannes Hyrkanus, som lade hela landskapet Samaria under judarnes välde. På frälsarens tid låg samariternas tempel alltså i ruiner. Den romerske kejsaren

Olivlund vid Sikem (se sid. 359).

Hadrianus lät efter förfärliga blodbad på samariterna omkring år 135 e. Kr. bygga en stad på Garizim med ett tempel åt Jupiter, och det just på den plats, der samariternas tempel hade stått. Upp till Jupi-ters-templet ledde en väldig trappa, som enligt uppgift af en gammal pilgrim i fjerde århundradet skall hafva haft 300 trappsteg. Huru länge detta tempel stod kvar, vet man icke. Men när den nämde pilgrimen endast omtalar trappan, så synes det antyda, att sjelfva templet redan då var förstördt. I femte århundradet byggdes på dess plats en kristen kyrka, som sedan omgafs med en fast mur. Den ödelades af araberna, sannolikt i sjunde århundradet.

Om fiendskapen mellan judarne och samariterna säger Syrak: »På två folk harmas min själ, och det tredje är icke något folk: de som bo på Siers berg, Filistéerna och det galna folk, som bor i Sikem». Äfven af nya testamentet känna vi, att denna fiendskap var mycket stor. I Joh. 4 omtalas, att judarne hade intet gemensamt med samariterna. När frälsaren på sin sista färd till Jerusalem sökte herberge i en samaritisk stad, så blef han icke mottagen, hvilket så uppretade hans lär-

Kaktuspiantering på Ebal (se sid. 374).

jungar — t. o. m. Johannes — att de ville kalla ned eld af himmelen och förstöra staden (Luk. 9; 52 följ.).

Ordet »samarit» var ock ett okvädingsord, som judarne begagnade mot Jesus, då de sade: »Säga vi icke med rätta, att du är en samarit och har en ond ande?» (Joh. 8: 48). Att frälsarens sinnelag mot samariterna var ett helt annat, veta vi. Det framlyser bäst i berättelsen om den barmhertige samariten, der han sätter en samarit framför en prest och en levit.

Sikem blef ödelagdt under det judiska kriget. När det sedan byggdes upp igen, kallades det med det grekiska namnet Neapolis,

d. v. s. Nystad. För närvarande heter staden Nabulus eller Nablus, som endast är en förvrängning af Neapolis.

Justinus Martyr, den äldste kyrkofader, hvars skrifter ännu finnas i behåll, var född i denna stad. Han bodde sedan i Rom, der han led martyrdöden år 163 e. Kr. I fjerde århundradet var Sikem säte för en kristen biskop.

1 långa tider tyckas de kristna och samariterna i Sikem hafva lefvat i åtminstone yttre frid vid sidan af hvarandra. Men i femte århundradet blossade hatet upp emellan dem och gaf upphof till många våldsamheter och blodiga sammanstötningar, till dess kejsar Justi-nianus i 6:e århundradet fullständigt bröt samariternas magt. Sedan den tiden hafva de fört ett tynande lif samt allt mer och mer minskats i antal. I början af detta århundrade fanns en samaritisk församling äfven i Jaffa, men den är utdöd. Den enda återstående är i Sikem, der den räknar 150—200 medlemmar — man är icke riktigt säker på siffran. Ett porträtt af några bland dem ses på sid. 369. De sysselsätta sig mest med handel och handtverk samt bo alla i de hus, som närmast omgifva deras synagoga.

Sikem är för närvarande en rätt betydande stad. Den anses hafva 20 tusen invånare, af hvilka mellan 7 à 8 hundra äro kristna, bland dem 120 protestanter. Staden har en garnison, 8 stora moskéer, en muhammedansk högskola,

ett katolskt kloster samt en engelsk-prote-stantisk mission med kyrka och skola. Den drifver en betydande handel samt en ganska aktningsvärd fabriksverksamhet. Der finnas nära 30 tvålfabriker, hvilka tillverka tvål af olivolja.
FYRTI O FJERDE KAPITLET.

Upp pà Garizim. — Vid Jakobs brunn. — Josefs graf. — Det gamla Sikar. — Berget Ebal. — Samariterna och deras synagoga. — Vandring genom staden.

ina ärade läsare torde redan hafva funnit, att jag och min reskamrat under vår färd kommo väl ihåg det gamla goda ordspråket: »Morgonstund har guld i mun». Öfver hufvud taget synes man ock i österlandet mycket bättre än i vesterlandet taga vara på morgonstunden. Och derpå förlorar man icke något, det är visst. Hvarför skall den förnuftiga menniskan göra natten längre, än den är, när hela den förnuftlösa skapelsen börjar dagen från början?

Tidigt följande morgon voro vi alltså i farten. När solen tittade upp öfver horisonten, såg hon oss redan sitta på våra hästar. Och hon blinkade så vänligt åt oss, som om hon velat säga: »Det var raskt, mina gossar!»

Klatsch! — ett slag på bruntes gump med det ridspö, som jag skurit mig på Libanon, och hvaraf ännu en stump var kvar — klatsch! och brunte började nu röra på benen. I vårt sällskap redo missionär Fallscheers son samt en ung Schneider. Dragomanen lemnade vi i klostret. Vår färd gällde Garizim, det märkvärdiga berg, som i striden mellan samariter och judar spelat en så stor rol. Vägen dit upp var delvis ganska bra, så att färden icke var synnerligen368

mödosam. Berget är nedtill trädbeväxt men längre upp alldeles trädlöst. Säd växer deremot nästan ända upp till toppen. Öfverst bildar berget en ganska stor och jemn yta. Efter omkring en half timmes ridt voro vi uppe på den plats, som f. n. utgör Samariternas offer-

Beslöjade kvinnor i Sikem (se sid. 35g).

ställe. Här, påstå de, och icke på Ebal var det, som Josua byggde det altare, som jag förut nämt. Ruiner af altaret äfvensom de stora stenar, som Josua skref lagen på, visa de ännu der! Samariterna draga hvarje år hit upp för att fira de tre stora mosaiska högtiderna påsk, pingst och löfhyddohögtid. Vid påsken flytta de dit med kvinnor och barn och bo i tält i sju dagar. De föra med sig lamm utan vank, slagtaPÅ BERGET GARIZIM.

dem mellan bägge aftnarna, d. v. s. i mörkningen, steka dem vid eld och äta dem i hast. De hafva dervid sina länder omgjordade, hafva skor på fötterna och staf i handen — alldeles såsom Moses förordnade om det första påskalammet.

Efter ytterligare en stunds ridt träffade vi lemningar af en stad, utan tvifvel den stad, som kejsar Hadrianus byggde der. Samariterna påstå emellertid, att det är ruinerna af det gamla Betel, der patriarken Jakob under sömnen såg himlastegen.

Samariter (se sid, 366).

Icke långt derifrån har man den plats, der samariternas gamla tempel och sedermera det Hadrianiska templet samt slutligen den ofvan omtalade kristna kyrkan stått. Allt ligger nu sedan tolf århundraden i ruiner. Detta ställe är för samariterna den heligaste plats, som finnes på jorden. När de bedja, vända de sig alltid ditåt. En bild af ruinfältet kan läsaren se på sid. 372. Det gör ett mycket vemodigt intryck att vandra bland stenarne och tänka på de vilda blodsdåd, som religionshatet här föröfvat, tills ändtligen Guds dom ödelagt både tempel, altaren och menniskoboningar.

Nära intill ruinerna finnes en liten muhammedansk helgedom, som står alldeles på toppen af Garizim. Det är den,

som synes på bilden. Den är två våningar hög. Vi klefvo upp på taket af densamma. Det var besvärligt att komma dit, men vi hade också riklig lön för vår möda. Utsigten var mycket vidsträckt. I vester sågo vi ända bort till Medelhafvet. Nedanför berget hade vi den nyss omnämda slätten Machna och Sikemdalen med staden, midt emot oss Ebal, och så i fjerran berg bakom berg. Äfven Hermon kunde vi se. Det var en jemförelsevis vacker och framför allt intressant tafla. O, hvilka rika minnen äro icke fästa vid denna plats! Vi dröjde der en ganska lång stund. Vädret var också utomordentligt herrligt. Allt förenade sig för att göra vårt besök så angenämt, som vi någonsin kunde önska oss det.

Från Garizim redo vi direkt ned till staden igen. Vid bergets fot passerade vi samariternas begrafningsplats. Den ser ut som en stenbunden åker. Ingenting utmärker, att det är en hvilostad för de döda. Muhammedanerna tillåta nämligen icke samariterna att sätta några minnesmärken på sina aflidna trosförvandters grafvar.

I staden gjorde vi intet uppehåll utan redo vidare ut till Jakobs brunn. Denna brunn ligger ungefär 20 minuters väg i sydost ifrån staden och är en i historiskt afseende för den kristne mycket märkvärdig plats. I Joh. 4 berättas, att frälsaren på väg från Judeen till Galileen satte sig ned vid Jakobs brunn, medan hans lärjungar »gingo in i staden» för att köpa mat. Medan han satt der, kom en samaritisk kvinna för att hemta vatten. Han inledde ett samtal med henne, som hade till följd, att icke allenast hon utan äfven många af inbyggarne i hennes stad blefvo troende. Johannes kallar hennes stad med namnet Sikar. Man har en tid trott, att detta endast var ett annat skrifsätt för namnet Sikem. Nu har man emellertid allmänt öfvergifvit den meningen. Kvinnan kunde icke vara från Sikem, ty, såsom jag redan nämt, finnas inom Sikem flere mycket vattenrika källor, så att ingen derifrån behöft gå till Jakobs brunn för att hemta vatten. Deremot ligger åt ett annat håll icke långt ifrån Jakobs brunn en by vid namn Askar, och det är nog den gamla staden Sikar. Derom tyckas ock nu alla bibeltolkare vara ense.

Man har under de senare åren företagit gräfningar vid Jakobs brunn. Dervid har man utgräft ganska väl bibehållna lemningar af ett litet kapell. Det har utgjort en del af en kyrka, som i fjerde århundradet byggdes öfver brunnen, och som stod kvar ännu fyra hundra år derefter. I detta kapell kommo vi nu in. Det är stort som ett vanligt boningsrum och har hvälfdt tak. I hvalfvet finnes ett litet hål. Genom detta hafva resande af gammalt fått titta ned i brunnen. Midt på kapellets golf ligger öppningen af brunnen och på sidan derom ett litet, ytterst tarfligt grekiskt katolskt altare. Det är nämligen de grekiskt katolska kristna, som ega platsen, och som hafva föranstaltat de nämda gräfningarna. Brunnen är rund, och ganska vid; den har en genomskäring af 25/s meter. Den är bygd af huggen sten och det med mycken omsorg. Den är ock mycket djup. Vi satte ett ljus på ett snöre och sänkte det ned ända till botten. På detta sätt kunde vi beskåda brunnen ända uppifrån och ned igenom. Och det var mycket intressant. O, hvad vi kikade! Det är icke alla dagar man får blicka ned i Jakobs brunn.

Under regntiden lärer brunnen innehålla något litet vatten. Största delen af året är den torr, och så var den nu. Huru djup den ursprungligen har varit, det kan ingen säga, men de påbörjade gräfningarna skola väl en gång ådagalägga det. Det grus och de stenar, som under århundraden ramlat eller af resande kastats ned i brunnen, bilda säkerligen ett ganska högt lager. När vi hade dragit upp vårt ljus, mätte vi snöret och funno djupet vara omkring 23 meter.

Det kändes mycket gripande att sitta på denna plats. Ty det finnes icke den ringaste anledning att betvifla dess äkthet. Här hafva den gamle patriarken Jakob och hans söner i sitt anletes svett gräft och arbetat. Dessa stenar hafva de dragit tillsamman och huggit och murat in, och det för nära fyra tusen år sedan. Men ännu större intresse har platsen derigenom, att det var här, som Jesus satt och höll det märkvärdiga samtal med den samaritiska kvinnan, som Johannes på ett så lifligt sätt skildrar i kap. 4 af sitt evangelium. När Jesus talade om det lefvande vatten, som han hade att gifva, så svarade hon: »Herre, brunnen är djup, och du har intet öskärl; hvarifrån

har du då det lefvande vattnet?» Dervid pekade hon säkert ned i brunnen. Och huru lefvande stod icke denna scen

för våra ögon nu, när vi sjelfva sutto der och skådade ned i djupet! När hon sedan sade till Herren: »Våra fäder hafva tillbedit på detta berget», så pekade hon uppåt på det alldeles derintill belägna berget Garizim med dess tempelruiner.

Toppen af Garizim (se sid. 369).

Vi satte oss på kanten af brunnen, togo fram vår bibel och läste Joh. 4. Aldrig hade dess innehåll stått så lefvande för min själ som nu. Det var nästan, som om jag sett hela historien för mina ögon. I vårt sällskap hade vi en grekisk prest och en kapellväktare. De satte sig också ned och hörde andäktigt på, huru vi läste, fastän de naturligtvis ingenting förstodo.

Vi hade svårt att skiljas från den märkvärdiga platsen, men vi måste ändtligen göra det. Innan vi lemnade den, tog likväl Rosendahl

en fotografi, af hvilken läsaren finner en afbildning på denna sida. Man ser naturligtvis ingenting af brunnen ofvan jord. Ett lager af grus betäcker det lilla kapellet, så att man måste stiga några steg ned för att komma dit. När vi skulle aflägsna oss, begärde presten en slant såsom bidrag till gräfningarna. Det gåfvo vi ock gerna, och om den gamle patriarken Jakob har något medvetande om, hvad som sker i Sikem, så ser han nu våra namn i förteckningen på de gifvare,

Vid Jakobs brunn (se texten på denna sida).

som hjelpas åt för att draga fram hans verk i ljuset. Farväl Jakobs brunn, du heliga plats! Dig glömmer jag aldrig.

Ungefär en kilometer från brunnen ligger en af muhammedanerna mycket vördad helgedom, som utgifves för att vara Josefs graf. I allmänhet slippa inga andra än muhammedaner dit in. Men man höll just på att reparera helgedomen, när vi voro der, och det gjorde, att det lyckades för oss. Huruvida Josef verkligen ligger begrafven der, det må man ju lemna derhän. Af berättelsen i Jos. 24: 32 är det emel-

lertid visst, att han blifvit begrafven i närheten af Sikem på det åkerstycke, som hans fader Jakob der hade köpt. Och ingenting hindrar, att den nu utvisade platsen kan vara den rätta. Här ligger han då och väntar en salig uppståndelse, den helige patriarken, hvars historia är en af de mest lärorika, som någonsin skrifvits. Sof godt, Josef, vi mötas, när Herren kommer för att samla de sina, och det skall bli bättre än att stå vid din graf. Herren vet säkert, hvar du ligger.

Från Josefs graf redo vi vidare till byn Askar. Den ligger vid foten af Ebal och är en mycket eländig plats. Derifrån var den samaritiska kvinnan, såsom jag nyss nämt. Der var det, som Jesus predikade i tvenne dagar med det resultat, att stadens invånare sade till kvinnan: »Nu tro vi icke för ditt tals skull, ty vi hafva sjelfva sett och veta, att han är visst Kristus, verldens frälsare.»

Berget Ebal bestiges sällan af främlingar. Det är ju ock af vida mindre intresse än Garizim. Äfven på Ebal finnas ruiner af gamla boningar. På dess topp ligger en fyrkantig inhägnad med mycket tjocka murar. Jorden på Ebal skall vara lika fruktbar som på Garizim. Ungefär halfvägs till toppen ligger en muhammedansk helgedom, som man ser från Sikem.

För några tiotal af år sedan var nedre delen af Ebal betäckt af de yppigaste vingårdar, som utgjorde en god inkomstkälla för folket. Men en muhammedansk guvernör på 1840-talet lät af intresse för nykterheten hugga ned dem och i stället plantera en stor skog af kaktus. Frukten af kaktus är söt och läskande och ätes med mycken begärlighet af österländingarne. En liten bild af en sådan kaktusplantering kan läsaren se på sid. 365.

Kl. 11 f. m. kommo vi tillbaka till Sikem. Der besökte vi bland annat en af stadens tvålfabriker. Den såg mycket smutsig och ruskig ut. Efter att hafva ätit frukost, gingo vi jemte unge Fallscheer till samariternas synagoga. Deras öfversteprest var sjuk, men vi frågade, om vi icke finge träffa honom ändå. Det tilläts, och vi fördes in i

hans rum. Det låg en trappa upp och var i alla afseenden ytterst tarfligt. Der satt öfverstepresten, blek och mager, på en bädd på golfvet och rundt omkring honom några samaritiska kvinnor, som rökte

sina pipor. Hans namn var Jakob Aaron. Han syntes vara trakterad af vårt besök och lät oss läsa några bref, som han fått af engelska lärde, hvilka också besökt honom. Äfven visade han oss sitt porträtt. Jag köpte det af honom för en franc. Efter detta har den bild blifvit skuren, som läsaren ser på sid. 376. På dess baksida hade han skrifvit sitt namn på samaritiska och arabiska, och huru det ser ut, visar underskriften på bilden. Den betyder: Jacob, son af Aaron, presten.

Efter en stund sade vi honom farväl. Det gjorde ett vemodigt intryck att se de sista lemningarna af detta döende folk. De hafva haft nit om Gud men icke efter rätt kunskap. Samariterna tro på Jehovah, den ende Guden, enligt Mose lag. De förkasta alla bilder. De tro på tillvaron af goda och onda andar, på uppståndelsen och den yttersta domen. Likasom judarne vänta de ock Messias (se Joh. 4: 25) och tro, att han skall komma 6,000 år efter verldens skapelse. Af gamla testamentet hafva och erkänna de endast Mose böcker. Tvegifte tillåta de, om det första äktenskapet blir barnlöst o. s. v. Naturligtvis vilja de icke höra talas om, att de äro af hedniskt ursprung. De hålla sig för rätta israeliter och anse sig härstamma från patriarken Josef. Det gjorde de ock på Kristi tid, såsom man kan se af Joh. 4: 12, der den samaritiska kvinnan säger »vår fader Jakob». Öfverstepresten, som påstås härstamma från Aaron, är församlingens ledare och har sitt underhåll genom tionde af henne.

Öfversteprestens son, den blifvande öfverstepresten, en ung man om kanske 16 eller 18 år, följde oss ned uti samariternas synagoga. Den bestod af ett icke synnerligen stort rum. Väggarna voro hvitme-nade, och golfvet var belagdt med mattor. Innan vi fingo gå derin, måste vi taga af oss våra skor. Vi begärde att få se de gamla handskrifter af Mose lag, som förvaras der. Han tog fram en lagrulle. Den syntes icke vara af särdeles hög ålder. Vi frågade, om han icke hade någon annan. Då tog han fram ännu en. Den var nog vida äldre. Jag frågade åter, om det icke fanns någon mer, ty jag visste, att det skulle finnas tre. Hansvarade: »Det finnes ingen.» Dåsade jag: a Det måste finnas en till, och vi vilja se äfven den.» »Ja»,

Samariternas n. -v. öfversteprest (se sid. 375).

sade han, »det finnes en, men den är icke fullständig». Derpå svarade jag: »Den må vara fullständig eller ofullständig, så vilja vi se den, såsom den är.» Ändtligen lät han öfvertala sig. Det mest bevekande skälet dertill var det hopp om drickspengar, som vi förespeglade honom. Annars lär det för främlingar vara ytterst svårt att få se denna urgamla handskrift, som samariterna hålla mycket helig. Att det nu lyckades oss, berodde kanske derpå, att den unge mannen icke var så försigtig som hans gamle far. Vi frågade, huru gammal denna handskrift var, och fingo till svar, att hon var 3300 år gammal, skrifven af en sonson till öfverstepresten Aaron. Det är naturligtvis en orimlig öfverdrift. Men mycket gammal var hon i alla fall. Det omgifvande fodralet var af silfver med bilder, föreställande saker från det gamla mosaiska tabernaklet.

När vi skulle gå, lemnade vi den unge mannen så mycket drickspenningar, som enligt vår mening skäligt kunde vara. Det var han dock icke nöjd med utan blef förargad och ville hafva mer. Efter en kort strid måste vi också bekväma oss dertill. Våra ögon hade ju fått se, hvad många främlingar förgäfves åstundat att se.

Från synagogan togo vi nu en promenad genom stadens gator härs och tvärs. Med undantag af de nyare stadsdelarna är Sikem alldeles likt alla andra städer i Palestina. Husen se eländiga ut, ga-

Bondkvinna från Judeen i högtidsdräkt (se siJ. 381).

torna äro trånga, krokiga och smutsiga. Efter slutad promenad gingo vi till herrskapet Fallscheer, der vi blefvo bjudna på förfriskningar och fingo hvila en smula. Derefter gingo jag och unge Fallscheer upp på berget Garizim igen för att se en stor grotta, som finnes der. Rosendahl hade ingen lust att följa med utan gick tillbaka till vårt

logis. Men det var nog en stor förlust för honom.

Den nämda grottan var en ofantligt stor fördjupning i berget, och jag tänker, att vi gingo åtminstone 50 meter rätt in, utan att vi ändå nådde hennes ände. Hade vi haft ljus med oss, så skulle vi väl hafva trängt in, tills vi hade träffat bergväggen. Men nu var det dels mörkt dels fuktigt derinne, så att vi måste vända om. Ett litet stycke utanför grottan satte vi oss ned på en utsigtsplats, från hvilken vi hade den vackraste utsigt, som man kan få öfver staden med dess omgifningar. Det var ock fortfarande så herrligt väder, att man omöjligt kunde önska sig bättre. När vi kommo ned från berget för att återvända till staden, blefvo vi förföljda af en skara muhammedanska pojkar, som under förbannelser kastade stenar efter oss. Emellertid mötte vi ett sällskap förståndiga muhammedaner, som Fallscheer kände. De kommo oss till hjelp och drefvo bort de närgångna pojkarne. Vid klostrets port sade jag Fallscheer farväl. Efter en ytterst intressant dag gick jag till hvila och sof godt under Guds beskydd. O, huru godt är det icke, att när man somnar, få befalla kropp och själ åt Gud! Och huru godt skall det icke blifva, att så få göra, när man somnar in i dödens sömn! Ack, saliga hopp för alla, som tro på Jesus!
FYRTIOFEMTE KAPITLET.

Afresa från Sikem. — Silo. — Vi få se den första skymten af Jerusalem. —

Betel. — Ramalla.

et vore nog åtskilligt mer att säga om Sikem och dess omgifning. Men »klockan slår, tiden går», och vi — måste fara vidare. Är det i allmänhet en sanning, att vi ingenstädes hafva någon varaktig stad, så gäller detta isynnerhet, när man är ute på resor. Vill du derför följa med, så tag staf i hand och kom! Vi rida icke fortare, än att en karl med goda ben kan gå lika raskt.

Fredagen den 26 okt. lemnade vi Sikem. Klockan var 5 på morgonen. Det var rätt mörkt och kyligt. Vår väg förde oss förbi Garizim och Jakobs brunn. Det var säkerligen samma väg, som Jesus en gång kom från Jerusalem till Sikar. Efter en tröttsam och föga intressant ridt kommo vi kl. 12 till byn el-Lubban, det gamla Libna (Dom. b. 21: 19). Det var nu mycket varmt. Vi rastade vid en vattenrik källa, i hvars närhet står en förfallen khan. Medan vi sutto der och spisade frukost, kom en mängd kvinnor från de närliggande byarna för att hemta vatten. Här begagnade de icke lerkrukor utan lädersäckar af getskinn. Getterna flås på det sättet, att huden hel och hållen drages af dem, ungefär såsom man hos oss drager huden af harar. Hvarje hud bildar således en säck. När den fylles med vatten (eller vin), så spännes den ut och ser då ut alldeles som en get,380

fastän utan hufvud och fötter. Vattenbärerskorna hade en grof lina knuten i ena frambenet och ena bakbenet af lädersäcken. Denna lina lade de öfver hufvudet och buro så sin säck på ryggen. Jag försökte att lyfta en sådan säck, full med vatten. Den var så tung, att jag knappast förmådde röra den från marken. Och dock skulle en gammal, barfota kvinna, som syntes vara mellan 50 och 60 år, bära den på en stenig väg uppför en brant kulle till den by, från hvilken hon var. Det var riktigt rörande att se, när hon satte sig ned, böjde

Silo (se sid. 381).

hufvudet bakåt, för att lägga linan öfver hufvudet, samt sedan med stor ansträngning reste sig. Hennes ansigte blef dervid blodrödt. Men när hon väl kommit i farten, så gick det ganska bra för henne. För öfrigt syntes kvinnorna icke alls känna sig olyckliga i sin ställning. Unga och gamla pratade och skrattade der med hvarandra, under det att den ena lädersäcken fyldes efter den andra. Och sedan de fått hvar sin säck på ryggen, gick det ganska raskt för dem att komma i väg. Men jag tänkte: hvad skulle våra kvinnor säga, om de finge dela deras lott? Menniskors lycka sitter icke i de yttre omständigheterna utan i hjertat, det är visst.

Många af kvinnorna buro prydnader af silfverslantar, glas, bernsten och annat. De flesta — kanske alla — voro vanstälda genom svart tatuering i ansigte, på händer och på armar, något som för resten är mycket vanligt i

Palestina. Om detta icke varit, skulle många af dem ha varit riktigt vackra. Men nu tycka de sjelfva, att deras tatueringar pryda dem, och för prydnader äro de svaga, såsom deras systrar i Europa. Det är som om skaparen icke förstått att göra menniskokroppen, eller åtminstone kvinnokroppen, sådan som den bort vara för att vara vacker. Och när kvinnorna i österlandet tatuera sig, så är det alls icke mer onaturligt, än när våra kvinnor vanställa midjan genom snörlif eller fötterna genom skodon, som vår-Herre aldrig hade sett, när han skapade foten.

Huru kvinnorna för resten älska att hänga på sig allehanda grannlåter, visar teckningen på sid. 375. Det är porträtt af en bondkvinna i Judeen — naturligtvis icke i hvardags- utan i högtids drägt.

Från Lubban redo vi till Silo. Platsen heter för närvarande Selun. Här stod en tid det israelitiska tabernaklet med den heliga förbundsarken och lagens taflor. Här var det, den gamle presten Eli lefde. Här var det, den unge Samuel, den sedermera så store profeten, uppfostrades vid Herrens helgedom. Här var det, man hemtade förbundets ark för att taga den med sig i kriget mot filistéerna. Man trodde, att den skulle gifva seger. Men man misstog sig deri. Israels här blef slagen och förbundsarken blef tagen af filistéerna. De förde den till Asdod och satte den i Dagons tempel bredvid sin afgud Dagon. Men då den endast hade olycka med sig, sågo de sig snart tvungna att sända den åter till Israels land.

Ruinerna af Silo äro ganska vidsträckta; men några delar af byggnader finnas icke kvar, med undantag af en förfallen moské. En bild af den synes på sid. 380. Det träd, som växt ut från sjelfva ruinen, är ett olivträd, och det omkulliggande trädet är en gammal ek. Ur den senare skuro vi hvar sitt stycke och ur oliven ett spö. I närheten af moskéen, endast några få meter derifrån, var en underjordisk håla. Dit kunde man dock icke komma ned. På norra sidan af ruinfältet var en rätt stor terrass såsom ett torg. Möjligen var detta den plats,

der det gamla tabernaklet var uppstäldt, medan det stod i Silo. Bilden på sid. 384 visar en man från trakten af Silo jemte- hans hustru.

När vi redo från Silo, passerade vi en ruin af en gammal muhammedansk moské, som var rätt bra bibehållen. Sedan förde vår väg oss ned i en stor fruktbar dal. Åkerbruket i dalen syntes äfven vara bättre skött, än vi annorstädes sett. Bergen voro upplagda med terrasser, stundom ända till toppen. På dem voro ståtliga planteringar af fikon- och olivträd, och mellan dessa var sådt hvete. Här och der omvexlade yppiga vingårdar med nyss nämda planteringar. Det var -en jemförelsevis vacker trakt, vi sålunda redo igenom. Temperaturen var också nu mycket drägligare än under de föregående dagarne, emedan det blåste en liten smula.

På ett ställe blefvo vi af muhammedanska herdar förföljda med stenkastning samt högljudda förbannelser. Afståndet mellan oss och dem var emellertid så stort, att stenarne icke nådde fram. Det är förskräckligt att se, huru fanatiska muhammedanerna kunna vara.

Klockan ungefär V2 5 e. m. fingo vi se den första skymten af Jerusalem. Men det var icke mer än ett högt utsigtstorn på Oljoberget, som visade sig för oss. Detta utsigtstorn skall jag längre fram närmare beskrifva. Kl. 5,45 e. m. passerade vi en i bibliska historien mycket omtalad plats, nämligen Betel. Den heter för närvarande Betin. Namnet Betel fick platsen af patriarken Jakob. Här var det, han hvilade en natt, då han flydde för sin broder Esau. Här hade han den märkvärdiga drömmen om himlastegen, på hvilken änglar stego upp och ned. Icke må man undra, att han efter en sådan dröm sade: »Här bor visserligen Gud, och här är himmelens port», samt kallade stället för Betel, ett hebreiskt ord, som betyder »Guds hus.» I en kyrka i Tyskland har man en gång visat mig några bitar af himlastegen. Det må man kalla en dyrbar relik!!

Vi redo icke in i Betel utan allenast förbi. Vår österrikare slog deremot läger der. Han hade skilt sig från oss i Sikem. Och så godt var det. Han var en mycket kinkig och tråkig karl. Betel är nu en liten eländig by utan några minnesmärken från forna tider. Vi kunde gerna nöja oss med att hafva sett den från sidan. Också

hade vi en smula brådtom, emedan solen höll på att gå ned, och vi hade ett godt stycke kvar till den stad, der vi

skulle tillbringa natten. Vägen var, åtminstone stycketals, ganska bra. Vi behöfde icke rida på några farliga eller höga branter. En liten stund, sedan vi lemnat Betel, redo vi förbi den plats, der enligt sägnen galileiska karavaner i fordom tid på resa från Jerusalem plägade tillbringa den första natten. Detta skulle alltså vara den plats, der Josef och Maria förgäfves bland slägtingar och vänner sökte den 12-åriga pilten Jesus, som för första gången varit med dem i Jerusalem (Luk. 2: 44). De hade saknat honom, redan då de foro ut från Jerusalem. Men som de tänkte, att han måste vara med i den långsträckta karavanen, så voro de icke oroliga. När nu karavanen drog sig tillsamman för natten, och de icke funno honom der, så vände de med oro i hjertat om till Jerusalem för att söka honom. Det är icke alls osannolikt, att den plats, som nu utpekas såsom stället för denna händelse, är den rätta.

Kl. var icke mer än 6, och det var redan ganska skumt, när vi kommo till Ramalla, der vi skulle blifva öfver natten. Det är en stad på 7 à 8 tusen inbyggare, nästan allesammans kristna till bekännelsen. Från Fallscheers i Sikem hade vi ett rekommendationsbref till en tysk missionär i Ramalla, som är anställd i den engelska missionens tjenst. Vi körde direkt ditin och blefvo med allra största vänlighet mottagna både af honom och hans hustru. Vi fingo ett mycket trefligt rum med tvenne rena, snygga och bekväma sängar. Sedan vi gjort oss något litet i ordning, gingo vi upp i öfre våningen, der vi blefvo bjudna på kvällsvard. Efteråt samspråkade vi rätt länge, och naturligtvis kom vårt samtal snart in på den kristna missionen.

Här fingo vi höra alldeles detsamma, som vi hade hört på alla andra ställen: missionen bland judar är nästan fåfäng, bland muhammedaner likaså. Emellertid beklagade missionären, att engelska kristna, som underhålla verksamheten, äro så angelägna att i hvarje redogörelse från missionärerna få höra berättas om några frukter af deras verksamhet. »Deri ligger en mycket svår frestelse», sade han, »ty», och dervid drog han på målet, så att jag tillade: »då vill sanningen icke gerna komma fram, sådan som den är.» Han rodnade. Många gånger,3 84

FYRTIOFÖRSTA KAPITLET.

när jag läst engelska missionsberättelser, har jag också skakat på hufvudet och undrat, huru det kunde hänga ihop med sanningen i dem. Må Gud förlåta mig, om jag dömer orätt, men nog tror jag, att man

Bonde med hustru från trakten af Silo (se sid. 382).

får upptaga dessa berättelser med stor varsamhet. Det ligger i engelsmännens lynne en benägenhet att se saker genom förstoringsglas och att, när de tala om missionens frukter, råka i hänförelse samt begagna uttryck, som vida öfverskrida verkligheten, samt siffertal, som icke precis äro riktiga. De mena icke något illa dermed. De tro, att deXIII. Hinoms dal, söder om Jerusalem.Damaskusporten på Jerusalems mur (se sid. 390).386

FYRTIOSJETTE KAPITLET.

upphöja Gud, och hoppas att genom dessa berättelser kunna upplifva missionsvännerna till större intresse och rikligare uppoffringar för missionens heliga ändamål. Men inte är det riktigt rätt.

Hvad missionären i Ramalla angår, så förstod jag mycket väl, att han kunde sitta ganska trångt i tjenst hos ett engelskt sällskap. Men jag är viss, att han var en i allo hederlig och samvetsgrann menniska. På mig gjorde både han och hans hustru det allra bästa intryck. Han betraktade också den närvarande missionen i Palestina såsom ett såningsarbete, hvars betydelse man egentligen icke kan fatta, förrän den dag kommer, då här blir religionsfrihet, och det sådda kan växa upp. I detta åskådningssätt hade han ock utan tvifvel rätt. Men nog måste ett till utseendet så fruktlöst såningsarbete kännas mycket förödmjukande.

Äfven grekiska och romerskt-katolska kristna hafva mission i Ramalla i förening med kloster. Bland missionärer på platsen må äfven nämnas två hurtiga engelska damer, som utöfvade en ganska vidsträckt verksamhet i de omkringliggande muhammedanska byarna. Trots upprepade förbud fortsatte de dermed, och den lekamliga välgörenhet, som de utöfvade, hade tillvunnit dem folkets tillgifvenhet, så att ingen tycktes hafva mod att röra dem. Ack, huru ofta går icke vägen till hjertat genom munnen! Det hör derför den kristna missionen till att äfven utöfva lekamlig välgörenhet. Så gjorde Kristus och hans apostlar och det med stor ifver. Dermed vunno de också många. Dock — likasom det icke finnes något ondt, som icke har något godt med sig, så finnes det icke något godt, som icke har något ondt med sig. Redan Jesus måste klaga, att folket sökte honom, icke derför att de hade

sett hans tecken, utan derför att de hade ätit af brödet och blifvit mätta (Joh. 6: 26). Och så klagade äfven nu missionsvänner i Palestina. Det fattiga folket gick till de missionärer, af hvilka de erhöllo mest mat. Och om de »omvända» icke inom sitt samfund fingo så mycket, som de trodde sig kunna få inom ett annat, så började deras »tro» luta öfver åt detta senare. Och så måste det förra anstränga alla sina krafter för att behålla sina får, att de icke måtte »springa» öfver. I synnerhet lara de romerska och

de grekiska katolikerna hafva en svår konkurrens med hvarandra just i denna sak, särskildt i Jerusalem, der de i sina kloster hafva regelbunden almoseutdelning.

Vi hade en skön och intressant afton i den älskvärde missionärens hus. Det var nu vår sista natt fore ankomsten till Jerusalem, och naturligtvis tänkte vi med mycken längtan på morgondagen, då

En gammal teckning framställande den heliga grafvens kyrka (se sid. 397).

vi skulle hinna fram dit. Må Gud genom sin Ande uppfylla våra hjertan med en brinnande längtan efter det nya, himmelska Jerusalem, hvilket han satt såsom mål för sitt folks pilgrimsfärd. Det kan vara intressant att komma till det jordiska Jerusalem, men att hinna med till de rättfärdigas uppståndelse och med dem få tåga in i det himmelska Jerusalem, det är saligt. Och den saligheten står att vinna utan penningar och för intet af hvar och en, som vill, allenast genom tron på Herren Jesus. Kom, allenast kom!

FYRTIOSJETTE KAPITLET.

Ankomsten till Jerusalem. — Johanniterhospitset. — Första morgonen der.

i skrefvo nu lördagen den 27 oktober 1894. Men att döma af temperaturen skulle jag hafva velat skrifva den 27 juli. Efter en god sömn stego vi upp kl. 5, tack-s samma mot Gud, som så nådigt bevarat oss under hela vår färd. Ja, Gud hade i sanning låtit sin ängel lägra sig omkring oss och bära oss på händerna, att vi icke skulle stöta vår fot emot någon sten. Åter hade vi sålunda fått pröfva, att han trofast håller allt, hvad han har lofvat.

Vår dragoman, som sofvit i förstugan utanför vårt rum, serverade oss vårt vanliga the. Sedan vi druckit det och våra saker blifvit hoplagda, gingo vi upp till missionären i öfre våningen. Han mottog oss med en äkta kristlig vänlighet. Från taket af sitt hus, dit han förde oss upp, visade han oss den omgifvande bygden. Vädret var nu som alltid strålande vackert. Af Jerusalem kunde vi dock till följd af ett mellanliggande berg ingenting se. Deremot reste sig det gamla Mizpa, profeten Samuels stad, ståtligt på toppen af ett högt berg. Men derom skall jag tala mer längre fram.

Klockan var mellan 6 och 7 på morgonen, när vi lemnade Ramalla efter att hafva tagit ett hjertligt farväl af missionären och hans fru. Må Gud välsigna de kära menniskorna!

Ramallas omgifning består af stora, vackra vingårdar. Det var verkligen utmärkta planteringar. I hvarje vingård fanns ett torn, bygdt af sten, rundt och något smalnande uppåt. I dessa torn bo personer, som bevaka vingårdarna, att de icke må blifva plundrade af tjufvar. Det var ett sådant torn, frälsaren menade, när han i en liknelse talade om en man, som anlade en vingård, gräfde en press derinne och byggde ett torn (Matt. 20). Man kan också taga för gifvet, att vakttornen på hans tid sågo ut alldeles såsom nu.

A. Garden framför in-

gången.

B. Golgathas kapell.

C. Den stora kupolen.

D. Heliga grafvens ka->

pell.

E. Grekisk kyrka.

F. Franciskanernas kyr-

ka.

G. St. Helenas kapell.

H. Kapellet, der man fann

korset. K. Förfallet kyrktorn.

a." Verldens medelpunkt.' ß. Grekernas allraheligaste "/. Longini kapell.

б.- Stället, der Abraham offrade-

f. Stället, der Melchisedek välsignade brodef.

Plan af den heliga grafvens kyrka (se sid. 397 följ.).

i. De tre Mariornas ställning.

kk. Trappa och Armeniska

kapell. 11. Kapell hörande till det

.. latinska klostret, m. Angelens kapell, n. Inre-kapell, o. Den heliga grafven, p. Koptiskt kapell, q. De schismatiska synernas kapell, r. Josefs och Nicodemi

grafvar, ss. Grekiska, armeniska och koptiska kapell, fe Trappa till den latinska kyrkan, u. Maria. Magdalenas plats.

v. Stället, der Kristus tipT penbarade sig för' Maria Magdalena. 1 x. Kristi fängelse, y. Trappa tili kapellet,der

man fann korset. t. Stället, der man fann korset.

a. Ingången till Heliga grafvens

kyrka.

b. Den turkiska vakten.

c. • Latinarnes trappa till Gol-

. gatha. c'. Grekernas dito. •<d. Stället, der Herren blefkors-fäst.

e. Grekiskt altare, der man ser

hålet efter korset.

f. Remna i klippan, gg. Grekiska kapell.

g'. Klädernas utskiftande, g". Törnekröningen, h. Smörjelsestenèn.

Den väg, vi redo, var ytterst eländig. Kl. '/» 9 fingo v' sigte på Jerusalem. Vår tjenare Seman, som red något framför oss, tog af sig sin mössa, svängde den i luften och ropade af glädje: »Jerusalem, Jerusalem!» Det var verkligen ett gripande ögonblick. Mina mångåriga förhoppningar att en gång få se den heliga staden hade alltså gått i fullbordan, och det var en stor glädje för oss, att vi hade ett så strålande väder. Efter en stund kommo vi till tullen. Dragomanen och tjenaren hade någon öfverläggning med hvarandra. Sannolikt var det fråga om att på något sätt muta tullnären. För allt,-390

hvad man för in i staden, måste man betala tull. Och det gäller icke allenast främlingar utan äfven landets egen befolkning. Men med mutor kan man draga sig undan sina skyldigheter. Det veta alla. Derför skäms ingen för att bjuda mutor; och tjenstemän af alla grader anse det vara, som sig bör, att taga emot.

Vi redo in genom den så kallade Damaskus-porten, en mycket ståtlig port, den ståtligaste af alla Jerusalems

portar. Läsaren ser en afbildning af densamma på sid. 385. Så snart vi kommit der inom, måste vi stiga af våra hästar och leda dem. På Jerusalems gator kan man icke färdas annorlunda än gående till fots.

Icke långt från Damaskus-porten ligger det s. k. Johanniter-Hospits, der vi förut hade beställt rum. Det förestås af en troende tysk familj vid namn Bayer samt är ett riktigt älskligt och trefligt hem, enkelt men snyggt, så att man har allt, hvad man skäligen kan behöfva. Det dröjde icke heller länge, innan vi voro alldeles såsom medlemmar af den vänliga familjen. I hospitset finns äfven en andra klass afdelning, som är afsedd för handtverksgesäller, hvilka komma till Jerusalem för att söka arbete. De få bo och spisa i hospitset 14 dagar gratis — en i sanning god hjelp — och om de under den tiden icke finna arbete utan måste begifva sig till någon annan plats, så erhålla de af föreståndaren en i välvilliga och kristliga ordalag skrifven rekommendation, derest de annars under sin vistelse i hospitset uppfört sig ordentligt. Medel till underhåll af denna afdelning samlas i Tyskland.

Hospitset hade stora och trefliga rum, goda sängar och förträfflig mat. Priset i ett för allt var 5 francs, d. v. s. ungefär 3 kr. 50 öre, om dagen. Jag är alldeles viss, att man i Stockholm för motsvarande förmåner skulle få betala minst dubbelt.

En gård, belagd med sten, och i dess midt en upphöjning af jord, i hvilken vackra blommor voro planterade, utgjorde hotellets medelpunkt. Rundt omkring denna var huset bygdt. Dörrar och fönster vette alla åt gården, och till rummen i öfre våningen kom man upp på trappor direkt ifrån gården. Trappor inom hus funnos icke; fönster utåt gata icke heller. I ett sådant hus lefver familjen alldeles för sig,, afstängd från hela- den öfriga verlden, när den vill. En godJ0HANNITERH0SP1TSET.

391

del af tiden tillbringas ute på gården, på soffor och stolar, som der äro utställda. Gården är husets förmak.

I ett hörn af hotellets gård var en brunn, dock icke af samma beskaffenhet, som dem vi i Sverige äro vana vid. Ämbaret gick ned i en stor, med cement murad underjordisk cistern. Till denna cistern ledde rör ned från husets tak. Genom dem fylles den under regntiden med vatten, och det är husets hela vattenförråd för året. Det vatten, vi drucko i Jerusalem, var sålunda 7 à 8 månader gammalt regnvatten. För dem, som sakna cisterner under sina egna hus, finnas offentliga cisterner samt stora dammar, hvilka likaledes under regntiden fyllas med vatten. Men derom skall jag tala mer längre fram.

Jag var mycket trött, när vi kommo till Jerusalem, och blef derför inne hela dagen. Här tänkte vi nämligen stanna en längre tid, så att vi icke behöfde fjäska. I föreståndarens rum fick jag tag i några nummer af en tysk tidning. Dem läste jag naturligtvis med stor begärlighet; ty några tidningsnyheter hade vi icke fått, sedan vi lemnade Tyskland. Rosendahl fick också en mängd amerikanska tidningar på retur från Kristiania, men de voro allt annat än färska. De färskaste tyska tidningarna voro 12 dagar gamla, men för den, som icke läst en tidning på några veckor, var det färskt nog. I Jerusalem, som dock är en stad på 50 à 60 tusen inbyggare, utgifves ingen politisk tidning på något språk. Den som vill hafva sådana, måste skaffa sig dem från Beirut i Syrien, från Kairo och Alexandria i Egypten eller från Europa. Detta kännes underligt för den, som är van att hvarje dag i tidningar läsa telegrafiska meddelanden om allt, hvad som skett, eller så när hade skett öfver hela jorden under loppet af de närmast föregående timmarna.

Under de dagar, vi voro i Jerusalem, dog ryske kejsaren Alexander III. Underrättelsen derom kom per telegraf till den ryske generalkonsuln. Han hissade sin flagga på half stång. Folk rusade dit för att höra, hvad det betydde, och så spridde sig den nyheten från mun till mun ut öfver staden. Det är i sanning »ett lugnt och stilla lefverne», som folket i dessa bygder för. De oroas icke genom några politiska agitationer eller sensationsnyheter af något slag. .-392

FYRTIOÅTTONDE KAPITLET.

Strax jag var kommen in i hospitset, ville jag telegrafera hem till min hustru för att få svar till kvällen. Jag yttrade min afsigt derom till husfadern. Han skrattade och sade: »Gör er ingen brådska; det

Ingången till den heliga grafvens kyrkå (se sid. 399).

är just detsamma, hvilken tid ni lemnar in telegrammet i dag. Det går ändå icke af förrän i morgon, det kan ni vara säker på; och får ni svar tre dagar härefter, så måste ni vara belåten.» — »Hvad säger ni?» frågade jag förvånad.— »Ja», sade han, »ni måste komma ihåg,

att ni befinner er i Turkiet nu och icke i Europa». Han hade rätt. Först på tredje dygnet fick jag svar.

Det första, vi hade att göra, sedan vi kommit oss i ordning i vårt rum, var att taga farväl af vår dragoman och hans tjenare. Vi kunde icke underlåta att uttala vårt missnöje med det sätt, hvarpå dragomanen uppfyllt sina förbindelser mot oss under färden. Han såg

Golgata (se sid. 403).

mycket misslynt ut, ty sannolikt hade han tänkt, att vi skulle skrifva honom ett vackert betyg. Deremot läto vi tjenaren förstå vår synnerliga förnöjelse öfver hans sätt att sköta sig, hvilket vi ock bevisade dermed, att vi gåfvo honom 20 francs i drickspenningar. Han blef deröfver mycket rörd, kysste våra händer och betedde sig för öfrigt så, att vi hade svårt att återhålla våra tårar.

Vi hade icke länge varit i hospitset, förrän en dragoman från Jerusalem inställde sig och bad att få taga oss under sina vingars-

skugga, medan vi vistades i Jerusalem och dess omnejd. Han hette Jakob Riske, var född i Ryssland af tyska föräldrar men hade bott länge i Jerusalem. Han var en liflig och ganska kunnig man. Han talade obehindradt tyska, ryska, arabiska, italienska samt dessutom något litet engelska, grekiska och franska. I Jerusalem utöfvar han en stor verksamhet såsom dragoman.

»Det vardt afton och det vardt morgon den första dagen», och efter en god sömn vaknade vi i Jerusalem söndagsmorgonen den 28 okt. Sedan jag hade klädt mig, gick jag upp på taket för att skrifva bref till min hustru. Taket var platt, såsom hustaken i Palestina nästan utan undantag äro. Det var omgifvet af ett muradt bröstvärn samt belagdt med flata stenar, hopfogade medelst cement. Öfver hvarje rum i huset hvälfde sig en liten kupol. Det är den vanliga formen på husen i Jerusalem. Se t. ex. teckningarna på sid. 424 och 431. Trä är mycket dyrt. Väggar, golf och tak äro derför allesammans af sten. Följaktligen måste taken vara hvälfda.

Här satte jag mig alltså ned på en soffa framför ett litet rundt bord. Temperaturen var mycket mild, hvarken kall eller het på morgonen, vädret för öfrigt strålande vackert. Till venster hade jag en herrlig utsigt öfver Oljoberget med dess vackra planteringar. O, det var en underlig känsla, som for igenom mig, när jag här satt; och på en god stund kunde jag ingenting skrifva, endast betrakta. Jerusalem är visserligen nu blott en skugga af, hvad det i gamla tider har varit. Det har under loppet af tre tusen år undergått flere förändringar än någon annan stad. Tjugusex gånger har det blifvit af fiender intaget och plundradt, tre gånger har det blifvit nästan totalt jemnadt med jorden: första gången af Nebukadnezar år 588 f. Kr., andra gången af den romerske kejsaren Vespasianus son Titus år 70 e. Kr., tredje gången af den romerske kejsaren Hadrianus år 135 e. Kr. Gruset af de förstörda byggnaderna har högst betydligt höjt markens yta och ändrat hennes utseende. Men Jerusalem är dock Jerusalem trots alla förändringar. Det är den andliga verldens medelpunkt. Här hafva de allra största händelser timat, som historien vet att omtala. Hvad äro alla stora kejsares bedrifter i jemförelse med, hvad timmermannen

från Nazaret, den föraktade Jesus, gjorde, när han här i Jerusalem gaf sitt lif till en försoning för våra synder, då han här, stilla som ett lam, lät binda och föra sig bort till att offras på förbannelsens trä, lydig sin himmelske fader, som icke ville, att någon syndare skulle förgås? Ack, allt — allt, som annars händt eller händer i verlden,

blir idel småsaker emot detta. Hvad äro alla stora vetenskapsmän med sina vetenskapliga upptäckter — hvad äro de i jemförelse med läraren från Nazaret och den enkla evangeliska predikan, som går ut från hans mun om en Gud, som älskade verlden så, att han gaf henne sin enfödde son, på det att hvar och en, som tror på honom, icke skall förgås utan hafva evigt lif. (Joh. 3: 16). Den menskliga vetenskapen har aldrig kunnat frälsa en menniska, aldrig upprätta en syndare, aldrig upptända kärlek till Gud i ett enda menniskohjerta. 1 Kristi evangelium deremot hafva millioner och åter millioner syndare funnit lif och frid, seger öfver synden, döden och djefvulen; och oräknelig skall den skara blifva, som i himlarnas rike en gång, frälst genom detta evangelium, skall lofsjunga lammet, som dödadtvaroch igenlöst dem åt Gud med sitt blod. Ja, här i Jerusalem var det, som denne man gjorde sin förnämsta gerning. Att han gick omkring öfver allt i landet, botade sjuka och hjelpte alla dem, som voro besatta af de onda andarne, det var alltsammans herrliga, guddomliga verk. Men öfver allt annat står dock den gerning, som han fullbordade i Jerusalem, då han, Guds helige, räknad bland missgerningsmän, gaf sitt lif i döden och dervid lade den orubbliga grunden till menniskoslägtets eviga frälsning. Och der ned öfver Oljoberget var det han kom, ridande på en åsna, omgifven af en hosiannaropande skara, som gått ut att möta honom, när han tågade in i Jerusalem för att utföra sin stora offerhandling.

Det var icke utan hänförelse, jag vid tanken på allt detta skref till min hustru det bref, som jag nyss nämt. Och hvad jag än må glömma af, hvad jag upplefvat, aldrig glömmer jag den stunden, då jag satt der på taket och såg ut öfver Oljoberget. FYRTIOSJUNDE KAPITLET.

Det grekiska kapellet. — Den heliga grafvens kyrka.

å snart vi ätit frukost, gingo vi ut i staden, åtföljda af den nyss nämde dragomanen Riske. Först besökte vi ett nytt grekiskt katolskt kapell, som har en ganska märklig historia. Den plats, der det står, har ända intill senaste åren varit en öde kulle. Ryssarne, som egde densamma, beslöto att genomgräfva den. Gräfningen leddes af en tysk arkitekt vid namn Schick. När han kommit ett stycke ned, stötte han till sin stora förvåning på en del af Jerusalems gamla murar. Ingen menniska hade haft en aning om, att muren gått der. Med spändt intresse fortsatte han naturligtvis gräfningarna och blottade derigenom en ganska betydande del af densamma. Sedan byggdes ett kapell der rundt omkring. Det var i högsta grad intressant att derinne i kapellet gå omkring och beskåda de stora byggnadsstenar, af hvilka muren var sammansatt. Sannolikt hade här legat en borg, bestående af flere rum med väldiga portar, hvilkas trösklar ännu voro kvar. Dock torde det åtgå ännu någon tid, innan den vetenskapliga forskningen kan komma till full klarhet om verkliga betydelsen af detta fynd. Under tiden hålla ryssarna här dagligen messor i det vackra kapellet och sjunga och bedja och bränna rökelse inför dessa murar, som äro dem heliga, emedan de en gång omgifvit den heliga staden.DEN HELIGA GRARVENS KAPELL.

397

Från kapellet gingo vi nu vidare till den heliga grafvens kyrka. Det är en gammal, vördnadsvärd plats, en kolossal byggnad, som dock ser ganska rucklig och förfallen ut. Af alla kyrkor på jorden finnes ingen, som i intresse kan mäta sig med denna. En planritning af henne kan läsaren se på sid. 389. Man kommer dit på en mycket smal gata. Från denna stiger man på några trappsteg ned till kyrkans förgård. Det är en någorlunda stor, öppen plats, belagd med sten. Der sitta ständigt en mängd personer, som till de resande bjuda ut allehanda saker, gjorda af perlemor, af oliveträd m. m. (Se bilden å sid. 392). Der hålla sig också en hop tiggare, som vänta att få mottaga milda gåfvor af de fromma pilgrimer, som besöka kyrkan.

Det säger sig sjelft, att man i den äldsta kristna tiden måste hafva varit angelägen att veta platsen för Kristi död och uppståndelse. Ingen plats kunde för den troendes hjerta vara heligare än denna. Kyrkofadern Eusebius berättar, att kejsar Konstantin den Store hade låtit anställa gräfningar samt dervid återfunnit frälsarens graf. Öfver densamma byggde han en kyrka, som invigdes år 336. Huru den sett ut, vet man väl icke, men i en kyrka i Rom finnes en mosaikmålning, som lär förskrifva sig från tiden omkr. år 400. Somliga forskare anse, att hon framställer kejsar Konstantins kyrka omkring Golgata och den heliga grafven. Och det är alls icke osannolikt. Målningen finnes afbildad på sid. 387. Den runda byggnaden till venster är då det s. k. grafkapellet, inom hvilket Jesu graf låg.

År 614 blefvo grafkyrkan och dertill hörande byggnader upp brända, men redan tio år derefter var hon åter uppbygd. Sedars har hon flerfaldiga gånger blifvit till större eller mindre del förstörd, uppbygd, ombygd och tillbygd. År 1808 träffades hon af en stor eldsvåda, som ödelade en stor del af henne. Grafkapellet blef dock i det närmaste oskadadt, ehuru den stora kupolen störtade ned öfver detsamma. Två år derefter var emellertid det förstörda återstäldt. Men den stora kupolen måste på 1860-talet byggas om, emedan den hotade att ramla ned.

Enligt sägnen skall den heliga grafvens kyrka omsluta såväl det gamla Golgata som den der intill belägna plats, der Jesus blef begraf--398

ven. Naturligtvis vore det af allra största intresse att kunna komma till visshet om, huruvida platsen är äkta eller icke. Katolikerna tro orubbligt på dess äkthet. De kunna icke tillåta, att den ringaste skymt af tvifvel derom smyger sig in i deras hjertan. Och de känna nog en outsäglig uppbyggelse, då de vandra omkring på det heliga rummet. Från protestantiskt håll har man deremot i allmänhet varit viss, att detta icke kan vara den plats, der frälsaren blef korsfäst och begrafven. Såsom skäl har man anfört, att den heliga grafvens kyrka ligger innanför stadsmuren. Men enligt Joh. 19: 20 blef frälsaren begrafven strax utanför densamma, hvilket ock framgår af Matt. 28: 11 samt Ebr. 13: 12. Denna invändning mot platsens äkthet har också synts alldeles dräpande för alla — utom för katolikerna.

Somliga hafva derför sökt det gamla Golgata ett stycke utanför Damaskusporten på ett ställe, som nu användes till muhammedansk begrafningsplats. Den berömde engelske generalen Gordon, som mycket sysselsatt sig med frågan om Jerusalems gamla utseende och dervid utvecklat en utomordentligt rik fantasi, har utpekat denna plats såsom den rätta. Engelsmän och amerikanare betrakta den ock vanligen så. Från detta »Gordons Golgata» var det, som Talmage hemtade den sten, som han byggde in i muren till sin nya kyrka i Brooklyn, och som vardt för kyrkan en så ypperlig guldgrufva.

Andra åter mena, att Golgata legat i Kidrondalen. De stöd, man derför anfört, ega dock ingen betydelse. En tredje åsigt är, att det legat ett litet stycke norr om Jerusalem på en plats, som för närvarande är bebygd. Den nyss nämde arkitekten Schick hade också varit alldeles viss på den platsen. Otaliga gånger hade han dels ensam dels med sin familj dels med resande främlingar vandrat ditut. Men från den stund, då han i den ryska kullen träffade på den nyss nämda resten af den gamla muren, ändrade han sina tankar i denna sak fullständigt. Det blef för honom med ens klart, att Golgata och den heliga grafven äro att söka just på den plats, dit sägnen förlagt dem, d. v. s. der den heliga grafvens kyrka står. Ty nu är det uppenbart, att denna plats ligger icke innanför utan sextio eller sjuttio meter utanför den gamla stadsmuren. Och man må verkligen beundraDEN HELIGA GRARVENS KAPELL.

den envisa tro, med hvilken katolikerna under århundraden hållit fast den urgamla traditionen, ehuru de icke kunnat på ett tillfyllestgörande sätt vederlägga protestanternas »dräpande» motskäl. Jag talade mycket med arkitekten Schick om denna sak. Och jag för min del blef deraf öfvertygad, att man här hade den rätta platsen.

Ja, ja, här torde vi till sist hafva att söka den plats, der den märkvärdigaste händelse timat, som historien vet att omtala. Och hvarför skulle icke den gamla traditionen kunna hafva rätt? Vi protestanter hafva blifvit vana att med förakt betrakta traditionen. Delvis ligger också något berättigadt deri, men endast delvis. Traditionen innehåller nog äfven mycken sanning. Och lika visst som man må säga, att icke allt är sant för det, att det är gammal tradition, lika visst är icke heller allt falskt för det, att det är tradition. Mer än en gång hafva vetenskapliga undersökningar bekräftat tusenårig tradition, som under århundraden varit föremål för tvifvel och åtlöje.

Det är lätt att begripa, att man med helt olika intresse och med alldeles olika känslor träder in i den heliga grafvens kyrka, allt efter som man tror eller icke tror, att det är den verkliga platsen för Kristi död och uppståndelse. Tror man det icke, så går man här kall och likgiltig såsom på hvarje annan profan plats; tror man det, så erfar man något af, hvad patriarken Jakob kände, när han efter sin märkvärdiga dröm sade: Här är ett

heligt rum.

Såsom läsaren ser af teckningen på sid. 392, kommer man in i kyrkan genom en stor portal. Den har förut varit dubbel, men ena hälften är sedan lång tid tillbaka igenmurad, hvilket ock synes på teckningen. I fältet ofvanför den öppna portalen ser man i sten huggna, upphöjda bilder ur den bibliska historien, såsom Lazarus uppväckelse, Jesu intåg i Jerusalem, Herrens nattvard o. s. v.

Strax när man träder in genom porten, har man till venster en lång och bred bänk (på plankartan b). Der .sitter en turkisk soldat-vakt, röker tobak, kokar och dricker kaffe, pratar och läser sina muhammedanska böner. Det gör ett vidrigt intryck på den besökande främlingen att se dessa turkiska soldater. Men de kunna, ty värr, icke undvaras. Kyrkan är gemensam egendom för olika afdelningar af den-

katolska bekännelsen: den romerskt katolska, den grekiskt katolska, den armeniska och den koptiska. Hon är således en »allianskyrka». De olika bekännelserna hafva der dels egna kapell dels egna altaren dels gemensamma altaren, vid hvilka hvar och en af dem på bestämda tider eger att utföra sina gudstjensthandlingar. Och dessa bekännelsers anhängare, så prester som lekmän, äro icke så vänligt stämda mot hvarandra, att de icke skulle kunna komma i slagsmål med hvar-

Stället der man fann korset (se sid. 413).

andra »för trons skull», och det midt i kyrkan. De äro i sanning icke ljumma utan brännheta i sin gudaktighet, ehuru hettan icke är ofvanifrån. Derför är soldatvakt alldeles nödvändig till ordningens upprätthållande. Men nog måste det förefalla de muhammedanska soldaterna och den muhammedanska befolkningen ganska egendomligt, när dessa »kristna», som de med vapenmakt måste hålla i styr i deras heligaste kyrka, komma såsom missionärer till dem under föregifvande, att det är fridens evangelium, de hafva att förkunna!

Rätt fram, när man kommer in genom porten, har man den s. k. smörjelsestenen. En bild af densamma ser läsaren på sid. 402. Det är en nära tre meter lång marmorplatta, som enligt traditionen

Den heliga grafvens kapell (se sid. 414).

skall ligga på den plats, der Nikodemus och Josef af Arimatia lade Jesu lekamen, när de smorde honom (Joh. 19: 40). Stenen är gemensam egendom för romerska, grekiska, armeniska och koptiska katoliker. Öfver densamma hänger en mängd lampor. Hvar och en af de nämda bekännelserna eger och underhåller ett visst an-

tal af dem. På golfvet bredvid stenen stå några kolossala ljusstakar med färgade vaxljus. De äro väl två à tre gånger så höga som en fullväxt man. Om dessa ljus någonsin tändas, vet jag icke. Sannolikt stå de der endast för att lysa genom sin storlek och sina färger.

Omkring stenen lågo, då vi voro derinne, en hop menniskor på knä. Den ene kom, den andre gick. Alla böjde sig gång på gång ned och kysste stenen, under det de gjorde korstecknet. I mångas ansigten afspeglade sig mycken andakt och vördnad. Flere af dem togo upp saker ur sina fickor och lade på stenen, isynnerhet radband och liknande föremål, för att derigenom få dem helgade. Ehuru naturligtvis mycken vidskepelse låg i allt detta, kunde jag dock icke undgå att erfara ett ganska djupt intryck af hela skådespelet. Ja, jag hade stundtals svårt att hålla tillbaka mina tårar. Ty om ock många

Smöpjelsestenen (se texten på denna sida).

af de knäböjande ingenting annat voro än skrymtare, så är det likväl antagligt, att andra voro uppriktigt fromma,

gudälskande själar, hvilkas hjertan öfversvallade af tack och lof öfver den nåd, som Gud i Kristus bevisat dem och hela menskligheten. Det var icke heller långt ifrån, att jag sjelf hade gått fram och böjt knä för att bedja på samma plats. Det riktigt drog i mig.

Från smörjelsestenen gingo vi till Golgata eller den s. k. Huf-vudskalleplatsen. Det hebreiska ordet Golgata betyder hufvudskalle, och platsen kallades så, sannolikt emedan den såg ut som en hufvudskalle. Under århundradens lopp har den emellertid genom afhugg-ningar och inhuggningar blifvit till formen väsentligt förändrad. Det är en liten upphöjning ungefär 4V2 m- öfver kyrkans golf. Den ligger alldeles till höger, när man kommer in i kyrkan genom den stora portalen. Dit upp leda två trappor: den ena är för de s. k. latinarna eller de romerska katolikerna, den andra för de grekiska. Dessa tvåGOLGATA.

kyrkors medlemmar kunna naturligtvis icke ens bruka samma trappor till denna heliga plats! Jag vill råda läsaren att följa med på plankartan å sid. 389. Beskrifningen blir derigenom lifligare. På denna karta är Golgata betecknadt med B, den latinska trappan med c, den grekiska med c'. Vi gingo upp på den förra.

I sjunde århundradet uppkom den sägen, att det var på Golgata, som Abraham byggde det altare, på hvilket han ville offra sin son Isak. Sägnen har naturligtvis ingen historisk grund, men den idé, som ligger uttryckt i henne, är mycket skön. Abrahams offer var en handling af den största tro på orubbligheten af Guds löfte, och Kristi utgifvande i döden var den största handling af Guds trohet.

På Golgata finnas sedan 1808 tvenne kapell. De äro dock icke skilda från hvarandra genom någon särskild vägg utan endast genom två pelare. Men de hafva hvar sitt altare. Det ena kallas för Kors-uppresningskapellet. Det är på plankartan å platsen B betecknadt med ett g, och dess altare med ett e. Det tillhör de grekiskt-katolska kristna och är rätt stort, 13 meter långt, 4'/, m. bredt. Vid dess inre vägg under sjelfva altaret visas en liten öppning eller hål i berget. Det är beklädt med silfver. Läsaren kan se en bild såväl af altaret som af hålet på sid. 393. I detta hål skall Kristi kors hafva stått. Det var ofantligt rörande att se, huru menniskor här ständigt lågo på knä, korsade sig, böjde sig i tillbedjan ned mot golfvet, kröpo så in under altaret för att kyssa stenen och hålet. Utan tvifvel brann i många hjertan en verklig kärlek till den korsfäste frälsaren.

Enligt i Mos. 3: 15 sade Gud till ormen efter syndafallet: »Jag skall sätta fiendskap mellan dig och kvinnan och mellan din säd och hennes säd. Denne skall söndertrampa ditt hufvud, och du skall stinga honom i hans häl.» Det är en skön blid. Frälsarens fullkomliga seger öfver satan liknas vid det, att han sätter sin häl på ormens hufvud och krossar det. Men i detsamma stinger ormen honom i hälen, d. v. s. satan tillfogar frälsaren dödens lidande. Här — just här — der vi stodo, var det alltså denna strid utkämpades, och denna profetia fullbordades. En gammal sägen vet att berätta om en pilgrim, som från vestra Europa vandrade till fots till Jerusalem. När han i-

den heliga grafvens kyrka kom upp på hufvudskalleplatsen, blef han så öfverväldigad af sina känslor, att hans kroppshydda icke uthärdade det. Han segnade tillsammans och gaf upp anden. Och jag undrar icke derpå. Det är mer underligt, att någon kan beträda denna plats-och tänka på, hvad här skett, och ändå stå rak. Gud, min Gud, låt

Ingången till den heliga grafven (se sid. 416,.

mig en gång dö vid korsets fot! I Jesu sår jag somnar in; de rena mig från synden min — sjunga vi så skönt i en gammal psalm. Utan Golgata funnes ingen kristen församling, ingen frälsning för syndare, intet hopp för evigheten.

Till höger om det nu nämda altaret visar man en spricka i berget. Hon synes på teckningen. Enligt sägnen skall hon hafva uppkom-GOLGATA.

Inne i den heliga grafven (se sid. 417 f.).

mit i det ögonblick, då Herren gaf upp anden. Som vi veta, berättar nämligen Matteus, att hälleberget remnade. Samma sägen vet också att berätta, att sprickan räcker ända ned till jordens medelpunkt! Det är en synnerligen skön och storartad tanke, som ligger till grund för denna sägen. De gamle menade, att dödsriket låg under jorden,-406

och ända till dödsrikets innersta sträckte sig verkningarna af Kristi död. I hans namn skola derför böja sig allas knän, äfven deras som äro under jorden, säger Paulus (Fil. 2).

Kapellet är smyckadt med målningar och dyrbara mosaikarbeten, och altaret är riktigt öfverlastadt med prydnader af guld och silfver, såsom man väl kan se på teckningen. Katolikerna tro, att de med sådant förherrliga Gud, alldeles såsom man hos oss hedrar konungen, när han kommer, genom att bygga äreportar, flagga, illuminera o. s. v.

Det kapell, som ligger näst intill, tillhör de romerskt-katolska kristna och kallas Korsfästelsekapellet. Det är mycket enklare än det andra. Här skall enligt sägnen Kristus hafva blifvit spikad fast på korset, innan detta restes upp. Stället, der det skedde, är utmärkt med marmorplattor, inlagda i golfvet (se plankartan d), och en målning öfver altaret framställer sjelfva händelsen. Mellan de begge kapellen står ett altare, som kallas Stabat, ett latinskt ord som betyder: »hon stod». Der skall enligt sägnen Maria, Jesu moder, hafva stått, när Jesu kropp togs ned ifrån korset för att lemnas åt henne. Det är detta altare, som synes till höger på teckningen. Dess plats ser man ock på plankartan.

Här uppfylldes alltså den profetia, som den gamle Simeon hade uttalat öfver Maria, när hon bar fram den lille pilten Jesus för Herren i Jerusalems tempel: Ett svärd skall gå genom din själ (Luk. 2). Ja, hvad måste hon icke hafva känt, när hon stod der vid hans kors, såg hans lidande, hörde hans ångestrop men ingenting kunde göra för att hjelpa honom! Men hon led stilla och undergifvet — hon likasom han. Och vid åsynen af hennes lidande må det väl blifva oss klart, att ingen troende bör vänta eller ens bedja att slippa lidande. Hade någon bort slippa det, så var det väl hon, den heligaste moder till den heligaste son. Men det hör nu en gång till de troendes uppfostran för himmelen, att de, såsom profeten säger, skola luttras i lidandets ugn. (Es. 48: 10).

Intill Hufvudskalleplatsen ligger ett tredje kapell, till hvilket man kommer upp från förgården på den trappa, som synes på bilden sid. 392. Det är mycket litet, icke mer än 4 m. långt och 3 m. bredt.

Det kallas Smärte-kapellet. Altarbilden framställer Jesu lik i Marias sköte. Vi voro icke inne der. Men genom ett galler i väggen kunde vi från Hufvudskalleplatsen titta ditin. Detta kapell tillhör de ro-merskt-katolska kristna och är prydt med många dyrbarheter.

Det gjorde ett mycket störande intryck att se, huru nyfikna menniskor gingo fram och tillbaka för att beskåda alla grannlåter i dessa kapell, medan prester stodo framför altarena, förrättande gudstjenst, och deromkring på golfvet lågo knäböjande pilgrimer i tillbedjan. Men dess bättre tycktes hvarken presterna eller pilgrimerna det ringaste låta sig störas af, hvad som tilldrog sig rundt omkring. De äro så vana dervid, och vanan gör mycket. Ju mer stillhet man kan hafva vid gudstjensten, desto bättre är det. Men att vara alltför kinkig är icke bra. Många predikanter äro mycket ömtåliga. Om en person bland åhörarne rör sig eller hostar, eller om ett barn skriker, så blifva de förargade, se med elaka ögon på den, som stör dem, men tänka icke alls på, att det kan ligga någon synd i deras retlighet. Jag förmodar, att det icke alltid var så stilla, der Jesus predikade, ehvad det nu skedde i synagogan eller under bar himmel, men han vardt nog icke otålig för det.

Från Hufvudskalleplatsen gingo vi ned på den grekiska trappan. Midt under Korsuppresningskapellet ligger det s. k. Adams-kapellet, inhugget i klippan. Det är möjligen en gammal grafkammare. Vi gingo dit in. Sitt namn har det fått deraf, att det enligt en gammal sägen skall hafva varit Adams graf. Samma sägen förtäljer äfven, att när

Jesus gaf upp anden och klippan brast, så flöt hans blod genom den uppkomna remnan ned på Adams hufvud, och detta hade den verkan, att Adam blef lefvande. Det är en oändligt skön tanke, som ligger till grund för denna saga. Den skulle kunna gifva ämne till en den allra mest uppbyggliga evangeliska predikan. På honom, som kommit synden åstad, och genom hvars synd döden vunnit konungavälde öfver hela menskligheten, på honom föll den första droppen af Kristi blod och gaf honom lif! Som man ser, sluter denna sägen sig till Matteus berättelse om de helgon, som stodo upp och gingo ur sina grafvar, när Jesus dog. Samma sägen lärer-408

Oljoberget (se sid. 432 följ.).ADAMSKAPELLET.

ock hafva gifvit upphof till den från gammalt vanliga seden att på taflor, som föreställa Kristi död, måla en dödskalle vid korsets fot.

Vid sidan om altaret i kapellet kan man, genom att öppna en liten dorr af messingsplåt, se en spricka i berget, som lärer motsvara den spricka i det öfre kapellet, som vi redan hafva talat om.

Konungagrafvarna (se sid. 426).

För att icke trötta läsaren för mycket stanna vi en stund här och begrunda apostelens ord: Om genom den endes öfverträdelse döden har kommit till konungavälde genom den ende, mycket mer skola de, som få nådens och rättfärdighetens gåfvas öfverflöd, komma til konungavälde i lif genom den ende, Jesus Kristus (Rom. y. 17). Ja, Gud vare lof för hans outsägliga gåfva! FYRTIOÅTTONDE KAPITLET.

Vi fortsätta vandringen i den heliga grafvens kyrka.

är vi slutade förra kapitlet, stodo vi i Adamskapellet. O Adam, Adam, hvilken förskräcklig gerning gjorde du icke, då du satte det frö, hvarur alla synder, laster och brott, alla kval och lidanden i menskligheten sedan vuxit upp! Men ära vare Gud! I den guddomliga gerning, som menniskans son gjorde på Golgata, lades grunden till en fullkomlig frälsning för alla menniskor från alla synder.

Adam och Kristus äro såsom tvenne trädstammar. Gud planterade den första i paradiset. Ormen högg sin tand i den. Den blef förgiftad, och sedan tränger giftet in i alla grenar och kvistar, blad och blommor och frukter, som växa fram ur densamma. Gud planterade den andra i Kanaans land. Ormen försökte att hugga sin giftiga tand äfven i den. Det misslyckades. Och nu strömmar guddomlig rättfärdighet och lif genom honom till alla de grenar, som varda inympade i honom. O underbara Guds frälsningsråd!

Men vi lemna dessa betraktelser och fortsätta vår vandring. Från Adamskapellet, der enligt en gammal österländsk sägen äfven Melki-sedek skall hafva legat begrafven, gingo vi in i den närmast derintill belägna s. k. Korsfararekyrkan. Hon är bygd i tolfte århundradet och har en längd af 36 meter. Efter den förr omtalade branden år 1808 vardt hon restaurerad. Hon tillhör de grekiskt-katolskaKORSFARAREKYRKAN. — LONGINUS KAPELL. 41 J,

kristna. Den plats, der hon står, skall hafva varit Josefs af Ari-matia trädgård (Joh. 19: 41). När man träder derin, kan man icke annat än blifva häpen öfver den mängd dyrbara prydnader af guld och ädla stenar, som der äro samlade. Ingenstädes har jag sett maken. På mig gjorde dock detta öfverdådiga prål ett pinsamt intryck-Vid hvardera långsidan stod en ytterst dyrbar tron, den ena för patriarken af Antiokia, den andra för patriarken af Jerusalem. I det afstängda koret längst in, det allra heligaste, lärer ännu en tredje sådan stå, afsedd för den senare. Dit kommo vi aldrig in. På plankartan sid. 389 kan läsaren lätt finna denna »kyrka i kyrkan». Hon. är der betecknad med bokstafven E.

Den vestra ingången till korsfararekyrkan kallas kejsarbågen. Ett litet stycke inom den, ungefär midt på golfvet, visas enligt en mycket gammal sägen verldens medelpunkt! Det är löjligt att höra sådant pjoller, ty då jorden är ett klot, så blir naturligtvis hvarje punkt, som man sätter på henne, en medelpunkt. Men i den meningen är sägnen

sann, att de platser, som den heliga grafvens kyrka innesluter, äro den andliga verldens medelpunkt. Omkring Kristi död och uppståndelse rör sig hela verldsutvecklingen såsom hjulet omkring sin axel.

På norra sidan om nu nämda kyrka ligger ett kapell, der man-i ett altare visar tvenne hål. I dessa skola fienderna hafva, såsom i en stock, satt in Jesu fötter, medan de gjorde korset i ordning. Innanför hålen synas två aflånga fördjupningar i stenen. De skola hafva uppkommit derigenom, att Jesus tryckte sina fötter mot stenen! Kapellet är på plankartan betecknadt med x.

Bakom koret till korsfararekyrkan löper en ganska bred gång,, såsom läsaren kan se på plankartan. Från densamma kommer man in i tre små kapell. Ett af dem är invigdt åt den helige Longinus-(plankartan y). Det var han, som med en lans stack upp Jesu sida på korset (Joh. 19: 34). Han skall enligt sägnen hafva varit blind på ena ögat; men då några droppar af det »blod och vatten», som flöt ut ur Jesu sida, stänkte på ögat, så fick det synförmågan åter. Detta grep honom så djupt, att han vardt omvänd.

Kapellet näst derintill skall vara den plats, der de soldater, sora-

höllo vakt vid Jesu kors, delade hans kläder mellan sig och kastade lott om hans mantel. Se plankartan g'.

Det tredje kapellet (g") kallas Bespottelse- eller Törnekröningska-pellet. I dess midt står ett kistformigt altare, som enligt sägnen skall innehålla en del af den stenpelare, vid hvilken Jesus stått bunden,

Judisk, vexlare (se sid. 425).

medan man begabbade och törnekrönte honom i Pilati palats, innan han fördes ut till Golgata för att afrättas.

Allt detta är nu naturligtvis endast fromma legender. Men främlingen betraktar dock platserna med intresse, och den troende katoliken känner stor uppbyggelse dervid.

Mellan de två sist nämda kapellen leder en bred trappa på 29 trappsteg ned till det underjordiska s. k. Helenakapellet (se plankartan G). Det är 20 meter långt och 13 meter bredt, tillhör de abessiniska kristna men uthyres af dem till armenierna. I dess midt stå fyra mycket grofva och klumpiga pelare, som bära upp takhvalfvet. I kapellets norra hörn är ett altare, invigdt åt den botfärdige röfvaren, som var korsfäst vid Jesu sida; i det södra hörnet ett annat, helgadt åt kejsarinnan Helena, kejsar Konstantin den Stores moder. En trappa för på tretton stora trappsteg från detta kapell ned i ett annat, som 1ig-

Davids graf (se sid. 430).

ger ändå djupare. Det är ungefär 7V, meter i fyrkant. På plankartan är det betecknadt med H, och på sid. 400 ser läsaren en bild af dess inre. Samma bild visar äfven en del af Helenakapellet med två af dess pelare. Här skall kejsarinnan Helena enligt en gammal sägen hafva funnit igen Kristi och de två röfvarnes kors. Samma sägen förtäljer äfven, huru man utrönt, hvilket af de tre korsen som var Kristi kors. Biskopen hemtade en krumpen kvinna. Han lade henne på ett af korsen, sedan på det andra, så på det tredje. När hon lades på det sista, vardt hon ögonblickligen frisk. Och det var bevis nog, att det var Kristi kors. Också en mycket skön och lärorik legend! Endast Kristi kors gifver lif och helsa.-

I Helenakapellet fingo vi bevittna en mycket högtidlig, armenisk messa. Vid densamma tjenstgjorde många prester och ännu flere korgossar, alla klädda uti messedrägter. Af de ord, som lästes, förstodo vi naturligtvis ingenting, allra helst som de läsande aldrig tala så högt, att man kan höra, hvad de säga. De besökande måste, om de vilja följa med, sjelfva kunna messans ord utantill.

När vi kommo upp, fortsatte vi vår vandring till den plats, som utgör grafkyrkans medelpunkt. Jag menar den heliga grafven. Den så kallade grafrotundan (se plankartan C) är hela den stora byggnadens hufvuddel. Hon

består af en väldig kupol, som är 20 meter i genomskärning samt uppbäres af 18 pelare, hvilka upptill äro förbundna genom hvalf. Midt under denna kupol står ett litet kapell, som läsaren kan se afbildadt på sidan 401. Det är graf kapellet, der han låg död, han som var lifvets furste.

Döden är en förskräckelsens konung. Han träder till vaggan, der det lilla jollrande barnet ligger, sina föräldrars hjerteskatt. Han griper det i halsen och kväfver det inför sin faders och moders ögon. De bedja, de gråta, de göra allt för att rädda den lilla älsklingens lif. Men döden har ingen barmhertighet. Med några våldsamma anfall kväfver han det under förfärliga plågor, medan det sträcker sina små händer och ögon upp mot modern, såsom ville det säga: Hjelp! Han nalkas ynglingen och jungfrun i deras ålders blomma. Han lägger ned dem på sjukbädden. Under veckor och månader plågar han dem dag och natt. Slutligen lemnar han den liflösa kroppen åt en förtviflad moder eller fader, som väntade att i denne son eller dotter -få ett stöd i sin sena ålderdom. Allt hvad de kunnat, det hafva de •offrat för detta barns bästa. Och nu är rosen bruten och vissnad. Der ligger en liflös kropp, det är allt. Och medan de omkringstå-•ende smälta i tårar, går döden obevekligt bort för att i ett annat hem göra samma verk.

Der lefver en familjefader i kretsen af en älskad maka och älskade barn. Hela hans lif rör sig omkring dem. Med lust och fröjd -arbetar han för deras väl, och de känna sig lyckliga och trygga under hans hägn. Men der kommer döden. Han är icke väntad, menDEN HELIGA GRARVENS KAPELL. 415

han kommer. Han lägger den hulde familjefadren på plågans läger. Makan gör och offrar allt, för att han skall vinna sin helsa åter. Hon och barnen hoppas det bästa. Men till slut måste de gifva upp alla förhoppningar. Han välsignar dem och dör, och der stå nu gråtande enkan och de faderlösa. Hemmet, som nyss var så ljust och lyckligt och fullt af förhoppningar, är nu sköfladt, tomt och ödsligt, och ljuset är förbytt i kolsvart mörker. Men döden går bara vidare för att på andra ställen fortsätta sitt verk. Och en vacker dag stiger han åter öfver tröskeln. Nu gäller det modern, enkan. Han ser icke, han frågar icke efter barnen, som behöfva hennes stöd så väl. Den lille, som föddes efter fadrens död, och som nu ligger der leende i hennes knä — hvad skall det blifva af honom, om hon ryckes bort? Och den tioåriga dottern, som går i skola, och den sexårige sonen, som nyss börjat läsa för sin moder — huru skall det gå med dem, om nu hon skall tagas ifrån dem? Men döden låter icke tala med sig. Efter en tid af svåra plågor och kval måste man bära ut hennes liflösa kropp, och de faderlösa äro nu äfven moderlösa. Hvad det skall blifva af dem, och hvem som skall taga vård om dem, det frågar han icke efter. Han går. Och han ämnar komma igen, men icke för att trösta utan för att sarga ännu en gång. O, det är en förskräckelsens konung! Men finns det då ingen hjelp, ingen som kan frälsa från hans tyranni? Om ingen sådan finnes, då gifves ingenting så tröstlöst och förtvifladt som det menskliga lifvet. Men han finnes. Det är han — han — han, som tätt här bredvid på hufvudskalle-platsen trampade sönder ormens hufvud, och som här i denna graf-kammare, der vi nu stå, öfvervann döden och tog ifrån honom det konungavälde, som han genom synden hade vunnit öfver menskligheten. Är Kristus uppstånden, då sjunga vi frimodigt: Du död, hvar är din udd? Du dödsrike, hvar är din seger? Gud vare tack, som gifver oss seger genom Jesus Kristus, vår Herre! (i Kor. 15).

Under korstågens tid hade kapellet ännu en rund form och ett litet torn. Sedan har det ett par tre gånger blifvit förstördt och återstäldt. Efter den stora branden 1808, som dock föga skadade detsamma, blef det ombygdt, såsom det nu står der. Det är41 6 FYRTIOÅTTONDE KAPITLET.

nära 8 m. långt och 5Va m. bredt. Såsom läsaren af bilden kan se, ligger framför ingången en upphöjning, på hvilken stå några kolossala ljusstakar. Här lägga de österländska kristna af sina skor, när de träda in i kapellet. Vesterländingarna deremot underkasta sig icke detta besvär. Det kan väl icke heller vara så säkert, att man icke blir bestulen på sina skor, medan man är derinne.

Utanför Getsemane (se sid. 419).

Genom en liten dörr träder man nu in i ett förrum, det s. k. ängelskapellet, ungefär 3 7, m. långt och 3 m. bredt (se plankartan m). Det har mycket tjocka murar. I dessa löpa trappor upp till kapellets tak. Utan- och innantill äro murarna beklädda med marmorplattor. Midt på golfvet står en marmorpjes, huggen i form af en fyrkantig bägare. Läsaren kan se en bild deraf på sid. 404. I densamma är enligt sägnen infattad en del af den sten, som låg framför

Kristi graf, och som ängeln vid Kristi uppståndelse vältade undan och

satte sig på till stor förskräckelse för de romerska soldater, som vaktade grafven. I detta kapell brinna 15 lampor, af hvilka 5 tillhöra de grekiska katolikerna, 5 de romerska, 4 armenierna och 1 kopterna. Hvardera bekännelsens anhängare äro mycket svartsjuka om sina lampor och tåla icke, att en prest af annan bekännelse rör vid dem. Från detta förrum kommer man in i sjelfva grafkapellet

Jungfru Marias kyrka (se siJ. 438).

genom en öppning, som är så låg, att man måste böja sig mycket djupt för att krypa igenom den. Läsaren kan se den på bilden sid. 404. Grafkapellet är helt och hållet beklädt med marmor. Det är 2 meter långt och ej fullt 2 meter bredt. Endast några få personer kunna således vara derinne på samma gång. Från taket, som är tämligen högt, hänga några och 40 dyrbara lampor. Af dessa tillhöra 13 hvar och en af de ofvan nämda religionsbekännelserna, utom kopterna, som ega endast fyra.

FYRTIOÅTTONDE KAPITLET.

På högra sidan, när man kommer in, har man en fördjupning i väggen, nära 2 meter lång och 64 cm. bred, men endast en meter hög. I denna fördjupning skall frälsarens lik hafva legat. Läsaren kan få en föreställning derom genom bilden på sid. 405, som visar det inre af grafkapellet. Fördjupningen tjenar numera till altare, vid hvilket dagligen messor läsas af de olika katolska trosbekännelsernas prester. Hela dagen strömmar för resten folk in och ut. Fromma pilgrimer, som vilja tillbedja vid Kristi graf, ligga der på knä vid sjelfva likplatsen, kyssa den, lägga saker på densamma för att derigenom helga dem o. s. v. Isynnerhet lägga de dit radband, pressade blommor, kors af oliv och elfenben och andra dylika saker, som de köpa i Jerusalem och föra med sig hem till ett heligt minne.

När vi voro inne i grafkapellet, pågick derstädes messa, som hölls af en romerskt-katolsk prest. Der var förfärligt kvaft af de många lamporna. Vi dröjde endast en liten stund, lade en slant i kollekt-fatet, som stod på altaret, och aflägsnade oss. Dervid begingo vi emellertid ett fel, som vi först sedan upptäckte. Alla, som besöka grafkapellet, gå baklänges ut för att icke göra sig skyldiga till den vanvördnaden att vända ryggen åt den heliga platsen. Vi dumma protestanter hade intet begrepp om sådant. Utan tvifvel måste det också för den, som inifrån beskådar den utgående, taga sig underligt ut att se honom gå, såsom vi gjorde; ty, såsom jag nyss nämt, måste man böja sig mycket djupt för att komma igenom dörröppningen. Går man deremot baklänges ut, så får denna djupa bugning ett mycket vördnadsfullt utseende. Naturligtvis iakttogo vi detta skick de öfriga gånger, vi besökte grafven.

Omedelbart bakom den heliga grafven ligger ett litet kapell, som tillhör kopterna, och öfver hvilket kopterna äro mycket stolta. Det är icke större, än att presten och kanske en eller två korgossar rymmas derinne. När der hålles messa, stå åhörarne eller, rättare sagdt, åskådarne utanför i grafrotundan.

Från rotundan leda för öfrigt dörrar in i en mängd små kapell, såsom läsaren kan se af plankartan. Det mest intressanta af dessa är det, som ligger omedelbart bakom det nyss nämda koptiska ka-

pellet. Det tillhör de syriska kristna. Från detsamma vandrar man genom en smal, kort gång och kommer så på en trappa ned i en i berget uthuggen kammare. Der finnas två i kammarens golf inhuggna smärre grafvar, en meter djupa. De voro ursprungligen betäckta med stenplattor. I bergväggen äro ock grafplatser inhuggna is/4 meter långa, 3/é meter höga och 7S meter breda. Noggranna undersökningar hafva satt utom allt tvifvel, att man här har

verkliga urgamla judiska klippgrafvar. Enligt en gammal sägen skola de hafva tillhört Josef af Arimatia och Nikodemus.

Sedan vi besökt Josefs och Nikodemus grafvar, gingo vi till det s. k. Uppenbarelsekapellet. Först kommo vi in i ett förrum. Enligt trad.itionen är detta den plats, der Jesus visade sig för Maria Magdalena (Joh. 20: 14), när hon stod utanför den tomma grafven och grät. En ring af marmor på golfvet utmärker den plats, der Jesus skall hafva stått. En annan nära utgången betecknar det ställe, der Maria Magdalena stod (se plankartan u och v). Rummet tillhör de ro-merskt-katolska kristna. Från detsamma stiger man på 4 runda trappsteg upp i sjelfva Uppenbarelse-kapellet, på plankartan betecknadt med ett F. Det har fått sitt namn deraf, att det skall vara bygdt på den plats, der Jesus efter sin uppståndelse visade sig för sin moder Maria. Till venster, när man kommer in i kapellet, har man en orgel, den enda i hela grafkyrkan. Till höger står ett altare. Bakom detsamma finnes en af galler innesluten nisch. Der förvaras enligt sägnen ett stycke af den pelare, vid hvilken man band Jesus, då man gisslade honom. Nedanför nischen ligger en liten käpp till bruk för fromma pilgrimer. Genom ett hål kunna de med densamma röra vid pelaren. Sedan kyssa de käppen. Fromma enfald!

Under påskdagarna är grafrotundan öfverfull med pilgrimer af alla nationer. På skärtorsdagen hålla de romerskt-katolska presterna en stor messa och procession omkring grafkapellet. Derpå följer fottvag-ning vid dörringången till detsamma. Långfredagen firas dramatiskt af fransiskanermunkarne. Dervid fastspikas en figur, föreställande Kristus, på ett kors, som reses upp till föremål för tillbedjan. Alla dessa tillställningar kunna ju hafva den nyttan med sig, att de gifva folket-420

en mer lefvande bild af de stora händelserna. Deremot förekommer ett förskräckligt, ja rent af hädiskt missbruk med den s. k. heliga elden. Man har svårt att tro de berättelser, man hör derom. Och dock innehålla de rena sanningen.

På påsklördagen omkring kl. 2 e. m. släckas alla lampor i kyrkan. En procession af det högre grekiska presterskapet vandrar omkring grafkapellet, hvars ingång blifvit förseglad. Sedan öppnar den grekiske

Stefansporten, yttre sidan (se sid. 439).

patriarken inseglet, han och den armeniske patriarken gå in i grafkapellet, och dörren stänges.

Den armeniske patriarken stannar i det yttre rummet, den grekiske träder in i det inre eller sjelfva grafkammaren. Utanför hålla grekiska prester bön. Kyrkan, och i synnerhet grafrotundan, är fullpackad af pilgrimer. De hafva tillbragt hela den föregående natten och förmiddagen i kyrkan för att tillförsäkra sig om plats. Några hafva ordentligt bundit sig fast vid det heliga grafkapellet för att icke blifva undanträngda. Alla bära vaxljus i händerna. Alla vänta med denVANDRING I DEN HELIGA GRAFVENS KYRKA. 421

största spänning att få se det stora under, som nu stundar. En ängel af himmelen kommer ned i grafkapellet och tänder den grekiske patriarkens ljus med himmelsk eld. Han går ut i det yttre rummet. Der tänder den armeniske patriarken sitt ljus vid hans. På hvardera sidan af det yttre rummet finnes ett rundt hål i väggen. Tyvärr är

Stefanspopten, inre sidan (se sid. 439).

teckningen på sid. 401 felaktig så till vida, att dessa hål icke synas der. Genom det ena hålet sticker den grekiske patriarken ut sitt ljus, genom det andra den armeniske patriarken sitt. Nu uppstår ett ytterst lifligt tumult. Alla trängas för att få tända sina ljus så omedelbart som möjligt vid den himmelska elden. Ty den tros rena från synd. Att komma först anses såsom en stor lycka. I den trängsel, som då uppstår,-422

blifva många menniskor nedtrampade och skadade. Ja, understundom förekomma vilda slagsmål. Den turkiska regeringen har derför sett sig nödsakad att på påsklördagen utställa en starkt beväpnad soldat-vakt i grafrotundan. År 1834 blefvo under ett sådant tumult icke mindre än omkring 300 pilgrimer nedhuggna eller ihjältrampade.

Äfven vid påsken 1895 egde ett förfärligt uppträde rum i kyrkan. De olika katolska samfundens påsk inföll på en och samma dag. Tillströmningen af folk var derför ovanligt stor. Armenierna hade retat grekerna på skärtorsdagen genom någon oginhet vid fottvagningsce-remonien. Nu ville de senare hämnas. Den grekiske patriarken kom, klädd i sin herrlighets skrud, för att taga bort inseglet från grafven och gå in. Två armeniska diakoner ville sluta sig till honom. Grekerna knuffade dem åt sidan. Med anledning deraf uppstod ett våldsamt slagsmål. Patriarken sjelf träffades af ett slag, så att den dyrbara, med ädelstenar o. a. prydda mössan flög af hans hufvud. Den turkiska militären grep in, och redan hade kommenderats bajonettanfall, då guvernören (landshöfdingen) i sista ögonblicket kom tillstädes för att hindra ett blodbad.

Kan man väl tänka sig något mer häpnadsväckande bedrägeri än detta, utöfvadt af de högst uppsatta prester på ett så heligt rum?

Såsom af plankartan synes, finnas i den heliga grafvens kyrka en mängd andra kapell af mer eller mindre intresse. Sålunda visas till höger om förgården invid Golgata den plats, der Abraham byggde altaret för att offra sin son (på plankartan d), och i kapellet derbred-vid (e) det ställe, der Melkisedek välsignade Abraham (1 Mos. 14: 19).

Till venster om förgården ligga två kapell. Det första är helgadt åt Jakob, Jesu broder, det andra åt Maria Magdalena; här skall Jesus hafva uppenbarat sig för henne för tredje gången. En af de näst följande dagarne, då vi besökte kyrkan, firades i detta kapell under stor trängsel af menniskor en högtidlig fest. FYRTIOSJUNDE KAPITLET.

Den tyska gudstjensten — Konungagrafvarna — Domaregrafvarna. — Davids graf.

et var nu tid att lemna den heliga grafvens kyrka. Och vi styrde våra steg till det tyska evangeliska kapellet för att besöka gudstjensten der. I Jerusalem finnes nämligen en rätt stor tysk lutersk församling. För medlemskap i densamma frågas icke efter lif i tron; att vara luteran gör tillfyllest. Predikanten eller pastorn, en tysk om kanske 30 år, syntes nog vara en troende man. Han var också mycket omtyckt. Må Gud välsigna hans arbete till själars frälsning! Behöfves en frisk evangelii predikan på något ställe, så är det för visso i Jerusalem.

Kapellet är inrymdt i en nödtorftigt restaurerad afdelning af en ruin efter en stor byggnad, kallad Muristan, som man håller på att gräfva fram ur det grus, som sedan århundraden betäckt densamma. Gruslagret är ända till 8 meter högt, och här kan man riktigt se ett exempel på, huru markens yta blifvit förändrad genom de förödelser, som vid olika tidpunkter öfvergått Jerusalem.

Muristan är 155 meter långt och 137 meter bredt. Det har af gammalt innehållit kloster, kyrka, herberge, sjukhus, affärslokaler o. s. v. I början af fjortonde århundradet rymde herberget ett tusen resande. Nu ligger allt, som sagdt, i ruiner. Men ett restaureringsarbete pågår. När kronprinsen af Preussen, sedermera kejsar Fredrik, besökte Konstantinopel 1869, skänkte den turkiske sultanen honom ungefär hälften af Muristan, och han skänkte den i sin ordning åt-424

FYRTIOÅTTONDE KAPITLET.

den tyska evangeliska församlingen i Jerusalem. Så kom den i tyska händer. Ännu ligger största delen under grus, men de redan utförda gräfningarna hafva dragit fram i ljuset ståtliga byggnadsverk; och när vi voro der, hade man börjat att på den afröjda platsen uppföra en präktig tysk kyrka. Sedermera skall man der bygga skola och andra

Jerusalem, sedt fi

i. Hinoms dal. — 2. Judas träd. — 3. Det onda rådets berg. -- 4. Vägen till Betlehem. — 5. Den p sjukhus. — 10. Davids graf. — ir. Zionsporten. — 12. Armeniskt seminarium. — 13, 14. Synagogor. — En minaret. — 19. Tyskt sjukhus. — 20. Tornet Hippikus. — 21. Muristan. — 22. Grekisk kyrka. — 23. Ji

inrättningar — äfven ett herberge — till tjenst för den tyska församlingen samt för resande.

Med hvilka svårigheter sådana gräfningar som de nu nämda äro förenade, skall man lätt förstå, om man betänker, att gruset icke kan forslas bort på åkdon såsom hos oss — på Jerusalems gator kan man icke komma fram med några åkdon — utan måste skottas i korgar, som sedan lastas på åsnor, för att sålunda bäras bort.JUDISKA VEXLARE.

Från den tyska gudstjensten begåfvo vi oss hem till herberget för att äta middag och hvila något litet. Öfver allt på gatorna pågick arbete och kommers. De så kallade basarerna i Jerusalem se ut alldeles såsom i andra städer. Ett särskildt slag af köpmän äro vexlarena. De äro mestadels judar. De sitta på gatan vid en låda.

aerget (se sid. 432).

itrus grät efter förnekelsen. — 6. Dyngporten. — 7. En minaret. — 8. Judiskt pilgrimshem. — 9. Rotschilds .iernas Jakobskyrka. — 16. Engels t-protestantisk kyrka. — 17. Engelsk missionsskola för flickor. — 18. . — 24. Den heliga grafvens kyrka. — 25. Den romerskt-katolske patriarkens residens.

Hon innehåller penningar. Behöfver man vexla ett större mynt i smärre, eller ett främmande mynt i inländskt, så vänder man sig till en sådan. För hvarje vexling tager han en »skälig» eller oskälig betalning. Porträtt af en vexlare ser läsaren på sid. 412. Det var just sådana affärsmän, som Jesus i helig vrede med gissel dref bort från tempelplatsen, kullstötande deras bord, så att slantarne flögo vida omkring på marken (Matt 21: 12).-426

FYRTIOÅTTONDE KAPITLET.

Att det var söndag, fick man hålla reda på sjelf, om man annars brydde sig derom. Hvarken judar eller muhammedaner veta af någon söndag. Och de flesta kristna fråga lika litet derefter. Innan man varit borta i främmande land, der ingen söndagshvila förekommer, kan man aldrig rätt uppskatta, hvilken förmån och välsignelse det är för ett folk att hafva en hvilodag i veckan. Låt vara, att många missbruka den dagen; det är dock många, som bruka den rätt. Och de äro folkets kärna, jordens salt.

På e. m. gingo vi ut för att bese de s. k. konungagrafvarna. De ligga något mer än en half kilometer norr om Jerusalem och utgöra ett af de märkvärdigaste grafställen, som finnas i verlden. Man stiger ned på en trappa, som är 8 meter bred och har 24 höga trappsteg. Hela trappan är uthuggen i berget. Vid dess nedre del finnas tvenne, också i berget huggna, vattencisterner, af hvilka den ena är mycket stor. Genom rähnor i trappan och i den ena bergväggen föres regnvattnet dit under regntiden. Derefter tjena cisternerna såsom vattenhemtningsställen under den torra tiden.

Sedan vi stigit utför den stora trappan, vika vi af till venster. Genom en öppning eller port i bergväggen komma vi in på en tre trappsteg lägre liggande gård. Denna är 28 meter lång och 25 meter bred, hel och hållen huggen i berget till ett djup af 8 meter. Åter vända vi oss till venster, och då hafva vi framför oss ingången till konungagrafvarna. Huru allt detta ser ut, visar bilden på sid. 409. Vi stiga på ett par trappsteg in i en försal, som på plankartan å sid. 427 är betecknad med 1. Den är ungefär 10 meter lång. I dess södra ände (på kartan till venster) är en djup vattencistern (k), och bakom den leder en smal trappa ned till den första salen. Dörröppningen är så låg, att vi måste krypa »på alla fyra» för att komma in genom densamma. Till venster derom står en rund stenskifva (c), som kan rullas fram för öppningen. Hon löper i en fals i bergväggen.

När vi hade kommit in, stodo vi i en sal, som är 6 meter i fyrkant och hög som ett vanligt rum. Från denna sal leda gångar in i flere andra stora salar (d, c, g, h, i). Från salen d går en trappa ned till en annan sal (d1), som ligger under a; likaså en från salen c.KONUNGAGRAFVARNA.

427

Såsom plankartan visar, äro från salarna i berget inhuggna flere aflånga rum. Der hafva liken legat. Somliga äro smalare. De voro afsedda för endast ett lik. Andra äro bredare med en smal gång i midten. De hade plats för två lik, ett på hvardera sidan om gången.

Det är högst märkvärdigt för en främling att vid skenet af en lampa eller ett vaxljus vandra i dessa salar, sitta på de i bergväggen huggna bänkarna samt titta eller krypa in i grafvarna. Må läsaren tänka sig, att hela denna stora

grafvåning ligger midt inne i hårda berget utan någon annan öppning än det lilla hål vid c, genom hvilket vi hade krupit in. Huru hafva de gamla burit sig åt för att ut-

Det inre af konungagrafvarna (se sid. 426.)

föra ett sådant verk? De hafva ju icke egt krut eller andra sprängämnen, och deras verktyg hafva varit mycket simpla och dåliga i jemförelse med dem, som stå nutidens arbetare till buds.

De lärde hafva mycket undrat, från hvilken tid dessa grafvar härstamma. En gammal sägen förmäler, att David, Salomo och flere af Juda rikes konungar här haft sin sista hvilostad. Deraf har namnet »konungagrafvarna» uppkommit. Vid noggranna undersökningar af platsen upptäckte en lärd fransman år 1852 den graf kammare, som på plankartan är betecknad med bokstafven i. Der fann han en likkista af sten, som sedan under namnet »Davids likkista» blef förd till Paris, hvarest den förvaras i ett museum i Louvre.

Numera synes dock den allmänna meningen bland forskarne vara den, att hela denna grafplats tillhört en drottning Helena af Adiabene (ett asiatiskt rike öster om floden Tigris). Hon hade öfvergått till judendomen och kom år 45 e. Kr. till Jerusalem för att tillbedja i templet. Hon förde stora skatter med sig och var de fattiga till mycken hjelp under den hungersnöd, som omtalas i Apg. 11: 28 följ. Sedan blef hon begrafven i Jerusalem, likaså hennes son och dennes barn, som skola hafva utgjort en stor skara.

Stefansplatsen (se sid. 439).

Denna åsigt har dock mycket emot sig. Drottning Helenas graf skall enligt de gamlas underrättelser hafva bestått af tre pyramider, och något spår af sådana finnas icke. Dertill kommer, att den judiske historieskrifvaren Josefus alldeles afgjordt talar om konungagraf-varna och Helenas graf såsom om två alldeles skilda platser. Man vet alltså ingenting visst i denna sak. Somliga hafva gissat, att de mak-kabeiska konungarna legat begrafna här.

Icke långt (ungefär i V2 kilometer) från konungagrafvarna ligger en annan, också i berg inhuggen grafplats, bestående af flere kammare. Den kallas för domaregrafvarna. Enligt en gammal sägen skola näm-

ligen de gamla domarena i Israel hafva legat begrafna här. Derom vet man emellertid ingenting. Kamrarna äro sedan gammalt alldeles tomma. När förnäma personer begrofvos, var det i forntiden en sed att i deras grafvar lägga in stora skatter af guld och andra dyrbarheter. Följden deraf var, att dessa grafvar under andra tider blefvo

Antonia (se sid. 442).

föremål för plundring. Den som anses ega något, har svårt att få ligga i fred, antingen han är lefvande eller död.

Vi besökte icke domaregrafvarna. När man sett konungagraf-varna, har man nog. Ett särskildt intresse hafva dessa och dylika grafvar för tolkningen af Matt. 27: 52 f., der det i berättelsen om Kristi död heter: Grafvarna öppnades, och många de afsomnade he--

ligas kroppar väcktes upp, och de kommo ut ur sina grafvar och kommo efter hans uppväckelse in i den heliga staden. Säkerligen tänker evangelisten på grafkamrar. De afsomnade heliga, som vid Kristi död blefvo lefvande, stannade kvar i grafkamrarna till efter hans uppståndelse.

Från konungagrafvarna vandrade vi till en plats strax utanför den södra stadsporten, den s. k. Zionsporten. Platsen kallas af muhammedanerna Nebi Daud, d. v. s. profeten David. Det är en temligen ful komplex af byggnader. Den har förut tillhört de kristna men eges nu af muhammedanerna. I denna byggnad visar man ett rum, som utgifves för att vara den sal, der Herren instiftade nattvarden! En sten i ena väggen utmärker den plats, der Herren sjelf vid tillfället skall hafva suttit. Naturligtvis är alltsammans endast en löjlig saga, men man måste dock se rummet, när man är i Jerusalem. Salen är en rest af en gammal kyrka från medeltiden. En bild af byggnaden ser läsaren på sid. 413.

I ett hörn af salen finnes en liten trappa på sex steg. Den för ned i ett mindre rum, der man visar en likkista af sten. Denna före-gifves vara en afbildning af Davids likkista, som man påstår befinna sig i de underjordiska grafkamrarna derunder.

Redan i fjerde århundradet talas om en kyrka på Zion. Enligt senare underrättelser skall den hafva omslutit Davids graf. Mycket sannolikt är, att hon låg på denna plats, och att här finnas underjordiska grafkamrar. Ja, hvem vet, om icke här är »Davids stad» (1 Kon. 2: 10), der David, Salomo och åtta af Juda rikes konungar äfvensom öfverstepresten Jojada blefvo begrafna. På Kristi tid kände man, hvar Davids graf fans, såsom man kan se af Apg. 2: 29, der Petrus säger: David är död och begrafven, och hans graf finnes ibland oss intill denna dag. Här komma kanske framtida gräfningar att leda till vigtiga upptäckter.

Enligt en gammal sägen skall kyrkan på Zion äfven hafva inneslutit den sal, der apostlarna samlades efter Kristi himmelsfärd (Apg. 1), och der den helige Ande på pingstdagen vardt utgjuten öfver dem (Apg. 2).

Mellan Nebi Daud och Zionsporten ligger ett armeniskt kloster, som utgifves för att hafva varit öfverstepresten Kaifas hus. Araberna kalla det »Jesu fängelse». På klostergården äro en mängd armeniska patriarker begrafna, och öfver deras grafvar stå vackra monument af marmor. I en liten kyrka inne i klostret finnes ett altare, der en del af den sten förvaras, som skall hafva tillslutit Kristi graf! De fromma pilgrimerna kyssa den andäktigt. Ett rum der bredvid visas såsom

Det s. k. Pilati palats (se sid. 442).

Kristi fängelse. Ja, man utpekar äfven den plats, der Petrus stod, när han förnekade Herren, samt den gård, der tuppen gol med den verkan, att Petrus kom till besinning och började gråta! Allt vet man så noga, och pilgrimerna tro och känna sig mycket uppbyggda. Ingen må heller missunna dem det.

Genom Zionsporten gingo vi in i staden och vandrade hem till vårt logis. Vi hade fått nog, mer än nog för en dag.

FEMTIONDE KAPITLET.

På Oljoberget.

ångt före soluppgången måndags morgon den 29 okt. voro vi åter på benen. Vi skulle upp på Oljoberget för att derifrån se Jerusalem i ljuset af den uppgående solens strålar. Man hade sagt oss, att det skulle vara en herrlig anblick, och man hade sagt sant. Vi gingo icke upp till bergets topp utan endast ungefär halfvägs. Der klefvo vi upp på taket af ett hus, som å teckningen sid. 408 synes strax bakom den stora ryska kyrkan. Härifrån hade vi en utomordentligt god utsigt. När solen gick upp bakom oss och kastade sina strålar öfver staden med dess murar, dess torn, dess heliga platser, som nu badade i ett haf af ljus, så var det •en till den grad gripande anblick, att den icke kan beskrifvas. Man måste se den för att kunna göra sig en föreställning derom. Och har man en gång sett den, så kan man aldrig glömma den. Icke derför att man icke annorstädes kan få se mycket vackrare taflor, utan derför att det är Jerusalem, den heliga staden med de förfärliga blodsskulderna. Den sol, som nu gick upp öfver staden — om hon sjelf hade ögon att se, såsom hon hjelper andra till att se, och mun till att tala, hvad skulle hon icke kunna berätta från denna stad!

Huru Jerusalem tager sig ut från den plats, der vi sutto, kan läsaren få en svag föreställning om genom teckningen på sid. 424—425, som visar ungefär två tredjedelar af staden.

Men innan vi stiga ned från taket, så låt oss se oss omkring. Något högre upp på andra sidan vägen ligger en förfallen byggnad (se teckningen sid. 408). Det är ruinen af en muhammedansk moské. Den plats, der hon står, säges vara det ställe, der Jesus grät öfver

Den heliga Veronikas hus (se sid. 443).

Jerusalem. Och om det icke är precis den platsen, så måste dock händelsen hafva tilldragit sig alldeles i närheten. Jesus kom från Betania öfver Oljoberget. När han fick se staden, säger Lukas, grät han öfver honom och sade: O att du ock visste, och det i denna din dag, hvad din frid tillhör! Men nu är det fördoldt för dina ögon (Luk. 19: 41 f.). Det grekiska språket har två olika ord, som vi på vårt

tungomål öfversätta med gråta. Det ena betecknar en tyst och stilla gråt, då tårarna rinna, utan att man gifver något ljud ifrån sig. Detta ord begagnas i Joh. ii: 35, der det står, att Jesus grät på vägen till Lazarus graf. Det andra ordet betecknar en högljudd gråt (se t. ex. Matt. 2: 18, Mark. 5: 38 f., Joh. 16: 20). Och detta ord är det, som begagnas om Jesu gråt öfver Jerusalem. Han har högljudt gråtit och snyftat öfver Jerusalem. Så bedröfvad var han, derför att dess inbyggare icke ville låta sig frälsas. Och här i närheten, der vi sutto, var det, som lärjungarna fingo bevittna detta uttryck af hans guddomliga frälsarekärlek. Äfven muhammedanerna hålla platsen helig.

Strax nedanför vår plats ligger en stor grekisk kyrka, som också synes på samma teckning. Hon byggdes år 1888 af den ryske kejsaren Alexander III och hans bröder till minne af deras moder. Trots den rikedom och prakt, hvarmed hon är utstyrd, skämmer hon dock hela platsen. Hon hör icke dit. Den som ser henne, kan icke annat än af hjertat önska, att hon vore långa vägen derifrån.

Men vi stiga nu ned för att gå tillbaka till staden. När vi kommit förbi den grekiska kyrkan, passera vi en hvitgrå häll, om hvilken den katolska legenden förmäler, att jungfru Maria vid sin himmelsfärd lät sitt bälte här falla ned i händerna på aposteln Thomas, som stod och såg efter henne uppåt himmelen. Det är, såsom läsaren finner, historien öm profeten Elias, som går igen i denna saga.

Några steg till och vi stå vid Getsemane. Det är den inhägnade plats, som ligger ett litet .stycke nedan om den grekiska kyrkan. Den synes ock på teckningen sid. 408.

Getsemane har i forna tider utan tvifvel varit större än nu. Men man har ingen anledning alls att betvifla, att sjelfva platsen är densamma. Den tillhör de romerskt-katolska fransiskanermunkarna, som år 1847 uppförde den nuvarande muren omkring densamma.

Vi vika af åt venster från vägen och komma in på den plats, som läsaren ser afbildad på sid. 416. Det är platsen framför ingången till Getsemane. Till venster synes en bergklint. På denna skola, enligt sägnen, Petrus, Jakob och Johannes hafva legat och sofvit, medan Frälsaren kämpade i Getsemane. Rätt fram synes en

gång, som leder inåt. Man ser icke dess ände. Men der är den plats, hvarest Judas Iskariot skall hafva kysst Jesus, när han förrådde honom. Den lilla dörren på muren till höger är den port, genom hvilken man kommer in i sjelfva örtagården. Den är mycket låg. Om man har vanlig kroppslängd, kan man icke gå rak genom den. Huru örtagården till sitt inre ser ut, visar pl. n:o XI. Fotografien är tagen från norra sidan af Getsemane. Den mur, som synes i fjerran uppe på höjden, är Jerusalems östra stadsmur.

Det nuvarande Getsemane är ungefär 60 meter långt, 55 meter bredt. Längs muren, på inre sidan, löper en någorlunda bred gång. Vid densamma äro uppstälda 14 små skåp, eller hvad jag skall kalla dem. Några af dem synas på planschen. De innehålla taflor, som framställa de 14 stationerna på Jesu lidandes väg, hvarom jag längre fram skall tala. Ett staket af trä skiljer denna gång från planteringarna i trädgården. Äfven det synes på planschen. Innanför staketet växer en mängd olika slag af blommor såsom rosmarin, rosor, löfkojor m. fi. En fransiskanermunk, som bor i örtagården, visar sig mycket välvillig, binder en bukett och gifver densamma åt den besökande, allt under väntan på att i gengäld få drickspenningar. Han nöjer sig dock med ganska litet. Man gifver honom t. ex. 50 öre à 1 kr. I trädgården stå 8 mycket gamla olivträd. Läsaren kan se några af dem på den nyss nämda planschen. Till följd af ålder äro de mycket murkna och spruckna, och man har nedtill byggt omkring dem

med sten, så att de icke måtte falla sönder. Jag har sett uppgifvas, att de skola kunna hafva en ålder af omkring 2,000 år. Är detta sant, så voro de mer än hundra år då, när Herren der genomkämpade de ångestfulla timmarna natten före sin död. Det till utseendet äldsta trädet, som också lätt finnes igen på planschen, utpekas såsom det träd, under hvilket Herren låg på sitt ansigte på marken, då han i ångest ropade: »Fader, om möjligt är, gånge denna kalken ifrån mig!» Jag bad munken gifva mig några blad af detsamma, och till min stora öfverraskning uppfyllde han min begäran.

Trots sin ålder grönska träden ännu och bära frukt. Oljan, som man pressar af dess oliver, betraktas såsom särskildt helig. Den be-

tingar ock derför ett mycket högre pris än annan olivolja. Kärnorna af oliverna användas till s. k. radband. Såsom jag förut någon gång nämt, begagna katolikerna ett slags böneband, på hvilka ett antal små kulor äro uppträdda. När de skola bedja sitt: »Hell dig, Maria!» och sitt »Fader vår» flere gånger efter hvartannat, så hålla de reda på, huru många gånger de bedit dessa böner, derigenom att de för hvarje gång skjuta undan en kula på radbandet. Radband, hvilkas kulor bestå af olivkärnor från Getsemane, anses särskildt heliga. För att helga dem än ytterligare pläga pilgrimerna lägga dem på Hufvud-skalleplatsen och på Kristi graf.

Det säger sig sjelft, att Getsemane är en af de mest intressanta och tilltalande platser, som finnas i det heliga landet. När Herren aftonen fore sin död hade ätit påskalammet med sina lärjungar och för dem instiftat den heliga nattvarden samt hållit det afskedstal, som återgifves i Joh. 14—16 — det märkvärdigaste tal, som någonsin hållits på jorden — så anbefallde han dem i en brinnande bön i den himmelske faderns händer. Den bönen läses i Joh. 17. Sedan stod han upp och gick ut med dem till Getsemane. Det var en för honom kär plats, och han plägade ofta komma dit med sina lärjungar (Joh. 18: 2). Sannolikt tillhörde trädgården några af hans vänner, så att han hade fritt tillträde till densamma. Här hade han alltså många gånger suttit under trädens skugga och talat med sina lärjungar om Guds rike; här hade han många gånger legat på knä med dem och bedit. Och nu kom han dit för sista gången, en vacker månskensnatt — det var nämligen fullmåne. Och han föll på sitt ansigte och offrade bön och åkallan under starkt rop och tårar till den, som kunde frälsa honom från döden (Ebr. 5: 7). Hvilken menniskotanke förmår väl att tränga ned i djupet af det lidande, som han här utstod? Förr må man då tänka sig kunna med sin naturliga syn tränga ned till verldshafvets botten, der det är allra djupast. Och allt led han för oss. Det var vår strid han stred. Välsignade Jesus!

Men jag lemnar dessa betraktelser till en annan dag. Vi dröjde en god stund i Getsemane. Vi gingo hela trädgården rundt. Vi ville riktigt prägla in i våra hjertan, huru allt såg ut. Blommorna doftade

så skönt. Solen sken så klart. Luften var så stilla, och på himlen syntes icke skymten af ett moln. Allt andades frid. Och träden de stodo så tysta; och dock var det nästan, som hörde man dem tala om menniskans son, om hans ångest och tårar och rop. En sådan stund på en sådan plats glömmer man aldrig.

På samma gång som vi voro i Getsemane, voro der äfven några kristna beduiner från östra Jordanlandet. De sågo mycket trefliga och

På Via Dolorosa (se sid. 443).

glada ut. Till bekännelsen voro de romerska katoliker. Vid de särskilda, nyss nämda stationerna bådo de och korsade sig. I ett vigvattenkärl doppade de sina fingrar och bestänkte sig, allt under bugningar och korstecken. Gud känner deras hjertan. I sanning: den skara, som en gång skall stå lofsjungande inför Lammets tron, skall vara samlad af allehanda hedningar och slägten och folk och tungomål. Kanske skola vi der träffa några af de beduiner, som vi här för första och sista gången sågo i Getsemane.

Från örtagården gingo vi vidare utför oljoberget. Alldeles vid foten af detsamma, till höger om vägen, såsom vi gingo, ligger jungfru Marias kyrka. Der stannade vi och gingo in. Hur kyrkan ser ut, kan läsaren finna af teckningen sidan 417. Hon är bygd på elfvahundratalet och är ganska väl bibehållen. Hon tillhör för närvarande de grekiskt-katolska kristna. De romerskt-katolska hafva dock en liten del i henne. Enligt sägnen skall hon vara bygd på den plats, der apostlarna begrofvo jungfru Maria, och der hon låg till sin himmelsfärd. Den vägg, som synes på bilden, är blott väggen af en försal till sjelfva kyrkan. Denna senare ligger nämligen icke ofvan jord utan under jorden. En väldig marmortrappa, bestående af 47 trappsteg med en bredd af mer än 6 meter, leder ned till henne. Ungefär midt i trappan finnas tvenne sidokapell. Det till höger innehåller två altaren, helgade åt jungfru Marias föräldrar Joakim och Anna, hvilka skola hafva legat begrafna här. I kapellet till venster står ett altare på det ställe, der Josef, Marias man, skall hafva haft sin sista hviloplats.

Den egentliga kyrkan är ungefär 29 meter lång och 6 meter bred. Ljuset får hon dels genom en öppning i taket i hennes ena ände, dels genom lampor, som i mycket stor mängd hänga ned från taket. Ungefär midt i den östra afdelningen står jungfru Marias sarkofag (likkista). Den är af sten och omgifves af ett litet fyrkantigt kapell, ungefär såsom Kristi graf i den heliga grafvens kyrka. I kyrkan finnas dessutom åtskilliga andra altaren, tillhörande de olika katolska trosbekännelserna. Märkvärdigt nog finnes der äfven en bönenisch, tillhörig muhammedanerna. Alldeles intill densamma ligger en cistern med någorlunda godt vatten, som anses vara ett helso-bringande medel mot allehanda sjukdomar.

När man kommer upp och ut ur kyrkan, har man till venster en gång, som leder till en håla, den s. k. Dödsångestens håla. Hon är ganska stor, helt och hållet huggen i berget. Ingången till henne synes till höger på teckningen. Hon får sitt ljus genom en öppning i taket. Derinne stå tre altaren, som tillhöra tre olika kristna katolska bekännelser. Hit förlägger en gammal legend det ställe, der

Herren svettades blod. Låt nu vara, att allt detta endast är fromma sägner utan något historiskt värde: säkert är i alla fall, att de händelser, på hvilka de hänsyfta, blifva för sinnet mycket mera lefvande, när man står på dessa platser, än annars.

Vi fortsätta vår väg och vandra nu öfver Kidrondalen. Om denna dal skall jag längre fram närmare tala. Öfver dess djupaste del leder en hvälfd bro af sten. När vi kommit öfver denna, följa vi vägen till höger och vandra upp mot den s. k. Stefansporten, hvilken läsaren ser på teckningen sid. 420, 421. På ömse sidor om vägen sitta åtskilliga spetälska för att bedja de förbigående om almosor. Det är alldeles samma skådespel som på frälsarens tid. Dessa spetälska befinna sig i en mycket ömklig belägenhet. Deras ansigten, deras händer, deras fötter äro fullkomligt vanställda. Till följd af de härjningar, som sjukdomen anställt i deras gom och hals, är deras röst mycket hväsande. Framför dem stå bleckkärl, i hvilka de vänta, att man skall kasta ned någon slant. Flertalet af de passerande göra det väl också. Vår dragoman menade, att de, öfver hufvud taget, hade mycket goda inkomster, så att han visserligen icke fann det behöfligt att gifva dem någonting.

Ett litet stycke längre upp komma vi till den s. k. Stefansplatsen. Den synes på teckningen sid. 428. Enligt sägnen skall den förste kristne martyren, diakonen Stefanus i Jerusalem, här hafva låtit sitt lif för sitt vittnesbörd om Herren Jesus. Huru oändligt skön är icke berättelsen derom i Apg. 7! Ursinniga drefvo judarna honom ut ur staden och stenade honom. Men han åkallade och sade: Herre Jesus, tag emot min ande! Och han böjde sina knän och ropade med hög röst: Herre, tillräkna dem icke denna synd! Och när han hade detta sagt, afsomnade han. O, hvilken salig död! Men den, som stod i spetsen för hela det rysliga blodsdådet, var fariseen Saulus, han som sedan vardt aposteln Paulus. Hvem vet, om icke denna händelse lemnade någon udd kvar i hans hjerta? Vare härmed huru som helst: Stefanus har äran att gå i spetsen för den långa raden af millioner martyrer, hvilka med glädje låtit sitt lif för Jesus, såsom han låtit sitt för dem.

FEMTIONDEFÖRSTA KAPITLET.

Ännu några steg, och vi befunno oss vid Stefansporten. Den har fått sitt namn just efter den nyss nämde Stefanus. På Kristi tid kallades den Fårporten. När vi kommit in genom densamma, befinna vi oss i det muhammedanska

kvarteret. Uti Jerusalem, liksom uti andra österländska städer, bo nämligen de olika religions-bekännarena i olika kvarter eller afdelningar af staden. Den östra

Moskén El-Aksa (se sid. 447).

delen af staden omfattar det muhammedanska kvarteret i norr och det judiska i söder samt mellan dem ett blandadt kvarter. Den vestra delen bildar det s. k. kristna kvarteret.

Strax till höger, när man kommit in genom Stefansporten, har man en liten gata, som leder till en ganska stor och vacker kyrka, invigd åt jungfru Marias moder, den heliga Anna. En gammal sägen förmäler, att hon bott här, och att jungfru Maria blifvit född här. Kyrkan är bygd under korstågens tid. Ett litet stycke derifrån

ligger den plats, som troligen varit det gamla Betesda. Det är ruiner af en forntida byggnad, i slutet af 1880-talet framgräfda ur det grus, som under århundraden betäckt dem. Vi gingo dit och stego ned i deras mörka inre. Var det alltså här Jesus botade den lame man, som legat sjuk i 38 år? (Joh. 5). En annan tradition utpekar såsom Betesda en dam, som nu kallas Israins dam. Denna senare

Det inre af moskén El-Aksa (se sid. 447 följ.)

ligger på venster hand, när man kommer in genom Stefansporten.. Det är en mycket stor — 110 meter lång, 38 meter bred — numera alldeles förfallen och till stor del igenrasad vattenreservoar för uppsamling af regnvatten. Men detta kan icke hafva varit Betesda. Ty Betesda var ingen sådan reservoar.

Vi vandra nu gatan framåt och passera först en tvärgata, som leder till tempelplatsen. Några steg derifrån på ett ställe, der gatan är öfvertäckt af ett hvalf, träffa vi på rester af en gammal byggnad.

Enligt sägnen skola de hafva tillhört den gamla korgen Antonia. Läsaren kan se en bild deraf på teckningen sid. 429. Ett litet stycke der framom ligger det s. k. Gisslingskapellet. Det är icke stort och har icke mycket af intresse att uppvisa. Under altaret visar man ett hål. Der, säger man, skall den pelare hafva stått, vid hvilken Jesus var bunden, när man gisslade honom.

Efter ytterligare några steg stå vi vid den stora turkiska kasernen, »Pilati hus» (se teckningen sid. 431), som ligger på samma plats, der borgen Antonia stått. Här begynner den s. k. Via Dolorosa eller Smärtevägen, hvilken Jesus skall hafva gått, när han från Pilati palats fördes ut till Golgata. Man kan naturligtvis icke veta, hvilken väg frälsaren vandrat. Då Jerusalem så många gånger blifvit förstördt, är det ju omöjligt att säga, huru gatorna i forntiden gått. Dessutom vet man icke, om Pilati palats låg inom borgen Antonia. Emellertid är Via Dolorosa för hvar och en kristen af mycket stort intresse, och ingen, som kommer till Jerusalem, kan underlåta att upprepade gånger vandra densamma fram och tillbaka. Katolikerna hafva med stentaflor utmärkt vissa punkter på densamma. Det är de s. k. 14 stationerna. I den turkiska kasernen står ett litet kapell. Der är den första stationen eller det ställe, der Jesus blef dömd. Den andra stationen är den plats, der man lade korset på honom. Den ligger vid foten af den trappa, som för upp till kasernen. På något afstånd derifrån kommer man till en anstalt, tillhörande de katolska Sionssystrarna. Der går en båge öfver gatan. Det är den s. k. Ecce-homo-bågen. Enligt sägnen var det på denna, som Pilatus förde Jesus ut och visade honom för folket, i det han sade: Se menniskan! Orden: »Ecce-homo» äro latin och betyda: Se menniskan! Vi gingo in i det kapell, som utgör en del af anstalten. Det är en enkel, men förtjusande vacker liten kyrka. En Sionssyster bevisade oss mycken vänlighet. Inne i kapellet sågo vi betydande rester af den gamla byggnad, som här ursprungligen stått. Under kyrkan lär finnas hvalf, och under klostret för öfrigt djupt i klippan huggna gångar, hvilka leda till tempelplatsen. Att allt detta hört till den gamla borgen Antonia, det lider väl intet tvifvel.

Men vi fortsätta nu vår vandring. När vi gått ytterligare några steg, komma vi till den tredje stationen, der Jesus, enligt traditionen, föll under korsets tyngd första gången. Litet längre fram visar man den fattige Lazari hus! Och visst ser huset skröpligt ut, men den, som eger det, behöfver dock icke ligga framför en annans dörr och tigga sitt bröd. På andra sidan gatan utpekar man naturligtvis också den rike mannens hus. Något bättre ser det ut, men icke mycket.

Vi skola nu icke vidare fästa oss vid enskildheter utan endast omnämna några af de återstående stationerna. Den femte stationen skall vara den plats, der man lade Jesu kors på Simon af Cyrene. Den sjette stationen är den heliga Veronikas hus. Sägnen berättar, att när hon såg Jesus komma gående med korset, så gick hon ut för att torka bort svetten från hans ansigte. Herren lönade hennes gerning med det, att en afbildning af hans ansigte stannade kvar på duken. Enligt sägnen skall Veronika också ligga begrafven under huset. Ar 1895 inköpte katolikerna detsamma och använda det nu till kapell. Huru det ser ut, visar bilden på sid. 433.

Vid den åttonde stationen skall Jesus hafva talat till de honom åtföljande gråtande kvinnorna och sagt de välbekanta orden: »Gråten icke öfver mig utan gråten öfver eder sjelfva och öfver edra barn.» Den nionde stationen skall vara det ställe, der Jesus för andra gången föll under korsets tyngd. De 5 sista stationerna ligga allesammans inom den heliga grafvens kyrka.

Hvarje fredag vandra katolska munkar och nunnor jemte fromma pilgrimer i procession längs Via Dolorosa. Vid hvar och en af stationerna falla de ned på knä och läsa sina litanior. Den första fredagen, jag var i Jerusalem, blef jag vittne till denna scen. En polisman följde med för att se till, att ingen störde dem. Det var rigtigt rörande att skåda den frimodighet och den andakt, som afspeglade sig uti allas ansigten, der de lågo på knä midt på gatan och bådo — männen med blottade hufvuden. Teckningen på sid. 437 gifver en mycket trogen bild deraf.

FEMTIONDEFORSTA KAPITLET.

Tempelplatsen.

vart skulle vi gå härnäst? Naturligtvis till tempelplatsen, som näst den heliga grafvens kyrka är Jerusalems mest märkvärdiga plats. Den är en half kilometer lång samt en tredjedels kilometer bred och upptager nära nog en fjerdedel af det nuvarande Jerusalem. Den är, näst Mekka, muhammedanernas heligaste plats. Ända till framemot slutet af 1850-talet var det strängt förbjudet för andra än muhammedaner att beträda densamma. Och den kristen eller jude, som vågade smyga sig dit in, kunde icke vara säker att komma med lifvet tillbaka. Nu är tillträdet öppet. Dock måste man skaffa sig biljett från någon af de europeiska konsulerna. Denne skickar då sin kavass eller tjenare med. Dessutom får man en turkisk soldat med till skydd. Man kan nämligen annars aldrig vara riktigt säker att icke på tempelplatsen blifva föremål för utbrott af den muhammedanska fanatismen. För inträdesbiljetten betalar man en bestämd, mindre penningsumma. Vi gingo dit kl. 7» 2 e. m. Det var som om vi i andanom vandrat upp till Herrens berg i sällskap med den stora festfirande skaran af gamla testamentets heliga.

Huru platsen f. n. ser ut, kan läsaren finna af pl. n:r XII, som framställer en mycket trogen och lefvande bild derifrån. Dess förnämsta punkt är en moské, kallad Kubbet-es-Sachra, d. v. s. klipp-

kupolen. Den är ett arabiskt byggnadsverk, utfördt omkring år 700 e. Kr. och sedermera åtskilliga gånger restaureradt. Såsom planschen visar, står moskén på en upphöjd — ungefär 3 meter hög — platform. Från alla sidor föra trappor dit upp.* Dessa sluta i vackra hvalfbågar, som på arabiska kallas »mavasin». Ordet betyder »vågskålar.» Vid den yttersta domen skola nämligen enligt den muhammedanska sägnen vågskålar hängas upp i dessa bågar för att der väga menniskors onda och goda gerningar.

Platformen är belagd med vackra stenplattor. När man går derin, måste man antingen taga af sig sina skor eller ock utanpå dem sätta sådana tofflor, om hvilka jag förut någon gång talat.

Sjelfva moskén är en stor åttkantig byggnad. Hvarje sida är 20V2 meter lång. Utvändigt är den nedtill klädd med marmorplattor samt upptill med vackra färgade porslinskakel. Portarna äro vända åt de fyra väderstrecken.

Byggnadens inre har en genomskäring af 53 meter. Golfvet består af marmormosaik. Taket uppbäres af utmärkt vackra pelare af marmor. Hvarje pelare består af en enda sten. Väggarna äro beklädda med marmorplattor och smyckade med vackra mosaikarbeten samt inskriptioner ur koran. Dessa inskriptioner uttrycka muhammedanernas tro gent emot kristendomens lära om Kristi person. En af dem lyder sålunda: »O, I, som hafven erhållit skriftlig uppenbarelse, förhäfven eder icke med eder religion och sägen om Gud endast sådant, som är sant. Messias, Jesus, är blott Marias son, Guds sändebud och Guds ord, som Gud har nedlagt i Maria. Så tron då på Gud och hans utsände och påstån icke, att Gud är tre. Gud är en enda, och det vare fjerran från honom, att han skulle hafva haft en son; honom tillhör allt, hvad som är i himmelen och på jorden.» Sjelfva kupolen uppbäres af 4 större och 12 mindre pelare (se pl. XIV) och är rikt prydd med mosaikmålningar, föreställande blommor, drufvor, ax m. m. De äro utförda af små färgade glasbitar och härstamma från io:e och n:e århundradena. Kupolens höjd, från marken räknadt, är 30 meter. På dess tak höjer

* De två trappor, som synas på planschen, ligga på den vestra sidan.

sig ytterligare fem meter »halfmånen», som är muhammedanismens heliga tecken, liksom korset är kristendomens.

Midt i denna moské ligger Sachra eller den s. k. heliga klippan. Läsaren kan se en bild af densamma på planschen n:r XIV. Den är ungefär 18 meter lång och 13 meter bred samt höjer sig 1 à 2 meter öfver golfvet. Rundt omkring densamma löper ett galler af smidt jern samt derutanför en kringbyggnad af trä.

Enligt den urgamla judiska traditionen skall denna klippa vara jordens medelpunkt. Här var det som Abraham byggde det altare, på hvilket han ville offra sin son Isak. På denna klippa skall Guds outsägliga namn från urtid hafva varit skrifvet. Jesus fick läsa det och förrättade genom detsamma sina helbregdagörelseunder.

Muhammedanerna hafva än vidare förökat dessa traditioner. Sachra är en från himmelen fallen sten. Den ligger icke på något underlag utan sväfvar i luften. När Muhammed for upp till himmelen på sin underbara, bevingade häst Borak, tog han vägen öfver Moria. Då jublade Sachra af glädje. Hästen satte sin fot på densamma. Stenen ville följa med upp till himmelen. Men ängeln Gabriel fattade i den och höll den tillbaka. Sedan dess bär stenen märke såväl efter hästens hof som efter ängelns hand. På Sachra skall ock Gud ställa sin tron, när han kommer till doms på den yttersta dagen.

Intet under då, att muhammedanerna betrakta stenen såsom synnerligen helig. Muhammed säger på ett ställe, att en enda bön här är mer värd än tusen böner annorstädes. Härskaror af änglar stiga nämligen alltid upp och ned mellan Sachra och himmelen och bära de troendes böner upp till Guds tron.

Sachra, som naturligtvis ingenting annat är än en uppskjutande klint af tempelberget, har efter all sannolikhet utgjort grund till brännofferaltaret i den salomoniska helgedomen.

Under Sachra finnes en stor håla i berget, till hvilken man kommer ned på en trappa, bestående af 11 trappsteg. Der nere visar man Davids, Salomos, Abrahams och Elias' böneplatser! Derunder finnes ännu en annan håla. Dit får man dock icke komma ned.

Muhammedanerna påstå, att der är själarnas brunn, der de aflidna? själar två gånger i veckan församla sig för att bedja.

Det sista, som den muhammedanske ledsagaren visade oss, när vi gingo omkring i denna byggnad, var en platta af jaspis, som är inlagd i golfvet, och som är mycket märkvärdig. I densamma skall nämligen Muhammed hafva inslagit 19 spikar af guld för att fästa henne vid golfvet. Enligt samma sägen skall efter förloppet af en viss tid alltid en spik falla ur; och när alla fallit bort, kommer verldens ände. En dag lyckades det djefvulen att förstöra

alla spikarna med undantag af tre. Ängeln Gabriel upptäckte då i rättan tid, hvad han höll på att göra, och förhindrade honom lyckligtvis att fortsätta. Annars hade det för länge sedan varit slut med verlden.

Med plirande ögon och vackra ord lät förevisaren oss veta, att om man här på denna jaspisplatta lägger ned en gåfva, så har det samma verkan, som om man hade gifvit densamma i sjelfva paradiset. Och hvem skulle icke deraf känna sig bevekt att öppna sin pung, allra helst när man betänker, huru hela verldens öde hänger på, att de muhammedanska presterna se till, att icke djefvulen får plocka bort de tre spikar, som ännu sitta kvar? Ty nu lär ängeln Gabriel icke vidare befatta sig med den saken!

Vi lemna nu den praktfulla moskén och fortsätta vår vandring. Man beskrifver för oss den ena byggnaden efter den andra. Men jag vill icke trötta läsaren med att upprepa allt. Vi gå således direkt till den andra stora moskén, som ligger der. Dess namn är el-Aha. Läsaren ser den på planschen XII. Det är den som ligger der till höger om den nyss beskrifna. En afbildning af densamma finnes på sid. 440 och 441. Innan vi hinna dit, passera vi en af de många, stora vattencisterner, som ligga under tempelplatsen. Man ser icke mycket af dem ofvan jord, endast små brunnshål i marken, genom hvilka man firar ned käril för att hemta upp vatten. Den nu nämda cisternen kallas till följd af sin storlek Hafvet. Den är hel och hållen huggen i berget, är 13 meter djup och har en omkrets af 224 meter. I forntiden har den sannolikt fått sitt vatten genom vattenledningen från de salomoniska dammarna vid Betlehem. Numera innehåller der»

endast det regnvatten, som under regntiden rinner tillsammans der från tempelplatsen. En i berget huggen trappa för ned i densamma.

Nu träda vi in i el-Aksa. Den ligger ungefär på den plats, der Salomos praktfulla palats låg. Namnet betyder »den mest aflägsna»,

Salomos stall (se sid. 450.)

d. v. s. den från Mekka längst aflägsna moskén. Muhammed sjelf skall hafva gifvit den detta namn. Det är en stor och vacker byggnad, ursprungligen en kristen kyrka från 500-talet, helgad åt jungfru Maria, men sedan förvandlad till en moské, under tidernas lopp åtskilliga gånger restaurerad och ombygd, så att väl icke mycket finnes kvar af den ursprungliga kyrkan.XV. Judarnas gråtomur i Jerusalem,Jerusalems tempel och konungapalats pä Salomos tid (se sid. 458).

Moskéns inre är mycket vackert men enkelt. Det är genom pelarrader deladt i sju skepp. Vid vårt inträde se vi strax inom dörren en flock muhammedaner. De sitta på golfvet framför en lärare, som undervisar dem ur Koran, och de se mycket uppmärksamma ut. Naturligtvis akta vi oss för att störa dem. Vi vandra längs igenom hela rummet — det är ej mindre än 80 meter långt. Under vägen beundra vi de vackra pelarna, de dyrbara mosaikarbetena i kupolen o. s. v. När vi komma till den andra änden, stanna vi framför en utomordentligt vacker predikstol, skuren i trä med rika inläggningar af elfenben och perlemor. Enligt en inskription är den bygd år 1168. Bakom densamma visar man i en sten ett märke efter Jesu fot (!). Ett litet stycke till venster om predikstolen stå två pelare ganska nära hvarandra. Det var en gammal sägen, att ingen kunde komma till himmelen, om han icke kunde krypa mellan dessa pelare. Troende muhammedaner, som voro någorlunda tjocka, voro mången gång nära att klämma ihjäl sig under bemödandet att tränga sig igenom denna »trånga port» till himmelen. Många olycksfall inträffade också med hafvande kvinnor. För att göra ett slut på detta har man numera stängt passagen med ett jerngaller. Hvilken skada för alla dem, som vilja komma till himmelen!

Sedan vi kommit ut ur el-Aksa, vika vi af till höger och stiga på en trappa 18 trappsteg ned i väldiga underjordiska hvalf, som ligga under el-Aksa. Tempelberget har, såsom andra berg, varit ojemnt. Det har sluttat starkt från nordvest till sydost. Den plana yta, som nu bildar tempelplatsen, är derför endast i nordvestra hörnet klippan sjelf. Resten är till största delen ett golf af sten. Det hvilar dels på fyllningar, dels på massivt murverk, dels på hvalf, som uppbäras af pelare. Den nyss omtalade heliga stenen Sachra är endast en liten klint af berget,

som skjuter upp öfver ytan.

De här nämda hvalfven mynna ut i en numera igenmurad dubbel port, som synes på teckningen sid. 449. Denna port, den s. k. Huldaporten, har säkerligen funnits der sedan Salomos dagar, om den ock undergått åtskilliga förändringar. Genom den ledde en uppgång till tempelplatsen. Ett stycke öster om densamma synes på teckningenel-aksa. — salomos stall.

45<

en tredubbel port. Rummet emellan begge är ungefär 62 meter långt. Efter all sannolikhet består det också af hvalf, fastän man ej kunnat komma der in ännu. Till höger om den tredubbla porten och betydligt lägre än denna ligger en enkel port. Den är igenmurad.

Den tredubbla porten består af tre portingångar om 4 meters bredd, åtskilda genom två pelare, som äro nära två meter tjocka. Portens hela bredd är mer än 16 meter, dess höjd 7 meter. Den är till största delen igenrasad. Der innanför ligga väldiga hvalf. De hafva en längd af 83 meter och en bredd af 62 meter samt äro ända till 9 à 10 meter höga. De hvila på 88 pelare i tolf rader. Under korstågen skola dessa hvalf hafva tjenat som verkliga stall. De hafva rymt 2,000 hästar eller 1,500 kameler. Ännu ser man ringar der, vid hvilka hästarna varit bundna. Sannolikt finnas ock under dem andra hvalf, ty golfvet ligger ungefär 30 meter högre än den understa grundstenen i muren. Men så djupt har forskningen icke ännu kunnat tränga ned. En bild från de nu nämda hvalfven ses på sid. 448. Af gammalt kallas de för Salomos stall, hvilket urgamla namn tyder på, att konung Salomos palats sannolikt legat här. Till dessa »Salomos stall» kommer man ned på en trappa af sten, som ligger i sydöstra hörnet af tempelplatsen. Trappan har trettiotvå trappsteg. Hon för först ned i ett rum, som af gammalt varit heligt både för kristna och muhammedaner. För närvarande tjenar det såsom muhammedanskt bönekapell. Det har ett litet fönster i muren. Framför detta ligger på golfvet en pelare af hvit marmor med en urholkning, lik ett tråg. Den kallas för Jesu vagga. En from legend vet nämligen att berätta, att den gamle Simeon, som omtalas i Luk. 2: 25, haft sin bostad här, och att Jungfru Maria tagit in hos honom för några dagar, sedan hon framburit det lilla barnet Jesus i templet.

Efter hvad man kan se, har kapellet ursprungligen ingenting annat varit än ett rum i ett fästningstorn, som stått här. Men den fromma fantasien vill gerna till hvarje plats förlägga en helig historia. Det är, som finge man då bättre fast i historiens innehåll. Simeon och Maria och barnet blifva mer lefvande för själen, när man har en bestämd plats, om hvilken man kan tänka: »Här bodde de, här sutto452

de, här stod vaggan.» Dessa legender hafva derför framgått ur men-niskonaturens behof af åskådlighet, alldeles såsom de bibliska taflor, hvarmed man försöker att belysa bibelns berättelser. Taflorna äro ju också ingenting annat än fantasibilder. Men deras förmåga att göra berättelsernas innehåll lefvande för ung och gammal, för lärd och olärd, kan man dock icke förneka.

Jaffaporten (se sid. 471).

Från bönekapellet stiga vi nu vidare ned i de nyss beskrifna hvalfven. Hvad dessa hvalf varit vittne till under Salomos, Makkabeernas, Herodes dagar, under korstågens tid, under Jerusalems många belägringar — det kan ingen mensklig fantasi fatta. När främlingen kommer dit ned, blir han vid tanken på allt detta stum liksom hvalfven sjelfva. Gud, du allena vet allt. I din bok är det skrifvet. FEMTIOANDRA KAPITLET.

Ytterligare om tempelplatsen och dess minnen.

är vi slutade det förra kapitlet, befunno vi oss i de underjordiska hvalfven under tempelplatsen. Men der få vi icke länge dröja; ej heller behöfva vi det. Hvalfven imponera genom sin väldighet och sina minnen, men några enskildheter af intresse hafva de icke att bjuda på; och det är just enskildheterna, som taga den längsta tiden.

Vi komma alltså åter upp på tempelplatsen. Der följa vi nu den östra muren. På en trappa kan man stiga upp på densamma. Vi gjorde det tyvärr icke. Utsigten derifrån öfver Kidrondalen och Oljoberget skall vara ytterst

intressant. Jag förstår icke, huru vi kunde vara så tanklösa. Men det är så: alltid skall man begå några dumheter, som man sedan kan ångra men aldrig rätta.

Att noggrannare beskrifva tempelplatsen skulle upptaga allt för stort utrymme. Det skulle ock alldeles onödigt trötta läsaren. Derför vill jag fatta mig så kort som möjligt.

Icke långt från sydöstra hörnet är på ett ställe i muren inlagdt ett stycke af en rund pelare. Det är två meter långt och sticker med ändarna ut på murens begge sidor. Hvad meningen dermed varit, kan man icke veta. Men den muhammedanska legenden säger, att när domsbasunen en gång ljuder, så skola menniskorna samlas i Josafats dal (d. v. s. Kidrondalen). Då skall ett fint snöre

spännas från denna pelare öfver dalen till Oljoberget. Vid snörets ena ände (på tempelmuren) skall Jesus sitta, vid dess andra ände (på Oljoberget) Muhammed. Och nu skola alla menniskor vandra på snöret öfver dalen. De fromma komma lyckligt öfver. Deras änglar leda och bevara dem. De otrogna falla och störta ned i afgrunden.

Längre mot norr kommer man till den s. k. Gyllene porten. En bild af dess yttre sida, åt Kidrondalen till, ser läsaren på sid. 456. Dess läge på muren visar teckningen på sid. 424—425. Den anses härstamma från femte eller sjette århundradet eft. Kr., att döma efter byggnadssättet. Dock är intet, som hindrar, att här kunnat finnas en äldre port. Tvärtom är det mycket sannolikt. I 2 Krön. 23: 5 menas troligen denna port. Likaså i Neh. 3: 31. Genom densamma var det väl, som »den röda kon», enligt budet i 4 Mos. 19: 9 följ., fördes ut till Oljoberget för att brännas upp. Likaså är det väl antagligt, att äfven den åt Asasel bestämda bocken vid det årliga stora försoningsoifret drefs ut här från tempelplatsen bort till Judeens öken, för att bära bort folkets synder (3 Mos. 16).

Den förste, som talar om den gyllene porten, är Antonius martyr (omkr. år 570 e. Kr.). Han säger: »Från Getsemane stego vi upp till Jerusalemsporten på många trappsteg. Denna port sammanhänger med den sköna porten, som förer till templet.» Den sköna porten omtalas i Apg. 3: 2. Enligt Antonius skall den alltså hafva legat nära intill den gyllene porten. Sannolikt låg den sköna porten inne på tempelplatsen. Sedan förvexlades begge, så att den gyllene porten ansågs vara densamma som den sköna porten.

Här genom denna port tågade de öster ifrån kommande israelitiska festpilgrimerna in på tempelplatsen, när de foro upp till de stora högtiderna; och man antager äfven, att Jesus kom samma väg, då han några dagar fore sin död red in i staden, omgifven af en skara hänryckta menniskor, som gått ut att möta honom och nu under hosiannarop följde honom in. Tänk, hvilket tåg det måste hafva varit! Ack, att dessa murar kunde tala!

Genom den gyllene porten var det ock, som kalifen Omar red in, när han år 637 e. Kr. intog Jerusalem och lade den heligaden gyllene porten. — salomos tron.

staden under muhammedanismens välde. Han lät sedan mura igen densamma, och så förblef den ända till år 1099, då korsfararne upprättade det kristna konungariket i Jerusalem. Det var under detta konungarikes tid en kyrklig sed, att en stor procession hvarje palmsöndag från Oljoberget tågade öfver Kidrondalen in genom den gyllene porten. Den kristne patriarken red på en åsna i spetsen för processionen, och folket strödde under triumferande hosiannarop kvistar af träd eller bredde sina kläder på vägen framför honom — alldeles såsom det gick till vid frälsarens intåg.

Jerusalem föll åter i muhammedanernas händer år 1187. Enligt uppgifter från arabiska skriftställare murades porten igen år 1495, och så har den förblifvit intill nu. Orsaken dertill är en gammal muhammedansk sägen, att en kristen eröfrare en gång skall tåga in just genom den gyllene porten och intaga staden. Och det skall ske på en fredag (muhammedanernas sabbatsdag), då de trogna äro samlade i sina moskéer till bön. En annan mycket märkvärdig arabisk sägen förmäler, att porten skall förblifva stängd intill denna tidsålders ände. Då skall Marias son komma, och då skall den åter öppnas. Muhammedanismen känner i sitt innersta, att Marias son till slut skall taga väldet. Ja, hans är makten, det är visst.

Det inre af denna stora portal lärer vara mycket vackert med flere hvalf, men dit får ingen numera komma in. Såsom bilden visar, är porten en dubbelport. Den norra halfvan kallas af muhammedanerna »bättringsporten», den södra »barmhertighetsporten». När skall den dag komma, då Marias son skall tåga här in genom barmhertighetsporten och folket gå ut genom bättringsporten för att möta honom med hosiannarop? Gifve Gud, att den vore nära den dagen!

Men vi fortsätta vidare mot norr. Ungefär 50 steg från den gyllene porten träffa vi en byggnad, som kallas Salomos tron. Den hålles i helig vördnad af muhammedanerna. Enligt den muhammedanska sägnen skall Salomo hafva dött här i sittande ställning, stödd mot sin staf. Här stod på det herodianska templets tid ett hus för den polis, som vakade öfver ordningen på tempelplatsen. Denna polis, som bestod af leviter, omtalas på flere ställen i nya testamentet. Högsta456

ledningen fördes af en befälhafvare (Ap. G. 4: 1, 5: 24, 26), som hade underbefäl under sig, hvilka ock kallades befälhafvare (Luk. 22: 4, 52).

Den gyllene porten (se sid. 454). *

Det är icke heller omöjligt, att en liknande anordning funnits redan på Salomos tid, ehuru den icke omtalas i bibeln.

Sedan vi kommit till den norra muren, vika vi af åt vester. I nordvestra hörnet af tempelplatsen ligger den stora turkiska kasern, som jag förut talat om. Den är 105 meter lång. Der stod i fordomEn del af Jerusalems tempelmur mot Kidrondalen (se sid. 473).458

tid en borg vid namn Baris, bygd af makkabeerkonungen Johannes Hyrkanus omkr. år 120 f. Kr. Herodes den store ombyggde och utvidgade densamma samt gaf den namnet Antonia. På Kristi tid var den en mycket stark fästning.

Det kännes ju underligt att vandra omkring på en sådan plats som denna. Kanske den gamla traditionen har rätt, att det var här som Abraham, lydig sin Gud, ville offra sin enfödde son Isak. Vare härmed huru som helst: hvad som är säkert, det är att Salomos tempel låg här. Här stod förbundets ark med lagens taflor uti, brännoffersaltaret, den sjuarmade ljusstaken o. s. v. Denna plats var alltså medelpunkten för det israelitiska folkets religiösa lif. Hit längtade hvarje troende israelit, hitåt vände han sig, när han bad. Hit vallfärdade årligen stora skaror under jubelsånger. På denna plats rörde sig ständigt, isynnerhet vid de stora högtiderna, en talrik skara tillbedjare, bland dem äfven många hedningar, som lärt att känna Israels Gud och derför ville tillbedja honom. För dessa senare var en stor särskild förgård afsedd, kallad hedningarnas förgård.

Huru tempelplatsen såg ut på Salomos tid, derom försöker bilden på sid. 449 att gifva en föreställning. Den är gjord af den förr omnämde arkitekten Schick i Jerusalem. Teckningen är tagen från sydost. Den lägre liggande delen af byggnaderna är Salomos palats, från hvilket man på dyrbara trappor genom väldiga portar gick upp till sjelfva helgedomen. Längst till venster synes i sydvestra hörnet en bro på hvalf. Den gick öfver Tyropeon, en djup dal, som skilde tempelplatsen från den öfre eller södra staden. Väldiga rester af brohvalfven upptäcktes år 1838 af en engelsman vid namn Robinson, hvarför man ock sedan dess kallar dem Robinsonbågen.

Som vi veta, förstördes Salomos tempel i grund af Nebukadnezar år 588 f. Kr. Men efter återkomsten från den babyloniska fångenskapen byggde judarna ett nytt tempel på samma plats. Omkring år 20 f. Kr. började Herodes sitt stora, vidtomfattande byggnadsarbete till templets och tempelplatsens förstorande och förskönande. Detta arbete pågick i öfver 80 år och blef icke färdigt förr än några få år före Jerusalems förstöring. Enligt Josefus' berättelse skall dettempelplatsens stora minnen.

herodianska templet hafva varit ett riktigt underverk af byggnadskonst. Ett gammalt judiskt ordspråk säger: »Den, som icke sett Herodes' tempelbyggnad, har icke sett något skönt». Bland dess pelargångar beskrifvas den södra och den östra såsom synnerligen märkvärdiga. Den förre var 183 meter lång samt mer än 30 meter bred och hade tre täckta gångar. Den mellersta var 30 meter hög, och dess tak bestod af polerad sten. Sidogångarna voro lägre och hade tak af ceder-trä. Pelarnas antal var 162.

Det var väl från taket af någon af dessa pelargångar, som satan frestade Jesus att kasta sig ned i förlitande på det löftet: »Gud skall befalla sina änglar, att de bära dig på händerna, på det du icke må stöta din fot mot någon sten» (Matt. 4).

På denna plats har Jesus, så ofta han var i Jerusalem, dagligen vandrat omkring, predikande och görande under. O, huru har han icke här bedit och nödgat syndare att vända om, huru har han icke här förkunnat nåd för de botfärdiga och dom öfver de hårdnackade! Här hafva ock apostlarna efter hans himmelsfärd vandrat bland folket, lärande och predikande i Jesu namn sinnesändring och syndernas förlåtelse. Hvilken plats skulle vara märkvärdig om icke denna?

Men vid denna plats äro fästa icke blott heliga utan ock sorgliga minnen, ytterst sorgliga. Här förekommo ofta vilda slagsmål och blodiga strider mellan de tempelbesökande, riktiga upplopp, hvarpå man kan se ett exempel i Ap. G. 21: 27 följ. Der berättas nämligen, huru aposteln Paulus höll på att blifva ihjälslagen under ett sådant upplopp af det fanatiserade folket. Ofelbart hade han ock blifvit dödad, om icke den romerske höfvidsmannen från borgen Antonia i rätta ögonblicket kommit tillstädes och räddat honom samt fört honom in i borgen. På denna heliga tempelplats var det ock, som profeten Sakarias blef stenad mellan templet och brännoffersaltaret. Ja, der har flutit mycket rättfärdigt blod.

De förskräckligaste minnen, som häfta vid tempelplatsen, äro dock minnena från Jerusalems förstöring. Tempelplatsen var en mycket stark, nästan ointaglig fästning. När de romerska härarna belägrade Jerusalem, stod den hårdaste striden just här. Först stormades borgen Antonia.

FEMTIOFÖRSTA KAPITLET.

Fasansfulla voro de strider, som nu följde. Flere gånger blefvo romarna tillbakaslagna. Till slut lyckades det dem att sätta eld på portarna. Elden spred sig till pelargångarna. Nu följde en stormning. Titus, den romerske fältherren, hade befallt, att man skulle skona templet. Men en soldat satte eld derpå. När Titus märkte branden, skyndade han dit och befallde, att den skulle släckas. Men hans röst hördes icke under det förskräckliga krigslarmet, deri de

Davids torn (se sid. 474).

anfallandes stridsrop blandade sig med de anfallnas jämmerskri. Blodet flöt i strömmar, så att det stundtals hejdade eldens framfart. Många sökte att gömma sig i hvalfven under tempelplatsen. Men romarna hittade till slut äfven dit. I ett af hvalfven funno de 2,000 döda. Några hade mördat sig sjelfva. Somliga hade blifvit dräpta af andra. De flesta hade dött af hunger. Templets stormning och ödeläggelse hör till de mest ohyggliga händelser, som historien vet att omtala. Den skedde den 10 aug. år 70 e. Kr. Så fullbordadesjerusalems förstöring.

frälsarens domsprofetior öfver staden, och så uppfylldes folkets gudlösa önskan, då det till Pilatus hånfullt ropade öfver den sargade och blödande frälsaren: »Hans blod komme öfver oss och öfver våra barn!» Gud låter icke gäcka sig.

Tornet Hippikus (se sid. 474).

Jag hade nog af tempelplatsen. Dit kommer jag aldrig mer. Men när jag gick ned derifrån, var det, som om den hade ropat efter oss: Ve det folk, som icke hyllar Sonen! FEMTIOTREDJE KAPITLET.

Ater upp på Oljoberget.

i hade hvilat en stund och ätit middag. Kanske hade vi bort vara stilla för den återstående delen af dagen. Men tiden var dyrbar, och våra krafter voro goda. Alltså begåfvo vi oss ut igen. Vårt mål var Oljoberget. Man måste se Jerusalem derifrån både på morgonen och på aftonen för att hafva sett staden fullständigt. På morgonen ser man den i belysning från öster, på aftonen i belysning från vester.

Oljoberget ligger, såsom mina läsare nog veta, ett stycke öster om Jerusalem, hvarifrån det skiljes genom den vid pass en half kilometer breda Kidrondalen. Det består af trenne höjder.

Den norra höjden kallas Viri Galilæi, hvilket på svenska betyder »Galileiske män». Den skall hafva fått sitt namn af den händelse, som omtalas i Ap. G. i: ii. När apostlarna stodo och sågo upp mot himmelen efter den uppfarne frälsaren, uppenbarade sig för dem två änglar, som sade: »I galileiske män, hvarför stån I och sen upp mot himmelen? Denne Jesus skall så komma igen, som I hafven sett honom uppfara.» Enligt en sägen, som dock är uppenbart oriktig, skall detta hafva tilldragit sig här. Frälsarens himmelsfärd skedde nämligen vid Betania. Höjden skall enligt en annan forntidaoljobergets tre höjder.

sägen af gammalt hafva hetat Galilæa, sannolikt derför att galileerna vid sina färder till Jerusalem plägade slå upp sina tält der. Detta har ock gifvit somliga bibeltolkare anledning att tro, att med ordet Galileen i Matt. 28: 10, 16 skulle menas denna plats. Och omöjligt är det kanske icke, dock osannolikt. Höjden är för resten utan synnerligt intresse, om man undantager några urgamla klippgrafvar, som man der i senare tider upptäckt.

Den södra höjden är lägst af alla tre och dertill ofruktbar. Den benämnes Förargelsernas berg. I 1 Kon. 11: 7 f. berättas om konung Salomo, att han till tjenst för sina många hedniska hustrur byggde en offerhöjd på berget öster om Jerusalem åt moabiternas afgud Kemos och ammoniternas Molok; »och likaså gjorde han för alla sina utländska kvinnor, hvilka fingo röka och offra åt sina gudar». Detta skall, enligt en gammal och sannolikt riktig sägen, hafva skett på den höjd, som nu till följd deraf bär namnet Förargelsernas berg.

Hvilken sorglig bild företer icke Salomo! Han var son »af mannen efter Guds hjerta», den fromme konung David. Sjelf var han också i unga år en gudfruktig man. Huru varm, huru innerligt rörande och full af ande är t. ex. icke hans bön vid templets invigning! Och så slutar han vid afgudarnas altaren, omgifven af hundratals hedniska kvinnor, som han tagit till hustrur eller frillor! Hvem skulle hafva tänkt något sådant? Men se här, huru djupt en menniska kan sjunka, när hon öfvergifver Gud! Ingen lärdom, ingen rikedom eller samhällsställning kan hålla henne uppe.

Den mellersta höjden är ungefär lika hög som den norra. Det är denna, man vanligen menar, när man säger Oljoberget. Den kallas äfven Himmelsfärdsberget. Till omfånget är den ej obetydligt större än de andra och skiljes från dem genom fördjupningar.

Oljoberget — jag menar nu den mellersta delen — reser sig icke mer än omkring 820 meter öfver Medelhafvet. Dess höjd öfver Moria berg är något mer än 90 meter, öfver Kidrondalen omkring 150 meter, öfver Döda hafvet 1200 meter.

Såsom läsaren ser af teckningen på sid. 408, så är berget od-ladt ända upp. Utom säd växa der fikon, johannesbröd och aprikos-464

träd, äfvensom några terebinter. Träden stå dock icke synnerligen tätt. I forna tider såg det annorlunda ut. I Esras och Nehemias dagar var berget alldeles betäckt af oliveträd, myrten, palmer och andra ädla träd (jfr Neh. 8: 13 f.). På Kristi tid hade det ock stor rikedom på löfträd. Men under Jerusalems belägring höggo romarna ned dem för att skaffa virke till sina skansar.

Vägarna, som föra upp till berget — läsaren kan se dem på teckningen — äro mycket branta och steniga, hvilket gör, att färden är besvärlig, i synnerhet på eftermiddagen, då solen bränner mycket hett. Vi hade derför skaffat oss åsnor, på hvilka vi redo. Det var första gången, vi sutto på sådana djur. Och det gick mycket bra. Åsnor hafva

ingen fallenhet för att springa, annars är det väl fråga om, huru det skulle hafva gått — åtminstone för mig.

Vi rida nu längs efter Via dolorosa och ut genom Stefansporten. Sedan bär vår väg ned öfver Kidrondalen. På teckningen sid. 425 ser läsaren både porten och vägen: det är den, som ligger längst till höger. Så passera vi Getsemane, och efter kanske en half timmes ridt eller något mer äro vi uppe på toppen.

Det var väl denna väg, David gick, när han flydde för Absalom. Derom berättas i 2 Sam. 15: »David steg upp på Oljoberget och grät, och hans hufvud var betäckt, och han gick barfota, och allt folket, som var med honom, steg dit upp, hvar och en med betäckt hufvud och gråtande. Och när han kom öfverst på berget, der han ville tillbedja Gud, si, då kom Husai emot honom med sönderrifven lifrock och stoft på sitt hufvud.» Stackars David! Huru hög nyss, huru förnedrad och öfvergifven nu! O, hvad sorg kunna icke vanartiga och trotsiga barn göra sina föräldrar, der de dock i stället skulle sprida solljus öfver slutet af deras lefnads väg!

På toppen af Oljoberget ligger den s. k. Himmelsfärdskyrkan, en åttkantig, liten byggnad, omgifven af en stor inhägnad gård. Den byggdes ursprungligen af kejsarinnan Helena omkring år 330 e. Kr. men har sedermera många gånger blifvit förstörd och åter uppbygd. Den nuvarande kyrkan uppfördes år 1834. Hon är i muhammedanernas ego, men de kristna hafva tillåtelse att hålla gudstjenst derBild från Judeens öken (se sid. 475).466

hvarje Kristihimmelsfärdsdag. Midt i kyrkan sticker en klint af den nakna klippan upp. 1 den ser man en fördjupning, liknande ett spår af menniskofot. Sägnen vet berätta, att Jesus stod här, när han for upp till himmelen, och att fördjupningen uppkommit derigenom, att han i samma ögonblick tryckte sin fot hårdt mot stenen, liksom för att taga sats till himmelsfärden!

Från Himmelsfärdskyrkan gå vi till det ryska utsigtstornet. Läsaren ser ungefär midt på teckningen på sid. 408 ett spetsigt torn. Det kallas på skämt, ej utan skäl, för »Blyertspennan» och är, liksom den förr nämda ryska Getsemane-kyrkan, allt annat än en prydnad för berget. Tornet är mycket högt. Man måste gå 214 trappsteg för att komma upp på den öfversta platformen. Men deruppe har man också en herrlig utsigt öfver Jerusalem med de omkringliggande bergen och dalarna å ena sidan samt bort öfver Jordan, Döda hafvet och östra Jordanlandet på den andra sidan. Till följd af luftens stora genomskinlighet, hvarom jag förut har talat, ser man mycket långt, och föremålen te sig mycket närmare, än de i verkligheten äro. Särskildt tydligt ser man det höga berget Nebo, på hvilket Moses dog och blef begrafven. Hade vi möda för att komma upp i tornet, så hade vi också lön för mödan och svetten.

Från utsigtstornet bedja vi läsaren, om han icke är trött, att följa oss till den vackra Pater-noster-kyrkan. Hon skall vara bygd på det ställe, der Jesus lärde sina lärjungar bönen »Fader vår». Sägnen är naturligtvis af senare datum. Den härstammar från elfte eller tolfte århundradet. Redan då bygdes här en kyrka. Ar 1868 lät en fransysk furstinna — en anförvant till Napoleon III — på samma plats bygga en ny kyrka, och i denna var det, vi nu trädde in. Omkring en mycket vacker aflång, fyrkantig gård, löpa täckta, inåt öppna gångar, på hvilkas väggar marmortaflor äro uppsatta, 32 till antalet, alla lika stora. På hvar och en af dem är bönen »Fader vår» inristad, men på olika språk. Arbetet är franskt. Strax till venster sitter den tafla, der »Fader vår» förekommer på hebreiska. Jag började läsa. När jag kom till fjerde bönen, stannade jag förundrad. I stället för ordet u^ stod Som läsaren ser, är skilnaden mellanmärkliga platser på oljoberget.

dessa ord icke stor, när det gäller bokstäfvernas form. Men så mycket större är skilnaden i betydelse. Det ord, som skulle stå, betyder »åt oss» (gif åt oss vårt dagliga bröd), men det, som nu står der, betyder »gån eder väg». Med anledning af denna upptäckt undersökte jag flere andra taflor. Nästan allesamman voro groft felaktiga. Naturligtvis intresserade det mig att se efter, om möjligen »Fader vår» fanns der på svenska språket. Jo, mycket riktigt. Jag läste igenom den och fann ungefär 30 större eller mindre språkfel. Nog är det märkvärdigt att göra så många fel, när man har en svensk bibel att gravera efter! Men verkmästaren har säkert icke tänkt, att någon

svensk skulle komma dit och kritisera hans arbete.

I den täckta gången midt på ena långsidan står en utomordentligt vacker, i hvit marmor huggen grafvård, framställande en sofvande kvinna i naturlig storlek. Det skall vara ett porträtt af furstinnan sjelf, som befallt, att hon skall begrafvas här, när hon en gång dör. Man förstår lätt den känsla, som dikterat en sådan befallning, alldeles såsom man ju äfven lätt förstår den känsla, som gör, att en hustru vill blifva begrafven på samma plats, der hennes man ligger. Och dock: hvarhelst jag må finna min graf, så vet jag, att Herren skall finna igen mig, när han kommer för att uppväcka de döda. Och det är hufvudsaken.

Ett litet stycke norr om kyrkan hafva karmeliternunnorna ett kloster. Det är ganska stort, och nunnorna lära vara kända för mycken välgörenhet. Icke långt derifrån ligga de s. k. profetgrafvarna, hvilka man kallat »den lilla labyrinten». De äro huggna i klippan och äro af mycket hög ålder. Judarna hålla dem i stor ära, och säkert härstamma de från den förkristliga tiden, om det också icke är troligt, att några profeter ligga begrafna i dem.

På Oljoberget gör man för resten, under fortsatta gräfningar, alltjemt nya upptäckter. Sålunda voro vi i tillfälle att se ett alldeles nyss framgräfdt mosaikgolf, som var mycket vackert. Sannolikt har det tillhört någon kristen kyrka, som fordom stått här.

Såsom läsaren af teckningen sid. 408 ser, ligger uppe på toppen af Oljoberget äfven en by. Den är icke stor, men icke liren heller.468

FEMTIOFÖRSTA KAPITLET.

Husen äro dock allesammans ytterst eländiga, just som husen i allmänhet på landet i Palestina. Invånarna äro ovanligt närgångna och envisa tiggare, isynnerhet barnen. Sjasar man bort dem på en sida, så hinner man knappt vända sig, förrän man har dem efter sig på en annan, alldeles såsom en flugsvärm.

Det led nu mot kvällen, och vi måste återvända till staden. Den nedgående solen kastade sina sista strålar öfver Jerusalem från vester, liksom vi på morgonen sett henne kasta sina första strålar ut öfver staden från öster. Det var verkligen en gripande syn, vi hade framför oss, när vi på våra åsnor redo utför berget. Vi tänkte på, huru Jesus, sannolikt alldeles på samma väg, en gång kom ridande på en åsna från Betfage, och huru han vid åsynen af Jerusalem högljudt grät öfver staden. När skall den dag komma, då hans tårar skola beveka Jerusalems invånare att af allt hjerta omvända sig till den Gud, som hade sändt honom för att frälsa verlden? Tänk, om Israels folk hade hyllat Jesus såsom Messias! Huru mycket hade icke då varit annorlunda än nu!

Nöjda med vår dag, kommo vi tillbaka till Johanniter-hospitset, der det var godt att få sätta sig ned och hvila. Vi hade sett mycket, ja, kanske alltför mycket för en dag. Det ena intrycket jagade det andra med nästan för stor hastighet. Egentligen borde man stanna minst tre veckor i Jerusalem för att kunna se litet för hvarje dag och besöka hvarje plats flere gånger.

Efter att hafva intagit vår aftonmåltid och befallt oss i vår trofaste himmelske faders händer, gingo vi till hvila och sofvo godt för att stå upp till en ny dag. O, hvad det är godt att hafva en Gud och att i barnslig tro få lägga sig under hans vingars skugga, när man går till hvila! FEMTIO FJERDE KAPITLET.

Hos arkitekten Schick. — Vandringar i Jerusalem. — Jaffaporten. — Stadens murar. — Davids borg.

är vi vaknade tisdagsmorgonen den 30 oktober, voro vi en smula trötta efter de två föregående dagarnas tämligen ansträngande strapatser. Vi stego derför icke så särdeles tidigt upp. På förmiddagen besökte vi den redan förut nämde arkitekten Schick. Han har bott i Jerusalem omkring 40 år samt egnat sina studier åt att utforska Jerusalems historia och geografi ifrån uräldsta tider intill nu. På detta område är han väl den största auktoritet, som f. n. finnes.

Norr om staden utanför muren är en ny, mycket stor stadsdel bygd. Nästan alla husen äro uppförda efter europeiskt mönster. Bland dem är ett, som kallas Tabor. Det tillhör Schick. Vi gingo dit. Gården var, enligt landets sed, omgifven af en stenmur. Ofvanpå porten var en liten utbyggnad med ett hål i golfvet, genom hvilket den innanför varande kunde se ned på den, som utifrån bultade på porten. Sådana försigtighetsmått lära också

vara nödvändiga, om man vill undvika äfventyret att släppa in banditer, af hvilka man kan blifva både plundrad och mördad till tack för sin vänlighet.

Vi ringde på och blefvo med den största välvilja mottagna af den gamle mannen. Ögonblickligen voro vi inne i de mest intressanta samtal om Jerusalems historia och gubbens forskningar i detta470

ämne. Han visade oss åtskilliga skrifter, som han utgifvit, och ritningar, som både han och andra gjort. Intressant var att se en mängd teckningar, utförda af den verldsbekante, engelske generalen Gordon, med hvilken Schick legat i liflig brefvexling. De buro vittne om den lifligaste och mest lössläppta fantasi, man gerna kan tänka sig. Schick kunde icke afhålla sig från att draga på munnen, då han visade mig dem. Och jag hade äfven svårt att hålla mig allvarsam.

På gården har Schick uppfört ett mindre hus af sten. Der förevisar han en af Jerusalems förnämsta sevärdheter. Han har nämligen der framställt tempelberget i tvenne mycket stora modeller af trä. Den ena visar tempelberget, såsom det för närvarande ser ut, med alla byggnader och träd, som deruppå stå, alltsammans utfördt med den största vetenskapliga noggrannhet, efter sorgfälligt utförda mätningar. Den andra framställer, så att säga, tempelbergets forntida historia. Man får der först se berget, sådant det af naturen är. När man beskådat det, sätter herr Schick in på detsamma de salomoniska byggnaderna, efter som han tänkt sig dem på grund af sina forskningar. Och nu ser man en liflig bild af, huru alltsammans gestaltade sig på Salomos tid, och ända tills templet förstördes genom Nebukadnezar 588 f. Kr. Sedan tager han bort de salomoniska byggnaderna och sätter in dem, som Nehemia uppförde efter judarnas återkomst från Babylon. Derefter flyttar han dit de byggnader, som uppfördes af konung Herodes, så att man ser hela platsen ungefär så, som den var på Kristi tid.

Det var ytterst intressant att skåda allt detta och höra gubbens föreläsningar deröfver. Flere gånger under sina studier i de dunkla urkunderna hade han trott, att han funnit det rätta. Så hade han börjat bygga. Men när han hållit på en tid, hade han strandat emot andra uppgifter, med hvilka han icke kunde tvinga sitt verk att öfverensstämma. Hvad var då att göra? Han försökte inbilla sig, att de uppgifter, som icke stämde öfverens med hans idéer, voro felaktiga. Men huru det var, så stannade han vid att anse sina egna idéer felaktiga. Han ref ned sitt verk och började bygga om igen. På det sättet hade han hållit på en lång följd af år. Han hade bygt ochhos arkitekten schick. — jaffaporten.

rifvit ned, till dess han ändtligen lyckats åstadkomma ett byggnadsverk, som i alla mått öfverensstämde med urkundernas uppgifter. Det svåraste hade varit att finna den plats, der tempelhuset stått. Ändtligen trodde han sig hafva funnit den. Och ett bevis på riktigheten af sitt antagande såg han deri, att sedan han der uppfört modellen af tempelhuset, fick han alla öfriga mått att passa in.

Vi gjorde på förmiddagen inga vidare vandringar i staden. Men strax på eftermiddagen begåfvo vi oss ut på ströftåg. Först besökte vi det armeniska klostret. Det är en mycket ståtlig byggnad, hvilken enligt sägnen skall vara uppförd på den plats, der Herodes lät halshugga aposteln Jakob. Det förnämsta rummet i klostret är den s. k. patriarksalen, som är stor och verkligen praktfull. Till klostret hör en mycket stor trädgård, i hvilken vi dock tyvärr icke fingo komma in. Ej långt från klostret ligger den s. k. Jaffaporten, som utan tvifvel är stadens förnämsta port. Innanför och utanför densamma ser man alltjemt ett mycket rörligt folklif. Der vimlar folk af alla nationer, en särdeles brokig blandning. Man kommersar, pratar, tigger samt betraktar kommande och gående med nyfikna blickar, allt under lifliga åtbörder. Österländingen ackompagnerar i regeln sina ord med deremot svarande rörelser. Läsaren finner en bild af denna port på teckningen sid. 452. Det är yttersidan af porten, man ser. I trakten deromkring ligga nästan alla stadens hotell, en mängd handelsbutiker och stånd och tyska ölstugor. I alla dessa försiggår en liflig handel och rörelse. Här stod äfven på Kristi tid en port, genom hvilken Herren säkert många gånger gick ut och in.

Utanför porten hålla alla de åkdon, som finnas i Jerusalem. Som jag redan förut nämt, kan man icke åka på någon

gata inne i staden. Men från Jaffaporten går en landsväg åt Betlehem och Hebron, en annan åt Jaffa, en tredje längs norra muren öfver Kidron-dalen, omkring Oljoberget, genom Judeens öken bort till Jeriko. Vid Betlehems-vägen, ett tämligen långt stycke från Jaffaporten, ligger ändstationen af den jernväg, som går mellan Jerusalem och Jaffa. Alla, som från Jerusalem vilja åka till jernvägsstationen, till Betlehem, Hebron eller Jeriko, måste gå till fots till Jaffaporten för att der få sig ett åkdon.472

femtiofjerde kapitlet.

Och de, som komma åkande på de nu nämda vägarna till Jerusalem, måste i sin ordning stiga af vid Jaffaporten för att till fots vandra till det ställe i staden, dit de vilja. Vi gingo ut genom Jaffaporten och följde sedan Jerusalems mur på yttersidan.

Som jag redan nämt, är hela Jerusalem omgifvet af murar. Och de befinna sig i mycket godt stånd. Ingen del af dem är förfallen.

Khan på vägen mellan Jerusalem oeh Jeriko (se sid. 478).

Men naturligtvis hafva de icke någon betydelse nu såsom försvarsmedel mot modernt artilleri.

Jag har redan på sid. 385 visat en del af den norra muren med Damaskusporten. Man ser der på öfre kanten inskärningar, genom hvilka man skjutit mot fienden. Nere i sjelfva muren synas smala ränder. De äro ock hål på muren, hvilka vidga sig inåt, så att man genom dem kunnat skjuta ut sina pilar eller gevärskulor. Teckningen på sid. 424 framställer en stor del af den östra muren med två portar: till venster den gyllene porten, till höger Stefansporten. Förjerusalems murar.

473

åskådlighetens skull visar jag också på sid. 457 en del af samma mur i större skala.

David och Salomo omgåfvo Jerusalem med en fast mur. Denna inneslöt tempelberget och den öfre eller södra staden mellan Hinnomsdalen i vester och söder samt Kidrondalen i öster. Hiskia och Manasse utvidgade staden mot norr genom en ny mur. Sedermera skedde

Bild från Döda hafvet (se sid. 481 föij.).

under konung Herodes Agrippas regering en ytterligare utvidgning också mot norr genom en tredje mur. Denna byggdes dock icke förrän efter Kristi tid. Den första muren hade 60 torn, den andra 14 och den tredje 90. Mellan hvarje torn på den tredje muren var afståndet 100 meter. Hela stadens omkrets var 33 stadier, d. v. s. omkring 6 kilometer.

Strax vid Jaffaporten ligga några gamla fästningsverk. Man vet, att konung Herodes den Store här lät bygga trenne ytterst starka474

FEMTIOFÖRSTA KAPITLET.

torn, som han gaf namnen Fasael, Hippikus och Mariamne. Och det är väl dessa torn, man nu ser der, i det närmaste sådana som de då sågo ut. När Titus förstörde Jerusalem, lät han dem stå kvar såsom vittnesbörd om, hvad de romerska härarna kunnat uträtta, när de mäktat att intaga dem — hvilket för resten icke så mycket berodde på romarnas tapperhet som fastmer på judarnas rädsla.

Huru två af dessa fästningsverk se ut, kan läsaren finna af teckningarna på sid. 460 och 461. Det som bär underskriften »Davids torn», emedan det numera så benämnes, anses motsvara det gamla Fasael, hvilket ock är ganska troligt.

Bakom dessa torn och i skydd af dem låg konung Herodes storartade och praktfulla palats, som han låtit uppföra i början af sin regering omkr. 20 år f. Kristi födelse.

Vid Jerusalems förstöring genom Titus år 70 e. Kr. blefvo murarna till största delen nedbrutna. Sedan var den heliga staden endast en kolossal ruinhop, tills den romerske kejsaren Hadrianus omkr. år 120 der lät anlägga en

ny stad. Han byggde åter upp murarna, dock med en betydlig inskränkning i söder. Från den tiden har Jerusalem, såsom jag förr nämt, flere gånger varit belägradt, stormadt och intaget. Dess murar hafva dervid till större eller mindre del blifvit förstörda. Men alltid hafva de åter blifvit uppbyggda. Den nuvarande stadsmuren härstammar från femtonhundratalet. Den löper fram ungefär på grundvalarna af den gamla, dock så att den följer den hadrianska muren i söder. Dess längd är ungefär 4 kilometer med sju portar, af hvilka dock två äro igenmurade. Största delen af den gamla öfre stadens område ligger alltså nu utanför muren.

Vår vandring gick längs den vestra muren från Jaffaporten samt vidare utefter den södra ända till tempelplatsen. Det var en rätt besvärlig och temligen enformig promenad. Men man måste dock hafva gjort den, om man skall kunna sägas hafva sett Jerusalem. FEMTIOFEMTE KAPITLET.

Till Döda hafvet.

n man for ned från Jerusalem till Jeriko och kom i röfvare-händer, säger Jesus i liknelsen om den barmhertige samariten. Han for ned, heter det, och det bär verkligen nedåt. Jeriko ligger nämligen vid pass 1150 meter lägre än Jerusalem. Mannen kom i röfvarhänder. Vägen gick till stor del genom Judeens öken, som var ett tillhåll för röfvare. Ännu i dag anses den också osäker, och den resande måste förse sig med ett slags militärbevakning. Höfdingen i en by vid mamn Abu Dis i närheten af Betania, lemnar sådan. Man beställer den i förväg och betalar en medschidi, d. v. s. ungefär 3 kr. 50 öre, om dagen. Deraf tager höfdingen hälften. Den andra hälften får den man, som han sänder med den resande. Det blir ej mycket för honom. Men sköter han sin sak bra, så får han vanligen drickspengar till fyllnad.

Mellan Jerusalem och Jeriko går nu en nyanlagd, mycket dyrbar och präktig landsväg. När man ser, huru öde landet är, kan man ej annat än förundra sig öfver, att man just här lagt ned så mycket penningar. Sedan man lemnat Abu Dis, ser man inga menniskobo-ningar, förrän man kommer till Jeriko, om man undantager en khan och ett kloster, som jag snart skall tala om. Teckningen på sid. 465 visar, huru Judeens öken ser ut. Den är öfverallt likadan.

Vi gingo till Damaskusporten. Der skulle ett åkdon från Jaffa-porten möta oss. Det var rätt kallt på morgonen. Körsvennen och

åkdonet läto vänta på sig i oändlighet. I detta afseende äro nämligen araberna alldeles odrägliga. Aldrig göra de sig brådt om. Ändtligen kom han. Från Damaskusporten gick vägen längs norra muren in i Kidrondalen, följde sedan Oljobergets fot söder ut, gick derpå mellan Oljoberget och Förargelsernas berg öster ut samt vidare förbi Betania o. s. v. Vår vagn var högst eländig men säkert dock en af de bättre, som funnos i Jerusalem. Ingen menniska skulle vilja åka i en sådan vagn uti en af våra medelstora, för att icke säga större städer. Det

Det heliga badstället vid Jordan (se sid. 487).

skulle väcka allmänt uppseende. Vagnen var förspänd med tre hästar. Seltygen bestodo delvis af remmar, delvis af snören. Allt var så eländigt och ruckligt som möjligt. Och vi måste tänka: »Går det bra, så går det bra; går det illa, så går det illa. Då få vi stiga ur och vandra till fots. Och det är måttlig olycka. Värre ting kunna ju inträffa i denna jämmerdal.»

När vi kommo ett stycke bortom Betania, mötte oss en beduin-schek på en ståtlig häst med mycket vacker mundering. Vid hans sida gick en man med ett långt, obrukbart flintlåsgevär på axeln. Vår dragoman helsade på scheken; och denne lemnade sin man tillvägen till jeriko. —

bevakning åt oss under färden. Styckevis åkte mannen på kuskbocken, bredvid vår körsven, styckevis sprang han genvägar, emedan landsvägen gick i stora krokar. Dragomanen sade, att man numera, öfver hufvud taget, icke skulle behöfva någon vakt, men att det är ett privilegium för den nämda byn att få lemna sådan och derigenom göra sig en extra förtjenst. Emellertid har det äfven på senare tider

Gilgal (sc sid. 487).

händt, att personer, som vågat försöket att gå eller fara ensamma, blifvit öfverfallna och plundrade.

Efter ungefär 3/« timmes färd, eller något mer, kommo vi till Apostlarnas källa. Det är sannolikt samma källa, som omtalas i Jos. 15: 7 under namnet Semeskällan, d. v. s. Solkällan, hvilken låg på gränsen mellan Juda och Benjamin. Hon har fått sitt nuvarande namn deraf, att apostlarna enligt sägnen här hvilat och druckit vatten, då de med Jesus kommo från Jeriko till Jerusalem. Sägnen är också mer än sannolik, ty detta är den enda brunn, som finnes på vägen mellan Jerusalem och Jeriko. Ja, här har nog Jesus flere gånger suttit med sina lärjungar och talat om lifvets vatten. Äfven vi rastade en liten478

stund och betraktade det rörliga lif, som der tedde sig för våra blickar. Menniskor och boskap hade nämligen samlats i ganska stor mängd för att släcka sin törst. Det var dock så smutsigt och otrefligt omkring källan, att vi alls icke hade någon lust att smaka på dess vatten. Derför fortsatte vi snart vidare vår färd.

Ungefär halfvägs mellan Jerusalem och Jeriko ligger en ny khan. Huru den ser ut, kan läsaren finna af teckningen på sidan 472. Det är en helt enkel, af murar inhägnad gård, med en täckt, inåt öppen gång på den ena sidan. Der köra menniskor in för att hvila både sig sjelfva och sina kreatur. Sådana khaner äro mycket vanliga i Österlandet. Jag har förut nämt om dem. I Lukas 10 säger frälsaren om den barmhertige samariten, att han förde den af röfvare plundrade och slagne mannen till herberget samt öfverlemnade honom i föreståndarens vård. Der menas en sådan khan. Vi körde också dit in. Der fingo vi ett bord, på hvilket vi kunde duka upp de matvaror, vi fört med oss, under det att khanens föreståndare kokade oss en kopp arabiskt kaffe, tjockt som välling förstås. I närheten af khanen, ett litet stycke från vägen, visas det ställe, der den barmhertige samariten skall hafva funnit den af röfvare plundrade mannen.

Efter en stunds uppehåll i khanen foro vi vidare. När vi åkt omkring 3/t timme, kommo vi till Vadi-el-Kelt, en ofantligt djup och vild klippdal. Att beskrifva den vore alldeles omöjligt. Hvar gång jag tittade ned i densamma, började det gå rundt i mitt hufvud. I dalens botten flyter en bäck, som håller vatten en stor del af året. Den kallas Kelt och har icke utan skäl blifvit ansedd för att vara den i i Kon. 17: 3 följ. omtalade bäcken Kerit. Der berättas nämligen följande: Sedan profeten Elia förkunnat konung Ahab den straffdom, som skulle komma öfver landet för hans afguderis skull, sade Gud till honom: »Gå bort härifrån och vänd dig öster ut, och håll dig gömd vid bäcken Kerit, som ligger öster om Jordan. Och du skall af bäcken hafva din dryck, och korparna har jag befallt, att de skola skaffa dig din föda der.» Och han gick och gjorde efter Herrens ord och tog sin bostad vid bäcken Kerit, som ligger öster om Jordan. Och korparna förde till honom bröd och kött morgon och afton, ochen khan. — bäcken kerit.

han drack utur bäcken. — Nu kan man visserligen invända, att på det anförda stället står, att Kerit ligger »öster om» Jordan. Men det hebreiska ordet i grundtexten är tvetydigt och betyder egentligen ingenting annat än »framför Jordan» eller »åt Jordan till», såsom det ock återgifves i den engelska bibelöfversättningen. Det är alltså, som sagdt, icke osannolikt, att man här verkligen har bäcken Kerit. Mycket rimligare är det för resten, att Elia gömde sig inom Juda rike än i landet öster om Jordan, hvilket lydde under Ahabs spira. Djupt nere i dalen har man också på ett ställe bygt ett kloster, som kallas Eliasklostret. När man uppe ifrån landsvägen tittar dit ned, ser det ut såsom ett litet dockhus, liggande i botten af en svindlande afgrund.

Dalen lär vara rik på gaseller, dufvor och andra matnyttiga djur äfvensom korpar och gamar. I bergväggarna, på ömse sidor om bäcken, finnes en stor mängd hålor, hvilka sedan urminnes tider utgjort samt, enligt hvad som sades oss, än i dag utgöra bostäder för eremiter, som här under mycken suckan och jämmer, försakelser och lidanden af alla slag i ensamhet med Gud arbeta på att göra sig rena ifrån sina synder. Det är ytterst rörande att tänka på dessa menniskor, som hafva ett så stort nit om gudaktighet, och som äro beredvilliga att underkasta sig hvad som helst för att behaga Gud men dock aldrig komma till någon frid, emedan de icke känna den frihet, som

evangelium predikar genom tron på Kristus Jesus.

Det berättas om Johannes Döparen, att han vistades i öknen, tills han skulle framträda inför Israels folk. Här i dessa trakter har han alltså tillbragt många år af sitt lif under försakelser, bön och läsning af de heliga skrifterna, boende kanske i någon af de hålor, som vi nu sågo. Men det gjorde han icke för att rena sig från synd utan för att förbereda sig till det stora kall, som Gud gifvit honom. Och uppenbart är, att för sådant ändamål en längre eller kortare tids vistelse i afskildhet från alla menniskor är af stor nytta.

Men vi fortsätta vår färd. Här och der hade landsvägen af regnflöden blifvit sönderskuren. Att reparera den kommer dock alls icke i fråga. På ett par dylika ställen var den så förstörd, att vi måste stiga ur vagnen och vandra till fots samt leda hästarna. I de turki-480

ska länderna finner man allestädes bevis på en förfärlig sorglöshet. Värst af allt var dock ett annat väghinder, som vi träffade på. Det var en död kamel, som låg midt på landsvägen, och som säkert hade legat der ganska länge. När vi kommo i hans närhet, måste vi stiga ur vagnen. Kusken band näsdukar för ögonen på hästarna för att kunna leda dem förbi kadavret. Stanken var så förfärlig, att Ro-

Bro öfver Jordan (se sid. 487).

sendahl och jag måste hålla för näsan och springa, allt hvad våra krafter förmådde, för att så fort som möjligt komma förbi detsamma. Ingen menniska tänker emellertid på att välta kadavret i diket på sidan om vägen, än mindre att föra bort det Der får det nog ligga, till dess schakaler och gamar ätit upp det.

Efter ungefär 4 timmars resa kommo vi ned på den stora Jeriko-slätten. Vi foro direkt till Döda hafvet, dit vi ännu hade omkring en svensk mil. Vägen gick öfver en jemn, fullkomligt öde hed.XVI. Jesu födelses kyrka i Betlehem,VÄGHINDER. — DÖDA HAFVET.

Döda hafvet är en af de märkvärdigaste sjöar, som finnas på jorden. Dess vattenspegel ligger nära 400 meter under Medelhafvets yta. Det är 76 km. långt. Dess största bredd är ungefär 16 km. Mot vester och öster är det omgifvet af branta berg. Dessa nå en höjd af 7—800 meter. De äro högre och vildare på den östra sidan än på den vestra. På många ställen stupa de rätt ned i sjön, så att man icke har någon strand mellan dem och vattnet.

I gamla testamentet kallas sjön för Salthafvet. Araberna benämna den vanligen »Lots sjö» efter Lot, hvars hustru här blef förvand-

Jeriko (se sid. 488).

lad till en saltstod. Sjön består af tvenne delar, den norra och den södra. Den förra är ungefär dubbelt så stor som den södra. De äro förenade med hvarandra genom ett sund, som är ganska bredt: på det smalaste stället ungefär 4 kilometer. De åtskiljas genom en halfö, som österifrån skjuter ut i hafvet. Den kallas »Tungan» och bebos af en liten flock beduiner.

Döda hafvets djup är mycket olika i norra och i södra delen. Dess största djup är 400 meter. Medeldjupet i norra delen är omkring 330 meter; i södra delen är det ingenstädes mer än 5 meter. Vattnet stiger och faller under olika årstider flere meter.

Man har beräknat, att Jordan tillför Döda hafvet i medeltal sex millioner kbm. vatten hvarje dag; därtill komma under regntiden

äfven andra tillflöden genom åtskilliga bäckar eller åar både från öster, vester och söder.

Vattnets salthalt är utomordentligt stor, och så vidt man vet, är det det saltaste haf, som finnes på jorden. Det har i detta afseende endast en medtäflare, och det är den stora Saltsjön i Utah i Förenta Staterna, hvars vatten dock

icke lär vara fullt så salt. Undersökningar af salthalten i Döda hafvet ha visat, att den vexlar mellan 14 och 27 procent: det förra under regntiden, då en stor massa sötvatten tillföres hafvet, det senare under den torra tiden. Ungefär hälften deraf är rent koksalt. 1 världshafven är salthalten omkring 3 '/2 proc. Döda hafvets vatten är så salt, att om man lägger vanligt salt däri, så upplöses det icke. Det begagnas ock af folket i st. f. koksalt.

Denna salthalt förklaras deraf, att sjön, som bekant, icke har något utlopp. Allt det vatten, som föres dit, måste dunsta bort i luften. När nu de omgifvande bergen till en del äro saltberg, så strömmar under regntiden en stor mängd upplöst salt ned i sjön. Och det stannar kvar, när vattnet dunstar bort.

Till följd af salthalten är vattnet mycket tungt. Ett ägg, som lägges däri, simmar med en tredjedel af sin volym öfver ytan. En menniskokropp kan omöjligen sjunka. Man kan lägga sig på rygg i vattnet, alldeles som om man lade sig på en gräsmatta, och man har då ungefär halfva kroppen öfver vattenytan. Man kan ställa sig rak lång, och vattnet når icke högre upp än till bröstvårtorna. Man kan draga upp benen, som om man sutte på en stol, och man har då axlar och armar lediga öfver vattnet — blott man kan hålla balansen, så att man icke stjelper omkull. På rygg kan man lätt simma, på magen deremot går det svårt, emedan man icke får ned benen under vattnet utan sparkar i vädret. Att dyka är mycket besvärligt, men det går dock, om man är god simmare.

Sjön uppröres ofta af stormar, som susa ned från de omgifvande bergen. Är man då ute i båt, slå böljorna till följd af vattnets tyngd mycket hårdt mot densamma. Men när stormen lagt sig, behöfs det bara några minuter, för att sjön skall vara alldeles spegelklar.

Många hafva tillskrifvit Döda hafvets vatten en stor läkekraft. Muhammedanerna tro ock på densamma. Antonius Martyr, omkring 570 efter Kr., omtalar, att i juli och augusti samt en del af september flere spetälska brukade ligga hela dagarna i sjön, och att åtskilliga blefvo botade. Det är väl icke heller omöjligt, att med tiden här kan blifva en badort af mycket stor betydelse, i synnerhet för sådana, som lida af reumatism. Men f. n. fattas kommunikationer och hus och mycket annat.

Vattnets utseende är mycket vackert och skiftar i många färger vid olika belysning. Det är utomordentligt rent och klart. Om man fyller en ren flaska dermed, så är det omöjligt att se, om flaskan är tom eller full. Det är ock alldeles utan lukt men har deremot en ytterligt obehaglig, bitter smak.

Döda hafvets botten är rik på jordbeck. Större och mindre stycken deraf flyta ibland upp till ytan och kastas af vinden upp på stranden. I forna tider var detta vanligare än nu, och jordbeck från Döda hafvet ansågs då vara bättre än annat jordbeck. Ar 1837 inträffade på sjelfva nyårsdagen en stark jordbäfning, och då flöt ett stycke jordbeck upp så stort som en liten ö. De kringboende araberna förde det i land, delade sönder det och bragte det sålunda på kameler ut till försäljning. De förtjenade derpå omkring 12,000 kr.

I i Mos. 14: 3 berättas om fyra konungar, som förbundo sig med hvarandra till krig mot konungarna i Sodom och Gomorra samt några andra städer. De samlades, heter det, »i dalen Siddim, der Salthafvet nu är". Denna förklaring tyckes antyda, att den södra delen af Döda hafvet ursprungligen varit en dal, och att den s. k. Tungan varit en ås, som i forntiden nått öfver till vestra stranden men sedan sjunkit, så att vattnet kunnat spola öfver densamma och förvandla Siddims dal till en sjö. Otroligt är icke heller, att Sodom och Gomorra legat just i denna dal, samt att de efter förstörelsen genom eldregnet blifvit begrafna under det inströmmande saltvattnet.

Vi passade naturligtvis på tillfället att bada i Döda hafvet, och det var ganska angenämt. Kroppen flöt som ett stycke trä. När vi stigit upp och fuktigheten i den starka solvärmen hunnit afdunsta,

hvilket skedde inom några sekunder, syntes på vår kropp små stjernor af salt. Många resande, som bada i Döda hafvet, erfara efteråt en besynnerlig klåda i huden. Men jag hade ingen känsla deraf. Tvärtom bekom badet mig mycket bra. Det är vid mer än ett tillfälle i lifvet godt att ha en »tjock hud».

På Döda hafvet finnes en segelbåt, som mot en liten ersättning står resande till tjenst, ifall de vilja göra en segel-

eller roddtur. I en eländig hydda vid stranden bo ett par män, som äro beredda att ro eller segla ut med den, som så önskar. Vi gjorde intet försök.

Till följd af vattnets bittra sälta kan intet organiskt lif förekomma i detta haf: inga växter, inga musslor, inga koraller, än mindre några fiskar. Deraf har det fått sitt namn. Om man släpper dit en fisk, så dör han inom en liten stund. Deremot är det endast en saga, när man sagt, att intet lefvande väsen kan existera på sjöns strand, och att ingen fogel kan flyga deröfver. Många slags foglar, såsom vilda dufvor och åkerhöns m. fi., trifvas godt omkring sjön och uppe i bergen samt flyga ofta öfver från den ena sidan till den andra. På sjöns yta synas ock ofta vildänder simma och dyka. Vildsvin hålla till nere vid stranden, stengetter högre upp, och insekter är det mycket godt om. Men naturligtvis växer ingenting på den strandremsa, som vid högre vattenstånd betäckes af sjöns salta vatten. En talande bild från sjöns strand kan läsaren se på sid. 473.

I forna tider lågo flere städer vid Döda hafvet, såsom Zoar Engeddi, för att ej tala om Sodom och Gomorra m. fi. Ännu finnas ruiner kvar af försvunna städer. På den vestra stranden låg ock vid Kristi tid en af landets starkaste fästningar. Den hette Masada.. Öfver sjöns yta foro båtar af och an för att underhålla förbindelsen mellan de begge stränderna. Ännu i tolfte årh. e. Kr. talar en arabisk skriftställare om »små fartyg, som förde lifsmedel och frukter från Zoar till Jeriko och andra städer». Döda hafvet med dess omgifning har alltså icke alltid varit så öde, som det nu är.

Naturligtvis voro vi försedda med flaskor för att taga något af hafvets vatten med oss hem. Detta göra alla pilgrimer och turister. Det är också ett ganska intressant minne att hafva ett kvantum.döda hafvet. — grekiskt kloster.

deraf i sitt hem för att låta vänner och bekanta smaka derpå. Det smakar som den bittraste saltlake,'och man behöfver icke vara rädd, att vännerna skola dricka för mycket deraf. I mitt hem har jag sett många vänner göra mycket fula grimaser deråt, när de fått en droppe på tungan.

Hus i Jeriko (se sid. 489).

Från Döda hafvet körde vi till ett icke långt derifrån beläget grekiskt kloster. Der rönte vi mycken välvilja af munkarna. Vi fingo oss ett rum anvisadt, der vi dukade upp vår matsäck. En munk passade upp oss med mycken beredvillighet. Han ville äfven bjuda oss på bränvin, hvilket vi dock naturligtvis betackade oss för. Här slogo vi oss ned och hvilade en stund, och det kunde väl behöfvas. Hettan var alldeles förfärlig. FEMTIOSJETTE KAPITLET.

Till Jordan. — Jeriko. — Elisas källa. — Berget Karantal.

i hvilade en stund i klostret, sade jag. Länge fick det dock icke bli. Från Döda hafvet skulle vi fara till den plats vid Jordan, der pilgrimerna hafva sitt badställe, och det var ett godt stycke dit. Sedan skulle vi till Jeriko för att tillbringa natten der. Men mellan floden och Jeriko är det väl en mil. Pilgrimernas badställe skall enligt traditionen vara den plats, der Johannes döparen döpte Jesus och fick se anden komma ned öfver honom i skepnaden af en dufva, medan en röst från himmelen sade: »Denne är min älskade son.» Under kyrkans äldre tider ansågs naturligtvis platsen särdeles helig. Att döpas eller bada der var ovilkorligen saliggörande. I sjette århundradet berättar en pilgrim om en stor dop- och badfest der. Och hans skildring uttrycker sannolikt, huru det i vanligheten gick till. Flodens begge stränder voro belagda med marmor. Midt i strömfåran restes ett kors af trä. En prest välsignade vattnet. Pilgrimerna stego ned deri, klädda i långa hvita linnedrägter, hvilka sedan bevarades för att användas såsom svepklädnad, när de skulle begrafvas.

Det är isynnerhet vid påsken, som dop- och badhögtidligheter numera förekomma vid Jordan. De grekiskt-katolska kristna betrakta dem såsom en afslutning af sin pilgrimsfärd. Prester vada ut i floden, tills vattnet står dem upp på bröstet. Män, kvinnor och barnjordan. — gilgal.

i hvita drägter närma sig dem i rad och varda doppade, den ena efter den andra. Med glädje öfver sin rening stiga de upp och fara hem, de godtrogna menniskorna, för att för andra vittna om den andliga kraft, som ett sådant dop medför.

Jordans vatten är här mycket orent och grumligt. Stranden är gyttjig och obeqväm. Vid vattenbrynet växa buskar, som göra nedstigandet besvärligt. Läsaren kan sjelf på sid. 476 se en trogen bild af platsen. Rosendahl tog sig likväl ett bad, men jag hade ingen lust dertill. Begge fyllde vi hvar sin bleckflaska med vatten, som vi sedan togo med oss hem. Sådant är »gammal god sedvänja». Rätt mycket Jordanvatten är sålunda spridt öfver Europa och Amerika för att användas såsom dopvatten. Det finnes furstliga familjer, som alltid hemta sådant vatten till sina barns dop.

Här vid dessa stränder var på Johannes döparens tid ett rörligt lif. Derom berättar Matteus, att »Jerusalem och hela Judeen och hela landet omkring Jordan gick ut till Johannes för att låta döpa sig,, bekännande sina synder» (Matt. 3). Väldig ljöd hans bättringspredikan, och stark var den rörelse, hon framkallade, ehuru hans verksamhet var kort. Af frälsaren sjelf har Johannes fått det vitsordet, att han var den störste bland alla, som blifvit födda af kvinna. Och hvem skall väl kunna tälja skaran af dem, som genom honom blifvit förda till Guds lam, som tager bort verldens synd?

I gamla tider färdades man öfver Jordan på vadställen (1 Sam. 13: 7, 2 Sam. 10: 17). Dock talas redan i Davids historia om en färja (2 Sam. 19: 18). På Kristi tid var det väl det vanliga, att man vadade. För närvarande sker förbindelsen mellan de begge stränderna genom en träbro af mycket enkel beskaffenhet. Läsaren kan se en teckning af henne på sid. 480.

Vi lemna nu Jordan för att fara till Jeriko. Det är något mer än 10 kilometer dit. På vägen passera vi det gamla Gilgal. En bild deraf finnes på sid. 477. I Jos. 4: 19 f. berättas, att när Israels barn hade kommit öfver Jordan, så reste de i Gilgal 12 stenar, som de vid öfvergången hade tagit i Jordan. Det skulle vara för efterkommande till ett minne af det under, som Gud gjort med sitt folk, då han stån-

nåde flodens vatten, så att folket kunde gå öfver på dess botten såsom på torr mark. I Gilgal lät ock Josua på Guds befallning omskära allt mankön, som var född under ökenvandringen. Ty någon omskärelse i öknen hade icke egt rum. Gilgal är, såsom teckningen visar, nu en alldeles öde plats.

Vägen till Jeriko var ganska bra. Den går öfver slätmark, beväxt med låga buskar. Frampå aftonen kommo vi fram. Men o,

Ruiner af en vattenledning vid Jeriko (se sid. 494).

hvilken syn det var. Jeriko eller, såsom platsen nu kallas, Erriha är en af de uslaste byar, som finnas i Palestina. Läsaren kan titta på bilden sid. 481. Kan han väl föreställa sig, att de halmtäckta stenrösen, som der synas, äro menniskoboningar? »Detta är Storgatan i Jeriko», sade vår dragoman skrattande. Husen voro omgifna af alldeles ogenomträngliga gärdesgårdar af ett oerhördt hvasst törne.*

* Enligt den mycket sannolika sägnen skall Kristi törnekrona hafva varit gjord af detta slags törne.

Ingångarna stängdes ock med en mycket stor bundt af samma törne, som lades i öppningen och fyllde den fullständigt. Framför husen sutto män, kvinnor och barn omkring sina grytor och åto. Det var en ytterst ömklig syn. Men hvem vet? Kanske äro dessa menniskor nöjda med sin lott, och då äro de lyckligare än flertalet af de resande främlingar, som nu ömka sig så djupt öfver dem.

Dock finnes äfven ett och annat bättre hus, såsom läsaren kan

Betania (se sid. 495).

se på sid. 485. Det är ett riktigt kungligt palats. Eller hur? Ryssarna hafva äfven bygt en liten kyrka der.

Invånarnas antal i Erriha beräknas till omkr. 300. De äro mycket föraktade af araberna för sin veklighet, liderlighet och lätja.

Vi körde förbi den usla byn. Det började redan att mörkna. Ett godt stycke derifrån ligga ett par hotell för resande. De egas af europeer. Vi togo in i det ena. Det bestod af några smärre hus, hette Belle Vue och var mycket tarfligt men kungligt, förstås, i jemförelse med byns usla hundkojor. På en plan framför ett af husen

dukade dragomanen upp vår matsäck, och vid skenet af en fotogenlampa åto vi vår kvällsmåltid och tackade Gud.

På samma gång som vi voro der, var der ock ett sällskap engelska och amerikanska turister, som fördes af den stora resefirman Cook. Rosendahl kom i språk med en af dem, en engelsk prest. Han kände sig klen, var missnöjd och ämnade omedelbart återvända till sitt hemland. Och jag säger ingenting derom. Det kan icke vara särdeles trefligt att af en resebyrå blifva sammanförd med ett sällskap alldeles obekanta personer med hvar sina engelska och amerikanska nycker. Nej, skall man resa, så skall man vara ett eget sällskap på två eller tre personer. Visst har man då större besvär och får större svårigheter att kämpa med. Men man har också större frihet, och aldrig är det så nödvändigt att känna sig fri som just på långa resor.

Vi sofvo godt på natten. På morgonen gåfvo vi oss ut för att bese trakten. Den från i går omtalade byn Erriha ligger icke riktigt på det ställe, der Jeriko på Kristi tid låg, utan ungefär ? kilometer öster derifrån. Det gamla testamentets Jeriko åter låg omkring 2 V2 kilometer norr om det Jeriko, som omtalas i nya testamentet.

Innan Israels barn gingo öfver Jordan, sände Josua, deras ledare, två spejare till staden. De blefvo herbergerade af en kvinna vid namn Rahab, som ock räddade deras lif genom en nödlögn, när stadens konung, som fått kunskap om deras dervaro, ville gripa dem. Spejarena kommo tillbaka med goda underrättelser. Josua gick nu öfver Jordan och belägrade Jeriko. Men staden kunde icke intagas med vapen. Genom ett under föll den i Guds folks händer. Den som vill, kan läsa berättelsen derom i Jos. 6. Josua lät nu i grund rasera staden samt hugga ned alla dess inbyggare, utan afseende på ålder eller kön. Endast Rahab och hennes slägt skonades. Hon vardt sedan gift med en israelitisk man och blef genom honom stammoder till David och Kristus.

Sedan omtalas Jeriko icke förrän under Davids regering (2 Sam. 10: i följ.). På Ahabs tid blef staden befäst. Der fans en blomstrande profetskola. Femtio af dess elever följde Elias till Jordan, när han gjorde sin himmelsfärd. Sedan undergick staden vexlande öden, somengelska turister. — ör jerikos historia.

det vore för vidlyftigt att här berätta. Jonatan Makkabeern (omkr. 160 f. Kr.) flyttade densamma till den nya plats, som jag nyss talat om, och der den låg på Kristi tid. Herodes den Store befäste och förskönade den och byggde der flere praktfulla palats. Det var en af hans älsklingsplatser. Han dog ock i Jeriko. En förfärlig sjukdom ändade hans lif. När han kände sitt slut nalkas, plågades han af tanken, att alla skulle blifva glada öfver hans död. Han kände nämligen, huru hatad han var. Men han fann på råd. Han lät kalla till Jeriko landets förnämsta män. När de kommo, lät han inspärra dem i det af honom byggda stora ridhuset. Sedan bad han sin syster Salome att låta hugga ned dem alla, så snart han dött. »Ty så, sade han, skall det icke finnas ett hus i hela Israel, som icke skall nödgas begråta min död.» Systern lofvade honom det men höll icke sitt löfte utan släppte männen lös.

Jeriko stod i sin högsta blomstring på Kristi tid. Det var ock en vigtig tullstation. Efter all sannolikhet har frälsaren flere gånger varit och verkat der. I nya testamentet talas dock endast om, huru han på sin sista resa genom staden till Jerusalem botade två blinda, som ropade efter honom, i det han gick förbi. Folket sökte tysta dem, men de ropade blott desto mer: »Jesus, Davids son, förbarma dig öfver oss!» Vid samma genomresa omvände han ock Sackeus, som var en öfverste för publikanerna der (Matt. 20, Luk. 19).

Enligt en gammal berättelse ska!1 ' riko hafva blifvit ödelagdt af Titus vid tiden för Jerusalems förstörir. Sedan

blef det åter upp-bygdt, sannolikt af Hadrianus (omkr. «i 130 e. Kr.). I fjerde och närmast följande århundraden var det säte för en kristen biskop. Men år 614 härjades det af perserna, och sedan har det aldrig rest sig.

Namnet Jeriko betyder »den doftande». Några gånger i bibeln kallas det ock »palmernas stad». Strabo, en grekisk författare vid Kristi tid, berättar, att omkring Jeriko utbredde sig en skog af palmer och andra ädla fruktträd. Den var 100 stadier (d. v. s. nära två svenska mil* lång. Plinius, en romersk historieskrifvare vid pass 100 år e. Kr., säger, att Jerikoslätten var öfversådd med palmlunder,

* Sex stadier motsvara ungefär en kilometer.

och att, medan Egypten kunde berömma sig af palmernas mängd och fruktbarhet, så kunde Jerikoslätten berömma sig af deras utmärkta beskaffenhet. På samma sätt talar äfven Josefus. Han säger: »Elisas källa löper genom en mark, som är 70 stadier lång och 20 stadier bred och rik på sköna trädgårdar. Der växa också många slags palmträd, af hvilka några bära så feta dadlar, att när de blifva pressade, så gifva de ifrån sig honung, som är nästan lika god som annan honung, hvaraf det ock finnes stort öfverflöd i detta landskap. Der växa opobalsam, cypress och myrobalsam, så att man väl må kalla det ett guddomligt landskap, då de allra kostligaste frukter, som annorstädes äro mycket sällsynta, här växa i öfverflöd. Orsaken till denna fruktbarhet är det utmärkta vattnet samt luftens värme. Värmen gör, att allt kan växa och utveckla sig, och vattnet gifver växt t. o. m. i den hetaste årstiden, då jorden eljes är torr och förbränd. Der är alltid en sådan mild luft, att medan det snöar på andra ställen å jorden, gå inbyggarna här i linnekläder.»

Så var det då. Och nu? Ja, nu är slätten till allra största delen en ödemark, der nästan ingenting växer utom ogräs och törnbuskar. År 1838 såg en engelsk resande ett palmträd der, men 1863 var äfven det försvunnet. Och dock är jorden lika fruktbar nu som för 2,000 år sedan, hvilket ock visar sig på de punkter, der man egnar henne någon, om än så ringa, skötsel. De tarfliga vingårdar, som finnas omkring Erriha, bära utmärkta drufvor. Men de ledningar, genom hvilka vatten förut från källor och bäckar leddes ut öfver slätten, äro förfallna, menniskorna äro lata och sorglösa och styrelsen likgiltig för folkets väl. Så ligger allt i lägervall, och endast en handfull menniskor kan nu finna en usel näring på den slätt, som förr var så rik. Öfver hufvud taget talar allt i Palestina om en Guds dom, men isynnerhet de platser, som på Kristi tid voro allra mest blomstrande.

Af staden Jeriko har den s. k. Jerikorosen fått sitt namn. Det är en egendomlig ört. Den grenar ut sig vid sjelfva roten. Grenarna, som först ligga utbredda, räta sedan under tillväxten upp sig och böja sig inåt, så att växten ser ut som ett klot. Nu vissna rottrådarna; växten ligger sedan alldeles lös och rullar för vinden hitjerikoslätten förr och nu. — jerikorosen.

och dit. Om hon dervid kommer i något vatten eller blir fuktig af regn, så öppnar hon sig och släpper ut de nu mogna fröna. Sedan bibehåller hon för beständigt den egenskapen att sluta sig, när hon är torr, och öppna sig, när hon blir våt. Numera förekommer hon dock icke på Jerikoslätten, men väl längre söderut vid Döda hafvet.

Vi gåfvo oss ut, sade jag, för att bese platsen. Men der var ingenting egentligt att se. Det gamla Jeriko med sina stora palats

Kidrons dal (se sid. 503).

och teatrar, konung Herodes stolthet, är så totalt utplånadt från jorden, att det knappt finnes några lemningar kvar.

Ungefär 2 — 3 kilometer från Erriha finnes en stor och vattenrik källa, som kallas Elisas källa. Invid henne låg det gammaltestamentliga Jeriko. Hon har fått sitt namn af ett under, genom hvilket profeten Elisa »botade» dess vatten, som förut hade varit mycket osundt. Den, som vill, kan läsa den roliga historien derom i

2 Kon. 2: 19 följ. Vi togo oss ett bad der, och det var mycket uppfriskande. Vattnet var klart och ganska svalt.

Ungefär 20 minuters väg ifrån Elisas källa ligger en annan vid namn Ain Duk. Den är också vattenrik, t. o. m. mer än Elisas källa. 1 dess närhet finnas de ruiner af en gammal vattenledning, hvaraf läsaren ser en teckning på sid. 488.

Genom ledningar från denna samt från Elisas källa skulle säkert en ej ringa del af den öde slätten ännu kunna förvandlas till en trädgård af utomordentlig rikedom och skönhet. Men der turken satt sin fot, der gror icke gräset mer, säger ett ordspråk, och det besannar sig här. Jerikoslätten, liksom Jordandalen i öfrigt, är den turkiske sultanens privategendom.

Ej långt — ungefär en fjerdedels mil — från Elisas källa reser sig 500 meter högt berget Karantal, det gamla Quarantana, som enligt sägnen skall vara den öken, der Jesus frestades af djefvulen i 40 dagar efter sitt dop. Berget är mycket brant och fullt af djupa klyftor. En stig, som dock numera är förfallen, leder dit upp från Elisas källa. Det är derför en svår och farlig sak att försöka bestiga berget. Vi gjorde det icke heller. Den östra bergväggen är full med hålor, inhuggna i berget och ytterst otillgängliga. I en af dem skall Jesus hafva tillbragt de 40 frestelsedagarna. Den användes nu af de grekiskt-katolska kristna såsom kapell. De öfriga hålorna äro eremitboningar. Här hafva hundratal, ja kanske tusental menniskor försmäktat i fastor, i vakor, i allehanda sjelfplågerier för att göra sig rena från synden "och finna frid med Gud. Huru hafva icke dessa hålor genljudit af deras gråt och suckar och ångestrop, der de legat utmärglade och vanmäktiga med ansigtet mot det hårda golfvet, bekännande sina synder och ropande efter nåd! Jag kunde icke se dessa hålor utan att känna en djup rörelse. Nedifrån sågo ingångarna till dem ut såsom öppningar till fågelbon. Huruvida der bo några eremiter nu, det vet jag icke. Dragomanen trodde det dock. Arma menniskor! De känna icke evangelium, som predikar frid med Gud genom tron på Jesus allena. FEMTIOSJUNDE KAPITLET.

Återresan från Jeriko. — Betania. — Betfage. — Öfver Oljoberget. — I den heliga grafvens kyrka.

i anträdde nu vår återfärd till Jerusalem. Hade vi på vägen till Jeriko åkt utför, så bar det nu i stället uppför. Det var icke heller någon kort bit. Afståndet mellan Jerusalem och Jeriko är väl i det närmaste 30 kilometer. Fågelvägen är det 23 kilometer, och landsvägen går i många stora krokar. Resan gick bra. Åkdonet höll, seltyget likaså, och mer kunde vi icke begära. Den som har för stora anspråk, bör icke gifva sig ut på resor, allraminst i österlandet. Skall man ha trefligt der, måste man ega ett sådant humör, att man kan skratta åt att bli skakad, samt se en smula poesi i en rucklig vagn, ja t. o. m. i ett stinkande kamelkadaver, som ligger midt på vägen, så att man måste binda för hästens ögon och sin egen näsa för att kunna komma der förbi.

Jag mins icke, hvad klockan var, när vi lemnade Jeriko. Men strax på eftermiddagen kommo vi till foten af Oljoberget på dess östra sida. Der stego vi af. Vi ville vandra till fots öfver berget, medan vagnen körde rundt om.

På östra sluttningen af Oljoberget ligger Betania. Vi vandrade der igenom. Huru byn f. n. ser ut, visar teckningen på sid. 489. Den bebos uteslutande af muhammedaner. Husens antal lär vara omkr. 50, usla kojor nästan allesammans. Byn ligger utom allt tvif-496

FEMTIOFÖRSTA KAPITLET.

vel på samma plats, der det gamla Betania stod. Här var det alltså de bodde de tre syskonen Marta, Maria och Lazarus, som hörde till Jesu närmaste vänner. Att döma af nya testamentets berättelser, plägade Jesus, då han vistades i Jerusalem, om kvällarna gå ut till Betania för att tillbringa natten der. Säkerligen hade han då sitt herberge i de tre syskonens fridfulla hus.

Akeldama (se sid. 510).

Evangelisterna förtälja några sköna händelser ur lifvet der. Jesus kom dit en gång bland andra. Marta mottog honom i sitt hus och gjorde sig mycken möda för att kunna riktigt undfägna honom. Alldeles såsom våra fruar nu för tiden göra, när de få en kär gäst. Men hennes syster Maria satte sig vid Jesu fötter för att höra hans ord. Det gick bra en stund. Men så blef Marta otålig. Hon ställde sig bredvid och sade — säkerligen med en mindre höflig ton: »Herre, frågar du icke efter, att min syster har lemnat mig allena att tjena?ur betanias historia.

Säg derför åt henne, att hon tager i med mig.» Men Herren svarade: »Marta, Marta, du bekymrar dig och väsnas om mycket» — märk uttrycket: väsnas, såsom det står i grundtexten; Marta hörde till de bullersamma kvinnor, som ställa till mycket väsen, när de ha brådtom, så att de bli tråkiga — »Marta, du väsnas om mycket, men ett enda behöfves; ty Maria har utvalt den goda delen, som icke skall tagas

Absaloms graf (se sid. 503).

ifrån henne (Luk. 10: 38 följ.). Maria hade nämligen utvalt det eviga och himmelska, som ensamt förtjenar att kallas det goda.

Vid ett annat tillfälle, då Lazarus var sjuk, sände systrarna bud efter Jesus. Herren dröjde. Lazarus dog och blef begrafven. När han ändtligen kom, hade Lazarus redan legat fyra dygn i grafven. Systrarna mottogo Jesus med en lindrig förebråelse: »Herre, hade du varit här, så vore vår broder icke död.» Men Herren visste, hvad han ville göra. Genom ett herrligt underverk väckte han upp Lazarus från de döda. Hvem känner icke den undersköna berättelsen

derom i Joh. 11 ? Det är undret bland alla under. En af den nyare tidens filosofer säger, att om han' kunde tro denna berättelse, så skulle han rifva hela sitt filosofiska system i bitar och omfatta de kristnas enfaldiga tro. Ja, ja, de kristnas enfaldiga tro är nog, när allt kommer till allt, den bästa filosofien.

Vid ett annat tillfälle kom Jesus åter till Betania. Marta gjorde en aftonmåltid för honom och hade äfven inbjudit andra. Lazarus, den från de döda uppväckte, var en af dem, som lågo till bords med Jesus. Marta tjenade. Men Maria tog ett skålpund dyrbar smörjelse af oförfalskad nardus och smorde Jesu fötter och torkade af hans fötter med sitt hår, men hela huset uppfylldes med lukten af smörjeisen (Joh. 12). Judas Iskariot, som var med, sade: »Hvarför har icke denna smörjelse blifvit såld för tre hundra denarier och gifven åt de fattiga?» Tre hundra denarier motsvara i vårt mynt 180 kronor, hvilket bevisar, att Marta och Maria och Lazarus voro en rik familj. Den får icke vara fattig, som skall köpa så dyr smörjelse. Men Herren näpste Judas. Han tål icke, att man tadlar, hvad kärleken gör, äfven der kärleken löper ifrån förståndet. För resten visar denna berättelse, att Herren har ingenting emot, att den, som är rik, köper och eger och använder dyra saker. Hvem skulle annars köpa sådant af dem, som behöfva sälja det för att få bröd åt sig och de sina? Det kunde vara åtskilligt att säga om denna mycket missförstådda sak. Men utrymmet tillåter det icke. Rika och fattiga måste vara bland hvarandra; Gud har gjort dem begge, säger bibeln. Och begge äro de till för hvarandra.

Från Betania var det Herren höll sitt intåg i Jerusalem på palmsöndagen, ridande på en ung åsninnas fåle. Här i närheten var det, han också for upp till himmelen i sina lärjungars åsyn, sedan han hade förklarat, att de skulle vara hans vittnen intill verldens ände, samt för detta ändamål lofvat dem den helige Anden (Ap. G. i: 8 följ.). I sanning en underbar plats.

Vi vandrade genom byn. I dörren till ett eländigt hus stod en kvinna, som bjöd oss att komma dit in. Det var Martas och Marias hus, sade hon. Naturligtvis ville hon hafva drickspengar. Men deni betania — betfage.

gången fick hon intet annat än ett leende. Deremot besökte vi »Lazarus' graf», som låg ungefär 50 eller 60 steg derifrån. Det är en murad, ganska liten och tarflig kammare eller källare, till hvilken man kommer ned på en smal och mörk trappa af nära 30 trappsteg. Hvad denna kammare ursprungligen varit, är svårt att säga. Men att den icke varit en graf, det synes tydligt. Dels liknar den icke de gamla judiska grafvar, som man annars känner till, dels ligger den midt inne i byn, medan säkerligen Lazarus' graf låg utanför densamma enligt judarnas sed att begrafva sina döda (Luk. 7: 12, Joh. 11: 30 följ.). Emellertid är den nämda källaren en inkomstkälla för byn; alla resande måste naturligtvis stiga dit ned samt vid uppkomsten betala drickspenningar. Nå ja, det är ju derpå

verlden lefver, att penningarna »cirkulera»; och gifver man muhammedaner drickspenningar, så kan man då i allmänhet vara säker, att de icke använda dem till rusdrycker. Muhammedanismen är den största absoluta nykterhetsförening, som finnes på jorden. Den vet icke ens af tvåprocent-alkoholhaltigt svagdricka. 1 den delen stå muhammedanerna vida, vida öfver de kristna nationerna, bland hvilka alkoholens förödelser synas tilltaga dag för dag.

Öfver Lazarus' graf var redan i fjerde århundradet uppförd en kyrka. Under den följande tiden byggdes i Betania flere kyrkor och kloster. Men sedan i6:de århundradet finnes intet kvar af dem. Muhammedanismen har sköflat allt.

Namnet Betania betyder »dadlarnas hus». Detta tyder på, att byn af gammalt varit omgifven af palmträdgårdar. Nu finnas inga palmer der. Deremot växa omkring byn frodiga fikon- och oliveträd, så att den på afstånd ser rätt treflig ut.

I närheten af Betania, ungefär midt emellan byn och Oljobergets topp, visar man en plats med ett par hus, som utgifves för att vara Betfage, der Herren fick den åsna, på hvilken han red in till Jerusalem, när han kom från Betania. En kristen författare i I2:te århundradet omtalar, att i Betfage fans ett kapell. »Inne i kapellet, säger han, ligger en stor sten, på hvilken Herren steg, när han satte sig upp på åsnan.» Ar 1877 fann en bonde på nu angifna plats en242

stor sten under jorden. Den var ungefär i V2 meter lång samt lika-bred och hög. På dess fyra sidor voro målningar, framställande lärjungarna, som hemta åsnan, Lazarus' uppväckelse o. s. v. Antagligen' är det samma sten. 1 tolfte århundradet ansåg man alltså, att Betfage' legat här. Och det är ju alls icke otroligt. Ordet Betfage betyder »fikonhus», hvilket namn låter förstå, att byn varit omgifven af fikonplanteringar. Kanske var det här Herren bannade det fikonträd, på hvilket han förgäfves sökte frukt (Matt. 21: 19).

Sannolikt vandrade vi nu samma väg, som Jesus så många gånger hade vandrat mellan Betania och Jerusalem, och hvilken han nog äfven red den bekanta palmsöndagen. Somliga författare tro, att han tog vägen söder om Oljoberget, ungefär der landsvägen nu går.. Men det finnes ingen anledning att tänka, att han gjort en sådan-krok, då vägen rätt upp öfver berget alls icke är brantare, än att man mycket bra kan gå eller rida fram der. Vi antaga alltså på goda skäl, att vi här vandra i vår frälsares fotspår. Gud gifve, att: vi alltid kunde göra det i andlig mening! Det är vägen till lifvet. På faren stig är ingen död, säger ordspråket. Och aldrig går man säkrare, än när man vandrar i fotspåren efter honom, som alltid gjorde det, som behagade fadren.

Komna upp öfver bergets topp hade vi åter den förr omtalade-utsigten öfver Jerusalem. Var helsad, heliga stad, du Guds stad, profeternas och Kristi mörderska, som med alla dina fasansfulla brott icke har kunnat hindra, att hvarje främling måste känna en helig vördnad, när han ser dig! Dina missgerningar hafva icke kunnat utplåna den prägel af helighet, som dina mördade tryckt på dig.

Vi vandra förbi gråtoplatsen, der Jesus grät öfver Jerusalem. O, må de tårarna snart beveka Israels folk och Jerusalem till en sann omvändelse! Vi gå förbi Getsemane. O, du underbara plats, der Guds enfödde son en gång under bön och tårar låg och kämpade med verldens furste, så att han af ångest svettades blod! Helige Ande, tryck den bilden djupt in i mitt hjerta! Vi gå vidare öfver Kidrondalen upp mot Stefansporten. Det är samma väg, som Jesus.i den heliga grafven. — på golgata.

vandrade ut ur staden, och samma väg, som han sedan af fienderna leddes bunden dit tillbaka den sista natten före sin död.

Vi hade vid återkomsten till Jerusalem ännu ett stycke kvar af dagen. Det begagnade vi till att besöka den heliga grafvens kyrka. Vi stannade utanför grafkapellet. Det är den lilla byggnad i den stora kyrkan, som finnes afbildad på sid. 401. Skulle vi gå dit in? Ja, vi stodo tvekande. Vi hade ju varit der. Men det drog, det drog uti oss. En

besynnerlig känsla — hvadan var hon? Och huru det nu kom sig, är svårt att säga; men om en stund lågo vi begge två på knä der inne vid grafnischen (se sid. 405). Kan det vara möjligt, att vi verkligen lågo nedböjda just på den plats, der lifvets furste, Guds enfödde son, legat död för våra synder? Ja, jag tror det, och jag undrar nu efteråt på, att jag icke kände mig alldeles uppryckt intill tredje himmelen, då jag låg der.

Från grafkapellet gingo vi upp på Golgata. Der stodo vi och 'betraktade en stund. Har det alltså stått här det kors, på hvilket menniskans son burit upp våra synder i sin kropp, såsom aposteln Petrus säger? Var det här, han hängde på förbannelsens trä, Guds lam, hvars blod renar från all synd? Var det här, han bad för öfver-trädarna? Var det här, han talade till den botfärdige röfvaren: »I •dag skall du vara med mig i paradis»? Var det här, han ropade det välsignade ordet: »Det är fullkomnadt»? Ja, det var sannolikt här. Jag' tror, att det var här. Der under altaret, som läsaren sett afbildadt på sid. 393, pläga pilgrimer krypa in och bedja. Jag har nämt derom förut. »Men det är väl bara katoliker, som göra så?» frågar du. Ja, i allmänhet. Men den här aftonen såg 'man två svenska luteraner inkrupna på knä der. Och ingen mer än Gud och de sjelfva misste, hvad de hette.
FEMTIOÅTTONDE KAPITLET.

Vandring genom Kidrons och Hinnoms dalar.

iden flyger; det är omöjligt att hejda den. Vi äro ju nu redan i november. Det kunde vi dock icke känna på luften eller temperaturen, som var mycket varm, varmare är> den är hemma hos oss midt i högsommaren.

Vi hade bestämt att använda den nya dagen — det var fredagen den 2 november 1894 — till att vandra genom Kidrons och Hinnoms dalar. Den förra löper längs Jerusalems östra sida, den senare längs dess södra och vestra. Litet söder om staden stöta de tillsammans och gå sedan i riktning mot öster eller sydost.

Vi gingo alltså ut genom Stefansporten. Strax man kommer utom densamma, har man vid Jerusalems mur en stor muhammedansk begrafningsplats. Läsaren kan å teckningen sid. 457 se de talrika grafstenarna. Såsom jag redan förut nämt, hålla nämligen muhammedanerna tempelplatsen i Jerusalem för att vara jordens heligaste plats näst Mekka, och de rättrogna vilja derför gerna blifva begrafna i dess närhet.

Midt emot på andra sidan Kidrondalen sträcker sig längs foten af Oljoberget en judisk begrafningsplats med en stor mängd grafvar. Det är bokstafligen sten vid sten. De fromma judarna vänta nämligen, att Messias skall hålla dom här, när han kommer. Då skola de stå upp till hans möte och gå in med honom i hans rike. Dekidrondalen. — absaloms graf.

503

vilja derför gerna blifva begrafna här för att vara så nära till hands som möjligt, när han kommer.

Kidrondalen, som af inbyggarna kallas för Mariadalen, är ganska vacker. En bild från densamma kan läsaren se på sid. 493. Dalen kallas äfven af den judiska traditionen Josafats dal. Detta torde bero på en missuppfattning af Joel 3: 2, der med Josafats dal sannolikt menas Tekoa dal, omkr. 15 kilometer sydost från Jerusalem, der konung Josafat vann en stor seger öfver sina fiender (2 Kron. 20: 26). Emellertid betyder namnet Josafat: »Herren dömer», och i sammanhang dermed står väl den nu nämda sägnen, att Herren skall hålla verldsdomen i Josafats (d. v. s. Kidrons) dal. Denna legend är mycket gammal och härstammar säkert från den förkristliga tiden. Både de kristna och muhammedanerna hafva erhållit den ifrån judarna. Men då Kidrons dal är för trång för en sådan händelse som verldsdomen, så har denna svårighet blifvit afhjelpt genom en annan legend, som säger, att bergen på ömse sidor om Kidrondalen skola vid de dödas uppståndelse skilja sig åt för att lemna rum åt den stora mängd menniskor, som då skola samlas der.

I gamla tider flöt i dalens botten en bäck om vintrarna, men numera är den alltid torr. Den gamla dalbotten gick närmare tempelmuren och låg flere meter — ja vid tempelplatsens sydöstra hörn ända till tolf meter — djupare än den nuvarande. Så mycket grus har vid de förödelser, som öfvergått Jerusalem, hopats i dalen.

Sedan vi passerat den nyss nämda judiska grafplatsen vid Oljoberget, der den ena stenen är temligen lik den andra och ingen mer än Gud känner namnen, kommo vi till trenne större grafvar, som hafva en viss

märkvärdighet. Den första kallas Absaloms graf. Den finnes afbildad på sid. 497. Dess nedre del består af ett enda stycke, uthugget ur berget, der det står, 6 meter i fyrkant och 672 meter högt. Det är på tre sidor skildt från klippan genom en uthuggen gång, som är ungefär 27* meter bred. Ofvanpå detsamma är en fyrkantig öfverbyggnad uppförd af stora stenar och deruppå ett rundt, afsmalnande torn, såsom teckningen visar. Det hela är ungefär 15 meter högt. Dess inre är urholkadt till ett fyrkantigt rum, hvars sidor=504

äro 2 V, meter breda. Den norra och östra väggen hafva aflånga nischer för att mottaga lik. I 2 Sam. 18: 18 berättas: »Absalom hade, medan han ännu lefde, låtit uppresa åt sig en stod, som står i konungsdalen. Den stöden hade han uppkallat efter sitt namn, och den heter ännu i dag Absaloms vård.» Den judiske historieskrifvaren Josefus talar ock om samma stod. Men om der menas det grafmonument, som nu kallas Absaloms graf, det kan vara tvifvel underkastadt, allra-

Jakobs oeh Sakarias' grafvar (se sid. 505).

helst som Josefus säger, att stöden var af marmor. Emellertid hålla gudarna traditionen för att vara sann, och knappt någon jude går förbi monumentet utan att spotta eller kasta en sten åt detsamma. Det göra de för att uttrycka sitt förakt för den olydige och upproriske sonen. Också ett sätt att i den uppväxande ungdomen inplanta lydnad och vördnad för föräldramyndigheten!

Ett litet stycke bakom Absalomsmonumentet ligger en grafkam-mare, som kallas Josafats graf. Den är inhuggen i Oljoberget, såjosafats graf. — jakobs graf.

att endast ingången ligger i dagen. Hvem som menas med denne Josafat, känner man icke alls. Konungen med detta namn kan det icke vara, ty han blef begrafven i Davids stad (1 Kon. 22: 51). Troligen har grafven fått sitt namn deraf, att dalen kallats Josafats dal. Ingången är numera stängd af grus. Det inre lär bestå af flere kamrar. Väggarna visa spår af rappning och freskomålningar. Sannolikt har rummet en gång begagnats såsom ett kristligt kapell.

Dammen Siloam (se sid. 507).

Några steg söder om Absaloms graf ligger den s, k. Jakobs graf. Läsaren kan se en bild af densamma på sid. 504. Man kommer in i en kammare, som är öppen åt Kidrondalen, och hvars tak uppbäres af tvenne pelare, som äro 2 V4 m. höga. Der innanför äro andra kamrar med grafplatser. Enligt en gammal sägen skall Jakob, Herrens broder, efter Jesu tillfångatagande här hafva hållit sig gömd ända till hans uppståndelse. Sedan skall han ock ha blifvit begrafven=506

här. En inskription, som man funnit på en vägg derinne, tyckes dock antyda, att grafven tillhört medlemmar af slägten Hesir, som var en af de 24 prestslägterna i Israel (1 Kon. 24: 15). En medlem af denna slägt nämnes i Neh. 10: 20. Sannolikt daterar sig grafmonu-mentet från tiden omkring 300 år f. Kr.

Alldeles intill Jakobs graf ligger ett monument, som upptill har formen af en pyramid och kallas Sakarias' graf. Namnet tyder på profeten Sakarias, som här skall hafva funnit sin sista hvilostad, sedan han blifvit stenad på tempelplatsen mellan templet och brännoffersaltaret (Matt. 23: 35). Monumentet är helt och hållet hugget ur klippan i ett enda stycke. Det är 9 m. högt och 5 V5 m. i kvadrat. Ingen ingång finnes på detsamma, hvilket antyder, att det icke är ihåligt. Möjligen hänsyftade frälsaren på detta, när han sade: »Ve eder, skriftlärare och fariseer, I skrymtare, att I uppbyggen profeternas grafvar, men edra fäder dråpo dem.» (Matt. 23: 29, Luk. 11: 47).

Från dessa grafvar vandra vi vidare söderut. Till venster hafva vi då byn Siloam. Den ligger på sluttningen af Förargelsernas berg och består af ungefär 80 hus, delvis inhuggna i klippan, allesammans mycket eländiga. I

bergväggen finnes dessutom en mängd hålor, som fordom utgjort judiska grafvar, men som nu begagnas till bostäder eller stall. Längs igenom byn går en smal gata. Invånarna lära vara mycket fanatiska muhammedaner, så att det icke är utan fara att gå igenom deras by. Vi försökte det icke heller.

Från dalens östra sida gå vi nu öfver till den vestra. Midt emot norra änden af byn Siloam träda vi ned uti en mycket märkvärdig källa, som kallas Mariakällan. Namnet har uppkommit af en gammal legend, enligt hvilken jungfru Maria skall hafva hemtat vatten ur denna källa samt här tvättat Jesusbarnets lindekläder. Vi stiga först utför en bred stentrappa med 16 trappsteg och komma då till en jemn plats. Från denna leder vidare en trappa på 14 trappsteg ned till sjelfva källan, hvars bäcken är ganska litet, icke mer än 31/2 m. långt och i1/j m. bredt. Källan är märkvärdig i det afseende, att vattnet i henne strömmar fram periodvis: under regntiden tre till fem gånger om dagen, under sommaren två och under hösten blott ensakarias' graf. — mariakällan. — siloam. 507

gång om dagen. Detta påminner om den beskrifning af dammen Betesda, som vi läsa i Joh. 5.

Från Mariakällan löper en kanal söderut tvärt genom berget till dammen Siloam. Denna kanal är ett högst märkvärdigt arbete. Dess längd är 533 m., under det att det raka afståndet icke är mer än 335 m. Den går således i många krökningar. Att åstadkomma ett sådant arbete genom hårda berget med endast mejsel och hacka, utan något sprängämne, måste hafva varit förenadt med oerhörda svårigheter. År 1880 upptäcktes i kanalens nedre ände en hebreisk inskrift, den äldsta man känner. Den innehåller en kort berättelse öfver fullbordandet af den långa kanalen. Enligt densamma har arbetet skett samtidigt från både norr och söder. Man har ock vid närmare undersökningar ungefär midt i kanalen träffat på den punkt, der ar-betarena vid dess fulländning mötte hvarandra. De många kröknin-garna och ojemnheterna i kanalen hafva naturligtvis berott derpå, att man saknat förmåga att göra nödiga beräkningar. Då efter all sannolikhet Mariakällan är det gammaltestamentliga »öfre Gihon», så måste kanalen vara den vattenledning, som konung Hiskia enligt 2 Krön. 32: 30 lät utföra omkr. år 700 f. Kr.

Sedan vi kommit upp ur Mariakällan, vandrade vi vidare nedåt dalen till dammen Siloam. Denna är 16 m. lång och ungefär 6 m. bred. En bild af densamma, sådan den nu är, finner läsaren på sid. 505. På 600-talet stod en badinrättning öfver den samma och i i2:te århundradet en klosterbyggnad. Nu äro dammens murar instörtade och marken betäckt med grus. Dess vatten har en saltaktig och obehaglig smak.

Siloamdammen omtalas både i gamla och i nya testamentet. I Joh. 9 kap. berättas om en blindfödd man, som Herren botade på det sättet, att han spottade på marken, gjorde en deg deraf, smorde på den blindes ögon och sade till honom: »Gå bort och två dig i dammen Siloam.» Och han gick bort och tvådde sig och kom tillbaka seende, hvilket väckte stor förundran hos folket och lika stor villrådighet hos rådet. De goda rådsherrarna försökte att öfvertyga den botade mannen, att Jesus icke var något annat än en syndare. Men=508

han svarade ganska förståndigt: »Om han är en syndare, vet jag icke; men ett vet jag, att jag var blind, och nu ser jag.» Och det var ett argument, som de icke kunde vederlägga.

I Luk. 13: 4 säger Frälsaren: »De aderton, som tornet i Siloam föll uppå och dödade dem, menen I, att dessa voro brottslingar framför alla dem, som bo i Jerusalem?» Dessa ord tyda på en olyckshändelse, som för öfrigt är obekant. Sannolikt var det ett torn på den gamla stadsmuren vid Siloamdammen, som hade instörtat. Enligt hvad Josefus berättar, byggde Pilatus en vattenledning till Jerusalem. Det är icke omöjligt, att tornets instörtande föranleddes af gräfningar, -som gjordes för denna vattenledning.

I närheten af Siloamdammen står ett gammalt mullbärsträd, som man omgifvit med en stenhop för att skydda det samma. Här skall enligt sägnen profeten Esaias hafva blifvit söndersågad inför konung Manasses ögon. Vi togo några blad af trädet.

Efter en stund fortsatte vi vår väg vidare utför dalen, tills vi kommo till den punkt, der Josafats- och Hinnomsdalarna stöta tillsammans. Ett stycke der nedanför ligger den s. k. Jobsbrunnen. Den är murad och är 38 m. djup. Vattenståndet är mycket olika. Under regntiden händer det, att vattnet flödar öfver. Detta anses förebåda

ett godt år och verkar derför hos folket stor glädje, hvilken gifver sig uttryck i festliga upptåg. Nästan aldrig torkar brunnen ut. Dess vatten är ganska godt. Sannolikt är det denna brunn, som i Jos. 15: 7 omtalas under namnet källan Rogel, som låg på gränsen mellan Juda och Benjamins stammar. Att den fått namnet Jobsbrunnen, beror på en gammal muhammedansk sägen. Enligt denna har brunnen uppkommit på det sätt, att Gud befallde Job att stampa med sin fot i jorden. Han gjorde det, och strax började vatten att kvälla fram. Vid brunnen arbeta ständigt flere personer, de flesta från byn Siloam, för att taga upp vatten. Det sker medelst ämbar af läder. Vattnet fylles på lädersäckar, hvilka sedan bäras eller föras på åsnerygg till Jerusalem, der vattnet säljes.

Från Jobs källa gingo vi ett litet stycke vidare åt söder, eller .rättare sagdt sydost, följande dalen. Emellertid tordes vi icke gåjobsbrunnen. — onda rådets berg. 509-

långt, emedan man lätt riskerar att blifva öfverfallen och plundrad*. Vi vände derför om för att vandra upp genom Hinnomsdalen. En bild af denna vackra dal kan läsaren se på planschen n:o XIII. Då man färdas uppför densamma, har man till höger Jerusalem, till venster det s. k. Onda Rådets berg. Detta senare har fått sitt namn af en gammal legend, som förmäler, att öfverstepresten Kaifas här haft ett hus, och att det var i detta, som rådets medlemmar öfverlade och beslöto att, om möjligt, gripa och döda Jesus. Denna sägen är dock icke synnerligen gammal. Man spårar den icke längre tillbaka än i i4:de århundradet. Af större intresse är då en annan, vida äldre tradition, nämligen att man här på detta berg har det bibliska Akeldama eller blodsåkern (Ap. G. i: 19).

Vi känna Judas Iskariots historia. Han bar den gemensamma kassan, och satan frestade honom att för egen del taga något derur. Han tvekade nog i början men vek slutligen. Kanske var det någon skuld, han ville betala, eller någon vän han ville hjelpa. Hans hjerta bultade häftigt, och hans hand darrade, derpå kan man vara viss. Han gjorde också de allvarligaste föresatser att aldrig mer taga något samt att, så snart som möjligt, lägga tillbaka, hvad han nu tog. Men det gick en vecka. Ingen märkte något, ingen sade något. Judas oro lade sig. Nu kom ett nytt behof. Åter infann sig frestaren. Judas lyssnade. Han rörde handen. Han stal. Och handen darrade mindre, och hjertat bultade mindre än förra gången. Nu var han i den ondes våld, och så fördes han alltjemt utför — utför — utför, tills han kunde gå bort till öfverstepresterna och med dem öfverenskomma, huru mycket de skulle betala honom, om han förrådde-Jesus åt dem. Trettio silfverpenningar — omkring 75 kronor — blef priset. Han tänkte dock säkert, att intet ondt skulle vederfaras-Jesus. Nu såsom många gånger förr skulle nog Herren veta att rädda sig ur deras händer. Och så skulle Judas kunna lägga de 30 silverpenningarna i den gemensamma kassan! Allt var nog väl uträknadt. Men snart vände sig bladet.

Evangelisten Matteus berättar, att när Judas Iskariot såg, att Jesus var dömd, greps han af förtviflan. Han kastade ifrån sig in i templet:5io

FEMTIOÅTTONDE KAPITLET.

de 30 silfverpenningarna, som nu likt eld brände hans samvete, samt gick bort och hängde sig. Öfverstepresterna, som sannolikt tagit penningarna ur offerkistan — ty för ett så heligt ändamål kunde de ju mycket väl använda heliga pengar! — ville dock icke lägga dem tillbaka i offerkistan, emedan de voro blods värde. Efter en stunds öfverläggning beslöto de att för dem inköpa en plats till begrafning för främlingar, d. v. s. för främmande judar och proselyter, som dogo i Jerusalem (Matt. 27: 3 följ.). Detta gaf upphof till namnet Akel-dama. Mycket sannolikt är det ock, att man just här har att söka den platsen. Berget är nämligen alldeles fullt af större och mindre grafhålor, hvilka dels äro inhuggna i bergväggen dels nedhuggna i klippan. En bild från Akeldama kan läsaren se på sidan 496. En grekiskt-katolsk prest eller munk bodde på platsen i en liten, eländig koja. Vi besökte honom. Han mottog oss mycket vänligt och ville bjuda oss på bränvin, hvilket vi dock betackade oss för. Deremot var det af stort intresse att klifva ned i åtskilliga grafkamrar.

Bergväggen ned mot Kidrons dal är mycket brant, och aldrig har Judas förskräckliga slut trädt så lifligt för mina ögon, som när jag stod på bergets kam och skådade ned i dalen. En gammal legend förmäler nämligen, att det ock var här uppe på berget, som Judas hängde sig. Enligt aposteln Petri ord i Ap. G. 1: 18 har Judas fallit framstupa ned samt i fallet remnat, så att hans inelfvor gifvit sig ut. Sammanställa vi den ena berättelsen med den andra, så få vi följande sannolika bild af förloppet. Sedan Judas kastat penningarna i templet, rusade han

förtviflad ned från tempelberget, öfver Hinnomsdalen och uppför den branta bergväggen midt emot, der han hängde sig. Men af någon anledning brast antingen det rep, med hvilket han hängt sig, eller den trädgren, i hvilken han hade fäst repet, så att han föll ned. Hans kropp ramlade då utför bergväggen och uppskars af någon hvass sten. När han kom till dalens botten, gåfvo inelfvorna sig ut. Hvilken förskräcklig bild af en affallen lärjunges slut! 1 hela bibeln fins ingen allvarligare varning för affall än denna.

Vi stego ned från Akeldama och fortsatte vår vandring uppför Hinnomsdalen. Ursprungligen hette denna dal Hinnoms barns dal. Iakeldama. — gobats skola.

dess nedre ände låg Tofet, det ställe, der folket under affallets tid offrade barn åt afguden Moloch. Ja, konung Ahas och Manasse offrade t. o. m. sina egna söner (2 Kon. 21: 6, 2 Krön. 28: 3). Den fromme och nitälskande konung Josia lät sedan orena platsen, på det den aldrig mer skulle kunna begagnas till offerplats. I nya testamentet kallas den Gehenna. Dit fördes all orenlighet och alla döda djur ifrån Jerusalem för att förbrännas. I Gehenna brann således en ständig eld. Till följd deraf betraktades platsen såsom en bild af helvetet. I Frälsarens tal användes denna bild flere gånger.

Om läsaren slår upp planschen XIII kan han se, huru vägen upp genom dalen går. Det hus, som synes längst till venster, är ett engelskt ögonsjukhus. Den väg, som passerar der förbi åt venster, d. v. s. söder ut, är vägen till Betlehem. Ungefär midt på planschen i öfre delen af dalen synes en lång hvit byggnad. Det är en stiftelse af den engelske juden Moses Montefiore, som bygt detta hus för fattiga, judiska familjer, som der få bo fritt. På höjden till höger derom, nära väderkvarnen, synes ett stort hus med platt tak. Det är den engelske biskopen Gobats rikt välsignade missionsskola.

Denne Gobat har inlagt mycket stora förtjenster om den kristna missionen i Palestina. Gud välsignade också rikligen hans verksamhet och bevarade honom mången gång på ett underbart sätt för de faror, som hotade honom. Ett uppbyggligt exempel derpå må jag här omtala. Gobat fick en gång bud från en druserhöfding på Antilibanon att komma dit upp, emedan han och hans by ville öfvergå till kristendomen. Till sin stora ledsnad kunde Gobat icke efterkomma denna uppmaning, emedan han just då blef tvungen att göra en resa till England. När han kommit tillbaka, fick han åter bud från höfdingen, och nu gjorde han sig i ordning att fara. Han skaffade sig en vägvisare och begaf sig åstad. Men när han kommit upp ett stycke på Antilibanon, låg en hyena tvärs öfver gångstigen. Den vidskeplige vägvisaren förklarade, att han icke kunde gå vidare, ty man hade endast olycka att vänta på den väg, der en hyena låg. Gobat måste då med sorg i hjertat vända tillbaka. Kort tid derefter infann sig druserhöfdingen hos honom och sade: »Ni måste i sanning=

vara en Guds man! Jag har skickat bud efter eder, föregifvande, att jag ville blifva kristen; men min afsikt har varit att döda er. Nu ser jag, att Gud är med er, eftersom han så underbart har bevarat er».

Judar i Jerusalem (se kap. 59).

Vi vandrade nu åt höger, förbi Montefiores stiftelse och Gobats missionsskola. Vår väg förde oss tillbaka till Jaffaporten. tTrötta och hungriga kommo vi hem till vårt herberge till middagen efter den mycket mödosamma men högst intressanta vandringen. FEMTIONIONDE KAPITLET.

Vid gråtomuren. — Tempelmuren.

edan vi ätit middag, hade vi väl behöft hvila för den återstående delen af dagen, men här var ingen tid att förlora; och så vidt krafterna räckte till, måste vi begagna dem för att hinna se och lära känna så mycket som möjligt af den minnesrika staden. Dessutom var det i dag fredag. På denna dag samlas judarna i Jerusalem vid den s. k. gråtomuren för att gråta öfver templets och Jerusalems förstöring. Alla resande, som besöka Jerusalem, måste naturligtvis, om de annars äro i staden öfver en fredag, besöka denna märkvärdiga plats. En bild af densamma ser läsaren på planschen n:o XV. Det är en lefvande och sann tafla: just så der går det till. Bland alla teckningar, jag

sett öfver gråtoplatsen, är ingen så trogen som denna. Gråtomuren är en del af den gamla muren omkring tempelplatsen, sannolikt en rest af den salomoniska. Såsom synes, äro dess stenar mycket stora. I norra delen af densamma finnes en sten, som är 5 meter lång, i den sydliga änden en, som är 4 meter, och det är sannerligen inga småsaker.

För att komma till gråtomuren måste man gå genom den sämsta delen af Jerusalem. Den är bebodd dels af judar, dels af mu-

hammedaner från Afrika. Gatorna äro trånga, krokiga, ytterst smutsiga och illaluktande. Husen äro förfärligt eländiga. Utan en vägvisare vore det omöjligt att genom dessa återvändsgränder hitta fram. Men nu hade vi till ledare vår vän husfadern i Johanniterhospitset, och bättre kunde vi icke få.

När vi kommo dit, var klockan ungefär fyra. Det är vid denna tid judarnas klagolåt begynner. Rätt många voro samlade då, men flere kommo till. Somliga voro klädda i dyrbara sidenkläder, andra nästan i trasor. Det var en i högsta grad brokig samling, som trängdes på den långa, smala platsen. Från huru lång tid tillbaka judarna haft den seden att samlas här till gråt och klagan, vet man icke; men sannolikt har det varit sedan många århundraden. Det gjorde ett gripande intryck att se dem här, gamla och unga, män och kvinnor, i synnerhet kvinnor, stående der vid muren, gråtande, snyftande, ja, stundom utstötande höga rop, bultande pannan mot de hårda stenarna och kyssande dem under heta tårar. 1 fogningarna mellan stenarna ser man öfverallt små lappar af kläder, som de besökande ha stuckit in der till en åminnelse. Ack, att Israel hade mottagit frälsaren, när han en gång kom! Då hade det arma folket icke behöft klaga och jämra Jjjg, såsom det nu gör. Sedan han gått bort, är det för sent för dem att ropa, att han måtte komma. Nu går i fullbordan, hvad Herren sjelf sagt: Jag går bort, och Iskolen söka mig men icke finna mig. En förskräcklig dom! Emellertid är denna samling vid gråtomuren ett märkligt bevis på den tillit till profetiorna, som utmärker den gammal-troende judendomen.

Många af de församlade judiska männen, ja nästan allesamman, voro försedda med hebreiska bönböcker, ur hvilka de läste, dels tyst för sig sjelfva, dels högljudt under instämmande af andra. Ibland var det en gammal man, som läste högt strof efter strof, hvarvid de andra föllo in. På ett ställe var det en pojke om 10 eller ii år, som läste högt, och efter hvarje strof föllo de gamla in med några ord i ytterst klagande och jämmerlig ton. Vi kunde icke förstå, hvad de läste, men jag har sett uppgifvet, att det skall vara följande litania:vid gråtomuren.

Föreläsaren säger: »För platsens skull, som ligger öde», och folket faller in: »Sitta vi ensamma och gråta.» Föreläsaren fortsätter: »För platsens skull, som är förstörd, för murarnas skull, som äro förstörda, för vår herrlighets skull, som är sin kos, för våra stora mäns skull, som äro nederslagna, för de dyrbara stenarnas skull, som äro förbrända, för presternas skull, som hafva stapplat, för våra konungars skull, som hafva föraktat honom»—och efter hvarje sådan strof falla de omkringstående in med de orden: »Sitta vi ensamma och gråta.» Ja, och ingen torkar af deras tårar.

En annan litania lyder sålunda: Föreläsaren ropar: »Vi bedja dig, förbarma dig öfver Zion!» och de kringstående svara: »Samla Jerusalems barn!» Föreläsaren fortsätter: »Skynda, skynda, Zions frälsare!» och folket säger: »Tala till Jerusalems hjerta!» Föreläsaren: »Skönhet och majestät må omgifva Zion;» folket: »Trösta dem, som sörja öfver Jerusalem!» Föreläsaren: »Må frid och hugnad vända åter till Zion;» folket: »Och telningen af Jesses stam spira upp i Jerusalem!» Telningen af Jesses stam är Messias (Es. 11: 1).

Det var uppenbart, att hos många af de församlade var allt detta allenast munväder, ett ömkligt pladder af det slag, hvarom Herren säger genom profeten: »Haf dina visors buller bort, ty jag orkar icke höra dem.» Men å andra sidan var det alldeles klart, att många menade det uppriktigt och verkligen kände en djup sorg i sina hjertan. Icke är det underligt, att aposteln Paulus hade en idkelig pina i sitt hjerta, när han tänkte på dessa efter sitt sätt fromma judar, som foro efter rättfärdigheten, som hade nit om Gud, men som foro vilse. O, huru älskade

han dem icke!

På sidan 512 ser läsaren porträtt af trenne judar i Jerusalem. Den mellersta af dem är en spansk jude. Jag träffade honom, och vi kommo i samspråk med hvarandra på gråtoplatsen. Han talade hjelpligt tyska, så att vi obehindradt kunde meddela oss med hvarandra. Och han hade fullt allvar — det lider intet tvifvel. Messias skall komma, han skall befria sitt folk och återställa Jerusalem, han skall upprätta Israels rike — allt detta var mannen lika viss på, som någon menniska kan vara viss, att två gånger tre är sex. Men att5

Messias allaredan var kommen och blifvit af sitt folk förkastad, derom ville han ingenting veta. Under samtalet kom han till min stora för-

Syclvestra hörnet af tempelmuren (se sid. 517).

våning att nämna, att han aldrig varit uppe på tempelplatsen. Jag frågade naturligtvis hvarför: »Är det eder icke tillåtet att gå dit upp?» — »Jo», svarade han, »nu mera är det tillåtet, men ingen gudfruktig jude kan gå dit upp, ty vi veta icke, hvar templet harTEMPELMUREN.

legat, och derför kunde det hända, att vi komme att trampa med vår fot på den plats, der det allra heligaste stått. Och det är icke tillåtet för någon annan än öfverstepresten; men någon sådan finnes icke.» — Jag må säga, att det rörde mitt hjerta mycket djupt att höra sådana ord af den gamle allvarlige mannen. Gud löse Israel af all dess nöd, Gud tage bort täckelset, som hänger för deras ögon, när de läsa gamla testamentet! O, när skall detta arma folk få sina ögon öppna till att lära känna honom, som kom i Herrens namn, Israels konung!

När vi gingo från gråtoplatsen, förde vår ledsagare oss till det sydvestra hörnet af tempelmuren för att visa oss de väldiga stenar, af hvilka muren är bygd. En sten är 8 meter lång och nära en meter hög. En annan 8V, meter lång. Läsaren kan se en bild deraf på sidan 516. Ungefäi 12 meter från hörnet ligger den förr omtalade Robinsonbågen. Den har en bredd af 151/a meter och består af stenar, som äro 6—8 meter långa. Hvilket storartadt byggnadsverk såväl muren som den omnämda bågen varit, skall man förstå, när man får veta, att gräfningar hafva ådagalagt, att tempelmurens klippgrund i sydvestra hörnet ligger 18 meter eller omkring 60 fot under den nuvarande jordytan. Såsom jag förut berättat, hafva nämligen till följd af de många förstöringar, som Jerusalem undergått, stora lager af grus samlat sig öfverallt, så att jordens yta för närvarande är mycket högre, än den var på Kristi tid. Särskildt är detta förhållandet närmast omkring tempelplatsens murar. Ett stycke från den södra tempelmurens vestra ända är gruslagret nära 30 meter djupt. I dess östra ända likaså. Det största djupet har dock anträffats ett stycke norr om den gyllene porten, der det uppgår till nära 40 meter. Murarna äro ännu ståtliga, men man kan lätt föreställa sig, huru ofantligt mycket ståtligare de skulle vara, om man kunde få bort de nuvarande gruslagren. Huru mycket ståtligare skulle t. ex. icke den gyllene porten taga sig ut, mot hvad den nu gör, då gruslagren stiga ända till 10 meter högt upp på densamma.

I sammanhang härmed må något nämnas med anledning af frälsarens ord om templets förstöring: Här skall icke lemnas sten på5

sten, som icke skall nedbrytas (Marc. 24: 2). Dessa ord syfta, såsom v. i visar, på helgedomens byggnader. Och på dem ha de gått i alldeles bokstaflig uppfyllelse. Deremot gällde de icke den mur, som omgaf tempelplatsen. Och af den finnas stora lemningar kvar, der sten ännu ligger på sten, alldeles såsom på Kristi tid. Ett stycke deraf visar just den nyss nämda teckningen.

Det led redan långt på aftonen, när vi från gråtoplatsen kommo tillbaka till vårt herberge. Hvad vi der borta sett och erfarit, hade uppfyllt oss med tack och lof för det evangelium, vi hafva, och genom hvilket vi veta, att Israels och verldens frälsare redan är kommen, så att vi icke behöfva i förtviflan jämra oss och gråta, såsom vi hade sett det arma judafolket göra. Låt det gamla Jerusalem falla! Vi hafva ett nytt, ett himmelskt Jerusalem att vänta, när

Herren kommer, han som blef af Israel förkastad, Guds och Marias son, verldens frälsare, högtlofvad evinnerligen. Amen. SEXTIONDE KAPITLET.

Till Hebron.

n af Palestinas mest intressanta städer är Hebron, och naturligtvis måste vi göra ett besök der. Det ligger vid pass 25 kilometer söder om Jerusalem. Som jag förut nämt, leder en mycket god, nyanlagd landsväg dit, så att man kan färdas i vagn. Det är den väg, som å planschen XIII synes leda rätt åt venster tvärs öfver öfre delen af Hinnoms dal.

På kvällen den 2 november voro vi vid Jaffaporten för att beställa en vagn till följande morgon. Vi sökte bland vagnarna der, men alla voro de endast gamla ruckel. Till slut måste vi dock bestämma oss för en. Det var den bästa. I den hade framlidne tyske kejsar Fredrik åkt, då han som kronprins var i Jerusalem. Och det kunde ju vara godt nog för oss. Men icke ville jag sitta i den på en färd genom Stockholm, fastän jag i allmänhet icke är rädd för att bli begapad af menniskor. Alltså: den vagnen skulle vi ha; och tre hästar skulle draga den. Kungligt skulle det vara. Om priset kommo vi öfverens efter åtskilliga prutningar förstås. Vagnens egare var tysk. Och ingen väntar att få så högt pris, som han i förstone begär. Skulle man icke pruta och i nödfall en smula gräla, så blefve man ansedd som en dummerjöns.

Vi bröto upp tidigt följande morgon, det var lördagen den j november 1894. När vj kommo till Jaffaporten, spändes vagnen ge-520

SEXTIOFÖRSTA KAPITLET.

nast för. Men i stället för att sätta dit tre hästar, satte egaren endast två. Jag protesterade och förklarade, att det öfverenskomna priset gällde tre hästar, och han måste alltså hemta en till. Så bar det af utför en lång, förfärligt dammig backe. Det var som att åka i mjöl. När vi färdats några minuter, kommo vi till den s. k. Sultansdammen. Den var det gamla Jerusalems största vattenreservoar, delvis gräfd, delvis huggen i klippan. Om dess storlek kan man göra sig en

Rakels graf (se sid. 523).

föreställning, när man hör, att den är 169 meter lång och 67 meter bred samt har ett djup af 10 à 13 meter. Numera lär den dock alltid vara vattenlös, hvilket väl beror derpå, att dess murar äro förfallna. Den kallas Sultansdammen derför, att den i i6:de århundradet blef reparerad af en sultan vid namn Soliman. I en senare tid visade man här den plats, der David i en olycklig stund skall hafva fått se Batseba. Hvem känner icke historien om denna sorgliga händelse? David förälskade sig i henne, lät hemta henne till sig samt sände bref till sin härhöfvidsman Joab, som låg ute i krig, att han skulle ställa så till, att hennes man Uria, som tjenade i kriget, skulle blifvasultansdammen.

521

dödad. Så fick allt ett ypperligt sken: Uria stupade och David hedrade den tappre soldatens minne genom att göra hans enka till drottning! 1 sanning: en nedrigare historia finnes knappt i bibeln. Men å andra sidan finnes väl knappt en skönare historia än berättelsen om profeten Natans frimodighet att bestraffa David — ack, hvilken hofpredikant! —- om Davids derpå följande djupa ånger och fullstän-

Haram i Hebron (se sid 526).

diga upprättelse samt Guds nåds öfverflödande rikedom, som utplånade hans synd. Den historien har räddat otaliga själar, som annars skulle hafva förtviflat för sina synders skull. Och hon skall äfven hädanefter förblifva en outtömlig källa till tröst för syndare, som äro i nöd öfver sitt elände, och i all synnerhet för kristna, som fallit och vilja komma upp igen. Ja, Gud vare lof för den historien!

Från Sultansdammen går vägen uppför, och vi passera nu det stora präktiga engelska sjukhus för ögonsjuka, som jag förr talat om. Det är det, som på planschen XIII synes der uppe längst till venster522

vid vägen. Ett stycke derifrån visar vår ledsagare oss på det träd, der enligt traditionen Judas Iskariot skall hafva hängt sig! Dess läge är utmärkt på teckningen på sid. 424. Det har grenar endast mot öster. På dess vestra sida, der Judas hängde sig, ha alla grenarna fallit af! Tänk, hvad man kan hitta på till själaspis för lättrogna pilgrimer och till löje för gycklare!

Till höger om vägen hafva vi jernvägsstationen och nära derintill en tysk koloni, som jag framdeles skall närmare tala om, emedan den är af icke ringa intresse.

Vi komma nu in på en högslätt, som troligen är den gamla slätten Refaim, genom hvilken gränsen mellan Juda och Benjamins områden gick (Jos. 15: 8). I 2 Sam. 5 berättas om tvenne segrar, som David här vann öfver filistéerna. Ett godt stycke till höger se vi den grekiske patriarkens sommarpalats. Det skall enligt en sägen stå på samma plats, der den gamle Simeon bodde, han som genom Andens tillskyndelse kom upp till templet just i samma stund, då Josef och Maria buro in Jesusbarnet der, samt tog barnet i sin famn och välsignade Gud och sade: »Nu gifver du din träl lös, Herre, enligt ditt ord, ty mina ögon hafva sett din frälsning (Luk. 2).

Men vi fortsätta vår väg. Efter en stund passera vi en brunn eller cistern. Vid denna, säger traditionen, fingo de vise männen från österlandet åter syn på den underbara stjerna, som ledde dem till det hus, der den nyfödde judakonungen fanns. Enligt en annan sägen skall jungfru Maria under sin färd till Jerusalem från Betlehem här hafva satt sig ned för att hvila. Vi lemna dessa sägner. Hvad som är visst, är emellertid, att vägen mellan Jerusalem, Betlehem och Hebron från urtid gått här fram. Här hafva Abraham, Isak och Jakob, David och Salomo färdats fram och tillbaka, här hafva Josef och Maria vandrat upp till Jerusalem. Denna väg följde de vise männen, då de lemnade Jerusalem efter att ha fått veta, att Kristus enligt profetian skulle födas i Betlehem.

Vid slutet af Refaimsslätten komma vi till Eliasklostret, som fått sitt namn efter en biskop, som bygt detsamma för några hundra år sedan. Det eges af de grekiska katolikerna, och de påstå, att det blif-

vit benämdt efter den gammaltestamentlige profeten Elias, som hvilat här under sin flykt undan Akab och Jesabel. Alldeles intill klostret vid vägen visas en brunn, ur hvilken Josef och Maria skola hafva druckit på sin färd från Betlehem till Jerusalem. Och den sägnen är alls icke osannolik. Hvarje vägfarande i dessa trakter dricker gerna en tår vatten på hvarje ställe, der han träffar på en källa. Källorna ligga ej för tätt, och den starka hettan gör, att man behöfver dricka ofta. De källor, som nu finnas, funnos säkert också på Kristi tid och långt derförut.

Från Elias kloster kommo vi efter en liten stund till Rakels graf. 1 stället för att beskrifva denna, skall jag hänvisa läsaren till teckningen på sid. 520. Den är bygd i likhet med andra muhammedanska helgedomar, som äro uppförda öfver framstående helgons hvilorum. Grafven hålles i helgd både af muhammedaner, kristna och judar. För närvarande innehafva judarna i Jerusalem nycklarna till densamma, och de vallfärda dit hvarje fredag. Beduiner från den kringliggande trakten begrafva gerna sina döda här, och derför är den omgifvande platsen full af små grafstenar.

I i Mos. 35: 19 berättas, att Rakel dog på vägen till Betlehem, när hon hade födt Benjamin, samt att hon blef begrafven på det ställe, der hon dött. Både den muhammedanska, den judiska och den kristna traditionen äro ense om, att man här har den nämda platsen. Fordom stod på densamma en pyramid af sten, sannolikt bestående af 12 stenar, efter antalet af Israels stammar. I femtonde århundradet blef det monument bygdt, som nu står der, om det ock sedan dess åtskilliga gånger blifvit repareradt.

Enligt i Sam. 10: 2 gick gränslinien mellan Juda och Benjamins stammar öfver Rakels graf. Med anledning deraf hafva somliga vetenskapsmän betviflat äktheten af den nu utpekade platsen samt menat, att Rakels graf vore att söka nordost om Jerusalem. Den enhälliga traditionen torde dock här vid lag böra tillerkännas vitsord.

Vi stannade en liten stund vid grafven: i sjelfva byggnaden sluppo vi icke in. Der lär icke heller finnas någonting af intresse att se. Här har hon alltså funnit sin hvüostad, Josefs ogh Benjamins

moder samt Kristi stammoder. Välkommen saliga dag, då de i Herren afsomnade skola stå upp!

Här vid Rakels graf delar sig nu landsvägen. Den venstra armen för till den närbelägna staden Betlehem, den högra går vidare söderut till Hebron, och den följde vi. Dervid passerade vi först en by eller stad vid namn Bet Djala. Den är ganska stor och har ungefär 4,000 invånare. De flesta äro grekiskt-katolska kristna, endast 160 eller 170 protestanter. Byn är omgifven af synnerligt vackra olivplanteringar och vingårdar. Här kan man riktigt se, hvad Palestinas jord förmår att bära, när man bara sköter henne. Hela bygden omkring Betlehem och Bet Djala ser ut såsom en enda sammanhängande präktig trädgård. Men så har man ock tagit vara på hvarje fläck.

Ungefär midt på vägen mellan Jerusalem och Hebron ligger ett kafé, ett i hög grad eländigt ruckel. Det ser ut som en förfallen vedbod. Här brukar man stanna en stund för att hvila sina hästar och dricka en kopp kaffe. Det gjorde också vi. Kafévärden såg ut ungefär som kaféet, smutsig och otreflig. Länge dröjde vi der icke, emedan vi skyndade att komma till Hebron. Efter en stund passerade vi en källa, som är kringbygd med vackra fyrkantiga stenar. Der står ett muhammedanskt bönehus. Förut har der stått en kristen kyrka. På kyrkofadern Eusebii tid visades denna källa såsom den plats, der diakonen Filippus hade döpt den etiopiske kamreraren, hvarom berättas i Ap. G. 8 kap. Sägnen är alls icke otrolig. Den gamla vägen mellan Jerusalem och Gaza har således gått här. Vi åka vidare. I en by, ej långt från vägen, synes en moské, som enligt traditionen skall vara bygd öfver profeten Jonas graf. Läsaren torde erinra sig, hvad jag på sidan 338 berättat om en annan plats, der Jonas lär vara begrafven. En annan judisk tradition låter derför profeten Gad ligga här. Han skall ju någonstädes ligga han också. Sägnen är naturligtvis utan allt intresse.

Vi komma nu till Hebron, en stad, som i det israelitiska folkets historia intagit ett mycket framstående rum. En gammal tradition förmäler t. o. m., att Adam både blifvit skapad och dött här.

Hebron är säkerligen den äldsta staden i Palestina. Josefus berättar, att den var bygd ungefär 2,300 år f. Kr., och det är icke otroligt. Den fanns till redan då, när Abraham invandrade till det Heliga landet från Mesopotsmien omkring år 2000 f. Kr. Abraham slog upp sina tält i Mamres eklund vid Hebron och byggde der ett altare åt Herren (1 Mos. 13: 18). Här var det han mottog de tre änglar, som omtalas i 1 Mos. 18: 1—8. Här föddes både Ismael och Isak, och här upprättade Gud omskärelsens förbund med Abraham. Här dog Sara, och Abraham köpte en håla vid Makpela med tillhörande mark till begrafningsplats åt henne (1 Mos. 23 kap.). Der blef han ock sjelf begrafven. Isak, Abrahams son, bodde äfven i Mamres eklund. Äfven dennes son Jakob synes hafva bosatt sig der, sedan han återkommit från Mesopotamien. På sin dödsbädd i Egypten sade Jakob till Josef, att han skulle begrafva honom i hålan på Makpelas mark. »Der hafva de begrafvit Abraham och Sara, der hafva de ock begrafvit Isak och Rebecka, och der har jag begrafvit Lea» (1 Mos. 49: 29 — 32). De tolf män, som Moses från öknen sände att bespeja landet, vände tillbaka öfver Hebron, och i Eskols-dalen vid Hebron skuro de af den väldiga drufklase, om hvilken Moses berättar i 4 Mos. 13: 22 — 24. Vid landets delning blef Hebron levit-stad och en af landets sex fristäder (Jos. 14: 6—15, 15: 13, 21: 11, 12, Dom. 1: 20). Konung Saul regerade i Hebron. Efter hans död drog David dit och blef af Israels stammar utkorad till konung. I Hebron regerade han sedan i år, hvarefter han flyttade konungasätet till Jerusalem. När Absalom gjorde uppror, samlade han folket i Hebron och lät utropa sig till konung.

Hebron är den högst belägna af alla Palestinas städer. Det ligger ungefär 920 meter öfver hafvet i en dalgång på Juda berg, vid pass 25 km. ifrån Jerusalem, ett litet stycke öster om det ställe, der det gammaltestamentliga Hebron låg. Den bygd, som omgifver staden, är mycket fruktbar och rik på källor. Hebrons vingårdar äro vida beryktade. Drufvorna ätas dels färska, dels torkade såsom russin; dels pressas de. Saften kokas, tills den blifvit mycket tjock. Ett slags frön blandas deri till en deg, som sedan bakas till tunna

kakor, hvilka blifva mycket hårda, men äro rätt välsmakande. Jag tog med mig en sådan kaka hem och gjorde

dermed tullherrarne i Sverige ej litet bryderi. Ingen visste, huru en sådan der tingest skulle förtullas. Och så fick den gå tullfri, hvilket jag hoppas icke vållat landets modernäring någon synnerlig skada.

Staden går för närvarande mycket framåt, och invånarnas antal uppgifves vara 18—20,000, deribland 15,000 judar. De kristnas antal är mycket ringa, kanske ett halft hundratal. Muhammedanerna i Hebron äro kända för sin ytterliga fanatism. Hebron är, såsom jag förut nämt, en af muhammedanernas heligaste städer, hvilket kan förklara denna fanatism. All jordegendom är kyrkoegendom, och ingen kristen eller jude kan köpa jord eller bygga hus i Hebron.

På afstånd ser staden mycket treflig ut, i synnerhet de många under senare åren nybyggda kvarteren. Husen äro af sten, vanligen med kupoler, allesamman hvita. Kommer man deremot in i sjelfva staden, jag menar nu de gamla kvarteren, har man der samma trånga, krokiga och smutsiga gator som i alla öfriga Palestinas städer.

Den förnämsta industrien i Hebron är beredning af gethudar till vattenläglar. Sådana läglar menade frälsaren, när han sade, att man icke skulle gjuta nytt vin i gamla läglar. En annan rätt betydande industri är glasblåsning. Vi köpte några mångfärgade armringar af det slag, som kvinnorna der i trakten och annorstädes i Palestina pläga pryda sig med.

Vi körde in hos en tysk skollärare, som står i den tyska missionens tjenst. Han var en mycket vänlig man, undfägnade oss med det bästa, huset förmådde, samt gick sedan ut med oss för att visa oss staden. Några stora förhoppningar om missionen der hade han icke. Men det gäller att icke förtröttas.

Den enda verkliga märkvärdighet, som Hebron har att bjuda på, är Haram, »Guds väns (Abrahams) helgedom», såsom muhammedanerna kalla det. Den skall vara uppförd öfver Makpelas håla, Abrahams grafplats. En bild af densamma kan läsaren se på sidan 521. De understa lagren af muren bestå af fyrkantiga stenar, af hvilka somliga äro 8, ja ända till 12 meter långa. Enligt sägnen skola de varahebron. — abrahams graf. 527

byggda af konung Salomo; men byggnadssättet tyder hän på den herodianska tiden, efter hvad de sakkunniga säga. Ofvanpå denna väldiga, 12 meter höga mur hafva muhammedanerna uppfört en annan, som i afseende på byggnadsstenarnas storlek väsentligen skiljer sig ifrån den äldre delen.

Haram är en stor gård med flere byggnader. Dess södra del upptages af en moské, som ursprungligen varit en kristen kyrka. Sex tomma likkistor af sten äro uppställda der, och muhammedanerna säga, att de stå precis öfver de ställen, der Abraham, Isak och Jakob med deras hustrur Sara, Rebecka och Lea ligga begrafna. De äro allesammans mycket stora, och öfver dem äro bredda gröna dukar med dyrbara stickerier af guld och silfver.

Haram har två ingångar. Genom den ena få endast muhammedaner gå; genom den andra är det äfven för judar och kristna tillåtet att komma in några fot inom porten till en viss punkt. Der är ett hål på muren, hvilket lär sträcka sig ända ned till den underjordiska grottan. Judarna hafva här en gråtoplats, der de på vissa tider komma tillsammans för att klaga sin nöd inför Gud och bedja om Israels rikes återupprättelse. Naturligtvis gingo vi in så långt, vi fingo, och hade gerna gått längre, om det varit oss tillåtet; men muhammedaner, som befunno sig i vår närhet, vaktade på oss med riktiga falkögon. Från den nu nämda platsen ledde en hög trappa upp till sjelfva helgedomen. Vi kunde derför ingenting se af dess inre.

En Palestinafarare i tolfte århundradet berättar, att han besökt Haram och der funnit tvenne hålor, den ena ofvanför den andra. I den öfre stodo sex tomma likkistor. I den undre voro de sex äkta grafvarna. På Abrahams graf stod på hebreiska: »Detta är vår stamfader Abrahams graf. Han hvile i frid.» Liknande inskrifter voro att läsa på de andra grafvarna. I den undre hålan brann en lampa dag och natt. Ännu i trettonde århundradet var det tillåtet för kristna att komma in i Haram, men sedan har det varit strängt förbjudet. Dock händer det, att kristna, som äro bekanta med österländska förhållanden, smyga sig dit, förklädda såsom muhammedaner. Det hade528

t. ex. den tyske skollärarens hustru gjort. För kvinnor är det ock jemförelsevis lättare, emedan de alltid äro beslöjade.

Ar 1862 reste prinsen af Wales i Palestina, och han fick af den turkiske sultanen en särskild tillåtelse att besöka Haram i Hebron. Detta väckte mycken förbittring bland muhammedanerna; och trots sultanens bref kom icke ens han ned i den underjordiska hålan.

Många lärda vetenskapsmän hafva tviflat på grafvarnas äkthet; men när man tänker på, hvilken betydelse Abraham, Isak och Jakob

Abrahams ek i Mamre (se sid. 530).

i alla tider haft icke blott för Israels folk, utan äfven för kristna och muhammedaner, så har man ingen rättighet att betvifla den urgamla traditionen i detta fall. Platsen motsvarar för öfrigt mycket väl de beskrifningar om Makpelas läge, som förekomma i gamla testamentet. Och hvarför skulle man då tvifla?

Naturligtvis finnes efter så lång tid ingenting kvar af liken. De måste för länge sedan vara förvandlade till stoft. Ett undantag derifrån kan möjligen Jakobs lik göra, ty det balsamerades i Egypten och skulle derför ännu kunna vara bibehållet liksom andra egyptiska mumier. Derom torde en framtida forskning möjligen komma att

lemna närmare upplysningar, när det en gång blir tillåtet för kristna att gå ned i den underjordiska hålan.

Från Hebron styrde vi nu vår färd till Mamres lund. Den ligger två kilometer från Hebron. På Abrahams tid var Mamre en eklund, nu är det en den herrligaste trädgård. Den tillhör ryssarna, som här hafva bygt ett hospits till herberge för pilgrimer. Bakom hospitset hafva de uppfört ett utsigtstorn, från hvilket man har en

Jeremias grotta (se sid. 534 .

mycket vidsträckt och vacker utsigt. Ungefär midt i trädgården står en stor, urgammal ek, som kallas Abrahams ek. Redan i de första århundradena e. Kr. talas om en ek i Mamre, under hvars grenar Herren hade gästat Abraham. Både judar och kristna vallfärdade till trädet, och kejsar Konstantin byggde en kyrka der. Hieronymus, som lefde omkring år 400, omtalar, att Abrahams ek fanns kvar i hans barndom men hade senare dött ut. Josefus talar också om »ett träd i Mamre icke långt från Hebron, under hvilket Abraham stod och tjenade änglarna». Den nuvarande eken kan naturligtvis

icke vara så gammal, att den förskrifver sig från Abrahams tid; men visst är, att hon är en afkomlig af de ekar, som stodo i Mamre, när Abraham bodde der. Hon har derför ett mycket stort intresse för den resande. Hvad beträffar hennes storlek må nämnas, att stammen har en omkrets af 10 meter. På en höjd af 6 meter delar den sig i fyra stora grenar, af hvilka dock stormen för icke många år sedan afbrutit den vackraste och största. Huru eken såg ut, när vi voro der, kan läsaren se på teckningen sid. 528. Vi läto vår dragoman fotografera både eken och oss. Bilden är skuren efter denna fotografi. Det är jag och Rosendahl, som stå der och titta uppåt trädet.

Hvad beträffar platsens äkthet, torde den vara höjd öfver allt tvifvel. Här har nog den gamle Abraham med sin hustru Sara och sina barn bott, här har Jakob med sina tolf söner bott, och härifrån var det han skickade Josef till att se efter sina bröder, som befunno sig med boskapen i närheten af Sikem. Härifrån var det han bröt upp för att flytta till Egypten. 1 sanning en underbar plats! Känner man sig gripen, när man hemma i Sverige står på ett ställe, der någon af landets store män för 3- eller 400 år tillbaka bott eller utfört något framstående verk, huru mycket mer måste det icke då kännas, när man står på en mark, der för 4,000 år tillbaka Abraham, alla troendes fader, lefvat såsom främling, uthålligt bidande på fullbordan af Guds löfte, att hans säd skulle blifva så talrik som himmelens stjernor. Mamre ropar till den besökande: »Tro på Gud, håll fast hans ord, äfven om uppfyllelsen dröjer så länge, att det ser ut, som om Gud icke mer komme ihåg det! Ingen kommer på skam, som tror på Gud och orubbligt blifver vid hans ord!»

Sedan vi plockat några ollon från den gamla ärevördiga eken, lemnade vi den minnesrika platsen och gåfvo oss

af tillbaka till Jerusalem. Under vägen gjorde vi en liten afstickare till Betlehem, der vi med den tyske pastor Böttcher öfverenskommo om att göra ett besök der nästa måndag. SEXTIO FÖRSTA KAPITLET.

I den heliga grafven. — Hos de tyska templarna. — Montefiores stiftelse. — I det tyska hospitalet. — Jeremias grotta.

en 4 nov. var söndag. Tidigt på morgonen besökte vi återigen den heliga grafvens kyrka. Hon är Jerusalems medelpunkt, kan man säga, och det är mycket svårt att slita sig från henne. All falsk gudstjenst och all vidskepelse, som här bedrifves, kan dock icke skymma bort det förhållandet, att det var här, som grunden lades till verldens frälsning genom Kristi död och uppståndelse. Här var det, han gaf sitt lif i döden. Här var det, han sänkte sitt blodiga hufvud efter att hafva ropat: Det är fullkomnadt. Här var det, han lades i graf för att helga våra hviloplatser. Här var det, han visade sig lefvande för Maria Magdalena och befallde henne att gå bort och säga hans bröder: Jag far upp till min fader och eder fader, till min Gud och eder Gud.

Det berättas, att en from biskop i Jerusalem skall hafva yttrat, att om det finnes någon plats, om hvilken man kan med sanning säga: »Herren är icke här», så är det den heliga grafvens kyrka. Men jag kan icke dela hans mening deri. Jag kände Herren mycket nära der, och skulle jag längta att komma till Jerusalem än en gång, så vore det för de två platserna Getsemane och den heliga grafvens kyrka.

Från den heliga grafvens kyrka gingo vi till den tyska evangeliska gudstjensten. Efter densamma skildes vi åt. Jag vandrade ut ur staden till den af mig förut korteligen omnämda tyska tempelkolonien.

Den är såsom en liten stad för sig sjelf, ligger nära Betlehemsvägen, ej långt från jernvägsstationen, och är bygd mycket regelbundet med små trefliga hus och stora vackra gårdar. Kolonien kallas efter den slätt, hvarpå den ligger, Refaim. Den har vid pass 300 invånare med en liten, treflig kyrka samt en skola, som i sig förenar både folkskola och gymnasium.

Ar 1854 bildades inom den luterska kyrkan i Württemberg en sekt, som kallade sig Tempelsällskapet. Dess stiftare var Kristof Hoffman. Han ville återställa den ursprungliga kristendomen samt derigenom förbereda det sanna gudsrikets upprättande på jorden. Detta skulle ske genom en förening af alla sant troende kristna utan afseende på olika lärouppfattningar. Rikets hufvudstad skulle blifva Jerusalem, der templet åter skulle byggas upp. Sedan skulle Herren i tidens fullbordan, enligt den gammaltestamentliga profetian, komma till detta tempel och blifva konung i riket. Omkring år 1870 började en del af sällskapets medlemmar att flytta öfver till Palestina, der de anlade kolonier på några ställen. År 1878 grundades kolonien vid Jerusalem, som är sällskapets medelpunkt. Den anlades af Hoffman sjelf och förestods, när jag var der, af dennes son, en omkring 50 år gammal man.

Naturligtvis besökte jag föreståndaren. Han tycktes vara en fridsam och saktmodig man. Men han såg mycket tryckt och lidande ut. Att döma af hans tal hade han, så vidt jag förstod, icke stora förhoppningar om möjligheten att realisera den tanke, som ligger till grund för hela tempelsällskapets verksamhet.

Kolonien består af två slags medlemmar. Somliga tillhöra allenast den borgerliga gemenskapen; de andra tillhöra äfven den kyrkliga, i hvilken medlemmar af den förra upptagas, endast för så vidt de blifvit i sanning omvända. Dop och nattvard förekomma icke inom kolonien. I detta afseende äro tempelmännen kväkare. Med bekymmer talade Hoffman om, att den uppväxande ungdomen icke mycket frågade efter Gud, och att det derför såg rätt mörkt ut med koloniens framtid såsom en andlig och kyrklig gemenskap. Hvad koloniens ekonomiska förhållanden angår, reder den sig i allmänhetden tyska tempelkolonien.

bra. Deremot är helsotillståndet icke godt. Trots det sunda byggnadssättet härjar malaria ganska allvarsamt der.

Ett särskildt intresse för mig hade detta besök derför, att en af mina gamla disciplar, en from och gudfruktig man vid namn Vinrot, på 1870-talet tillhörde tempelsällskapet. Han flyttade ock med hustru och barn ut till Palestina

för att der invänta Herrens återkomst. Både han och hans hustru dogo af klimatfeber ungefär samtidigt i Sidon, der de lemnade efter sig tvenne späda barn med en svensk tjensteflicka. Lyckligtvis fogade Gud det så, att en svensk man der nere tog hand om dem och förde dem tillbaka till Sverige. Hoffman kände Vinrot mycket väl och blef mycket intresserad af min bekantskap, när han fick höra, att han varit min lärjunge. Icke utan vemod skildes jag från denna trefliga plats. O, hur mycken kraft förspilles icke genom att försöka åstadkomma, hvad som är och förblir en omöjlighet. Välmening, tro, entusiasm — allt detta är goda saker, när de låta sig ledas af en rätt insigt i Guds ord; men vika de af derifrån, då går det illa. Entusiasmen lefver väl ännu en tid, och tron håller ut men har ingenting att hålla i. Så småningom börjar den svigta, entusiasmen svalnar, kraften mattas, och till slut ligger hela rörelsen begrafven i det förflutnas historia.

Jag återvände till staden och gick under vägen in i Montefiores stiftelse, det långa hvita huset, som läsaren ser på planschen n:o XIII. Der bodde 18 judiska familjer. Några af dem kunde tala hjelpligt tyska. Så länge Moses Montefiore lefde, hade de här icke allenast fri bostad, utan fingo äfven hjelp till sitt uppehälle. Nu klagade de, att det var slut med det senare. Jag sade dem, att de ju kunde arbeta för att förtjena sitt ärliga bröd, men då ryckte de bara på axlarna. Nej, arbeta det vilja de icke.

1 sammanhang med detta torde några ord böra sägas om det ofta hörda talet, att en mycket stor invandring af judar till Palestina försiggår sedan åtskilliga år, hvilket skulle tyda på, att tiden snart vore inne för Israels församlande och Herrens återkomst. Visserligen är det sant, att under de senare åren åtskilliga judar invandrat till Palestina med hjelp från sådana män som Montefiore, Rotschild ochSEXTIOFÖRSTA KAPITLET.

Hirsch samt de kolonier och välgörenhetsanstalter, som af dem blifvit anlagda; men att tala om någon stor och betydande invandring är fullkomligt utan grund. Nej, de utom Palestina boende judarna kunna väl med hänryckning tala om sina fäders land, åtskilliga fromma, isynnerhet fattiga, ibland dem kunna ock längta dit samt flytta dit för att blifva begrafva i Josafats dal; men i allmänhet föredraga de att bo, der de nu bo, ty der äro vilkoren för deras ekonomiska tillvaro vida bättre än i Palestina.

På eftermiddagen besökte vi ett stort, nybygdt tyskt sjukhus, som verkligen är. ett mönster i sitt slag. Allting, från det största till det minsta, är utomordentligt väl anordnadt. Anstaltens läkare är tysk och sjuksköterskorna äro tyska diakonissor. Öfver det hela hvilar den frid, som endast tron på Kristus kan skapa. En diakonissa förde oss från rum till rum och slutligen upp på det platta taket af den stora byggnaden. Knappt någon stad på jorden torde finnas, der den kristliga kärleken åstadkommit så många präktiga barmher-tighetsinrättningar som i Jerusalem. Säkert är också, att denna kärleksverksamhet måste göra intryck på befolkningen och derigenom blifva vägrödjande för den kristna andliga missionen.

När vi kommo till sjukhuset, var den tyske pastorn der. Han hade någon bibelläsning med diakonissorna. På bordet framför honom låg en stor bibel, och der bredvid stod ett stort glas vin. Det såg underligt ut för svenska ögon. Men der var det, som det skulle vara. Tänk, huru det skulle taga sig ut, om man här i Sverige gjorde på samma sätt!

På återvägen till staden — sjukhuset ligger nämligen ett godt stycke norr om staden — besökte vi den s. k. Jeremias' grotta, som är belägen nära stadens mur icke långt från Damaskusporten. I denna grotta skall profeten Jeremias hafva bott och skrifvit sina klagovisor. Sägnen är naturligtvis utan värde. Hålan är sannolikt ingenting annat än ett gammalt stenbrott. Huru hon ser ut, kan läsaren finna på sid. 529. Teckningen visar den sida, som är vänd mot Jerusalem, SEXTIO ANDRA KAPITLET.

Besök i Betlehem.

åsom jag i förra kapitlet nämde, gjorde vi på vägen från Hebron till Jerusalem ett besök hos pastor Böttcher i Betlehem och kommo öfverens med honom att på måndagen resa dit. Nu var den dagen inne. Kl. 6 på morgonen begåfvo vi oss af. Vägen är densamma, som jag redan har beskrifvit, då jag berättade om vår färd till Hebron. 1 närheten af Rakels graf viker den af till Betlehem, och man har då endast ett litet stycke kvar. Stadens gator äro till en del så breda, att man kan köra på dem. Dock kunna två åkdon icke mötas och passera hvarandra. Vi körde

fram till pastorns hus, der vi med stor vänlighet blefvo mottagna af honom och hans unga fru samt en tysk diakonissa, som bodde hos dem. Det var älskliga menniskor. Den tyska missionen i Betlehem har en mycket vacker, nybygd kyrka af sten med dertill hörande prestgård, hvilken senare dock är mycket enkel. Böttcher syntes vara en god missionär, men om han egentligen haft någon framgång bland muhammedaner och judar, det blir en annan fråga.

Sedan vi spisat frukost hos pastorn, förde han oss till den mest intressanta plats, som Betlehem eger, nämligen Mariakyrkan. Men innan vi komma dit, torde det vara skäl att nämna något om staden och dess historia. Namnet Betlehem betyder brödhus och antyder,536

att den trakt, der staden ligger, är mycket fruktbar. Detta är också förhållandet. Sin förnämsta ryktbarhet under det gamla testamentets tid fick Betlehem deraf, att konung David var född der, hvarför staden också kallades Davids stad.

För den kristne har Betlehem naturligtvis sin största betydelse deri, att Jesus Kristus är född i den staden. Det var så förutsagdt:

Gården till Mariakyrkan i Betlehem (se sid. 538).

»Och du, Betlehem Efrata, för ringa att räknas ibland Judas hufvud-slägter, af dig skall åt mig utgå den, som i Israel skall vara en herre, och hvilkens utgång är ifrån fordom, ifrån evighetens dagar» (Mika 5: 2). Maria, Jesu moder, bodde i Nazareth i Galileen, men genom Guds ledning föranstaltade kejsar Augustus en allmän skattskrifning. Alla judar i Palestina måste då resa hvar och en till den ort, från hvilken han härstammade, för att låta skattskrifva sig. Josef, Marias trolofvade, for till Betlehem, Davids stad, ty han var af Davids stam. Han tog Maria med sig, och här blefvo hennes dagar fullbordade,betlehem.

så att hon födde sin förstfödde son, hvars namn enligt ängelns befallning kallades Jesus.

Betlehem är en ganska liflig stad. Invånarnas antal uppgår till omkring 7,000, deribland icke mer än 300 muhammedaner, resten

Mariakyrkan i Betlehem (se sid. 538).

kristna, mest katoliker. Protestanterna äro icke mer än 50 à 60 själar. Invånarna lefva hufvudsakligen af åkerbruk och boskapsskötsel, hvarjemte de sysselsätta sig med tillverkning af helgonbilder, radband och andra dylika saker till tjenst för resande pilgrimer, som köpa dem och sedan helga dem genom att lägga dem på heliga platser såsom krubban och Golgata och den heliga grafven, menande, att de538

derigenom få en särskild kraft att skydda dem mot ondt. Särskildt berömda äro betlehemiternas arbeten af perlemor, för hvilkas tillverkning der finnas åtskilliga fabriker.

Mariakyrkan är en mycket gammal byggnad, ursprungligen uppförd på befallning af kejsar Konstantin år 330 Sedan dess är hon åtskilliga gånger restaurerad, men har dock i det väsentligaste behållit sin ursprungliga form. I tolfte århundradet lät en kejsare vid namn Komnenos pryda hennes väggar med dyrbara mosaikarbeten.

Framför ingången till kyrkan ligger en rätt- stor stenlagd gård, på hvilken en mängd personer till salu utbjuda åt de besökande allehanda arbeten af nyss nämda slag. En bild af densamma ser läsaren på sid. 536. Tre stora portar ledde ursprungligen från denna gård in i kyrkan, men endast en af dem är nu öppen, och denna är också till största delen igenmurad. Blott en liten öppning återstår, så låg att man måste böja sig rätt djupt för att komma igenom. Och det kan ju ej vara utan skäl, att man böjer sig, när man beträder den heliga platsen. Mindre kan man böja sig för.

Vi träda nu in i en stor förstuga. Det första man der ser, är en turkisk soldatvakt —- alltså samma bedröfliga syn här som i den heliga grafvens kyrka i Jerusalem. Vi passera vakten och komma in i sjelfva kyrkan. Läsaren kan se en bild af dess inre på teckningen sid. 537. De pelare, som uppbära taket, äro allesamman monoliter, d. v. s. de bestå hvar och en af en enda sten. Deras höjd är sex meter. Af de gamla mosaikarbetena på väggarna och i taket synes numera icke mycket. De hafva blifvit öfverrappade, men i taket har man delvis afskrapat rappningen, så att mosaikerna framträdt. På bilden kan läsaren se de afskrapade fläckarna. Rätt in i kyrkan synes en vägg, som icke når ända upp till taket. På den finnas trenne dörrar, af hvilka endast den mellersta är synlig på teckningen. De andra ligga till höger och venster bakom den främsta pelarraden. Kyrkan tillhör de grekiskt-katolska, de romerskt-katolska och de armeniska kristna. Hon är således en allianskyrka, alldeles såsom den heliga grafvens kyrka i Jerusalem. Men med alliansen är det jämmerligt beställdt. Af de nyss nämda tre dörrarna tillhöra denmariakyrkan i betlehem.

mellersta och den högra de grekiskt-katolska kristna, och genom dessa få de romerska katolikerna icke gå. Den venstra dörren tillhör dem och de armeniska kristna. På södra sidan äro tvenne kloster byggda intill kyrkan, ett armeniskt och ett grekiskt-katolskt, med hvar sin särskilda ingång till kyrkan. På norra sidan är på samma sätt bygdt ett romerskt-katolskt kloster med dertill hörande skola och kyrka. Derifrån leder ock en särskild ingång till Mariakyrkan. Så tillämpar man Herrens bön om, att de troende måtte vara ett. Men hvar och en kastar skulden på den andra, sägande i sitt hjerta: »Herre, du ser, att det icke är vi, som rå för denna söndring. Om de andra ville omfatta den rätta läran, som vi hafva, så blefve vi på stunden ett». Men under väntetiden får den turkiske soldaten med sitt gevär uppehålla den kristna enheten, så godt han kan. Jag undrade mången gång, hvad han dervid månde tänka.

Till Betlehem vallfärda en stor massa pilgrimer. Isynnerhet äro besöken på julmorgonen talrika. En vacker och tilltalande bild deraf visar planschen n:o I, som jag ber läsaren betrakta en stund. Den framställer pilgrimernas tåg utanför norra stadsporten.

Vi gå in genom de romerska katolikernas dörr och befinna oss då i kyrkans kor, som är mycket vackert. Man kan se en förträfflig bild deraf på planschen n:o XVI. Mycket störande var det emellertid att äfven här, strax innanför dörren, se en turkisk soldat med laddadt gevär och påskrufvad bajonett. Men kärleken mellan de olika samfundens medlemmar är, såsom jag sagt, icke större, än att denna soldatvakt är alldeles nödvändig.

Jag ber nu läsaren skåda på planschen. Till venster om högaltaret ser man en dorr, som ligger i en fördjupning. Dit stiga vi ned. Komna genom dörren gå vi åtskilliga trappsteg djupare och befinna oss då i den grotta, der enligt traditionen vår frälsare skall hafva blifvit född. Liksom den nyss nämda ingången tillhör också denna nedgång de romerskt-katolska och de armeniska kristna. På andra sidan om högaltaret finnes en likadan nedgång för de grekiska katolikerna. Grottan är ganska stor, 12 meter lång och 4 meter bred samt 3 meter hög. Den upplyses af 32 lampor. Golfvet och väg-540

garna äro beklädda med marmorplattor. Som man kommer ned, har man till venster en nisch med ett altare. Under detsamma synes på golfvet en stjerna af silfver med följande inskription: »Här föddes Jesus Kristus af jungfru Maria.» Omkring nischen brinna 15 lampor, af hvilka 6 tillhöra de grekiska, 5 de armeniska och 4 de romerska katolikerna. Midt emot denna nisch ligger stället, der den krubba stod, i hvilken det nyfödda Jesusbarnet lades ned. Den »äkta» krubban har blifvit förd till Rom, och i stället för denna är nu ditsatt en krubba af marmor, öfver hvilken man bygt ett altare, der messor dagligen hållas. På sidan 544 ser läsaren en teckning af platsen, der Maria låg, när hon födde Jesus; på sidan 545 en teckning, som framställer krubban, der Jesusbarnet lades ned.

Evangelisten Lukas berättar, att Jesus föddes i ett stall och lades ned i en krubba. En mycket gammal sägen berättar, att stallet skall hafva varit en bergshåla, och bekant är, att på den tiden, liksom nu, sådana hålor af

befolkningen användas till kreatursstall. Sägnen omnämnes af Justinus Martyr, som föddes omkring år 100, alltså vid den tid, då evangelisten Johannes ännu lefde. Hans berättelse bekräftas af Origenes († 254), hvilken omtalar saken såsom allmänt bekant i Judeen samt erkänd äfven af de otrogna. Med anledning af denna sägen var det, som Konstantin den Store, enligt hvad jag nyss nämt, lät bygga Mariakyrkan. Det är derför mycket troligt, att man här verkligen har den plats, der Jesus föddes; och det gör ett mäktigt gripande intryck att stå der nere och tänka på den stora händelse, då i en så undangömd vrå han föddes, som skulle blifva verldens ljus. Läsaren kan ju sjelf lätt tänka sig det. »Vore ej det barnet födt; förtappadt vore då allt kött.» Besöket i Mariakyrkan hör derför till de ljufvaste minnen, man för med sig från ett besök i det heliga landet.

För några få år sedan inträffade i grottan en förskräcklig händelse. En romerskt-katolsk prest stod och förrättade messan, då dit ned kom ett sällskap af ryssar, ledda af en österrikisk dragoman. Denne försökte att knuffa undan presten för att visa sitt sällskap krubban. Presten, som var stark, grep honom om armen, men han tog uppjesu födelseplats. — hieronymus.

54'

en revolver och sköt honom på stället. Nu uppstod ett vildt tumult, som slutade med ytterligare en mans död, hvarförutom ett par andra personer måste, svårt sårade, bäras derifrån. Sådana händelser visa, huru nödvändig den militärvakt är, som jag nyss talat om. För resten äro dylika uppträden från de kristnas sida egnade att väsentligt minska den förvåning, man annars kunde känna, när man läser om de blodiga uppträden, som då och då i österlandet förekomma mellan muhammedaner och kristna. Att skylla allt sådant på muhammedanerna allena samt betrakta de nedskjutna kristna såsom martyrer för sin tro är allt annat än riktigt. Felet är äfven deras. De kristna äro nog icke mycket bättre än muhammedanerna.

Vi gingo samma väg upp ur grottan och begåfvo oss in i den nyss nämda romerskt-katolska kyrkan. Hon kallas Katarinakyrkan och är mycket vacker. Sitt namn har hon fått deraf, att enligt sägnen Kristus här skall hafva uppenbarat sig för en kvinna vid namn Katarina från Alexandria och förkunnat henne, att hon skulle lida martyrdöden. Kyrkan blef till största delen ombygd år 1881 på den österrikiske kejsarens bekostnad. Från kyrkan leder en gång ned under jorden. Vi träda dit ned och hafva då midt framför oss »De oskyldiga barnens kapell». Hit skola några af Betlehems kvinnor hafva flytt med sina barn för att undgå det af Herodes befallda barnamordet. Men de blefvo uppsökta och deras barn dräpta. Från kapellet kommo vi genom en liten dörr in i ett rum, der man visar den helige Hieronymus' graf. Der näst intill ligger ett kapell, som skall hafva varit det rum, der Hieronymus bott och arbetat.

Denne Hieronymus var en af den gamla tidens mest framstående kyrkofäder. Han föddes såsom hedning år 331 men blef omvänd. Efter åtskilliga resor utvandrade han till Palestina och slog sig ned i en cell vid Betlehem. Enligt en gammal sägen skall han hafva blifvit begrafven i närheten af det ställe, der Jesus föddes. Sin förnämsta ryktbarhet har han vunnit genom sin öfversättning af bibeln på latin. Denna öfversättning kallas Vulgata och är af katolska kyrkan tillerkänd samma anseende som grundtexten. Hieronymus dog542

år 420. Frid öfver hans minne! Han var nog en from och gudfruktig man, som gjort kristenheten stora tjenster.

Icke långt från Betlehem visar man en grotta, i hvilken de herdar skola hafva hållit till, för hvilka en ängel på julmorgonen förkunnade den stora nyheten om frälsarens födelse (Luk. 2 kap.). När man far dit från Betlehem, passerar man ett åkerfält, som uppgifves hafva tillhört den i Ruts bok omtalade Boas. Vi hade emellertid icke tid att göra någon utflykt åt det hållet.

Pastor Böttcher följde oss ett stycke till vägs, när vi foro från Betlehem. Han ville nödvändigt visa oss ett vinberg, som tillhör den tyska missionen i Palestina, och som utgör en af missionens förnämsta inkomstkällor. Det vin, som här produceras, säljes dels i Jerusalem dels i Europa. Pastorn frågade, om han icke kunde få sälja något parti till oss. Han ville leverera rödt vin för 3 och hvitt vin för 2 francs per liter fritt ombord i Jaffa. Vi kunde intet annat än skratta åt hans anbud. Det förvånade honom, men vi upplyste honom icke om anledningen

dertill. För svenska öron måste det ju låta ganska egendomligt att höra, att en kristen mission i Palestina har en af sina förnämsta inkomstkällor i vintillverkning och vinförsäljning. Men för tyskar och österländingar är en sådan inkomstkälla lika ren som någon annan. I de allmänna tyska kyrkobönerna beder man ock Gud välsigna vinbergen, alldeles såsom vi i våra kyrkor bedja honom välsigna årsväxten på våra åkrar.

Sedan vi sagt den gode pastorn ett hjertligt farväl, foro vi till de Salomonska dammarna, som ligga 2 à 3 km. söder om Betlehem. De äro tre till antalet. Läsaren kan se en bild af dem på sid. 552. De ligga i en dal, den ena lägre än den andra. Afståndet mellan dem är vid pass 50 meter. De äro allesamman dels huggna i berget, dels murade af huggen sten i cement och ofantligt stora. Den första är 116 meter lång och 70 meter bred, nära 8 meter djup. Den andra är 129 meter lång; dess bredd är i öfre änden 49 meter, i nedre änden 76 meter; dess djup är 12 meter. Den tredje dammen är den största och präktigaste. Den är icke mindre än 177 meter lång; i öfre änden 45 meter och i nedre änden 63 meter bred; dess djup

är 15 meter. Trappor af sten leda ned i alla dammarna, så att man kan komma åt vattnet, äfven när vattenståndet är lågt. Vid olika årstider är nämligen vattenståndet mycket olika. Ibland lära de vara fulla. När vi voro der, innehöllo de nästan intet vatten, så att vi väl kunde se, huru kolossala de voro. Vattnet lär för resten vara jemförelsevis klart och välsmakande.

Från hvilken tid dessa väldiga dammar förskrifva sig, kan man icke med full säkerhet veta; men då hela deras anläggning visar, att de måste vara byggda på en tid, då Juda rike stod i sin högsta blomstring, så är det alls icke osannolikt, att de härstamma från konung Salomo, den store byggmästaren.

Dammarna erhålla sitt vatten dels från regnet, dels från källor i närheten, dels genom tvenne vattenledningar från aflägse liggande källor. Den längre af dessa vattenledningar är öfver 2 svenska mil lång. Den består af en 70 cm. bred, fyrkantig kanal, delvis murad, delvis huggen i berg längs efter bergssluttningarna.

De stora dammarnas ändamål har varit att förse det gamla Jerusalem med vatten. Raka afståndet från dem till Jerusalem är något mer än io km. eller en svensk mil; men vattenledningen har måst byggas i sådana krokar, att den har en längd af mer än 2 svenska mil. Den går dels i öppna rännor, dels i rör af utmärkt väl brändt lergods, sammanfogade med cement, dels i tunlar huggna genom berg. Den mynnar ut i de stora cisternerna på tempelberget. Strax öster om Betlehem går den genom en stor cistern, hvarifrån denna stad allt fortfarande hemtar sitt vatten.

Enligt en gammal arabisk inskrift blef vattenledningen, efter att länge hafva varit förstörd, satt i stånd omkring år 1300, ett arbete som kräfde 46 års tid. Intill Betlehem har den sedan alltid varit i ordning, men från Betlehem till Jerusalem har den långa tider varit afbruten. Omkring år 1860 lät paschan af Jerusalem reparera den, men det skedde på ett så eländigt sätt, att den snart blef så godt som obrukbar igen. Och så är den ännu.

Som jag redan förut nämt, anlade Pilatus också en vattenledning till Jerusalem. Den kom också från söder och var ungefär 35 km.

lång. Lemningar af densamma upptäcktes på 1860-talet, men hvar den mynnade ut i Jerusalem, känner man icke med säkerhet. Somliga antaga, att den hade sitt utlopp i en damm vid namn Mamilla, som ligger några minuters väg utanför Jaffaporten i öfre ändan af Hinnoms dal. Denna dam är också stor, 90 meter lång och 60 meter bred samt 6 meter djup. Den är delvis huggen i klippan, delvis murad med huggen sten i cement. Om vintern fylles den af regn-

Platsen, der'Jesus föddes (se sid. 540).

vatten, under sommaren och hösten är den torr. Från densamma leder en underjordisk kanal in i staden, der den mynnar ut i Hiskia-dammen. Detta är också en mycket stor vattenreservoir, 73 meter lång och 44 meter bred samt 3 meter djup. Dess vatten är dåligt och användes numera endast till bad. Under sommaren och hösten är

dammen i det närmaste torr. Så var förhållandet, när vi voro der. Om vintern (regntiden) deremot lär den vara full, och huru den då ser ut, kan läsaren finna af teckningen på sidan 553. Enligt traditionen skall den vara bygd af konung Hiskia, hvilket väl ocksåXVIII. Bestigning af den stora pyramiden.pilatus' vattenledning. — hiskias dam.

är sannolikt. Från densamma går en underjordisk kanal vidare och mynnar ut litet ofvanför Siloam i den förr omtalade tunneln, som förenar jungfru Marias källa och Siloam.

När man ser alla dessa storartade anläggningar, kan man icke nog förvåna sig öfver den kraft och uthållighet, som forntiden har

Krubban (se sid. 540).

ådagalagt; men icke mindre förvånas man öfver, huru en senare tid har låtit alltsammans förfalla.

Vi återvände nu till Jerusalem, belåtna med hvad vi under dagen hade sett. Strax på eftermiddagen voro vi hemma. Sedan vi ätit och hvilat något litet, gingo vi ut för att köpa fotografier och andra sa er till minne ifrån Jerusalem. Derefter besökte vi en af Jerusalems kristliga barmhertighetsanstalter, ett barnhem för arabiska flickor, benämdt »Talita Kumi», som förestås af tyska diakonissor och underhålles genom frivilliga gåfvor från Europa. Anstalten är mycket stor.

SEXTIOANDRA KAPITLET.

När vi kommo dit, voro alla barnen ute på gården och lekte. Det var en munter syn. Inne i huset blefvo vi med största välvilja mottagna af den gamla föreståndarinnan, som lät en yngre följa oss och visa de särskilda lokalerna. Endast den kristliga kärleken kan åstadkomma dylika verk; och om det är tillåtet att här, såsom i andra fall, döma trädet efter frukten, så kan man i sådana inrättningar som denna se, att den kristna tron måste vara af Gud.

På tisdagen besökte vi en annan barmhertighetsinrättning nämligen hemmet för spetälska. Det ligger sydvest ifrån Jerusalem och eges af den tyska brödraförsamlingen i Herrnhut. Sjukvården besörjes af denna församlings diakonissor. Det var grufligt upprörande att komma in i detta hem och se den ohyggliga sjukdomens härjningar. Der funnos både män och qvinnor, gamla och unga, ja äfven späda barn, födda af spetälska föräldrar och sålunda sjelfva äfven dömda att engång falla offer för samma sjukdom.

Hemmet har femtio platser, men endast halfva antalet är upptaget af patienter. Husfadern förklarade detta bero dels derpå, att många spetälska föredraga att sitta vid portarna och vägarna för att tigga, dels derpå att de, som intagas på hemmet, icke få gifta sig, hvilket deremot är tillåtet för dem, som intagas på det turkiska sjukhemmet. Förundrad frågade jag: »Hvem kan vilja ha en spetälsk kvinna till hustru?» — »Jo, de spetälska männen», svarade han, »inga andra.» Sålunda gifta sig spetälska med spetälska, och afkomman födes alltid med smittan, ehuru sjukdomen ofta icke bryter ut, förrän de blifva fullväxta. Tänk, huru olyckliga menniskor! Men heder åt den kristliga kärlek, som på detta sätt tager sig dem an och gör deras väg till grafven så lindrig som möjligt!
SEXTIOTREDJE KAPITLET.

Besök i Emmaus. — Det syriska barnhemmet. — Vid Getsemane.

et har regnat i Jerusalem ett par nätter men varit klart väder om dagarna. Luften har känts behaglig. Men i dag är det mycket svart på himmelen. Emellertid måste vi ut till Emmaus, innan vi lemna Palestina. Vid Damaskusporten sitta vi upp på hästar och rida å stad tidigt på morgonen. Det är blåsigt och kallt. Stigen är odräglig, så att vi stundtals måste stiga af och gå till fots.

Under vägen till Emmaus besöka vi först Nebi Samwil (d. v. s. profeten Samuel), en by eller stad ungefär halfannan timmes väg från Jerusalem. Byn ligger på toppen af det högsta af de berg, som omgifva Jerusalem, vid

pass 600 meter öfver hafvet. Den synes derför vida omkring.

Efter all sannolikhet är Nebi Samwil det gammaltestamentliga Mizpa, en berömd stad i Benjamins område. Enligt den judiska traditionen har den store profeten Samuel blifvit född, bott, dött och blifvit begrafven här. 1 1 Sam. 7: 17, 8: 4 m. fi. st. står deremot, att han bott och haft sin verksamhet i Rama, och i 1 Sam. 25: 1 berättas, att han blef begrafven i sin gård i Rama. För att förena dessa uppgifter hafva somliga ansett, att Rama här är detsamma som Mizpa.54

Af Dom. 20 kan man se, att Mizpa var ett heligt samlingsställe för de Israels stammar, som bodde vester om Jordan. Dit samlade Samuel folket för att bedja och offra för detsamma, sedan det undanskaffat alla Baals- och Astartebilder, som det dittills hade dyrkat. Under gudstjensthögtidligheterna kommo filistéerna till öfverfall. Det väckte mycken förskräckelse, men Samuel bad till Gud, och Herren förskräckte fienderna genom ett väldigt tordön, så att Israel vann seger. Och Samuel tog en sten och ställde upp den mellan Mizpa och Sen och kallade den Eben Ezer (d. v. s. hjelposten), sägande: »Ända hittills har Herren hulpit oss» (i Sam. 7).

När folket begärde en konung och Gud sade till Samuel, att han skulle efterkomma dess önskan, så kallade han det åter tillsammans till Mizpa, der Saul genom lottkastning blef utkorad till konung (1 Sam. 10: 17 följ.).

När det nu i 1 Sam. på så många ställen talas dels om Rama dels om Mizpa utan någon antydan, att det skulle vara samma stad, så är det väl troligt, att det var två skilda platser. Rama är då samma stad som det nytestamentliga Arimatia, stad i Benjamin, der rådsherren Josef var ifrån, han som egde den graf invid Golgata, der Jesu döda kropp lades, sedan den blifvit nedtagen från korset.

Korsfararna kallade berget, der Mizpa ligger, för Mons gaudii, d. v. s. glädjeberget, emedan de här först fingo syn på Jerusalem, när de kommo norrifrån. De byggde ock omkr. år 1150 en kyrka »öfver Samuels graf». Platsen blef en flitigt besökt vallfartsort. Kyrkan ändrades sedan till en muhammedansk moské. Huru den nu ser ut, visar bilden på sid. 556. Muhammedanerna släppa ogerna kristna och judar dit in. Men för pengar går det dock. Vi försakade det och nöjde oss med att titta in genom dörren. Samuel ligger i alla fall icke der.

Från Mizpa har man en mycket vidsträckt utsigt öfver landet. Man ser i vester bort till Medelhafvet, i öster till Döda hafvet och bergen på andra sidan Jordan, i söder öfver Jerusalem ända bort till Betlehem o. s. v. Men i dag var det dåligt utsigtsväder.

Vi fortsätta alltså vår ridt. Efter vid pass tre kvarts timme kommo vi till El-Kubebe, som allmänt anses vara det Emmaus,* som omtalas i Luk. 24. Det var på Herrens uppståndelses dag. Två af lärjungarna ' gingo till Emmaus. Jesus kom och gick med dem. Men de kände honom icke, emedan deras ögon voro tillslutna. Han frågade, hvad de talade om. Men en af dem svarade förvånad: »Är du den ende främling i Jerusalem, som icke har fått veta det, som

Klostret i Emmaus (se sid. 550).

der har skett i dessa dagar?» Han frågade: »Hvad»? De sade: »Det som har skett med Jesus från Nazaret, som vardt en man, en profet, mäktig i verk och ord för Gud och allt folket, huruledes våra öfver stepräster och rådsherrar korsfäst honom, men vi hoppades, att just

* Denna sak är dock omtvistad. I somliga handskrifter af nya testamentets grundtext står, att Emmaus låg — icke 60, såsom det i andra handskrifter står, utan — 160 stadier från Jerusalem (Luk. 24: 13). Är denna läsart riktig, så torde man hafva att söka Emmaus i de-n nuvarande byn Amwas, som ligger 160 — 170 stadier i nordvest från Jerusalem. Af den meningen voro redan kyrkofäderna Eusebius och Hieronymus i fjerde århundradet e. Kr.

han var den, som skulle återlösa Israel.» Derpå berättade de, dels huru några kvinnor, som på morgonen besökt

grafven, kommit igen och sagt, att de der sett änglar, som sade, att han lefde, dels huru Petrus och Johannes, som ock skyndat dit, hade funnit grafven tom. Då utbrast Jesus: »O, I oförståndige och tröghjertade till att tro på allt, hvad profeterna talat! Måste icke Kristus lida detta och ingå i sin herrlighet?» Och sedan uttydde han för dem alla profetior, som handlade om honom. Under tiden nalkades de byn. Han låtsade, som om han ville gå vidare. Men de nödgade honom att stanna kvar. Han gick in med dem. När de lågo till bords, tog han brödet och bröt det. I detsamma kände de igen honom, och så försvann han. Men de stodo strax upp och återvände till Jerusalem för att omtala för de andra lärjungarna, hvad de hade erfarit.

El-Kubebe är en ytterst eländig by. Men flere intressanta ruiner har man gräft upp der. En del af dem har tillhört en stor och präktig kyrka från korstågens tid. År 1862 byggde fransiskanermunkarna ett kloster der, i hvilket den resande blir mycket väl mottagen. En bild från dess gård ser läsaren på sid. 549. Vi foro dit in och rönte en nästan besvärande välvilja. Ehuru vi hade egen matsäck, skulle munkarna nödvändigt laga mat åt oss. En fransk munk passade upp, och en tysk munk underhöll oss under hela måltiden med sina intressanta meddelanden om platsen. Efter måltiden visade de oss de nyss omnämda ruinerna. Naturligtvis måste vi, innan vi foro våra färde, lemna en penningegåfva till klostret. Munkarna sade några afböjande ord men togo slutligen emot den, dock under förklaring, att den endast fick anses såsom en gåfva men icke såsom betalning för den tjenst, som de gjort oss. Att tjena främlingar vore deras kristliga pligt, som icke finge betalas.

Efter ett hjertligt »Guds frid» stego vi åter upp på våra hästar och skildes från de vänliga menniskorna. Vi redo nu direkt till Jerusalem. Till höger om vägen nära staden visade dragomanen oss på ett grekiskt kloster. Det är ursprungligen bygdt af kejsarinnan Helena i fjerde århundradet. Bakom högaltaret i dess kyrka visas ett rundt hål, infattadt i marmor. Det är klostrets förnämsta helge-det syriska barnhemmet. — till getsemane.

dorn, ty just här skall det träd hafva växt, af hvilket man gjorde Kristi kors. Vi besökte icke klostret. Sägnen är naturligtvis utan det ringaste värde och kan icke hafva något tilldragande.

Strax efter middagstiden kommo vi till Jerusalem, eller rättare sagdt: till dess norra förstad. Der redo vi in i det syriska barnhemmet, en stor anstalt, upprättad af en tysk vid namn Schneller. Den gamle mannen förde oss omkring och visade oss dels skolsalarna dels de många verkstäderna, der de här upptagna, värnlösa arabiska barnen undervisas af tyska handtverkare i alla möjliga yrken. Det är en af de bästa, kristliga barmhertighetsanstalter, man kan få se. Den underhålles genom frivilliga gåfvor från Europa, hufvudsakligen från Tyskland men äfven från andra länder, deribland Sverige. Jönköpings missionsförening understödjer den med årliga bidrag.

Lyckligt kommo vi hem till vårt hospits. Icke en droppe regn hade fallit på oss, ehuru det nästan hela tiden sett hotande ut.

På e. m. besökte vi ett par andra kristna barmhertighetsanstalter, som egas af europeiska protestanter. Några katolska kommo vi icke att få se med undantag af ett kolossalt ryskt pilgrimsherberge. Och dock hade jag gerna velat besöka flere. Katolikerna göra mer, än vi protestanter i allmänhet tro, och deras verk har nog ej liten välsignelse med sig.

Åter gingo vi till den heliga grafvens kyrka för att bedja der i grafkapellet och under altaret på korsfästelseplatsen. Det var sista gången. Farväl du heliga plats! Huru kär blef du ej för mitt hjerta! Måtte många fromma pilgrimer finna hugsvalelse och kraft inom dina murar! Ack, är det möjligt, att mina fötter hafva stått, der Kristi kors stod, och att mitt hufvud legat nedlutadt på den plats, der hans dyra, för mig döda lekamen en gång låg? Ja, ja det är sant. Och jag skall för visso aldrig glömma det.

Innan vi skildes från den heliga staden, måste vi naturligtvis också än en gång besöka Getsemane. Det skulle blifva vårt sista minne från Jerusalem.

Vi togo vår bibel samt ett stearinljus med oss och vandrade ut. Det var omkr. kl. 8 på aftonen. Luften var behaglig. Alla vindar552

hvilade. Månen strålade med en ovanlig glans från den molnfria himmelen ned på oss. Det var fullmåne alldeles såsom den kväll, då Herren med sina lärjungar vandrade här ut dagen fore sin död.

Denna väg var det han gick, den välsignade mästaren. Talade han eller teg han under vägen? Vi veta det icke. Men sannolikt teg han. Han hade hållit sitt afskedstal till de sina; han hade i brin-

Saloraos dammar (se sid. 542).

nande bön i deras åhöro anbefallt dem åt Gud, sin fader och deras fader. Nu var han på väg ut för att i Getsemane möta denna verldens furste (Joh. 14: 30) och der börja den sista afgörande striden. Nu skulle enligt profetian ormens hufvud krossas. Jag önskade, att jag haft en mycket mer liflig fantasi, så att jag riktigt kunnat i anden lefva mig in i denna händelse och se honom, der han gick, omgifven af de bedröfvade lärjungarna — af de elfva, medan den tolfte var hos öfverstepresterna och rådsherrarna för att med dem öfverens-komma om priset för hans förrådande.

Vi kommo till Getsemane. I örtagården kunde vi så dags icke slippa in. Men vi satte oss der utanför på den plats, som synes å teckningen sid. 416, den plats der enligt sägnen apostlarna Petrus, Jakob och Johannes lågo och sofvo, medan Herren kämpade och bad vid pass ett stenkast ifrån dem.

Sedan vi tändt vårt ljus, läste vi i bibeln om Herrens kamp i Getsemane. När han kom dit, sade han till lärjungarna: »Sitten här,

Hiskias dam (se sid. 544).

medan jag går dit bort och beder». Och han tog med sig Petrus, Jakob och Johannes och begynte bedröfvas och ängslas. Då sade han till dem: »Min själ är djupt bedröfvad intill döden; blifven här och vaken med mig». Och han gick litet längre fram, föll ned på sitt ansigte, bad och sade: »Min fader, om det är möjligt, så gånge denna kalk ifrån mig. Dock icke såsom jag vill utan som du.» Och för honom syntes en ängel från himmelen, som styrkte honom. Och han kom i mycket stor ångest och bad ännu ifrigare; och hans svett vardt såsom blodklumpar, som föllo ned på jorden. Så förgick en

timme. Han stod upp och kom till sina lärjungar. De sofvo. De hade somnat af bedröfvelse. Han väckte dem. Åter gick han ifrån dem, föll ned och bad: »Min fader, om denna kalk icke kan gå ifrån mig, med mindre jag dricker honom, så ske din vilja!» Derefter gick han till sina lärjungar. De sofvo igen. Han talade med dem, men de svarade i sömnen. Han lät döm vara, gick åter bort och bad. Men om en stund kom han tillbaka och väckte dem. Förrädaren Judas var här med folk för att gripa honom. Med en kyss förrådde han sin lärare, sin frälsare. Han greps, han bands, han leddes bort. Och de elfva flydde hit och dit af förskräckelse.

Ja, här var det, som det skedde allt detta, och just en sådan månskensafton som denna. Sedan vi läst berättelsen, föllo vi ned på våra knän och tackade Herren för hans nåd, hans kamp, hans död, samt bådo, att han genom sin Ande måtte bevara oss i tron intill änden. Derpå stodo vi upp och gingo tillbaka till staden. När vi kommo till stadsporten, var den stängd. Vi bultade på. Soldatvakten frågade oss på arabiska, hvilka vi voro. Vi svarade några ord på engelska, som han nog icke förstod. Emellertid öppnade han.

Den var skön, obeskrifligt skön, den sista aftonen i Jerusalem, der borta vid Getsemane. Välsignad du heliga plats, der lifvets furste kämpade min strid och vann seger åt mig!

SEXTIO FJERDE KAPITLET.

Vi lemna Jerusalem och resa till Egypten.

i hade nu icke tid att stanna längre i Jerusalem. Ångbåtarna gå rätt oregelmessigt från Jaffa till Egypten, och det gäller att passa på dem. Ofta komma de hela dyg-y[l^ net för sent. Om det nu stormar på Medelhafvet, när de

komma, så kunna de icke lägga till utan gå bara förbi, hvilket är ett högst oangenämt skådespel såväl för dem, som ämnat sig med och som nu få stå der på land med lång näsa, som ock för dem, som äro ombord och skulle i land, men som nu få följa med till Egypten och sedan derifrån taga sig tillbaka, bäst de gitta, kanske med det missödet, att den båt, de dertill välja, icke heller kan lägga till i Jaffa utan tar dem med sig ända till Bejrut.

Torsdagen den 8 Nov. skulle en egyptisk ångare afgå från Jaffa, och med den hade vi beslutit att följa, om den annars kunde lägga till, hvilket var rätt tvifvelaktigt. Vi lemnade derför tidigt på morgonen det vänliga hospitset, togo vårt pick och pack och vandrade åstad. Farväl Jerusalem, farväl du minnesrika stad, der Gud lagt grunden till min och hela verldens frälsning! Farväl med alla dina heliga platser: Getsemane, Golgata, grafven!

Vi ämnade vandra till fots till stationen, men när vi kommit ett stycke utom Jaffaporten, mötte vi en vagn — det var samma vagn, i hvilken vi åkt till Hebron. Vi hejdade den och läto den skjutsa

oss, icke derför att vi icke gerna kunde gå, utan derför att det såg litet mer ståtligt ut att komma till stationen såsom herrar i vagn än till fots såsom bärare, svettiga under bördan af våra saker. Och någon gång skulle vi väl visa, att vi hörde till öfverklassen!

Stationen är liten och banan är smalspårig, men det är ändå en bana, och man kommer till Jaffa på fyra timmar, ifall tåget icke

Mizpa (se sid. 548).

spårar ur, hvilket hände en à två gånger i veckan under vår vistelse i Jerusalem. Vagnen, der vi stego in, var rätt treflig, och i vårt sällskap fingo vi en mängd tyska arbetare, präktigt folk, som tillbragt sommaren på arbete i Jerusalem och nu skulle hem till Tyskland till julen. De hade haft god förtjenst i den heliga staden.

Vägen går genom den dal, der de romerska härarna år 135 e. Kr. i strömmar af blod kväfde det sista judiska upproret. En jude

vid namn Simon med tillnamnet Bar Kochba (stjernans son) uppträdde och gaf sig ut för att vara Messias. Till honom slöt sig en så stor hop judar, att han kunde föra krig med romarna i hela tre år. Men slutligen dukade han under, och sägnen berättar, att de slagnas blod rann genom dalen ända ut till medelhafvet. Detta är ock i och för sig icke otroligt, ifall man antager, att genom dalen flöt en å, i hvilken blodet strömmade ned för att med dess vatten föras vidare.

Af mycket stort intresse var det att se de längs efter bergens sluttningar gående, i stenen inhuggna rännor, genom hvilka vatten från

Lydda (se sid. 558).

högt liggande källor rinner långa vägar för att vattna fälten. De äro verk från fordom tid. Genom sådana ledningar var det, man för årtusenden sedan kunde förmå jorden i Palestina att bära sådana skördar, som hon gjorde. Också företedde fälten här den yppigaste växtlighet, man någonsin kunde önska att se.

Efter kanske en half timmes färd passerade vi en vattenrik källa, hvilken af en gammal tradition utpekas såsom det ställe, der diakonen Filippus döpte den etiopiske kamrerarn (Ap. G. 8). Den har varit kringbygd, men byggnaden är förfallen. Byggnadsstenar och bitar af pelare ligga strödda rundt omkring. Jag har förut nämt, att en annan och äldre tradition förlägger dopplatsen till närheten af Hebron,

Ett annat ställe af intresse, som vi också foro förbi, var det gamla Zorga, Simsons födelsestad (Jos. 15: 33, Dorn. 13: 1 följ.). 1 dess närhet ligger en mycket stor grotta, som vänder öppningen åt jernvägen. Det är sannolikt den »bergsklyfta vid Etam», om hvilken det i Dom. 15: 8 heter, att Simson »gick ned och bodde» der, sedan han hade slagit filistéerna. Man måste nämligen gå ett godt stycke utför den ganska branta bergssluttningen för att komma till grottans ingång.

Efter ytterligare en stunds färd kommo vi in på Sarons slätt, hvilken gör ett starkt afbrott mot Judeens bergsbygd, som vi nu hade lemnat. Slätten är mycket stor samt allt från urminnes tid berömd för sin fruktbarhet. Se derom Es. 35: 1 — 2 och Höga V. 2: 1. En jernvägsstation på slätten heter Lydda. I dess närhet ligger en liten stad vid namn El-Ludd, det bibliska Lydda, der aposteln Petrus genom ett under i Jesu namn fullkomligt botade en man vid namn Eneas, som i åtta år varit lam och legat till sängs. Platsen är nu högst obetydlig, och dess enda märkvärdighet är en gammal kristen kyrka, helgad åt St. Georg, som dödade draken, och som skall ligga begrafven här. Kyrkan omnämnes redan för tusen år sedan, men har efter den tiden två gånger blifvit förstörd och åter uppbygd. Nu tillhör hon de grekiska katolikerna, som delvis restaurerat henne. Enligt en muntlig utsaga af Muhammed skall Jesus på den yttersta dagen döda antikrist framför Lyddas portar — ett yttrande, som jemte många andra bevisar, hvilka höga tankar Muhammed hade om Jesus. En bild af Lydda, såsom det nu ser ut, finner läsaren på sid. 557.

Vi nalkades nu Jaffa. Det är en urgammal fenicisk stad i filistéernas land. Det kallas i gamla testamentet Jafo. Hit var det, som konung Hiram af Tyrus lät flotta det timmer, som höggs på Libanon för att användas vid Salomos tempelbyggnad i Jerusalem (2 Krön. 2: 16). Här var det, som Jona steg ombord på ett skepp för att fly undan Herren, när han hade befallt honom att gå och predika bättring för Ninive (Jon. 3: 1). 1 nya testamentet kallas staden Joppe. Kristendomen vann tidigt insteg här, och i Ap. G. 9: 36 berättas,

huru Petrus blef af församlingen kallad hit för att uppväcka en troende kvinna, vid namn Tabita, som hade dött.

Jaffa har under århundradens lopp flere gånger blifvit förstördt men alltid rest sig igen. Dess läge är högt och vackert, såsom läsaren kan se af teckningen på sid. 560. Det har isynnerhet under den senaste tiden utvecklat sig hastigt. De nyare stadsdelarna äro ganska vackra med rätt breda gator, medan den äldre delen ser ut som alla andra städer i Palestina. Invånarnas antal anslås, sannolikt öfverdrifvet, till 15,000, af hvilka omkr. 3,000 äro kristna, mest katoliker, och 2,500 judar, resten muhammedaner.

Staden idkar en rätt liflig handel och är Palestinas förnämsta export- och importplats. Häröfver komma de stora turist- och pilgrimsskaror, som årligen besöka Palestina. Man beräknar deras antal till omkr. 15,000 menniskor eller omkr. 300 i veckan Och det måste naturligtvis gifva staden en rätt stor liflighet.

Öster om Jaffa, alldeles intill staden, ligga stora trädgårdar, de herrligaste man väl vill söka på jorden, bestående af palmer, apelsinträd och andra ädla växter, alla bärande frukter af den mest utmärkta beskaffenhet. Det var verkligen en präktig syn.

Från Jaffa är en landsväg anlagd till Jerusalem och en till Sikem. Vid den senare ligga tvenne tyska kolonier, den ena 2, den andra 5 kilometer norr om staden. De äro grundade af »tempelsällskapet», som jag förut talat om (se sid. 532 f.). Genom sin gudsfruktan och redbarhet, sin flit och sin skicklighet i att odla jorden hafva de gifvit landets inbyggare exempel, hvilkas välgörande verkningar sträcka sig vida omkring. Ja, man kan väl räkna dem såsom frön till en nv kultur i det heliga landet, en kultur, som kanske engång skall förvandla Palestina till ett land, som flyter af mjölk och honung, såsom det i forntiden gjort.

I Jaffa visas ett hus, en eländig moské, som utgifves för att vara bygd på det ställe, der aposteln Petrus bodde hos garfvaren Simon vid hafvet (Ap. G. 9: 43). Vi voro naturligtvis der, ehuru vi väl förstodo, att sägnen är utan det ringaste värde. Sedan vandrade viJaffa (se sid. 559).1

omkring i staden, isynnerhet längs stranden, som är rätt treflig. Läsaren kan se en bild af henne på denna sida.

Någon hamn i egentlig mening har Jaffa icke. Alla större fartyg måste ankra ute i öppna hafvet ett par, tre kilometer från land. Ett stycke från stranden sticka korallref upp öfver vattnet och bilda ett slags vågbrytare. Men derinom kunna endast smärre fartyg gå.

Jaffas hamn (se texten på denna sida).

Passagerare och gods till och från ångbåtarna måste derför transporteras i roddbåtar, hvilket ibland kan vara rätt farligt. En sådan båt visar teckningen på sid. 564.

Efter att hafva ätit en ganska god europeisk middag i ett hotell läto vi ro oss ut till en stor, präktig, egyptisk ångare. Vi togo andra klass, och den var alldeles tillräckligt bra för oss. På aftonen lättade båten ankar. Snart försvann den sista skymten af det heliga landet nedom horisonten, och vi sågo endast himmel och haf.

SEXTIOFJERDE KAPITLET.

Det mörknade fort. Tiden för kvällsvard var inne. Vi satte oss till bords. Bäst vi sutto och samspråkade, Rosendahl och jag, vände sig en herre till oss och sade: »Jag tror, att herrarna tala svenska.» Vi blefvo lika förvånade som han. Han frågade, hvilka vi voro, och när han fick höra mitt namn utbrast han: »Inte är det väl lektorn?» Jo men, var det så. Han sjelf var en svensk från San Francisco i Californien. Vid närmare samtal fick jag veta, att han var fosterson till en gammal troende enka i Stockholm, som jag mycket väl kände. På flere år hade han icke skrifvit till henne. Naturligtvis bad jag honom snart göra det. Dessutom talade jag med honom om nödvändigheten att vända om till den Gud, som hans fostermor tjenade. Han bad mig helsa henne. Jag frågade, om jag fick säga henne, att han trodde på Jesus. Derpå svarade han: »Inte på det sätt, som hon menar.»

Följande dag kommo vi till Port Said, en ny, raskt framåtskridande stad i Egypten, bygd vid den märkvärdiga Suezkanalens norra ände. Gator, hus och torg äro alldeles europeiska. Invånarnas antal är omkr. 40,000, ehuru staden ännu icke är trettio år gammal. Den konstgjorda hamnen med sina två väldiga hamnarmar, af hvilka den östra är 1,6 och den vestra 2,3 kilometer lång, utgör inloppet till kanalen.

Här blefvo vi endast några timmar, under hvilka vi sågo oss omkring och bland annat besökte ett engelskt sjömanshem. En arab erbjöd sig att vara vår ledare. Vi bådo honom gå sin väg, vi försökte köra bort honom. Alldeles omöjligt. Vi måste ha honom. Det var den envisaste varelse, jag någonsin träffat. »Hvad heter Ni?» — »Ali.» — »Hvad är Ni?» — »Pascha.» — »Kanske sultan?» — »Ja.» — »Hvad talar ni för språk?» — »Alla möjliga.» — »Svenska med?» — »Ja väl.» — »Säg då något på svenska!» — »Nej, det vill jag icke.» — Vi kunde icke annat än skratta och låta honom följa med. Han var rent omöjlig. Och betala honom måste vi.

Från Port Said foro vi med bantåg till Ismaila. Den smalspåriga jernvägen går i en sträcka af 44 kilometer alldeles linealrak på en vall mellan Suezkanalen på östra sidan och Menzale-sjön på den vestra.

Menzalesjön är omkr. 25 svenska kvadratmil stor. Den har i forna tider varit torrt land och hört till Egyptens mest fruktbara landskap. Der lågo flere städer, bland andra Tanis, som är det i 4 Mos. 13: 23 omtalade Zoan, hvars högsta blomstring inföll under Mose tid. Israelsförtryckaren Farao höll här ofta hof. Nu betäcker vatten allt — alldeles såsom Döda hafvets vatten betäcker Siddims dal med dess i forna tider blomstrande städer.

Menzalesjön är mycket grund, och öfver allt ser man oerhörda flockar af pelikaner, flamingo och andra stora foglar stå i dess vatten. På afstånd likna de stora regimenten af soldater i vackra uniformer. Det lärer vara meningen att torrlägga hela sjön, hvilket redan skett med den del, som ligger öster om kanalen.

Suezkanalen hör till den nyare tidens mest märkvärdiga byggnadsverk. Redan på Mose tid fans en kanal, som förenade Röda hafvet med Nilen, så att man kunde segla från Röda hafvet genom Egypten ut till Medelhafvet. Den var bygd af Seti I, fader till den Farao, som började förtrycket mot Israels barn. Sedan förföll den, men i sjunde århundradet f. Kr. företog sig en egyptisk konung vid namn Farao Neko att på nytt gräfva en kanal mellan Nilen och Röda hafvet. Vid detta arbete omkommo 120 tusen egyptier. Han måste dock lemna kanalen ofullbordad, och den gjordes icke färdig förrän omkring 100 år senare af den persiske konungen Darius, till hvars rike Egypten hörde. Men åter förföll den. Araberna återställde den i 7:de århundradet e. Kr., men redan ett hundra år derefter var den förstörd. En sägen förmäler, att en arabisk herskare låtit skotta igen densamma af fruktan för fiender.

Först efter mer än 1,100 år grep man sig an att åstadkomma en ny kanal. Det var en fransk ingeniör vid namn Ferdinand de Lesseps, som med en otrolig skicklighet och uthållighet planerade, ledde och fullbordade verket. År 1859 började arbetet och 1869 invigdes kanalen. Den hade då kostat omkring 345 millioner kronor. För att förstå, med hvilka svårigheter företaget hade att kämpa, må såsom ex. nämnas, att dricksvatten till arbetarne, hvilkas antal var 25 tusen, i början måste forslas så långa vägar på kameler, att det för hvarje

dag kostade nära 6,000 kronor. Sedan gräfdes ända från Kairo en sötvattenskanal till Suez, en sträcka af nära 240 kilometer. Den blef färdig 1863; och sedan har från den en gren blifvit bygd mot norr till Port Said vid pass 80 kilometer.

Här om någonstädes har ingenjörskonsten firat en storartad triumf. Och dock: för 3,500 år sedan utförde en egyptisk konung ett lik-

Båt i Jaffa (se sid. 561).

nande arbete, och det utan hjelp af jernvägar, ångbåtar, ångmaskiner, krut eller dynamit.* Äfven en sötvattenskanal fans då från Nilen till Röda hafvet, och den nya har på långa sträckor följt dess bädd.

Den nuvarande Suezkanalen är 160 kilometer lång, men då går den på en sträcka af vid pass 60 kilometer genom sjöar. Hvad värde för verldshandeln denna kanal har, kan man inse, när man får höra,

* Lesseps hade till sin hjelp ångmaskiner med icke mindre än sammanlagdt 22 tusen hästkrafter.

att vägen från London till Bombay i Indien genom Suezkanalen är mer än 800 svenska mil kortare än vägen omkring Afrikas södra udde.

Det är denna kanal, som i högst väsentlig grad bidragit till det stora prisfallet å spanmål och andra lifsförnödenheter i Europa, då den gjort det möjligt att på kort tid och för billigt pris föra sådana varor från Indien och Australien öfver till den europeiska marknaden.

Af lika stor, om ej ännu större, betydelse är kanalen i politiskt afseende, då den i så hög grad förkortar vägen för de europeiska sjömakternas krigsfartyg till Indien, Kina, Japan och Australien.

År för år har trafiken på kanalen ökats. Den fortgår oafbrutet natt och dag — om natten är kanalen efter hela sin längd upplyst af elektriskt ljus. År 1870 passerades den af 486 skepp, 1890 af 3,425. På 20 år hade sålunda fartygens antal nära åttadubblats. Men i ännu större skala hade deras storlek tilltagit. 1870 hade de en drägtighet af i medeltal 1,000 tons, 1890 af 3,000 tons. Trafiken var alltså i sjelfva verket mer än 20 gånger större 1890 än 1870. Och sedan dess har den ytterligare ökats. I sammanhang dermed växa äfven inkomsterna. P^ör år 1895 utdelades på hvarje aktie öfver 92 francs, motsvarande nära 19 procent af kapitalet.

Men vi lemna nu kanalen. Efter att i Ismaila hafva ätit middag fortsatte vi med tåget till Cairo. Det var ett mycket snabbgående tåg. Banan går genom det gamla Gösen, och vi voro derför i tillfälle att beskåda detta lands herrlighet. Marken, som i en sträcka af många mil ligger såsom ett salsgolf, bar nu i november den yppigaste vårgrönska. Icke kan man undra på, att Israels barn under ökenvandringen gång efter annan frestades att tänka på den rikliga näring, som de haft i Gösen, och som utgjort en motvigt mot det träldomsarbete, hvarmed Farao plågat dem.

Men var landet herrligt, så voro byarna och städerna öfver all beskrifning eländiga. Ett undantag derifrån gjorde endast de bättre — mestadels europeiska delarna af de större städerna.

På de talrika, från Nilen utgående kanalerna, som genomkorsade landet, vimlade det af skutor. Alla hade de samma form, med en mast och ett segel.

SEXTIOFJERDE KAPITLET.

Vi åkte i tredje klass. Endast der träffar man landets folk, och det är just det intressanta, som de flesta turister aldrig få se, emedan de resa i andra och första klass, der de träffa blott hvarandra. Lifvet i vagnarna var mycket bullersamt men företedde en synnerligen liflig tafla. Man åt, rökte, pratade och framför allt skrålade.

Klockan var en kvart öfver 5 på e. m., när vi kommo till Cairo. Stationen var fullt jemförlig med de stora europeiska städernas stationer. Men när vi skulle ut derifrån, mottogos vi af en massa åkare och sjåare, som skreko och vrålade och slogos om passagerarna så vildt, att jag aldrig sett maken. Några polismän rusade ut i hopen och slogo af alla krafter omkring sig med daggar af läderremmar för att få ordning på bråkmakarna.

Vi togo en droska och åkte till ett tyskt hotell i hjertat af staden. Det var icke ett första klassens hotell men godt nog för oss. Vi fingo ett trefligt rum med två snygga och rena sängar. Maten var god och riklig och priset jemförelsevis billigt. Bland hotellets öfriga gäster, som nästan allesammans voro tyskar, må nämnas en framstående katolsk erkebiskop från Österrike.

Vi voro förfärligt trötta vid vår ankomst och kunde på den återstående delen af dagen ingenting företaga.
SEXTIOFEMTE KAPITLET.

I Cairo.

airo är Egyptens hufvudstad. Der bor kediven eller vicekonungen, som på samma gång är landets regent och den turkiske sultanens vasall. Landets egentlige herre är dock hvarken han eller sultanen utan den engelska regeringen, som här representeras dels af en guvernör med nästan kunglig makt, dels af en 6,000 man stark garnison. Här och der ser man engelska soldatposter; en kolossal egyptisk kasern är befolkad af engelska soldater, och den ofvanför staden belägna fästningen, det s. k. citadellet, är besatt med engelska trupper. Detta Englands herravälde är en nagel i ögat på andra europeiska makter, men hvad vilja de göra? England har sedan år 1876 måst ordna Egyptens finanser samt för det ändamålet släppa till mycket penningar, och för att nu hafva säkerhet att få sitt igen har det ock måst taga hand om landets förvaltning. Egypten är likt en gäldenär, som lemnat sitt bo till administration. Allmänt erkännes ock, att landet under Englands förvaltning gör stora framsteg i alla riktningar.

Cairo är just icke någon gammal stad. Det anlades omkr. år 970 e. Kr. Dess läge vid Nilen är synnerligen vackert. Under de senaste årtiondena har det utvecklat sig med stor fart och det uteslutande genom europeiskt inflytande. Staden har en arabisk del och en europeisk del. Den senare ser ut alldeles som en af Europas förnämsta städer med breda, raka gator, präktiga öppna platser568

SEXTIOÅTTONDE KAPITLET.

och ståtliga hus. Cairos hotell — jag menar nu de finaste — täfla med allt, hvad Europa i den vägen har att bjuda på. Teckningen på denna sida låter läsaren kasta en liten titt in i trädgården till Hotel du Nil, som dock icke är det finaste bland hotellen. Cairos butiker kunna godt ställas vid sidan af liknande lokaler i Europas hufvudstäder. Och allt går framåt med stora steg.

Ho tel It rad gårcL i Cairo (se texten på denna sida).

Ungefär i midten af den europeiska stadsdelen ligger en park, benämd Esbekiye, som hör till de mest förtjusande platser, man kan få skåda. Den är omkr. 8 72 hektar stor och uppfylld af de vackraste träd och blommor, som jorden bär.

Klimatet i Cairo är ock mycket herrligt. Man har der, hvad ingen stad i Europa har, nämligen en ständig sommar med torr luft, hög och molnfri himmel. Visst talar man äfven der om vinter. MenCAIRO. — STÄNDIG SOMMAR.

569

dess medeltemperatur är + 14,5 grader C., och hvad det betyder, skall man kunna göra sig en föreställning om,

när man betänker, att medeltemperaturen under juli månad i Stockholm är 16,4 samt under augusti 15 grader. Vårens medeltemperatur i Cairo är 25,5° C., sommarens 28,2° och höstens 18,8Regn faller väl ibland, men det är högst obetydligt. När vi voro der, regnade det verkligen en

Citadellet i Cairo (se sid. 571).

liten smula en natt. Om nätterna kunde det ock vara rätt kyligt. Men dagarna voro allesammans som de klaraste och varmaste sommardagar hos oss, och det i november och december.

Cairo anses hafva 400 tusen invånare. Deraf äro mellan 20 och 30 tusen européer af olika nationer. Hvad språket angår, kan man nästan öfverallt reda sig med engelska, franska eller tyska. I alla butiker och på alla hotell talar man dessa språk. Äfven infödingar,

som en resande kommer i beröring med, förstå i allmänhet engelska och franska så pass, att man kan reda sig med dem. Och mer behöfs ju icke. Hvad man icke kan säga med ord, det kan man uttrycka med tecken. Det är otroligt, hvad det går bra, bara man går på.

Nästa dag, den 10 nov. 1894, voro vi tidigt på benen för att göra utflykter. Den förste man möter, när man kommer ut från hotellet på gatan, är en skoputsare. Öfver allt vimlar det vid hotellen af sådana. Och de äro omåttligt envisa. De springa med långa stycken och peka på ens fötter. Till slut hittade jag på ett behändigt sätt att blifva af med dem: jag pekade på deras egna nakna och mycket smutsiga fötter, och då skämdes de. Men hvar gång jag gick ut eller kom hem eller gick förbi ett hotell och icke var riktigt blank om fötterna, måste jag repetera detsamma.

Det andra, man möter, är en skara åsnedrifvare, som skryta med hvar sin åsna och vilja, att man skall rida. Går man förbi dem, så förfölja de en hela långa vägen, och blir man dem kvitt, så möter man snart i något gatuhörn en ny skara. Men stannar man för att ackordera, så söka de att öfverrösta hvarandra, och den ene prutar piaster för piaster under den andre. Har man emellertid kommit öfverens om priset och satt sig upp på en åsna, så bär det af i galopp och traf om hvartannat, medan åsnedrifvaren springer bakefter och skriker åt åsnan och slår henne oupphörligt om gumpen och bakbenen. Lyckligtvis synas de arma djuren icke illa upptaga att blifva så der misshandlade. Men när färden är slut och man skall betala, då kommer åsnedrifvaren icke ihåg, hvad pris man kommit öfverens om, och så blir det krångel och gräl, som är obehagligt för den ovane men af de öfvade betraktas så, som kunde det icke annorlunda vara. Vår hotellvärd hjelpte oss en sådan gång med — piskan, och den hade åsnedrifvaren respekt för.

Vi gjorde nu en utflykt på åsna. Det är trefliga åsnor, de hafva i Cairo, välformade, smäckra, släthåriga djur med mjuka och mycket bekväma sadlar. Att rida på dem är ganska angenämt. Men när de sätta till att vråla — och det göra de ofta — då gifva de ifrån sig så jämmerliga läten, som om de befunne sig i den förfärligaste dödsnöd.

Vår färd gällde först citadellet, en i stadens sydöstra hörn mycket högt belägen fästning, som med sina kanoner fullkomligt beherskar staden och dess omgifning. Den är bygd på iioo-talet. Dess nuvarande besättning består af engelska soldater, och de befälhafvande officerarne lemna välvilligt främlingar tillträde. En bild af citadellet ser läsaren på sid. 569. Men hvad ingen teckning kan återgifva, det är den ytterst storartade utsigt, som man härifrån har öfver staden med dess många moskéer, dess trädgårdar och palats, öfver Nilfloden med dess palrnbekransade stränder och dess otaliga båtar, öfver det omkringliggande landet med dess bördiga sädesfält o. s. v.

På bilden ser läsaren en moské med mycket höga, vackra minareter. Det är väl Cairos vackraste byggnad. Dess många pelare äro af alabaster; dess väggar äro ut- och invändigt beklädda med skifvor af samma sten. Hvad det utvändiga angår, hafva dock åtskilliga ytor blifvit utan denna beklädnad. Detta gör, att moskén på vissa ställen ser ofullbordad ut, hvilket den också är. Byggherren, Muhammed Ali, hade företagit sig verket utan att noga

öfverräkna kostnaden. Inom moskén ligger han sjelf begrafven.

Söder om citadellet ligga en mängd gamla grafmoskéer, de s. k. mamlukgrafvarna, som dock till största delen äro förstörda. När de börjat förfalla, har man icke reparerat dem utan i stället från dem brutit sten för att använda till andra byggnader. Ordet mamluk betyder egentligen slaf. En egyptisk sultan köpte på 1200-talet omkring 15 tusen slafvar från Tsjerkessien samt bildade af dem en lif-vakt åt sig. De voro mycket tappra. Men det dröjde icke länge, innan de störtade och mördade sin herre samt tillvällade sig makten. Ur sina egna led satte de upp sultaner på tronen. Dessa förde ett förfärligt skräckregemente. Den ene efter den andre föll för mördarehand. Få af dem dogo en naturlig död, och mördaren blef den mördades efterträdare. När den turkiske sultanen Selim år 1517 intog Cairo, blef den siste mamluksultanen tillfångatagen och hängd. Dermed var dock mamlukernas välde icke krossadt. I provinserna herskade mamlukhöfdingar med oinskränkt makt, och deras välde var i regeln ett skräckvälde. Först år 1811 lyckades det den nyss nämde

Muhammed Ali att göra ände derpå. Han lockade de förnämste mamlukerna till en stor fest på citadellet i Cairo. Utan att ana något ondt infunno de sig. När de voro samlade, stängdes portarna, och de blefvo alla nedskjutna. Endast en skall hafva räddat sig på det sätt, att han med sin häst sprängde öfver muren ned i löpgrafven. Blodbadet fortsattes sedan på alla de öfriga mamlukhöfdingarna i landet. Med roten skulle det onda uppryckas. Det är de mam-lukska sultanernas grafvar, som ligga invid citadellet.

Från citadellet redo vi till kalifernas grafvar. De ligga litet öster om Cairo i norr från citadellet och äro byggda af egyptiska kalifer i det 13:de och de närmast följande tre århundradena. Dessa kalifer voro ett slags andliga herskare vid sidan af de mamlukska sultanerna. När den turkiske sultanen Selim eröfrade Egypten, tvang han den siste kalifen att afstå sin andliga värdighet åt honom. Kalifernas grafvar äro nu mycket förfallna. I ruinerna har en hop fattiga slagit sig ned, så att platsen blifvit såsom en förstad till Cairo. Allt vittnar om förgängligheten af mensklig storhet. Dessa herskare byggde ståtliga palats åt sig i lifvet. De äro nu bortsopade från jorden. De byggde ståtliga boningar åt sina lik. De ligga nu till stor del i ruiner, och de, som ännu stå, säga genom sin skröplighet till den besökande: »Allt är förgänglighet, fåfänglighet; några dagar till, och vi finnas icke mer».

Vi dröjde ej länge vid grafmoskéerna. Endast i ett par af dem gingo vi in. Voro de skröpliga utvändigt, så voro de ruskiga invändigt. Men man måste ändå hafva sett dem. Alla turister göra det. Annars har man icke varit i Cairo.

På vår väg tillbaka till staden besökte vi några af de största moskéerna. Cairo har många sådana. Oerhörda måste de kostnader vara, som äro nedlagda på dem. Men nästan öfverallt ser man, huru tidens tand gnager på dem. Här talar ett, der talar ett annat om förfall. Men märkvärdigt är det i alla händelser att bevittna, hvad den falske profeten Muhammeds religion kunnat åstadkomma. Den har gjort menniskonaturens onda lidelser till dygder, och det har varit och är dess kraft. Men den kraften förfaller.

När man står i dessa moskéer och begrundar sådant, föres tanken ovilkorligen öfver till liknande förhållanden äfven inom kristenheten. Huru många stora verk har icke äfven der den menskliga sjelfvisk-heten och ärelystnaden, det lågande partinitet och det religiösa hatet under heliga namn åstadkommit! Allt har i början sett lofvande och blomstrande ut, som vore det fullt af Guds välsignelse. Men när årtionden eller sekler gått deröfver, har man allt tydligare börjat se en inskrift, som man från början icke varsnat. Och den har lydt så här: »En plantering, som den himmelske fadern icke har planterat». Men en sådan planterings öde har frälsaren beskrifvit sålunda: »Den skall uppryckas med rötter». Låt den stå ännu i årtionden eller århundraden. Den går dock för hvarje dag sin undergång till mötes. Guds dom är oundviklig. Hans kvarn mal sakta, men det som kommer mellan hennes stenar, det krossas till finaste stoft.

Af särskildt intresse var det att besöka moskéen el-Azhar. Den är bygd på 900-talet och sedan dess många gånger tillbygd och restaurerad. I synnerhet under de senaste åren har man derpå offrat stora kostnader. Moskén har nästan alltifrån sin grundläggning varit och är ännu muhammedanismens förnämsta universitet. Studenternas

antal utgör mellan 7 och 8 tusen, professorernas mellan 2 och 3 hundra. Det torde väl alltså vara icke blott muhammedanismens utan hela verldens största universitet. Lärjungeantalet lär dock vara i aftagande.

Moskén är kolossal till sin omfattning. Undervisningen sker i flere större och mindre salar. Den största af dem har en golfyta af omkr. 3,000 kvadratmeter. Dess tak uppbäres af 140 marmorpelare. Maken till sal har intet annat universitet i verlden.

Bord, bänkar eller stolar finnas der icke. Professorer och studenter sitta allesammans på golfvet med korslagda ben. Hvarje professor är omgifven af en större eller mindre grupp studenter. Grupperna äro utplanterade öfver hela golfvet på korta afstånd från hvarandra. Det var mycket märkvärdigt att vandra genom dessa salar och beskåda arbetet och lifvet der. Alla, både professorer och studenter, vaggade under läsningen kroppen fram och tillbaka, och det utan annat uppehåll, än då de togo ögonen ur boken för att gapa på

oss. Många grupper voro utan lärare. De läste väl öfver sina lexor, tänker jag. För att slippa att sitta på det nakna stengolfvet, hade nästan alla bredt halmmattor under sig. Somliga sutto dock mjukare, nämligen på ludna fårskinn.

De ämnen, som studeras, äro hufvudsakligen religion och rättsvetenskap. Begge två grundas på koran, som sålunda utgör hela universitetslifvets medelpunkt. Studiekursen är 3 — 6 år. Studenterna betala ingen afgift för sin undervisning. Professorerna hafva ingen lön. De lefva på privatundervisning, afskrifning af koran eller annat arbete, hvartill komma gåfvor af rika disciplar. Men måttligt få de lefva. Rektorn för hela detta stora universitet lär hafva en inkomst af omkring 1,800 kronor, d. v. s. mindre än en läroverksadjunkt i lägsta lönegraden har hos oss. Och så pass mycket må man väl unna honom, om man annars öfver hufvud bör unna dem, som bedrifva andligt arbete, något att lefva af.

El-Azhar ligger, såsom de andra gamla stora moskéerna, i den arabiska delen af Cairo. Denna stadsdel är till omfånget ungefär dubbelt så stor som den europeiska samt ligger öster och delvis norr om denna. Dess gator äro smala, krokiga, smutsiga. Husen se förfallna och ruckliga ut. Genom utbyggnader i öfre våningen stöta de på sina ställen nästan ihop med hvarandra tvärs öfver gatan, så att deras invånare kunna med lätthet språka med hvarandra genom de öppna fönstren. Verkstäder och butiker se ut alldeles som i Damaskus och andra österländska städer, hvarom jag förut har talat. Lifvet på gatorna är ytterst rörligt, brokigt och bullersamt. Kameler, åsnor och menniskor, ridande och gående, trängas om hvarandra. En kamel med sin last på ryggen upptager nästan hela gatans bredd. Kamelföraren ropar, åsnedrifvaren skrålar och åsnan vrålar. De som hafva något att sälja, ropa ut sina varor och skramla med dem. Här utropar den ene ett, den andre ett annat: vatten, lemonad, frukter, sötsaker etc. Der ser man ett vandrande kök, d. v. s. en man som bär ett litet lågt bord samt åtskilliga tillagade matvaror. När han får en matgäst, slår han upp bordet vid sidan af gatan — på trottoaren skulle vi säga, om det funnes några trottoarer — och

ställer maten derpå. Matgästen sätter sig sedan med korslagda ben ned på gatan med en matta bredd under sig och äter i allsköns ro. Knif, gaffel och sked komma naturligtvis icke i fråga, utan han äter med fingrarna och slickar dem sedan rena eller tvättar af dem vid närmaste vattencistern.

Kvinnorna beslöja sig i Egypten mycket annorlunda än i Syrien och Palestina. Bilden på sid. 576 visar en egyptisk kvinna (jfr sid. 368). Röret, som man ser öfver näsan, är hos de fattiga af simpel messing; hos de förmögna sken det som guld och bestod antagligen af förgyldt silfver. Både rika och fattiga pryda sig dessutom med allehanda grannlåter såsom mynt, ringar, armband, naturligtvis af mycket olika värde. Hos de fattiga förekomma ofta benband strax ofvan om fotknölarna, alldeles som armband ofvanom handlederna. Stundom begagna de äfven näsringar liksom öronringar. Många tatuera sig på panna, kindben och bröst med allehanda krumelurer. Grant skall det vara, äfven om det är fult.

Männen bära den vanliga nationaldrägten af samma snitt, om än af olika dyrbart tyg, alltefter råd och lägenhet.

Omkring fezen på hufvudet svepa de en turban, d. v. s. ett stycke hopviradt tyg af ljus färg (se pl. XVII). Afkomlingar af Muhammed bära vanligen grön turban. Turbanen skall vara så lång som kroppen. Den skall nämligen engång begagnas som bårtäcke på sin egares lik. Derför utgör den också en ständig påminnelse om döden.

En märklig egendomlighet i de muhammedanska egyptiernas drägt är, att de begagna den blå färgen såsom sorgfärg. Det är nämligen himlahvalfvets färg och påminner därför de efterlefvande om himmelen, dit den troendes själ har gått. 1 en sådan »sorgdrägt» kan det ligga någon tanke. Den svarta färgen, som hos oss begagnas till vanära för den kristna tron, talar deremot endast om frånvaro af allt ljus och allt hopp. Det är en färg passande för den, som bara vet om grafvens mörker men intet om himmelens ljus.

Man erfar ett vemodigt, mycket vemodigt intryck, då man vid åsynen af denna brokiga massa af menniskor frågar sig sjelf: »När skall den dag komma, då evangelii ljus skall lysa öfver dessa länder

och gifva deras folk frälsningens kunskap?» Det finnes knappt någon sång mer osann än den, i hvilken så många tusen kristna med hänryckning vid alla missionsmöten sjunga: »Hvar stilla flägt från hafvet oss bringar nya bud om hela folk, som börja att vända sig till

Egyptisk kvinna (se sid. 575).

Gud». Dock får man icke förtröttas. Kan man rädda en, medan de tio tusen förgås, så får man prisa Gud. Den tid skall ändå engång komma, då jorden skall vara full af Herrens kunskap.

Vi vända nu åter till vårt hotell för att äta middag och hvila en stund. Mina läsare kunna ock behöfva pusta en smula. Derför gör jag här slut på detta kapitel. SEXTIOSJETTE KAPITLET.

On. — Obelisken der. — Hieroglyfskriften. — Strutsgård.

år nästa utflygt gällde en plats, som för en bibelvän har större betydelse än Cairo med all dess herrlighet. Det var det gamla On. Vägen dit går öfver en slätt, der den turkiske sultanen Selim år 1517 vann den lysande seger, genom hvilken turkarna gjorde sig till herrar öfver Egypten. Vi åkte i vagn och hunno efter ungefär halfannan timmes färd till en by vid namn Matariye, i hvars närhet lemningarna af det gamla On finnas. Den plats, der Matariye ligger, är ock säkert en del af Öns område. Ty On var en mycket stor stad.

Innan vi gingo från Matariye, måste vi först besöka ett gammalt träd der. Det är en sykomor med särdeles yfvigt löfverk men alldeles söndersprucken stam, som dessutom är betydligt skadad af besökandes knifvar. Numera är den omgifven af ett staket, så att man icke kommer åt att skära sig en bit deraf. Enligt en gammal sägen skall jungfru Maria på sin flykt till Egypten hafva hvilat med Jesusbarnet under ett träd, som stod just här. Enligt en annan sägen skall hon hafva krupit in i det ihåliga trädet samt blifvit räddad undan sina förföljare derigenom, att en spindel spann ett nät för öppningen. Det nuvarande Mariaträdet är planteradt omkr. år 1670. Men sägnen är mycket äldre — huru gammal, det vet man icke. Någonstädes

måste Maria hafva hvilat. Och säkert har mången, mången betryckt moder under gångna århundraden känt en skön hvila, då hon fått sätta sig ned på denna plats i den tron, att det var här, jungfru Maria satt och hvilade med Jesusbarnet i sitt sköte. Tröttheten sitter icke blott i lemmarna utan vida mer i sinnet, och när sinnet får hvila, så blifva lemmarna stärkta.

Ön är en af Egyptens äldsta städer. Det kallades af egyptierna »solens boning», hvilket grekerna återgåfvo med namnet Heliopolis (d. v. s. solstaden). Här låg ett af Egyptens äldsta och mest ansedda tempel. När det anlades, vet man icke, men enligt gamla inskrifter blef det restaureradt af en konung Amenemha I, som lefde omkr. 2,500 år fore Kristi födelse. Amenemha lade ock grund till ett nytt tempel dersammastädes åt solen, och hans son

Usertesen I reste framför ingången till detsamma två obelisker, af hvilka den ena ännu står kvar. Huru ståtlig denna helgedom var, kan man förstå, när man af en gammal skriftlig urkund från Ramses 111 :s dagar (omkr. år 1200 f. Kr.) får höra, att antalet embetsmän och tjenare vid Amenem-has tempel på den tiden uppgick till nära 13,000. Naturligtvis är denna uppgift mycket öfverdrifven, men den vittnar i alla fall om templets glans och herrlighet.

Bland de många presterna i Ön känna vi af bibeln en. Hans namn var Potifera, hvars dotter enligt 1 Mos. 41: 45 blef hustru till patriarken Josef, som genom Guds underliga ledning blifvit upphöjd till en herre öfver hela Egyptens land.

Nu återstår af Ön icke mer än ett och annat stycke af dess murar samt den nyss nämda obelisken. Det är den äldsta af alla egyptiska obelisker, som ännu stå. Endast en liten en är funnen, som är äldre, och den har stått i Memfis men finnes nu i ett museum.

Obelisken i Ön, hvaraf läsaren ser en bild på nästa sida, är den enda återstående af en hel mängd sådana, hvilka i forna tider prydt den berömda staden. Den är af röd granit från Assuan, som ligger i öfre Egypten, vid pass nittio svenska mil söder om Ön. Dess höjd är öfver 21 meter. Men den har varit högre. Nilslam har nämligen aflagrat sig omkring densamma, och derför står dess nedre delOBELISKEN I ÖN.

ett godt stycke under den nuvarande markens yta. Alla dess sidor äro fullskrifna med hieroglyfer, men dessa äro endast på den norra sidan (den som synes på teckningen) läsbara. De berätta, att obelisken blifvit rest af Usertesen I, »konung af öfre och nedre Egypten, diademens herre och solens son, som Öns andar (d. v. s. gudar) älska». Denne Usertesen regerade omkring år 2,400 f. Kr. Hans obelisk, som ännu står der så rak och så stolt, var alltså minst 600 år gammal, då patriarken Josef gifte sig i Ön med presten Potiferas dotter. Man riktigt hissnar, när man står der bredvid och skall tänka ut denna tanke. Personer tycka, att de stå inför urgamla minnesmärken, när de i Rom eller Athen betrakta ruiner af byggnader, som äro 2 — t, — 5 hundra år äldre än kristendomen. Men när dessa byggnader uppfördes, då var obelisken i Ön redan öfver 2,000 år gammal. När Rom anlades, var han 1,700 år; och när David flyttade konungasätet till Jerusalem, var han omkr. 1,400 år. Det är ålder det.

I det gamla Ön fans ock en berömd skola för vetenskapliga studier, och det är mycket sannolikt, att Moses här blef införd i den egyptiska visdomen (Ap. G. 7: 22). Ännu omkr. år 450 f. Kr. var

Obel isken i Ön (se sid. 57^)*28

skolan kvar. Då studerade greken Herodotus, »historiens fader», der. Och säkert hafva många af det gamla Greklands lärde der fått sin vetenskapliga utbildning, hvilken sedan blef grundläggande för hela den europeiska kulturen.

Medan vi stå inför denna märkvärdiga obelisk, skall jag med några ord gifva mina läsare ett litet berepp om hieroglyferna, och huru man lyckats att tyda dem.

Den äldsta egyptiska skriften kallas hieroglyfskrift. Den bestod af figurer. Ville man skrifva »uggla», så ritade man en uggla, ville man uttrycka shäst», så ritade man en häst, och ville man uttrycka flere hästar, så ritade man t. ex. tre hästar efter hvarandra. En motsvarighet till detta kunna vi finna hos våra små barn. Huru ofta förekommer det nämligen icke, att ett barn säger t. ex.: »Pappa skrif en häst!» eller: »Skrif ett hus!» o. s. v.

Men figurtecknen voro äfven ljudtecken, eller hvad vi kalla bokstäfver, som uttryckte dels enkla ljud dels hela stafvelser. Sålunda kunde t. ex. figuren af en uggla dels beteckna en uggla dels vara bokstafven m, figuren af en oxe dels beteckna en oxe dels vara stafvelsen ka, figuren af ett lejon dels beteckna ett lejon dels vara bokstafven 1 o. s. v. Ljud- och figurtecknen kunde sättas antingen efter hvarandra från venster till höger eller ock ofvanifrån och nedåt.

Detta skrifsätt var emellertid mycket besvärligt och långsamt, i synnerhet när man ville skrifva längre stycken. Derför gjorde sig snart behof af förenkling gällande. Sålunda uppstod den s. k. hieratiska skriften, hvilken ersatte de fullständiga figurerna med några streck, som endast påminde om dem. Emellertid behöfdes längre fram i tiden ytterligare förenkling, i synnerhet för borgerliga och praktiska ändamål, såsom för kontrakt, bref o. d., och så uppstod den s. k. demoti-ska skriften, i hvilken skrifttecknen så betydligt afveko från de figurer, som ursprungligen lågo till grund för dem, att man ofta ej kan inse något sammanhang emellan dem. Slutligen uppkom i tredje århundradet e. Kr. den koptiska skriften, som är en blandning af grekisk och demotisk skrift. Läsaren kan på sid. 584 se prof på dessa tre olika skriftslag.HIEROGLYFSKRIFTEN.

58.

Vi återgå nu till den hieroglyfiska, ty endast med den hafva vi att göra på de gamla obeliskerna och andra stenmonument.

Ofta förekomma figurskrift och ljudskrift i förening med hvarandra. Om man t. ex. ville uttrycka häst, så skref man först ordet »häst» med ljudtecken, och så ritade man derefter bilden af en häst. Och ville man uttrycka, att man menade flere hästar, så tillsatte man ytterligare tre streck, som betecknade pluralis.

Den hieroglyfiska skriften höll sig visserligen länge nog uppe, men omkr. år 400 e. Kr. dog den alldeles ut, och inom kort kunde ingen läsa dessa gamla, på de egyptiska stenmonumenten förekommande inskrifter, som hos beskådaren väckte så mycken undran och så många frågor. Man såg stora obelisker, pelare och väggar i tempel och grafkamrar o. s. v. fulla med hieroglyfer. Man förstod, att de, som tecknat dem, hade velat säga efterverlden något. Men hvad? Ja, derom hade man ingen aning. Försök, som gjordes att tolka stycken af dem, voro endast värdelösa gisssningar. Och på den punkten stod man i omkring 1,400 år.

Så hittades år 1799 uti staden Rosette, som ligger vid den vestra Nilarmens utlopp i Medelhafvet, en liten stenskifva, som ändtligen skulle lösa gåtan. Denna märkvärdiga skifva finnes nu i den egyptiska afdelningen i British Museum i London, der hon är upplagd på en särskild pelare af trä. Hon innehöll tre inskriptioner: en i hieroglyfisk, en i demotisk och en i grekisk skrift. Den sista kunde man naturligtvis med lätthet läsa. Det var en presterlig förordning, utfärdad under konung Ptolomaios minderårighet år 195 f. Kr. Och den upplyste derjemte, att de två andra inskriptionerna innehöllo samma förordning i gammal-egyptisk skrift. Nu visste man alltså, hvad der stod. Men huru man skulle bära sig åt för att kunna läsa orden, det var ännu en gåta.

I den hieroglyfiska inskriptionen såg man här och der en aflång ring, som var dragen omkring några figurer. På alla ställen var det samma figurer. Sådana der ringar äro för resten mycket vanliga i de gamla hieroglyfskrifterna, och man hade redan förut misstänkt, att de omslöto konunganamn. Detta tillämpade man nu här.582

SEXTIOÅTTONDE KAPITLET.

De ringomslutna figurerna måste vara konung Ptolomaios namn, om det annars var ett konunganamn. En fransk lärd vid namn Champollion (omkr. år 1820) fann samma figurer med ring omkring på en obelisk i öfre Egypten. Der bredvid var en annan ring. Och nu tänkte han: »Om den första ringen betyder Ptolomaios, så torde den andra vara hans gemål Kleopatra.» Ringarna sågo ut på följande vis:

N:o 1.

N:o 2.

Var nu denna tanke riktig, så måste första figuren i n:o 2, den der lilla triangeln, betyda k och får då icke finnas i n:o 1. Ty i namnet Ptolomaios finnes intet k. Jo, mycket riktigt: den finnes der icke. Den andra figuren i n:o 2 — lejonet — skall då betyda 1 och måste finnas som fjerde figur i n:o 1. Ja, äfven det slog in. Den tredje figuren, ett säfblad, måste vara e, och den finnes i n:o 1 fördubblad för att uttrycka ai eller långt e. Det gick också bra. Den fjerde figuren, ett snöre med en ögla, måste betyda o samt finnas såsom tredje figur i n:o 1. Ja, det slog också in. Den femte figuren är en kvadrat. Den måste betyda p, som just är den femte bokstafven i namnet Kleopatra. Men p är ock den första i bokstafven Ptolomaios; och mycket riktigt: i n:o 1 står den lilla kvadraten såsom första figur.

Den sjette bokstafven är a, likaså den nionde. På begge dessa ställen står ock samma tecken: en örn. Och den förekommer icke i n:o 1. Den sjunde figuren är en hand. Det måste vara t och borde finnas såsom andra figur i n:o 1 men finnes der icke. Den åttonde är en mun. Det måste betyda r. Sålunda får man ihop hela namnet Kleopatra. Men derefter står en liten halfcirkel alldeles lik den, som i n:o 1 står såsom andra figur. Det måste alltså vara t. Ty andra bokstafven i namnet Ptolomaios är t. Nu är i det kop-

tiska språket ett efterhängdt t kvinlig artikel, och så måste det äfven här förklaras. Champollion fann det också sedan tillagdt efter flere andra hieroglyfiska kvinnonamn. Kleopatra-t är således Kleopatra med bestämd artikel.

Det kunde alltså icke vidare vara tvifvel underkastadt, att man här hade de begge namnen Ptolomaios och Kleopatra. Deraf följde ock, att den femte och den åttonde figuren i n:o i måste vara m och s. På detta sätt voro elfva bokstäfver funna, af hvilka två motsvarade t. Och från denna början tog man sig småningom vidare fram, så att man snart läser de egyptiska hieroglyferna ungefär såsom hvarje annat bekant språk. Det är i sanning en af det menskliga snillets största triumfer på fornforskningens område.

I närheten af Ön ligger en strutsgård, som vi till sist besökte. Den är anlagd för att skaffa plymer till export på Europa. Strutsarnas antal var omkr. 1,000 och skall år för år ökas. Platsen, som var omgifven af en mur, var afdelad i flere mindre gårdar för de olika årsklasserna af strutsar. Alla strutsar i en afdelning voro således af samma ålder, så att man här kunde riktigt studera strutsens utvecklingshistoria.

Strutsarna äro mycket märkvärdiga djur; alldeles såsom kamelen skapade särskildt för öknen. De äro derjemte stora och starka, så att en menniska kan rida på dem. Hanarne hafva svarta och hvita fjädrar, honorna grå. Ehuru foglar, kunna de icke flyga; men deremot springa de med ofantlig hastighet och underlätta farten genom att bruka sina vingar. De sägas tillryggalägga 80 km. i timmen och kunna hålla på dermed mycket länge.

Strutsens bo utgöres af en rund grop, som han gräfver i sanden. I denna lägger honan 16 à 20 ägg, som både hon och hanen turvis rufva. De byta om med hvarandra 3 à 4 gånger i dygnet, och hanen ligger lika tåligt som honan. Rufningstiden uppgår till 45 dagar. Här i strutsgården kläckas dock många ägg genom kläcknings-apparater, hvilka eldas upp till en värme af + 38 à 390. Strutsens föda består af vegetabilier. I strutsgården fodras han med majs och klöfver. Men till hans kost hör äfven sand och små stenar, hvilka

han förtär i ganska stor myckenhet. Det lär vara nödvändigt för hans matsmältning. Äfven andra hårda föremål, såsom nycklar och dylikt, slukar han med god aptit, om han kommer åt. Det största värdet har han genom sina fjädrar. Hvarje år i maj plockas strut-

1. Hierogly fskrift. 2. Samma styeke i hieratisk skrift.

8. Hierogly fskrift.

Samma styeke i demotisk skrift. (Se sid. S80.)

sarna här i strutsgården, och det så, att de bli alldeles nakna. Detta är visserligen en smula plågsamt men synes icke bekomma dem illa. 1 sommarvärmen växa fjädrarna ganska hastigt igen. Värdet af de fjädrar, som en struts årligen lemnar, uppgår till omkring 150 a 200 kronor. Det gör för tusen strutsar bortåt 200,000 kr. Äfven

Dahabiye (se sid. 586).

en mängd ägg säljas och betinga ett pris af 10 francs eller något mer än 7 kr. stycket, antingen de äro friska eller skämda. Det är egentligen skalet, man betalar för. För dem, som icke sett ett strutsägg, må nämnas, att det är stort som ett litet barnhufvud. Strutsens fjädrar ser man ofta fladdra på fruntimmernas hattar. De äro ganska dyra saker. Ett kilo strutsfjädrar af bästa sort lär säljas i strutsgården för 1,500 à 2,000 kronor.

När vi kommo åter från Ön, var det redan afton, och mörkret inträdde hastigt. Hvilka tidrymder hade icke vår fantasi genomlupit på denna dag! SEXTIOSJUNDE KAPITLET.

Pyramiderna i Gize. — Sphinxen.

^en 11 november var en strålande vacker dag. Vi hade beslutit att använda förmiddagen till besök vid de stora pyramiderna samt det märkvärdiga museet i Gize.

Tidigt på morgonen begåfvo vi oss åstad i droska. Vägen är vid pass 10 kilometer lång. Sedan man kommit ut ur staden och öfver Nilen på en mycket storartad bro, följer man den vestra stranden af floden. Det var en utomordentligt vacker väg, rik på naturscenerier, isynnerhet nu under öfversvämningstiden, samt på intressanta vyer ur folklifvet. På pl. XVII kan läsaren se en bit af vägen, och teckningen på sid. 592 visar en trogen folklifsbild. På floden vimlar det af båtar, bland hvilka dahabiyerna särskildt tilldraga sig den resandes uppmärksamhet. Det är större båtar, afsedda för passagerare, som ämna sig uppåt Nilen (se sid. 585).

Efter 5 kilometers färd vika vi af rätt i vester, och vägen går sedan på en vall öfver vidsträckta sädesfält, som nu lågo under vatten, ut till ökenranden, der pyramiderna stå, dessa väldiga byggnader, som under årtusenden uppfyllt de resande med beundran och häpnad, och som utan tvifvel höra till de förnämsta märkvärdigheter, som Egypten har att uppvisa.CHUFUS PYRAMID.

Pyramiderna vid Gize äro tre stora och sex små. Endast om de förra tala vi här. Det graffält, på hvilket de ligga, har tillhört den gamla hufvudstaden Memfis och är 15 hundra meter långt och 12 hundra meter bredt. De äro byggda till grafkamrar för egyptiska konungar, som under lifstiden varit angelägna att bereda sina kroppar en ståtlig hvilostad efter döden i väntan på uppståndelsen.

Den största pyramiden är uppförd af en konung vid namn Chufu, på grekiska kallad Cheops. I hieroglyfskrift kallas den

De af en ring omslutna figurerna beteckna ljuden ch—u—f—u. Det är konungens namn. Derefter följer en fogel, som uttrycker stafvelsen chu, och så den lilla halfcirkeln (= t), om hvilken jag förut talat. Det hela blir alltså: Chufu chut, d. v. s. Chufus herr-lighets säte. Och för att beteckna, att man dermed menat hans pyramid, så har man ritat en pyramid efter orden. Det är den der föreningen af ljud- och figurskrift, som jag på sid. 581 talat om.

Denne Chufu lefde omkr. år 3,100 f. Kr. och regerade öfver Egypten i 50 år. Hans pyramid var alltså omkring 1,200 år gammal, när Abraham var i Egypten. Säkert har också Abraham många gånger stått vid dess fot och beundrat både byggnaden och dess ålder,, alldeles såsom vi nu gjorde.

Pyramiden är bygd af stora block af finkornig kalksten från berget Mokattam vid Cairo. Dessa forslades på rullar till Nilen, sedan på flotta öfver floden och derefter på rullar till platsen. För detta ändamål måste en väg af huggen sten byggas, som var nära en kilometer lång, 20 meter bred samt på vissa ställen 15 meter hög. Lemningar af densamma äro ännu synliga. Dess anläggning upptog en tid af tio år. Pyramidens byggnad skedde på 20 år. De dervid sysselsatta arbetarnas antal var ett hundra tusen. Pyramiden kläddes ytterst helt och hållet med polerad sten. Numera är den, liksom

de öfriga pyramiderna, betydligt förstörd, emedan man vid olika tider brutit sten derifrån för att använda till andra byggnader. Huru den i detta förstörda skick ser ut, derom kan läsaren få en föreställning genom pl. XVIII, som visar en liten del deraf.

Man hör ofta talas om denna pyramids storlek. Men få människor göra sig dock en riktig föreställning derom. Dess ursprungliga höjd var omkr. 147 meter och längden af dess sidor vid basen 233 meter. Den var således nära en kilometer i omkrets vid basen. Genom bortbrytning af sten är den nu 10 meter lägre, och dess sidor vid basen 6 meter kortare. Stenmassan i densamma utgjorde ursprungligen 2,521,000 kubikmeter, och hvad det betyder,

skall man förstå af följande jemförelse. Jernvägen mellan Stockholm och Malmö är i rundt tal 620 kilometer lång. Antag nu, att man skulle bygga en mur på begge sidor om den — alltså en mur af 1,240 kilometers längd — med sten från den stora pyramiden. En sådan mur skulle då blifva en meter tjock och väl 2 meter hög.

Eller se här en annan jemförelse. Man ville t. ex. mura upp en lika stor pyramid med tegel. På hvarje kubikmeter gå vid pass 300 tegel. Till byggnaden skulle alltså erfordras omkr. 756 millioner tegel. Om man nu hade ett tegelbruk, som tillverkade fem millioner tegel årligen, så skulle detta behöfva arbeta i mer än 150 år för att åstadkomma den erforderliga massan.

När vi kommo till pyramidfältet, blefvo vi strax omringade af en skara beduiner, som alldeles höllo på att taga ned oss. Under lifliga åtbörder och med högljudt skrål täflade de att få taga oss om hand för att ledsaga oss in i pyramiden och upp på densamma. Dessutom bjödo de ut allehanda fornsaker, som de ville hafva bra be-taldt för. Dessa fornsaker lära dock till största delen vara eftergjorda. Det visste vi och ville derför ingenting köpa. Men de voro till den grad påträngande, att vi icke på något sätt kunde undkomma dem. Vi måste köpa, och förlusten var måttlig, ty efter åtskilligt skrål läto de pruta med sig dugtigt. Ibland händer det likväl, att man kan till följd af beduinernas okunnighet erhålla äkta fornsaker af ganska högt värde. En tysk student köpte således för några år sedan för en ringa

penning en papyrushandskrift. Den var verkligen äkta, och han fick sedan i Tyskland omkr. 30,000 kronor för densamma, enligt hvad man berättade mig.

Vi skulle nu in i pyramiden. Ingången dit befinner sig på det trettonde stenlagret 15 meter högt från marken. Läsaren ser den på teckningen sid. 593 (A). Sedan vi klifvit dit upp, bär det af in i en gång, som icke är mer än i,oe meter hög och knappt 1,25 meter bred. Här måste vi alltså krypa. En beduin kryper fore och håller mig i handen, en annan följer efter och skjuter på. Till lyse hafva vi stearinljus. Det går först vid pass 20 meter utför, sedan 38 meter ganska brant uppför. Här behöfves verkligen beduinernas hjelp för att hala och skjuta på. Ty utom det att gången sluttar starkt, är också dess golf mycket glatt. Inhuggningar, som äro gjorda i detsamma på vissa afstånd från hvarandra, äro nästan glattslitna, så att de lemna föga stöd för foten, derest man ej är barfota, såsom beduinerna äro. Det var litet kusligt att vara här inne i beduinernas händer, att i ljusskenet se deras blixtrande ögon samt höra deras ständiga: »Bakschis, bakschis!» (d. v. s. drickspengar). Men jag nickade bara och log och svarade: »Bakschis, bakschis!» Då syntes de särdeles belåtna och halade och sköto på af hjertans lust. Och jag skonade mina knäveck, som om jag inga senor haft i dem. Den gången fingo nog beduinerna svettas.

Sedan vi tillryggalagt de nämda 38 meterna, delar sig gången i två. Den ena, som är 40 meter lång, leder horisontalt in i pyramiden till en grafkammare (C), som kallas »drottningkammaren», och som är något mer än 5 meter i kvadrat samt 6 meter hög. Vi följa den. Der inne är dock ingenting att se, ty kammaren är tom. Alltså tillbaka till den punkt, der gången delade sig! När vi kommit dit, följa vi gångens andra gren. Den är 47 meter lång och bär uppför. Dess bredd vexlar mellan en och två meter. Men nu behöfva vi icke vidare krypa, ty gången är här 8'/2 meter hög. Väggarna äro finpo-lerade och dess stenar så väl huggna, att man ingenstädes kan sticka in ett knifblad mellan dem. Från denna höga gång kommer man in i en annan, som är sju meter lång och icke mer än 1,10 meter hög. Här

gäller det alltså att krypa igen. Så komma vi då ändtligen in i konungens grafkammare (D). Den är nära ioV2 meter lång, något mer än 5 meter bred samt nära 6 meter hög, alltså en ganska stor sal. Dess golf ligger 42 meter öfver marken. Alla väggar äro beklädda med polerad granit, och taket består af 9 oerhördt stora polerade granitplattor, som äro mer än 51/, meter långa samt nära i1/i meter breda. Från denna kammare gå tvänne smala luftkanaler snedt uppåt ut i det fria, den ena mot norr, den andra mot söder. Den förra är 71 meter lång. Den senare är kortare, emedan kammaren icke ligger i pyramidens midt utan litet på sidan.

I denna grafkammare finnes nu intet annat kvar än en tom och skadad likkista af granit, som är nära 2 V» meter lång, en meter bred samt väl en meter hög. Allt annat, som här funnits — och det har säkert icke varit litet — är sedan årtusenden bortstulet, t. o. m. locket af likkistan. Att stjäla bort sjelfva kistan har varit för besvärligt. Ty hon är så stor, att hon nätt och jemt kunnat föras genom den gång, som leder till grafkammaren.

Hvarken på likkistan eller grafkammarens väggar eller takplattor finnas några inskriptioner. Men ofvanpå grafkammaren ligga 5 stora ihåliga rum öfver hvarandra, hvilkas ändamål varit att skydda taket i kammaren mot alltför hårdt tryck af stenmassan. De synas också på teckningen. 1 dessa rum förekommer konung Chufus namn, måladt i röd färg på stenarna. Och det är gjordt på ett sådant sätt, att man kan fullständigt bevisa, att det blifvit måladt under pyramidens byggnad och icke i en senare tid. På somliga stenar står det nämligen upp och ned. Däraf är klart, att stenarna blifvit vända, sedan namnet målades på dem. Och den vändningen kan icke hafva skett, efter sedan de lades in, der de nu ligga.

Äfven under jorden — 30 meter under pyramidens bas — finnes en kammare (B), som är ganska stor: 14 meter lång, 8 meter bred, 3 V, meter hög. Dit leder den nedåt sluttande gång, på hvilken man först kommer in i pyramiden. Denna gång är 98 meter lång, men, såsom jag nyss berättat, följde vi den endast 20 meter, hvarefter vi veko af uppåt i en annan. Den underjordiska kammaren besökte vi aldrig.PYRAMIDENS KAMRAR.

För åtskilliga år sedan utkom i Amerika en bok, som ock öfversattes på svenska, med titel: »Den stora pyramiden». Hon sökte visa, att pyramiden, som sannolikt vore »bygd af Melkisedek» — vid hvars födelse pyramiden var åtminstone 1,000 år gammal — hade en alltigenom profetisk betydelse, hufvudsakligen afseende den yttersta tiden. Alla rum, alla mått o. s. v. voro profetiska. Till pyramidens märkvärdigheter hörde ock, att den enligt noggrann beräkning stod »på jordytans medelpunkt». Boken, som alltigenom var ett sammelsurium utan like, utgafs för att vara bygd på riktigt »vetenskapliga grunder» och vann stor tilltro. I Sverige upplefde den 4 upplagor och betraktades af många såsom en riktig uppenbarelsebok, hvilket den ock var i så måtto, att den uppenbarade, huru lättrogna menniskor äro, så snart någon i strid mot Kristi uttryckliga ord menar sig kunna räkna ut dag och stund för hans återkomst.

När vi kommo ut ur pyramiden, ville beduinerna också föra oss upp på dess topp. Huru det går till att komma dit, kan läsaren se på planschen n:o XVIII. Det ser rätt lustigt ut. Beduinerna hala och skjuta under, så att det lär gå som en dans. Jag brydde mig dock icke om den luftfärden. Men Rosendahl for af. Den plana ytan der uppe lär vara 10 kvadratmeter stor. När Rosendahl kom ned, sade han, att han huggit in »P. W.» i en sten, och så veta då svenskar, hvar de skola spotta, när de komma dit.

Till belysning af teckningen på sid. 593 må för öfrigt nämnas, att den streckade linien visar pyramidens ursprungliga yta. Afståndet emellan denna och den svarta kärnan betecknar alltså, hvad man brutit lös ur densamma för att använda till andra byggnader. Det belöper sig till icke mindre än 170 tusen kubikmeter.

De öfriga pyramiderna gingo vi endast omkring. Den andra i ordningen är bygd af Chufus' broder och efterträdare Chafra (på grekiska: [Chefrem) och är märkvärdig derför, att den ursprungliga beklädnaden, som bestod af polerad kalksten, ännu finnes kvar i toppen af densamma. Äfven denna pyramid är kolossal, omkring 138 meter i höjd. Dess sidor voro ursprungligen 216 meter långa vid basen (nu 210,5) och dess kubikinnehåll är så stort, att man af stenen592

i densamma skulle kunna på begge sidor om jernvägen från Göteborg till Stockholm bygga en mur, som vore en meter tjock och två meter hög, samt vidare till Upsala en, som vore en meter tjock och väl 1,25 meter hög.

Folklifsbild frän Egypten (se sid. 586).

Den tredje pyramiden är minst, endast några och 60 meter hög, med sidor, som vid basen äro 108 meter långa. Den var ursprungligen beklädd med kolossala granitblock, hvilka ännu delvis äro väl bibehållna. 1 en

grafkammare under densamma fann en engelsk forskare år 1838 en likkista af sten samt locket af en likkista af trä.DE TVÅ MINDRE PYRAMIDERNA.

Det senare hade följande inskription: »Osirisk konung Menkaura, evigt lefvande, du som härstammar från himmelen, du som bars under hjärtat af Nut och är Sebs arvinge. Din moder Nut breder sig ut öfver dig i sitt namn, som är himmelens mysterium. Hon har gifvit dig att vara såsom en Gud, tillintetgörande dina fiender, konung Menkaura, evigt lefvande». Denna pyramid är alltså bygd af Menkaura, son till Chafra, som var den andra pyramidens uppbyggare. Trälocket finnes nu i London. Dit sändes ock stenlikkistan. Men hon

Den stora pyramiden i Gize (se sid. 587).

kom aldrig fram, emedan det fartyg, som förde henne, gick förloradt utanför spanska kusten.

Från pyramiderna gingo vi till den närbelägna Sphinxen, som också är ett af forntidens märkvärdigaste verk. Det är figuren af ett lejon med menniskohufvud, huggen ur klippan. En bild af densamma finnes på pl. nr XIX. Huru kolossal den är, kan läsaren se, om han observerar menniskorna på bilden. Höjden från hjessan till det plan, hvarpå frambenen hvila, är 20 meter. Näsan är 1,7 o meter lång, munnen 2,32 meter bred. Ansigtets största bredd är 4,15 meter,

d. v. s. mer än två famnar. Om en man ställer sig på örats öfverkant, så når han icke med handen upp till hjessans höjd. Förut hade Sphinxen en hufvudprydnad samt skägg, men de äro förstörda. Ansigtet är för öfrigt mycket skadadt genom menniskors vandalism. En tid begagnades det till skottafla vid skjutöfningar.

Under århundraden eller årtusenden har Sphinxen varit så nedbäddad i ökensand, som blåsten samlat omkring densamma, att endast hufvudet och halsen varit synliga. I början af 1800-talet gräfdes han ut. Sedan dess har ökensanden åter omsvept den. Men när vi voro der, var han åter utgräfd, dock endast på framsidan.

Hvad angår Sphinxens ålder, så har man vid en af pyramiderna funnit en sten med en inskrift, som visar, att den fans till redan då, när Chufu byggde den stora pyramiden. Om dess betydelse hafva meningarna varit delade. Han vänder ansigtet rätt mot soluppgången. Man har derför betraktat honom såsom en symbol af den uppgående solen, som öfvervinner mörkret, af själen, som öfvervinner döden, af fruktbarheten, som öfvervinner torkan o. s. v. Om jag tordes tillåta mig att uttala en gissning, så skulle jag tro, att han symboliskt framställer styrkan (lejonet) i förening med det menskliga förståndet (menniskohufvudet) såsom den egyptiske herskarens utmärkande egenskaper. Men det förblir allt en gissning. »Sphinxens gåta» är ännu icke löst och torde svårligen någonsin blifva det.

I närheten af Sphinxen ligger ett tempel, som på 1850-talet upptäcktes och gräfdes upp ur sanden. Det består till största delen af polerad granit, till en del af alabaster. Väggarna äro släta utan några hieroglyfer, pelarna äro fyrkantiga utan några prydnader. Taket är delvis bibehållet. Det största rummet har formen af ett T, hvars hufvudskepp är 25 meter långt och 9 meter bredt, tvärskeppet 25 meter långt och 7 meter bredt. Pelarna i det senare äro 1 X 1,4 meter i fyrkant. Dessutom finnas flere andra rum med dertill ledande långa, breda gångar. I en kammare, som sades vara fem meter i kvadrat, bestod taket af en enda polerad alabasterskifva.

De block, hvaraf templet är bygdt, äro mycket stora. Somliga hafva en längd af 4—5 meter och en höjd 1 7» à 2 meter. IntetSPHINXEN. — SPHINXENS TEMPEL.

murbruk är användt, utan blocken äro lagda löst på hvarandra. Fogarna mellan dem äro så täta, att man ingenstädes får in ett knif-blad. Stenen är hemtad från Assuan, en väglängd af, som jag nyss omtalat, omkring nittio svenska mil.

På den nyss nämda inskriptionen talas om Sphinxen och »hans tempel». Sannolikt är det just detta tempel, som åsyftas. Det skulle alltså vara äldre än alla pyramiderna. Det var kanske redan 1,500 eller 2,000 år, när Abraham var der. O, hvad de blifva små och unga alla forntida byggnadsverk, som man ser i Europa, när man jemför dem med de egyptiska!

Ja, här har för visso fader Abraham vandrat omkring med Sara och undrat, när den utlofvade säden skulle komma, i hvilken alla slägten på jorden skulle blifva välsignade.

Det var tid att återvända från pyramiderna. Men nu blefvo vi åter omringade af beduinerna, som ville hafva drickspengar (»bakschis») och sälja fornsaker. Det var ett förfärligt lif. De skrålade på arabiska, och jag skrålade på svenska och rotvälska om hvartannat. Dragomanen hjelpte mig, och Rosendahl storskrattade. Till slut gaf dragomanen dem några slantar. Men inte voro de nöjda. Det äro de för resten aldrig.

Vi satte oss i vår droska och åkte till museet i Gize. Men beduinerna fingo tänka, hvad de ville. De se oss aldrig mer. SEXTIOÅTTONDE KAPITLET.

Museet i Gize. — Ur egyptiernas gudalära.

ize museum är egentligen ett f. d. kungligt lustslott med omkr. 500 rum, beläget i en den herrligaste park, man någonsin kan tänka sig. Det skall hafva kostat omkr.

Y J 80 millioner kronor och är bygdt af den för sitt vansinniga slöseri verldsbekante vice-konungen Ismail Pascha, som blef afsatt år 1879. Sedan 1889 användes det till museum, men endast tills vidare. Slottet är nämligen ganska eldfarligt till sin beskaffenhet och dessutom till inredningen olämpligt. En ny museibyggnad är derför under uppförande i sjelfva staden. Och den kommer nog att blifva sitt ändamål värdig.

Museet, som utgör en samling af egyptiska fornsaker, är alldeles enastående i hela verlden. Det är grundadt af en fransman vid namn Mariette, en stor forskare, som från 1858 till sin död 1881 hade ledningen af de gräfningar, som man anställt i Egypten för att söka efter fornlemningar. Ingens arbete har i den vägen haft så stora resultat att uppvisa som hans.

När man kommer in genom den stora porten till parken, har man strax både till höger och venster en mängd intressanta fornsaker af granit, som stå under bar himmel. Midt framför slottet serMUSEET I GIZE.

man vidare Mariettes likkista af polerad marmor i egyptisk stil på en hög underbyggnad af finhuggen sten. Men nu träda vi in i sjelfva museet. Man riktigt häpnar, när man vandrar genom detsamma. I de första fjorton salarna äro samlade minnesmärkena från det gamla riket, d. v. s. från tiden omkr. 3,500 till 2,400 f. Kr. De äro mestadels af sten: granit, kalksten eller alabaster, men äfven af trä. Såsom ett af de bästa konstverken anses en byst af trä från tiden omkr. år 3,000 f. Kr. Mycket intressanta äro ett par byster af Chefrem, uppbyggaren af den andra pyramiden. Den ena är af alabaster, den andra af s. k. diorit. Den senare framställer konungen i kroppsstorlek, sittande på sin tron. Tronens armstöd sluta med små lejon-hufvuden. Synnerligen utmärkta äro två stora sarkofager (likkistor) af röd granit också från tiden omkr. 3,000 f. Kr. Hvar och en af dem är urholkad ur ett enda stenblock. De äro polerade och prydda med en mängd inhuggna figurer.

Derefter följa en rad af salar, innehållande minnesmärken från det s. k. mellersta riket (2,400—1,200 f. Kr.) eller den period, under hvilken Israels barn bodde i Egypten. Somliga saker voro målade, och färgerna utmärkt tydliga trots den höga åldern af mellan 4 och 5 tusen år. Särskildt märkvärdiga syntes mig tvenne stora båtar vara. Den ena hade helt däck; på den andra fans endast en del af däcket kvar. Den förra hade en styråra. Begge voro rätt väl bibehållna.

En stor del af sakerna här härröra från konung Ramses II, den Farao, som började förtrycket mot Israels barn. De äro mestadels af polerad granit. Bland dem må särskildt nämnas tvenne kolossala armar af en granitbyst af Ramses sjelf. Utmärkt vacker är en båt af röd polerad granit, 31/» meter lång, 6 decimeter bred. Men jag skall icke uppehålla mina läsare med några långa beskrifningar. Det blefve endast tröttande. För resten kunna inga

beskrifningar gifva någon riktig föreställning om tingen sjelfva. Derför skola vi stanna vid tvenne mumier, d. v. s. balsamerade lik, som för bibelläsaren äro af ett alldeles särskildt intresse.

De gamla egyptierna plägade med stor omsorg balsamera de aflidnes ük för att bevara dem för förruttnelse. Detta sammanhänger

med deras tro på en blifvande uppståndelse, hvartill jag längre ned återkommer. Balsameringen skedde genom vissa kryddor, och till dess utförande behöfdes i allmänhet 40 dagar (1 Mos. 50: 2). Öfver den balsamerade kroppen lades en betäckning (en mask) af något slags papp. Den hade formen af en menniskokropp; dess hufvud målades till porträttlikhet med den döde, och den öfriga delen målades samt förgylldes med figurer och hieroglyfer. Vidstående bild är kopia af en gammalegyptisk teckning, som framställer, huru det gick till. 1 alla Europas museer finnas nu sådana s. k. mumier, och man

Balsamering (se texten på denna sida).

kan icke annat än förvåna sig öfver färgernas friskhet. Det ser ut, som vore de målade i går, ehuru de äro tusentals år gamla.

Det sålunda balsamerade och betäckta liket lades i en kista af trä, som sedan sattes ned i en kista af sten, eller en s. k. sarkofag. Denna var urholkad ur ett enda stenblock, likaså locket. Somliga sarkofager voro endast grofhuggna, andra deremot polerade samt ut-och invändigt prydda med hieroglyfskrift, som framställde den dödes namn, titlar och historia, böner m. m. Sarkofagen fick derefter sin plats i en i berget uthuggen grafkammare.

År 1881 fann man i öfre Egypten i en grafkammare bland annat de sarkofager, som inneslöto mumierna af Ramses II och hans fader Seti I. Huru detta fynd skedde, skall jag längre fram närmare omtala. Det är ett af de märkvärdigaste fornfynd, som någonsin skett. Och det är inför dessa mumier vi nu stanna.

Man har tagit bort betäckningen (masken) af dem, och de ligga der nu blottade i sina träkistor, så att man kan se dem från topp till tå. De äro visserligen alldeles svarta men mycket väl bibehållna. Bilderna på sid. 600 och 601 visa deras hufvuden ytterst naturtroget återgifna, och läsaren kan sjelf se, huru skarpa och tydliga ansigtsdragen äro. I ögonen fallande är först likheten mellan de begge hufvudena. Den tyder på deras nära slägtskap: far och son. Men lika anmärkningsvärd är ock olikheten. Seti har ett humant och ädelt ansigts-uttryck, Ramses ser deremot grym och rå ut. Begge hafva varit små till växten. Jag mätte deras mumier: Ramses' var 1,55 meter (= 5 fot 6 tum) lång och Setis ett par centimeter mindre. De skulle alltså icke räcka mer än en liten smula öfver axeln på en vanlig fullväxt man hos oss.

Mumierna ligga under glas. Öfver en af dem var glaset spräckt. Genom sprickan trängde en rätt stark lukt fram af de kryddor, hvarmed den blifvit balsamerad. Alldeles samma lukt kände jag år 1880 på ett slott i Böhmen, då man der ett ögonblick lyfte på locket af en kista, hvari en egyptisk mumie var förvarad. Egyptierna hafva säkerligen under århundraden, ja kanske årtusenden, användt samma kryddor och samma sätt att balsamera. Nu kan ingen göra det efter. De balsameringar, som hos oss ske på kungliga lik, bevara dem icke länge för förruttnelse.

Den här nämde Ramses II var, såsom jag redan nämt, den i 2 Mos. 2 omtalade Israelsförtryckaren Farao. Ordet »Farao» är nämligen icke ett namn utan en titel, motsvarande ordet »konung» eller »kejsare» hos oss. Om Ramses II känner man för öfrigt, att han var en kraftfull man och en väldig krigare, som gjorde stora och segerrika härnadståg inåt Asien. Dessutom verkade han kraftigt för sitt lands förkofran, byggde städer och tempel, gynnade konster och

vetenskaper m. m. Han skall hafva haft ett stort harem och en ofantlig skara barn. Huru hans namn skrefs i hieroglyfskrift, synes här:

Det betyder: (i) konung af öfre och nedre Egypten, (2) Usr-mat-Ra setepen-Ra, (3) son af solen, (4) Ra-messu-meri-Amen.

Seti I (se sid. 599).

Om förtrycket mot Israel begynte under honom eller under hans fader Seti, är ovisst. Seti är också bekant såsom en kraftfull man, som utförde stora byggnadsverk, särskildt i Gösen. För min del skulle jag knappt tro, att han kunde befalla jordegummorna att dräpa de judiska gossebarnen vid deras födelse eller föräldrarna att kasta dem i Nilen. Dertill ser han för snäll ut. Deremot uttrycka Ramses II:s anletsdrag en karakter, som väl kunde göra dylikt. Om således förtrycket begynte under Seti, så torde de i bibeln omtalade grymheterna vara att tillskrifva Ramses. I hvad fall som helst är det

för tideräkningens skull att antaga, att den »Faraos dotter», som tog upp den lille pilten Moses ur Nilen (2 Mos. 2: 5), icke var Ramses utan Setis dotter och således Ramses syster. Huru litet anade icke både Farao och hans dotter, hvad de gjorde, när de räddade det barnet! Så leder Gud händelserna.

Men nu hör jag mina läsare fråga: »Huru kan Ramses lik ligga i museet, när bibeln berättar, att Farao drunknade i Röda hafvet?» Ja, den der frågan gjorde jag mig äfven sjelf och fann den verkligen

Ramses II (se sid. 599).

betänklig. Men hvad annat var att göra än att slå upp bibeln? Och der såg jag nu en vers, som jag aldrig förr lagt märke till. I 2 Mos. 2: 23 står det nämligen om den store förtryckaren: »En långtid härefter, d. v. s. efter Moses flykt, blef konungen i Egypten död.» Jag kan icke beskrifva, huru förvånad jag blef öfver att åter finna, huru lätt det går att se förbi, hvad som står skrifvet. Denne Farao har alltså dött en naturlig död och blifvit begrafven. Det var hans son och efterträdare, som, efter att hafva fortsatt förtrycket, drunknade med hela sin här i Röda hafvet,

SEXTIOÅTTONDE KAPITLET.

Huru gammal Moses var, när han flydde från Faraos hof, står icke i gamla testamentet. Enligt en judisk fornsägen, som Stefanus återgifver i Ap. G. 7: 23, skall han hafva varit 40 år. Om man nu antager, hvad sannolikt är, att Ramses redan i början af sin regering utgaf den ohyggliga befallningen, att alla nyfödda israelitiska gossebarn skulle dränkas, så hade han regerat i 40 år, när Moses flydde. »En lång tid derefter» dog han, heter det, som sagdt, i 2 Mos. 2: 23. Nu har man hittat en hieroglyfisk inskrift af hans son och efterträdare, deri denne beder Gud att få lefva lika länge som hans fader, »som du lät regera i 66 år». Moses var alltså omkr. 66 år, när Ramses dog. Ramses sjelf torde hafva varit mellan 90 och 100 år, hvilket ock blir troligt deraf, att hans efterträdare var hans trettonde son. Tolf söner hade hunnit dö fore fadern. Bland dessa var hans mest älskade son Chaemus, hvars mumie man också funnit igen.

När Moses uppträdde inför Farao för att befria Israel, var han 80 år.* Detta skedde alltså omkring 14:de året af Ramses sons regering. Ramses son hette Merenptah. Enligt bibelns berättelse var det alltså han, som drunknade i Röda hafvet. Och visst är det märkvärdigt, att man funnit igen liken af Ramses och hans far men icke af hans son och efterträdare! Nu har man häremot invändt, att Me-renptahs graf dock finnes i Thebe i öfre Egypten, och att han alltså blifvit begrafven der. Men detta bevisar ingenting. När de egyptiska faraonerna tillträdde regeringen, började de strax att arbeta på sina grafvar, hvilkas byggande eller inhuggande och tillredande i berget tog en lång tid. Merenptah har således, äfven han, i berget i Thebe låtit hugga sig en grafvåning. Men deraf följer alls icke, att han någonsin blef lagd der. Nej, han drunknade, som sagdt, när han förföljde Guds flyende folk.

Det kändes mycket märkvärdigt att stå der och betrakta Ramses mumie. Huru många hafva icke i likhet med honom rest sig för att undertrycka och utrota Guds folk, såväl det gamla Israel som det

* Detta står visserligen icke i 2 Mos. 3. Men i 5 Mos. 34: 7 heter det, att Moses var 120 år, när han dog, och i Amos 5: 25, att ökenvandringen varade i 40 år. Alltså var Moses 80 år, när uttåget ur Egypten skedde,

nya, d. v. s. den kristna församlingen! Konungar, kejsare, riksförsamlingar, statsmän och vetenskapsmän hafva uppbjudit all sin förmåga. Strömmar af blod hafva flutit. Men hvar äro de, denna verldens store? Bortsopade, glömda, förmultnade! Ramses har framför de öfriga det företrädet, att åtminstone hans mumie finnes kvar. Om detta annars är något företräde! Men Guds församling — hon har segrande gått igenom allt. Hon triumferar. Och när de dödas uppståndelse sker, då skall det visa sig, hvad som blir både af henne och af hennes förtryckare. Frukta dig icke, du lilla hjord, säger Jesus (Luk. 12: 32). Ligg, Farao, ligg, der du ligger, ännu så länge! Och I, hans kamrater, liggen der! Domen nalkas. Och då skolen I se, hvem I hafven förföljt och trampat på.

Men vi vandra vidare i museet. Föremålen äro otaliga och väcka beundran genom sin ålder, sin skönhet och sitt historiska värde.

I salen för smycken träffar man på saker så fina, så utomordentligt väl arbetade, att de godt kunna täfla med det bästa, som guldsmedskonsten än i dag kan åstadkomma. Blott ett par exempel! Här ser man under glasbetäckning en stor samling dyrbarheter, som tillhört en drottning Aahhotep. Hon lefde omkr. 300 år före den nyss nämde Ramses II och var en af hans stammödrar. Hennes mumie återfans år 1860 och jemte denna äfven hennes smycken. Bland dem märkas ett armband (för handleden) med fint graverade figurer af guld på blå botten, ett dubbelarmband (för öfverarmen) af guld, besatt med ädla stenar samt prydt med en gam med utslagna vingar i guld och ädelstenar, ett rikt utsiradt diadem med drottningens namn i hieroglyfskrift, en lång flätad guldkedja, benspännen, ett bröstsmycke af guld med infattade ädelstenar i rik mosaik. Mest i ögonen fallande är en ganska stor dolk af guld med skida af guld; handtaget är rikt besatt med ädelstenar, och dess knapp bildas af fyra kvinnohufvuden af guld, medan ett oxhufvud, också af guld, täcker det ställe, der handtag och blad äro hoplödda med hvarandra.

Ännu märkvärdigare syntes mig dock en annan samling af smycken vara, icke derför att den var vackrare eller finare, utan derför att den var ungefär lika fin men vid pass 500 år äldre. Den hade tillhört

en drottning Noubhotept från tiden omkr. år 2,300 f. Kr., alltså några hundra år före Abrahams födelse.

Naturligtvis innehåller museet också mycket, som rör de gamla egyptiernas gudsdyrkan. Deras gudar voro många. Äfven Israels barn dyrkade dem under sin vistelse i Egypten. Af Jos. 24: 23 se vi, att de hade med sig afgudar ännu då, när de kommo in i Kanaans land. Trots allt sitt stränga nit för den ende Gudens dyrkan hade Moses icke lyckats att utrota dessa afgudar under ökenvandringen; ja han hade t. o. m. måst tåla, att folket öppet dyrkade guden Remfans stjerna i ett särskildt tabernakel (Amos 5, Ap. G. 7).

Jag skall icke trötta läsaren med att redogöra för de gamla egyptiernas gudalära. Endast några få gudar skall jag presentera för honom.

Sebek har krokodilhufvud. På hufvudet bär han solskifvan, omgifven af två fjädrar och två ormar. I ena handen håller han en spira, i den andra ett litet kors (lifvets bild). Han var den gud, som rådde öfver Nilflodens vatten och dess öfversvämningar.

Vidstående bild visar oss Osiris, hans hustru Isis och deras son Horns. Osiris var egentligen i urtiden konung af Egypten men blef dödad af sin son Tyfon. Dock var han död endast för denna jorden. I underjorden lefde han och var der herskare samt alla själars domare. På hufvudet bär han öfre Egyptens konungakrona, som vanligen är prydd med två strutsfjädrar, en på fram- och en på baksidan. Dessa fjädrar äro en bild af sanningen. Öfver axeln bär han ett gissel samt i ena handen en böjd staf. Stafven är en bild af hans konungavälde, gisslet en bild af hans straffmakt. Isis bär en mössa, som har formen af en gam. Derofvanpå sitta tvenne kohorn, och mellan dem ligger

månskifvan, som uppbär en tron. Horus har hufvudet af en sparf och bär Egyptens dubbelkrona. Osiris, Isis och Horus äro de goda väsendena, gifvare af lif, af ljus samt allt godt och skönt,

Guden Osiris med Horus och Isis.

Guden Sebek.

Jag nämde, att Osiris i underjorden är alla själars domare. Detta sammanhänger med egyptiernas tro på menniskans odödlighet. Enligt deras åskådning består menniskan af tre delar: 1:0) kroppen, som tillhör denna sinneverlden eller materien; 2:0) »schemen» eller sjelfva gestalten, i hvilken själen bor; själen tillhör underjorden; 3:0) »c/zu», den menskliga anden, som är ett utflöde ur den guddomlige anden.* Dessa tre beståndsdelar kunna skilja sig från hvarandra och ega tillvaro hvar för sig. När nu menniskan dör, kommer själen till underjorden. Der blir hon först utsatt för många pröfningar af onda andar, vilda djur o. s. v. Dem skall hon öfvervinna med tillhjelp af språk, sånger och amuletter, som läggas i likkistan bredvid den döde. Slutligen hinner hon fram till »den dubbla rättfärdighetens sal». Der skall hjertat vägas. Själen föres in af guden Anubis, dödsrikets väktare (se första teckningen sid. 608). Hjertat lägges i den ena vågskålen. I den andra ställer sig sanningens gudinna. Hon är på teckningen afbildad genom ett säfblad, som är hennes symbol. Anubis förrättar vägningen. På andra (högra) sidan om vågen står guden Thot, som på en tafla skrifver upp, huru vägningen utfallit. Framför honom står ett vidunderligt djur, som vänder hufvudet mot honom. Det kallas Amam eller Ammit (= den dödes uppslukare), samt har hufvudet af en krokodil, framkroppen af ett lejon och bakkroppen af en flodhäst. Sedan vägningen skett, föres själen af guden Horus fram för Osiris, som skall uttala domen. Var hjertat för lätt, så dömes själen till helvetesstraff, eller ock får hon börja en själavandring genom djurkroppar, tills hon efter en tid åter går in i sin egen kropp för att i den genomlefva ett nytt lif, efter hvars slut hon åter underkastas en ny vägning inför Osiris. Om hjertat var tillräckligt tungt, så gifver Osiris det tillbaka åt själen; »schemen» återvänder till den dödes mumie, och anden flyttar till »de saligas fält» (se andra teckningen sid. 608), der han genomgår en tids rening. Efter denna inträder han i gudarnas sällskap i himmelen, eller ock kan han, i hvad gestalt han önskar, börja jordelifvet på nytt. Han och

* Märk, huru lifligt detta påminner om aposteln Pauli indelning af menniskan i ande, själ och kropp (i Tess. 5: 23).

schemen söka då upp och förena sig med kroppen, som åter blir lefvande. Det var med afseende på denna återförening, som man med så stor omsorg balsamerade de aflidnas kroppar för att bevara dem för förruttnelse.

Här bredvid ser läsaren Ammon Ra i tvenne former. Denne var egentligen endast en lokalgud i Thebe i öfre Egypten. Men sedan konungarna der med hans hjelp hade underlagt sig nedre Egypten, blef han upphöjd till konung öfver alla gudar. Dessa »kasta sig ned för honom», heter det, och erkänna hans majestät, som är »ensam och allena och utan like». Det var hans dyrkan, som var i högsta flor i Egypten på Mose tid. Förtryckaren Ramses II kallade sig särskildt »Ammonsälsklingen».

Ehuru jag riktigt skäms, när jag ser, huru knapphändig min framställning blifvit, så törs jag dock icke längre uppehålla mina läsare i museet, emedan jag är rädd att trötta dem. Derför vända vi nu om till staden.

På eftermiddagen gjorde vi en åsneridt genom staden och ut till en »förstenad skog», der vi togo några bitar förstenadt trä; derifrån till en källa, som kallas Moses källa. Sannolikt har Moses någon gång varit der, men för resten har källan ingenting med hans namn att skaffa. Hemfärden togo vi öfver berget Mokattam, det berg, hvarifrån man brutit stenen till de stora pyramiderna. Utsigten från dess topp ut öfver det nedanför liggande citadellet, öfver staden med dess många minareter, öfver Nilen med dess oräkneliga båtar, öfver fälten med deras ståtliga palmer, var verkligen vacker. Men godt var det att få komma hem till hotellet och gå till hvila efter den ovanligt mödosamma dagen.

Guden Ammon Ra. SEXTIONIONDE KAPITLET.

Till Memfis och Sakkara.

u är det den 12 november 1894 men varmare än midt i sommaren i Stockholm. Den här dagen hafva vi bestämt för en resa till Memfis, och den upptager en tid af tio à tolf timmar. Sedan vi blifvit försedda med matsäck på hotellet, foro vi med bantåg till en stad vid namn Badraschen. Det var en färd på endast några och 30 kilometer. När vi kommo ett stycke från stationen, blefvo vi formligen omringade af en skara åsnepojkar, som icke blott väsnades och skrålade öfver hvarandra, det värsta jag någonsin hört, utan ock togo oss i kragen för att med våld få oss upp på sina åsnor. Det var konkurrens med besked. Ty åsnorna voro många, och vi voro bara två. Jag var som i en myrstack. Till slut tänkte jag: »Här gäller att med våld bryta sig igenom». Alltså knöt jag mina begge näfvar och slängde till med all kraft åt ömse sidor. Men pojkarna voro kvicka att böja sig undan. Med högra näfven träffade jag luften, som stilla tål allt, hvad hon får; med den venstra deremot slog jag bakom min rygg rätt i ansigtet på en — polisman, som just i ögonblicket kommit till vår hjelp bakifrån. Jag vände mig om och såg och var skamsen. Men han förstod välmeningen, och nu var det han, som med sin käpp fortsatte leken i pojkhopen.6 I
2

Alltså började vi ackordera med pojkarna. Vi skulle till Memfis och Sakkara. Man begärde 3 engelska shilling (= 2,70 kr.) för hvarje åsna för färden. Det var ej mycket, ty vägen är väl styft 10 à 12 kilometer lång och går mest genom ökenland. Men nu skrek en,

De saligas fält enligt en fornegyptisk teckning (se sid. 605).

att han gick för två francs (=1,40 kr.) och så en, att han nöjde sig med i franc (= 70 öre). Alltså sutto vi upp, och det bar af i galopp med pojkarna bakefter, skrikande, slående, skrytande och smickrande.

Själens dom inför Osiris enligt en fornegyptisk teckning (se sid. 605).XX. Öfversvämmadt landskap i Egypten.NILFLODEN.

När vi kommit ett stycke från Badraschen, gick vägen på ryggen af en dam, ungefär 3 kilometer lång. På ömse sidor om den utbredde sig slätten, som nu stod under vatten.

Nilens öfversvämning hör till de mest intressanta naturföreteelser, som man kan få skåda, och betraktades af de gamla egyptierna såsom ett verk af gudarna. Fem dagar fore sommarsolståndet föll, trodde de, en droppe vatten från himmelen och framkallade den. Hela landets tillvaro beror också på öfversvämningen. Utan den skulle det endast finnas en öken, der nu verldens mest fruktbara land ligger. Jag har ock sett en uppgift, som jag håller för mycket trolig, att det icke skulle vara något svårt arbete att genom gräfningar i Sudan gifva Nilens lopp en annan riktning och leda henne in i Sa-

j

hara-öknen. I sådant fall skulle Egypten inom kort vara förvandladt till en alldeles öde hed. Man kan häraf förstå, af hvad vigt det måste vara för Egypten att lägga Sudan under sitt välde.

Nilen är en af de längsta floder, som finnas på jorden. Hon är nämligen öfver 6,000 kilometer lång. Till fem sjettedelar af denna längd är hon segelbar med endast ett par afbrott. Hennes källor ligga i det inre af Afrika, och först under den senare tiden har det lyckats forskningen efter 2,000-årigt arbete att taga reda på dem. Från dessa källor komma två flodarmar: den hvita och den blå Nilen, hvilka vid staden Kartum förena sig till en flod. På hela vägen från Kartum ända ned till Medelhafvet — en sträcka af vid pass 4,000 kilometer — mottager hon icke mer än en enda biflod, och den flyter in i henne ungefär 250 kilometer söder om Kartum. Undersitt lopp genom det egentliga Egypten förlorar hon, enligt gjord beräkning, en vattenmassa af omkring 300 millioner kubikmeter i dygnet, som dels sjunker ned i jorden dels afdunstar i luften dels afledes i kanaler. Men ändå flyter, enligt samma

beräkning, dagligen en vattenmassa af 700 millioner kubikmeter förbi Cairo.

Floden är icke särdeles bred, endast på några få ställen en kilometer (såsom t. ex. vid Cairo). Nildalens bredd vexlar i Egypten mellan 20 och 45 kilometer, men den odlingsbara remsan är ingenstädes mer än 17 kilometer. Hvad som ligger på sidan derom, är öken.

Flodbädden har en mycket ringa lutning. Från Assuan till Cairo, en sträcka af omkring 950 kilometer, utgör lutningen icke mer än 11 centimeter per kilometer. Flodens vatten är mycket grumligt. Från bergen i det inre Afrika, der hon kommer upp, för hon med sig en massa siam, som afsätter sig under hela hennes lopp. Det är dessa afsättningar, som bildat hela det odlingsbara landet, den allra mest utmärkta matjord*, hvars djup i medeltal belöper sig till 10—12 meter, och vid flodens nedre ände, det s. k. deltat, till 13 — 16 meter.

Hvarje år på bestämd tid stiger Nilen så, att hon öfversvämmar nästan hela Egypten. Detta beror på häftiga och långvariga regn i bergen i det inre Afrika. Stigningen börjar de första dagarna af juni och fortsätter till framemot midten af oktober, då vattenståndet når sin höjdpunkt. Derefter sjunker det så småningom. Sjunkningen fortgår till in i april och maj, då vattenståndet är som lägst. Skilnaden mellan det högsta och det lägsta vattenståndet är vid Cairo i medeltal 7 7, à 8 meter, vid Thebe i öfre Egypten il1/, samt vid Assuan, ändå längre upp, 15 meter.

När vattnet stiger, så ledes det ut i kanaler. Intet land på jorden har ett sådant kanalsystem som Egypten. Men till slut går det öfver alla bräddar och utgjuter sig öfver fälten, som nu förvandlas till stora sjöar. Palmträden stå i vatten. Byarna, som ligga litet högre än de omgifvande fälten, likna små öar eller holmar, som dock ofta icke äro högre, än att de måste skydda sig mot vattnet genom uppkastade jordvallar. Kommunikationen mellan dem sker på det sätt, att man-vadar eller ror i båt. Eller ock förmedlas den genom långa höga jordvallar, på hvilkas kam en väg går. Dessa vallar äro egentligen dammar, som hålla vattnet kvar en behörig tid, så att jorden får den must, som hon skall hafva. Finge det ohejdadt flyta bort, skulle det väl också sopa med sig mycket, som bör stå kvar, samt derigenom vålla stor förödelse. På vallarna finnas här och der öpp-

* På hundra delar innehåller Nilvattnet 63 delar vatten och sand, 18 delar kolsyrad kalk, 9 delar kvarts, kiseljord, fältspat, hornblende och epidot, 6 delar jernoxid och 4 delar kolsyrad bitterjord. Likväl drickes det af folket med god smak. De mera välbergade filtrera det genom att slå det i oglaserade flaskor af lergods, som släppa igenom vattnet men sila ifrån slammet.

ningar med damluckor, genom hvilka vattenståndet kan regleras. Sålunda genomblötas fälten grundligt samt gödslas genom det siam, som vattnet afsätter. Och jemt så långt som vattnet når, jemt så långt sträcker sig också det odlingsbara landet. Derefter vidtager öknen, der ej ett strå växer.

Hvilken skapande kraft Nilens vatten har, ser man bäst i provinsen Fayum, som ligger vester om Nilen vid pass 50 kilometer söder från Cairo. Den var ursprungligen en ofruktbar öken. Men i urtiden — långt fore Mose dagar — leddes genom en kanal, som är 334 kilometer lång, vatten dit från Nilen. Derigenom uppstod en oas af fruktbart land, som är 1,250 kvadratkilometer stor och för närvarande föder 200 tusen menniskor. Det lär vara Egyptens mest fruktbara provins, der de herrligaste sädesfält gifva ymniga skördar, och ädla träd af alla slag bära de yppersta frukter.

Naturligtvis är det under sådana förhållanden af yttersta vigt för hela landet, att Nilens stigning hvarken blir för hög eller för låg. I förra fallet kan floden i det nedre landet anställa förfärlig förödelse, i senare fallet blir följden missväxt och hungersnöd. Det är ock utom allt tvifvel, att de sju hungersåren i Egypten under Josefs dagar berodde på en sådan orsak. För den skull har man alltid med stor omsorg gifvit akt på vattenståndet under öfversvämningstiden, och i Cairo finnes en s. k. Nilmätare, der man med all noggrannhet kontrollerar detsamma. Ingen underrättelse kan motses med större intresse än det besked, som denne mätare gifver om utsigten för

kommande skördar.

Som sagdt, kommo vi till Egypten under tiden för öfversvämningen. De allra flesta resande, som besöka landet, komma icke förrän senare och blifva derför icke i tillfälle att skåda denna märkvärdighet. Planschen n:o XX visar en liflig bild af ett öfversväm-ningslandskap. Der ser man palmerna stå i vattnet; en liten by ter sig som en ö, och från en af de nyss omtalade vallarna göra sig några personer redo att vada dit öfver.

Medan jag anställt dessa betraktelser, hafva vi ridit ett långt stycke på den ofvan omnämda vallen. Vid en damlucka voro flere6 I 2

personer sysselsatta med fiske. När vattnet går upp öfver fälten, så går fisken med. På ett annat ställe hade man från vallen bygt en eländig brygga öfver till en by, och några menniskor försökte krångla sig fram på den, hvilket också lyckades.

Men nu äro vi öfver och komna till den plats, der det gamla Memfis stått, en af forntidens mest berömda och folkrika hufvudstäder. Ännu så sent som i tolfte århundradet e. Kr. sträckte sig Memfis gator en half dagsresa långt. Nu återstå endast ruiner. De enskildas boningshus voro byggda af soltorkadt tegel, som icke har stor varaktighet. Endast för tempel och konungapalats begagnade man huggen sten. Men deraf finnes nästan ingenting kvar. Man har fört bort stenblocken för att använda dem till byggnader på andra håll.

Memfis lär vara grundlagdt af en konung Menes, som lefde omkring 4 tusen år f. Kr. Många af mina läsare skola säkert med förvåning fråga, huru detta stämmer öfverens med »den bibliska tideräkningen». Menes blir ju på det sättet samtida med Adam eller ännu äldre. Ja, om det vore sant, hvad t. ex. professor Dächsel i sitt nya »berömda» bibelverk säger, att verlden enligt »otvifvelaktigt noggrann beräkning» är skapad »år 4004 f. Kr. på hösten» (!), då kan nog hända, att Memfis var bygdt före verldens skapelse. Men besinnar man, att bibeln icke gör anspråk på att vara någon verldshistoria, och att den s. k. bibliska kronologi öfver urtiden, som menniskor gjort upp, hör till det mest otillförlitliga, som finnes, så behöfver man alls icke bekymra sig öfver någon strid mellan bibeln och de egyptiska minnesmärkenas vittnesbörd.

I Memfis residerade de konungar, som byggde de tre, förr omnämda stora pyramiderna i Gize. De herskade öfver hela Egypten. Men redan omkring år 3,000 f. Kr. började sjöfarande folk af semitisk ras* att slå sig ned i landet vid Nilens nedre lopp. Der anlade de städer, af hvilka Tanis och Herakleopolis voro de mest betydande. Så småningom växte deras makt. De lade under sig nedre Egypten och uppsatte egna konungar i Herakleopolis, medan de lagliga ko-

* Semiter kallas afkomlingar af Noaks son Sem. Till Semiterna hör äfven Israels folk.

nungarna blefvo undanträngda till Thebe i öfre Egypten. Omkring år 2,500 f. Kr. gjorde emellertid konungarna från Thebe slut på deras välde, och så blefvo åter öfre och nedre Egypten förenade under en konung. Men det dröjde icke länge, innan semiter började öfver Sueznäset invandra i Egypten, sannolikt emedan de hade lättare att der finna sin bergning. 1 1 Mos. 12 berättas, huru Abraham flyttade dit till följd af hungersnöd i Kanaan. Och hans flyttning var nog icke enstaka. 1 nedre Egypten funno dessa semiter stamförvanter. Deras antal och makt växte. Till slut underlade de sig landet och gjorde Tanis till hufvudstad. Deras konungar kallades Hyksos, d. v. s. herdekonungar, emedan de invandrande semiterna voro herdefolk. Dessa regerade nu öfver nedre Egypten i omkring 500 år (2,200— 1,700 f. Kr). Det var under denna tid Josef kom dit, såld af sina bröder. Den välvilja, med hvilken Farao behandlade först honom och sedan hans fader och bröder, då han gjorde Josef till herre öfver hela sitt rike samt gaf Gösen åt hans slägt, denna välvilja, säger jag, torde hafva berott till icke ringa del derpå, att Farao sjelf och hans folk voro semiter och således stamförvanter till Josef.

Konungarna af den gamla egyptiska stammen trängdes af Hyksos åter undan till öfre Egypten, och ett fientligt förhållande rådde sedan mellan de begge rikena. Slutligen lyckades det en Thebe-konung vid namn Ahmes att

fördrifva Hyksos, som nu med sitt krigsfolk utvandrade till Asien. Öfre och nedre Egypten förenades under en krona igen. På detta sätt »blef det en ny konung öfver Egypten, som icke hade känt Josef», såsom Moses berättar i 2 Mos. 1: 8. Konungarna i öfre Egypten hade naturligtvis ingen kunskap om Josef och stodo icke i någon tacksamhetsskuld till honom eller hans slägt.

Af det nu meddelade förklaras Faraos rädsla för, att Israels barn skulle föröka sig för mycket, då han sade: »Vi vilja gå klokt till väga med dem, att de icke måtte föröka sig och, om ett krig inträffar, förena sig med våra fiender och kriga mot oss och draga bort ur landet» (2 Mos. 1: 10.) Helt naturligt kunde han hafva skäl att frukta, att de fördrifna Hyksos skulle komma igen, samt att Israels barn då skulle göra gemensam sak med dem. I sådant fall kunde antingen det in-614

träffa, att Hyksos ånyo med krig intoge nedre Egypten, eller att Israels barn tågade ut ur landet med dem. Det är märkvärdigt att se, hvilken belysning detta kastar öfver uppgifterna i 2 Mos. 1.

Från tiden för Hyksos herravälde började Memfis att gå tillbaka. Grundläggandet af staden Alexandria år 332 f. Kr. gjorde detsamma ännu mer afbräck. Under de följande årtusendena led det mycket af krigets härjningar. Den kristne kejsaren Teodosius (omkr. år 390 e. Kr.) lät slutligen rifva ned dess ståtliga tempel. När muhammedanerna eröfrade Egypten, förlade de sitt residens på andra sidan Nilen, der de grundade staden Fostat* midt emot den nordliga delen af Memfis, och från Memfis ruiner hemtades byggnadsmaterial till dess palats, fästningar, gudstjensthus och öfriga byggnader. Dock kunde en arabisk författare ännu i slutet af i2:te århundradet säga, att Memfis egde så många underbara ting, att det äfven för den mest vältaliga menniska vore omöjligt att beskrifva dem.

Nu är platsen för det gamla Memfis en ödemark med en otalig mängd rester af gamla hus af soltorkadt tegel. Efter en stunds ridt öfver densamma kommo vi till en byst af Ramses II, den store Israelsförtryckaren. Bysten är af rödaktig granit, synnerligen fint arbetad. Den ligger omkull med ryggen mot marken. På skuldror, bröst, midjebälte och armband står Ramses namn i vacker hieroglyfskrift. För att kunna betrakta bysten riktigt måste vi klifva upp på den. Det var mycket intressant. Ramses framställes stående med venstra benet något framom det högra. Högra foten samt en del af venstra benet med dess fot är borta, den egyptiska dubbelkronan (symbolen af herraväldet öfver både öfre och nedre Egypten) har vid bystens fall slagits af hufvudet och ligger ett litet stycke bakom detsamma. Annars är allting ytterst väl bibehållet, och bysten hör till de vackraste, man kan få se i Egypten. Och huru stor är han? Jag mätte honom. Han var 8 meter eller 27 fot lång. Kronan är 2 meter hög. Lägges härtill den afslagna fotens höjd, så har han i stående ställning varit vid pass 11 meter eller 37 fot hög utom den sockel, som

* Af Fostat blef sedan Cairo.

han stått på. Och det är något det. Den längsta karl, som stode på ett bord, skulle icke med sin hand kunna nå upp till hans knä.

Men vi lemna honom nu och gå vidare. Några minuters väg derifrån ligger en annan byst af samme Ramses. Han är af finkornig sandsten, utmärkt väl arbetad. Äfven han har mist ett stycke af benen. Ursprungligen har han varit mer än 13 meterhög, alltså mellan 2 och 3 meter högre än den andra. Han ligger på rygg såsom denna, och för att få en öfverblick öfver honom måste man på en trappa stiga upp på en hög platform. Huru en sådan byst i stående ställning en gång i tiden tagit sig ut, kan man förstå, om man t. ex. tänker sig Karl XII:s byst i Stockholm ställd vid hans sida. Den skulle nå ungefär upp till hans höfter.

Herodotus, den grekiske historieskrifvaren i femte årh. f. Kr. berättar, att Ramses II lät framför guden Ptahs tempel i Memfis uppsätta två stora byster af sig sjelf, sedan han besegrat sina fiender i öster. Det är nog dessa två. De ligga nu omkull, och solen, som Ramses dyrkat såsom sin gud, skådar dagligen med medömkan ned på dem. Allt kött är hö, och allt, som reser sig mot Gud, skall kastas till jorden och krossas.

Vi rida nu vidare genom ökensanden till graffältet vid Sakkara, som hör till det gamla Memfis. Det har en längd i norr och söder af 7 kilometer och en bredd i öster och vester af 1/i till 17, kilometer. Vägen dit var rätt lång, och hettan var mycket stark. Vi blefvo ock antastade af en hop envisa beduiner, som ville, att vi skulle köpa fornsaker af dem. Ändtligen kommo vi till »Mariettes hus». Mariette bodde här under den tid, han arbetade på denna plats. Det var ett högst eländigt ruckel. Men var det godt nog för den store mannen, så kunde det väl ock duga för oss. På en terrass framför huset slogo vi oss ned och dukade fram vår matsäck, ty det var redan middag. Hvad vi icke orkade äta upp, lemnade vi åt våra åsnepojkar. Men när vi bjödo dem ett stycke korf, förklarade de, att de såsom muhammedaner icke kunde äta fläsk. Deras religion förbjuder dem det.Vi gifva oss i väg in i Sinaiöknen (se sid. 633).AP1SGR AF VARNA.

617

Sedan vi ätit, gingo vi till de i närheten af huset liggande märkvärdiga Apisgrafvarna, som upptäcktes af Mariette år 1851. En af de beduiner, som hafva uppsigt öfver platsen, följde oss. Apis kallades den åt guden Ptah helgade tjuren. Han skulle vara född af en ko, som blifvit befruktad af en månstråle. Till färgen skulle han vara svart med en trekantig hvit fläck i pannan samt en ljus fläck på ryggen i form af en örn. Under tungan skulle han hafva en utväxt liknande en skalbagge.* Han dyrkades i Memfis i ett stort tempel. När han dog, balsamerades hans lik, lades i en dyrbar sarkofag af sten och sattes i en underjordisk, i berg uthuggen graf-kammare. Till hans efterträdare såsom föremål för dyrkan uppsöktes en annan, som hade samma kännetecken. Öfver grafkammaren byggdes ett grafkapell, hvarifrån en trappa förde ned i den förra. På detta sätt begrofvos alla Apistjurar ända till Ramses 11: s tid. Denne lät i berget under jorden hugga ut en gång, som var omkr. 100 meter lång med grafkamrar på begge sidor. I dessa murades Apismumierna in. Så fortgick det till tiden omkr. 650 f. Kr. Då lät konung Psammetik upptaga en ny grafgång, som sedan alltmer utvidgades. Det är endast denna, som nu är tillgänglig. Men det är också nog. Gången är omkr. 350 meter lång, 3 meter bred och 5V, meterhög. På ömse sidor ligga sorgfälligt uthuggna grafkammare, i hvilka sarkofagerna med Apismumierna sattes in, en i hvarje kammare. Kamrarna äro i allmänhet 8 meter höga; 24 sarkofager af svart eller röd polerad granit eller kalksten, hvar och en huggen ur ett enda stenblock, stå ännu der på sina platser. De äro i medeltal 4 meter långa, 3,30 meter höga och 2,30 meter breda. Hvar och en af dem väger omkr. 65 tusen kilogram. När Mariette upptäckte dem, voro de redan länge sedan plundrade och tomma så när som på två, i hvilka funnos smycken. En grafkammare i den af Ramses II anlagda graf-gången var alldeles orörd. Den var så väl förmurad, att man aldrig anat dess tillvaro. Inne i kammaren låg en liten sandhög, i hvilken man såg spår efter en naken menniskofot, och i murbruket

* Skalbaggen var en afbild af Chepera, som i den gamla egyptiska gudaläran representerar ljuset och den skapande kraften i materien.618

SEXTIOÅTTONDE KAPITLET.

syntes märken af den murares finger, som hade satt in den sista stenen i den vägg, genom hvilken man dolt dörren till kammaren. Icke må man undra, att Mariette kände sig besynnerlig till mods, när han trädde in i denna kammare, som blifvit igenmurad för 3,700 år tillbaka. Vi kände det underligt, vi också, att vid skenet af stearinljus vandra genom den långa gången i berget och titta in i dess sidokamrar med de stora sarkofagerna, ehuru den gång, i hvilken vi befunno oss, var vida yngre — ej mer än 2,500 år gammal! I en af kamrarna står en sarkofag af ovanlig skönhet. Den är af svart polerad granit och dess väggar fullskrifna med hieroglyfer. Dessa berätta, att den blifvit ditsatt af konung Amasis, som regerade omkr. år 500 f. Kr. Jag mätte den. Den var 3,78 meter lång, 2,25 meter bred och 2,25 meter hög utom locket. Detta hade på midten en höjd af 97 cm. Dess kanter voro affasade.

Ofvanpå Apisgrafvarna var ett stort tempel bygdt, som kallades Serapeum. Det hade sitt namn efter guden Serapis. Dennes dyrkan infördes af en konung Ptolomeus i 3:dje århundradet f. Kr. Det skulle bli en gemensam gud för greker och egyptier. De egyptiska presterna stretade väl emot, men när de dermed ingenting uträttade, så blandade de ihop Apis och Serapis, och så vardt ju allting bra. Den nye guden kom in och den gamle oxen blef

kvar. Af Serapeum finnes emellertid nu icke ett spår i behåll.

Med hvilken ståt tjuren Apis mumie begrofs, kan man förstå, när en trovärdig grekisk författare berättar, att konung Ptolemeus I, som regerade omkr. år 300 f. Kr., till en sådan begrafning utbetalade 50 silfvertalenter eller vid pass 200 tusen kronor. Samme författare berättar om en annan Apisbegrafning, som inträffade på hans tid, och som kostade Apisvårdaren 100 talenter eller 400 tusen kronor.

Från Apisgrafvarna gingo vi till den icke långt derifrån belägna Tis graf. Ti var en hög konungslig embetsmän, gift med en prinsessa Neferhotep. Han kallas »konungens kammarherre», »hemlighetens herre», »föreståndare för palatsets port», »öfverste för profeterna», »föreståndare för offren och reningarna» m. fi. titlar. Han tjenade under tre konungar af den femte dynastien, d. v. s. omkr.

1,000 år före Abrahams tid. Allt detta omtala inskrifterna i hans graf. Denna graf är egentligen en stor byggnad ofvan jord, men sedan långliga tider har den legat begrafven under ökensanden, så att den ser ut, såsom vore den underjordisk. Den består först af en liten försal, sedan af en stor sal, 14 meter lång och 12 meter bred. Derefter följer en korridor, genom hvilken man kommer in i sjelfva grafkammaren, som är nära 7 meter bred, öfver 7 meter lång samt nära 4 meter hög, alltså en stor sal. Alla väggar äro fulla afhiero-glyfskrift samt af bilder, som framställa åkerbruk, skeppsbyggeri, handtverkeri, fiske, offer o. s. v., korteligen en hel kulturhistoria öfver egyptiernas gudstjenstliga, borgerliga och husliga lif, deras arbete och förvärf för mer än 4,500 år sedan. Egendomligt är, att de plogar, som der afbildas, äro alldeles lika dem, som ännu användas i Egypten. Både hieroglyfer och bilder äro med stor smak mejslade i stenen. Somliga äro mycket förvittrade men andra äro utmärkt väl bibehållna, isynnerhet i grafkammaren. På sina ställen är ock målningen kvar. Det är i sanning underbart.

Från Tis graf redo vi vidare till den s. k. trappyramiden, som ligger ungefär en kilometer derifrån. Den är vid pass 60 meter hög, vid basen 120 meter lång och 107 meter bred. Den består af sex afdelningar öfver hvarandra. Hvarje öfverliggande afdelning är till omfånget mindre än den närmast undre, så att hela pyramiden på alla sidor ser ut som en uppåt afsmalnande trappa med 6 trappsteg af 2 meters bredd och 9 till 12 meters höjd. Dess inre öppnades år 1821 af en preussisk general. Det består af en stor mängd gångar och kamrar, i hvilka man funnit åtskilliga fornsaker, bland annat 60 mumier. Somliga forskare anse denna pyramid vara det äldsta af alla byggnadsverk på jorden, förskrifvande sig från den förr omnämde konung Menes tid ungefär 2,000 år fore Abrahams dagar. Derom vet man dock ingenting visst.

På Sakkaras graffält finnas äfven andra pyramider och märkvärdigheter, men vi nöjde oss med att se de nu nämda, som äro de vigtigaste. Vi satte oss derför upp på våra åsnor och redo till Ba-draschen igen. När vi skulle betala åsnepojkarna, så ville de icke

taga emot det öfverenskomna priset. De hade alldeles glömt, att vi varit öfverens om något. Vi bjödo dem då dubbelt. Icke heller det ville de taga emot. Vi hotade då att betala ingenting. Slutligen måste vi visa dem piskan — jag hade en präktig läderpiska. Då togo de visserligen emot hvar sina två francs men förföljde oss med ständiga protester och kraf, ända till dess tåget gick. Vi fingo vänta nära 2 timmar vid stationen, och under tiden måste vi flere gånger springa efter dem med piskan för att jaga bort dem. Men när vi kommo till stationen igen, så voro de lika tätt efter oss som förr.

Vid vår ankomst till Cairo var det redan kväll, och vi redde oss att gå till hvila. Men just som vi skulle göra det, fingo vi höra musik och väsen från gatan. Vi sprungo till fönstret. Det var ett bröllopståg. En rikt utsmyckad brud fördes i en bärstol eller baldakin på en lika rikt utstyrd kamel. Fore henne gingo musikanter och en rad af väninnor. Efter följde en stor folkhop under musik, skrål och allehanda upptåg. Det bar af till brudgummens hem, der bröllopet skulle firas. Vi önskade den obekanta all lycka, och inom några minuter snarkade vi lika godt som hemma i Sverige. SJUTTIONDE KAPITLET.

Resa till Suez. — På Röda hafvet.

nder de dagar, vi uppehållit oss i Cairo, hade vår dragoman varit sysselsatt med förberedelser för resan till Sinai. Han meddelade oss, att dragomaner, som gjort den resan förr, förklarat för honom, att man måste till abboten i ett kloster i Cairo, som lyder under Sinaiklostret, betala hela resan i förskott. Dennes kvitto och rekommendation vore det enda, som man kunde komma fram på. »Låt ingen inbilla eder annat», hade de sagt, »ty alla beduiner på vestra delen af Sinaihalfön stå i beroende af Sinaiklostret, och all uppgörelse med dem måste ske genom klostret. Utan dess bemedling kan man icke få en enda kamel.»

Våra resehandböcker ingåfvo oss emellertid den tron, att vi kunde resa billigare på egen hand. Den ryske konsuln sade ock, att vi icke behöfde bry oss om klostret i Cairo. Vi kommo derför öfverens med dragomanen, att vi sjelfva skulle betala alla kostnader samt löna honom för hans arbete med sju francs (= 5 kr.) per dag.

Sedan vi på en bank försett oss med så mycket penningar, som vi trodde oss behöfva, samt litet till, packade vi ihop våra saker. Och så bar det af på tåget kl. 11,15 f. m. den 13 nov. Vår dragoman hade rest dagen förut. Det var en svettig och dammig resa. Men

tåget var bra och gick med stor hastighet. Vi foro åter genom det gamla, herrliga Gösen. En station vid namn Abu Hammad, 95 kilometer från Cairo, ligger i närheten af den plats, der det forntida Pitom låg, och vid stationen Mahsame, 129 km från Cairo, står ett minnesmärke, som tillhört det längesedan försvunna Raamses. Pitom och Raamses voro enligt 2 Mos. 1: 11 två städer, som Israels barn under sin träldomstid måste bygga åt Farao. Här var det alltså, Gud hade »sett deras nöd och hört deras klagan». Här var det väl ock som Moses och Aron uppträdde inför folkets äldsta, innan de besökte Farao (2 Mos. 4: 29 f.). Enligt 4 Mos. 33: 5 var det också från staden Ramses Israels barn bröto upp, då de under Mose ledning tågade ut ur Egypten för att aldrig mer återvända dit.

På den plats, der staden Ramses fordom legat, finnas ruiner af en mycket gammal stadsmur. Den är bygd af stora tegelstenar, gjorda af lera, med deri inblandad hackad halm, samt torkade i solen, alltså just sådant tegel, som Israels barn enligt 2 Mos. 5: 7 tillverkade. I det stora museet i Berlin finnas några af dessa stenar.

På tåget var ett mycket rörligt lif. Vår vagn var full af beduiner och fellaher (egyptiska bönder). Det var godmodiga, trefliga menniskor, som språkade och skrattade, åto och rökte. Man behöfver aldrig vara rädd att få se druckna personer der, om man icke träffar på en europé. En man, som satt midt emot mig, tilltalade jag en lång harang på svenska. Han såg först förvånad ut. Andra lyssnade också till. Slutligen brusto de ut i det hjertligaste gapskratt och fingo så innerligen roligt. Det var den enda goda gerning, jag kunde göra på vägen till Suez.

Kl. 6 e. m. kommo vi till staden Suez. Som bekant, delar sig Röda hafvet i norr i tvenne mycket långa vikar, mellan hvilka Sinaihalfön ligger. Den vestra kallas Suezviken, den östra Akabaviken. Nära norra änden af den förra på dess vestra sida är det, som staden Suez ligger. Det är en framåtgående stad med utmärkt läge. Här mynnar nämligen Suezkanalen ut i Röda hafvet, och det är denna kanal, som staden har att tacka för sin tillvaro. Förr låg här endast en usel by.

Vi togo in på hotel Oriental, som egdes af en italienare. Det var ett första klassens hotell der; men efter europeiska förhållanden var det tarfligt. Deremot var det dyrt. Vi måste betala 10 sh., d. v. s. 9 kronor, per dag för hvar person. Suez syntes ock i öfrigt vara en dyr stad. För rakning med en knif så usel som möjligt, måste jag på en rakstuga betala en francs (= 70 öre). Barberaren begärde två, men jag prutade bort en till ersättning för den värk och sveda, som den ohvassa rakknifven hade vållat mig.

Dagen efter vår ankomst använde vi till att bese staden och hamnen samt göra oss i ordning till Sinairesan. Staden, som har 10—11 tusen invånare, var just ingenting att se. Den var skäligen smutsig. Dock funnos äfven åtskilliga vackra hus.

Vattnet är mycket grundt vid Suez. Man har derför måst lägga hamnen 3 kilometer söder om staden. Der har man af mudder från Suezkanalen bildat en konstgjord ö, som är 20 hektar stor. Den är förenad med staden genom en 15 meter bred stendam, på hvars rygg en jernväg och en gångbana gå. Tågen ila mycket ofta fram och tillbaka. Vi foro naturligtvis dit. Det är verkligen en vacker anläggning. I dess norra del ligger en hamnbassäng för kanalbolagets fartyg. Den är 400 meter lång och 200 meter bred. Från denna sträcker sig längs kanalen en präktig stenkaj af 1,000 meters längd. Der bakom ligger en landremsa af 2 hundra meters bredd, bebygd med en mängd affärshus, och på andra sidan om denna en stor hamnbassäng, benämd Port Ibrahim, som rymmer 50 de största skepp. Den är 800 meter lång och lika bred. Genom en pir af 600 meters längd och 100 meters bredd är den delad i två delar, den ena för krigsskepp, den andra för handelsfartyg, och mot Röda hafvet skyddas den af väldiga vågbrytare. Begge hamnbassängerna äro kantade med utmärkta stenkajer. Inom hamnområdet finnas två jernvägsstationer samt en mycket stor torrdocka med nio meters djup.

Vid södra änden af den nyss nämda långa kajen står ett fyrtorn, som lyser de söderifrån kommande skeppen in i kanalen. Nära derintill ses en byst af en engelsk löjtnant Waghorn. Denne hade mycket arbetat för att förmå den engelska regeringen att upprätta en regel-Vi fä se Sinaiklostret på afständ (se sid. 637).

mässig förbindelse mellan England och Indien öfver Egypten, Men alla hans ansträngningar voro förgäfves. Misskänd och utfattig dog han i London år 1850, delande samma öde som flertalet andra fäder till stora tankar. Hans tanke togs upp af Lesseps. Frukten deraf blef Suezkanalen. Vid dess södra inlopp sattes löjtnantens byst, och i en inskrift på franska språket har Lesseps der egnat honom sin hyllning. Det var en ädel handling.

Gård inom Sinaiklostret (se sid. 643).

Sedan vi tagit ett uppfriskande bad i Röda hafvets mörkgröna och mycket salta vatten, återvände vi till Suez. Vår dragoman hade lyckats få hyra en båt, som skulle afgå kl. 3 e. m. Sedan vi ätit middag gingo vi ut för att handla till resan. Vi köpte bland annat en revolver med ammunition, för att i nödfall ingifva öknens beduiner respekt, samt några hundra billiga cigaretter, för att vid lämpliga tillfällen tillvinna oss deras välvilja. Den förre behöfde vi aldrig peka på.

SJUTTIOFÖRSTA KAPITLET.

Men cigaretterna gjorde oss stor nytta. En kopp kaffe och ett par cigaretter äro de bästa medel, man kan använda, för att göra en beduins hjerta mjukt och hans ansigte skinande.

Klockan blef tre, hon blef fyra, hon blef fem. Men ännu var båten icke i ordning. Vi blefvo otåliga och gingo till platsen, der den låg. Klockan sex kom kaptenen och sade, att vi »måste vänta ett ögonblick», medan han klarerade. Så försvann han, och när det der »ögonblicket» hade varat i'/2 timme, sände vi vår dragoman för att söka reda på honom. När han kom, grälade jag på honom på svenska, och hade han aldrig hört det språket förr, så fick han höra det nu. Förstod han icke, hvad jag sade, så förstod han åtminstone, hvad jag menade. Men det var som att slå vatten på gåsen.

Nu togo sjömännen oss på sina axlar och buro oss ut till båten. Utom oss kommo sju andra passagerare med, nämligen en rysk munk och sex ryska kvinnor. De voro pilgrimer på väg till Sinai och hade legat några dagar i Suez för att vänta på lägenhet. Nu hade vår dragoman fått tag i dem, och det var väl, ty derigenom blef båthyran lindrigare för oss. Lindrigare, säger jag, men alls icke lindrig, ty vi fingo betala tillsammans 60 francs (ungefär 42 kronor). Och hurudan var då skutan?

Hon var bygd af mahogny, stor ungefär som en Roslagsskuta, med ett stycke däck i fören och ett i aktern. Hon hade ett segel. Ny hade hon kostat 8,000 francs, d. v. s. omkring 5,600 kronor. Besättningen utgjordes af kapten och styrman och 10 man. Dessutom följde några araber med såsom resfolk. När vi kommo ombord, var det ebb,

och skutan stod på grund. Det var en god öfning för tålamodet. När vi kommo loss, var det ingen vind, men det rådde den usle araben icke för. Annars hade han nog fått veta af det. Någon kajuta eller hytt fans naturligtvis icke. Bland tunnor, kistor, lådor, korgar och dylikt, som lasten bestod af, måste vi reda oss plats, så godt vi kunde. Der dukade vi upp vår matsäck, åto, bredde ut våra sängar, läste ett Guds ord, befallde oss i den himmelske faderns hand och lade oss till hvila. Vi sofvo mycket godt. När vi vaknade, hade vi en susande förlig vind, och skutan gjorde en präktig fart. Frampå

dagen fingo vi se Serbal och Sinai, hvilka i fjerran reste sina hjessor upp öfver de omgifvande bergen på halfön.

Vi begagnade tiden till att göra bibelstudier. Vår första fråga var: »På hvilket ställe gingo Israels barn öfver Röda hafvet?» De hade berg på ömse sidor om sig, står det. Och verkligen: på Suez-vikens vestra strand ligger bergskedjan Ataka. Men den stöter till viken först långt söder om Suez; och der är vattnet så djupt och viken så bred, att en öfvergång är otänkbar. I trakten af Suez, eller t. o. m. norr derom, måste öfvergången hafva skett. Der var vid ebb och stark storm saken möjlig, och i 2 Mos. 14: 21 berättas, att ett starkt östanväder hjelpte till att drifva undan vattnet. Suezviken torde också på den tiden hafva sträckt sig mycket längre mot norr än nu. Men här kom en invändning: »Der finnas ju inga berg, utan ökenlandet ligger såsom ett salsgolf nästan så långt, som ögat kan nå». Huru skulle vi nu förstå den bibliska berättelsen? Det var mycket benigt det der. Vi slogo naturligtvis upp 2 Mos. 14 och läste om den märkvärdiga händelsen för att se, hvad der stod om bergen. Vi läste en gång, och vi läste två. Men huru vi läste och läste, så stod der ingenting alls om några berg. Vi blefvo rent förbluffade. Luther har ju gjort en mycket uppbygglig predikan om dem. Och hvilken predikant fins väl, som icke många gånger gjort det samma? »Berg till höger, berg till venster, Röda hafvet framför och Faraos här bakom — stackars Moses, sådan klämma du var uti! Och så kommer Gud och frälsar ur allt!» Må tro, det är en icke litet tros-stärkande text detta. Och så står det alls ingenting i bibeln om några berg, och på platsen finnas de icke heller. Jag hade verkligen svårt att tro mina ögon. Sedan jag kom hem, har jag också talat med många prester och andra predikanter derom. Men alla hafva de skakat på hufvudet och knappt kunnat förmås att tro mig. »Skulle väl vi och våra fäder och Luther i så lång tid hafva läst miste?» hafva de tänkt. Ja, det är verkligen obegripligt, huru man, med allt sitt bemödande att läsa rätt innantill, kan gå och tro så visst, att något står i bibeln, som aldrig har stått der. Men hvar har man då fått det ifrån? Ja, inte vet jag. I våra vanliga läroböcker i biblisk

historia, äfven de nyaste och bästa, står det, men icke i bibeln. Jag sökte på alla andra ställen, der något säges om öfvergången. Men det står icke heller der. Det står alltså ingenstädes i bibeln.

Den ryske munken — han var från berget Athos, som jag förr talat om (se sid. 94 följ.) — var en mycket liflig man. Han närmade sig oss och försökte att språka. Ur barmen tog han fram ett kors af trä, som han bar på bröstet. Han lät oss lukta derpå. Det var af något välluktande trä. Han öppnade det: derinne var en liten förgyld bild af Kristus på korset. Han skådade på bilden, han lät oss skåda. Hans ansigte sken, hans mun log så hjertans godt. Han lade handen på sitt hjerta. Han pekade på sig, på mig och på Rosendahl, räknade ett, två, tre på ryska, sträckte derefter handen mot himmelen och såg så innerligen lycklig ut. Jag förstod ej ett ord af, hvad han sade; men hvad han menade, det förstod jag lika bra, som om han hade talat svenska. Sjelf gjorde jag mig säkert lika bra förstådd af honom. I himmelen, dit han pekade för oss alla tre, der skola vi kanske också en gång mötas. Gud gifve det!

Bland folket ombord voro två araber, som ledo af svåra och mycket fula sår. De trodde, att jag var en medicinman samt kommo och frågade mig till råds. Jag tog på mig en högtidlig min, förstås — det har alltid med sig en viss hypnotisk verkan — sade dem, att de måste hålla såren rena, drog så fram en burk zinksalfva och smorde på deras sår. Dessutom gaf jag dem en del af salfvan i en dosa och ordinerade, huru de skulle använda den. Det var väl, att jag här var utom all fara att blifva bötfäld för kvacksalfveri!

Seglatsen skedde i det herrligaste väder. Vid middagen visade termometern + 27 grader C. Och det var ute på hafvet den 15 november. På aftonen blef jag inbjuden att äta kvällsvard med kaptenen och besättningen. Jag fattade det såsom ett uttryck af tacksamhet för den goda salvan. Kokställningen ombord var en låda af trä, fylld med sand. På denna eldades, och öfver elden sattes en gryta, men i den heta sanden gräddades en nybakad kaka bröd. I grytan kokades en gröt af vatten och något slags gryn. Den slogs upp i två stora stenfat. Sedan den hade svalnat en smula, satte jag

och kaptenen oss ned på däcket med benen under oss vid ett af faten. Det andra bars till fördäck till besättningen. Hos oss spisade äfven styrmannen. Sked begagnades naturligtvis icke. Vi åto med handen ur fatet. Efter en stund kommo ett par män från fören, der gröten tagit slut. De satte sig utan vidare ned hos oss, och vi makade åt oss. Sålunda voro vi fem händer i det fatet. Tillställningen var icke aptitlig, men den var mycket intressant. Karlarna voro just icke rena om sina händer, men det gjorde ingenting för mig. Jag åt ju icke med deras händer utan med min egen. Och gröten smakade bra. Det förundrade mig högeligen, att det kändes, som om den varit kokt med smör uti — och godt smör derjemte. Alltså åt jag med god smak, medan Rosendahl stod och såg på och skrattade. Till gröten bjöds rå lök och rädisor. När vi ätit, slickade vi oss om fingrarna och torkade munnen med handens yttersida. Det der gick förträffligt, och det är alltid bra, om man kan taga seden, dit man kommer.

På kvällen hade vi vackert månsken, och klockan 7» 8 anlände vi till Tur, en liten stad på Sinaihalfön ungefär 225 kilometer söder om Suez. Der finnes en hamn, som bildas af korallref, innanför hvilka en skuta ligger trygg mot hafvets böljor, som här kunna vara väldiga. Suezviken är nämligen vid Tur 40 kilometer bred, och från söder ligger hela Röda hafvet på. Tur är en vigtig karantänsstation under den tid, då de stora pilgrimsfärderna till Mekka pågå. Ty vanligen föra dessa med sig förhärjande farsorter.

Öfver natten måste vi blifva kvar på skutan för tullens skull, och det var ju väl så bra att sofva der som i land. Vi sofvo godt. På morgonen skulle vi spisa frukost, innan vi gingo i land. Nu saknades vår smörask, en bleckdosa med konserveradt schweiziskt smör, som vår dragoman hade köpt i Cairo. Vi letade och letade. Allt förgäfves! Och nu fick jag förklaring på, huru det kom till, att kaptenens gröt i går kväll smakade smör. De hade stulit vår smörask. Sådana kanaljer! SJ UT TI O FÖRSTA KAPITLET.

I Tur. — Färden till Sinai.

är vi kommit i land i Tur, togo vi in i ett grekiskt kloster, som lydde under Sinaiklostret. En munk visade oss en trappa upp till en stor sal, som var rätt snygg och treflig. Efter en liten stund kom han och bjöd oss vatten och konjak samt sylt och cigarretter. Vattnet och sylten smakade bra. Konjaken och cigarretterna rörde vi icke. Om några minuter till kom han igen och bjöd oss kaffe. Det var godt och mustigt, tjockt som välling, naturligtvis utan grädde. Sedan vi hade förtärt det, gingo vi ned på den stora klostergården. Der fingo vi besök af vår styrman, som kom för att begära drickspengar (bakschis).

»Nej, sade jag mycket bestämdt, ni har stulit vår smörask, och här blir det ingen bakschis af, icke en piaster.» Och med det beskedet fick han gå. Han måste lära sig att icke stjäla smör en annan gång. Men inte sade han farväl, när han gick. För oss vardt det emellertid billigare att blifva af med smörasken än att gifva drickspengar. Intet ondt, som ej har något godt med sig.

Klostret består af flere byggnader af sten, förenade med hvarandra genom en hög mur. Det är mycket illa underhållet. Munkarna äro för lata för att arbeta. Det är mest på pilgrimernas gåfvor de lefva. Äfven klosterkyrkan var mycket skröplig utvändigt, ehuru invändigt prydd med en mängd granna taflor, föreställande1

helgon. När vi voro der inne, bad presten, att vi skulle »offra något till klostret». Vi gåfvo några francs.

Men huru skulle vi nu komma härifrån till Sinai? Det var en annan fråga. Invid Tur bor en ung schweizare vid

namn Kaiser, som plägar gå resande till handa. Rosendahl och dragomanen gingo dit. Kaiser var rest till Europa. Emellertid lyckades de ackordera om kameler för 5 francs per dag och kamel, och Rosendahl kom mycket glad tillbaka. Men deraf vardt intet. På klostergården hade några kameler kommit in, som lågo der i solen. Men det var oss omöjligt att få veta, hvem som skulle hafva dem. Ibland sades, att de voro för oss, ibland sades annat. Riske, vår dragoman, sprang till ryske konsuln och han till klostrets föreståndare. Allt förgäfves. Nu kommo vi under fund med, att våra resehandböcker hade vilseledt oss. Det är helt enkelt omöjligt att få kameler utan genom klostret. Vi skulle hafva betalt hos abboten i Cairo. Det hade varit klokast.

Emellertid voro de kameler, som lågo på gården, ämnade åt oss. Men priset skulle Sinaiklostret bestämma. Här hjelpte inga invändningar. Vi voro fullkomligt i munkarnas händer.

Men att komma i väg var ingen lätt sak. I staden pågick stor rättegång. Ett engelskt fartyg hade strandat och blifvit vrak i närheten af Tur, och beduinerna hade plundrat det. Nu var guvernören från Suez kommen för att hålla ransakning. Hans ångbåt afgick redan klockan 8 på morgonen till Suez. Den hade då på släp flere skutor med deras egare. Det var brottslingarna. I Suez skulle de dömas. Och här i Tur hölls vittnesförhör. Deri voro äfven de beduiner indragna, som skulle föra oss.

När vi tyckte, att väntan blef för lång, gingo jag och Riske till guvernören. Med oss följde klostrets agent samt priorn (föreståndaren). Guvernören tog emot oss vänligt, bjöd oss en kopp kaffe och en pipa tobak samt språkade om allt möjligt. Aldrig brådt om! Efter ett långt samtal fingo vi ändtligen männen lös. Ett papper med arabisk skrift förevisades oss. Det sades handla om de beduiner, som skulle följa oss. En biträdande arabisk tjensteman skref våra namn derunder på arabiska och lemnade det åt priorn.632

SJUTTIOFÖRSTA KAPITLET.

Så skulle det nu bära af. Klostrets prior gaf oss en flaska bränvin att taga med på vägen. Den läto vi naturligtvis stå kvar. När vi skildes från honom, begärde han 5 francs för sin enskilda kassa, emedan han tyckte, att han haft så stort besvär för oss. Naturligtvis gåfvo

Gård inom Sinaiklostret (se sid. 643).

vi honom det. Sedan lemnade han oss ett stort kuvert med handlingar, som skulle till Sinaiklostret. Klockan var 3,40 e. m., då vi fingo sätta oss upp på våra kameler. Himlen var klar, solen sken varmt. Termometern visade + 36 grader C., nästan för varmt för en nordbo i midten af november. Med oss följde en schek, d. v. s. höfding,VI BEGYNNA ÖKENRESAN.

som också red, samt tre beduiner till fots. Scheken hette Salih, och här bredvid ser läsaren ett mycket lyckadt porträtt af honom. Han var en särdeles treflig man och syntes vara omkring 30 år. Två kameler buro vår packning: tält, sängar, vattenkärl, matförråd och kappsäckar. Vi voro alltså inalles sju man med sex kameler. Våra madrasser och kuddar och täcken använde vi till att bädda under oss på kamelryggen. Se teckningen sid. 616.

Längs södra delen af Suezviken utbreder sig en stor sandslätt. Vi trodde, att vi skulle på en half timme hinna öfver den samt nå bergen på dess andra sida, hvilka till följd af luftens genomskinlighet syntes mycket nära. Men det var en stor missräkning, för resten mycket vanlig i fjälltrakter. Vi redo 3 timmar, och bergen syntes icke närmare. Vi voro endast komna halfvägs öfver slätten. Solen gick ned, och det blef hastigt mörkt. Alltså gjorde vi halt. Det var nu ganska kyligt, en hastig temperaturförändring. Jag undrade, om det skulle bli regn, och frågade vår beduinschek derom. »Regnet är hos Gud», svarade han, och det låg mycket i det svaret.

Som jag nämt, hade vi med oss ett tält. Men vi ansågo onödigt att slå upp det i kväll. Alltså bäddade vi åt oss på sanden under bar himmel. Jag lade mig klädd. Rosendahl klädde af sig. På natten började han frysa och förkylde sig häftigt, hvilket hade kunnat gå illa. Man kan reda sig med rätt litet kläder, blott man är försigtig. Men är man oförsigtig, så hjelper ingen pels.

Innan vi somnade, låg jag och studerade stjernehimmeln. Förgäfves sökte jag efter karlavagnen, men nordstjernan fick jag tag uti

Schek Salih (se texten här bredvid).634

SJUTTIOFÖRSTA KAPITLET.

långt nere. Först på morgonen kom karlavagnen öfver horisonten. Det var, som hade jag träffat en gammal bekant från Sverige.

Redan klockan 4 på morgonen stego vi upp. Det var herrligt månsken men kallt och blåsigt. Medan dragomanen och beduinerna gjorde våra saker i ordning och dragomanen kokade vårt kaffe, gingo jag och Rosendahl afsides för att läsa ett Guds ord och bedja. Först klockan V, 6 sutto vi upp på våra kameler igen.

Ridkamelerna i Arabien äro icke så stora som de lastkameler, som vi hade sett i Syrien. De äro af en ädlare ras och äro icke så fula. Men ondsinta äro de och gifva ofta sitt sinne tillkänna genom att visa tänderna och vråla. Emellertid lyda de, och det är hufvudsaken, om de äfven protestera dervid. De anses vara dumma såsom alla andra kameler. Det kan jag icke bedöma, då jag aldrig sett deras förstånd sättas på prof. I ett fall äro de dock mycket kloka. När det stormar i öknen och sanden yr, lägga de sig ned, sträcka ut halsen efter marken, tillsluta ögon och mun samt vända bakdelen mot vinden. Jag har haft rätt mycket tillfälle att öfva mig sjelf i denna vishet, men jag har ännu icke på långt när hunnit blifva så fullkomlig deri som en kamel.

Kamelen har blifvit kallad öknens skepp, och det med rätta. Han har fötter stora som små kuddar, just lämpliga att gå på ökensanden med. Han behöfver mycket litet att äta. Våra beduiner gåfvo sina kameler en liten påse säd morgon och afton, det var allt. Under dagens ridt fingo de nafsa åt sig någon tugga här och någon tugga der af tamariskbuskar eller tistelstånd. Dessa senare voro mycket grofva och taggiga. Men kamelerna åto dem, som om det varit klöfver. Dricka behöfver kamelen icke på flere dagar. Jag red min i tio dagar men såg honom aldrig dricka. När vi kommo till något vatten, försökte jag att förmå honom dertill men förgäfves. Kamelen uthärdar utan svårighet både stark hetta och bitande köld. Om vintern lär det vara mycket kallt på Sinaihalfön.

När man skall sätta sig upp på en kamel eller lasta honom, måste han lägga sig ned. Han viker då ihop sina ben i tre delar. Han har nämligen en led mer på hvarje ben än andra fyrbeningar.RIDKAMELERNA PÅ SINAIHALFÖN.

635

På knäna har han stora vårtor, hårda som horn; likaså en mycket stor, rund, hård vårta under främre delen af buken. När han ligger, hvila dessa vårtor mot marken, hvilket gör, att han icke kan såra sig, om han kommer att lägga sig mot hvassa stenar eller dylikt. Allt har skaparen underbart väl beställt.

Då kamelen stiger upp, så reser han sig först med bakbenen, och då gäller det att hålla sig fast, så att man icke ramlar framstupa i marken. Hans gång är lugn och jemn. Jag hade hört sägas, att gången skulle vara vaggande, så att en ovan ryttare blefve »sjösjuk». Men det måste vara något misstag eller gälla endast vissa kameler. Ingen af våra kameler vaggade. Huru vår affärd tog sig ut, kan läsaren få en föreställning om genom teckningen på sid. 616.

Det är svårt att förmå kamelen att lunka. Beduinerna vilja icke heller tillåta det. Han går steg för steg. Den ena kamelen följer gerna i gåsmarsch efter den andra. Och fort går det icke. Kamelen har nog långa ben, men han flyttar dem sakta, och stegen äro icke så långa, som man skulle tro. Jag mätte dem vid några tillfällen, och de voro icke mer än 80 centimeter. En vanlig karl går utan ansträngning lika fort. Det kände vi de stycken, då vi spatserade till fots. På kamelens rygg kan man sitta gränsle såsom på en häst, eller med begge benen frampå hans hals eller på hans ena sida. Gerna byter man ock om för att icke bli trött. Beduinerna satte sig baklänges på sina, när det blåste motvind.

Men nu rida vi på. Efter tre timmar hafva vi hunnit öfver sandslätten och komma in i en smal dalgång, benämd Vadi es-Sle, mellan bergen. Det vore omöjligt för mig att beskrifva det storartade natursceneri, som i ständigt

vexlande former nu tedde sig för oss. Bergen voro höga och branta, skiftande i flere färger, här och der genomdragna från ofvan och ända ned af mörka ränder, som voro */* till 1 meter breda. Dalgången var jemt sluttande och god att färdas efter. Endast på ett ställe var den svår, så att vi för en half timme måste stiga af och gå till fots. En bäck, som flyter genom densamma, framkallar mångenstädes en rätt ymnig växtlighet, isynnerhet af tamarisker. Dagen var klar och varm, vid middagen nästan för varm,86

så att vi måste taga af oss våra rockar. Men på aftonen började det att blåsa kallt, och Rosendahl förkylde sig igen. När vi nådde det ställe, der vi skulle slå läger, gjorde vi upp eld för att värma oss och koka the. Två af beduinerna gjorde en eld för sig. De andra två, som drefvo lastkamelerna, hade blifvit långt efter.

De dröjde oroligt länge. Slutligen kom en af dem. Han berättade, att den kamel, som bar vårt tält, hade stupat på det nyss nämda svåra stället. Nu måste en kamel med en man gå tillbaka för att hjelpa. Men vi kunde icke vänta ut honom. Rosendahl kände sig plötsligt sjuk. Vi bäddade derför strax på marken i skydd af ett väldigt stenblock samt kröpo ihop för att hålla oss varma. Det såg ganska sorgligt ut. Men vi hade intet annat att göra än att ropa till vår Gud, såsom Israels barn gjorde, när de voro i Sinai öken och kommo i nöd. Dock erforo vi nog redan nu, att det icke är någon lek att göra en sådan här färd, isynnerhet så tarfligt utrustade som vi voro.

Jag sof mycket bra. Men Rosendahl frös. På morgonen var han riktigt sjuk. Men vi måste ändå upp. Efter att hafva druckit vårt the och ätit litet bröd med tilltugg gåfvo vi oss af. Men när klockan var nio, måste vi stanna, så att Rosendahl fick lägga sig. Klockan io satte vi oss åter i gång, men kl. 12 måste han lägga sig igen. »Ack, gode Gud», tänkte jag, »hvad skall det bli af detta?» Klockan en kvart öfver ett kunde han åter sätta sig upp på kamelen. Vägen var mycket ödslig och enformig. Efter en stund mötte vi en beduin. Han helsade på vår schek. De togo hvarandra i hand, lutade panna mot panna och smackade med tungan mot gommen — det är deras sätt att kyssas; att sätta mun mot mun förstå de sig icke på — samt uttalade till hvarandra orden: »Välkommen! Frid vare dig!» och det med en blick och en ton, som var rörande innerlig. Det var ett riktigt skönt skådespel.

Snart fingo vi syn på Djebel Musa (d. v. s. Moses berg.) Efter en stund svänga vi in i Vadi es-Sebaiye, en bred dal längs foten af Djebel Musa. Det var en gripande anblick att från dalen se upp till toppen af det väldiga och majestätiska berget, på hvilket Gud

en gång gaf Israel sin heliga lag. Ja, der uppe var det nog, som det skedde det stora undret. Åter en stund och vi veko af till venster in i Vadi Schuaib, d. v. s. Jetros dal. Araberna kalla nämligen Jetro för Schuaib. Och nu tedde sig Sinaiklostret på afstånd för våra ögon. Det är denna anblick läsaren ser afbildad på sid. 624. Berget till venster är Djebel Musa. Klockan var half 4 e. m., när vi kommo fram till klostret. Huru det ser ut utvändigt, visar planschen n:o XXI. Genom en liten port sluppo vi in. Men våra beduiner måste stanna utanför. De få aldrig sätta sin fot inom de heliga murarna.

Rosendahl måste genast intaga sängen. Vår dragoman kom strax i gräl med klostrets ekonom, som var ond, emedan vi icke hade något papper från abboten i Cairo. Och jag — ja, jag gick der och undrade, hvad slutet skulle bli på allt detta. En bedröflig dag! Från Cairo hade jag skrifvit hem till min hustru, att jag den 26:te skulle vara tillbaka i Suez, och att hon då skulle få telegram från mig. Men tänk, om jag nu blir bunden här genom Rosendahls sjukdom! Då tror hon, att jag omkommit i öknen. Sorgliga betraktelser i sanning! Men snart blef det kväll. Jag befallde mig och allt i min himmelske faders hand. Han är ändå bäst, och han är alltid med. Så somnade jag lugnt från alla bekymmer. Det var söndagen den 18 november 1894. O, hvad det är för en nåd att kunna sofva! Och det finnes ingenting, jag kan så bra som det.

SJUTTIO AN DRA KAPITLET.

Ur Sinais historia. — Katarinaklostret.

ud vare lof för nattens hvila! Jag steg upp stärkt till kropp och själ. Men Rosendahl var mycket klen. Dragomanen gick ut med bössa för att, om möjligt, skjuta rapphöns åt honom. Han hade ingenting ätit på två dygn. Jag gick med. När vi kommo nedanför klostret, hörde vi ett skott. Några minuter derefter mötte vi skytten,

en beduin. Han hade fått två rapphönor i ett skott. Dem köpte vi. Riske lemnade honom ock sin bössa. Han gick ett stycke uppåt berget. Inom några minuter hörde vi ett »pang», och strax derefter kom han tillbaka med en stor rapphöna. Det var, som om Gud sändt villebrådet i vår väg. Vi vände nu om till klostret och läto steka våra foglar till frukost. Under tiden gaf jag Rosendahl en inpackning med afrifning. Sedan han ätit något litet, tog jag fram en liten flaska konjak, som vi hade med oss, och gaf honom ett glas. När jag såg, huru godt det gjorde, men tillika huru litet vi hade, så började jag ångra, att vi icke hade tagit med oss den flaska dadelbränvin, som munkarna i Tur ville gifva oss. Vi hade ju lång väg för oss genom öknen, och hvem vet, hvad som kunde hända, och hvad vi kunde behöfva. Allting är godt, när man det rätteligen brukar.

Det dröjde icke länge, innan Riske, vår dragoman, var i fullt gräl med klostrets ekonom. Munkarna äro alldeles omöjliga, och

vi ligga fullkomligt i deras händer. Vi skola nu betala 500 francs. Riske åberopade sig på ryske konsuln i Cairo och vice konsuln i Tur. Med blixtrande ögon svarade ekonomen: »Det är icke ryske konsuln utan vi, som råda på halfön.» Ur kuvertet, som vi fört med oss från klosterpriorn i Tur, tog han fram den på arabiska skrifna handling, som jag förr talat om. Den befans nu innehålla ett kontrakt, hvari vi förbundo oss att för färden mellan Tur och Sinai betala 150 francs. Detta gick alldeles för långt. Jag protesterade och anhöll att få en grekisk öfversättning af »kontraktet», för att vid min återkomst till Europa göra det bruk deraf, som jag kunde finna lämpligt. Då vardt han flat, men jag fick ingen öfversättning.

Meningen hade väl varit att bestiga Sinai i dag. Men för Rosendahls skull ansåg jag mig böra stanna inne. Jag begagnade tiden till att tvätta kläder, hvilket väl behöfdes. För öfrigt gjorde jag ingenting annat än gick och var ledsen öfver allt det här eländet samt undrade, huru länge vi skulle få bli här, och hvad min hustru skulle tänka, när hon icke i utlofvad tid finge telegram. Här lågo vi ju långt inne i öknen, minst sju dagsresor från Suez, som var närmaste postkontor och telegraf. Dessutom voro de penningar, vi medfört, på långt när icke tillräckliga att betala, hvad munkarna fordrade. Det gällde i sanning att följa apostelns råd: »Alla edra omsorger kasten på Herren, ty han har omsorg om eder.» Men jag fann nu, såsom tusen gånger förr, att det är lättare att predika tro än att öfva tro, när det verkligen behöfves att tro utan att se. Och dock hade jag skäl att tro. Det fick jag som vanligt efteråt erfara.

Men medan jag nu sitter på verandan utanför dörren till vårt rum, skall jag berätta för mina läsare åtskilligt om klostret och dess öden, som ju kan vara af intresse.

Sedan Israeliterna hade lemnat Sinai, hör man ingenting om det heliga berget under vid pass ett och ett halft årtusende. Judarna hade en särskild förskräckelse för detta berg. Så vidt man vet, var det icke mer än en jude, som under hela den långa nyss nämda tiden vallfärdade dit, och det var profeten Elias. Deremot blef Sinai en mycket besökt vallfartsort i den kristna kyrkans första århundraden,

isynnerhet under förföljelsetider i Egypten. Enligt skriftliga berättelser, som förvaras i klostret, var en egyptisk abbot, vid namn Sil-vanus, den förste, som slog sig ned såsom eremit på Sinai. Det var omkr. år 365. Der bodde han tillsammans med sin tjenare och lärjunge Sakarias i en koja. Utanför densamma odlade han en trädgård, som var anlagd på en uppkastad jordvall. Andra följde snart hans exempel. Ar 372 vallfärdade Amonius, en egyptisk munk, dit med ett sällskap kristna pilgrimer. Och han berättar, att han der träffade flere eremiter. De lefde under en föreståndare, vid namn Dulas, en from och mild herre, samt lifnärde sig med dadlar och andra frukter. Hela veckan voro de ensamma hvar och en i sin cell eller eremitkoja. Men på lördagsaftonen samlade de sig i en kyrka. Der blefvo de natten igenom tillsammans i bön, firade på söndagsmorgonen Herrens nattvard och drogo sig sedan tillbaka till sina celler. Få dagar efter Amonius' ankomst blefvo de öfverfallna af de hedniska saracenerna, ett vildt ökenfolk, som härstammade från Is-maels äldste son Nabajot. Dulas med några andra räddade sig upp i »ett torn vid den brinnande törnbusken». De som icke kunde komma dit upp, blefvo mördade,

40 till antalet. Deras minne har blifvit bevaradt i ett litet, numera förfallet kloster på Sinai, benämdt el-Arbain, d. v. s. de fyratio. Detta kloster synes på kartan sid. 648.

En eremit vid namn Nilus lefde på Sinai i 30 år, omkr. år 400 e. Kr. Vid foten af Djebel Musa var då ett slags kloster, der munkarna spisade tillsammans. Men eremiterna bodde i celler uppe på berget, minst en half timmes väg från hvarandra, för att undgå att mötas och samtala under veckans lopp. På lördagsaftonen gingo de ned till det ställe, der den brinnande busken hade stått. Här var en kyrka, och sannolikt låg klostret på samma ställe. De blefvo öfver natten i bön i kyrkan, mottogo på söndagsmorgonen nattvarden och vände efter ett kort samtal tillbaka till sina celler. En morgon, just som de skulle skiljas, blefvo de öfverfallna af saracener i kyrkan, medan andra plundrade deras förrådskammare. Fienderna släpade dem ut, mördade föreståndaren och två andra samt förde de öfriga med sig som fångar. Nilus med några få räddade sig upp på Sinai,XXI. Katarinaklostret på Sinai.DE FÖRSTA EREMITERNA PÅ SINAI.

dit saracenerna icke vågade följa dem, emedan de hade en vidskeplig bäfvan för det berget. Om aftonen kommo flyktingarna ned för att jorda de döda men begåfvo sig samma natt till Faran, en stad i Sinaiöknen, som vi längre fram komma till.

Israels läger i öknen (se sid. 662).642

SJUTTIOFÖRSTA KAPITLET.

År 527 e. Kr. byggde kejsar Justinianus, »just på det ställe, der den brinnande busken hade stått», ett kloster samt en kyrka. Längre ned i dalen vid bergets fot byggde han en fästning samt förlade en besättning der till skydd för de kristna mot saracenerna. Denna fästning är det nuvarande Katarinaklostret.

Antonius Martyr gjorde år 770 en utflykt från Jerusalem till Sinai. Han blef der mottagen af en skara munkar och eremiter. »Vid foten af Sinai», säger han, »är en källa, der Moses vattnade sin svärfader Jetros får, då han såg den brinnande busken. Källan ligger nu inom klostrets murar.»

Enligt forntida berättelser lär antalet munkar på Sinai i sjunde århundradet hafva uppgått till 6 à 7 tusen. Men sedan muhammedanerna intagit halfön, förminskades det alltjemt. I midten af 11 :te århundradet voro de icke mer än 400. På den tiden funnos der, förutom det stora Katarinaklostret, sex andra kloster samt en mängd kapell och eremitboningar. År 1643 fanns blott det stora klostret kvar. Det hade egodelar i oasen Firan och andra fruktbara dalar. För närvarande har det de största inkomsterna af egendomar på Cypern, Kreta och annorstädes. Munkarnas antal är omkring 30. De äro allesammans grekiska katoliker. Till följd deraf betraktas klostret icke med blida ögon af de romerska katolikerna. Dessa hafva alldeles upphört att vallfärda till det kätterska stället.

Om läsaren närmare studerar planschen n:o XXI, så får han en trogen bild af Katarinaklostret och dess närmaste omgifning. Det höga berget är den nedre delen af Djebel Musa eller Sinai. Om detsamma skall jag tala mer längre fram.

Förr i tiden fick man icke slippa in i klostret genom någon port. På nordöstra muren i den på planschen synliga utbyggnaden var en hisställning, medelst hvilken pilgrimer och andra resande i korgar hissades upp. Äfven furstliga personer måste underkasta sig en sådan luftfärd. Nu är detta bortlagdt. På nordvestra muren är en liten port eller dörr, så låg, att en fullväxt menniska måste böja sig rätt djupt för att komma igenom. Der släppas nu turister och pilgrimer in. Genom den gjorde också vi vårt inträde.KATARINAKLOSTRET PÅ SINAI.

Klostrets område upptages, såsom planschen visar, af en mängd byggnader. Mellan dem ligga små gårdar. Teckningarna på sid. 625 och 632 visa oss två sådana gårdar. Klostrets vigtigaste byggnad är kyrkan i närheten af det sydöstra hörnet. Af henne synes på planschen södra gafveln sticka upp öfver muren. Nära intill henne reser

sig ett torn. Det är en gammal moské. Den användes naturligtvis icke till gudstjenst men har i klostrets historia spelat och spelar ännu en ganska vigtig rol. Klostret underhåller nämligen densamma. När vi voro der, var den nyligen reparerad. Detta gör, att muhammedanerna på Sinaihalfön äro mycket välvilligt stämda mot klostret och dess munkar. Man skulle nästan kunna tala om en allians mellan grekiskt-katolsk kristendom och muhammedanism här. På flere ställen af yttermuren finner man också korset, kristendomens symbol, och halfmånen, muhammedanismens symbol, i förening med hvarandra.

Till venster om moskén på teckningen sid. 625 ser läsaren några dörrar och fönster. De synas ock på planschen n:o XXI. Framför dem ligger en balkong. Det var i det längst till höger belägna rummet, som jag och Rosendahl fingo vår bostad. Rummet var mycket tarfligt, fönsterna särdeles små och smutsiga, sängplatserna hårda och obekväma. Dammadt eller städadt hade det väl icke på långa tider varit derinne, hvilket vi kunde bedöma af det myckna arbete, som klostrets tjenare hade för att göra rummet i ordning, när vi kommo. Emellertid var det ju godt nog för oss.

Norr om klostret ligger en stor öppen gård. På den fingo våra beduiner med sina kameler slå sig ned under ett tak, som hvilade på stolpar. Der hade de det visserligen icke för godt, ty om nätterna var det riktigt kallt. Klostret ligger nämligen icke mindre än 1,530 meter öfver hafvet. Nu var det dessutom vinter. Jag tänker, att nattens temperatur gick ned ganska nära fryspunkten. Från denna gård kommer man in i en stor och präktig men ganska illa skött trädgård, som också synes på planschen. Den är terassformigt anlagd. Der växa allehanda grönsaker samt ädla träd såsom persikor, apelsiner, vinstockar. De höga, spetsiga träden, som synas der, äro cypresser. Vid sidan af trädgården, icke synligt på planschen, ligger

ett nytt vackert hus, som innesluter klosterpresternas och munkarnas begrafningsplatsen Vi fingo icke slippa derin.

Klostret är väl försedt med vatten. På dess gård finnas flere brunnar. En af dem ligger alldeles bakom kyrkan och utgifves för att vara den brunn, vid hvilken Moses hjelpte Jetros döttrar och vattnade deras boskap. Derom berättas i 2 Mos. 2: 16: »Presten i Midian hade sju döttrar, och dessa kommo för att vattna sin faders får. Då kommo herdarna och drefvo dem undan; men Moses stod upp och hjelpte dem och vattnade deras får.» — Detta var Mose första bekantskap med den familjen. Sedan blef han, såsom vi veta, måg i huset, om man annars kan tala om hus, när det är fråga om folk, som bodde i tält.

Man säger, att klostret skall vara mycket rikt. Och det är icke omöjligt. Dit föra pilgrimer årligen stora penningesummor. Beduinerna hafva vidunderliga föreställningar derom. De berättade för oss bland annat, att man inom klostret hade ett magasin fullt med guldmynt och i ett annat en kamel i naturlig storlek, gjord af gediget guld. Klostret står för närvarande under den ryske kejsarens beskydd. Under detsamma lyda en stor mängd dotterkloster, som äro spridda här och der i österlandet. Till dem höra klostret i Tur och klostret i Cairo, som jag redan talat om. Munkarnas lefnadsregel är mycket sträng. De äro absolut förbjudna att äta kött eller dricka vin. Huruvida de hålla denna regel, det vet jag icke. De sågo icke ut för att vara särdeles andäktiga. Men om de icke förtära vin, så dricka de i stället bränvin, som de tillreda af dadlar.

Högste styresman öfver Sinai-klostret med derunder lydande dotterkloster är en erkebiskop, som bor här. Jag begärde att få träffa honom. Den tvist, som uppstått mellan vår dragoman och klostrets ekonom, kunde icke lösas af någon annan. Vi fingo företräde kl. 4 e. m., jag och dragomanen. På en skral trätrappa fördes vi upp till hans bostad, den lilla utbyggnad, som synes till venster på teckningen sid. 632. Han var en äldre, ärevördig man. Han hade blott ett rum, och detta var förvånande tarfligt. Det tjenstgjorde såsom sofrum, garderob och arbetsrum på en och samma gång. Ljuset kom in genom två små fönster med 8 rutor, som voro föga större än

en hand. I rummet stodo ock tvenne ytterst tarfliga, målade bord samt några ännu tarfligare stolar med rörsits. En

målad hylla gick rundt omkring rummet så högt, att en fullvuxen karl lagom bekvämt kunde sätta upp eller taga ned en bok der. På ena väggen under hyllan var fastspikad en klädhängare, lika tarflig som allt det andra, med pinnar, som icke voro svarfvade utan täljda och det ganska groft och klumpigt. Erkebiskopens liggplats bestod af en enkel jernsäng. Icke kunde man tänka sig, att man här befann sig hos en af den österländska kyrkans mest betydande prelater. Så tarfligt bor väl knappast någon komministersadjunkt i Sverige.

Med erkebiskopen hade vi nu ett långt samtal. Vi framlade för honom de svårigheter, i hvilka vi råkat, och han lofvade att göra, hvad han kunde, för att ställa allt till det bästa. Jag sade honom, att våra penningar icke räckte till att betala, hvad klostrets ekonom fordrade, men han syntes icke alls benägen att pruta. Då lät jag honom höfligt förstå, att om de icke ville låta oss fara utan att betala deras fordran fullt, så skulle de få behålla och föda oss i evighet. Ack, så bedröfligt, att vi läto narra oss att resa ifrån Cairo utan att betala vår resa till klosterföreståndaren der! I sådant fall hade vi besparat oss alla dessa ledsamheter, och det hade icke blifvit ett öre dyrare ändå. Men nu hade snålheten bedragit visheten.

När vi gingo ifrån erkebiskopen, var det messa i kyrkan. Sådan hålles flere gånger om dagen och äfven ett par gånger om natten. Hvarje messa är ganska långvarig. Högtidliga messor kunna räcka i flere timmar. Vi gingo in i kyrkan eller, rättare sagdt, ned till henne, Hon ligger såsom i en grop, dit man stiger ned på en trappa. När vi kommo in, gick en messklädd prest omkring der med ett rökelsekar. Han stälde sig framför den ene munken efter den andre och slängde rökelsekaret mot dem, under det de korsade och bugade sig. När han kom till oss, undrade jag, om han ämnade spendera någon rökelse äfven på oss. Jo, mycket riktigt. Och rökelsen luktade ganska bra. Jag var glad, att jag kunde hålla mig från att le. Men icke bugade eller korsade vi oss.646

SJUTTIOFÖRSTA KAPITLET.

Klosterkyrkan är invändigt prydd med en massa osmakliga grannlåter. Hon är delad i tre skepp, som skilja sig från hvarandra genom pelarrader. Taket är bra måladt, blått med gyllene stjernor samt åtskilliga medaljonger, som framställa Johannes Döparen, Maria med barnet o. s. v. Golfvet är lagdt med skifvor af brokig marmor. 1 mellanskeppet till venster står en predikostol af marmor och midt deremot en mycket grann biskopsstol. Erkebiskopen brukar sitta der, när han bevistar messan. Från taket hänga 3 ljuskronor samt mer än 100 olika lampor. De flesta äro förfärdigade af strutsägg. Vid de nattliga gudstjensterna tändas de allesammans, och kronorna sättas i en svängande rörelse. Det kändes verkligen tryckande att vara här inne, höra munkarnas entoniga mummel och se deras falska gudstjenst, med hvilken de bedraga icke allenast sig sjelfva utan äfven tusentals pilgrimer, som komma hit, troende att de här befinna sig på en särdeles helig plats bland idel gudfruktigt folk. Hvad som mest förvånade mig af allt, hvad jag såg i kyrkan, var muhammedanismens symbol, en halfmåne, målad i taket midt öfver erkebiskopsstolen.

Rosendahl var en smula bättre på kvällen, ehuru fortfarande sängliggande. Jag sof lugnt på natten till klockan ett, då jag vaknade vid ett besynnerligt buller. Först hördes det såsom upprepade knackningar på ett bord med en käpp; derefter knackning på en klocka, allt i en viss, bestämd takt. Sedan följde ringning i flere klockor. Det skulle bli messa, förstås. När ringningen slutat, somnade jag igen, men väcktes redan klockan fem af samma skrammel. Nu skulle det blifva morgonmessa. De hafva möda och arbete med sina messor dessa munkar. Men fara vardt är, att om dem gälla Herrens ord: »Fåfängt dyrka de mig, lärande läror, som äro menniskors bud.» Rosendahl, som också vaknade, talade om, att han kände sig betydligt bättre, och det uppfyllde mig med sådan glädje, att jag började att messa, äfven jag, och sjunga i mitt hjerta tack och lof till Gud, som nu sände den hjelp, vi behöfde. SJUTTIOTREDJE KAPITLET.

Djebel Musa. — Klostrets närmaste omgifning. — Laggifningens berg.

lockan 8 på morgonen gingo vi ut för att bestiga Djebel Musa. Rosendahl var svag men ändå så pass bra, att han kunde följa med. Till berget kan man komma upp på tvänne vägar. Den ena är en gammal pilgrimsväg, belagd med trappsteg. Den kallas pilgrimstrappan och bestod ursprungligen af 3,000 trappsteg men är numera förfallen. Den andra är lagd i nyare tid af en viss Abbas pascha och kallas Abbas väg. Den går ut från Vadi Schuaib och löper i zigzag från Jetros dal uppför bergets östra sida.

Till vårt sällskap hade vi fått tvenne unga arabiska tjenare och en munk från klostret. Pojkarna voro ganska pigga, men munken såg ut som sjelfva dumheten. Derjemte var han smutsig och otreflig. Rosendahl måste gång på gång sätta sig ned att hvila och såg mycket skröplig ut. Slutligen måste vi gå ifrån honom, lemnande den ene pojken hos honom.

Det var ganska besvärligt att komma upp. Bergets topp ligger nämligen 716 meter öfver klostret. När Abbas väg slutade, värden återstående delen mycket brant samt dessutom belamrad med huller om buller liggande stenblock, öfver hvilka vi måste klifva eller hoppa. Det var grufligt tröttande.

Under vägen språkade jag åtskilligt med pojken. Bland annat frågade jag, huru gammal han var, hvarpå jag fick detta märkvärdiga svar: »En arab räknar icke år; han lefver så länge Gud vill, och se-

Sinai berg med omgifvande dalar.

dan är det slut med honom». Det är högst märkvärdigt, hvilken tro på Gud de hafva. En kristen, som dock eger en högre uppenbarelse, måste ofta skämmas inför dem. Det ser ut, som vore det den allra naturligaste sak för dem att i alla förhållanden lita blindt på Gud.

Hade det varit besvärligt att komma upp på berget, så hade jag då lön för min möda. Aldrig skall jag förgäta det intryck, som det gjorde på mig att stå der uppe och tänka på, huru Gud från denna plats till Israels folk uttalade sina heliga bud. Der nere i dalen Se-baiye, öfver hvilken jag från toppen af berget hade den präktigaste utsigt, der voro Israels barn uppställda.

»Och Moses steg upp till Gud», heter det i den enkla, bibliska berättelsen. Och Herren ropade till Moses från berget och sade: »Detta

Berget Safsaf (se sid. 652).

skall du säga till Jakobs hus och förkunna för Israels barn: I hafven sett, hvad jag har gjort egyptierna, och huru jag burit eder på örnvingar och tagit eder till mig. Om I nu hören min röst och hållen mitt förbund, så skolen I vara min egendom utaf alla folk, ty hela jorden är min, och I skolen vara mig ett presterligt konungarike och ett heligt folk.» Tänk, hvilket herrligt löfte!

Derefter befalde Gud Moses, att han skulle sätta upp ett skrank för folket rundt omkring, på det ingen måtte bestiga berget eller vidröra dess fot. Ty om någon det gjorde, så skulle han dö.

Och Moses steg ned från berget till folket och helgade dem,

och de twådde sina kläder. Och han sade till folket: »Våren redo till tredje dagen.» Och på tredje dagen, när det hade blifvit morgon, vardt dunder och ljungeld och en tjock molnsky på berget, och ett ljud af en ganska skarp basun hördes, och allt folket, som var i lägret, darrade. Och Moses förde folket utur lägret Gud till mötes, och de ställde upp sig nedanför berget. Och hela Sinai berg rök deraf, att Herren steg ned deruppå i eld. Och dess rök steg upp såsom röken af en ugn, och hela berget bäfvade storligen. Och basunens ljud gick starkare och starkare. Och Moses steg upp till bergets topp (2 Mos. 19: 14—20). Och Gud talade sedan de tio budens ord till folket. Men folket ryggade tillbaka och blef stående fjärran. Och de sade till Moses: »Tala du med oss, så vilja vi höra, men låt icke Gud tala med oss, att vi icke dö.» Då sade Moses till folket: »Frukten eder icke, ty Gud är kommen till att försöka eder, och på det hans fruktan skall vara för edra ögon, att I icke synden.» Och folket stod långt ifrån; men Moses gick närmare till töcknet, i hvilket Gud var (kap. 20: 19—21). Af alla de minnen, jag har från min österländska resa, är intet mer gripande än minnet från Sinai. Det var, som om jag hade känt den helige och majestätiske lagstiftarens närhet på ett alldeles särskildt sätt.

Uppe på bergets topp ligger ett litet tarfligt kapell. Ett stycke derifrån står en gammal förfallen moské, som

araberna hålla i stor vördnad. Här bruka beduinerna vid en särskild fest frambära djur-offer åt Moses. I den klippa, hvarpå kapellet står, finnes en fördjupning. Der skall, enligt en urgammal legend, Moses hafva stått, när Herrens herrlighet gick förbi honom.

Sedan jag varit en god stund der uppe på toppen, fick jag höra ljudet af en hvisselpipa nedifrån. Det var Rosendahl, som med stor ansträngning och under många afbrott hade kraflat sig upp. Om några minuter stod han vid min sida. Han tycktes också bli ganska kry, och vi hjelptes åt att ur klippan, som består af rödspräcklig granit, slå lös några stycken för att taga med oss hem.

När vi gingo ned från berget, följde vi pilgrimstrappan. Efter ungefär en kvarts timme eller något mer kommo vi ned på en liten

slätt, beväxt med gräs och cypressträd. Invid den ligger ett litet kapell med två rum. Det är helgadt åt profeterna Elia och Elisa. Der inne finnes en fördjupning i berget, som enligt legenden skall vara den plats, der profeten Elia gömde sig, då han efter dråpet på Baals prester måste fly för Akab. I i Kon. 19: 8 följ. berättas nämligen, att Elia kom till Guds berg Horeb, och der gick han in i en kula och stannade der öfver natten. Och Herrens ord skedde till honom sålunda: »Hvad gör du här, Elia?» Han sade: »Jag har nitälskat för Herren Sebaoth, ty Israels barn hafva öfvergifvit ditt förbund och brutit ned dina altaren och dräpt dina profeter med svärd, och jag är allena igenblifven, och de fara efter, att de må taga lifvet af mig.» Då sade han: »Gack ut och träd fram på berget för Herren!» Och se, Herren gick der framom, och ett stort och starkt väder, som splittrade berg och sönderbröt hällar inför Herren; men icke var Herren i vädret. Efter vädret kom en jordbäfning; men icke var Herren i jordbäfningen. Och efter jordbäfningen kom en eld; men icke var Herren i elden. Och efter elden kom ett ljud af ett sakta susande. Då Elia det hörde, skylde han sitt ansigte med sin mantel och gick ut och steg i dörren af kulan. Men i det sakta susandet var Herren, och det förstod profeten.

Efter en liten stund fortsatte vi vår vandring ytterligare ett stycke utför. Åter träffade vi på ett kapell, det s. k. Mariakapellet, bygdt på en plats, der den heliga jungfrun engång skall hafva visat sig under mycket märkvärdiga omständigheter. Munkarna i Sinaiklostret plågades af väggohyra, så att de beslöto att flytta bort. De stego upp på berget i procession för att taga afsked från den heliga platsen. Då mötte de jungfru Maria. Hon lofvade att befria dem från ohyran och befallde dem att återvända. De lydde och funno vid sin återkomst, att all väggohyra var försvunnen. Den historien kände vi till förut, men vi frågade ändå munken, som ledsagade oss, hvarför detta kapell var bygdt. Han svarade, en smula förlägen, att han icke ville tala om det. Och det funno vi helt naturligt.

Vi gå nu vidare utför. Pilgrimstrappan är här ganska väl bibehållen. Efter ungefär 10 minuter komma vi till en vattenrik källa,

som har lika mycket vatten om sommaren som om vintern. Munkarna berätta, att en helig abbot, Sangarius, genom sin bön lockat fram källan vid ett tillfälle, då brunnarna i klostret voro uttorkade. De tillskrifva dess vatten en helande kraft för sjuka ögon. Litet längre ned passera vi genom en smal port, af hvilken läsaren ser en afbildning här bredvid. I den gamla tiden plägade vid pilgrimsfärder nattvardsgång firas i kapellet uppe på bergets spets. Pilgrimerna biktade sig först i klostret. Deröfver fingo de bevis, som företeddes vid denna port. Hade de icke något bevis, fingo de icke slippa igenom för att deltaga i den heliga kommunionen. Jag kom här att tänka på en annan port nämligen den, genom hvilken de heligas skara en gång skall tåga in i himlarnas rike för att sitta vid Herrens bord. Der skall ock fordras »ett betyg», och många, som hoppades att få slippa in, skola i brist på det betyget stängas ut. Och de skola se den ene efter den andre af dem, som de här känt, med jubel gå in.

Nu stod allenast en mindre del af vägen kvar, men den var förfärligt brant och svår, och alldeles dödströtta i våra ben kommo vi tillbaka till klostret efter den högst intressanta utflykten. För ingenting i verlden skulle jag vilja hafva denna bergbestigning ogjord.

På e. m. gingo vi ut för att bese klostrets närmaste omgifning. Se kartan sid. 648. Vi vandrade utför Vadi ed-Der (klosterdalen) ungefär 11/i kilometer till en punkt, der fyra dalar sammanstöta, näml. ed-Der, er-Raha, es-Schek

och el-Ledja. Der är en rätt stor öppen plats, och brant upp öfver den reser sig berget Safsaf, hvaraf läsaren ser en bild på sid. 649. Det är verkligen mycket ståtligt, mer än 500 meter högt öfver slätten. Somliga forskare hafva ansett, att

Pilgrimsporten (se texten här bredvid).

detta är det i bibeln omtalade Sinai, der lagen utgafs; och till stöd för denna uppfattning åberopa de sig derpå, att dalen här är mycket större än vid Djebel Musa samt lämpligare för folkets uppställning framför berget. Så säger t. ex. Manning i det af Evangeliska Fosterlandsstiftelsen utgifna verket »Faraonernas land»: »Om man från detta berg betraktar den utsigt, som öppnar sig midt framför en, frapperas man genast af dess likhet med den plats, om hvilken vi så ofta läst, och hvilken så ofta föresväfvat vår inbillning. Åt ett håll sträcker sig Vadi es-Schek till höger, så långt ögat kan nå, lik en ofantlig, jemn och af väldiga granitväggar innestängd dal, medan alldeles midt emot Er-Raha, som mer liknar en bred slätt än en dal, utbreder sig i en från klippor och stenar fri yta af gul sand, som sträcker sig ända till foten af berget och, så långt ögat kan följa den, utgrenar sig i flere sidodalar. Då man betraktar denna slätt från toppen af Safsaf,* har man framför sig en jemn och sandig rymd, som är tillräckligt vidsträckt, för att en två gånger så stor menniskomassa som Israels härskaror skulle kunna rymmas der. Dessutom ligger den midt emot berget, och jag är alldeles säker på, att hvem som helst, som med hög röst ropade från toppen af Safsaf, skulle kunna höras på det nedanför liggande fältet. Ja, medan jag under aftonens stillhet ströfvade omkring på Er-Rahas sandslätt, trängde verkligen de rop, hvarmed arabgossarna samlade sina getter och får, från Safsafs torra flodbäddar och bergpass tydligt till mina öron. Det skulle ej heller vara särdeles svårt för en talrik härskaras förenade bemödanden att afstänga berget med ett skrank och således hindra folket från att tränga för nära eller vidröra berget (2 Mos. 19: 23).»

»Ett annat förhållande, som gifver sannolikhet åt Safsafs anspråk att anses såsom berget Sinai, är att om någon komme ned genom bergets trånga klyftor på väg till slätten, medan andra der nere jublade eller sjöngo, så skulle den förre helt visst höra de senares röster, innan han finge sigte på dem sjelfva. »Och Moses steg ned ifrån berget; och när Josua hörde ljudet af folkets skri, sade han till Mo-

* Manning kallar den Sufsafeh, ett namn som vi aldrig hörde der. Araberna säg^ Safsaf, likaså munkarna.

ses: »Krigsljud höres i lägret.» Och Moses svarade: »Det är hvarken ljud af sång öfver seger icke heller ljud af sång öfver nederlag. Det är ljud af annan sång, jag hör» (2 Mos. 32: 15 — 18). Att de sålunda hörde ljud, innan de uppnådde eller sågo slätten, är precis, hvad som ännu i dag skulle inträffa, om man antoge, att två eller tre personer stege ned från berget Safsafs spets genom någon af dess ned emot slätten löpande sidoraviner, och att på samma gång ett stort tumult påginge på Er-Raha. Något sådant vore omöjligt, om man komme ned från Djebel Musa, först emedan det ej fins någon slätt vid dess fot, och för det andra, emedan den enda öppna platsen vid foten af berget är synlig nästan från hvarje punkt af nedstigandet.»

Denna framställning vimlar af misstag och öfverdrifter. Vadi es-Schek, som här är mellan 2- och 300 meter bred, räcker visst icke »så långt ögat kan nå». Man ser af densamma endast en sträcka af omkr. 37s kilometer. Sedan vrider den sig mot norr, och ögat törnar mot berg. En del af Vadi er-Raha är också ganska bred, på bredaste stället, som ligger midt framför Safsaf, 800 meter, men denna del är icke mer än två kilometer lång, och några sidodalar har hvarken Manning eller någon annan sett. De finnas icke. Att Manning hörde herdegossarnas röster från bergets torra flodbäddar* och bergpass, var något helt annat än att höra dem från bergets topp. Att komma dit upp är för resten förenadt med så stora svårigheter, att man det sista stycket måste lägga af sina skor och klättra på händer och fötter. Mest afgörande synes mig dock vara följande två omständigheter: 1:0) Från Safsafs topp hade Moses kunnat se allt, hvad som försiggick på slätten nedanför; der skulle han ock ovilkorligen hafva hört »folkets skri», men af 2 Mos. 32: 17 f. är uppenbart, att han icke hörde skriet, förrän han var på väg ned, ej heller såg den gyllene kalfven och dansen omkring densamma, förrän han kom till lägret. 2:0) I 2 Mos. 19: 17

står, att när Gud uppenbarade sig på Sinai, så förde Moses folket ut ur lägret Gud till mötes. Dessa ord förlora all betydelse, om lägret låg alldeles inför berget.

* Några floder kan man ej tala om, endast bäckar.

Alla svårigheter försvinna deremot med ens, när jag tänker mig Djebel Musa såsom laggifningens berg. Lägret var i Vadi er-Raha och Vadi es-Schek, derom bör man icke kunna tvista. Det inser man strax, när man är på platsen. När nu Gud uppenbarade sig på Djebel Musa, förde Moses folket ut ur lägret upp genom Vadi ed-Der, Vadi es-Schuaib och Vadi es-Schek in i Vadi es-Sebaiye midt framför Djebel Musa. Denna vadi eller dal är fullt tillräckligt bred för att lemna godt rum för hela skaran, då den stod uppställd (»de uppställde sig nedanför berget», heter det), ja, äfven godt rum att »rygga tillbaka och blifva stående fjerran» (2 Mos. 20: 18), isynnerhet om man tänker sig, att de drogo sig nedåt dalen mot norr, der den är mycket bred.

När nu Moses gick upp på berget och blef der, drog sig folket tillbaka till lägret, och hvad som der försiggick, kunde han icke se eller höra från Djebel Musa, just emedan Safsaf låg emellan. Om han deremot vid nedstigandet, såsom troligt är, följde den väg, der den s. k. pilgrimstrappan nu går, i det smala och branta passet mellan Djebel Musa och Safsaf, så skulle han nödvändigt der få höra folkets skri; men guldkalfven och dansen kunde han icke se, förrän han kom till lägret — alldeles såsom saken berättas i 2 Mos. 32.

Allbekant är historien om guldkalfven. Israels barn tröttnade att vänta på Mose, när han dröjde för länge på berget. Derför sade de till Aaron: Upp, gör oss en gud, som kan gå framför oss! Ty vi veta icke, huru det har gått med denne Moses (2 Mos. 32: 1). Då gjorde Aaron med sitt ritstift utkast till en bild och lät göra en kalf — en afbild af tjuren Apis, som dyrkades i Egypten — till att öf-verkläda med guld (v. 4). Guldet erhölls af folkets guldörringar (v. 3). Och de, som tillverkat kalfven, sade: »Denne är din gud, Israel, som har fört dig ut ur Egyptens land » Men när Aaron fick se honom, byggde han ett altare för honom och ropade och sade: »I morgon blifver en högtid åt Jehovah» (v. 4, 5). Aaron förstod väl, att afguderi var synd. Men de nyss anförda orden: »I morgon blir en högtid åt Jehovah», antyda, att han för sin egen del betraktade kalfven såsom en symbol af Gud. Sålunda både gjorde han folket till viljes

och räddade genom en hemlig tolkning sitt eget samvete! Nu sattes kalfven upp. Folket fröjdades, offrade, åt, drack, dansade och sjöng. Det var skriet af denna sång, som Moses fick höra, när han var på väg ned från berget. Men när han kom till lägret och fick se kalfven och dansen, då upplågade hans vrede, och han kastade lagens taflor utur sin hand och slog sönder dem nedanför berget (2 Mos. 32: 19).

Kullen Harun (se texten på denna sida).

Just der, hvarest de fyra dalarna stöta tillsamman, ligger en kulle, benämd Harun (d. v. s. Aaron). Den synes på kartan (sid. 648). Enligt traditionen skall den vara den plats, der guldkalfven sattes upp, och jag vore nästan färdig att säga, att det är sjelfklart, att traditionen har rätt. Ty här uppe kunde kalfven ses åt alla håll, och folket kunde fritt dansa omkring densamma, i det de dansade i dalarna. En bild af kullen ser läsaren på denna sida.

Serbal (se sid. 671). SJUTTIOFJERDE KAPITLET.

Sinaiklostrets bibliotek. — Kapell. — Affärd från Sinai. — Israels barns uttåg

ur Egypten.

t .

agen för vår affärd från Sinai var nu inne. Det var onsdagen den 2i nov. 1894. Prester och munkar höllo en rådplägning om, huru de skulle bära sig åt med oss.

Medan det heliga herrskapet öfverlade om denna vigtiga sak, begagnade Rosendahl och jag tiden att besöka klostrets bibliotek och kyrkan. Till förare erhöllo vi en munk, som kunde tala litet franska. Han syntes för resten vara en rätt bildad och hygglig man.

Klosterbiblioteket, öfver hvars dörr stå de betecknande orden: lazpéiov ‡<r/jfi (= läkerum för själen), innehåller flere hundra gamla handskrifter på olika språk. Somliga af dem hafva ett ganska stort värde. Biblioteket drog den lärda, och i synnerhet den kristna, verldens uppmärksamhet på sig år 1859, då den store tyske forskaren Tischendorf der fann en af de vigtigaste bibelhandskrifter, som man numera eger. Hon kallas Codex Sinaiticus och är skrifven i fjerde århundradet. Hvad beträffar nya testamentet, är hon så fullständig, att icke en rad fattas, hvilket icke är fallet med någon annan nytesta-mentlig handskrift, som f. n. finnes i behåll. Det dyrbara fyndet förvaras nu i det kejserliga biblioteket i Petersburg. På sid. 659SINAIKLOSTRETS BIBLIOTEK OCH KYRKA.

659

ser läsaren, huru skriften i detsamma tager sig ut. Orden äro, såsom i alla den tidens böcker, skrifna utan skiljetecken och utan åtskilnad, såsom om hela raden vore ett enda ord. Och nog är det märkvärdigt, att den enda fullständiga handskriften af nya testamentet skulle finnas på berget Sinai.

Numera är Sinaiklostrets bibliotek fullständigt ordnadt och katalog utarbetad öfver alla dess böcker. Detta har skett genom europeiska lärda. Munkarna hafva icke egt nödiga kunskaper för att utföra ett sådant arbete.

Från biblioteket gingo vi till klosterkyrkan eller, såsom hon kallas, »förklaringskyrkan». Hennes hufvud-skepp har jag förr beskrifvit. Här må nu endast några ord tilläggas om hennes öfriga delar. 1 det allraheligaste finnes ett skrin af marmor, hvari enligt sägnen hufvudet och ena handen af den heliga Katarina förvaras. Denna Katarina är ett af den grekiska kyrkans förnämsta helgon. Under den diokletianska förföljelsen mot de kristna omkring år 300 e. Kr. skall hon hafva flytt till Sinai men blifvit gripen, förd till Alexandria och halshuggen. Då kommo änglar och buro hennes kropp genom luften till den bergstopp, som efter henne nu kallas Djebel Katerin och ligger strax söder om Djebel Musa. Åt henne är hela klostret helgadt, hvarför det ock kallas Katarinaklostret.

Spalt ur Codex Sinaitieus (se texten på denna sida).112

SJUTTIOFÖRSTA KAPITLET.

Bland andra märkvärdigheter förtjenar dessutom att omnämnas en stor målning, framställande Kristi förklaring. En inskrift under henne säger, att hon blifvit målad till frälsning för deras själar, som med sina penningar bidragit till att betala kostnaderna för henne.

På begge sidor om kyrkans hufvudskepp finnas flere små kapell, invigda åt hvarjehanda helgon, bland dem ett åt pelarhelgonet Simon. Denne lefde omkring år 450 e. Kr. För att komma närmare himmelen och slippa att med sina fötter trampa på den syndiga jorden, byggde han sig i öknen utanför staden Antiokia en platform på en stenpelare, som var 12 meter hög. Der bodde han i 30 år utan att någonsin stiga ned. Folk i stora skaror vallfärdade till honom för att se och beundra honom samt höra hans predikningar. Äfven på de kringboende hedningarna gjorde han ett djupt intryck, och stora voro de skaror, som han bevekte att antaga tron och låta döpa sig. Den mat, som menniskor förde till honom, halade han upp till sig medels en lina. Men han åt aldrig om dagen utan endast om natten. Det hörde till hans stora helighets berömmelse, att solen aldrig hade sett honom äta der uppe! Efter döden ärades han såsom ett synnerligen stort helgon och fick åtskilliga efterföljare.

Klostrets förnämsta och på samma gång äldsta del är ett litet kapell bakom det allraheligaste. Det skall vara bygdt på den plats, der den brinnande busken stod, från hvilken Moses hörde Guds röst och mottog befallning att föra Israels folk ut ur Egypten. Se berättelsen derom i 2 Mos. 3: 2 följ. Sjelfva det ställe, der busken stod, är utmärkt med en platta af silfver. Öfver henne har man ställt ett altare, liknande ett bord.

Utanför kapellet är ett litet rum. Der står en bekväm länstol, och i den fingo vi sätta oss ned och taga af våra skor, innan vi släpptes in i kapellet — allt till åtlydnad för Herrens ord till Moses ur den brinnande busken: »Drag

skorna af dina fötter, ty det rum, som du står uppå, är en helig mark.» Nå ja, om den brinnande busken icke stod precis här, så stod han dock någonstädes här i närheten, och det var icke utan, att den bibliska berättelsen derom just här blef mer lefvande för mitt hjerta än annars.

Endast en gång om året faller en solstråle genom ett litet fönster in i detta kapell. Den tränger sig fram genom en springa i det bakom liggande berget, som annars utestänger solljuset derifrån. Gifve Gud, att snart en stråle af Kristi lifgifvande evangelium finge lysa in i klostret och skingra mörkret der inne!

Vi fördes nu (kl. Va'o) in till munkarna i deras rådssal. Här fingo vi en räkning. Till betalning af den länsade vi våra portemo-näer och plånböcker så långt det förslog, och jag skref en revers på grekiska för återstoden. Lyckligtvis hade jag dock några slantar i en strut i min kappsäck, som jag ej lät dem veta om. Annars hade vi varit absolut pank, och då hade vi icke alls kunnat lemna betjeningen i klostret några drickspengar, än mindre reda oss vid framkomsten till Suez, för att icke tala om, att vi under ökenfärden kunde behöfva åtskilliga piaster, hvilket också snart visade sig.

Vår skuld skulle vi få betala till klostrets agent i Suez; och den beduinschek, som förde oss, skulle vid framkomsten dit icke lemna ut våra saker, förrän vi betalt den yttersta skärfven. Sådant var det besked, vi fingo. Sedan bad man oss skrifva våra namn i deras främlingsbok samt gaf oss hvar sitt exemplar af en ytterst smaklös tafla öfver den heliga Katarina och den nyss nämda solstrålen.

När allt sålunda var klart, lemnade Rosendahl och jag genast klostret, och det med allt annat än angenäma känslor. Dragomanen fick bli efter för att lägga ihop sakerna och lasta kamelerna samt betala nödiga drickspenningar åt betjeningen. Vi förstodo väl, att det skulle blifva någon konflikt äfven vid den uppgörelsen, hvilket också inträffade. Öfvertjenaren vägrade att taga emot, hvad vi lofvat dragomanen att gifva honom. »Jag är erkebiskopens tjenare», sade han, »och kan icke nöjas med så litet.» — »Men jag har icke rättig-hot att gifva eder mer», svarade dragomanen. Så stoppade han penningarna i fickan, och tjenaren fick ingenting annat än lång näsa. Det var just rätt åt honom. De andra voro nöjda och tacksamma.

Vi vandrade nu utför Vadi ed-Der eller klosterdalen (se kartan sid. 648) till kullen Harun, som jag förr har talat om. Der tog Rosendahl den fotografi, som läsaren sett på sid. 656,

SJUTTIOFÖRSTA KAPITLET.

Innan vi nu för alltid fara ifrån Sinai, vill jag bedja läsaren på kartan sid. 648 observera den s. k. Vadi el-Ledja. Den har fått sitt namn efter Ledja, en dotter till Jetro och svägerska till Moses. Vid dalens ingång ligga några ruiner utan intresse. Men ett stycke derifrån visas ett kolossalt, nära 4 meter högt stenblock af röd granit, som är desto mer intressant. Från dess spets till dess fot går en bred rand af porfyr, som delar det i två afdelningar. I denna rand finnas några fördjupningar. Blocket kallas af araberna Mosesstenen och utgifves för att vara den klippa, ur hvilken Moses genom slagen af sin staf framkallade vatten åt folket. Fördjupningarna äro de hål, som han med sin staf gjorde, och hvarur vatten strömmade fram. Enligt en gammal judisk sägen, som äfven muhammedanerna upptagit, följde klippan med Israels barn under hela deras ökenvandring och gaf dem vatten, så ofta de det behöfde.* Sedan återvände hon hit till sin ursprungliga plats till ett under för alla pilgrimer. Det må man kalla märkvärdigt. Och folk finnes alltid, som tror.

Medan vi vänta på vår dragoman och kamelerna, fara våra ögon än en gång ut öfver slätten er-Raha. Der låg hufvuddelen af Israels läger; der stod helgedomen med brännoffersaltaret, tabernaklet och nådastolen; der uppenbarade Herren sig i molnstoden öfver det allraheligaste. En bild af lägret, såsom man tänkt sig det enligt Mose beskrifning, ser läsaren på sid. 641.

Nu kom ändtligen efter lång väntan dragomanen med våra kameler och beduiner. Vi hade fått samma män och djur, som vi haft från Tur till Sinai, och det voro vi glada öfver. Dragomanen berättade ock, att ekonomen vid afskedet hade lofvat, att vi skulle få göra ökenfärden på sju dagar — ty äfven den saken bestämmer han. När vi först bådo honom derom, sade han nej. Då skulle vi hålla på åtta dagar. Han hade alltså blifvit en smula

hyggligare nu på slutet och det — enligt hans egen förklaring — »för dessa två främlingars skull, att de icke må skämma ut klostret, när de komma till Europa». Emellertid gaf han med tordönsstämma scheken en väldig skrapa för det, att han fört oss hit, utan att vi hade kvitto och

* Huru apost. Paulus begagnar sig af denna sägen, kan läsaren se i i K,Qr. io: 4.

rekommendation från abboten i Cairo. Det månde han icke understå sig att göra om igen.

Före vår afresa lät man oss veta, att några af klostrets munkar skulle fara till Suez samma dag som vi, och man frågade, om vi ville hafva deras sällskap. Men det undanbådo vi oss. De foro alltså öfver Vadi er-Raha; vi följde Vadi es-Schek. Den förra vägen är något kortare, den senare är mycket bekvämare. Dertill kommer, att det utan tvifvel var genom Vadi es-Schek, som Israels barn tågade, när de kommo upp till Sinai, och det gjorde den vägen mer intressant för oss. Vadi er-Raha är visserligen bred men endast 2 — 3 kilometer lång, och den dal, genom hvilken man norrifrån kommer in i den, är mycket smal och besvärlig. Deremot är Vadi es-Schek på en sträcka af nära 50 kilometer mycket bred samt jemn och slät som ett salsgolf. Det är derför alldeles klart, att Moses med sitt folk icke kunnat välja någon annan väg än denna. Ja, här kom han, den store mannen och troshjelten. Vi trampade, så att säga, i hans fotspår, och det får man icke göra alla dagar.

Israels barns uttåg ur Egypten samt fyrtioåriga vandring genom öknen är en af de väldigaste tilldragelser, som verldshistorien vet att omtala. Folket utgjorde ett antal af mer än 600,000 vapenföra män från och med tjugu års ålder och deröfver. Läggas dertill qvinnor och gubbar och all ungdom under 20 år, så kan man tryggt antaga, att hela antalet af Israels barn uppgick till omkring två och en half millioner menniskor. Hvem hade vågat att hos detta genom långvarigt förtryck förslafvade och förvildade folk ingjuta tanken på befrielse, att sedan låta det komma från tanke till handling, och slutligen att sätta sig i spetsen för hela den oerhörda rörelsen och taga på sig det öfverväldigande ansvaret för utgången? Icke mer än en — den ene — Abrahams, Isaks och Jakobs Gud. Han hade länge sett sitt folks lidande i Egypten och hört deras rop öfver sina förtryckare, och han steg ned för att frälsa dem (2 Mos. 3: 7 f.). Han tänkte på sitt förbund med Abraham, Isak och Jakob (2 Mos. 2: 24 f.). Vid berget Horeb vallade Moses, en ur Egypten landsflyktig, redan åttioårig gubbe, sin svärfaders fårahjord. Honom hade Gud utkorat till

sitt verktyg för folkets befrielse. Hvem mer än Gud hade kunnat falla med sina tankar på honom, der han satt glömd sedan fyratio år i Sinai öken? Fans det inga andra, yngre och kraftigare än han, mer talföra än han, hvilka hade velat söka den fältherresysslan? Jo, men Gud sökte Moses. Genom en syn kallade han honom, öfvervann hans betänkligheter och sände honom att föra folket ut. Och Moses gick. Utan Guds kallelse hade ett sådant steg varit det mest oerhörda öfverdåd; nu var det ett exempel af tro så väldigt, att man icke mångenstädes i bibeln finner dess like. Ack, Moses — hvad är du för en? Har du beräknat bekostningen? Har du beräknat Faraos

Oasen Firan, bibelns Refidim (se sid. 676).

makt? Och det folk, som du tänker föra ut ur Egypten, är det väl ännu moget för friheten? Och hvart skall du taga vägen? Huru skall du kunna sammanhålla denna hop i öknen, hvar skall du taga föda och kläder åt dem? Moses, Moses, hvad gör du, hvad tänker du på? Jo, Moses tänkte på sin fader Abrahams Guds ord och gjorde derefter. Detta var tro — icke tro som ett senapskorn, utan tro som ett hälleberg.

»Ut ur Egypten för att tjena Abrahams, Isaks och Jakobs Gud!» det var utvandringens lösen. Ack, Moses, hade icke Israels barn kunnat tjena Abrahams Gud i Egypten? Var han icke allestädes närvarande? — Nej, ut, ut, mitt folk! så hade Abrahams Gud sagt. Och folket reste sig; fienderna drefvo på. Ut, ut! Ut i öknen för att

tjena vår Gud! Bort ur Egypten! Kanaan är vår resas mål! Och det bar af. Farao ångrade sig och gjorde ett sista försök, en yttersta kraftansträngning, för att få hålla folket qvar. Men nej, bort gick det, bort genom öknen, bort genom hafvet. Och döpta i Röda hafvet (1 Kor. 10: 2) — män, qvinnor och barn — voro de oåterkalleligen skilda från »träldomens hus».

Ruiner af staden Faran i oasen Firan (se sid. 677).

Nu ljödo lofsånger. Vid frälsningens början sjöngo och jublade de, såsom om de redan hade varit vid slutet. Tron är af Guds natur och fattar de ting, som ännu icke äro, såsom om de redan vore (Rom. 4: 17). Den nöd, som ännu förestod dem, kände de icke. Moses kände den icke heller. Han skulle af Guds hand taga blott en dag, ett ögonblick i sänder. Gud ville icke för den dag, som var, belasta honom med kunskapen om de dagars nöd, som skulle komma. Fröjda dig, Moses, när solen skiner; men när hon går i moln, var lugn

och tro på Gud! Ett ord af honom — och molnen vika, och solen skiner klar igen på det ljusblå fästet.

Efter tre månaders vandring hunno Israels barn hit till Sinai. Redan under dessa första månader hade många svårigheter uppstått för Moses till följd af folkets oregerlighet och knorr, så att han måste ropa till Gud: »Hvad skall jag göra åt detta folket? Ännu något litet, och de skola stena mig» (2 Mos. 17: 4). Först svårigheter af Farao, sedan svårigheter af det befriade folket! Men det gick igenom. Vid Sinai gaf Gud dem sin lag och sina stadgar. I stor herrlighet uppenbarade han sig för dem. Alla lofvade obrottslig lydnad, och icke många dagar derefter dansade de omkring en guldkalf sägande: »Detta är vår Gud.» Och den guldkalfven hade Aaron, öfverstepresten, Moses broder, gjort, dertill nödgad af folkets påtryckning.

Huru kunde Aaron göra en afgud åt Herrens folk? Tänk så förskräckligt! En afgud? Nej, Aaron tänkte, såsom vi redan sagt, att kalfven skulle vara en sinnebild af Jehova. Med denna hemliga tanke lugnades hans samvete; och folket fick en afgud. Det gick bra. Och folket satte sig ned till att äta och dricka och stod upp till att leka. Ack, Moses, huru brast icke ditt hjerta, när du såg allt detta! Tänk, om du hade öfvergifvit alltsammans, och vändt tillbaka till Egypten och förrådt folket i Faraos händer igen! Det var ju icke bättre värdt. Och du — tänk, hvilken stor man du sjelf då hade kunnat blifva vid Faraos hof! Kanske hade också folket följt dig villigt till baka, om du å ena sidan hade förestält dem framtidens ovisshet i öknen, då de ingen annan säkerhet egde än Guds ord, å andra sidan Egyptens köttgrytor, som de alltid kunde säkert räkna på. Men nej, Herrens trohet hade genom tron gått öfver på Moses. Bort, allt längre bort från Egypten, allt längre fram genom öknen, hän mot Kanaan! En vandring i 40 år med alla dess lidanden var icke att likna vid herrligheten i det land, Gud hade lofvat sitt folk, det land, som flöt med mjölk och honung.

Det gick genom många försakelser, men det gick; det gick genom många lidanden, genom många krig, genom många slitningar och tårar, men det gick. Det gick genom många synder, men det gick. Israels

Gud bar Israels barn på örnvingar (2 Mos. 19: 4). Såsom en örn väcker upp sitt bo, sväfvar öfver sina ungar; breder ut sina fjädrar, tager dem, bär dem på sina vingar, så ledde Herren Israel, han allena och ingen främmande Gud jemte honom (5 Mos. 32: 11).

Hvem är en sådan Gud, som vår Gud är? O, Guds folk, prisa honom! Lägra dig under hans vingars skugga! Följ molnstoden och eldstoden utan att se åt någondera sidan! När frestelsen kommer att se tillbaka, så tänk på Herren din Guds ord och gör derefter utan att beräkna timlig vinst eller förlust. Och när modet sviker och hjertat vill flyta bort såsom smält vax (Ps. 22: 15), så sträck dig i anden fram till det heliga land, der ingen synd, ingen nöd mer är, der alla tårar skola borttorkas från dina kinder af den Gud, på hvilken du här trott, och alla sorgesånger skola förvandlas i lof till honom och till Lammet, som är dödadt och har igenlöst dig åt Gud med sitt blod.

Resan genom Vadi es-Schek. — Beduinerna på Sinai. — Berget Serbal. Vi komma till oasen Firan.

|]adi es-Schek har fått sitt namn deraf, att en beduinschek vid namn Salih ligger begrafven på ett ställe i densamma. De fyra stammar, som lyda under klostret, hålla honom för sin stamfader. Han omtalas äfven i Koran såsom ett stort helgon och en undergörande profet. En gång lärer han genom sitt ord hafva kallat fram en kamel ur berget, en annan gång genom en jordbäfning dödat sina fiender o. s. v. Efter att hafva ridit kanske 2 timmar foro vi förbi hans graf, öfver hvilken en liten helgedom är bygd.

Klockan var 4 em. när vi gjorde halt och stego af våra kameler. Det var i en rätt treflig lund af tamarisker. Vårt tält spändes nu upp. Det var enkelt men utmärkt praktiskt och bekvämt. Vi hade ju ett riktigt stort rum. Der satte vi upp ordentliga jernsängar och bäddade alldeles som hemma. Våra beduiner gjorde upp eld utanför, bakade sitt bröd, satte sig omkring elden, rökte och pratade. Vi satte oss en stund bland dem. Aldrig hade jag tänkt mig, att beduinerna skulle vara så trefliga menniskor, som de äro. Vi gåfvo dem några cigarretter och underhöjlo oss med dem, hvilket intresseradeVADI ES-SCHEK. — VÅRA BEDUINER.

dem mycket. Jag talade en gång till dem en lång ramsa på svenska, och då fingo de omåttligt roligt.

Scheken frågade mig, huru många hustrur jag hade. Jag sade: »Endast en». Det, tyckte han, var mycket" tarfligt. Jag frågade honom, huru många han sjelf hade. Han svarade: »Två». — »Komma de icke i strid med hvarandra?» frågade jag. — »Nej», svarade han, »de bo i hvar sin ände af tältet och hafva matlagning hvar för sig.» — »Hos hvem äter du då?» frågade vi vidare. — »Turvis hos dem begge», blef svaret. Dragomanen meddelade oss, att det icke skulle gå an, att en schek hade endast en hustru. Han är ju höfding och måste derför hafva det litet förmer än hans underlydande.

På Sinaihalfön bo fem beduinstammar med hvar sin schek eller höfding. Schekerna hafva stor auktoritet och schekdömet går i arf från fader till äldste son* Fyra af stammarna lyda under Sinaiklostret. Den femte har sitt område på östra sidan af halfön, är alldeles oberoende och lärer icke vara så fredlig som de fyra. Somliga påstå, att det stundom skall vara rätt äfventyrligt att färdas bland dem.

Klosterbeduinerna måste göra mycket arbete åt klostret gratis. När de föra munkarna till eller från Tur eller Suez, hafva de en obetydlig betalning. För pilgrimer hafva de mer: från Tur till Sinai 10 francs (= 7,20 kr.) för person, från Sinai till Suez 20 francs. Turister får betala från Tur till Sinai 26 francs för hvarje kamel samt dessutom 26 francs till scheken, från Sinai till Suez 50 francs per kamel och 50 francs till scheken. Af denna ganska rimliga förtjenst måste beduinerna dock afstå en god del till klostret. Vi betalade för kameler och dertill hörande folk för hela färden från Tur öfver Sinai till Suez 500 francs (vid pass 350 kronor).

Man beräknar antalet beduiner på Sinaihalfön till 4à5 tusen själar. De äro naturligtvis, efter vårt sätt att döma, fattiga. A sin sida betrakta de också hvarje europé såsom en rik man. Men de äro nöjda med sin lott. Den rikedom, som en beduin sträfvar efter, är att kunna förtjena så mycket, att han kan köpa en kamel och en hustru, och de kosta i medeltal 150 francs (omkring 100 kr.) hvar-

* Schek är för öfrigt en äretitel, hvarmed äfven andra ansedda män benämnas.670

derå. Till hus behöfver han endast några stänger samt några meter mattor att lägga på dem. Se bilden på sid. 249. Stängerna tar han hvar som helst, och mattorna väfver hans hustru. Att hafva flere hustrur kan icke komma i fråga för andra än schekerna. Gemene man har icke råd till sådan lyx.

Till religionen äro Sinaibeduinerna muhammedaner, men litet eller intet veta de af Muhammed och hans lära. 1 allmänhet bry de sig icke om någon religion alls. Vi sågo aldrig våra beduiner hafva några andaktsöfningar för sig. Dock lära de fira ett slags religiösa fester till ära för sina nationalhelgon Moses och den nyss nämde scheken Salih.

De särskilda stammarna hafva hvar sitt område på halfön med bestämda gränser, som obrottsligt respekteras.

Beduinernas klädsel är mycket enkel: en hvit skjorta, som bindes till med ett bälte om lifvet, samt der utanpå en mantel af groft tyg. Vår schek hade en liten pels af fårskinn, såsom hans porträtt på sid. 633 visar. På hufvudet bära de en mössa med deromkring virad turban. I regeln äro de barfota. Endast scheken och en af de öfriga männen hade sandaler, men dem buro de mestadels under armen. Vanligen äro de beväpnade med sabel och knif; stundom äfven med ett långt gevär. Ett sådant hade vår schek, men det var obrukbart, och någon ammunition dertill hade han icke. Deras mat är ytterst enkel. Hvarje morgon bakade våra beduiner en kaka. Hon var icke större, än att en dugtig arbetare hos oss skulle äta upp den ensam. Men här räckte hon för fyra. De förtärde den med ett slags sås, som de tillredde på det sätt, att de knådade dadlar i en skål vatten. Af oss erhöllo de en liten smula kaffe, som de kokade och drucko utan socker. På denna kost vandrade eller redo de hela dagen, nio à tio timmar, ofta utan att sätta sig ned, och när vi slogo läger för natten, redde de sin kvällsvard på samma sätt. Det var förvånande litet, de behöfde.

Bakningen gick sålunda till: I sanden gräfdes en grop. Den fylldes med ris och torr kamelspillning, som antändes. Lägerplatserna äro i regeln desamma på alla färder, och efter hvarje karavan

blir alltid en kvantitet kamelspillning kvar, som torkar i solen till gagn för nästa karavan. Ris brytes ur torra buskar på platsen. Af kamelspillningen blir en förträfflig glöd, af riset deremot mest bara aska. Medan brasan brann ned, bakade de nu sin kaka af medfördt groft mjöl. Den knådade de ut på en mantel, som breddes på marken och fick tjena såsom bakbord. Derefter lade de henne i gropen och täckte henne med glöd. Efter en stund vändes hon, och inom några minuter var hon färdig. Jag smakade en gång derpå, och hon smakade icke alls illa.

Sedan de ätit sin tarfliga kvällsvard, underhöllo de brasan en stund, satte sig der omkring och rökte en pipa dålig tobak eller de cigarretter, som de fingo af oss. Under tiden pratade de och skrattade och syntes hafva riktigt roligt. Derefter lade de sig på marken omkring glödhögen, kröpo ihop och drogo sina skjortor och mantlar öfver sig så fullständigt, att de sågo ut som stora knyten. Hvarken hufvud eller fot stack fram. Och der sofvo de så godt, som någon kan sofva i den mest bekväma säng. De hade, hvad de önskade, ty de önskade icke mer, än hvad de hade.

Natten var måttligt kall. Klockan s/4 5 på morgonen voro vi åter uppe. Beduinerna voro icke lifvade »att stiga upp fore solen», men här måste de foga sig efter oss. Trots all skyndsamhet med den nödiga matlagningen och ätningen, äfvensom med tältets och sakernas hoppackande, gingo nära två timmar åt, innan vi kommo i väg. Vi följde fortfarande Vadi es-Schek, som nu gick rakt i vester. Under större delen af färden hade vi midt framför oss Djebel Serbal, som är Sinaihalföns ståtligaste berg, 2,052 meter högt öfver hafvet. Läsaren kan se en bild af detsamma på sid. 657. Det är alls icke underligt, att somliga lärda hålla före, att Serbal är det berg, der lagen utgafs. Lika litet kan man förundra sig öfver, att denna åsigt finnes uttalad äfven af gamla kyrkofäder, eller att den var ganska vanlig bland forntidens eremiter. Från vestra ändan af Vadi es-Schek gör nämligen Serbal ett väldigt intryck. Dock må jag säga, att det intryck, som Djebel Musa gjorde på mig, när jag befann mig vid dess fot i Vadi Sebaiye, icke var mindre mäktigt, snarare tvertom. Och

för resten låter det nämda antagandet enligt min mening alls icke förena sig med den bibliska berättelsen. Mellan Vadi es-Schek och Serbal ligger nämligen ett annat berg, Djebel el-Munadja. Det är icke högre, än att man väl ser Serbal öfver detsamma. Men det gör, att en trupp, uppstäld i Vadi es-Schek, icke kan komma Serbal nära.

Vore nu Serbal laggifningens berg, så skulle det, som berättas i 2 Mos. 19: 12, 17 förlora all betydelse, nämligen att Moses förde

Sinaitiska inskrifter (se sid. 679).

folket ur lägret till Herrens möte, och att han med ett skrank af-stängde berget, så att ingen af folket måtte stiga

upp derpå. Mot denna svårighet har man sökt hjelpa sig med att antaga, att Moses förde folket in i den dal, som går mellan Munadja och Serbal. Men den dalen är så trång, att en sådan manöver vore omöjlig. Huru man alltså vänder på saken, måste man nog stanna vid Djebel Musa, der alla svårigheter upplösa sig på ett mycket naturligt sätt, såsom jag ofvanför (sid. 655) har visat.XXII. Ur Karnaktemplets inre.

Från Vadi es-Schek, der den är som bredast, komma vi in i ett trångt pass. Det kallas el-Buveb, d. v. s. den trånga porten, och det med rätta, ty dess bredd är ej mer än vid pass fem meter. Men på andra sidan derom öppnade sig snart den förtjusande, med den yppigaste växtlighet begåfvade oasen Firan, Sinaihalföns perla (se sid. 664). Den är omkring fem kilometer lång. Utom säd och gräs och allehanda grönsaker växer der en stor mängd ståtliga palmer, hvilka

Sinaitiska inskrifter (se sid. 679).

just nu buro väldiga klasar af de yppersta dadlar, färdiga att skördas. Hvarje palmträd har sin särskilda egare. Många af dem äro omgifna med gärdesgårdar. Somliga egare bo icke i oasen utan långt derifrån. Men eganderätten respekteras samvetsgrant, och när skör-detiden kommer, infinna de sig och skatta hvar sina träd. Då tillströmma äfven köpmän, både för att köpa och att sälja, och här blir ett mycket rörligt lif. Dadlarna packas i påsar, sydda af ett slags halmflätor. Man erbjöd mig att köpa en sådan. Dadlarna i den-

samma voro nyss plockade. Den vägde väl, kunde jag tycka, omkring io kilo och skulle kosta 5 francs eller ungefär 3 kr. 50 öre.

Den rika växtligheten i denna oas framkallas af en märkvärdig bäck. 1 öfre änden af oasen rinner den fram ur den jemna marken, och i nedre änden försvinner den. Det vatten, som icke afdunstat i luften, suger sig här ned i sanden. Bäckens vatten är rent och klart samt rinner både vinter och sommar.

Vadi Mokattab (se sid. 680).

I palmernas kronor kvittrade en mängd foglar, och mellan deras stammar sprungo här och der en mängd lifliga barn, alldeles så ' klädda som de voro, när de gjorde sitt inträde i verlden.

Klockan var icke mer än 3 e. m., när vi vid oasens nedre ände stötte på ett beduinläger. Vi ville rida vidare. Men våra beduiner voro omöjliga, och vi måste foga oss deri. Väl var också det. Ty det hade varit en stor förlust att icke få se på dalen närmare. SJUTTIOSJETTE KAPITLET.

Oasen Firan. — Manna. — Staden Farans ruiner. — Vadi Firan. — Misslyckad jagt. — Vadi Mokattab. — Sinaitiska inskrifter.

asen Firan beboddes i fordom tid af amalekiter, och i dalen Vadi Firan norr om oasen var det, som de händelser till-drogo sig, hvilka omtalas i 2 Mos. 17. Dalen kallades då Refidim. När Israels barn kommo dit, hade de intet vatten att dricka. Och de knorrade mot Moses. Och Moses ropade till Herren: »Hvad skall jag göra åt detta folket? Ännu något litet, och de skola stena mig.» Då befallde Herren honom att slå med sin staf mot berget. Han gjorde så, och det flöt ut vatten nog för folket.

Men amalekiterna drogo ut ur oasen Firan till strid mot Israels barn, medan dessa ännu voro matta och trötta af marschen (5 Mos. 25: 18). Slagtningen, som å Israels sida leddes af Josua, var häftig. Moses steg upp på ett berg bredvid för att bedja. Och så länge Moses höll upp sin hand, rådde Israel; men när han lät sin hand sjunka, rådde Amalek. När Mose händer blefvo tunga, togo Aaron och Hur, som voro med honom, en sten och lade den under honom. Och han satte sig derpå, och Aaron och Hur höllo under hans händer. Amalekiterna blefvo slagna och alla till sista man med kvinnor och barn nedhuggna, så att Israel kunde sätta sig i alldeles ostörd

besittning af oasen. En sann och tilltalande bild från densamma visar teckningen på sid. 664.

När Mose svärfader Jetro fick höra detta, kom han hit med Zippora, Mose hustru, som blifvit kvar hos sin fader. En mycket intressant skildring af Mose och Jetros möte i Refidim står att läsa i 2 Mos. 18. Jetro gaf sin måg der många goda råd.

Tamariskbusken växer i oasen Firan mycket ymnigt samt blir ovanligt stor. Den företer också här en egendomlig märkvärdighet. En liten insekt, som kryper på de späda grenarna, genomborrar med sin gadd deras tunna bark, och ur de små hålen tränga droppar af en klar vätska fram, hvilka falla ned i sanden och hårdna der till små korn, som äro sötaktiga och smaka såsom honung. Ymnigast sker detta i april, maj och juni. Beduinerna samla upp dem i stora kvantiteter och kalla dem »man». Många hafva trott, att det i bibeln omtalade man eller manna var ingenting annat än detta. Den bibliska berättelsen i 2 Mos. 16 visar dock, att det ena har ingen gemenskap med det andra förutom namnet, som väl kan hafva gått öfver från det ena till det andra.

Oasen Firan blef redan i den gamla kyrkans tidigaste skeden en älsklingsort för eremiter, och öfver allt i bergen ser man hålor, der de bott, den ena hålan ofvanför den andra ända upp till toppen. Vi voro inne i ett par af dem. Jag vet icke, hvad det var, som gjorde, att jag alltid kände mig så underlig till mods, när jag stod inför sådana der hålor. Det var väl tanken på de tunga suckar, som der trängt fram ur klämda bröst, de heta tårar, som runnit ur blod-sprängda och uppsvullna ögon, de ångestrop, som stigit upp ur hjertan, som varit nära att brista af ångest öfver synden men icke vetat, hvarest frälsning var att finna. Gud, du känner dessa hålors historia. Du vet, hvem som bott här nere, der vi voro inne, och der uppe i hålorna öfverst i bergväggen.

I oasens nedre ände, just der vi slagit läger, har i fordom tid en stad legat. Den kallades Faran och omtalas redan i andra århundradet e. Kr. Den blef sedan säte för en biskop samt fick år 451 en egen erkebiskop, som lydde under patriarken i Jerusalem.

Deraf — äfvensom af de vidsträckta ruinerna — kan man se, att Faran var en betydande stad. I de närmast följande århundradena blef den en hufvudort för åtskilliga kätterier. Sedan muhammedanerna blifvit herrar öfver Sinaihalfön, upphörde eremitlifvet här. Allt gick tillbaka, och af Faran står nu ingenting annat åter än en mängd ruiner. Teckningen på sid. 665, skuren efter en fotografi, visar huru platsen f. n. ser ut. Här och der hafva beduiner i ruinerna redt torftiga hyddor åt sig, hvilka man dock- icke ser, förrän man är alldeles inpå dem. Märkvärdigt nog träffade vi en här boende beduin, som kunde litet engelska. Han förde oss omkring. Bland annat visade han oss några stenar med utmärkta skulpturer, lemningar af en kristen kyrka. Jag frågade vår schek, hvarför man icke förde sådana konstverk till Cairo och sålde dem till något museum. »Nej, sade han, gjorde jag det, så skulle man anklaga mig för att hafva försökt sälja dem till utländingar; derpå skulle man taga dem ifrån mig och straffa mig med böter och fängelse». I sanning sköna sociala förhållanden i det landet!

Beduinen förde oss vidare till sin koja i ruinerna. Der köpte vi af honom ett antal gamla romerska och arabiska mynt, bland hvilka somliga voro rätt värdefulla. Sådana finnas i jorden här i stor mängd. Beduinerna samla och sälja dem åt pilgrimer och turister för godt pris, några få piaster för dussinet.*

När vi återvände till vårt läger, passerade vi förbi ett par kvinnor, som väfde tältduk. Ränningen var utspänd på marken till hela sin längd. Inslaget träddes in med fingrarna och slogs till med en träskifva, liknande en lång och bred lineal. De väfvande kvinnorna lågo dervid framstupa på marken. Sannolikt voro de hustrur till någon schek. De voro nämligen rätt fint klädda samt belastade med en omåttlig mängd prydnader bestående af perlor, slantar, armband och halsband. Derjemte voro de på egyptiskornas vis (se sid. 576) beslöjade så, att af ansigtet nästan ingenting annat än ögonen syntes.

Det började nu blifva mörkt. Vi kommo tillbaka till vårt tält. Der hade vår dragoman kokat mjölk åt oss. Han hade lyckats få

* En piaster är vid pass 17 öre.

SJUTTIOÅTTONDE KAPITLET.

köpa af en beduinkvinna ungefär en half liter getmjölk. Den smakade bra, men så kostade den också en franc (= 70 öre). Sedan vi ätit, tillbragte vi en stund vid eldarna hos våra beduiner, som nu fått mycket sällskap och hade särdeles trefligt. Temperaturen var mild och vädret behagligt. Det var en i allo angenäm afton i Firan.

Efter en stärkande sömn stodo vi upp kl. Vs 5 på morgonen och väckte våra beduiner. Två timmar gingo åt, innan vi hade gjort bort vår frukost, lastat våra kameler och hunnit komma i gång. Detta var det regelmessiga hvarje morgon. Medan beduinerna lastade kamelerna, gingo Rosendahl och jag ett godt stycke i förväg. Vi kommo nu ut ur oasen Firan in i den s. k. Vadi Firan, som är Sinai-halföns största och präktigaste dal. Egentligen kan man ju säga, att Vadi es-Schek och oasen Firan och Vadi Firan äro att betrakta såsom en sammanhängande dal. Vadi Firan går först ett stycke åt norr och svänger sedan åt vester ut till Röda hafvet.

Sedan våra kameler och beduiner hunnit oss, satte vi oss upp och redo. Vägen var den bästa, man någonsin kunde önska sig. Dessa dalar på Sinai ligga till största delen så jemna och släta som ett golf. Marken består af sand och lera, som nu efter den långa torketiden var hård som sten. Endast här och der såg man spår af växtlighet, och våra kameler nafsade i sig, hvad de kunde, af ett tistelstånd eller någon annan växt, som vi händelsevis träffade på. På några ställen sågo vi smärre flockar af rapphöns, hvilket föranledde åtskilliga jagtförsök. Vår dragoman försökte att skjuta men misslyckades. Rosendahl var särdeles ifrig. Så snart vi fingo syn på några rapphöns eller, såsom det en gång hände, på en gazell, strax hoppade han ned från kamelen, gick långa vägar, skott small efter skott, men någon rapphöna fingo vi icke. Detta upprepades dag efter dag, och min gode kamrat var stundtals riktigt förargad öfver, att de arma foglarna icke hade lust att vänta, tills han kom så nära, att han kunde träffa dem. Icke var han heller riktigt god på bössan och patronerna. Jag kunde icke annat än skratta åt honom, och det var han icke glad åt. Men så gick äfven det öfver, när det fått vara en

stund. Den ende, som icke sköt born, det var jag, men det berodde sannolikt derpå, att jag aldrig sköt ett enda skott.

Efter några timmars ridt i Vadi Firan veko vi af i en annan dal, benämd Vadi Mokattab eller den s. k. skrifna dalen. Den har fått detta namn af den mängd inskrifter, som här finnas i bergen, och som låtit så mycket tala om sig. Man har nämligen i dessa inskrifter trott sig se spår efter Israels folks vandring genom öknen. Jag har någonstädes läst, att inskrifterna skola vara så många, att deras tillkomst förutsätter ett stort folk, som under lång tid vandrat här fram. Detta är dock misstag. Först och främst äro inskrifterna alls icke så många, som man föregifvit, för det andra äro de mycket grundt inhuggna i berget. Det har hvarken behöfts lång tid eller mycket folk för att utföra dem. Härtill kommer, att endast ett obetydligt antal af dem är på hebreiska, och äfven dessa äro tillkomna lång tid efter Israels vandring genom öknen. En del inskrifter bestå blott af bilder, hvilkas ursprung och mening är alldeles obekant. Teckningarna på sid. 672 och 673 visa prof på bägge slagen af inskriptioner. De äro utan det ringaste intresse. Och det är ju lätt förklarligt, att personer, som under olika tider vandrat här fram och tillbaka, isynnerhet på den tid då staden Faran ännu stod kvar, hafva roat sig med att göra inskrifter i bergen. Sådant är ännu i dag ganska vanligt.

En figur måste jag dock särskildt närmare beskrifva, emedan den har en viss ryktbarhet samt omnämnes redan af författare i sjette århundradet. Den föreställer en man med uppräckta händer, hvilket väl betyder, att han beder. Att emellertid icke heller den har något att göra med Israels barns vandring genom öknen, kan man förstå deraf, att den dervid stående inskriften är på grekiska. Både bilden och inskriptionen äro inneslutna inom en gemensam ring, hvilket visar, att de höra tillsammans. Huru länge den kommer att få sitta kvar der hädanefter, torde vara ovisst. Nedanför densamma var på marken uppstapladt ett stenröse, och rundt omkring den voro borrhål. Någon turist hade uppenbarligen gjort försök att ur berget bryta lös det stycke, hvarpå den är tecknad. Hvad denna

börjat, torde kanske snart en annan fullborda, och så är det väl icke omöjligt, att man till sist en gång får se denna bild i något af Europas museer.

Teckningen på sid. 674 visar ett parti af Mokattab. Der åto vi frukost och hvilade en stund. Men våra beduiner fortsatte utan något uppehåll, så att när vi kommo till det ställe, der vi skulle slå läger för natten, så hade de redan aflastat kamelerna och satt upp vårt tält. Efter fulla nio timmars ridt gjorde vi ändtligen halt för natten. Platsen heter Magara. Vi hade haft godt väder hela dagen,

Magara (se sid. 683).

men nu började det mulna, och vi blefvo en smula oroliga. Vi visste nämligen, att regntiden stod för dörren; och när den]kommer, lär det regna så oerhördt både natt och dag, att man under ett par veckor hvarken kan taga sig fram eller tillbaka. 1 klostret hade man dock sagt oss, att det vore sannolikt, att regntiden icke skulle inträffa förrän om 14 dagar. Men ingen kunde vara säker på det.

Våra beduiner hade knappt hunnit göra upp sin brasa och sätta sig deromkring, förr än de fingo besök af andra beduiner, som bodde här i närheten. En bland dem måste hafva varit någon höfding eller annan ansedd man. Ty när han kom, reste sig alla upp. Han

räckte ut sin hand och helsade dem med de orden: »Frid vare eder!» hvarpå de alla svarade: »Frid vare dig!» Sedan gingo de fram, togo honom i hand, en och en, och vår schek helsade honom på det hjert-liga sätt, som jag förut har beskrifvit. De lade panna mot panna, smackade med tungan mot gommen och sågo på hvarandra med en blick af så innerlig tillgifvenhet, att det riktigt rörde mitt hjerta.

Nu satte de sig alla ned i en ring omkring brasan och språkade. Efter ungefär 15 minuter räckte den nykomne åter ut sin hand och

Elim (se sid. 68j).

ropade: »Frid vare eder!» och alla svarade: »Frid vare dig!» Det samma upprepades sedan flere gånger med korta uppehåll. För mig var det högst intressant att midt i öknen bland de vilda beduinerna bevittna en scen af sådan hyfsning.

Det började att regna, och vi drogo oss in i vårt tält, rätt olustiga till mods. Tänk om regntiden nu skulle bryta in, hur skulle vi då bära oss åt? Men beduinerna derute läto sig ingenting bekomma. De pratade och skrattade, som om det hade varit solsken och vackert väder. Lyckligtvis varade regnet icke mer än omkring en timme, och när det hade slutat att slamra på vårt tält, somnade vi godt.

SJUTTIOSJUNDE KAPITLET.

Grufvor vid Magara. — Vi komma till Röda hafvet. — Elim. — Sinaihalföns forntida och nuvarande utseende. — Mara.

en nya dagen ingick med strålande vackert väder igen. Himlen var klar, temperaturen mild, luften frisk. Medan beduinerna ordnade vårt tält och våra saker, gingo vi ut för att bese platsen, som är ganska märkvärdig. 1 bergen finnas nämligen några grufvor, som med skäl kunna sägas höra till de äldsta i verlden. Flere ytterst intressanta hierogly-fiska inskrifter tala om urgammal egyptisk bergshandtering här. På stora glatthuggna ytor af klippväggarna berätta egyptiska konungar i bild och skrift, huru de underkufvat inbyggarna i dessa trakter och lagt dem under sitt ok. Andra inskriptioner afbilda offerhandlingar; åter andra berätta om besök vid grufvorna af faraoner och andra höga herrar. Den äldsta inskriften härstammar från en konung Snefru, som lefde omkr. år 3,500 f. Kr. Äfven Chufu, uppbyggaren af den stora pyramiden i Giza, har i klippan förevigat minnet af sitt besök här. Under Hyksos regering i Egypten fick bergshandteringen ligga nere. Men efter deras fördrifvande togs den åter upp. Den sista inskriptionen är af Ramses II, hvilken alltså äfven besökt dessa grufvor. På hans tid synes bergshandteringen hafva blifvit nedlagd, ty hvarken hans son eller någon af de följande konungarna hafva här låtit hugga in sina namn.

Huru obetydlig denna omständighet än vid ytligt betraktande synes vara, så har den dock i verkligheten ett icke ringa intresse. Man har nämligen emot historien om Israels vandring genom öknen framkastat den invändningen, att egyptierna hade bergsbruk på Sinai. Och det är icke tänkbart, säger man, att Moses skulle ha vågat gifva sig af

med folket åt trakter, der han visste, att han skulle stöta på egyptiskt folk och sannolikt äfven egyptiska krigare. Icke heller talar den bibliska berättelsen om någon sammandrabbning i öknen mellan Israeliter och egyptier, hvilket dock hade varit oundvikligt, om de förre tågat här fram. Men saken får sin mycket ^enkla och naturliga förklaring genom »stenarnas vittnesbörd». Hade bergshandteringen här i Magara blifvit nedlagd under Ramses 11:s regering, så är klart, att också folket dragit sig derifrån, och att Moses utan motstånd kunnat vandra denna väg.

Det mineral, som togs ur Magaras grufvor, kallas i de egyptiska inskrifterna »mafkat» och var grönt till färgen. På inskrifterna nämnes det också för »äkta», naturligtvis i motsats till liknande oäkta mineral. Sannolikt menas dermed smaragd. Orsaken till bergshandteringens nedläggande torde hafva varit, att man icke vidare fann någon äkta smaragd, och att det oäkta mafkat icke hade det värde, att det lönade sig att bearbeta grufvorna. För närvarande bearbetas de emellertid. Det var rätt många arbetare, vi sågo deruppe i bergen. För hvems räkning de arbetade, vet jag icke. Kanske de gjorde det för egen. Någon äkta smaragd finnes der dock icke. En bild af grufA öppningen ses på sid. 680.

Midt emot grufvan ligger en stor kulle. På densamma finnas ännu åtskilliga ruiner kvar af boningar och fästningsverk och fabriker från de gamla faraonernas tid.

I sammanhang härmed må äfven nämnas, att egyptierna från urminnes tid på flere ställen af Sinaihalfön bearbetat koppargrufvor. Äfven lemningar af jerngrufvor har man upptäckt.

Magara är efter all sannolikhet samma plats, som i 4 Mos. 33: 12 omtalas under namnet Dafka, då det heter: »Och de bröto upp ur öknen Sin och lägrade sig i Dafka.»684

SJUTTIOÅTTONDE KAPITLET.

Vår färd under denna dag var mycket herrlig. Vid middagstiden kommo vi ned till Röda hafvet. Der togo vi oss ett bad, och det var synnerligen uppfriskande. Vi befunno oss nu på den plats, om hvilken det i 4 Mos. 33: 10 heter: »Och de bröto upp från Elim och lägrade sig vid Röda hafvet.» Den väg vi följde, var nämligen alldeles densamma, som Israels barn på sin tid vandrade. Kusten af Röda hafvet bildar här en mycket stor slätt, som lemnar tillräckligt rum för en sådan skara, som Israels barn voro.

I närheten af hafvet ligger en gammal grafhelgedom, uppförd öfver ett muhammedanskt helgon vid namn Abu Zenime. På stranden har man tillfälle att plocka musselskal, som äro rätt vackra och egendomliga. Alla turister göra det, och naturligtvis skulle vi i detta afseende vara lika alla andra. Vi norra änden af slätten mynnar en dal ut, som kallas Vadi Taiyibe. Der slogo vi upp vårt läger för natten, och det lägret var icke litet. Vi voro nämligen numera icke allena med våra beduiner, utan under vägen hade flere andra beduiner slutit sig till oss, så att jag tänker, att vi voro 12 à 15 personer. De ämnade sig till Suez för att köpa säd. Och när jag såg den rätt stora karavanen, så kunde jag icke låta bli att tänka på Jakobs söner och deras färd till Egypten. Just så här måste den karavanen hafva sett ut, med undantag af att i den samma icke funnos några europeer.

Från vår lägerplats hade vi en mycket vacker utsigt öfver Röda hafvet och bevittnade en solnedgång af så storartad skönhet, att jag aldrig sett dess make. Nästa dag redo vi igenom den nyss nämda Vadi Taiyibe, genom hvilken Israels barn på sin vandring kommo ned till Röda hafvet. Vägen går i stora krökningar kring bergen. Dessa se styckevis mycket märkvärdiga ut, alldeles som om de vore byggnadsverk af menniskor. En af bergshöjderna kallas af araberna Djebel Hamam Farun, d. v. s. Faraos bad. Der finnas flere varma källor. Araberna begagna dem såsom medel mot reumatism. Men innan de bada, pläga de offra åt Faraos ande. De tro nämligen, att den Farao, som förföljde Israels barn och drunknade i Röda hafvet, ligger här i hett vatten och kokas i evighet till straff för sina synder.VID RÖDA HAFVET. — FARAOS BAD.

68i

Att de offra till honom, sker af fruktan, att hans ande till äfventyrs annars skall göra dem någon skada.

Sedan vi ridit kanske 3 eller 4 timmar, började våra beduiner plötsligt att ropa, spotta och se arga ut samt uttala

förbannelser. Vi undrade, hvad det kunde betyda, och fingo den upplysningen, att vi just passerade ett ställe, som ingen arab får eller kan passera utan att visa sitt förakt för den man, hvars namn är förbundet med platsen. Han hette Abu Senne. Det berättas, att han här på ett ytterst grymt sätt ridit ihjel ett drägtigt sto. Då det uttröttade djuret icke kunde gå längre, hade han sporrat det så våldsamt, att det efter ett förtvifladt hopp segnat döende ned till marken. När man vet, huru högt araben värderar och älskar hästen, så kan man förstå den afsky, hvarmed denna berättelse fyller hans hjerta, och utan tvifvel är det förakt, som hvarje arab här gifver tillkänna, ett medel att hos det uppväxande slägtet inplanta kärlek till djuren och en djup afsky för allt djurplågeri.

Vid middagstiden — det var söndagen den 25 nov. — kommo vi in i Vadi Garandel, som är bibelns Elim. En bild derifrån kan läsaren se på sid. 681. När Israels barn slogo läger i Elim, funnos der enligt Mose berättelse 12 källor och 70 palmer. Nu rinner der visserligen litet vatten, och man ser en hop palmer. Men vattnet är saltaktigt och odrickbart för europeer,* och palmerna se ut som stora, yfviga buskar. Dalen är för resten ganska vidsträckt och tref lig samt användes af karavanerna mycket ofta till nattläger. Det vatten, som finnes der, har framkallat en rätt yppig växtlighet; och i jemförelse med den ödemark, genom hvilken vi nyss hade tågat fram, befunno vi oss här nästan som i en trädgård. Vi dröjde allenast vid pass en timme. När vi bröto upp, skar jag några blad af en palm för att taga med mig hem, men olyckligtvis kom en af kamelerna på natten åt att äta upp dem. Men en kvist af en tamarisk lyckades jag att få med mig hem härifrån.

Från Elim hade vi ett par tre timmars ridt under en rätt munter stämning, beroende icke litet derpå, att Rosendahl utdelade en mängd

• Beduinerna dricka det med god smak. . i686

cigarretter till beduinerna. De frågade oss nu, hvad vi hette, och då jag sade, att jag hette Paulus eller på deras språk Polos samt tillade, att jag var schek, så blefvo de mycket muntra, och sedan kallade de mig »Schek Polos», alltid skrattande. Det roade dem synnerligen att i tid och otid ropa: »Schek Polos, Schek Polos!» En af dem hittade dock på den kvickheten att kalla mig »half schek». Dervid satte han handen mot sin midja för att förtydliga sin mening, att jag var endast half. Men jag svarade, att jag var schek »från hufvudet till fötterna». Det sade jag på bruten arabiska, hvilket beredde honom och de andra stort nöje. De voro ju alldeles som barn.

Schek Salih frågade mig, huru långt vi hade hem. Det var ingen lätt sak att gifva honom någon föreställning derom. Men jag fann mig rätt bra och svarade: »Jag har så långt hem, att om jag skulle rida dit på kamel, så skulle dertill fordras ett helt år.» Det gjorde honom mycket förvånad, och han frågade strax: »Finnes det tullar der?»

Jag kunde icke annat än skratta åt hans fråga. Men jag upplyste honom om, att vi hade dugtiga tullar, och det väckte hans stora förvåning. De stackars menniskorna der nere få betala dryga tullar för allt, hvad de skola köpa, och han trodde, att jag, som bodde så långt borta, skulle befinna mig utanför alla tullars gränser. Hans nästa fråga var:

»Finnes det karantän der också?»

Det förvånade honom på nytt att få jakande svar äfven härpå, ty för en äkta arab är karantän en galenskap. Det är Gud, som råder öfver hans lif, och ingen kan förlänga eller förkorta det. När Guds stund kommer, är det slut. Hans tredje fråga blef:

»Finnes det mycket pengar der?» — ty beduinerna hafva den föreställningen, att alla europeer äro rika menniskor, och naturligtvis hade jag ingen anledning att taga den föreställningen ur honom.

På kvällen slogo vi läger i Vadi Havara vid ett sädesfält i en däld, det enda sädesfält, vi sågo under vår färd, med undantag af oasen Firan och Ain Musa (sid. 690). Fältet tycktes vara en half hektar (= ett tunnland). Af detta kan läsaren förstå, att Sinaihalfön iSINAIHALFÖNS FORNTIDA OCH NUVARANDE UTSEENDE.

det hela är en stor öken. Den har dock icke i alla tider varit likadan som nu. Fordom hade den mer skog, ja kanske mycken skog. Dalarna voro genom dammar, som gingo tvärs öfver dem, skyddade mot ödeläggande verkningar af de stundom förfärligt häftiga vinterregnen. Lemningar af sådana dammar finnas ännu kvar. Det är derför alldeles felaktigt, när man af halföns nuvarande öde beskaffenhet vill draga den slutsatsen, att Israels barn omöjligen kunnat upphålla sig der så länge, som de gjorde. Visserligen är det sant, att äfven bibeln på flere ställen kallar Sinai för en öken. Se t. ex. 2 Mos. 19: 1,2; 3 Mos. 7: 38 o. s. v. Men på alla dessa ställen begagnas i grundspråket ett ord, som icke betyder, hvad vi mena med ödemark, utan gräsbärande marker, der inga städer eller byar finnas. För begreppet ödemark har grundtexten ett helt annat ord.

Till belysning af detta förhållande må det tillåtas mig att här anföra ett par ställen ur nya testamentet. I Lukas 15: 4 står det, om den gode herden, som mist ett af sina får, att han lemnar de nio och nittio i öknen och går efter det förlorade. Der menas alls icke någon ödemark utan gräsbärande betesmark. 1 Lukas 9: 10 omtalas, huru frälsaren spisade 5,000 män i öknen; men att der icke menas en ödemark, kan man förstå deraf, att Johannes i berättelsen om samma sak säger, att mycket gräs var på det stället (Joh. 6: 10).

I gamla tider var Sinai-halfön odlad. Vallar voro också lagda uppåt bergen för att hålla jorden kvar. Der kunde således växa både säd, vin, dadlar och andra frukter. Eremiterna, som i den första kristna tiden slogo sig ned på halfön, fortsatte äfven att odla jorden på samma sätt. De byggde stenvallar, planterade och vårdade sina planteringar. Detta varade, ända till dess muhammedanerna blefvo herrar på halfön. Då begynte ödeläggelsen: dammarna tvärs öfver dalarna och stenvallarna uppåt bergen blefvo nedbrutna, träden nedhuggna o. s. v. Derigenom förändrades temperaturen väsentligt, och störtregnen kunde utan hinder ödelägga det, som menniskorna hade lemnat. Hurudana dessa regn nu kunna vara, derom får man en föreställning, när man t. ex. af en resande, som 1867 blef utsatt för ett sådant, får höra, att regnet under två timmar sköljde ned öfver ber-688

gens sidor i dalen Vadi Selaf med en sådan häftighet, att den mellan 2 och 3 hundra meter breda dalen förvandlades till en våldsam flod på 3 meters djup. Vattnet ryckte med sig träd, får, getter, åsnor och kameler; 40 menniskor satte också lifvet till. När ovädret var öfver, så betäckte stora grus- och lerhögar förut blomstrande ängar.

Följande dag (måndagen d. 26 nov.) färdades vi öfver nästan oändliga sandhedar. Resan var derför mycket enformig, men vädret var, som vanligt, vackert och temperaturen mycket behaglig. Vi hade om-

Ain Musa (se sid. 690),

kring 20 graders värme. Det enda af intresse, som vi sågo under denna dag, var källan Mara eller, rättare sagdt, den plats, der hon förut har funnits.

1 2 Mos. kap. 15: 23 följ. berättas, att Israels barn kommo till Mara. Der fanns vatten, men de kunde icke dricka det, emedan det var bittert. De knotade mot Mose och sade: »Hvad skola vi dricka?» Han ropade till Herren, och Herren visade honom ett träd, som han kastade i vattnet, och det blef sött. För icke många år tillbaka fanns denna källa ännu kvar, och dess vatten var bittert såsom på Mose

dagar. Men nu är hon igenblåst af öknens sand, och endast ett enstaka träd utvisade för oss den plats, der hon har funnits. Om några tiotal af år, kanske mycket förr, skall äfven detta träd vara borta, och sedan skall ingen veta, hvar hennes plats var. Huru många källor som under århundradens och årtusendens lopp i likhet med Mara sålunda begrafts af sanden på Sinaihalfön, det kan ingen säga. Men när man tänker på, hvilken ofantlig mängd vatten Israels barn under

Barrage du Nil (se sid. 694).

sin vandring behöft både för sig och sin boskap, så måste man antaga, att vattentillgången varit ganska riklig. Sedan har den försvunnit; med vattnet har äfven den växtlighet upphört, som vattnet framkallade; och så har

halfön blifvit en ödemark.

Under denna dags färd visade vår schek oss ett berg i öster, der i början af 1880-talet några engelsmän, deribland en framstående forskare, professor Palmer, blefvo mördade af beduiner. Det var under Arabi Paschas uppror. Denne hade låtit utgå en skrifvelse till

öknens beduiner med tillsägelse att mörda alla europeer. Palmer och hans män kommo för att uppvigla beduinerna mot Arabi, och slutet vardt, att de alla blefvo skjutna och störtade utför klippan. När engelsmännen i Egypten fingo kännedom derom, sände de ut en expedition, som grep de skyldiga, förde dem till Egypten och hängde dem. Det var grymt handladt, men på våra beduiner kunde vi höra, att det injagat skräck i halföns innevånare, och deraf hafva europeiska resande stor fördel nu.

När vi spisade kväll, beredde vi stort kalas åt våra beduiner. Det var nämligen vår sista afton i öknen, och vi hade rätt mycket kvar af vårt matförråd. Sedan vi tagit undan, hvad vi kunde behöfva för morgondagen, skänkte vi det öfriga åt dem. Och de gjorde sig under stor belåtenhet ett väldigt aftonmål. Hade vi de föregående dagarna sett, att de kunde lefva på mycket litet, så fingo vi nu se, att de kunde äta som riktiga karlar, när det fans tillgång. De åto och pratade och rökte och skrattade, så att det var en lust att se och höra derpå. O, hvad en menniska i verkligheten behöfver litet för att vara nöjd och glad! Vi sutto en lång stund hos dem vid deras eldar. Måtte Gud sända dem evangelii ljus snart! För närvarande förekommer bland dem ingen kristen mission alls. Munkarna på Sinai kunde göra mycket, om de hade sinne derför, men nu göra de ingenting. De hafva beduinerna såsom lastdjur, det är allt. Kristi kärlek hafva de icke smakat och känna derför intet af, hvad Paulus kände, när han sade: Jag är en gäldenär både åt greker och barbarer, åt visa och ovisa (Rom. 1).

SJUTTIOÅTTONDE KAPITLET.

Ain Musa. — Vi komma till Suez och Cairo. — Besök i museet i Gize. — Barrage du Nil. — Hos de tjutande dervischerna. — Resa till öfre Egypten. — Templet i Dendera. — Ankomst till Luksor.

en 27 november var lika enformig som den föregående dagen. Men nu voro vi ju så nära målet. Derför hade vi ett hurtigt mod. Kl. 4 stego vi upp och kl. V» 6 satte vi våra kameler i gång. Vid 11 —12-tiden kommo vi till Ain Musa eller Moses-källan, en liten oas af omkr. en kilometers omfång med mycket rik vegetation. Höga dadelpalmer, tamarisker och akasieträd växa här i stor mängd. De araber, som bo i oasen, odla ock allehanda grönsaker. Deras trädgårdar äro omgifna af stora kaktushäckar, som också bära ymnig frukt. Hela denna vegetation framkallas af några källor, som här bryta fram utur marken genom talrika små hål. Somliga af dessa källor innehålla ett ganska drickbart vatten, i andra däremot är vattnet mycket salt. Det är mellan 20 och 30 grader varmt. En bild af den största källan ser läsaren på sid. 688. Sannolikt har man här att söka den plats, på hvilken Moses och Israels barn efter Faraos undergång i Röda hafvet sjöngo den lofsång, som vi läsa i 2 Mos. 15. Det lilla hus, som läsaren ser på teckningen, är en restauration och tillhör, liksom hela oasen, den ryske vice konsuln i Suez. Några minuters väg från denna plats höjer sig en liten kulle, på hvars topp en en-692

sam palm växer. Invid denna palm kväller en källa fram ur ett hål, som är vid pass 4 meter i omfång. Källans djup är en half meter. Vattnet är salt och vid pass 20 grader varmt. Ett bläcksvart siam betäcker marken. Vattnet rinner bort i en liten bäck, som dock knappast hinner till kullens fot, förrän den försvinner i sanden.

Vi dröjde endast en liten stund, kanske en half timme, vid Ain Musa. Derifrån hade vi icke mer än vid pass halfannan eller två timmars ridt till Suezvikens strand, dit vi ankommo kl. 2 e.m. Här gällde det att få en båt, som förde oss öfver till den midt öfver viken liggande staden. Visst fans det båtar, men de araber som egde dem, voro alldeles oförskämda i sina anspråk. De begärde ända till 8 francs eller mellan 5 à 6 kronor. Vår dragoman försökte att pruta, men det var omöjligt. Då tog Rosendahl på ett hurtigt sätt en arabisk båtegare under armen och talade gladt med honom. Hvad han använde för ett språk, vet jag icke, men begge skrattade. Och så lyckades han erhålla en båt för 15 piaster (= 2 kr. 55 öre). Detta bestämdes på det sätt, att Rosendahl först räckte upp begge

händerna med utspärrade fingrar (det var 10), och sedan den ena (det var 5). Och så nickade och skrattade de begge två. Alltså fingo vi en båt. Men den var dålig och karlarna ännu sämre. Förgäfves stretade de för att roende komma upp till staden. En man hoppade i sjön och tog en lång lina för att vadande draga båten efter sig. Men det hjelpte icke. Till slut måste vi vända och styra till Port Ibrahim, som jag förr talat om. Derifrån gingo vi med bantåg till staden. Genom österrikiske konsuln fick Rosendahl pengar, så att vi kunde till Sinaiklostrets agent i Suez betala den skuld, i hvilken vi stannat till klostret.

Så var nu hela denna ansträngande men synnerligen intressanta färd afslutad. Den hade varat i tretton dagar (från onsdags kväll den 14 november, d å vi seglade från Suez, till tisdags e.m. den 27 november, då vi kommo dit tillbaka). Under hela tiden hade vi haft det mest gynnsamma väder. Och med undantag af Rosendahls korta sjukdom i Sinaiklostret hade intet inträffat, som varit egnadt att slå ned vårt mod. Vi kunde derför af allt hjerta tacka Gud, som

så underligt hjelpt oss igenom. Till Suez kommo vi endast en dag senare, än vi från början beräknat. Vi blefvo der öfver natten. Innan vi lemnade staden, sågo vi, huru ett häftigt regn föll öfver Sinaiöknen, och vi prisade oss lyckliga, att vi nu voro undan. På vägen mellan Suez och Cairo fingo vi visserligen regn. Det var vår första regndag, sedan vi lemnade Berlin. Men vi sutto nu i präktiga jernvägsvagnar och hade intet ondt deraf. När vi kommo till Cairo, var det torrt och varmt som den skönaste sommardag hemma i Sverige.

Vår första utflykt från Cairo denna gång gällde museet i Gize, som jag förut beskrifvit. Man skulle behöfva flere veckor för att någorlunda sätta sig in i alla de märkvärdigheter, som detta underbara museum har att bjuda på. Och dock är det märkvärdigt att se, huru fort somliga turister expediera detsamma. När vi voro der, kom ett engelskt-talande herrskap, herre och fru, dit in. De hade en katalog i handen. De vandrade med raska steg rakt igenom salarna, alldeles såsom då man är ute och går på landsvägen. De pratade med hvarandra och kastade i förbifarten ögonen än till höger, än till venster, alldeles som då man är ute och går. Jag är säker på, att de icke behöfde mer än en half timme eller så för att se hela museet. Men hvad de hade sett, när de kommo ut, blir en annan fråga. Det var nog för dem att, när de kommo hem, kunna säga, att de hade varit der. Sådant gjorde dem märkvärdiga i deras egna ögon och säkerligen äfven i många andras.

På e. m. foro vi till Barrage du Nil. Resan sker med jernväg från Cairo på ej fullt en timme.

Barrage du Nil är verldens största damverk. Dess ändamål är att reglera Nilens vattenstånd i Nildeltat till gagn för så väl jordbruket som skeppsfarten. Redan år 1835 började arbetet derpå men afstannade 1867 efter att hafva slukat ofantliga summor. Ar 1885 upptogs det igen af en engelsman och fullbordades 1890 med en kostnad af 9 millioner kronor. Det åsyftade ändamålet vans visserligen icke fullständigt, men verket har i alla fall varit till stor nytta.

Från bangården kommo vi först till den dambro, som går öfver den östra Nilarmen. Den är öfver 500 meter lång och har 68 dam-

luckor af jern. Sedan följde vi en mycket vacker allé öfver den landtunga, som här skiljer de begge Nilarmarna åt. Den är omkring en km. lång samt genomskäres af en stor kanal. Derefter kommo vi till den slussbro, som går öfver den vestra Nilarmen. Hon är 400 meter lång och har 58 damluckor af jern. Till gagn för skeppsfarten ofvanför och nedanför dessa broar äro anlagda rymliga bassänger med damportar, der fartygen släppas igenom.

Barrage du Nil tillhör de förnämsta sevärdheterna i Cairo. Läsaren kan få någon föreställning derom genom att betrakta teckningen på sid. 689, som visar en del deraf.

På fredagen besökte vi en omkring tusen år gammal, mycket helig koptisk kyrka, som alla turister måste se. Hon ligger i det gamla Cairo och säges vara bygd öfver en grotta, i hvilken jungfru Maria skall hafva bott med Kristusbarnet en månads tid under flykten till Egypten.

Kopterna äro en gammal kristen sekt i Egypten. Deras gudstjenst liknar i många afseenden den grekiskt-katolska. När de träda in i kyrkan, böja de knä för de heliga bilder, som hänga på väggen och på altaret, samt kyssa prestens hand. Under gudstjensten, som hufvudsakligen består af läsning och sång samt ofta varar tre timmar, förblir församlingen stående liksom i de grekiska kyrkorna. Svagare personer, som icke orka stå så länge, medföra kryckor för att stödja sig på. Medan läsningen pågår, prata åhörarna ogeneradt med hvarandra. Men efter en stund träder presten ned bland församlingen med ett rökelsekar, som han svänger omkring, och då blir det tyst. Till slut utdelar han välsignelsen, i det att han lägger handen på hvars och ens hufvud.

Den heliga nattvarden firas mycket ofta och då omedelbart efter den vanliga gudstjensten. Den 18 jan. hålles dopfest. Gossar och män dyka då ned i dopbassängen, hvars vatten presten välsignar. Aftonen fore dopfesten, äfvensom på skärtorsdagen och på den s. k. apostlafesten, tvättar den koptiske presten alla sina församlingsmedlemmars fötter. På palmsöndag invigas blad af palmer, som sedan hela året igenom bäras af kopterna i mössan till skydd mot allehanda

ondt. Stor vigt lägges på ett riktigt iakttagande af fastetiderna, under hvilka njutande af föda ur djurriket är förbjudet.

Det var i dag fredag, muhammedanernas sabbatsdag. Naturligtvis måste vi ut för att se och höra de allbekanta tjutande dervischernas gudstjenst. De hålla sin gudstjenst inne på gården till en liten moské i det gamla Cairo. Vi kommo dit i god tid. Der samlades efter hand en mängd araber och europeer, militärer och prester af olika bekännelser, tyska diakonissor o. s. v. Innan gudstjensten började, gick en man omkring och tog upp af alla besökande en afgift af två piaster (= 35 öre) för hvarje person. På en liten upphöjning midt på gården trädde nu dervischerna upp. En schek, klädd-i sidenmantel och treflig till utseendet, var deras ledare. Jemte honom sutto några musikanter. Gudstjensten bestod deri, att alla uttalade den muhammedanska trosbekännelsen: »Det finnes ingen Gud utom Allah». Detta upprepade de oupphörligt, ibland starkare, ibland svagare. Stundtals ackompagnerades deras rop af musiken med mycket buller. Under tiden bugade de sig eller, rättare sagdt, slängde kroppen oupphörligt fram och tillbaka. Deras rörelser blefvo allt häftigare och häftigare. Till slut råkade de i en ytterlig extas. En af dem föll afdånad till marken. Jag är dock icke alldeles säker på, att icke hans fall var tillgjorda Emellertid lär det vara vanligt, att somliga få krampanfall såsom vid fallandesot, under hvilka de störta till marken och tjock fradga tränger fram ur deras mun.

Det var ett i högsta grad ömkligt, men på samma gång rörande skådespel att bevittna denna s. k. gudstjenst. Lifvet och värmen i den samma var icke kärlek till Gud utan i stället hat till de kristna. Deras bekännelserop upplöste sig slutligen uti ett nästan vansinnigt, skärande, entonigt upprepadt, t hu, hu, hu». Det betyder: han, han, han, nämligen Gud; och dermed menade de, att han allena är Gud och ingen annan.

Ännu mer bekanta än de tjutande dervischerna äro de dansande dervischerna, hvilkas gudstjenst består deri, att de under tjut svänga omkring i vild fart. De flesta bland dem lära göra omkring 40 svängningar, andra ända till 60 i minuten och ännu mer samt fort-

sätta dermed- i 20 à 25 minuter, utan att bli yra i hufvudet. Somliga kasta sitt hufvud tillbaka, andra böja det åt sidan och alla sluta sina ögon liksom försjunkna i andäktig hänryckning. Vi lyckades emellertid icke att få se deras gudstjenst, emedan den var inställd just den fredag, då vi voro der.

När man ser sådana uttryck af den muhammedanska fanatismen, då förstår man, att muhammedanismens eröfring för kristendomen hör till de svåraste uppgifter, som missionen har att lösa.

Handelsbåt på Nilen (se sid. 699).

Resan från Cairo till öfre Egypten kan antingen ske med »daha-biye» eller med ångbåt. Huru en dahabiye tager sig ut, har läsaren sett på sid. 585. De, som ämna tillbringa en längre tid i Egypten, taga vanligen en sådan. Färden blir långsam. Man har strömmen emot sig, och vindarna äro nyckfulla. Men man är sin egen herre. Man går i land, hvar man vill, stannar der, så länge man vill, och inrättar sitt lif i alla afseenden efter behag. För en,

som är öfver-ansträngd och nervös och behöfver komma undan för att vara i fred

och hvila, är en sådan färd att rekommendera. Är man ett litet, angenämt sällskap, så kan man säkert hafva mycket trefligt. Somliga dahabiyer äro ock riktigt eleganta båtar, andra enklare, och priset är derefter. Hyran för en af de bästa går till 110—130 pund sterling (= 2,000 à 2,400 kr.) i månaden — men det finnes dahabiyer för hälften — hvartill komma andra kostnader (för mat, betjening etc.) med 20 à 30 kr. per dag för hvarje person. Är man t. ex. ett sällskap på 5 personer, så gör man en sådan två månaders Nilresa för ett pris af 30—40 kronor om dagen per person, och det blir ju en vacker summa.

De flesta turister fara med ångbåt. Båtarna äro af två slag, dels ordinarie postbåtar dels s. k. turistbåtar. De senare äro mycket eleganta och dyra. En färd på tre veckor — från Cairo till Assuan och tillbaka — kostar 900 kr. för person. Postångarna äro enklare men mycket bra äfven de, och priset är billigare, ehuru i alla fall dyrt nog.

I stället för att gå med ångbåt hela vägen från Cairo, kan man fara på jernväg till Girge ungefär 540 kilometer och der stiga på ångbåten. Derigenom sparar man tid utan att förlora någonting af vigt. Vi valde också detta sätt. Rosendahl besökte Cooks resebyrå för att inhemta upplysningar samt kom tillbaka med det besked, att vi måste köpa biljett der för hela resan, emedan ångbåtarna på Nilen egdes af Cook. För min del trodde jag nog, att vi kunde resa på egen hand oberoende af Cook, och att det skulle bli vida billigare. Men då jag icke visste, hvar jag skulle kunna skaffa mig tillförlitliga upplysningar, så måste jag foga mig. Det skedde dock endast motvilligt. Resan, som skulle räcka från fredag kväll den 30 nov. till fredag morgon den 7 dec., alltså sex dagar, kostade nämligen i ett för allt 22 pund sterling eller nära 400 kronor för person. Det gör omkring 66 kronor per dag, och sådant syntes mig orimligt. Men hvad var att göra? Man reser blott en gång i Egypten, och om man då blir litet skinnad, så får man icke lägga det för tungt på sinnet. Alltså bar det af med tåget fredag kväll den 30 november kl. 9,20 e. m. Jag lade mig strax och sof till kl. 6 följande morgon. Vi hade

då fyra timmars resa kvar. Under tiden voro vi i tillfälle att observera både landets utomordentliga fruktbarhet och byarnas usla beskaffenhet. Kl. 10 —11 f.m. kommo vi till Girge, en ganska stor stad på Nilens vestra strand. Den har fått sitt namn efter den helige Georg, den koptiska kyrkans skyddshelgon. Man anser det alltmer sannolikt, att Girge ligger på samma plats som det gamla This, Egyptens äldsta stad. Der skall Egyptens förste konung Menes hafva regerat omkr. 4,000 år f. Kr. * För närvarande har staden omkring 15,000 invånare, bland hvilka rätt många äro koptiska kristna.

Vi dröjde endast ett par timmar i Girge, under hvilken tid vi gjorde en spatsertur i staden. Kl. 1 stego vi ombord på Cooks ångare Hatasoo. Det var just nu i första början af den egentliga turisttiden, och passagerarna voro icke många: några engelsmän och tyskar, dessutom på undre däcket en hop egyptier. Under den egentliga turisttiden lära båtarna deremot vara alldeles öfverfulla, så att hytterna ej räcka till, utan sofplatser måste beredas äfven i matsalongen.

Båten var ganska enkel. Der förekom egentligen icke någon lyx. Mathållningen ombord var god, men ingalunda hvad man skulle kunna kalla kräslig. Detta gjorde, att jag stärktes i min tanke, att vi blifvit icke obetydligt skinnade af herr Cook i Cairo. Rosendahl deremot trodde så visst, att alla mina farhågor voro ogrundade. Emellertid fick jag ombord på ångbåten se en tabell, der priserna voro utsatta, och enligt denna kom jag till det resultat, att vi hade betalt minst 12 à 15 pund (=215 à 270 kr.) för mycket. Jag fäste Rosendahls uppmärksamhet derpå. Han trodde, att de på tabellen upptagna priserna voro för infödingar men icke för turister. Jag deremot påpekade, att det stod »passagerare», utan afseende på nationaliteten. Jag gick till chefen på båten, en mycket hygglig karl, tysk till börden, och framställde saken för honom. Han kunde icke förklara den. Jag vände mig till de öfriga passagerarna. De hade betalt alldeles som vi och ändå litet mer; ty vi hade fått pruta ett par pund. Jag upplyste dem om, huru vi hade blifvit skinnade. Det

* Somliga fornforskare förlägga hans regeringstid till 4,500 à 5,000 år f. Kr.

blef tablå. Men ingen kunde förstå, huru saken skulle utredas. Nå, tänkte jag, vi komma väl tillbaka en dag till Cairo, och då- skola vi tala närmare med herr Cook om saken.

Söndagen den 2 dec. tillbragte vi ombord på båten. Det var det herrligaste väder, man han tänka sig, men nästan för varmt. Vid middagstiden hade vi icke mindre än + 32°C. i skuggan. På Nilen råder ett ganska rörligt lif. Varu- och handelsbåtar fara der af och an. Stundom segla de, stundom dragas de. Matroserna gå då i vattnet och hala i långa linor. Huru de der båtarna se ut, visar teckningen på sid. 696.* Från ångbåten ser man landets hela bredd, först den fruktbara smala remsan längs floden och der bortom öknen och bergen. Såsom jag förut omtalat, är landets eller Nildalens hela bredd mellan bergen ej mer än 20—50 kilometer och den fruktbärande remsans ingenstädes mer än 17 kilometer men mångenstädes vida mindre. Kl. vid pass 10 eller 11 f.m. lade vi till i närheten af en gammal nu öde stad, hvars namn är Dendera. Der finnas märkvärdiga ruiner, som vi måste se. Från tilläggsplatsen hade vi att rida på åsnor. Emedan ångbåten icke skulle dröja mer än 3 timmar, och vägen var omkring 5 kilometer, måste vi rida i nästan oafbrutet galopp. Ruinerna tillhöra ett gammalt egyptiskt tempel, som är jemförelsevis ganska väl bibehållet, ehuru delvis nedgräfdt i sanden, som under århundraden lagrat sig omkring detsamma.

För att slippa in i öfre Egyptens märkvärdigare ruiner måste man vara försedd med inträdesbiljett, som köpes i Cairo och kostar ett pund sterling (= 18 kronor). Med dessa biljetter bedrifves dock mycket skoj. De gälla ett år, och man kan med lätthet sälja dem för billigare pris till dragomaner, som sedan sälja dem med en liten förtjenst till turister. Vår dragoman ville sålunda köpa våra, hvartill vi dock naturligtvis sade nej. Biljetterna se ut som en liten annotationsbok, och på försök tog Rosendahl vid åtskilliga tillfällen fram sin annotationsbok i stället för sin biljett, hvilket gick lika bra. Men nu tillbaka till templet.

* De pyramider, som synas i bakgrunden på teckningen, äro pyramiderna vid Gize, som jag förut har beskrifvit.yoo

SJUTTIOÅTTONDE KAPITLET.

Man kommer först in i en mycket stor församl, hvars tak uppbäres af 24 väldiga pelare, fulla med bilder och hieroglyfer. Derifrån träder man in i det egentliga templet, som består af flere salar och kamrar. Innerst i denna byggnad ligger det allra heligaste, der gudinnans bild har stått. Väggar och pelare äro äfven här fulla med hieroglyfer och bilder. På husets bägge långsidor föra trappor upp till taket. Der ligga sex rum. De voro helgade till guden Osiris tjenst. I ena hörnet af taket står dessutom ett litet af 12 pelare uppburet kapell.

Templet i Dendera hör icke till de mest storartade i Egypten, men det är, såsom jag nämt, ovanligt väl bibehållet och företer mycket vackra former. Såsom det nu ser ut, är det bygdt under kejsar Tiberius regering och den närmast derefter följande tiden. Det är således icke mer än omkring 1800 år gammalt, hvilket visserligen efter europeiska förhållanden är en hög ålder men bara ungdom, när man sätter det vid sidan af de riktigt gamla egyptiska byggnadsverken. Man har dock all anledning att antaga, att på platsen stått byggnader, som varit mycket äldre. Sålunda finner man i de underjordiska rummen upprepade gånger namnet Pepi, en konung som lefde omkring 2,500 år f. Kr. födelse. Vidare förekomma namnen Tutmes III, omkr. 1500, Ramses II och Ramses III o. s. v.

Det var ej tid att länge stanna i templet i Dendera. Färden tillbaka till ångbåten gick på samma sätt som dit i susande galopp. Strax e. m. lade båten ut och inträffade på kvällen i Luksor, som var målet för vår resa.

SJUTTIONIONDE KAPITLET.

Luksor. — Karnak.

uksor är en arabisk by eller stad, som upptager en del af den yta, på hvilken det gamla ryktbara Thebe stod. Platsen är för närvarande ett eftersökt sanatorium. Under vintern ligga der en stor mängd europeer, som lida af bröstsjukdomar. Den varma, torra luften lär för dem vara mycket helsosam. Äfven Sveriges kronprinsessa har bott der en vinter. I Luksor finnas tre stora och präktiga hotell. Två af dem tillhöra den bekanta resefirman Cook

i London och det tredje en annan, också engelsk, resefirma vid namn Gaze and Sohn. Det största af dessa är Luksor Hotel, och der fingo vi vår bostad. Det är ganska enkelt både utvändigt och invändigt. Rummen kunna t. o. m. anses rätt tarfliga, fastän de äro snygga. Till hotellet hör en stor, magnifik trädgård, der allehanda ädla träd och sköna blommor fägna både ögon och näsa. Öfver allt äro anordnade trefliga bersåer med utmärkt bekväma sittplatser. Alldeles i närheten af hotellet finnes äfven postkontor och telegraf, så att man lätt kan meddela sig med hvilken del af verlden som hälst. Det egyptiska postverket lär ock vara ett af de förnämsta i verlden.

Det var redan mörkt på aftonen, då vi kommo till Luksor, och några utflykter kunde vi den dagen ej göra. Men följande morgon voro vi tidigt i farten. Det gäller att begagna tiden väl. Ruinerna702

SJUTTIOÅTTONDE KAPITLET.

af det gamla Thebe äro så oerhörda och upptaga så stor yta samt äro af ett så utomordentligt intresse, att man egentligen skulle behöfva flere veckor för att någorlunda sätta sig in i dem. Vi deremot hade blott tre dagar att offra deråt. Tidigt på morgonen skaffade vi oss derför ett par åsnor med dertill hörande pojkar — ty det är riktigare uttryckt än att säga ett par pojkar med dertill hörande åsnor — och i galopp bar det af till Karnak, ungefär en half timmes väg från Luksor.

Karnak är en annan arabisk by, som ock upptager en del af den plats, der det gamla Thebe stått. De ruiner, som der finnas, höra till de märkvärdigaste, som finnas ej blott i Egypten utan på hela jorden. Ammonstemplet i Karnak var den mest storartade skapelse, som byggnadskonsten någonsin åstadkommit. Ingenstädes på jorden finnes en byggnad, som kan mäta sig i storlek med den samma. Dit skulle man ledigt kunna flytta in St. Paulskyrkan i London, Nètre-Damekyrkan i Paris och Kölnerdömen. Det gör ett öfverväldigande intryck att skåda ruinerna af dessa helgedomar. Och hvad måste det då icke hafva varit att skåda helgedomarna sjelfva, när de stodo der i sin fulländning!

Det är icke möjligt att genom någon, om än den lifligaste, beskrifning gifva' läsaren en tydlig bild af dessa byggnadsverk, men vi skola försöka att i all korthet göra vårt bästa. När vi kommo ridande från Luksor och nalkades templet, passerade vi först en s. k Sphinx-allé, d. v. s. en väg på hvars båda sidor stod en lång rad af sphinxer. De voro väldiga bilder af sten, föreställande ett djur med kropp af lejon och hufvud af vädur. Numera äro de betydligt förstörda. Hvar och en af dem höll mellan benen en liten staty af konung Amenofis den tredje, som regerade omkr. 1,500 år f. Kr. Från honom härstamma de alltså. Vid änden af denna allé kommer man till en kolossal port. Planschen n:r XXIII visar både sphinx-allén och porten. Thebe var i forntiden bekant för sina väldiga portar, och den gamle skalden Homerus talar på flere ställen om det »hundraportade» Thebe. Här stego vi af våra åsnor och gingo in. Vi vandrade genom ett mindre tempel, som är bygdt af Ramses den tredje och ärAMMONSTEMPLET I KÄRNAK.

ovanligt väl bibehållet. Denne Ramses lefde ungefär ioo år efter Ramses den andre, Israels förtryckare. I en ännu bibehållen papyrusskrift säger han om detta tempel, att han bygt det af god huggen sten, af sandsten, svart sten, samt öfverdragit dess dörrar med guld. Derintill ligger ett annat också mycket väl bibehållet litet tempel, som tillhör Ptolemeernas tid omkr. år 150 f. Kr.

Vi uppehålla oss icke här utan skrida vidare fram till det stora Ammonstemplet. Ammon var, såsom jag redan förut omtalat, den förnämste af de gudar, som dyrkades i Thebe. Det var med hans hjelp, som konungarna af Thebe icke blott hade drifvit ut Hyksos ur nedre Egypten och gjort sig till herrar öfver hela landet utan ock sträckt sina eröfringar långt inåt Asien. Hans tempel i Thebe var alltså Egyptens förnämsta helgedom. En lång rad af konungar hafva under loppet af mer än 2,000 år bygt derpå. Alltsammans är af huggen sten. Der förekommer icke en bit af tegel.

Hufvudingången till Ammonstemplet ligger vänd mot Nilfloden. Från densamma ned till floden ledde ursprungligen en väg, kransad af sphinxer. När folket i den gamla tiden på båtar kommo för att fira Ammons fest, landade de här och gingo i procession upp till templet. Ramses den andre var den, som anlade denna väg.

Vi träda nu in i hufvudingången eller den s. k. första stora pylonen. Den är af oerhörda dimensioner. Dess bredd

är 113 meter, höjden 43 */» meter, och murverkets tjocklek är 15 meter. Läsaren bör här följa med på teckningen sid. 704. Vi börja från venster. Från pylonens topp, dit vi stego upp, hade vi en ypperlig utsigt öfver hela tempelfältet. När vi kommit in genom portöppningen, befinna vi oss på en af väldiga pelargångar omgifven gård, som betäcker en yta af 8,160 kv.meter. Der skulle Kölnerdomen få godt rum. Gårdens bredd är 103 meter. Den hör till de yngre delarna af templet och är bygd efter Ramses den andres tid. På den samma är till venster ett mindre tempel bygdt af Ramses 11: s son Merenptah, den Farao, som drunknade i Röda hafvet. Till höger står ett annat litet tempel, uppfördt af Ramses den tredje. Det är 52 m. långt och ligger, såsom teckningen visar, med ena delen inom gården, medyoo

den andra utanför densamma. Inskrifterna på dess väggar berätta om Ramses den tredjes krig och segrar.

Men vi uppehålla oss icke vid detta, utan passera genom en liten port i högra hörnet af tempelgården ut på den fria platsen der framför, för att betrakta en inskrift, som betäcker den yttre väggen och är mycket märkvärdig. Den härstammar från konung Sisak samt berättar om hans härnadståg mot konung Rehabeam i Jerusalem. Konungen framställes der, prydd med öfre och nedre Egyp-

Plan af Ammonste mplet i Karnak (se sid. 702 följ.)«

tens krona, och framför honom stå fiender, som lyfta upp sina armar bedjande. Till venster derom ser man en kolossal figur af guden Ammon. I högra handen håller han svärdet, i den venstra fem linor, i hvilka 5 rader fångar äro bundna. Framför honom knäfalla fiender och bedja med upplyfta händer om nåd.

Om detta härnadståg berättar bibeln följande: 1 Rehabeams femte regeringsår drog Sisak, konung i Egypten, upp emot Jerusalem, emedan de hade försyndat sig emot Herren, med ett tusen två hundra stridsvagnar och med sextio tusen ryttare och en otalig mängd folk,XXIII. Portal till templet i Karnak.SISAKS KRIG MED REHABEAM.

som kom ifrån Egypten; och han intog de fasta städerna i Juda och kom ända till Jerusalem. Och Semaja, profeten, kom till Rehabeam och till Judas höfdingar, som hade samlats till Jerusalem undan för Sisak, och sade till dem: »Så säger Herren: I hafven öfvergifvit mig, och derför har ock jag öfvergifvit eder i Sisaks hand.» Och Israels höfdingar och konungen ödmjukade sig och sade: »Herren är rättvis.»

Portal i Karnakstemplet (se sid. 702).

Och då Herren såg, att de ödmjukade sig, skedde Herrens ord till Semaja sålunda: »De hafva ödmjukat sig. Jag vill icke förderfva dem, och jag vill inom kort lemna dem undsättning, och min vrede skall icke genom Sisaks hand varda utgjuten öfver Jerusalem. Men de skola dock varda honom underdåniga, att de må lära sig förstå, hvad det är att tjena mig, och hvad det är att tjena konungariken på jorden.» Och Sisak, konungen i Egypten, drog upp till Jerusalem och

tog skatterna i Herrens hus och skatterna i konungahuset., Han tog bort alltsammans och tog äfven de gyllene sköldar, hvilka Salomo hade låtit göra (2 Krön. B. 12:2—9). Inskriften innehåller 120 namn på fasta städer, som Sisak hade intagit. Bland dem äro de flesta obekanta, andra deremot väl bekanta, såsom t. ex. Sunem, Adullam, Mahanaim, Gibeon, Beth Horon, Ajalon o. s. v.

Vi gå nu åter igen in på tempelgården genom samma port, genom hvilken vi gingo ut, för att passera vidare genom templet. Vi komma då först till den andra pylonen. Den är mycket förfallen. Framför densamma hafva tvänne kolossala bilder af Ramses den andre stått. Den ena har störtat omkull. Af den andra står ännu ett stycke kvar och är af ett utmärkt arbete. Sjelfva pylonen är bygd af Ramses den andres farfader, Ramses den förste. När vi kommit in genom densamma, stå vi i en pelarsal, hvars make icke finnes i hela verlden. Den har med rätta

blifvit kallad ett verldens underverk. Anlagd redan af Ramses den förste blef den ytterligare prydd af Ramses den andre. Oberäknadt sjelfva murarnas tjocklek har den en bredd af 103 meter och ett djup af 52 meter samt betäcker en yta af mer än 5,300 kv.meter. Hela Nötre-Damekyrkan i Paris kan ställas in i detta rum. 134 pelare bära upp taket. Den mellersta raden, som är högre än de andra, består af 12 pelare. Hvar och en af dessa har ett omfång af mer än 10 meter. Det behöfves sex menniskor för att kunna famna om en af dem. Deras höjd belöper sig till 21 meter och kapitälens höjd till nära 3 V2 m. De andra 122 pelarna äro 13 meter höga samt nära 8 V, meter i omfång. På planschen n:r XXII kan läsaren se en bild från det inre af en af sidoafdelningarna i denna sal. »Det är omöjligt», säger en tysk författare, »att beskrifva det intryck, som hvar och en erfar, då han för första gången träder in i denna skog af pelare samt vandrar från den ena raden till den andra mellan de på pelarna afbildade höga gestalterna af gudar och konungar, som på alla sidor träda fram för hans ögon.»

Åtskilliga af pelarna hafva fallit omkull, andra stå lutande; men de flesta stå dock upprätt. Af takplattorna, som hvilat på dem, äro

de flesta nedfallna, somliga tyckas vara färdiga att falla när som helst, men många ligga ännu kvar. Öfver hufvud taget är det hela så väl bibehållet, som man gerna kan tänka.

Här i denna väldiga pelarsal har Moses otaliga gånger vandrat fram och tillbaka. Äfven han har beundrande stått inför dessa byggnadsverk, som nu väcka alla resandes häpnad. Naturligtvis stannade vi der en rätt lång stund. Jag kunde knappast bli mätt på att beskåda alla dess under. Synnerligen lifligt stod här för mina ögon den store israelsbefriarens liksom den store israelsförtryckarens bild. Det var två den tidens största män. Den ene var landets konung; den andre var egentligen icke annat än en slaf. Men den senare hade Gud med sig, den andre hade Gud emot sig, och det utgör förklaringen till utgången af striden emellan dem. David säger på ett ställe: »De andra förlita sig på hästar och vagnar, men vi förtrösta på Herren vår Gud.» Och samma tal kunde Moses med all rätt föra i sin mun.

Pelarna bestå icke af ett stycke utan af flere ofvanpå hvarandra. Alla äro försedda med Ramses den andres namn samt prydda med hieroglyfer från ofvan och ända ned igenom samt rundt omkring.

Från pelarsalen träda vi genom en mindre port ut på norra sidan. Väggen der ute är full med inskrifter, som i bild och ord tala om Seti den förstes krigiska bedrifter. På ett ställe står konungen på sin stridsvagn, körande fram öfver fallna fienders kroppar; på ett annat ser man honom nedstigen ifrån sin vagn. En inskrift lyder: »Hans majestät var emot dem såsom ett rasande lejon: de blefvo gjorda till lik och nedslagna i sitt blod». Nära der intill ser man honom storma Ninive. Åter på ett annat ställe ser man honom komma hem till sitt land efter ett lyckligt afslutadt krigståg. I venstra handen håller han tyglarna och bågen, i den högra sitt svärd och ett antal linor, med hvilka fångna fiender äro bundna. Framför honom synes en af krokodiler uppfyld kanal. Det är den af mig förr omnämnda urgamla kanalen, som redan på den tiden förenade Röda hafvet med den östligaste af Nilens armar och genom denna med Medelhafvet. På andra sidan kanalen stå prester och höga her-

rar samt fruar, som helsa den återvändande konungen med upplyfta händer. Inskriften lyder: »Presterna och hufvudmännen för öfre och nedre Egypten nalkas för att välkomna den gode guden (d. v. s. konungen) vid hans hemkomst från det syriska landet med byte af oerhörd storlek; aldrig har dylikt blifvit sedt sedan Guds tid», d. v. s. sedan den tid, då guden Ra var konung i Egypten.

Vi gå förbi de öfriga bilderna på denna vägg och träda åter in genom samma dörr i den stora pelarsalen för att fortsätta vår vandring genom templet. Som läsaren ser på planschen n:r XXII, äro pelarna nertill mörkare än längre upp. Det beror på Nilvattnet, som under öfversvämningstiden tränger in i templet.* Det säger sig sjelft, att pelarna på detta sätt så småningom gå sin undergång till mötes. När vi voro der, hade Nilvattnet just dragit sig tillbaka, men marken inuti pelarsalen var ännu mycket blöt.

Vi gå nu ut genom den port, som finnes på pelarsalens södra sida. Läsaren kan se den på teckningen. På murens

yttersida står der en inskription, som hör till de märkvärdigaste, som finnas kvar från denna tid. Den innehåller nämligen ett fredsslut efter ett krig mellan Egypten och arameerna, som i fornegyptiskan kallas Cheta, och är det äldsta monument af detta slag, som finnes i behåll. Dokumentet är dateradt den 21 dagen i månaden Tybi i 21 året af konung Ramses den andres regering. Chetafursten hade låtit gravera fredslutets paragrafer på en silfvertafla och skickat ett sändebud för att bedja om fred. Dokumentet börjar på följande vis: »Förut och sedan lång tid befunno sig den store konungen af Egypten och fursten öfver Cheta — Gud gifve, att aldrig mer fiendskap må uppstå mellan dem — i godt förhållande till hvarandra. Emellertid förklarade han, då Mautnur, fursten öfver Cheta, min broder, regerade, krig mot den store konungen af Egypten (Seti I). Men från nu och från denna dag ingår Chetasar, fursten öfver Cheta, ett fördrag för att åstadkomma ett varaktigt godt förhållande. Må Ra, må Set förläna dem varaktighet för så väl Egypten som för Chetas land, så att aldrig mer fiendskap må uppstå mellan dem. Om följande punkter

* I faraonernas tid förebyggdes detta genom uppkastade jordvallar vid Nilens strand.

har man kommit öfverens: Chetasar, furste öfver Cheta, förenar sig med Ramses, den store konungen af Egypten, för att från denna dag låta god frid och ett godt förbund råda; han må vara i frid med mig och jag, jag må vara förbunden med honom, och jag, jag må vara i frid med honom för alltid». Efter en kort historisk öfverblick heter det vidare: »Fursten öfver Cheta skall aldrig mer göra några infall i Egypten för att bortföra något derifrån, och Ramses, den store konungen af Egypten, skall icke göra något infall i Chetas land för att bortföra något derifrån». Efter en ny historisk öfverblick heter det: »Om fiender vända sig emot Ramses, konungens af Egypten, land, så skall han sända bud till fursten öfver Cheta: 'Kom och förena dig med min makt emot dem'. Fursten öfver Cheta skall göra konungen till viljes och slå hans fiender». Sedan ålägges samma förpligtelse konungen af Egypten, i fall Chetas land skulle bli öfverfallet med krig. Derefter följa några märkvärdiga utlemningsartiklar. En af dem bestämmer att, om skickliga arbetare från det ena landet komma till det andra, så skall man icke der med våld hålla dem kvar. I en annan stadgas, att brottslingar, som fly från det ena landet till det andra, skola utlemnas, dock med det förbehåll, att man icke i deras hemland skall straffa dem för deras förbrytelse, utan låta hvarje anklagelse förfalla. »Man skall», heter det, »hvarken straffa honom på ögon, mun eller fötter, hvarken skada hans hus, hans hustru eller hans barn.» Alltså fullständig amnesti! Gudar och gudinnor, berg och floder, vindar och moln anropas å ömse sidor såsom vittnen till detta fördrag med bön, att de måtte straffa den, som bryter, men deremot med långt lif välsigna den, som håller öf-verenskommelsen, samt hans hus, hans egodelar och tjenare.

Men vi gå samma väg åter in i templet för att fortsätta vår vandring. Genom en stor pylon gå vi ut ur pelarsalen och befinna oss nu på en jemförelsevis smal öppen gård. Der hafva stått tvenne väldiga obelisker af granit från Assuan. Den ena af dem är nästan totalt sönderbruten, men den andra står ännu kvar* Hans höjd är 23 meter, och hans bas är nära 2 meter i kvadrat. Han är fullskrifven

* År 1738 såg en resande bägge två stå upprätt,yoo

med hieroglyfer i tre rader. Den mellersta härstammar från Tutmes I, som lefde omkr. 1,550 år f. Kr. Den innehåller, att han, »solens son, upprättade detta monument till ära för sin fader Ammon, herskare öfver verldens troner, hvilken dyrkades i det östliga Thebe».

Sedan vi kommit öfver gården, som icke är mer än omkr. 30 meter bred, träda vi in i den fjerde pylonen, som är mycket förfallen. Den är också uppförd af Tutmes den förste. Under öfversvämningen år 1865 instörtade porten på den inre sidan af densamma. Der innanför är ett virrvarr af stenblock, som ligga så huller om buller, att man har svårt att göra sig någon föreställning om, huru det byggnadsverk sett ut, som här stått. Men bland detta virrvarr reser sig en obelisk, som väl må kallas den märkvärdigaste af alla till vår tid bevarade minnesmärken af detta slag. Han är i det närmaste 30 meter hög, hans bas är i genomskärning 2,65 meter, hans massa är 130

kubikmeter, och han väger 374 tusen kilogram.* Materialet är den allra skönaste rosengranit, och hieroglyfskriften är till den grad fin och skarp, att det ser ut, som om den vore gjord med ett hvasst instrument i något mjukt ämne. Obelisken är rest af en kvinna, drottning Hatasu, dotter till den nyss nämde Tutmes den förste. Hon måste hafva varit en mycket karlavulen kvinna. Hon hade tvänne bröder, som i Egyptens historia bära namnen Tutmes den andre och Tutmes den tredje. Med den förre var hon gift; men han synes hafva varit en svag stackare. Hans syster var det, som förde regementet. Efter hans död regerade hon såsom förmyndare för Tutmes den tredje, till dess denne ändtligen tvang henne att till honom afstå kronan öfver nedre Egypten. 1 inskriften på obelisken framställer Hatasu sig i manlig prydnad och med skägg. Den mellersta inskriftsraden lyder sålunda: »Diademens herskarinna, hvars år icke vissna, den segerbärande Hatasu, uppsatte detta såsom ett minnesmärke af sig åt sin fader Ammon, herskaren öfver begge landens troner, i det att hon åt honom ställde upp två

* På Lateran-platsen i Rom står visserligen en obelisk — också den hemtad från Karnak — _som är 2 meter högre, men den är sönderslagen i tre delar, som åter blifvit hopsatta,

stora obelisker framför den med byster prydda Ammonspylonen. — — — Aldrig har något dylikt sedan verldens skapelse blifvit åstadkommet som det, som solens barn Hatasu har fullbordat, hon som gifver lif lik solen evinnerligen.» En inskrift nederst på sjelfva pylonen der intill berättar, att drottningen lät upprätta obelisken på sju månader, att den var öfverdragen med guld — något som säkert var förhållandet äfven med öfriga obelisker — samt att drottningen sjelf hade uppvägt det dertill erforderliga guldet.

Från obelisken klifva vi öfver stenarna och vandra genom den femte pylonen in i en ny pelarsal med bilder, som framställa Tutmes den förste. Äfven här äro väggar och pelare fulla med hieroglyfiska inskrifter, inför hvilka vi icke hafva tid att stanna. Några steg till, och vi befinna oss i det allra heligaste, en kammare, bygd af hård granit. Vi stå här i templets äldsta del. En inskrift, som förvaras i Gizemuseet, berättar, att templet i Karnak blifvit bygdt redan under den elfte dynastien omkr. år 2,400 f. Kr. födelse. Detta bekräftas af en annan inskrift, funnen i närheten af det allra heligaste, i hvilken en öfversteprest omtalar, att Ammonstemplets allra heligaste blifvit bygdt under Usertesen den förstes tid. Det är alltså uppenbart, att vi här hafva för oss en byggnad, som är mellan 4- och 5,000 år gammal, alltså flere hundra år äldre än Abraham och mer än tusen år äldre än Moses. På väggarnas innansida finnas åtskilliga bilder och inskrifter, som äro märkvärdiga derför, att man på dem ser spår af de färger, med hvilka de varit målade.

Rundt omkring det allra heligaste låg ett antal gemak, som nu äro mer eller mindre förstörda. De synas på teckningen. På en vägg der har konung Tutmes den tredje, som lefde några hundra år fore Mose dagar, låtit uppteckna sina segrar. Bland annat berättar han, huru han kom till Gersa (Jeriko), huru han intog fästningarna Gaseta (Gasa) och Magda (Megiddo), passerade Aalun (Ajalon) samt kom till bäcken vid Kina (Kana). På slätten vid Megiddo utkämpades en drabbning, i hvilken hans fiender blefvo i grund slagna. »De dödade fienderna», heter det, »lågo i hopar såsom fiskarna på

landet.» Han tog 340 lefvande fångar, 2,041 hästar, 1,929 oxar, en hjord af 2,000 getter och en annan af 20,500 får o. s. v.

Från det allra heligaste komma vi åter ut på en öppen gård af omkr. 60 meters längd. På den stå tvenne fyrkantiga socklar af granit, som bära namnet Usertesen den förste, från hvars tid (omkr.

Ramsesbyst (se sid. 717).

år 2,400 f. Kr.) de sålunda härstamma. När vi passerat gården, träda vi åter igen in i en pelarsal från Tutmes den tredjes tid (omkr. 1,500 år f. Kr.). Pelarsalen är 45 meter bred och 16 meter djup. 20 runda och 32 fyrkantiga pelare uppburo taket. De runda pelarna hafva en mycket egendomlig form. Deras kapitaler se ut som upp-och nedvända blomkalkar. De inskrifter, som här finnas, äro af min-TUTMES DEN TREDJES PELARSAL.

dre intresse. Der innanför kommer man åter in i ett »allra heligaste,» på hvars framsida man läser Alexander i hieroglyfskrift. För öfrigt underrättar oss en annan inskrift, att Tutmes den tredje uppbygt äfven denna helgedom. Den bestod utom pelarsalen af en mängd större och mindre kamrar, såsom ock synes på teckningen. I en af dessa har man hittat en tafla, innehållande Thebes konungalängd. Den upptager 60 namn, af hvilka ungefär 40 äro läsbara. De der uppräknade konungarna tillhöra de allra äldsta konungaätterna, äfvensom den n:te, 12 :te, 13 :de och 17:de. Taflan befinner sig för närvarande i det stora biblioteket i Paris. Tätt bakom templet har Ramses II anlagt en sal, som nu är helt och hållet förfallen.

Sedan vi nu passerat alla dessa ruiner, gingo vi öfver en öppen plats till den sjette pylonen, som utgjorde hufvudingången till templet för dem, som komma dit från östra sidan. Den är 19 meterhög, och bakom den ser man ännu rester af en mur, som omgifvit Ammons tempel. Afståndet mellan den första och den sista pylonen är icke mindre än 470 meter.

Till hvarje egyptiskt tempel hörde äfven en helig sjö. En sådan ligger också invid Ammonstemplet och synes på teckningen. Vattnet i densamma är något salt och odrickbart. Förbi sjöns östra ände passera vi vidare söderut genom en rad af pyloner och tempelgårdar af en sammanlagd längd af 290 meter. Derefter komma vi in i en sphinxallé af mer än 300 meters längd, vid hvars ände låg ett åt guden Mut helgadt tempel, som dock nu är nästan totalt förstördt. Äfven dessa helgedomar äro af mycket hög ålder, delvis från tiden före Ramses den andre.

Det upptog naturligtvis en tid af flere timmar att vandra genom denna tempelplats, och vandringen var ansträngande, dels emedan vi måste klifva och hoppa öfver stenar, dels till följd af solhettan, som redan på morgonen, när vi redo ut, var + 320 samt fram emot middagen närmade sig + 40° C. Vi satte oss nu upp på våra åsnor och redo tillbaka till Luksor. ÅTTIONDE KAPITLET.

I Luksors tempel.

fter intagen måltid begåfvo vi oss åstad till Luksortemplet, hvilket väl icke är så stort som Karnaks tempel men dock mycket märkvärdigt. Det är också en byggnad, hvars särskilda delar äro uppförda under olika tider och delvis efter olika plan. Den södra delen, som innehåller det allra heligaste och således är äldst, är uppförd under konung Amenofis III, den norra delen af Ramses II. Templets hela längd är 260 meter, d. v. s. det är mer än två gånger så långt som Upsala domkyrka.

Om läsaren har lust att följa med, så börja vi vid hufvudingången. Efter att hafva passerat en mängd krokiga, trånga och dammiga gator mellan små eländiga hus, stå vi midt framför en väldig pylon. Liksom alla andra pyloner har den formen af två afhuggna pyramider med en port mellan dem (jemför planschen n:o XXIII). Portens höjd var 17 meter, och sidotornen voro 6 meter högre. De slutade med en vacker hålkälgesims, af hvilken ännu några rester finnas kvar. Sjelfva porten är borttagen. Under gesimsen står en inskrift, som innehåller, att Ramses den andre helgat denna praktbyggnad åt sin fader Ammon Ra, gudarnas konung.

På hvardera sidan om porten stodo ursprungligen tvenne väldiga stenbyster, framställande Ramses den andre. Den östligaste af demLUKSORTEMPLETS PYLON.

är borta, men de tre andra stå kvar. Den på östra sidan höjer sig endast med hufvudet och en del af bröstet öfver den närvarande jordytan. Så var för några år sedan förhållandet äfven med de andra. Men då vi voro der, voro de utgräfda och stodo derför såsom i en djup graf. Hvar och en af dem är 13 meter hög. Framför pylonen hafva äfven stått två utomordentligt fint arbetade obelisker. Af dem är endast den ena kvar. Den andra är flyttad till Paris, der den är uppställd på Place de la Concorde. Den kvarstående är större än den bortflyttade. Inskrifterna på densamma äro vackra och fullkomligt läsbara. De nämna Ramses II med ståtliga titlar såsom uppbyggaren af detta monument.

Man har anmärkt, att på denna obelisk, liksom på flere andra, ytan icke är alldeles plan utan något konvex. De

presterliga bygg-mästarena hade nämligen observerat, att en plan yta, som belyses af solens strålar, för ögat synes konkav, och detta sökte de att förebygga genom att göra dem konvexa.

Obelisken har en höjd af vid pass 27 meter. Den som fördes till Paris, är nära 23 meter hög och vid basen 21/2 meter i kvadrat. Den vägde 220,528 kilogram. De franska ingeniörer, som togo ned honom, hade alltså ett arbete, som kostade både insigt och kraft. Hvad skulle då icke dess förfärdigande och uppsättande hafva kostat Ramses den andre, som icke disponerade öfver sådana maskiner som de franska ingeniörerna?

Såsom nästan alla andra pyloner vid de egyptiska helgedomarna är också denna fullskrifven med hieroglyfer. Sålunda förekommer der en hjeltedikt, bestående af 90 rader. Det var de gamle egyptiernas nationalepos (ungefär såsom Frithiofs saga är svenskarnas) och är funnen äfven på andra ställen, såsom på Karnakstemplet, på ett tempel i Abydos samt på några papyrusskrifter. Dikten handlar om Ramses den andres krig med Cheta (arameerna). Ur denna dikt anföra vi följande: »Den eländige och föraktlige fursten öfver Cheta befann sig midt ibland sina soldater och vågade af fruktan för hans majestät icke ställa sig i striden. Dock lät han sina bågskyttar och vagnar rycka fram, hvilka voro talrikare än sandkornen. Tre män

befunno sig på hvarje vagn, och de hade förbundit sig med de i alla vapen öfvade stridsmännen i Chetalandet. Han höll sig gömd bakom fästningen Katesch. Der trängde de fram från sydsidan af Katesch och angrepo Ras legion, medan den befann sig på marsch och icke var rustad till strids. Bågskyttarna och vagnarna veko för dem. Hans majestät hade gjort halt norr om fästningen Katesch på floden Orontes vestra strand. Man bragte hans majestät underrättelse om det skedda; och se, då reste sig hans majestät såsom hans fader krigsguden; han grep sina vapen och tog på sig sitt pansar. De upphöjda hästar, hvilka drogo hans majestät — »Seger för Thebe» var deras namn — trädde fram ur Ramses, Ammons älsklings, stall, och konungen stormade fram och trängde in midt bland dessa eländiga Cheta. Han var allena i sin person och ingen annan med honom, och när han så hade ilat fram inför ögonen på dem, som följde honom, så fann han sig omringad af 200 krigsvagnar, afskuren från återtåg genom alla krigare, som tillhörde de eländiga Cheta och de talrika folk, som följde dem. — — Då talade hans majestät: »Hvem är du då, o min fader Ammon? Förgör väl en fader sin son? Har jag någonsin företagit mig något utan dig? Har jag icke vandrat efter din vilja och stod jag icke stilla enligt ditt ord? Aldrig har jag öfverträdt dina bud. Hvad äro för dig dessa semiter? Ammon gör de gudlösa vanmäktiga. Har jag icke åt dig helgat otaliga offer? Din heliga boning blef genom mig uppfylld med mina fångar. Ett tempel för millioner af år har jag bygt åt dig, och med alla mina egodelar utrustade jag dina förrådshus. Trettio tusen oxar lät jag offra åt dig. Pyloner af sten har jag upprättat för dig: obelisker hemtade jag från Elefantine, och det var jag, som lät föra fram stenar af evig varaktighet. O, i sanning, en eländig lott väntar dem, som sätta sig emot dina stadgar. Sällhet skall komma dem till del, som känna dig. Jag anropar dig, o min fader Ammon. Se till mig här midt ibland otaliga och för mig obekanta folk. Alla nationer hafva förbundit sig emot mig, och jag är allena med min person, och ingen är med mig. Mina talrika soldater hafva öfvergifvit mig, ingen af mina ryttare skådar ut efter mig. När jag ropade dem, hörde ingen min stämma.

Men jag tänker, att Ammon gäller för mig mer än en million soldater, hundra tusen ryttare och hundra tusen bröder och unga söner, vore de ock alla förenade på ett ställe. Ingenting betyder talrika menniskors verk, Ammon är för mer än de alla. Jag har efter din muns råd fullbordat alla dina råd, o Ammon, och dina bud har jag icke öfverskridit. Se, jag har skaffat dig ära ända till jordens yttersta gränser.» Min stämma ljöd ända till Hermontis, och Ammon kom på mitt rop, han gaf mig handen, jag utstötte ett skri af glädje, och bakom mig talade han: »Jag skyndar till din hjelp, o min son Ramses, Ammons älskling, jag är hos dig.»

Sedan följer en beskrifning om Ramses lyckliga räddning och herrliga seger. Den, som är bevandrad i konung Davids psalmer, skall icke kunna undgå att märka, huru många likheter med dem den här anförda bönen af Ramses innehåller.

När vi kommit in genom pylonen, befinna vi oss på en gård, som till en del är upptagen af hus, hvilka tillhöra byn Luksor. Flere hafva stått der, men äro nu aflägsnade. Bland dem, som ännu stå kvar, må märkas byns moské. Från förgården komma vi in i en lång pelargång. På hvardera sidan går en rad af 8 pelare om 13 meters höjd. De härstamma alla från Aminofis den tredje (omkr. år

I,500 f. Kr.). Derifrån träda vi ut på en stor tempelgård, omgifven af dubbla pelarrader. Vid dess andra ände ligger en stor sal, hvars tak uppbäres af 32 skulpterade pelare. Från denna är den bild hemtad, som läsaren ser på sid. 712. Den framställer Ramses

II. Bysten är af finpolerad granit och så hög, att en vanlig fullväxt man icke når högre upp än till hans knän. Det är först de allra sista årens gräfningar, som bragt honom i dagen. Flere liknande byster hafva ock blifvit framgräfda der, men de äro betydligt skadade.

Ur denna pelarsal komma vi ut på en öppen gård igen, efter hvars passerande vi träda in i det allra heligaste och dertill hörande sidorum. Inskriften der säger, att denna del af templet blifvit uppförd af Amenofis den tredje. En annan inskrift innehåller en rad offerscener, och på väggen i ett af de gemak, som höra till det allra heligaste, framställes Amenofis födelse. Det allra heligaste sjelft, som174

utgjort bostad för gudabilden, är ett litet rum, ungefär i medelpunkten af denna del af helgedomen.

Vid Nilflodens öfversvämningar tränger vattnet in äfven i detta tempel, och nu, när vi voro der, var marken mycket blöt, ehuru vattnet dragit sig tillbaka inom flodens bräddar.

Vi hade nog för denna dag, och jag menar, att läsaren äfven har nog. Derför vända vi nu tillbaka till hotellet och äta vår middagsmåltid klockan omkr. 7. Sedan gå vi ut i trädgården, slå oss ned der och hvila i de bekväma stolarna under en fullkomligt molnfri himmel i en aftontemperatur af vid pass + 30 grader samt njuta af den herrliga doft, som de otaliga blommorna sprida omkring sig.

Rätt tidigt gingo vi i säng, ty vi visste, att vi hade en besvärlig dag framför oss nästa morgon. ÅTTIOFÖRSTA KAPITLET.

Till Thebe. — Memnonskolosserna. — Ramesseum. — Medinet Habu. —

Bröllop i Luksor.

et är tisdagen den 4 december. Vi skola nu öfver på den andra eller vestra sidan af Nilfloden. Der ligger också en del af det gamla Thebe. Staden var nämligen icke måttlig till sin storlek. På den östra sidan om floden låg de lefvandes stad, på den vestra sidan de dödas stad, d. v. s. här befann sig Thebes begrafningsplats med dertill hörande tempel och andra byggnader, af hvilka ännu väldiga ruiner finnas kvar.

Det skulle gå roddbåt från Luksorhotellet på morgonen öfver till Thebe — ty numera är det egentligen den på vestra Nilstranden belägna dödsstaden, som bär detta namn. Men vi väntade icke på den, utan begåfvo oss åstad tidigare. Med hjelp af våra åsnepojkar skaffade vi oss en egen båt, rodde öfver till en ö i Nilen, som ligger midt emot Luksor, samt redo på våra åsnor till dess andra strand, der vi åter skulle öfver i båt. Det var en herrlig morgon, och vi voro vid muntert mod. Men att komma öfver var ingen lätt sak. Här hade nämligen samlats en hel mängd åsnor och åsnepojkar, som ock skulle öfver till Thebe för att vara de turister till tjenst, som kommo med hotellets båt. Det vardt ett sådant bedöfvande larm och en sådan trängsel, ett sådant hojtande och slående, att både Ro-720

sendahl och jag brusto i gapskratt, så sorglig hela synen än var. De arma åsnorna lyftades, piskades och sparkades in i en eländig färja. Många tumlade omkull i vattnet och gyttjan, och deras drifvare blefvo

Memnonsstoderna vid Thebe (se sid. 721).

genomvåta vid sitt arbete att få upp dem igen. I två foror fördes de öfver, och först i den andra föran fingo vi plats.

Men när vi hade kommit upp på åsneryggarna, så bar det af i ljungande fart. Vi hade dock icke ridit lång väg, förrän vi mötte en mängd egyptiska flickor med hvar sin vattenkruka på axeln. DeVATTENBÄRERSKOR. — MEMNONSKOLOSSERNA.

omringade oss som en bisvärm och sade oss alla möjliga söta ord på engelska, som de hade lärt, alldeles som om vi varit de allra ljufligaste och på samma gång de högst uppsatta män, som de någonsin sett. Deras önskan var att få följa med för att under färden förse oss med vatten, i fall vi blefve törstiga, samt sålunda förtjena en slant. Jag antog en af dem. Det var en tioårig, mörkögd, modig och liflig flicka. Rosendahl antog också en, men hos honom envisades en till, så att han omöjligen kunde komma ifrån henne. Han sade henne, att en man behöfver blott hafva en kvinna, men då svarade hon: »En god man kan gerna hafva två», och så fick hon då ändtligen följa med. Det var märkvärdigt att se, hvilken fart det var i de unga jäntornas ben. Våra åsnor galopperade vildt vägen framåt. Våra pojkar voro 15 à 16 år gamla, men det var omöjligt för dem att springa ifrån flickorna. De lupo så, att det nästan såg ut, som om de icke berörde marken med sina fötter. Barfota voro de, och vägen var hvass, men det besvärade dem icke. Förträffligt var det ock att hafva dem med, ty i den starka hettan behöfde vi snart anlita deras vattenkrukor. Jag frågade för ro skull den flicka, som följde mig, huru gammal hon var. Hon sade: »10 år.» Jag frågade henne: »Är du inte 11 år?» — »Nej, jag är 10 år.» — I Egypten tycktes det uppväxande slägtet hålla reda på, huru gamla de voro, hvilket annars icke är fallet med araberna.

Vi styrde nu våra steg först till Memnonskolosserna. På sid. 720 ser läsaren en bild af dem. Den är mycket väl skuren efter en fotografi, men den gifver föga begrepp om storleken af dessa byster. De hafva genom ett misstag blifvit af de gamla grekerna kallade Memnonsstoder. Och misstaget beror derpå, att egyptierna kallade hvarje stort minnesmärke »memnu». Detta återgafs af grekerna med ordet »memnonium». Och så fingo de nu nämda stoderna namnet Memnonsbildstoder. Memnon var i den grekiska sagan en son af morgonrodnaden. Han stupade i det trojanska kriget. Emellertid äro kolosserna afbilder af konung Amenofis III, densamme som bygt den äldsta delen af templet i Luksor, och som lefde, såsom jag nämt, omkring 1,500 f. Kr. eller 200 år fore Israels uttåg ur Egyp-

ten.* Den södra kolossen är bättre bibehållen än den norra. Begge äro de dock ungefär lika stora. Den förra är af ett enda stycke. Han är i det närmaste 16 meter hög. Höjden af den sockel, på hvilken hans fötter hvila, var ursprungligen 3,97 meter. Hela monumentets höjd är således nära 20 meter eller 67 fot. Ursprungligen har han burit en krona, och den har icke kunnat vara mindre än 2 eller 3 meter hög. Benen från fotsulan till knäet äro 6 meter höga. Fyra män, ställda på axlarna af hvarandra, skulle således jemt nå upp till hans knä. När Rosendahl och jag ställde oss bredvid honom uppe på sockeln, så räckte vi icke högre än något öfver fotknölen. Hvardera foten har en längd af 3,20 meter, således nära två manslängder. Bredden mellan skuldrorna är 6,17 meter. Långfingrets längd är 1,38 meter. Från fingerspetsen till armbågen är afståndet 4,75 meter, och hela kolossen har en vigt af 1,306,000 kilogram. Det skulle erfordras ungefär 130 vanliga jernvägslastvagnar för att bära honom. Eller för att begagna ett annat exempel: han skulle lemna full last till en ångare af 1,300 tons lastdryghet. Och det är en mycket stor ångare. Hvem må kunna förklara, huru det varit möjligt att transportera hit ett sådant oerhördt block?

Den norra kolossen har också ursprungligen bestått af ett enda stycke. Vid en jordbäfning år 27 f. Kr. blef han afbruten på midten. Först flere år senare vardt det felande stycket återstäldt, dock icke så, att det nedfallna sattes upp igen, ty det var för tungt, utan man byggde upp öfre delen af 13 block af vanlig sandsten. På begge sidor samt mellan benen på hvardera kolossen stod bilden af en kvinna, stödjande sig mot tronens framsida. Den

föreställde Amenofis moder, som tillika var hans gemål.

I forntiden, medan den sist nämda stöden ännu var hel, hände det understundom, att han vid soluppgången gaf en sjungande ton ifrån sig. Deraf utbildade sig bland grekerna en skön saga. Memnon helsade nämligen med denna sång sin moder Eos eller morgonrodnaden, när hon gick upp. Gudinnan hörde ljudet, och morgondag-

*Enligt nyare forskningar kan Israels uttåg icke sättas längre tillbaka i tiden än omkr. 1,300 f. Kr., om ens så långt.

gen, som föll på stöden, var de tårar, som hon grät af rörelse till svar på sin sons helsning.

Såsom af teckningen synes, äro begge kolosserna af tidens tand och menniskors misshandel ganska illa medfarna, men ursprungligen hafva de varit ofantligt väl och fint arbetade. De hafva stått framför pylonen till ett tempel. Det var bygdt af Amenofis III men är nu alldeles försvunnet. Endast en tafla af sandsten med en inskrift, som handlar om templets invigning, finnes kvar. Får man bedöma det ena efter det andra, så måste templet hafva varit kolossalt.

Från Memnonskolosserna redo vi rätt i norr till det s. k. Rames-seum. Det är ganska väl bibehållna ruiner af ett tempel, uppfördt af Ramses II och bestämdt till dyrkan af hans ande. De aflidna konungarna ville nämligen dyrkas såsom gudar. Äfven i lifstiden kallades och kallade de sig sjelfva för gudar.

Templet var 190 meter långt. Ingången är vänd mot sydost. Den första pylonen hade ursprungligen en bredd af 67 meter, men är för närvarande mycket sönderfallen. Insidan af densamma är full med hieroglyfer. I 6 rader framställas bilder af de asiatiska fästningar, som Ramses eröfrat. De voro 18 till antalet. Midt på hvar och en af dem står dess namn. På några finnes äfven angifvet, i hvilket år af Ramses regering de blifvit intagna. En af inskrifterna lyder så: »Fästningen eröfrad af hans majestät i det åttonde året, Schalma är dess namn.» Man har i detta »Schalma» icke utan skäl velat känna igen Salem eller det senare s. k. Jerusalem. En annan inskrift lyder: »Fästningen eröfrad af hans majestät i Amaurs land, Tapur är dess namn.» Sannolikt menas med Tapur en på berget Tabor liggande fästning.

På samma pylon till venster, när man kommer in, ser man en bildlig framställning af Chetakriget. Der läser man också en del af samma hjältedikt, som vi redan läst i Luksortemplet, bl. a. de orden: »Han var allena i sin person och ingen var med honom, och han var omringad af två tusen krigsvagnar.» En inskrift på den andra pylonen upplyser, att Ramses bygt detta tempel såsom en tacksamhetsgärd åt guden Ammon för sin underbara räddning vid detta tillfälle.

ÅTTIOFÖRSTA KAPITLET.

Innanför den nämda pylonen ligger en stor öppen gård, som ursprungligen varit omgifven af en dubbel rad af pelare, af hvilka nu endast små rester finnas kvar. Der har en kolossal staty af Ramses den andre stått. Nu ligger den omkull på ryggen och är sönderslagen. Den är af granit från Assuan. Sannolikt har den blifvit förstörd till följd af kejsar Teodosius befallning, att man skulle tillintetgöra hedendomens afgudar. Och förstöringen har gått så till, att man borrat hål i den samma, kilat in torra träproppar och öst vatten på dessa, till dess de genom sin svallning brutit sönder hela kolossen. Sedan dess hafva de särskilda styckena ytterligare blifvit på många sätt sönderslagna. Invånarna på platsen hafva ur dem sprängt lös plattor för att använda till sina handkvarnar.

Bystens ansigte är alldeles förstördt, men de ännu bibehållna delarna, såsom bröstet, öfverarmarna, en fot o. s. v. vittna om den noggranhet, med hvilken man har framställt och polerat denna jätte-stod. Örats längd är något öfver en meter. Afståndet från det ena örat till det andra tvärs öfver ansigtet är mer än 2 meter. Vidden öfver bröstet från den ena skuldran till den andra är mer än 7 meter. Armens omfång vid armbågen är nära 5V, meter, d. v. s. det behöfves 3 man för att famna om den samma. Pekfingrets längd är en meter, och fotens bredd från stortån till lilltån nära 1'/, meter. Stödens hela höjd har varit 17V, meter och hans vigt omkring 860 tusen kilogram. Ingen konung på jorden har gjort så mycket som Ramses II för att förherrliga sig sjelf. Det är derför

icke utan skäl man sagt, att han varit högfärdsgalen. På en annan gård af samma tempel ligga spillror af en mindre stod. Den var af mörkgrå granit. Dess hufvud, som ännu står der på marken, anses såsom ett mästerverk af bildhuggarkonst. De innerst liggande rummen hafva innehållit ett bibliotek. Öfver ingången till dem ha enligt en forntida författares berättelse stått de orden: »Läkeanstalt för själen».

Vi kunna icke längre uppehålla oss här utan rida vidare vester ut till Medinet Habu, också ett stort graftempel, bygdt af Ramses den tredje. I en af templets salar möter man den märkvärdiga anblicken af några omkullfallna pelare, som tillhört en urgammal kri-

sten kyrka. Inom dessa murar har således äfven firats kristen gudstjenst. Kyrkan vardt förstörd af muhammedanerna, när de blefvo herrar i Egypten.

Från Medinet Habu redo vi till ett icke långt derifrån beläget, litet, vackert tempel, som heter Der el-Medine och härstammar från Ptolomeernas tid omkr. 200 år f. Kr. Något söder derom ligger en gammal grafplats, som kallas Kurnet Murrai. Den innehåller flere grafvar från den i8:de konungaättens tid (omkr. 1,500 år f. Kr.). Jag skall icke trötta läsaren med några beskrifningar af dessa.

Vi klefvo nu upp på våra åsnor för att rida hem. En beduin, som nödvändigt ville sälja en hand af en gammal mumie, förföljde oss ett långt stycke. Handen var uppenbarligen förfalskad. När vi visade den tillbaka, bjöd han oss att köpa en liten papyrusrulle. Den var nog förfalskad äfven den. Det är nämligen bekant, att infödingarna pläga linda bitar af papyrus, som de finna i grafvarna, omkring rör på ett sådant sätt, att det ser ut såsom en äkta papyrusrulle. Ja, det påstås vara en riktig industri i Luksor att tillverka och sälja antikviteter. Halfva antalet af inbyggarna sysselsätta sig med tillverkningen och den andra hälften med försäljningen. Detta gör, att man kan få köpa s. k. antikviteter mycket billigt. De äkta stå deremot i högt pris. För en äkta skarabé kan man få betala 3 pund sterling eller 54 kronor. Rosendahl köpte en eftergjord för vid pass 30 öre, och den var ganska stor.

Jag frågade den nyss nämda beduinen, hvad han ville ha för sin papyrusrulle. Han sade: »Fem pund», d. v. s. 90 kr. Jag bjöd honom 10 piaster, d. v. s. omkr. 1 kr. 70 öre. Han blef högst förbluffad, men prutade undan för undan, så att han ändtligen var villig att sälja den för 12 piaster eller för vid pass 2 kr. Jag bad honom taga den stora, kullfallna Ramsesbysten och bära den till hotellet, så skulle jag köpa den af honom. Nu blef han flat, och så blefvo vi honom ändtligen kvitt.

Återfärden till Luksor gick samma väg, som vi hade kommit. Här och der på fälten, öfver hvilka vi redo, sågo vi arbetare sysselsatta med jordbruk. De voro allesammans fullkomligt nakna. Det

samma var förhållandet med en mängd barn, som vi mötte, och som sprungo efter oss med utsträckta händer för att få »bakschis».

De små flickorna, som hela förmiddagen troget följt oss med sina vattenkrukor, skildes vi nu ifrån, efter att hafva betalt dem deras dagspenning. Och så bar det af öfver floden till Luksor.

Eftermiddagen använde vi till att åter besöka templet i Karnak. På kvällen gingo vi bort i byn för att deltaga i firandet af ett större bröllop. Det var nämligen byns rikaste man, som skulle gifta sig med dottern till en rik och framstående schek. Bröllopsfesten hade pågått nu i två dagar. Den var öppen för alla. Gästerna fingo ingen annan traktering, än den de bestodo sig sjelfva. Men fullt med folk var det. De rökte sina långa pipor och pratade med hvarandra, under det att stundtals musikanter spelade och från hustaken rundt omkring då och då gevärsskott affyrades af intresserade vänner och grannar. Hela festen egde rum under bar himmel. Senare på kvällen väntade man en danserska ifrån Assiut. När ångbåten kom, gick hela festskaran ned för att möta henne. Jag och Rosendahl följde naturligtvis med i tåget. Det var ganska lustigt. Vi gingo äfven med tillbaka till bröllopsplatsen för att åse hennes dans. Hon skulle dansa på en estrad, som var uppförd för tillfället samt dekorerad. Men då vi kommo dit, fördes hon in i ett hus för att trakteras, och det dröjde så lång tid, att vi tröttnade att vänta.

Under tiden kommo vi i samtal med några unga män, som kunde uttrycka sig en smula på engelska. Jag frågade

dem, hvad en hustru kunde kosta i Luksor, och de svarade: öfver hufvud femtio pund, d. v. s. 900 kronor. Ytterligare frågade jag, om det äfven här var en man tillåtet att när som helst afskeda sin hustru. Och derpå svarades ja. Men han måste en tid bidraga något till hennes underhåll.

Festen fortgick äfven följande dag, och på kvällen af den samma skulle bruden komma. Men då kunde vi icke vara med. ÅTTIOANDRA KAPITLET.

Åter ut till Thebe. — Kurna. — Konungagrafvarna. — Fyndet af Seti I:s och Ramses II:s mumier. — Asasif. — Der el-Bahri.

å morgonen den 5 dec. gåfvo vi oss åter tidigt ut till Thebe. Der var ännu mycket att se, ja egentligen skulle man hafva flere veckor på sig der. Grafhålorna i bergen se på afstånd ut som en mängd kanongluggar i en fästningsvall. Här pågår ett ifrigt gräfvande, och ständigt gör man nya fynd.

Så snart vi kommit i land på flodens vestra strand, redo vi till en plats vid namn Kurna. Det var nära en timmes ridt. Äfven denna plats har utgjort en del af det gamla Thebe. Der ligga ruiner af ett gammalt stort graftempel, bygdt af Seti 1. Det har varit 158 meter långt, men endast en mindre del står ännu kvar. Denna består af flere rum med väggarna fulla af hieroglyfinskrifter från både Seti sjelf och hans son Ramses II. En af dessa inskrifter berättar, att Seti I uppbygt templet »för millioner af år» åt guden Ammon Ra, verldstronernas herre; samt att hans son Ramses fullbordat det. Derom heter det: »Icke voro alla arbeten på templet fullbordade i skrift eller teckningar (när Seti dog). Då befallde hans son Ramses II, begge verldarnas (d. v. s. öfre och nedre Egyptens) herre, att uppföra evigt bestående byggnader i hans tempel».728

ÅTTIOFÖRSTA KAPITLET.

Ja, »evigt bestående» — »för millioner af år» syntes väl dessa byggnadsverk vara, när de stodo der färdiga. Och dock ligga de längesedan i ruiner. Och hvad som ännu står, det skall också efter hand falla. Templet i Kurna är omkr. 3,300 år gammalt*. Det var

Seti I:s graf i Thebe (se sid. 729).

700 år gammalt, när Rom anlades; 1,400 år när Kristus föddes, och 2,200 år när kristendomen första gången predikades i Sverige. Detta synes ju vara en hög ålder. Och dock — hvilken ringa del af »millioner år», ja hvilken, i sjelfva verket kort tid är det icke! Låt oss

* Längre tillbaka kan man efter nyare forskningar icke sätta Setis regeringstid än till omkr. 1,400 år f. Kr. Den vanliga s. k. bibliska kronologien, som förlägger Israels barns uttåg ur Egypten till omkr. år 1,500 f. Kr., är felaktig på ett par hundra år.KURNA. — SETI I:S TEMPEL.

729

se. När en 60 års man skådar tillbaka på sin tillryggalagda lefnad, så synes den lik »en tvärhands bredd», såsom David säger, eller lik »en handvändning», såsom vi pläga uttrycka oss. Nuväl, tag 55 sådana handvändningar tillbaka, och du befinner dig midt uppe i den tid, då Seti I satt på tronen. Tänk: endast femtiofem handvändningar!

Från Kurna redo vi till de märkvärdiga konungagrafvarna. De utgöra ett stort antal och ligga midt uppe i bergen, nära tre kilometer från Kurna. Somliga äro ännu icke utgräfda och undersökta, men många äro det. Vi voro inne i flere af dem. Men jag skall

Seti I:s graf i Thebe (se texten på denna sida).

icke draga mina läsare ned i mer än en, näml. Seti I:s. Det är den största och ståtligaste af dem alla, och dess make finnes icke på jorden. Läsaren kan på teckn. sid. 728 se ingången. Den är huggen in i berget snedt nedåt med väldiga bildhuggerier på begge väggarna.

Innanför den port, som synes på teckningen vidtager en lång gång, och sedan följa portar, trappor, gångar och salar till en längd af hundra meter. Det är en fullständig, kunglig våning. På denna sida ser läsaren henne både i

plan och i genomskärning. Hieroglyfer och teckningar fylla alla väggar, och en stor, om ej den största delen af hieroglyferna äro upphöjda. Bilderna framställa hufvudsak-730

ligen religiösa handlingar, och hieroglyfskriften är äfven af religiöst innehåll. De begge första korridorernas väggar innehåHa sålunda en lång lofsång till guden Ra. Mångenstädes förekomma äfven målningar. Sålunda är t. ex. taket i den andra trappan måladt med gamar och Setis namnringar. När grafven upptäcktes — det var 1817 — stod konung Setis sarkofag i den stora sal, der läsaren ser sex fyrkantiga pelare. Den var af alabaster. Locket var sönderslaget och sarkofagen tom. Den fördes sedan till London, der den nu finnes i ett museum. Setis liksal är den skönaste i hela grafvåningen. Icke blott väggar och pelare äro prydda med utmärkta teckningar, utan sådana förekomma äfven i taket. I nästa sal finnes en trappa, som leder djupt ned i berget. Jag har sett uppgifvas, att den skall vara 65 meter, hvilket dock synes osannolikt. Den är emellertid otillgänglig. Om någon varit nere vid hennes ände, vet jag icke. På venstra sidan om denna sal ligger en annan, hvars tak uppbäres af två pelare (den ena är dock nu förstörd). Rundt omkring väggarna, ungefär en meter högt från golfvet, går en i berget huggen hylla. På den hafva säkerligen allehanda dyrbarheter varit upplagda. Den innersta salen är af stort intresse derför, att bilderna och hieroglyferna på dess väggar icke äro huggna utan endast ritade. Man hade icke hunnit hugga dem, när konungen dog, och med hans död stannade arbetet af. Hans efterträdare Ramses II måste hugga sig en egen graf samt börja dermed strax.

Såsom läsaren ser af teckningen, förekomma på flere ställen trappor mellan salarna, hvarförutom de mellan trapporna belägna korridorerna slutta nedåt. Följden deraf är, att den innersta salen ligger omkr. 30 meter djupare än grafÖppningens ingång.

Man frågar sig med häpnad, huru det varit möjligt att under en enda konungs regeringstid åstadkomma en sådan grafvåning midt i hårda berget, då de gamla egyptierna, så vidt man vet, icke egt några sprängämnen, och då deras verktyg naturligtvis icke varit att jemföra med dem, som vi nu ega. Man talar väl om den oerhörda tillgång på folk, som Egyptens konungar egt till sitt förfogande. Men huru många hafva väl kommit åt att arbeta i dessa gångar, som ickeSETI l:s GRAFVÅNING.

äro mer än mellan 2 och 3 meter breda? Högst tre man hafva haft rum bredvid hvarandra. Och tänker man sig, att ett arbetslag af ytterligare tre stått på en ställning ofvanom dem, så hafva högst sex samtidigt kunnat arbeta för att tränga vidare in i berget. Dock, saken må förklaras, huru den kan, tempelvåningen står der nu såsom ett under af byggnadskonst.

Utom denna graf må ock omnämnas Ramses 11 :s och hans son Merenptahs grafvåningar. Den förra var vid vårt besök icke tillgänglig, emedan den ännu icke blifvit befriad från det grus, som till stor del fyller ingången. Hennes inre lär för resten vara ett tillhåll för farliga ormar. Den senare är deremot öppen. Den består af sex rum innanför hvarandra. Väggarna der äro också fulla af religiösa bilder och inskrifter. Men han, som lät bygga denna graf åt sig, fick aldrig sitt hvilorum der. Han drunknade i Röda hafvet, när han förföljde Israels barn.

Längre mot norr ligger ännu en grupp af konungagrafvar. Men den besökte vi icke. Vi vände nu hemåt och kommo då först efter en rätt besvärlig ridt i solhettan till den graf, der man år 1881 fann mumierna af Seti I, Ramses II m. fi., säkert det märkvärdigaste fornfynd, som man någonsin gjort. Det är ett vildt schakt, ungefär 2 meter i fyrkant, och går 11 '/, meter lodrätt ned i berget. Då det icke ser ut att vara, och sannolikt icke heller är, ett verk af menniskor utan en af naturen sjelf bildad klyfta, så hafva de, som i aflägsen forntid plundrat de öfriga grafvarna, icke tänkt på att söka någonting här. Ej heller har den nutida forskningen misstänkt, att här var något fynd att göra. Men i slutet af 1870-talet förvånades man öfver åtskilliga stentaflor och papyrusskrifter, som genom den engelske konsuln i Luksor bemedling blifvit sålda till rika turister. Isynnerhet väckte en stor papyrus uppseende, hvilken i tre delar kommit öfver till Europa: en del hade blifvit såld till en belgisk fru, en annan till en fransman; den tredje hade blifvit lemnad såsom gåfva till prinsen af Wales. Man anställde efterforskningar för

att få veta, hvar alla dessa saker voro hittade; och man fick reda på, att några bröder Abd-er-Rasul haft att göra med deras försäljning. De732

häktades. I Egypten är det nämligen vid strängt straff förbjudet att utan myndigheternas tillstånd utföra funna fornsaker — hvilket dock ofta sker. Förhör anställdes med en af bröderna. Han ville ingenting uppenbara. Han blef grundligt piskad, men icke heller det hjelpte. Nu förhörde man den andre. Rädd för stryk och lockad af utlofvad belöning omtalade han, hvar de funnit sakerna. På befallning af vice-konungen reste den berömde forskaren Emil Brugsch, tysk till börden, genast från Cairo till Thebe. Han lät med en lina fira sig ned i schaktet. I botten af detsamma fann han en öppning in i berget. Den var ej mer än i V2 meter hög, ej fullt en meter bred men 7 '/2 meter lång. Genom den kom han krypande in i en gång, som hade en längd af mer än 60 meter. Dess höjd vexlade mellan 2 och 4 meter. Den mynnade in i ett 8 meter långt rum. Här i denna gång var det, som det märkvärdiga fyndet skedde den 5 juli 1881. Derom berättar Brugsch sjelf:

»Hvarje tum af den underjordiska gången var betäckt med likkistor och fornsaker af alla slag. Min förvåning var så stor och öfverväldigande, att jag knappt visste, om jag var vaken, eller om allt endast var en dröm. Jag sätter mig ned på en likkista för att hemta mig från min alltför stora rörelse. Mina ögon glida mekaniskt öfver kistlocket och klart och tydligt ser jag namnet af konung Seti I, fader till Ramses II. Några steg derifrån i en enkel likkista af trä låg Ramses II sjelf med händerna i kors öfver bröstet. Ju längre jag trängde fram, desto rikare blefvo fynden: här Amenofis I, der Amofis, der de tre konungarna med namnet Tutmes, drottning Ahmes Nofer-tari, drottning Aahhotep m. fi., i det hela 36 likkistor, tillhörande konungar och deras gemåler eller prinsar och prinsessor. Alla mumierna voro väl bibehållna».

»Två hela timmar måste jag dröja i den underjordiska gången för att erhålla en ungefärlig öfverblick öfver all den rikedom, som låg utbredd för mina ögon. Knappt hade jag kommit åter upp i dagsljuset, förrän jag började arbetet med likkistornas upptagande, hvilket var förenadt med oändliga svårigheter, för att icke tala om den starka hettan, som vexlade mellan 40 och 43 grader C».

Den 11 juli på aftonen voro alla mumierna och likkistorna omsorgsfullt inpackade i Luksor. Tre dagar senare fördes de på ångbåt till museet i Cairo. På ömse sidor om floden följde en mängd egyptiska kvinnor med utslaget hår och under klagoskri efter ångbåten ända till Koptos, ungefär 23 kilometer från Luksor, och männen af-sköto gevärsskott — alldeles som vid en vanlig likfärd.

Men huru hade alla dessa mumier kommit att samlas här? frågar läsaren. Jo, derom upplysa inskrifterna. Efter Ramses 111: s död svingade sig en Ammons öfversteprest upp på faraonernas tron i Thebe omkr. år 1100 f. Kr. Han grundlade ett regenthus af prest-konungar, som regerade i vid pass 150 år. Dessa läto flytta de nu nämda mumierna från deras egna grafvar hit för att skydda dem mot plundring.

Utom mumierna hittades också en mängd andra föremål såsom ett stort tält af läder i flere färger, 3,700 bildstoder af guden Osiris, flere papyrusrullar, 46 träkistor med inskrifter o. s. v. Icke minst märkvärdiga voro en mängd blomstergirlander, som voro mycket väl bibehållna med sina naturliga färger.

Vi måste nu vända ryggen åt alla dessa märkvärdigheter. Hvad man hädanefter kan hitta, det vet ingen. Men det blir nog icke litet. Vid Asasif, ett litet stycke från den nu nämda brunnen eller schaktet, sågo vi under återfärden till Luksor pågående gräfningar, som under ledning af sakkunniga ingeniörer utfördes af en stor arbetsstyrka. I närheten af Asasif ligger en mycket egendomlig tempelanläggning, som kallas Der el-Bahri. Den var helgad åt dyrkan af döda. Templet var bygdt på fyra öfver hvarandra liggande terrasser, och från dess port ledde sannolikt en sphinxallé ned till floden. Tutmes I (omkr. år 1,500 f. Kr.) lade grunden till detsamma. Hans dotter, den karlavulna Hatasu, som vi redan lärt känna från Karnak-templet, fortsatte och fullbordade byggnaden. Hennes bröder Tutmes II och Tutmes III nämnas ock på inskrifterna men endast såsom underordnade. Hon är alltid numro ett. Intressant är att se, huru Tutmes III på flere ställen låtit mejsla bort hennes namn och mejsla in sitt

eget. Det bär vittne om, att han icke var god på henne och734

det förmynderskap, som hon hade tagit sig öfver honom. På sid. 736 ser läsaren en portal, som tillhör Der el Bahri.

1 den äldre kristna tiden stod här bland ruinerna af det hedniska templet en kristen kyrka, efter hvilken platsen nu har sitt namn. Der el-Bahri betyder nämligen »nordklostret».

Men nu bär det af i galopp öfver den öde sandheden förbi Ra-messeum och Memnonskolosserna öfver de nyss af Nilens öfversvämning genomdränkta sädesfälten, på hvilka »vårarbetet» är i full gång. Våra åsnepojkar springa, slå och skråla, och våra vattenflickor hoppa lätta som foglar. Solen skiner varm, och vi äro glada till mods. Efter halfannan timme äro vi åter i Luksor.

Men ännu var dagen icke slut, och vi ville använda hvarje stund. Alltså begåfvo vi oss efter en kort hvila åter ut på åsneryggen till en gård, som ligger ett stycke söder om Luksor. Den var bebygd med ett ståtligt hus. Vi träffade egaren och gåfvo oss strax i samspråk med honom. Han var särdeles förekommande och förde oss upp på taket af sitt hus för att visa oss utsigten, som var mycket vacker. Till börden var han holländare samt talade både engelska och tyska. På hans åker pågick arbete. Arbetarna voro alldeles nakna med undantag af ett litet skynke om höfterna. Jag frågade, hvad han betalade dem i dagspenning. »En och en half piaster», svarade han, »men i den brådaste tiden fordra de två, ja stundom ända till tre piaster.» En piaster är omkr. 17 öre. »Men då hafva de väl mat dessutom?» inföll jag.— »Nej», svarade han, »den få de hålla sig sjelfva». — »Men huru är det möjligt för en fullväxt karl att lefva på en så usel aflöning?» frågade jag. — »Jo», blef svaret, »han icke blott lefver sjelf utan föder äfven familj derpå». Dessa menniskor behöfva ju ingenting. Deras kläder kosta några få piaster. I arbetet gå männen nakna, såsom ni ser. Deras barn ha, såsom ni också ser, icke en tråd på sig. Och deras bostäder — ja de bestå ofta icke af annat än en tjock halmmatta, som de ställa upp i ring, så att hon står. Der ofvanpå lägga de i ena kanten litet durra- eller majshalm till skydd mot solens strålar, och så är stugan färdig. När det blåser hårdt, så faller hon omkull, och när det slutar blåsa, så

räta de upp henne igen. För att få väggarna styfvare smeta de lera utanpå dem. Husgeråd och möbler hafva de icke alls. Hela deras bohag är en gryta. I den koka de sin mat och ur den äta de med händerna. Och deras mat är så tarflig som möjligt». — »Men med så oerhördt små arbetskostnader bör jordbruket här bära sig bra», tillade jag. — »Nej, det bär sig icke alls», svarade han. »Spanmålen betalas nu med icke fullt en tredjedel af det pris, som landtbrukaren fick, när jag för 15 år sedan började här.»

Jag blef högst förvånad att här få höra precis samma visa som hemma i Sverige, och jag fortsatte derför: »Hvad vållar, att priset står så lågt? Är det stor import?» — »Nej», svarade han, »det är ingen import, men det är icke heller någon export af spanmål, och landet producerar mer säd, än det behöfver». Hvad som skulle bära sig bättre, mente han, vore att odla tobak, men det är förbjudet. Tobakstullen är en af statens förnämsta inkomstkällor, och den får icke förstöras genom inhemsk odling. Jordbrukarens utsigter voro därför mycket mörka, och det i sjelfva Egypten! Så bedröfligt kan det bli, när Gud välsignar jorden med för rikliga skördar. Det har man förr i verlden icke trott.

Medan vi lågo i Luksor, kom en af Cooks turistångare dit. Det var mycket intressant att se den. Dessa ångare äro synnerligen bekvämt inredda samt utrustade med allt, som kan göra vistelsen om bord angenäm. De gå ut från Cairo och medtaga endast första klass passagerare. På hvarje minnesrik plats lägga de till och uppehålla sig så länge der, att passagerarna hinna se dess märkvärdigheter. Sålunda ligga de i Luksor 4 dagar. Passagerarna bo alltid om bord. Resan, som går ända upp till Assuan, 217 kilometer söder om Luksor, upptager en tid af tre veckor och kostar hvarje passagerare 50 pund sterling, d. v. s. 900 kronor eller vid pass 45 kronor om dagen, hvartill komma utgifter för drickspengar, åsnor m. m., som de resande sjelfva få betala.Portal i Der el-Bahri (se

sid. 734). ÅTTIOTREDJE KAPITLET.

Återfärd till Cairo. — Resa till Alexandria. — På Medelhafvet. — Till Neapel.

Luksor vände vi. Den ångbåt, med hvilken vi gingo upp, kom nu åter från Assuan. Färden till Girgeh var öfver hufvud enformig. Vid stränderna pågick nu öfverallt vattningsarbete. När Nilens vatten efter öfversvämningen dragit sig tillbaka inom sina bräddar, blifva sädesfälten inom kort torra igen och måste vattnas. För detta ändamål äro de indelade i små rutor, några meter i kvadrat. Hvarje ruta är omgifven af en liten jordvall. Från floden eller kanaler hemtas vatten upp och öses i rutorna. Upphemtningen sker dels i lerkrukor dels i ämbaren af läder; på somliga ställen med oxkraft, på andra ställen med menniskokraft. Der flodens stränder voro höga, kunde vi få se tre karlar stå öfver hvarandra. Den underste tog vattnet ur elfven, langade ämbaret till den andre, som i sin ordning langade det till den tredje, hvilken tömde det i en ränna, så att det rann till den ruta, dit det skulle.

Vid hvarje plats, der ångbåten lade till, kommo en mängd landt-bor ned med allehanda varor, såsom sockerrör, höns, ägg m. m., för att sälja till passagerarna på undre däcket. Och det gick till på österländskt vis med lock och pock och skrål och väsen utan all ände.

Vår ångbåt hade två skeppare. Begge voro de araber. De turade om att styra; men den, som för tillfället var ledig, låg eller satt alltid på däcket vid ratten. Så gick det både natt och dag. På samma plats intogo de äfven sina måltider, hvilka voro så enkla som möjligt. Jag kunde icke nog förundra mig öfver deras anspråkslöshet och förnöjsamhet. Bland besättningen, som ock bestod af araber, fans en man, men bara en, som på de bestämda muhammedanska bönetimmarna med stor noggrannhet förrättade sin andakt. Det var rörande att se, huru han ömsom böjde knä, ömsom reste sig, ömsom lade sig med ansigtet ned mot jorden o. s. v. Ingen störde honom, och ingen drog på munnen åt honom.

Klockan 7» 3 på e. m. den 6 dec. kommo vi till Girgeh. Der lemnade vi vår ångbåt för att fortsätta med tåget, som gick kl. 5. Det var kallt på natten och dammade förfärligt. Men det gick öfver, och kl. 6,20 nästa morgon voro vi i Cairo. Jag bad Rosendahl gå till Cook och visa honom min uträkning på, hvad vi måst betala för mycket. Han gjorde det strax, och Cook lät genast till honom återbetala 20 pund eller 360 kronor. Hade vi tegat som goda barn, så hade vi varit af med de pengarna.

Det var nu vår sista dag i Cairo. Jag gick på middagen till en bank för att taga ut penningar på mitt resekreditiv. Myntförhållandena voro alldeles främmande för mig, men när bankkassören räknade till mig mynten, så räknade äfven jag och tittade noga på hvarje slant, alldeles som om jag begripit allt. Hade kassören vetat, huru okunnig jag i verkligheten var, så hade han kunnat lura mig nästan huru mycket som helst. Nu trodde han nog, att jag kände hvarje slant, och att det ej var värdt att försöka draga mig vid näsan. »All right», sade jag, när jag lagt in pengarna, och så bugade jag mig och gick, skrattande i mitt inre öfver hela spektaklet.

I Nilfloden vid Cairo ligger en ö, som heter Bulak. Der finnes ett f. d. kungl, slott, benämdt Gezireh, som sedan 1893 tillhört ett aktiebolag och nu användes till hotell. Det är väl Cairos och Egyptens vackraste byggnad. Läsaren kan se en bild deraf på sid. 744. Naturligtvis måste vi besöka det. Den stora allée, som förde dit,

palatset, parken — allt var så praktfullt, att det icke låter sig beskrifvas. Rummen i palatset lära ock vara utmärkta af en bländande österländsk lyx. Men vi måste nöja oss med att betrakta det yttre. Från flere punkter i parken har man hänförande, för att icke säga förtrollande utsigter öfver Nilen och öfver staden. Man må göra sig hvilka sköna föreställningar som helst derom; kommer man dit, skall man dock finna sina föreställningar vida öfverträffade af verkligheten.

Från Gezireh redo vi till museet i Gizeh för att taga ett sista farväl af dessa minnesmärken från fyra, fem, sex tusen år tillbaka. De stå der så stumma. Och dock —huru vältaliga äro de icke! Huru predika de icke om forntida

storhet, kraft, arbete, konst, om strider och segrar, om glädje och sorger! Men på samma gång: hvilken lefvande bild framställa de icke af den bibliska sanningen: Allt kött är hö, och all dess herrlighet är såsom blomster på marken! Det kändes riktigt vemodigt. Isynnerhet gripande var det att betrakta Ramses II och tänka på den långa rad af konungar och kejsare, påf-var och andra mäktiga herrar, som gått i hans fotspår. Farväl, Ramses, farväl! Vittna ännu i århundraden för dem, som besöka dig, att Herrens högra hand behåller segern, och att hvar och en, som är emot honom, skall taga en ände med förskräckelse.

På återvägen från Gizeh fingo vi se den engelske guvernören komma åkande med ett par förelöpare. Dessa voro klädda i guld-och silfverbroderadt hvitt siden med arabisk snitt, barfota och barbenta upp till knäna. De sågo ytterst trefliga ut och lupo med en otrolig hastighet, ropande till folket att gifva rum. I händerna buro de piskor med långa skaft. Detta påminde mig lifligt om berättelsen i i Mos. 41: 43, der det heter: Och Farao lät Josef åka i sin andra vagn och lät ropa framför honom: »abrech!» d. v. s. fall på knä!

Lördagen den 8 dec. lemnade vi Cairo för att med snälltåget fara ii ! Alexandria, der vi skulle stiga ombord på en ångbåt. Under vägen hade vi rätt stort intresse af att studera arabernas lif. I allt det buller och virrvarr, som det företedde, behöfde man dock aldrig frukta för några råheter såsom så ofta hemma hos oss. Och orsaken var den fullkomliga afhållsamhet från alla alkoholhaltiga drycker, som

utmärker detta folk. Ack, när skola våra kristna länder blifva fria från dryckenskapens gränslösa förbannelse?

En liten rolig händelse inträffade under färden. En arab, som varit någon tid i Amerika, tilltalade Rosendahl på jämmerlig engelska. Rosendahl förstod ej, hvad han sade, men jag förstod det, ty det var just af den sortens engelska, som jag sjelf brukar tala. Då vände araben sig till mig och sade förvånad: »Den der herrn förstår icke engelska». — "Nej, han gör icke det», svarade jag, nota bene sådan engelska som jag och han talade.

När vi kommo till Alexandria, togo vi en droska och körde rätt ned till ångbåten, som, märkvärdigt nog, låg vid kajen, så att vi icke behöfde låta ro oss ut. Det var en mycket stor engelsk ångare med namnet Hydaspes, tillhörig, efter hvad man sade, verldens största ångbåtsbolag. Sedan vi fått våra saker om bord, begåfvo vi oss ut i droska för att bese staden. Men det blef mycket flyktigt. En del af staden är alldeles europeisk. Dess gator täfla i prakt med hvilken af Europas hufvudstäder som helst. En annan del är arabisk med trånga, krokiga och smutsiga gator. Invånarnas antal är omkr. 250 tusen, deribland 50 tusen europeer, mest greker och italienare.

Alexandria har sitt namn af Alexander den Store, som är dess anläggare (omkr. år 320 f. Kr.) Dess läge är utmärkt. Derför är ock dess handel storartad. Årligen besökes det af mer än 2,000 ångbåtar, af hvilka öfver hälften äro engelska. Under århundraden var det verldens förnämsta handelsstad och på samma gång ett hufvudsäte för grekisk-egyptisk lärdom. Dess bibliotek voro verldsberömda. Det större af dem hade redan i tredje årh. f. Kr. 400 tusen bokrullar * och ett par århundraden senare 900 tusen. Det mindre egde under sin högsta blomstringstid 300 tusen bokrullar. Det brändes då af den arabiske kalifen Omar, som år 641 e. Kr. intog staden.

Af det gamla Alexandria står nu ingenting mer kvar än en kolossal pelare, som tillhört ett åt guden Serapis helgadt tempel. Han är af röd granit från Assuan, 32 meter hög (sockeln inberäknad).

* På den tiden skrefvos böcker på stora papyrus och pergament, som rullades ihop, alldeles som t. ex. stora kartor hos oss.

Nertill är han öfver 9 meter i omkrets, upptill något smalare. Han står der såsom ett vittne om, hur all jordisk herrlighet förgås.

Alexandria var under den kristna kyrkans första århundraden ett af hufvudsätena för biblisk forskning och kristlig teologi. Här var det sådana män som Clemens Alexandrias och Origines verkade i tredje århundradet. De höra till den gamla tidens lärdaste och frommaste kyrkofäder. Men här var det också den strid uppstod, som på ett så bedröfligt sätt under århundraden upprörde den kristna kyrkan och förgiftade hennes lif, nämligen striden om

Kristi guddom. Den väcktes år 318 af en presbyter i Alexandria vid namn Arius, som förnekade Kristi guddom. Hans förnämste moståndare var en annan presbyter dersammastädes vid namn Athanasius, som sedan blef biskop och hör till den kristna kyrkans största män.

På e. m. lade vår ångare ut. Det var ett utomordentligt herrligt väder. Hamnen är ovanligt vacker och storartad. Den består af en inre och en yttre bassäng. Den förra är nära 200 hektar stor, i medeltal 8 72 meter djup samt skyddas af en vågbrytare, som är 900 meter lång. Den yttre, som anlades på 1870-talet, är 700 hektar stor och skyddas af en vågbrytare, hvars make väl icke finnes i verlden. Den är bygd af kolossala stenblock, 3 kilometer lång.

Hafvet låg som en spegel, och snart sjönk Egyptens strand ned under horisonten. Vi voro på väg till Europa, mot hemmet.

Ångbåten hade mycket få passagerare. December är den månad, då alla resa till Egypten men inga derifrån. Första klassens passagerare voro omkr. tio. I andra klassen voro vi tre, nämligen Rosendahl och jag samt en tysk, som gjort en resa jorden rundt. Vi hade det utmärkt bra, både med afseende på hytter och på mat.

Nu hade vi några dagar på Medelhafvet. Det blef blåsigt, regnigt och kallt. Men vi lefde i våra minnen samt i hoppet att vara hemma till jul, och det värmde hjertat. En hvila var det ock att känna sig alldeles ogenerad. Här var man icke känd af någon. Ingen tittade eller pekade på mig, ingen talade om mig. Vår enda bekantskap var Gud, vår himmelske fader. Ja, det kändes skönt. Men jag bedrog mig i den tanken. På tredje dagen trädde en första klassens

passagerare fram till mig och sade: »Är icke detta lektor Waldenström?» Jag blef alldeles förbluffad. »Hvem är ni, och huru känner ni mig?» frågade jag tillbaka. »Jag är svensk trävaruhandlare», svarade han, »och har varit i Alexandria för att der söka inleda affärsförbindelser».

På 4:de dagen eller den 12 december lopp ångbåten in i Neapels hamn. Det var en praktfull anblick. Mycket har jag hört talas om Neapels skönhet, men aldrig hade jag tänkt, att det från sjön var så vackert, som det är. Det är en af de skönaste städer, som finnas på jorden.

Vår första bekantskap med staden var dock icke angenäm. Det var på tullen, och der var mycket bråkigt. Vi hade för händelse af behof på sjön tagit med oss en flaska surt vin från Egypten. Lyckligtvis hade vi icke behöft begagna henne. Nu fordrade man, att vi skulle betala tull derför. Men det hade vi ingen lust till utan förklarade, att vi skänkte vinet med buteljen och korken och allt till konungariket Italien. Och dervid blef det. Hvad nytta konungariket fick deraf, vet jag icke. Vinet var mycket, mycket dåligt.

Det gällde nu att få ett bra hotell. Och det lyckades. En man med trefligt utseende tilltalade mig på tyska och erbjöd oss rum i sitt »familjehotell». Priset var förvånande billigt. Vi togo hans anbud och fingo ett utmärkt rum vid hafvets strand och stadens förnämsta gata med en hänförande utsigt öfver hafvet. Allt var så trefligt och bra, som det kunde vara.

ATTIOFJERDË KAPITLET.

Neapel. — Vesuvius. — Pompeji. — Resa till Rom.

eapel är en gammal stad. Det är ursprungligen anlagdt af grekiska kolonister. År 290 f. Kr. kom det under romarnas välde men behöll dock en viss sjelfständighet. Der blomstrade grekisk bildning i lång tid, och staden var en omtyckt vistelseort för förnäma romerska familjer. Omkr. år 80 e. Kr. blef det nästan totalt förstördt genom en jordbäfning, vållad af det i närheten liggande berget Vesuvius. Men det byggdes åter upp och blef en af Italiens förnämsta städer. Under de följande århundradena led det mycket af upprepade krig och belägringar. Men det reste sig alltid å nyo.

För närvarande lär Neapel hafva omkr. en half million invånare. Vid dess vestra ände vidtager en rad af hundratals utmärkt vackra landställen, och i öster sammanhänger det med flere mindre städer och byar, som omgifva foten af berget Vesuvius.

I hafvet utanför Neapel ligga några vackra öar. Af dem är Capri den mest beryktade. Den hör väl också till de mest hänförande landskap, man kan få skåda. Särskildt bekant är en stor grotta der, i hvilken man ror in med båt direkt från hafvet. Vi hade gerna velat komma ut för att se densamma, men tiden tillät det icke.

Staden eger öfver 300 romerska kyrkor och kapell. Antalet prester är också utomordentligt stort. I allmänhet råder inom katolska

kyrkan aldrig någon prestbrist. Ehuru presterna äro förbjudna att bilda familj, något som alla menniskor af naturen eftersträfva, så egnar sig likväl en mycket stor mängd unga män åt prestembetet, och det män ur alla samhällsklasser, äfven ur furstliga familjer. Jag frågade en gång en framstående protestantisk biskop, hvad han trodde, att det skulle blifva af våra teologiska fakulteter vid universiteten, om våra

Gezireh -vid Cairo (se sid. 738).

prester vore förbjudna att gifta sig och stifta familj. Han ryckte på axlarna och svarade: »Jag förmodar, att de skulle bli alldeles tomma på studenter». Man kan derför icke annat än beundra den hängifvenhet för kyrkan, som gifver sig tillkänna hos de katolska presterna. Och det är denna kyrkas styrka. Hade hon icke haft sitt ogifta prester-skap, som kunnat helt och hållet egna sig åt hennes tjenst, utan att störas af omsorgen om större eller mindre familjer, så vore hon icke, hvad hon nu är. »Vi hålla icke äktenskapet för orent», sade mig

en gång en katolsk prest, »tvärt om anse vi det såsom ett sakrament. Men kyrkan vill såsom hvarje husbonde hafva tjenare, som icke äro upptagna af egna familjer utan kunna helt tillhöra henne».

Neapel har en mycket stor rikedom på barmhertighetsanstalter. Bland dem intager det stora sjukhuset Casa Santa Degli Incurabili ett framstående rum. Det grundades omkr. år 1520 och har omkr. 1,000 sängar samt en årlig inkomst af nära 600 tusen kronor.

Neapels universitet är ett af de största i Europa. Det har omkring 4,000 studenter och är utomordentligt väl försedt med alla

Piazza del Popolo i Rom (se sid. 758).

hjelpmedel för en framgångsrik vetenskaplig undervisning. Den zoologiska stationen med dertill hörande akvarium skall vara en af de bästa i hela verlden. Stadens offentliga bibliotek äro mycket stora. Det förnämsta af dem lärer ega omkr. 300,000 band samt 8,000 handskrifter. Ryktbart är äfven stadens museum, som innehåller en utomordentligt stor rikedom af gamla romerska och italienska fornsaker. I en särskild afdelning förvaras sådana fornsaker, som ansetts sårande för den sedliga känslan. För att slippa dit in måste man erhålla särskildt tillstånd. För barn, kvinnor och prester är dock inträde förbjudet. Vi besökte icke museet.

Neapels vackraste plats är dess stadsträdgård, som ligger vid hafvet. Det var en synnerligen angenäm afton, vi hade der. Parken är prydd med en stor mängd framstående konstverk. I den samma ligger det nyss nämda akvariet. Det är grundadt på 1870-talet af en tysk vetenskapsman, är icke stort men utomordentligt vackert. Jag har besökt flere akvarier i Europas hufvudstäder, men något vackrare och mer intressant än detta har jag ingenstädes sett.

Sju kilometer öster om staden reser sig berget Vesuvius, den enda ännu verksamma vulkan, som finnes på Europas fastland. Det ligger alldeles isoleradt såsom en stor pyramid med en höjd af omkr. 1,300 meter. Ur dess topp strömma ständigt tjocka moln af rök och ånga fram, hvilka, allt efter luftens tyngd, ömsom höja sig rätt upp mot himmelen, ömsom flyta ned utför bergets väggar.

Vesuvius företer en synnerligen imponerande anblick, när man från hafvet nalkas Neapel. Under många

århundraden hade man icke vetat af några vulkaniska utbrott af detsamma. Det såg lika ofarligt ut som alla andra berg. Man anlade vingårdar uppför dess sluttningar samt byggde städer och byar nere vid dess fot. Bergets sidor voro beklädda med en yppig växtlighet, och hela trakten var såsom ett paradis. Men år 63 e. Kr. började det att röra på sig. Upprepade jordbäfningar inträffade under en följd af 16 år. Städer och byar ledo dervid stor skada, och invånarna höllos i ständig oro under väntan på, hvad som skulle komma. Och det kom. Ett förfärligt utbrott inträffade i augusti år 79 e. Kr. Ur bergets inre stego mörka moln af ånga upp. De kondenserades till förfärliga regn, som, blandade med vulkaniskt stoft, bildade strömmar af gyttja, hvilka flödade ned för sluttningarna, öfversvämmade och begrofvo hus, byar och städer. Sedan den tiden hvilade berget åter i mer än 1,500 år. Visserligen omtalas tillfälliga utbrott, dock endast af mindre betydenhet. Men år 1631 började en ny rad af jordbäfningar. De fortsatte under loppet af 6 månader samt tilltogo allt jemt i våldsamhet; och den 16 december följde ett nytt utbrott. Stora moln af aska och stenar slungades tiotals kilometer långt bort, och väldiga strömmar af vatten och aska runnö ut öfver slätterna. Ned för ber-NEAPEL. — VESUVIUS.

gets sidor flödade glödande lava, och enligt samtida uppgifter skola icke mindre än 18,000 menniskor hafva omkommit. Sedan dess har berget aldrig varit fullkomligt stilla. Med längre eller kortare mellantider, ibland af några veckor, ibland af några år, hafva också större utbrott egt rum. Det sista var i april 1872, då under loppet af 6 dagar en ofantlig lavaström störtade fram och forsade ned utför bergets vestra sida, anställande mycket stor förödelse.

Trots dessa farligheter fortsätta menniskor ändå att bygga och bo vid bergets fot och på dess sluttningar. För närvarande lära icke mindre än 80,000 personer befolka byarna invid Vesuvius.

På ett utsprång af berget ligger ett meteorologiskt observatorium, der lärda män noggrant observera alla vulkaniska företeelser, så att de kunna varsko folket, i fall någon större fara är i antågande. Ett vulkaniskt utbrott kommer nämligen aldrig oförberedt. Det förebådas länge af döfva underjordiska dån, af jordstötar och jordbäfningar. Dånet tilltager alltjemt i styrka, och före utbrottet börjar en stor mörk rökpelare att stiga upp ur kratern, ofta till hundra meters höjd. När utbrottet slutligen inträffar, kastas väldiga massor af sten och sand, som förut fyllt kratern, högt upp i luften.

En författare skildrar dessa utbrott med följande ord: »En häftig stöt, åtföljd af ett fruktansvärdt brakande, tillkännagifver, att de ångor och gaser, som sträfva att bana sig väg ut i luften, öfvervunnit de för handen varande hindren, och att kraterkanalen öppnats. En explosion har inträffat, väldiga ångmassor jemte stenar och sand, som förut fyllt kratern, slå högt upp i luften. Genom den smälta lava, som nu stigit till en viss höjd i kraterkanalen, stiga tätt efter hvarandra ofantliga blåsor af vattenånga upp ur kraterns öppning. Dessa blåsor brista sönder, när de närma sig ytan, samt rycka då med sig en oerhörd massa glödande lavastycken, hvilka i form af större och mindre block och stenar slungas upp till en betydlig höjd, hvarifrån de falla ned dels tillbaka i kraterns djup dels på bergets sidor. Dessutom utstötes ur vulkankratern en särdeles stor myckenhet fint, slagg-artadt stoft, bildadt genom den smälta lavans söndersplittrande vid ångans utrusande. Detta fina stoft bortföres af vinden öfver otroligt748

vidsträckta områden samt faller slutligen ned och betäcker marken stundom till flere fots djup vidt och bredt omkring. Den ur kratern bortgående vattenångan bildar öfver vulkanen ett moln, som i allmänhet är bländande hvitt men ibland grått, t. o. m. svart, ja så svart till följd af den mängd aska, det innesluter, att det någon gång undanskymmer solljuset, hvarvid midt på dagen det djupaste mörker inträder. I detta ofantliga ångmoln utvecklar sig en stark elektricitet, och inom kort korsa blixtstrålarna hvarandra under oafbrutet åskdunder, medan ett häftigt regn, likt ett skyfall, störtar ned och anställer stor förödelse i vulkanens omgifning. Den i kratern glödande lavan höjer sig allt mer och rinner slutligen ut öfver kraterns rand eller ock ur lägre ned belägna remnor samt flyter i form af slingrande floder ned efter vulkanens sidor, oemotståndligt förstörande allt, som finnes i dess väg, till dess den stelnar. De vulkaniska utbrotten höra till de mest storartade naturföreteelser, som förekomma på

jorden.»

Torsdagen den 13 december gjorde vi en utflykt till Pompeji, en af Italiens mest märkvärdiga platser. Pompeji var en stad vid foten af Vesuvius. Ar 63 förstördes det delvis genom en jordbäfning men blef åter uppbygdt och var nära färdigt, då det nyss omtalade förfärliga utbrottet af Vesuvius år 79 e. Kr. fullständigt begrof staden under ett lager af aska och pimpsten. Menniskorna voro upptagna af sina vanliga sysslor. I ett hus, som man gräft fram, lågo bullar i bakugnen. Ingen anade någonting ondt, då utbrottet begynte. Men nu intog förskräckelse alla. De rusade ut ur sina boningar för att fly, men askregnet förmörkade luften, och under den färfärligaste förtviflan begrofvos de i den heta askan.

Vid olika tider har man anställt gräfningar på den plats, der Pompeji stod. Men först på 1860 talet hafva dessa utförts efter en viss och bestämd plan. De ske med stor noggrannhet, och den uppgräfda jorden föres bort. Kvarter efter kvarter gräfves fram, och ännu är icke hela staden blottad. De fynd, man gjort, äro synnerligen talrika och delvis mycket dyrbara. Då man vid gräfningen påträffat fördjupningar, har man gjutit gips i dem. Derigenom har man erhållit märkvärdiga afbildningar af menniskor och djur, som under förödelsen

omkommit ute på gatan. I ett museum i Pompeji kan man se sådana och på dem märka, hvilken förtviflad kamp både menniskor och djur haft, innan de blifvit fullständigt begrafna och förbrända.

Pompeji anses hafva haft omkr. 40 tusen invånare. Det var en rik handels- och fabriksstad. Dess anläggning var mycket regelbunden. Gatorna voro visserligen smala men raka och belagda med stora stenplattor samt försedda med trottoarer på båda sidorna — allt ännu väl bibehållet. Bland uppgräfda byggnader må nämnas en teater, uppförd på enskild bekostnad, samt amfiteatern. Den förra säges hafva rymt 5,000 åskådare, den senare 12,000. Men när man står på platsen, inser man strax, huru orimligt öfverdrifna dessa uppgifter äro. Man räknade folk då såsom nu och såg fem, der det satt en.

Det förnämsta intresset tilldraga sig de privata romerska boningar, som blifvit lagda i dagen. Man kan här se, huru romarna, i synnerhet de förnäma, hade sina bostäder inrättade. De gjorde icke såsom vi: de lade icke grannlåten utåt gatan och lät gården vara huru enkel som helst, för att icke säga: huru tarflig som helst, utan de handlade alldeles tvärt om. Utåt gatan syntes ofta ingenting annat än en slät vägg, men gården, der familjen vistades, och mot hvilken alla rummen hade sina dörrar vända, var prydd på det trefligaste vis. I dess midt var en bassäng, och omkring denna var gården belagd med marmor samt prydd med växter och konstverk.

Pompeji var i gamla tiden beryktadt för det sedeslösa lif, som fördes der. Derom bära ock många funna »konstsaker» och annat vittne. En del väggmålningar äro af den beskaffenhet, att de måst genom brädväggar undandragas den besökande allmänhetens blickar. När sådana saker kunnat målas och tålas på framstående platser i ansedda mäns boningar, då har man full rätt att deraf draga slutsatser om det lif, som fördes i samma och dermed likställda hus. En hel gata bär ett namn, som på svenska skulle heta »skökogatan», och på ett ställe på en af stadens hufvudgator finnes en skylt, som pekar in i en skökas hus. Den är inhuggen i en af de stenplattor, hvarmed gatan är belagd, och är till den grad snuskig, att den icke kan här beskrifvas. Den torde nog icke heller vara beskrifven i något verk

öfver Pompeji. Men den »förare», som man får vid sitt besök der, försummar icke att peka på densamma.

Synd är länders och städers förderf, och det öde, som drabbade Pompeji år 79, kan med full rätt betraktas såsom en Guds straffdom, lik den som fordom hade gått öfver Sodom. Sedelagarna och naturlagarna äro inga parallela linier, som ingenstädes beröra hvarandra. De stå tvärt om i nära samband, och om än Guds ord förbjuder oss att anse hvarje olycka såsom ett Guds straff (Luk. 13:4, Joh. 9, Job 1), så lärer dock samma ord, att ofta så är fallet.

På det hotell, der vi tagit in, erbjöd man oss ridhästar och ledsagare för att bestiga Vesuvius. Rosendahl och den förr omnämde tysken gåfvo sig af med en sådan fart, att om jag hade följt med, så skulle jag snart hafva ramlat af hästen, trots de tre veckors öfning, som jag i Syrien och Palestina haft på min låte Bruntes rygg. Jag stannade

alltså nere och gick med första tåg till Neapel. När Rosendahl sedan kom dit, var han föga belåten med sin bergfärd. Föraren hade tagit miste om vägen, och de hade fått springa och hoppa i aska och stenar, så att de blifvit alldeles uttröttade.

På e.m. lemnade vi Neapel för att resa till Rom. Tåget gick kl. 14,55, d. v- s- kl. 2,55 e. m. I Italiens jernvägstidtabeller bära nämligen dygnets 24 timmar sin rätta nummerordning. Man kommer och far alltså icke kl. 2 på morgonen och kl. 2 e.m., utan kl. 2 och kl. 14, icke kl. 10 f.m. och kl. 10 e.m. utan kl. 10 och kl. 22 o. s. v. Detta är ytterst praktiskt, och man riskerar icke de misstag, som man annorstädes ständigt är utsatt för, då nattsiffrorna betecknas med ett svart streck under minuttalen. När timmarnas antal är 24, hvarför kan man då icke räkna 24 utan i dess ställe 2 gånger 12?

I Rom togo vi in i ett tyskt hotell (hotell Fischer). Det är ett enkelt men mycket trefligt och godt och billigt hotell. Vi hade ett stort rum och betalade omkr. 4 kr. 25 öre hvar för rum och mat i dygnet. Och maten var mycket bra.

ÅTTIOFEMTE KAPITLET.

Ur Roms historia.

lltså voro vi nu i Rom, den märkvärdiga verldsstaden. Ingen stad på jorden har spelat en så vigtig rol i verlds-historien som Rom. Här hade de väldiga romerska kejsarna sitt residens, från hvilket de beherskade hela den då kända verlden. De kallade sig också hela jordkretsens kejsare. När Augustus anställde en allmän skattskrifning i sitt rike, så gaf han befallning, att »hela den bebodda jorden» skulle skattskrifvas (Luk. 2: 1). Här hafva under mer än tusen år påfvar residerat med anspråk på att vara Petri efterträdare och Kristi ståthållare, för hvilkas myndighet hela kristenheten är pligtig att böja sig. I århundraden hafva de också med framgång gjort sin myndighet gällande. Konungar och kejsare hafva långa tider fört krig mot påfvemakten. Stundom har den synts stå på branten af sin undergång. Men alltid har den rest sig igen, och den dag, som i dag är, står hon kanske starkare än någonsin. Gamle kejsar Wilhelm I och hans mäktige kansler Bismarck försökte i den stora s. k. kulturkampen att trotsa påfvens makt i Tyskland, Luthers och protestantismens fädernesland. Flere katolska biskopsstolar blefvo tomma, mellan ett och två tusen pastorat lediga. Men ingenting halp. Påfven var oböjlig.

Jag var år 1880 inne i domkyrkan i Mainz. Det var under kulturkampens hetaste dagar. Der såg jag ett altare prydt med dyrbara

mattor, vackra blommor, brinnande ljus. Och der bredvid lågo bedjande menniskor på knä. Jag frågade kyrkväktaren, hvad det var för ett altare. »Det är biskop Kettelers graf», svarade han med sorgsen ton och uppsyn. Jag frågade: »Hvem är nu biskop i Mainz?» — »Ah», svarade han, »biskopsstolen har stått ledig i tre år; ingen allvarlig katolik kan bestiga den under närvarande förhållanden». Men jag tänkte: »De ljus, som brinna på detta altare, dem skall

Capitolium i Rom (se sid. 760).

hvarken kejsar Wilhelm eller Bismarck blåsa ut». Och de kunde det icke heller. Den väldiga kejsarmakten måste tåla att i sitt eget land se sig förödmjukad af Petri efterträdare och Kristi vikarie i Rom.

Ingen stad på jorden har sådana minnen som Rom, och den, som skall taga reda på allt, måste dröja der lång tid. Det berättas om den store bildhuggaren Thorwaldsen, att någon en gång frågade honom, huru det var i Rom. »Spörj någon annan», svarade han, »någon som varit här längre än jag, ty jag har icke varit här mer

än 29 år». Detta må vara öfverdrifvet, men nog fordras det en god tid, innan man kan säga, att man känner Rom. Läsaren får derför icke vänta mycket af mig utan ställa sina anspråk mycket små.

Rom anlades år 735 f. Kr. Enligt sagan hette anläggaren Ro-mulus. Han skall hafva varit son af guden Mars. En konung Amu-lius lät dränka hans moder. Äfven Romulus och hans broder Remus skulle dela samma öde, men de flöto i land, och en varginna, som

Colosseum (se sid. 769).

träffade på dem, gaf dem di, så att de blefvo vid lif, till dess en herde tog upp dem och uppfostrade dem. Den af Romulus anlagda staden var liten. Invånarna bestodo hufvudsakligen af slafvar och landsflyktiga män. Hustrur skaffade han dem på det sätt, att han lät dem röfva kvinnor från ett grannfolk, sabinerna, som han hade inbjudit för att åse några skådespel. Af detta röfveri uppstod ett krig. Men just när bataljen skulle begynna, kastade sig de röfvade kvinnorna mellan sina fäder och sina män, bedjande dem att icke slagta hvarandra; och slutet blef, att båda folkstammarna förenade sig till ett samhälle. Det var riktiga fredsvänner.

Staden Rom regerades först af konungar. Den låg i beständiga krig med kringboende folkstammar och städer, hvilka underkufvades den ena efter den andra. Ur dessa strider må följande historia särskildt omnämnas. En stad vid namn Alba Longa täflade med Rom, hvilken af dem som skulle hafva företräde. Man beslöt att genom en tvekamp afgöra tvisten. Dertill utsåg hvardera staden tre män. De sammandrabbade med hvarandra. Tvenne af de romerska stupade, och alla tre från Alba blefvo sårade. Då gaf sig den tredje romaren på flykten. Han var osårad. Albaneserna förföljde honom. Men då de voro olika hårdt sårade, sprungo de olika fort. När romaren sålunda hade fått dem på lämpligt afstånd från hvarandra, vände han om och högg ned den ene efter den andre. Det är en synnerligen lärorik historia, som eger tillämpning på många områden.

Sedan Rom varit konungadöme i nära 200 år, blef det republik. Under denna tid utvecklades dess makt allt mer och mer, och till slut omfattade det hela den då kända verlden. År 31 f. Kr. blef det kejsardöme, sedan republiken till följd af inre strider gått under.

Den förste kejsaren var Augustus. Hans efterträdare var Tiberius, under hvars regering Kristus blef korsfäst. Han var en ytterst grym man men öfverträffades i den delen vida af sin efterträdare Nero, hvilken var den förste kejsare, som lät anställa förföljelse mot de kristna. En ofantlig eldsvåda uppstod i Rom, sannolikt på kejsarens anstiftan. Han sköt skulden på de kristna. De grepos och afrättades på det förskräckligaste sätt. Men derom mer längre ned.

Staden Rom var bygd på sju berg eller kullar. Den kallas derför ofta »de sju kullarnas stad». I Uppb. 17 och 18 framställes den under bilden af en kvinna, som sitter på ett vilddjur med sju horn, hvilka förklaras vara sju berg. Naturligtvis var staden redan från början omgifven af murar, hvilka allt efter dess tillväxt utvidgades. Dessa murar stå ännu till stor del kvar.

För att förse staden med vatten voro storartade vattenledningar anlagda dels under jorden medelst rör dels öfver jorden medelst rännor, hvilande på stora hvalfbågar. Långa sträckor af dessa finnas ännu kvar och höra till Roms förnämsta sevärdheter. Den första vattenledningen anlades omkr. 300 år f. Kr. och var nära 12 kilometer lång. Inalles funnos 14 vattenledningar med en sammanlagd längd af öfver 420 kilometer. Från 250 stora offentliga behållare leddes vattnet sedan i ett fullständigt system af rör ut till enskilda boningar, badhus, springbrunnar, konstgjorda sjöar och fiskdammar o. s. v. I sammanhang dermed stod äfven ett fullständigt kloaksystem för orenlighetens bortförande. Under 5:te och 6:te årh e. Kr. förstördes vattenledningarna till stor del, men somliga af dem hafva blifvit reparerade och användas än i dag.

Hvad angår det gamla Roms folkmängd, har man antagit, att den under kejsartiden uppgått till omkr. 2 millioner menniskor, deraf en million slafvar. Detta är dock öfverdrifvet. För närvarande beräknas folkmängden till 400 tusen. Och ett 5 gånger så stort antal har omöjligen kunnat få rum inom det område, som staden omfattar.

Under sin välmakts dagar egde staden en stor mängd storartade offentliga byggnader. Till dem hörde först och främst de kejserliga slotten samt de offentliga badhusen, de s. k. Termerna, med hvilka lokaler för gymnastik, föreläsningar m. m. voro förenade. Stadens offentliga platser pryddes med tusentals dyrbara konstverk, som

romerska fältherrar förde hem såsom segerbyte från intagna städer. Bland dessa konstverk må särskildt nämnas 22 obelisker från Egypten.

Under medeltiden förföll Rom mer och mer. Men om det upphörde att vara verldens hufvudstad i borgerlig mening, så blef det deremot verldens hufvudstad i andlig betydelse. Påfven gjorde med

allt större och större kraft sina anspråk gällande såsom den kristna kyrkans öfverhufvud, och för de bannstrålar, som han kastade ut från sitt residens i Rom, darrade både konungar och folk. Såsom exempel på denna makt må följande händelse omtalas.

Kejsar Henrik IV hade förklarat påfven Gregorius VII afsatt. Det var år 1076. Påfven svarade med att utfärda en s. k. bulla, hvari han bannlyste kejsaren, förbjöd honom att vidare regera samt löste »alla kristna från den edliga förpligtelse, som de gifvit honom». Bullan var som ett åskslag. Henrik, som i början ämnat trotsa henne, blef ängslig i sin själ. Kyrkans bann hvilade såsom en Guds dom öfver honom, och han måste bekväma sig att söka nåd. Midt i vintern, i december månad, begaf han sig af till Rom för att bedja påfven om förbarmande. Efter en långvarig resa, full af de största faror, lidanden och ansträngningar, träffade han påfven på slottet Canossa. Tre dagar fick den mäktige kejsaren stå i botgöraredrägt, barhufvad och barfota, på slottets borggård, innan det behagade den helige fadern att mottaga honom. Henrik betygade sin allvarliga ånger, kysste påfvens fot samt lofvade att i allt underkasta sig hans dom utan att hysa något agg emot honom. Och nu först meddelade påfven honom aflösning.

Det påfliga bannet var ingen leksak. Den bannlyste var förbannad inför Gud och menniskor och betraktades såsom ett mensklighetens afskum. För honom slöt sig hvarje dorr, allt flydde och undvek hans andedrägt, som om han hade pesten. Hvar och en, som umgicks med honom, talade med honom eller åt i hans sällskap, gjorde sig delaktig i samma förbannelse. Belades ett helt land med bann, hvilket kunde ske för dess konungs synder, så var det ännu förfärligare. Ett sådant bann kallades interdikt. Vid midnattstid förkunnade klockornas döfva ljud domens annalkande. Den korsfästes bild höljdes i sorgflor, helgonens bilder öfvertäcktes, och deras reliker fördes ned i kyrkornas djupaste hvalf. All gudstjenst upphörde. Ingen prest invigde altarets sakrament. Ingen klockringning, sång eller orgelmusik fick förekomma i kyrkorna. Der herskade dödstystnad. Dop egde rum endast i tysthet. Inga bröllop fingo hållas,

och brudvigslar förrättades på grafvarna. Kyrkliga begrafningar tillätos endast efter andliga, efter tiggare och efter barn, som voro under två år o. s. v. Man kan lätt förstå, hvilken förfärlig verkan ett sådant bann skulle utöfva på menniskor, som voro lärda att i påfven se Kristi ståthållare, så att hans dom var Kristi dom.

Att Roms biskopar eller påfvar kunde få en sådan makt, berodde på många omständigheter. Rom hade af gammalt varit verldens hufvudstad. Petrus och Paulus hade der lidit martyrdöden, och deras kroppar voro begrafna der. Derjemte sades, att Petrus var den förste biskopen i Rom; och såsom han hade varit den förnämste bland apostlarna, så skulle hans efterträdare vara den förnämste bland biskoparna. Från Rom utgick också under lång tid en kraftig missionsverksamhet, genom hvilken de vesterländska folken vunnos för den kristna tron; och missionärerna underläto icke att hos de ny-omvända inplanta den öfvertygelsen, att påfven var Kristi ståthållare på jorden. 1 samma mån som dessa folk växte i makt, så höjde sig ock påfvens anseende. Många af påfvarna voro äfven kraftfulla och utmärkta personligheter.

Sedan det åttonde århundradet var påfven på samma gång en andlig och en verldslig furste. Hans rike bestod af staden Rom samt en del af mellersta Italien. Det kallades för kyrkostaten. Men år 1871 upphörde hans verldsliga makt. Frankrike, som dittills med sina soldater hade skyddat den påfliga stolen, var genom kriget med Tyskland krossadt och förödmjukadt, och då passade konung Victor Emanuel på tillfället att intaga Rom och göra det till det förenade konungariket Italiens hufvudstad. I januari 1871 genombröto hans trupper Roms murar och trängde

in i staden. Det må här såsom en intressant omständighet antecknas, att i första ledet af dessa trupper befann sig en valdensisk kolportör med en packe biblar. Innan den italienska hären fullständigt kommit in i staden, hade han på ett torg slagit upp ett bord, der han sålde sina biblar, något som på många, många århundraden icke fått ske i den heliga staden. ÅTTIOSJETTE KAPITLET.

Vandringar i Rom. — Piazza del Popolo. — Corso, — Piazza Colonna. — Forum Trajani. — Capitolium. — Forum Romanum. — Mamertinska fängelset. — I Parlamentet.

I

et var på aftonen torsdagen den 13 dec. 1894, vi kommo till Rom, och vi blefvo der tre dagar. Det gällde alltså att begagna tiden väl. Visserligen hade vi kunnat vara der längre, men julen närmade sig, och vi önskade begge att få tillbringa denna högtid i våra hem.

Naturligtvis voro vi redan tidigt på fredags morgon ute för att: orientera oss med tillhjelp af en karta, och det gick ganska bra. I norra änden af staden ligger ett litet torg, som kallas Piazza del Popolo, en af stadens förnämsta platser. Icke utan skäl har man liknat det vid knappen i en solfjäder, ty derifrån utbreder sig staden soL fjäderformigt. Dess förnämsta gata, Corso, har här sin utgångspunkt, och vi gjorde den till utgångspunkt för våra ströftåg. Teckningen sid. 745 visar, huru denna plats ser ut. Den mellersta gatan, hon som börjar mellan de tvenne kyrkorna, är Corso.

Piazza del Popolo är till formen rund samt prydd med springbrunnar och vackra bildhuggeriverk af marmor. På dess midt reser sig en ståtlig obelisk, som af kejsar Augustus blifvit förd från Helio-polis (Ön) i Egypten till Rom. Härifrån följa vi Corso nästan rätt i söder till Piazza Colonna. Det är en öppen plats. Der står enI

CORSO.

hög pelare, upprest af kejsar Aurelius omkr. 170 e. Kr. Den består af 28 väldiga block af marmor. De på pelaren huggna, upphöjda bilderna framställa de segrar, som kejsaren vunnit i Tyskland. På dess topp står numera en bild af aposteln Paulus. Pelarens hela höjd, denna bild inberäknad, är 41 meter (137 fot).

Corso slutar i södra änden med en öppen plats, som kallas Piazza Venezia. Öfver denna vandrade vi till det närbelägna Forum Trajani. Det var en af det gamla Roms ståtligaste platser med en längd af mellan 2 och 3 hundra meter samt en bredd af omkr. 200 meter. Det pryddes af en stor mängd ytterst praktfulla byggnader af marmor. En författare från fjerde årh. säger, att när kejsar Konstantin år 356 kom till Forum Trajani, »ett alldeles oförlikneligt verk under himmelen, som äfven gudarna måste beundra, så studsade han såsom träffad af blixten af förundran öfver dessa byggnader, till hvilkas beskrifvande menskliga ord icke räcka till».

Redan i tionde årh. låg detta Forum i ruiner. För närvarande är en mindre del deraf uppgräfd. Der stå fyra rader af stympade pelare, som tillhört en offentlig byggnad; och på dess norra sida reser sig Trajanuskolonnen. Det är en kolossal pelare, hel och hållen af marmor, och må väl med skäl räknas såsom det ståtligaste minnesmärke, som Rom eger kvar från sin storhetstid. Kolonnens höjd från marken till spetsen är 43 meter (143 fot). Från ofvan och nerigenom slingrar sig i spiral omkring densamma ett band af upphöjda bilder (basreliefer),

Trajanuskolonnen.

hvilka framställa kejsar Trajanus seger öfver Dacerna. Bandet är 200 meter långt och en meter bredt. Allt är utfördt med en förvånande noggrannhet. Bilderna af menniskor äro till antalet omkr. 2,500. Dertill kommer en stor mängd bilder af hästar, vapen, krigsmaskiner, segerbyten o. s. v. Under kolonnen låg kejsar Trajanus begrafven. I dess inre går en spiraltrappa af 182 steg upp till dess spets. Der uppe stod ursprungligen kejsar Trajanus bild, men år 1587 lät påfven taga bort den och i dess ställe sätta dit aposteln Petrus. Det är denna

kolonn, läsaren ser på föregående sida.

Via Appia (se sid. 774).

Vi vandra vidare mot söder och komma nu till det gamla Roms äldsta del och mest framstående plats, det s. k. Capitolium med det der nedanför liggande Forum Romanum. Huru Capitolium för närvarande ser ut, kan läsaren se af teckningen på sid. 752. Der låg Roms äldsta borg. När man kommer upp för den väldiga trappa, som synes på bilden, har man till höger och venster kolossala byster af de romerska halfgudarna Castor och Pollux. Midt på platsen framför oss står en kolossal riddarebyst i brons af kejsar Marcus Aurelius, som lefde omkr. år 170 e. Kr.

Palatset med tornet på taket midt emot uppgångstrappan är bygdt omkr. år 1400 och förskönadt af Michel Angelo. Det innehåller lo-

kaler för Roms stadsfullmäktige och andra myndigheter. Byggnaderna till höger och till venster om detta äro museer.

Till venster om capitolinska platsen står en mycket gammal, åt jungfru Maria helgad kyrka, kallad Ara Coeli, som ock synes på bilden. Upp till densamma leder en trappa af 124 trappsteg. En saga berättar, att den store romerske fältherren Julius Cæsar skall hafva krupit på knä ut-

Genomskärning af en katakomb (se sid. 777).

för denna trappa för att uttrycka sin tacksamhet mot gudarna för de segrar, som han vunnit i Britannien. I denna kyrka förvaras en märkvärdig relik, kallad El Bambino, en docka, som föreställer Jesusbarnet och säges vara skuren af ett träd på Golgata. Den är »mycket undergörande» och föres i detta syfte ofta ut till sjuka. Hvarje jul utställes hon för att beskådas af Roms barn — både stora och små. Hon är alldeles öfversållad med diamanter och andra ädla stenar.

För några år sedan »lockades» hon till en fru, som hon skulle hjelpa i svår barnsäng. Hjelpen var kraftig, frun steg upp och försvann, men efteråt befanns Bambino vara bestulen på en mängd dyrbara diamanter, i hvilkas ställe några falska voro insatta. Fy, en sådan fru!

I närheten af kyrkan har legat ett kloster, som 1888 refs ned för att lemna plats åt ett monument öfver konung Victor Emanuel, hvilket, när det blir färdigt, säges komma att blifva en af Roms förnämsta prydnader.

Nedanför Capitolium, på dess södra sida, ligger Forum Romanum. Vi gingo dit ned, sedan vi en stund betraktat den utmärkta utsigt, som man från Capitoliiplatsen har öfver detsamma.

Forum var ursprungligen en sumpig äng invid det capitolinska berget i norr och det palatinska i vester. Hit förlägger sagan den af mig förr omtalade striden mellan romare och sabiner med anledning af de sabinska kvinnornas bortröfvande (se sid. 754). När de begge fientliga parterna försonade och förenade sig med hvarandra, hvilket skedde vid foten af det capitolinska berget, så utvalde de dalen till forum, d. v. s. till torg och medelpunkt för det nya samhället. Det torrlades nu och bebyggdes. Tid efter annan under Roms tillväxt utvidgades och förskönades det. Den ena praktbyggnaden efter den andra uppfördes, isynnerhet tempel. Platsen pryddes med konstverk och omgafs med en präktig pelargång. Men i sjette årh. e. Kr. begynte förstörelsearbetet såsom ett uttryck af den kristna kyrkans kamp mot hedendomen. De gamla byggnaderna på Forum fingo under ett årtusende tjena såsom stenbrott, hvarifrån man hemtade material till kyrkor och andra byggnader i Rom; ja man tvekade icke att af dess marmorblock bränna kalk för att använda till murbruk vid dessas uppförande.

Med förstörelsen följde, att Forum så småningom blef begrafvet under grus, som på sina ställen till sist nådde en höjd af ända till 13 meter öfver dess gamla plan. I 15:de årh. var det en delvis planterad, delvis öde plats. Den öde delen användes af landtfolket till lägerplats för deras boskap, när de kommo in till staden. Deraf fick den namnet Campo vaccino, d. ä. kotorget eller kofältet, hvilket namn

den behållit ända till våra dagar. Först i innevarande århundrade har man gräft undan gruset och lagt det gamla Forum i dagen med de rester af de forntida byggnadsverken, som ännu finnas kvar. Dessa rester äro icke många, och de, som finnas, äro grufligt stympade. Bland de mera märkvärdiga må nämnas lemningar af Saturnustemplet, bygdt år 497 f. Kr., samt af den icke långt derifrån belägna gamla talarestolen, uppförd af kejsar Augustus.

Af större intresse än dessa äro dock lemningarna af Vestas tempel och hennes prestinnors boställe. Vesta var enligt den fornromerska sagan en gudinna, syster till Jupiter, gudarnas konung. Tvenne af de öfriga gudarna ville hafva henne till maka, men hon svor en helig ed att alltid förblifva jungfru. Derför förlänade Jupiter henne den äran, att hon skulle blifva dyrkad såsom den husliga härdens skyddsgudinna. Då nu härden var husets och familjens medelpunkt, så blef Vesta den husliga endrägtens, fridens och välsignelsens beskyddarinna. Hon dyrkades i hvarje hus. Hennes tempel var Roms mest vördade helgedom. Der underhölls af sex prestinnor en beständig eld, och om den någon gång slocknade, så ansågs detta som en olycka för staden, och den prestinna, som var skyldig till saken, blef gisslad af öfverstepresten. Prestinnorna, som kallades vestaler, stodo såsom heliga personer i högt anseende. 1 Colosseum hade de sin plats på den kejserliga läktaren. De utvaldes till gudinnans tjenst, då de voro omkring 10 år gamla. Sedan måste de förblifva i jungfruligt tillstånd i 30 år, för att kunna tjena den rena gudinnan. Men efter de 30 åren var det dem tillåtet att återvända till det borgerliga lifvet och gifta sig. Detta skedde dock sällan. Om någon af dem under sin tjenstetid bröt sitt kyskhetslöfte, så blef hon lefvande begrafven. Man kan af detta se, att äfven det hedniska Rom har haft sina nunnor, liksom det kristna Rom nu har sina.

Endast två gamla minnesmärken stå ännu kvar nästan fullkomligt bibehållna. Det är tvänne triumfbågar, en i hvardera änden af Forum. Den, som står i södra änden hade för oss ett särskildt intresse. Det är kejsar Titus triumfbåge, bygd till ära för honom, sedan han utfört det stora judiska kriget, som slutade med Jerusalems totala220

förstöring. Teckningen här nedan visar, huru den ser ut. Den är smyckad med vackra upphöjda bilder. En inskrift på dess södra utansida säger, att romerska senaten och folket bygt densamma åt »den guddomlige Titus», och under inskriften är afbildad en offerfest. Inuti bågen ser man på ena sidan Titus, krönt af segergudinnan och stående på en triumfvagn, på andra sidan ett triumftåg med fångna judar. I tåget bäras skådebrödsbordet och den sjuarmade ljusstaken, som tagits ur Jerusalems tempel. Midt uppe i hvalfvet framställes Titus såsom en gud, som af en örn föres till himmelen.

En inskrift på bågens norra utansida omtalar, att den blifvit restaurerad år 1822.

Det var af ett egendomligt intresse att vandra fram och tillbaka på denna plats, om hvilken jag redan som barn läst så mycket hos romerska författare, samt betrakta dessa spillror af en förgången storhet — spillror som tala å ena sidan om Guds dom, å andra sidan om menniskors råhet, genom hvilken denna dom gått i verkställighet. Hvilket lif har icke i »den gamla goda tiden» rört sig här! Här röktes och offrades af prester och prestinnor åt Roms gudar och gudinnor för att vinna deras välbehag och hjelp. Här uppgjordes affärer, här fördes rättegångar, här höllos allmänna folkförsamlingar, der det suveräna folket rådplägade och fattade beslut om stadens angelägenheter, om krig och fred, om framstående personers lif och död o. s. v. Här uppträdde Roms stora talare, täflande med hvarandra i konsten att få den allmänna folkmeningen öfver på sin sida för att genomdrifva sina syften; här utkämpades väldiga strider emellan öf-verklass och underklass. Ledd af sina folktribuner vann den s. k. underklassen eller plebejerna den ena segern efter den andra, till dess att de, troende sig besitta en fullkomlig frihet, lågo alldeles i

Titus' triumfbäge (se texten här ofvan).

händerna på ärelystna folkledare, hvilkas inbördes strider bragte republiken till undergång och banade väg för

kejsardömet, som gjorde kort process med folkfriheten. Det är den vanliga historien.

Alldeles vid södra änden af Forum ligger Colosseum. Vi gingo dit. Men det göra vi i morgon igen, och derför skall jag nu icke uppehålla mina läsare vid dess ruiner.

På återvägen hem till hotellet besökte vi det mamertinska fängelset, som ligger vid nordöstra hörnet af Forum. Det är öfverbygdt med en liten kyrka. Vi gingo in i henne. En munk eller prest tog emot oss vänligt och ställde sig till vår tjenst.

Det mamertinska fängelset skall vara bygdt omkr. år 600 f. Kr. och har under långa tider tjenat såsom statsfängelse. Här hafva flere i den romerska historien ryktbara män suttit fängslade och blifvit afrättade. Äfven Simon, den ursinnige försvararen af Jerusalem i dess sista kamp, skall här hafva blifvit strypt. Största intresset för oss har dock fängelset derigenom, att Paulus och Petrus suttit fångna här. Så förmäler nämligen legenden, och hon är troligen riktig. Fängelset ligger under jorden, och består af tvänne rum, det ena under det andra. Det öfre rummet är till formen kvadratiskt, det undre är aflångt, 6 meter långt, 3 meter bredt och 2 meter högt. Den äldsta beskrifning man har öfver fängelset, är af den romerske författaren Sallustius (omkr. år 40 f. Kr.), och såsom han beskrifver det, sådant är det nu. Man kan således vara säker, att det är äkta.

Den nyss nämde presten lemnade oss vaxljus och följde med oss ned. Det kändes verkligen gripande att klifva utför dessa trappor och slutligen stå i det rum, der de stora apostlarna måst så mycket lida för sin tros och bekännelses skull. Huru hafva de icke här under tårar kämpat och bedit: bedit icke allenast för sig utan ock för församlingen! Och Herren har svarat dem. Genom sin Ande har han styrkt och hugsvalat dem. Legenden förmäler också, att Paulus här omvändt sina fångvaktare Processus och Martinianus samt döpt dem i en liten källa, som finnes der nere.

På eftermiddagen gingo vi åter ut, men nu var det mörkt, så att vi icke kunde besöka några af stadens mera framstående platser.766

ÅTTIOSJETTE KAPITLET.

Vi vandrade uppför Corso för att studera folklifvet. Der fingo vi se Roms nobless, som var ute och åkte. Eleganta vagnar i långa rader körde sakta uppför och utför den långa gatan. Detta lärer upprepas hvarje vecka. De fina herrskapen vilja på detta sätt visa sig sjelfva och sina dyrbara toaletter för en gapande allmänhet.

Sedan vi blifvit mätta på detta skådespel, gingo vi till parlamentshuset. Af våra tidningar känner man, att det går mycket hett och häftigt till i den italienska riksdagen, och vi önskade att, om möjligt, få se samlingen af dessa hetlefrade herrar. När vi kommo in i den stora förstugan, stod der en portvakt, klädd i en uniform sådan, att man skulle vara färdig att taga honom för en general. Vi vände oss till honom för att fråga, om vi kunde få komma in i parlamentet. Men det var omöjligt. Vi visade ett rekommendations-bref, som vi nyss skaffat oss från den svenske konsuln, en tysk köpman i Rom, men det hjelpte icke. Medan vi så resonerade med honom, kom en parlamentsledamot ut. Jag tog fram mitt visitkort, tryckt på engelska — der stod, att jag var riksdagsman i Sverige — gick direkt fram till honom och lemnade honom det med en höflig fråga, om han icke kunde hjelpa oss in. När han sett på kortet, utbrast han: »Ah, vi äro ju kolleger». Och inom några minuter sutto vi på den präktiga läktaren i parlamentssalen. Der fingo vi nu se bland andra den vidt omtalade statsministern Crispi. Han utstod just då en het dust med italienska folkets representanter. Olyckligtvis förstodo vi icke, hvad de sade, men när en parlamentsledamot steg upp och under häftiga åtbörder med vredgad blick slog näfven i bordet inför excellensen, då förstodo vi, hvad han menade.

Det var ledsamt att vi icke stannade kvar längre stund, än vi gjorde; ty sedan vi gått, lärer det hafva blifvit ett ytterligt vildt uppträde, som slutade så, att excellensen upplöste parlamentet. Detta väckte en ofantlig uppståndelse i Rom. Extrablad af tidningarna trycktes på kvällen och utdelades öfver allt, och ingenstädes talade man om någonting annat. ÅTTIOSJUNDE KAPITLET.

Vandringar i Rom. — Piazza di Spagna. — Piazza della Trinita. — Propagandan. — Colosseum.

fter att hafva frusit bra på natten i det oeldade rummet samt de kalla och fuktiga sängarna voro vi nästa dag — lördagen den 15 dec. — åter tidigt i farten.

I närheten af vårt hotell ligger en öppen plats, benämd Piazzadi Spagna, der vi först stanna. Midt på platsen står en en hög pelare, ett verk af forntida konst, funnet på Campo Martio. Den restes här år 1856 för att förherrliga den då nyss antagna tronsläran om jungfru Marias obefläckade aflelse. På dess topp sattes en byst af brons, föreställande Maria, och på den åttkantiga stenfoten fyra byster, som afbilda Moses, David, Esaias och Hesekiel. Monumentet är 29 meter högt och tager sig ståtligt ut.

Jungfru Marias obefläckade aflelse — ja det är också en troslära. När katolska kyrkan kallade jungfru Maria för »Guds moder», så blef det naturligtvis svårt att tänka sig henne aflad och född i synd såsom andra menniskor. En månghundraårig teologisk strid fördes derom, tills påfven ändtligen år 1854 förklarade henne aflad och född utan synd. Sedan dess är detta en trosartikel, som hvarje rättrogen katolik måste hålla. Framtiden får väl utvisa, om icke Marias föräldrar, som på det sättet blifva Guds morfar och mormor, också till sist måste förklaras vara födda utan synd.768

ÅTTIOSJETTE KAPITLET.

Invid pelaren finnes en mycket ståtlig springbrunn, utförd af en bland Roms förnämsta bildhuggare Bernini, som lefde på 1600-talet. Och från piazzan leder en mycket bred och vacker trappa på 137 steg af hvit marmor upp till en annan öppen plats, benämd Piazza della Trinita dei Monti. Der står en egyptisk obelisk af granit, 14 meter hög. Dess sidor äro fulla af hieroglyfer. Redan under den förkristna tiden blef den förd till Rom af den romerske fältherren Sulla, som reste den i sin trädgård.

Efter några stegs vandring stanna vi åter. Framför oss ligger — också vid Piazza di Spagna — en byggnad, som i den katolska missionens historia spelat och ännu spelar en mycket framstående rol. Intet kyrkosamfund har bedrifvit en mission, som ens på långt håll kan jemföras med den katolska kyrkans. På 1500-talet bildades i Rom en mängd s. k. kollegier för utbredande af den katolska tron. Dessa fingo år 1622 en förenande medelpunkt i stiftelsen Congre-gatio de propaganda fide, d. v. s. sällskapet för trons utbredande. Stiftaren var påfven Gregorius XV. Det är inför denna anstalts kolossala hus vi nu stå. Här utbildas hela skaror af missionärer, som sedan gå ut till alla verldens kanter. Här upptagas omvända hedna-ynglingar, som missionärerna sända hem för att utbildas till missionärer hvar och en för det folk, han tillhör. Propagandan ledes af en styrelse, bestående af påfven, 18 kardinaler samt några andra högre kyrkliga embetsmän. Med anstalten är förenad ett stort tryckeri, som utsänder en otalig massa katolska missionsskrifter på olika språk.

Från propagandan var det de första missionärerna gingo ut till Kongo, der Svenska Missionsförbundet nu har en så rikt välsignad mission. Historien om deras lidanden och deras sjelfuppoffrande hängifvenhet är synnerligen rörande och lärorik. De dukade under för klimatet, hvarefter missionen förföll.

Men vi fortsätta nu, utan att se till höger eller till venster, rakt fram till Capitolium. Bland »märkvärdigheter» der må, utom det förr omtalade, nämnas några gäss, icke derför att de äro af någon särskild ras, eller derför att de äro klokare än hvarje annan gås, utan derför att de här födas såsom en påminnelse om, att Capito-XXIV. Peterskyrkan i Rom.PROPAGANDAN. — COLOSSEUM.

769

lium en gång blifvit räddadt af gäss. Det var år 300 f. Kr. En fientlig här närmade sig Capitolium oförmärkt och skulle otvifvelaktigt hafva öfverrumplat och intagit det, om icke en skara gäss, som blefvo uppskrämda, hade gifvit till ett förtviflans skri, som gjorde väktarena uppmärksamma på faran, hvilken sålunda blef afvänd.

När jag omtalar detta, beder jag att få tillägga, att jag icke såg

gässen utan hörde dem endast omtalas. Finnas de der icke, så hafva väl Roms stadsfullmäktige ätit upp dem, och det rår jag icke för.

Vi passerade öfver Capitoliets kulle och gingo derifrån ned på Forum — samma väg som i går. Vårt närmaste

mål var Colosseum, den väldiga ruin, af hvilken läsaren ser en bild på sid. 753.

Colosseum var en stor amfiteater i Rom. Den byggdes af kejsar Vespasianus och hans son, kejsar Titus. Vid dess uppförande arbetade en mängd af de judar, som Titus efter Jerusalems förstöring fört med sig såsom fångar till Rom år 70 e. Kr. Amfiteaterns ändamål var att tjena som plats för fäktningar mellan s. k. gladiatorer eller mellan menniskor och vilda djur. Colosseum var på sin tid

Gång i Katakomberna (se sid. 777).

ÅTTIOSJETTE KAPITLET.

Roms största byggnad. Till formen var det aflångt. Dess längd var 188 meter, dess bredd 156 meter, dess omkrets icke mindre än 524 meter. Det var uppfördt af huggen sten i fyra våningar, nära 50 meter högt. De tre första våningarnas ytterväggar bestodo af ståtliga hvalfbågar, 80 i hvarje våning; den fjerde våningens var massiv.

Hufvudingångarna voro fyra, en på hvardera änden och en på midten af hvardera långsidan. De två senare voro för kejsaren och senatorerna, de båda andra för det högtidliga festtåg, hvarmed spelen begynte, samt för införandet af de vilda djuren. Åskådarna kommo genom hvalfbågarna i den understa våningen in i en storartad och praktfull, dubbel hvalfgång, hvarifrån de på stora trappor gingo upp på läktaren. I hvar fjerde hvalfbåge var en sådan trappa.

Amfiteaterns anordning var följande: i dess midt var en stor arena eller öppen plats, omkr. 86 m. lång och på midten 54 m. bred. Här uppfördes de nämda striderna. Arenan kunde äfven sättas under vatten och användes då till utförande af låtsade sjöstrider.

Rundt omkring arenan var en mur, tillräckligt hög för att skydda åskådarna för de vilda djuren. På ena långsidan låg den för kejsaren och hans familj samt Roms senatorer och Vestas prestinnor afsedda läktaren, kallad Podium. Öfver och bakom Podium höjde sig med stark sluttning två afdelningar sittrader af marmor, hvilka tillsammans bildade en bred läktare, som sträckte sig till byggnadens inre mur i jemnhöjd med andra våningen. Der bakom var ytterligare en läktare, högre men mycket smalare, med sittplatser af trä. På dess tak var plats för stående åskådare af det lägre folket. Allra högst upp var en smal terrass för flottans matroser, hvilkas göromål var att på mastträn spänna ut segelduk till skydd för åskådarna mot solens strålar. Byggnaden var nämligen utan tak.

Från gamla tider har man en uppgift, att Colosseum rymt 87 tusen åskådare. Detta har sedan gått såsom en trosartikel genom århundraden och upprepas ännu i de nyaste litterära verk. Men det är en kolossal öfverdrift. Hela byggnadens inre hade ett ytinnehåll af i rundt tal 18,200 kvadratmeter. Sjelfva arenans yta var 3,600 kvadratmeter. Drages denna summa ifrån, så återstå 14,600 kv.m. för

gångar m. m. och åskådareplatser. Om nu de förra upptagit t. ex. i,600 kv.m., så hafva, efter en beräkning af tre sittplatser på två kv.m., högst 20 tusen åskådare fått rum der inne. För att se 87 tusen måste man alltså hafva mycket stora poetiska glasögon.

Gladiatorerna hade sitt namn af det latinska ordet gladius, som betyder svärd. De bestodo i början af krigsfångar eller till döden dömda förbrytare, som tvungos att strida med hvarandra. Den som stupade, led sitt förtjenta straff, och segraren hade utsigt att bli benådad. Sedan användes slafvar och frivilliga, vanligen förfallna äfventyrare, för hvilka lifvet hade föga värde. Gladiatorspel anordnades dels af enskilda personer dels af embetsmän för att vinna folkets gunst.

När gladiatorerna trädde in på arenan, tågade de förbi kejsarens plats, om denne var närvarande, och ropade: »Hell, kejsare; de till döden bestämda helsa dig». Sedan började den blodiga leken. Ju vildare striden blef, och ju

ymnigare blodet flöt, desto mer förtjusta voro åskådarna. Nu föll en gladiator död till marken. Applåder belönade segraren. Men en annan gång var såret icke dödligt. Segraren satte sin fot på den fallne och lyfte upp sina ögon för att från spelets anställare eller kejsaren eller från åskådarna få ett tecken, om han skulle skona honom till lifvet. Tecknet gafs med tummen. En nedåt vänd tumme betydde död. Segraren stack sitt svärd genom offrets bröst och liket släpades ut under åskådarnas jubel.

Men som jag nämde, användes Colosseum isynnerhet till strider mellan gladiatorer och vilda djur såsom tigrar, lejon, vilda tjurar o. s. v. Dessa skådespel voro mycket omtyckta af de gamla romarna. Jag har redan på sid. 257 berättat, huru Titus efter Jerusalems förstöring anställde ett sådant i Cesarea Filippi, der judiska krigsfångar måste strida med vilda djur, till dess hundraden af dem lågo blödande och döende på marken.

Kejsar Titus invigde Colosseum år 80 e. Kr. med en fest, som varade ett hundra dagar och bestod i strid mellan gladiatorer och vilda djur. 3,000 man deltogo i striden, och 5,000 djur blefvo dödade. Huru många af männen som satte lifvet till, uppgifves icke.772

ÅTTIOSJETTE KAPITLET.

De blodiga striderna mellan gladiatorer afskaffades omkring år 400 af kejsar Honorius, men djurstriderna fortforo ännu länge.

Det var icke allenast den råa pöbeln, som hade nöje i sådana skådespel, utan äfven de högst uppsatta, de mest förnäma och bildade. Man ansåg, att de voro egnade att hos folket utbilda tapperhet och dödsförakt. Ännu i dag förekomma tjurfäktningar i Spanien, der de räknas för så fina nöjen, att äfven hofvet och den högsta aristokratin kan besöka dem utan att blygas.

Förföljelserna mot de kristna i Rom bestodo, som bekant, ofta deri, att de kastades för de vilda djuren. Detta skedde just i Colosseum. Bland dem, som här offrat lifvet för sin tro på Kristus, må särskildt nämnas Ignatius, biskop i Antiokia, en af den kristna kyrkans äldsta ledare. En jordbäfning (år 115) gaf anledning till en häftig kristendomsförföljelse. Man betraktade nämligen jordbäfningen såsom ett uttryck af de gamla gudarnas vrede deröfver, att man tålde de kristna. Bland dem, som föllo offer för denna förföljelse, var ock Ignatius. Han dömdes att kastas för vilda djur. När han hörde domen, lyfte han sina händer mot himmelen och sade: »Jag tackar dig, att du benådat mig med en innerlig kärlek till dig och nu låter mig, såsom din apostel Paulus, bindas med jernband.» Omedelbart fängs lades han och fördes till Rom. Mången gång var han nära att duka under för den misshandel, som han måste utstå. Men han uthärdade allt med glädje, ty han visste, att han led för Kristi skull. När andra kristna, som sågo honom, uttalade sin sorg och beklagade honom, så tröstade och uppmuntrade han dem. I Smyrna sammanträffade han med den gudfruktige biskopen Polykarpus, som jemte honom varit aposteln Johannes lärjunge. Härifrån skref han till de troende i Rom ett bref, deri han bad, att de icke skulle försöka att hindra hans martyrdöd. »Jag fruktar nästan för eder kärlek», så lydde hans ord, »emedan jag innerligt åstundar att besegla min tro med mitt blod. Ett sådant tillfälle att gå till Gud blir mig aldrig mer beskärdt. Våren stilla och låten mig blifva hans egendom. Hur herrligt för mig att gå ned för verlden och gå upp i Gud! Jag är ett Guds hvetekorn, som skall malas sönder af vilddjurens tänder.»BISKOP IGNATIUS DÖD I COLOSSEUM.

77?

När han nalkades Rom, gingo många kristna honom till mötes för att helsa honom och ledsaga honom in i staden. Bunden mellan tvänne soldater, enligt den tidens sed, fördes han in i staden, der han öfverlemnades åt väktarna för de blodiga skådespelen. Nu fördes han in på arenan. Den på läktarna tätt packade folkmassan jublade. Han såg upp till himmelen och befalde sin ande i Herren Jesu händer. De vilda djuren släpptes ut ur sina rum, rusade på den helige martyren, och inom några ögonblick fans af honom intet mer kvar än de afgnagda benen. Mängden jublade. Dess blodtörst var mättad; men de bedröfvade kristna stego efteråt ned på arenan, samlade ihop den aflidnes ben, lade dem i en linneduk och sände dem till Antiokia, der de förvarades och förevisades för att stärka andra kristna till att också, om det behöfdes, sjelfva tappert lida martyrdöden för sin tro.

Huru många martyrer, som på liknande sätt här offrat sitt lif, vet endast Gud, och på den yttersta dagen skola de

uppenbaras i herrlighet. Men underligt kännes det att stå på denna plats och tänka på deras heliga lif och saliga slut.

Colosseum led flere gånger i forna tider skada af åskeld och jordbäfningar. Under åtskilliga århundraden har man ock användt det till stenbrott, från hvilket man hemtat material till andra byggnader. Sålunda äro tre af Roms förnämsta palats byggda af sten, tagen derifrån. Påfven Benedictus XIV, (omkr. år 1750) gjorde slut på förstöringen, och i början af detta århundrade vidtogos åtgärder för att stödja murarna på de ställen, der de syntes vara färdiga att ramla af sig sjelfva. Och nu står Colosseum der så, som teckningen visar. En arkitekt i förra århundradet har beräknat materialvärdet af ruinens murar efter nu gällande pris till mer än 5 V2 millioner kronor. Och dock är det icke mer än omkring en tredjedel af den väldiga byggnaden, som står kvar. ÅTTIOÅTTONDE KAPITLET.

Via Appia. — Katakomberna. — S:t Pauls-kyrkan och apostelns graf. — Palatinska berget.

rån Forum förbi Colosseum går en bred gata åt söder, benämd den helige Gregorius väg. Vi följa densamma till en öppen plats, hvars namn är Piazza dei Cerchi. Der delar den sig i två armar. Vi gå den väg, som är på venster hand. Det är Via Appia, den väg som aposteln Paulus kom, då han första gången såsom fånge fördes till Rom (Ap. G. 28).

Via Appia var 120 romerska mil eller omkring 180 kilometer lång. Den anlades omkr. år 300 f. Kr. af en romersk embetsmän vid namn Appius Claudius och var den förnämsta af de militärvägar, som ledde från och till staden. Sjelfva körbanan var belagd med basalt- och lavablock, och på ömse sidor om densamma voro gångbanor af huggen sten. Ännu är vägen på rätt långa sträckor ganska väl bibehållen. En bild från densamma ser läsaren på sid. 760. Byggnaden vid vägen är ett grafmonument, som blifvit uppfördt år 79 f. Kr. öfver en viss Cecilia Metella.

När »bröderna i Rom» hörde, att aposteln var i antågande, gingo de honom till mötes ända ut till Appii Forum, en liten köping eller stad, som låg 60 kilom, söder om Rom. De följde då Via Appia, och låtom oss inbilla oss, att det är i deras sällskap, vi

nu vandra. Nu ser det dock mycket annorlunda ut än då, och aldrig kunde aposteln eller de enfaldiga bröderna drömma om, att denna stora stad, hufvudsätet för den väldiga romerska hedendomen och kejsaremakten, en gång skulle komma att ära honom nästan såsom en guddomlighet. O, hvilken nitälskans brand skulle icke förtära honom, om han finge träda in i det nutida Roms kyrkor och der se prester ligga på knä i helig skrud, ropande till honom: »Helige Paulus, bed för oss!» Hvad han dervid skulle känna, kunna vi förstå, när vi läsa, huru han i Lystra uppträdde mot afguden Jupiters prest, då denne ville anställa ett offer åt honom och Barnabas. Bägge refvo de sina kläder sönder och sprungo ut bland folket ropande: »I män, hvarför gören I detta? Äfven vi äro menniskor, lika beskaffade som I» (Ap. G. 14: 11 följ.).

Men vi vandra nu vidare. Till höger hafva vi ruinerna af kejsar Caracallas badhus, de ståtligaste ruiner, som Rom eger näst Colosseum. Ingen stad på jorden har haft sådana badhus som det gamla Rom. Och bland dess badhus var Caracallas det förnämsta. Byggnaden upptog en yta af mer än 25 tusen kvadratmeter. Sexton hundra personer kunde bada der på en gång. Alla dess lokaler voro utstyrda med stor prakt. Huru sjelfva baden voro beskaffade, kan hvar och en få erfara, om han går in i ett af våra bättre badhus och begär ett romerskt bad. Badens grundprincip var stark uppvärmning och kraftig afkylning, kroppens gnidning och insmörjning med välluktande salfva.

Vi hade icke tid att gå in i dessa ruiner utan fortsatte vår vandring emot en för oss vida mer intressant plats. På ömse sidor om Via Appia se vi mer eller mindre väl bibehållna ruiner af grafplatser, som dock icke få uppehålla oss. Ändtligen komma vi efter ungefär en half timmes vandring fram till Sankt Callistus katakomb.

Katakomberna voro de äldsta romerska kristnas begrafningsplatser. De bestå af underjordiska gångar, utgräfda under de kullar, hvilka omgifva staden Rom. Deras utsträckning är mycket betydande. Visserligen är det område,

som de upptaga, icke särdeles stort (de sträcka sig sällan mer än en half svensk mil långt utom staden), menPåfvekryptan i Callistus katakomb (se sid. 778).KATAKOMBERNA.

inom detta område äro de på många ställen anlagda i flere genom trappor med hvarandra, förenade våningar — ofta fyra eller fem — under hvarandra, och inom dessa våningar korsa de hvarandra i olika riktningar. P^ör att förtydliga detta, meddela vi på sid. 761 en afbildning, som visar oss en genomskärning af en katakomb. Den har fem våningar, af hvilka den understa ligger mer än 80 fot (omkr. 24 meter) under jordytan.

Den sammanlagda längden af dessa underjordiska gångar har man beräknat till omkr. 900 kilometer, och antalet af de begrafna täljas i millioner. Gångarna hafva en bredd af två till fyra fot. Deras höjd vexlar efter beskaffenheten och hårdheten af den jordart, i hvilken de äro utgräfda. Väggarna äro på båda sidor genombrutna

Dufvan oeh fisken på en grafsten i katakomberna (se texten här nedan).

af aflånga grafhålor, som hafva utseende af lådfack (se teckningen sid. 769). I hvarje sådan håla lades ett — understundom flere — lik, och hålan tillslöts med en stenhäll, som ofta försågs med en inskrift såsom: »Han sofver i frid» — »Han har blifvit bortkallad af Herren» — »Han har blifvit upptagen till Gud» — »Han har återgifvit åt Gud sin helige ande» o. d. Stundom innehöllo inskrifterna den dödes namn, yrke, ålder o. s. v. Jemte dem förekommo ock teckningar, såsom en fisk, sinnebild af Kristus, en dufva, sinnebild af frid, en hare, sinnebild af, huru den kristne med fruktan och bäfvan söker sin frälsning, en lilja, en krans, en lampa, sinnebilder af renhet, seger, det eviga lifvets ljus o. s. v.

När man kommer från konungagrafvarna i öfre Egypten, taga sig dessa katakomber mycket enkla och tarfliga ut. Men för den kristne hafva de ett ofantligt stort intresse. Här har en lång rad af trosvittnen funnit sin sista hvilostad i väntan på uppståndelsen.

I katakomberna förekomma här och der fyrkantiga rum med altaren, hvilka tjenat såsom gudstjenstkapell, på samma gång som de varit grafkamrar. Deras väggar voro nämligen fulla af grafnischer. Ljus erhöllo de genom hål i taket, som gingo ända upp till jordytan. Teckningen på sid. 776 visar, huru ett sådant kapell sett ut.

Till följd af jordartens hårdhet behöfde grafgångarna icke muras eller stöttas. Men på samma gång var den icke hårdare än så, att den kunde bearbetas med jernverktyg såsom korpar och spett, och öfver allt ser man märken efter dessa verktyg. Väggarna äro nämligen i allmänhet endast grofhuggna, icke afputsade. Att åstadkomma dessa gångar och nischer har alltså icke varit förenadt några nämnvärda svårigheter.

Ingången till Callistus katakomb är i en trädgård. Vi fingo en munk till följeslagare. Han försåg oss också med vaxljus. Och så stego vi ned och vandrade genom dessa gångar samt tittade in i grafnischerna, der ännu somligstädes rester af skelett lågo kvar. Det är strängt förbjudet att röra dem, och vid ingången till katakomben är uppsatt ett påfligt plakat, som hotar med bannlysning hvar och en, som gör sig skyldig till att skada dem eller taga något derifrån.

Sedan vi kommit upp ur katakomberna, styrde vi våra steg till kyrkan Basilica di S:t Paolo. Det var ett långt stycke dit. Men besöket lönade mer än tillräckligt mödan. Kyrkan lär vara grundlagd af kejsar Konstantin den Store men har naturligtvis sedan dess undergått många förändringar och reparationer. Ar 1823 blef hon nästan totalt förstörd genom en eldsvåda. Man började genast arbetet på hennes återställande, och nu hör hon till det finaste, man någonsin kan få se i byggnadsväg. Hufvudfasaden ligger mot norr och är något i sitt slag utomordentligt. Den har sju portar med en försal af praktfulla granitpelare och är prydd med en stor mosaikmålning,* som upptager en yta af 365 kvadratmeter. Figurerna, som äro mellan sju och åtta meter höga, framställa Kristus på sin tron med

* Med mosaikmålningar menas taflor, bildade medelst hopsättning af små olikfärgade stenskifvor. 1 Rom finnes en stor verkstad för förfärdigande af sådana taflor. Den tillhör den katolska kyrkan.

Petrus och Paulus vid dess fot. Der nedanför synas bilder af de fyra profeterna Esaias, Jeremias, Hesekiel och Daniel mot en förgyld bakgrund. Utförandet af detta storartade konstverk upptog en tid af 20 år. Det blef färdigt år 1885.

Med undantag af denna fasad tager sig kyrkan icke synnerligen ståtlig ut. Men vi träda in i henne. Och här blir man riktigt slagen med häpnad öfver rummets rent underbara skönhet. Kyrkan, som invändigt är 120 meter lång, 60 meter bred, 23 meter hög, består af två hufvuddelar: ett tvärskepp och ett långskepp. Tvärskeppet är prydt med 24 pelare. I hvardera änden står ett dyrbart altare. Mellan fönstren äro anbragta freskomålningar, som höra till nutidens yppersta konstverk. Under dem går en rad af medaljonger, 74 till antalet, framställande porträtt af romerska påfvar i sammanhängande följd från och med aposteln Petrus, som enligt katolska kyrkans påstående skall hafva varit den förste biskopen i Rom.

Midt i tvärskeppet står ett altare, prydt med en tronhimmel i pyramidform, uppburen af fyra dyrbara pelare af österländsk alabaster. Under detta altare förvaras enligt sägnen aposteln Pauli kropp med undantag af hufvudet, som säges ligga i Laterankyrkan, till hvilken vi framdeles komma.*

En trappa af marmor bredvid altaret för ned till ett underjordiskt kapell, som är helt och hållet af marmor. I altaret der nere förvaras enligt sägnen kroppen af den helige Timotheus, Pauli lärjunge och vän, äfvensom reliker af några andra martyrer.

Predikstolen i detta tvärskepp är ett gammalt konstverk, som efter den nyss omnämda branden blifvit på ett ståtligt sätt restaurerad. På sidorna om densamma äro fyra kapell. I ett af dem var det, som Ignatius Loyola och hans kamrater den 22 april 1541 aflade det löfte, hvarigenom jesuiterorden stiftades.

Från tvärskeppet stiga vi ned på en kort trappa till långskeppet. På ömse sidor om trappan stå kolossala statyer af apostlarna Petrus och Paulus. Sjelfva skeppet hör till det vackraste, man väl någonsin

* Enligt en annan sägen lär ena hälften af apostlarna Pauli och Petri kroppar ligga här, den andra hälften i S:t Peterskyrkan.

kan få se. Det är alldeles obeskrifligt. Golfvet af polerad marmor i mosaik ser ut såsom ett glashaf. Jag har aldrig någonstädes sett dess make. Det rikt i marmor dekorerade taket uppbäres af 80 korintiska pelare af polerad granit i 4 rader längs efter skeppet. Väggarna prydas af vackra freskomålningar, framställande händelser ur Pauli lif. De lära vara utförda af nutidens mest framstående artister. Den rad af medaljonger, framställande porträtt af påfvar i mosaik, som finnes i tvärskeppet, fortsättes här ända till och med den nuvarande påfven. Derefter följa några tomma medaljonger, afsedda för kommande påfvars porträtt. Hela antalet af påfveporträtt utgör 260. Medaljongerna äro iVs meter i genomskärning. Teckningen på sid. 784 visar en del af långskeppet med det nyss nämda altaret i fonden.

Ofta har man tadlat den prakt, som katolska kyrkan utvecklat i sina tempelbyggnader. Men från katolsk ståndpunkt tager sig saken helt annorlunda ut. Denna kyrka uppför nämligen sina tempel såsom hus åt Gud; och lika naturligt som det är, att man bygger ett slott åt konungen med större prakt än ett privat hus, lika naturligt är det också, att man utvecklar all den prakt, man kan åstadkomma, när man bygger ett hus åt Gud. Helt annat är förhållandet inom den protestantiska kyrkan: hennes tempel äro hus åt församlingen.

Ungefär en kilometer ifrån denna basilika ligger en mindre kyrka. Den är mycket gammal och skall vara uppförd på den plats, der aposteln Paulus led martyrdöden. I hennes inre finnas 3 källor. De skola enligt sägnen hafva sprungit upp på de trenne ställen, hvilka berördes af apostelns hufvud, när det vid halshuggningen föll från hans kropp. Som läsaren torde erinra sig, förefinnes en likartad sägen om Sankt Eriks källa i Upsala.

Vi besökte icke den nu nämda kyrkan utan gingo tillbaka till staden direkt från Sankt Pauli basilika. När vi vandrat ungefär en kilometer, hade vi till höger om vägen ett kapell, bygdt på den plats, der enligt sägnen apostlarna Petrus och Paulus möttes, då den senare var på väg ut till det ställe, der han skulle halshuggas.

Några vidare märkvärdigheter hade vägen icke att bjuda på, ochS:T PAULS-KYRKAN.

PALATINSKA BERGET.

vi komma nu tillbaka till Piazza dei Cerchi, från hvilken vi gingo ut. Men i stället för att åter gå den helige Gregorius gata, taga vi af till venster och följa Via dei Cerchi. Då hafva vi på venster hand den plats, der den gamla Circus Maximus låg. Det var en cirkus, hufvudsakligen afsedd för kapplöpningar och kappkörningar. Den säges hafva rymt mer än 400 tusen åskådare, hvilket dock är en vansinnig öfverdrift. Andra uppgifva 200 tusen, men äfven det är orimligt. Banans omkrets var omkr. en kilometer, och om jag tänker mig åskådarebänkarnas antal ända till 20, så blir deras sammanlagda längd omkr. 20 tusen meter, hvilket gör rum för högst 30 tusen menniskor. Det var på denna plats, som Romulus lät sina män vid ett skådespel röfva de sabinska flickorna, hvarom jag förut talat.

Till höger om Via dei Cerchi hafva vi det Palatinska berget. Det var en af Roms sju kullar och hade en omkrets af omkr. 1,800 meter. Der stod det äldsta, enligt sagan af Romulus byggda Rom, som till följd af sin fyrkantiga form fick namnet Roma Qvadrata. Här ser man ännu väldiga ruiner af de gamla kejserliga slotten och andra ståtliga palats. Här hafva kejsarna Augustus och Tiberius re-siderat. Här bodde äfven kejsar Nero. Från taket af sitt slott just här var det han åsåg Roms brand, som gaf honom en kärkommen anledning att anställa den blodigaste förföljelse mot de kristna (år 64). Det är grufliga minnen, som lefva upp vid dessa ruiner, minnen af synder och laster och blodsdåd af alla slag, men derjemte sköna minnen af kristen tro och tapperhet. Redan under Pauli fångenskap i Rom trängde strålar af evangelii ljus hit in, såsom man kan se af brefvet till Filipperna kap. 4: 22, der han säger: »Eder helsa alla heliga, men mest de, som äro af kejsarens hus.»

Det var ett rätt försvarligt dagsarbete, vi hade utfört i dag. Från Palatinus vandrade vi ett långt stycke längs Tiberns stränder och kommo sedan tillbaka till vårt hotell. ÅTTIONIONDE KAPITLET.

S:t Peterskyrkan. — Vatikanen.

nnu hade vi mycket kvar, som vi måste se af den minnesrika s. k. heliga staden. Det var söndagen den 16 December. Himlen var mulen, och det blåste kallt. Men naturligtvis måste vi ut. Att sitta inne, när man är i Rom, det är en alltför stor förlust. Vi styrde nu våra steg bort till S:t Peterskyrkan, den kristna verldens största tempel. En föreställning om dess utseende kan läsaren få genom planschen n:o XXIV. Vi gingo öfver Tiberfloden på bron Sankt Angelo, ett ståtligt byggnadsverk, prydt med 12 statyer, föreställande apostlarna Petrus och Paulus samt 10 änglar. Midtför bron ligger kastellet S:t Angelo. Det byggdes af kejsar Hadrianus såsom grafmonument för honom sjelf och hans efterträdare. På dess topp stod en byst af kejsaren. Många kejsare blefvo här begrafna. Sedan det åtskilliga gånger blifvit förstördt och åter repareradt, kom det i påfvarnas ego. De förvandlade det till ett fästningsverk. Det har form af ett rundt torn och tager sig mycket ståtligt ut. På dess tak står en bronsbild af erkeängeln Michael, och deraf har det fått namnet Sankt Angelos kasteli.

Icke långt från detta ligger Peterskyrkan. Framför henne är en rund öppen plats kallad Piazza di S. Pietro. Den är 340 meter långPLATSEN FRAMFÖR PETERSKYRKAN.

och 240 meter bred samt omgifves på hvardera sidan af en ståtlig pelargång. 284 pelare i fyra rader bilda 3 betäckta gångar, af hvilka den mellersta är så bred, att två vagnar der kunna köra i bredd med hvarandra. Ofvan på balustraden stå 162 statyer af helgon. Kostnaden för denna kolonnad, som byggdes omkr. år 1660, uppgick till 3V2 million kronor. Midt på piazzan reser sig en egyptisk obelisk. Den fördes till Rom af kejsar Caligula och ställdes på en af honom uppförd cirkus, som just låg här. Dock stod obelisken icke på samma plats, der den nu

står. Hit flyttades den år 1586, och för dess flyttning fordrades 800 arbetares förenade ansträngningar. De tåglinor, med hvilka arbetet utfördes, töjde sig mer, än beräknadt var. Obelisken hotade att falla omkull och blifva slagen i stycken. Då ropade en matros: »Vatten på linorna!» Man lydde honom; linorna krympte, och obelisken var räddad.

Peterskyrkan står på den plats, der Caligulas cirkus var belägen. Det var här, den vansinnigt grymme kejsaren Nero anställde den förföljelse mot de kristna, hvarom den romerske och hedniske historieskrifvaren Tacitus gifver följande hårresande beskrifning: »De lifdömda utsattes för skymfligt begabberi. Man sydde in dem i vilda djurs hudar och lät dem sönderslitas af hundar, eller man korsfäste dem, eller man antände dem för att användas till lyse om natten, sedan dagen gått till ända.» Detta sista gick så till, att man sydde in dem i säckar, som öfverdrogos med beck och uppsattes på pålar samt antändes. En gammal sägen förmäler, att lemningarna af martyrerna begrofvos i en grotta, belägen nära cirkus. I densamma skall äfven aposteln Petri kropp hafva blifvit nedlagd. Petrus var nämligen en af de martyrer, som föllo offer för kejsar Neros grymhet. Men han blef icke bränd utan korsfäst.

En påfve vid namn Anacletus, som lefde omkring år 90 e. Kr., skall hafva bygt en predikstol på apostelns graf, och Konstantin den Store uppförde här en kyrka. Sedan denna många gånger blifvit reparerad, råkade den i sådant förfall, att den i 15:de århundradet hotade att bli en ruin. Påfven Nicolaus V beslöt då att uppföra ett ståtligt tempel till apostlafurstens ära. Men han dog snart derefter,

och arbetet afstannade. Sedermera upptogs det af följande påfvar. I synnerhet verksam i detta afseende var Leo X, som regerade på Petri stol vid den tid, då Luther uppträdde. För att samla penningar till byggnadens utförande anordnades en vidtomfattande aflatshandel. Denna bedrefs i Tyskland på det skamligaste sätt af en munk vid namn Tezel, som öppet på torgen sålde syndaförlåtelse till olika pris,

Kyrkan San Paolo (se sid. 780).

allt efter beskaffenheten af de brott, som syndaren hade begått. Man kunde köpa förlåtelse för hvarje synd, äfven om någon skulle hafva begått en så förskräcklig ogerning som att våldföra Guds moder Maria; ja, man kunde köpa förlåtelse icke blott för de synder, som man redan begått, utan äfven för synder, som man ämnade begå. Detta vållade herr Tezel en gång en ganska stor förlust. En man, till hvilken han hade sålt ett sådant aflatsbref, rånade honom kort derefter och tog ifrån honom hans penningkista. När Tezel uttalade

kyrkans förbannelse öfver honom, så visade han aflatsbrefvet under förklaring, att det var just denna synd, han tänkte begå, då han köpte den dertill behöfliga syndaförlåtelsen.

Det inre af Peterskyrkan (se sid. 787).

Det var mot detta förskräckliga ofog, som Luther författade de 95 teser, hvilka han år 1517 den 31 okt. slog upp på kyrkodörren i

Wittenberg och derigenom gaf upphof till den väldiga reformation, som bär hans namn. Emellertid inflöto på detta sätt stora penningesummor i den påfliga skattkammaren. Och hvad som var syndadt, fick Gud blunda för, när han såg, huru det ståtliga templet till hans och Petri ära reste sig mot himmelen.

Bland de arkitekter, som varit verksamma vid kyrkans uppförande, må särskildt nämnas Rafael och Michel Angelo, två af verldens förnämsta konstnärer. Den väldiga kupol, som reser sig öfver kyrkans midt, är ett verk af den senare och skall vara någonting i bygg-nadsväg alldeles utomordentligt. Först under påfven Pius VI i slutet af

1700-talet blef kyrkan fullständigt färdig, såsom hon för närvarande står der. Hon skall hafva kostat öfver 180 millioner kronor. Den af påfven Pius VI byggda sakristian har ensam kostat omkr. 3V2 millioner kronor. De förnämsta konstnärer under trenne århundraden hafva arbetat på kyrkan och här utvecklat all sin skicklighet utan att behöfva tänka på kostnaderna. Öfver 100 tusen kronor lära årligen erfordras för hennes underhåll.

Den väldiga byggnadens största längd är 211 meter, största bredden 137 meter, och den yta, som hon upptager, belöper sig till öfver 20 tusen kvadratmeter. Hvad detta betyder, skall läsaren fatta, om jag nämner, att man skulle i henne kunna flytta in två andra af verldens största kyrkor, S:t Pauls katedral i London och Domen i Köln, samt ändå mellan dem få ett torg på två tusen kvadratmeter.

Midtskeppet är 46 meter högt och 27 meter bredt. Kupolen är 42 meter i genomskärning, har en höjd från golfvet till korsets spets af 132 meter och hvilar på fyra pelare, af hvilka hvar och en är 71 meter i omkrets. I kyrkan finnas 148 pelare och 30 altaren. De konstverk och reliker, som tillhöra henne, äro oräkneliga. Under henne äro vidsträckta hvalf, eller s. k. kryptor, med grafvar och minnesmärken. Bland märkvärdiga personer, som der blifvit jordade, må märkas drottning Kristina af Sverige, dotter af den store konung, som gaf sitt lif i striden för den protestantiska tron mot den katolska kyrkan. Att hon öfvergick till denna kyrka, är en i sanningAPOSTELN PETRI GRAF. — PETRI BILDSTOD.

underlig företeelse. Hon dog år 1689 i Rom. Uppe i sjelfva kyrkan finnes ett enkelt men rätt vackert monument öfver henne.

Den fasad, som läsaren ser på planschen, är 50 meter hög och 117 meter bred, d. v. s. lika bred som Upsala domkyrka är lång. Bakom dess kolonnad stå Konstantin och Karl den stores ryttarestatyer, och på frisen äro placerade tretton sex meter höga bildstoder, framställande Jesus och apostlarna.

Att beskrifva denna kyrka skulle ju för mig vara omöjligt. Jag vill derför endast stanna vid några af dess heligaste platser.

Den förnämsta af dem alla är naturligtvis aposteln Petri graf. Den ligger midt under kyrkans stora kupol. På en dubbel marmortrappa stiger man ned i en fördjupning. Der nere står en byst af påfven Pius VI, som knäböjer inför en rikt förgyld dörr af brons. Dörren omgifves af fyra utmärkta pelare af alabaster, och på sidan om densamma till höger och venster ser man bildstoder af apostlarna Petrus och Paulus. Det är här inne, som aposteln Petri kropp, enligt sägnen, ligger förvarad med undantag af hufvudet, som skall ligga jemte Pauli hufvud i Laterankyrkan. Omkring denna heliga plats brinna dag och natt, undantagandes tiden mellan långfredagen och påskmorgonen, 89 lampor af förgyldt silfver.

Ofvanpå grafven står högaltaret, till hvilket man stiger upp på sju trappsteg. Endast påfven sjelf får förrätta messan vid detta altare, och det gör han blott på större festdagar. Öfver högaltaret reser sig en utmärkt praktfull tronhimmel, som uppbäres af fyra spiralformiga, rikt förgyllda pelare af brons. Det hela har en höjd af 29 meter, motsvarande ett sex våningars hus hos oss. Läsaren kan få en mycket god föreställning derom genom teckningen sid. 785.

Nära detta altare vid en af de pelare, på hvilka kupolen hvilar, står en bronsstaty af aposteln Petrus. Den uppgifves af somliga vara ett verk från påfven Leo den Stores tid i femte århundradet. Här har den blifvit placerad af påfven Paul V i början af 1600-talet. Aposteln framställes sittande på en stol af marmor. Alla rätttrogna katoliker, som gå förbi, kyssa stortån på honom och torka sedan af den med handen, med en näsduk, med rockärmen eller med788

något annat, som de kunna hafva till hands. Det såg allt annat än aptitligt ut. Tån är genom detta kyssande nästan till hälften bortnött. När jag stod der, kom en gammal gubbe, ledande en liten sonson eller dotterson. Han lyfte upp pojken för att låta honom kyssa tån. Men han hade svårt att förmå honom till att lyda, så att han vände sig

till mig, skrattande och skakande på hufvudet öfver den gensträfvighet, som utmärker nutidens ungdom. Teckningen på sid. 792 visar oss påfven Pius IX vid bystens fot.

Vid midtskeppets inre ände ligger den s. k. Petri stol. Fyra väldiga bildstoder af brons, framställande kyrkofäderna Ambrosius,

Augustinus, Athanasius och Kryso-stomus, bära upp en utomordentligt dyrbar tron af brons. I denna skall aposteln Petri verkliga biskopsstol, som är af trä, vara innesluten, och huru den ser ut, visar teckningen här bredvid.

Till Peterskyrkans förnämsta märkvärdigheter höra utan tvifvel den mängd storartade mosaikmålningar, som pryda hennes väggar. De äro till den grad fint utförda, att man icke observerar, att de äro mosaiker, om icke någon fäster uppmärksamheten derpå. Endast en af kyrkans stora väggmålningar är utförd i olja, och hon föreställer trollkarlen Simons fall. Denne Simon, som omtalas i Apg. 8, bodde i staden Samaria, då Filippus från Jerusalem kom dit och predikade evangelium. När nu en stor hop andra blefvo troende, så omfattade äfven han den kristna läran och lät döpa sig. Petrus upptäckte sedan, att han var en skrymtare, samt uttalade domen öfver honom. Från den tiden skall han, enligt en gammal legend, ständigt hafva uppträdt såsom Petri motståndare, särskildt i Rom, der han lyckades vinna kejsar Nero på sin sida. För att riktigt grundligt

Aposteln Petri biskopsstol (se texten här bredvid).

öfvertyga både kejsaren och folket, att han var Kristus, men att Petrus och Paulus voro bedragare, skulle han anställa en himmelsfärd. En otalig massa menniskor var ute för att se på. Simon steg upp i ett för tillfället uppfördt torn på Circus Maximus. Han sträckte ut sina armar och började flyga. Nero blef öfvertygad. Men Paulus låg på knä och bad, och Petrus besvor de satans änglar, som lyfte Simon, att släppa. Det hjelpte. Simon föll i marken och det med sådan kraft, att hans kropp gick sönder i fyra bitar. Det var Simons fall — och »hans fall var stort» (Matt. 7: 27).

Ett värdigt rum vid sidan af de nämda mosaikerna intaga de många skulpturer, som kyrkan eger, allesamman verk af högt konstnärligt värde. Men jag skall icke trötta läsaren med att tala om dem, allrahelst som min förmåga att gifva en något så när lefvande skildring af dem, är mindre än ingen.

I Peterskyrkan finnes, såsom i alla större katolska kyrkor, en stor mängd kapell med sina altaren och bilder. Ett af dem kallas: Kör-kapellet. Det användes till gudstjenst, och sådan pågick der nu. Det var söndags förmiddag. Messan firades. En stor kör, bestående af messklädda män, sjöng sång efter sång men, såsom man kunde se, utan all andakt. Det enda, de tycktes göra med riktig känsla, det var, då de öppnade sina stora silfversnusdosor och ur dem stoppade in den svarta materien i sina näsor, alldeles som om dessa varit af vår Herre ämnade till soplårar.

En ung prest predikade. Utom körens medlemmar voro kanske 50 åhörare närvarande. Vi förstodo icke, hvad han talade. Predikan var nämligen på italienska. Alltså aflägsnade vi oss.

Innan jag emellertid lemnar den märkvärdiga kyrkan, bör jag omnämna ännu en sak, och det är de många biktstolarna. De se ut såsom stora skåp. I hvar och en af dem satt en prest för att mottaga bikt, och vi sågo en kvinna begagna sig deraf. Hon föll på knä framför skåpet och låg så en stund. Presten tog då ett långt spö och vidrörde med dess ena ände hennes hufvud, hvarpå hon stod upp och gick in i skåpet för att bekänna sina synder. Låt vara, att mycket missbruk af bikten förekommer i den katolska kyrkan;

säkert är, att vi protestanter allt för litet besinna, hvad välsignelse som ligger uti att få bekänna synder för en menniska, som kan å Herrens vägnar tillsäga den biktande aflösning.

Uti de särskilda skåpen talas olika språk, och öfver hvart och ett af dem står angifvet, hvilket språk som der talas. En katolik från främmande land kan alltså få bikta här alldeles som hemma. Något skåp för svenskar fans der dock icke, så vidt jag nu kan erinra mig.

Från kyrkan gingo vi till Vatikanen, som ligger alldeles der invid. Läsaren ser palatset till höger på planschen n:o XXIV. Det

tager sig utvändigt icke synnerligen ut, men invändigt eger det en sådan rikedom af litteratur- och konstskatter, att det lemnar alla andra museer i verlden långt efter sig.

Vatikanen är ett alldeles kolossalt palats. Det har 20 borggårdar, 8 stora och 200 mindre trappor. Det betäcker en yta af 55 tusen kvadratmeter, hvaraf dock 25 tusen upptagas af borggårdarna. Rummens antal, som vanligen uppgifves till elfva tusen, lär i verkligheten gå upp till omkr. ett tusen. Sedan år 1377 har Vatikanen varit påfvarnas residens, men naturligtvis bebo de endast en liten, liten del af palatset. De öfriga rummen användas för museer och bibliotek o. d. För att få en föreställning om dess inre kan läsaren betrakta teckningen sid. 793. Den framställer en vy från biblioteket.

Hufvudingången, den s. k. Scala Regia (d. v. s. den kungliga trappan) ligger på den sida, som läsaren ser på planschen. Från pelaregången på S:t Petersplatsen kommer man in i den. Vi gingo der upp. Sedan fördes vi genom en rad af gallerier och salar med väldiga och dyrbara målningar, som kunde göra en menniska riktigt

Påfven Leo XIII

(se sid. 791).I VATIKANEN.

yr i hufvudet. De äro mästerverk af verldens största konstnärer. Jag skall alldeles afhålla mig från hvarje försök att beskrifva dem.

Bland rummen, som vi besökte, var naturligtvis också det Sixtinska kapellet, inrättadt af påfven Sixtus IV omkr. år 1470. Det är en mellan 40 och 50 meter lång och 16 meter bred sal, hvars väggar och tak äro helt och hållet betäckta med freskomålningar, som anses vara de finaste i verlden. Främst bland dem står Michel Angelos tafla: Den yttersta domen. Hon är målad på altarväggen samt är 20 meter hög och 10 meter bred. Jag satte mig en stund framför henne. Kristus sitter till doms och vid hans sida jungfru Maria. De äro omgifna af patriarker, profeter och apostlar. Öfver-ängeln, som synes under dem, är sysselsatt med att samla de döda till domen. De rättfärdiga sväfva upp på domarens högra sida. De onda andarna söka att hindra dem, men änglar hjelpa dem. På den venstra arbeta de förtappade förgäfves att komma upp. Under dem gapar helvetet. Ja, det är en sann, profetisk händelse, denna tafla framställer. Men de, som se densamma, äro så upptagna af att beundra teckningen, att de alldeles glömma saken och allraminst komma sig för att tänka på, att de sjelfva skola vara med i den domen. Huru gripande är icke de förtappades osalighet tecknad! Men hvilken åskådare tänker väl på, att den der olycklige med de af helvetets ångest förvridna dragen kanske är hans eget porträtt?!

Jag hade från en katolsk prest ett rekommendationsbref till påfvens kammarherre, och det skulle hafva intresserat mig ofantligt att få tala, om ock endast 5 minuter, med »den helige fadern». Men när jag fick veta, att jag i sådant fall måste falla på knä för honom och kyssa hans fot eller, rättare sagdt, ett på hans toffel broderadt kors, så afstod jag derifrån. Jag har till den dag, som är i dag, aldrig böjt knä för någon annan än Gud. Dock har jag sedermera nästan ångrat det. Den nuvarande påfven Leo XIII skall vara en ytterst älskvärd man, och att kyssa ett kors på hans fot hade väl icke behöft vara så förnedrande. Det kan i grunden vara mer förnedrande att nödgas taga af hatten och bocka sig för personer, hvilka i moraliskt värde stå mycket djupt under påfvens fötter,

Huru den ärevördige fadern ser ut, klädd i påflig skrud, kan läsaren se af hans porträtt sid. 790.

Inom Vatikanens murar utkämpades år 1870 den teologiska strid, som efter århundradens förberedelser slutade med att förklara påfven ofelbar. Hela den kristna verlden var i spänning under de månader, som kyrkomötet varade, och inom protestantiska länder följde man med synnerligt intresse och sympati de väldiga inlägg mot denna troslära, som gjordes af somliga biskopar. Men ingen motsägelse

Aposteln Petri stod i Peterskyrkan i Rom (se sid. 788).

hjelpte. Den 18 juli 1870 kunde påfven Pius IX offentligen och högtidligen såsom en den katolska kyrkans troslära stadfästa den af mötet godkända dogmen, att påfven är ofelbar, när han å embetets vägnar i Kristi namn dikterar något rörande tron och sedligheten. Ty mötets beslut måste anses såsom den helige Andes beslut, eftersom Kristus lofvat, att Anden skall leda kyrkan i hela sanningen.

Från Vatikanen foro vi i droska upp till Monte Janiculo, som ligger näia der intill. Den utsigt, man derifrån har öfver staden och

den omgifvande campagnan, är obeskriflig. Eger man derjemte en smula fantasi, så att man »i andanom» kan skåda staden i skenet af

Från Vatikanens bibliotek (se sid. 790).

de strålar, som dess forntida historia kastar öfver densamma, då blir hela scenen riktigt förtrollande. Man glömmer den aldrig, aldrig, äfven om man annars har dåligt minne. NITTIONDE KAPITLET.

Pantheon. — Maria Maggiore. — Lateranska kyrkan. — Scala Santa. — Den heliga Cecilia. — Milano. — Hem.

i hade ännu några ställen, som vi ville besöka, innan vi lemnade Rom. Ett af dem var Pantheon. Det är en alldeles rund byggnad med en storartad pelarhall framför ingången. Uppfördt år 27 f. Kr. såsom ett hedniskt tempel, förvandlades det år 608 e. Kr. till en kristen kyrka samt är det vackraste och bäst bibehållna minnesmärke, som finnes kvar från det hedniska Rom. Dess inre får sitt ljus uteslutande genom ett fönster i kupolen.

I denna kyrka ligga åtskilliga märkvärdiga personer begrafna, bland dem den store målaren Rafael, verldens störste konstnär i måleri († 1520), samt senast konung Viktor Emanuel, den nuvarande konungens fader († 1878).

Härifrån fortsatte vi vår väg till kyrkan Santa Maria Maggiore, som är en af Roms förnämsta och finaste kyrkor. Hon grundlades redan år 352 och har sedan dess flere gånger blifvit utvidgad och restaurerad. Kyrkans inre består af tre skepp; 36 pelare af hvit marmor bära upp taket. Högaltaret är en stor urna af porfyr, betäckt med en skifva af marmor, som uppbäres af fyra änglar af förgyld brons. Öfver detsamma sväfvar en tronhimmel, som hvilar på

fyra pelare af porfyr. Det hela är utomordentligt vackert och dyrbart. Men ännu dyrbarare är, hvad som finnes under altaret, i fall sägnen är sann. Der skall nämligen aposteln Matthias lik vara förvaradt; ja än mer: der ligga också fem bräder, som tillhört den krubba i Betlehem, hvari Maria lade ned det nyfödda Jesusbarnet!

Bland de många konstverk, som kyrkan eger, må särskildt nämnas en tafla, som föreställer jungfru Maria, och som påstås vara målad af evangelisten Lukas. Den säges vara undergörande.

Från Maria Maggiore leder en rak och bred gata till den Late-ranska platsen, som ligger alldeles i sydvestra hörnet af Rom. Vi begåfvo oss dit. Midt på den samma reser sig en obelisk af röd granit, tagen från Thebe i öfre Egypten. Den är förfärdigad af konung Tutmes III omkr. 1,500 år f. Kr. Kejsar Konstantin förde den till Rom år 357 e. Kr. och ställde den på cirkus. Under gruset der återfans den år 1587 men sönderslagen i tre stycken. Påfven lät följande år sätta upp den, der den nu står. Det är den högsta af alla obelisker i verlden, 32 meter lång — ungefär en meter i nedre änden måste sågas bort, när den restes. Inberäknadt postamentet har den en total höjd af 47 meter. Dess vigt lär vara bortåt en half million kilogram.

I sydöstra hörnet af Lateranska platsen ligger den Lateranska kyrkan, helgad åt Johannes döparen. Hon var sedan Konstantin den Stores dagar under omkr. ett årtusende Roms förnämsta kyrka, »moder och hufvud för alla kyrkor i staden och på jorden», såsom hon kallades. Åtskilliga gånger förstörd dels genom jordbäfning dels genom eldsvådor, har hon dock alltid åter blifvit uppbygd.

Högaltaret, vid hvilket endast påfven sjelf eller någon af honom dertill särskildt utsedd kardinal får läsa messan,

innehåller flere reliker. Enligt sägnen skola nämligen apostlarna Petri och Pauli hufvuden ligga här, såsom jag förut nämt. Här förvaras ock ett bord af trä, funnet i katakomberna, som är märkvärdigt derför, att det skall hafva användts af aposteln Petrus såsom altare under den tid, då han var Roms biskop. Vid detta bord lärer den store aposteln hafva firat den första nattvardsgången med den kristna församlingen i Rom.796

NITTIONDE KAPITLET.

Intill kyrkan stöter det Lateranska palatset. Ursprungligen enskild egendom, tillhörig den rika lateranska familjen, skänktes det af kejsar Konstantin den Store till påfven och blef sedan påfvarnas residens till år 1308, då det brann ned och blef ruin. År 1586 refs ruinen ned, och det nya palatset byggdes, dock icke så stort som det gamla. Sedan år 1843 användes det till museum.

Strax norr om kyrkan, vid samma plats, står en mindre, ja, rätt oansenlig byggnad, som dock för mig hade större intresse än kyrkan (i hvilken jag aldrig var inne). Den utgör egentligen en kringbygg-nad omkring en stor och bred marmortrappa, den s. k. Scala Santa (d. v. s. den heliga trappan), som har 28 steg och påstås hafva hört till Pilati palats i Jerusalem. På denna trappa skulle alltså Jesus hafva gått upp, när han fördes inför Pilatus, och gått ned, när han leddes bort till afrättsplatsen. På dessa trappsteg har dervid blodet från hans sår droppat ned. Trappan hålles derför i stor vördnad, och ständigt krypa menniskor på knä uppför den samma. När vi voro der inne, sågo vi några män och kvinnor sysselsatta dermed. De lågo på knä på ett trappsteg och läste i en bönebok. Sedan klefvo de upp på nästa trappsteg, hvilade der några ögonblick, medan de åter läste någon bön, hvarefter de fortsatte på samma sätt ända upp. För att icke trappstegen skola slitas af detta ständiga masande, äro de belagda med trä. När de fromma kommit ända upp, så gå de ned på en sidotrappa, som är skild från den heliga trappan genom en vägg. Och der behöfva de icke gå på knä.

Uppför denna trappa har också Luther krupit såsom en trogen kyrkans son för att erhålla den aflat, som påfven hade utlofvat. Det var år 1510. Men medan han höll på dermed, tyckte han sig höra en röst, som ropade till honom: Den rättfärdige skall lefva af tro. Förfärad och full af blygsel reste han sig och skyndade derifrån.

Vid trappans öfre ände är ett kapell, som är mycket heligt. Det är den enda kvarvarande delen af det gamla lateranpalatset och var påfvarnas huskapell. Der förvaras, utom en mängd andra reliker, en tafla, målad på trä, som föreställer Kristus. Den skall vara ett verk af evangelisten Lukas-SCALA SANTA. — DEN HELIGA CECILIA.

797

Innan jag lemnar Rom, skall jag till sist taga läsaren med till en mindre kyrka, kallad den heliga Cecilia. Vi gå alltså från Scala Santa mot öster förbi Colosseum, af hvilket vi nu taga ett sista farväl, förbi Titus triumfbåge och Forum, förbi kejsarpalatsens ruiner och vidare öfver Tiberfloden samt komma så till den kyrka, vi söka. Här ligger en af den äldsta församlingens ädlaste trosvittnen begrafven, nämligen den heliga Cecilia.

Cecilia var en jungfru af ädel härkomst. Från sin tidigaste barndom uppfostrades hon såsom kristen. Hennes moder var kristen, men fadern var hedning. Denne gaf sin dotter till äkta åt en hednisk adelsman af älskvärd karakter. Cecilia hade emellertid redan i hemlighet genom löfte om ständig jungfrudom invigt sig åt Herrens tjenst. På sjelfva förmälningsdagen öfvertalade hon sin man att uppsöka biskop Urbanus, som höll sig gömd i en katakomb vid den Appiska vägen. Af denne blef han undervisad i den kristna läran och döpt. Hans exempel följdes äfven af hans broder Tiburtius. Båda ledo strax derpå martyrdöden, emedan de vägrade att offra åt afgudarna. Den vid deras afrättning kommenderande officeren — Maximus var hans namn — kände sig vid anblicken af deras ståndaktighet så gripen, att äfven han strax bekände sig till tron och vardt tillika med dem afrättad. Cecilia lefde ännu, och då domaren ansåg det för bäst, att hennes bestraffning skedde så hemligt som möjligt, lät han inspärra henne i varmbadrummet uti hennes eget palats. De värmeledningsrör, af hvilka väggarna rundt omkring voro genombrutna, upphettades till högsta möjliga grad, på det hon måtte dö af kväfning. Då detta emellertid icke lyckades, sände domaren en skarprättare för att hugga af hennes hufvud. Denne träffade henne uti hennes gemak och gjorde sig genast i ordning att utföra sitt uppdrag. Tre gånger föll bilan på hennes späda hals,

tillfogande henne dödliga sår. Men vare sig, att anblicken af det ungdomliga slagt-offret gjorde hans hjerta modlöst, eller att hans arm på öfvernaturligt vis hejdades af Guds hand, alltnog: han fulländade icke sitt verk, och då lagen icke tillät mer än tre hugg, ilade han derifrån och lemnade jungfrun ännu lefvande men badande i sitt blod. De troende798

af hennes hus och från grannskapet skyndade till för att se den döende martyren. De funno henne utsträckt på marmorgolfvet, lugnt väntande sin förlossnings stund. Och när man trängde sig omkring henne för att få doppa dukar i hennes af kärlek till Jesus utgjutna blod, talade hon till dem alla efter hvars och ens behof. När biskop Urbanus kom till stället för att säga henne farväl, anbefalde hon åt hans vård de fattiga, för hvilka hon alltid dragit försorg, samt skänkte honom sitt hus för att deraf göra en kyrka. Knappt hade biskopen meddelat henne sin välsignelse, förrän hon vändande ansigtet mot golfvet samt låtande armar och händer lugnt falla ned åt den högra sidan, utandades sin sista suck och ilade hän till Gud. Samma afton lades hennes lik uti en groft arbetad likkista af cypress i samma ställning, i hvilken hon hade dött. Urbanus och hans diakoner buro henne ut ur staden och lade henne i Callistus katakomb, der hennes grafkammare ännu finnes i behåll. Denna händelse inträffade sannolikt år 177 e. Kr.

År 817 besteg Paschalis 1 den påfliga stolen. Han lät till olika kyrkor i staden öfverflytta lemningarna af 2,300 martyrer, som man samlat i förstädernas katakomber, hvilka på den tiden befunno sig i djupaste lägervall. Han flyttade ock Cecilias lik. Det var fullständigt bibehållet. Vid hennes fötter lågo bloddränkta dukar. Paschalis berättar, att han lät fodra kistan med fransadt siden, lät breda på martyren ett täcke af sidengaze, hvarefter han satte ned träkistan i en kista af hvit marmor, hvilken han ställde under högaltaret i Ceciliakyrkan. Nära åtta århundraden derefter vidtogos i kyrkan betydande ändringar. Under gräfningarnas fortgång påträffades ett stort hvalf under altaret. I det samma stodo två kistor af marmor. Den ena innehöll en kista af cypress. När den öppnades, framträdde i dagen först det dyrbara fodret och det sköna täcket, förblekta men ännu bibehållna. Genom sidengazen kunde man se de guld-väfda kläder, med hvilka martyren var klädd. Allt öfverensstämde med Paschalis berättelse. Och der låg ännu bibehållet, naturligtvis petrificeradt, liket af den ädla martyren i samma ställning, i hvilken hon hade afsomnat. Vid hennes fötter fann man ännu de af Pa-

schalis omnämda, bloddränkta linnedukarna. Innan grafven åter tillslöts, högg den italienske konstnären Maderna Cecilias bild i marmor.

Det är denna bild, som nu ligger der under högaltarets bord. Den är af bländande hvit marmor, och något skönare, renare, ädlare konstverk skall man väl icke lätteligen kunna finna. Jag har ingenstädes sett en bild, som på mig gjort djupare intryck än denna. En svag föreställning derom gifver teckningen på denna sida.

Enligt en urgammal sägen skulle den andra likkistan innehålla liken af Valerianus, Cecilias tillämnade man, Tiburtius, hans broder, och Maximus, den romerske officeren, hvilkas martyrdöd vi nyss omtalat. När man öppnade den samma, påträifades trenne skelett. Två af dem utvisade halshuggning såsom dödsorsak; på det tredje

Den heliga Cecilia (se texten på denna sida).

var hufvudskålen krossad. Den heliga Cecilias martyrhistoria nämner ock uttryckligt, att Maximus blifvit dödad på detta sätt.

Kvällen kom, och det var vår sista kväll i Rom. Rosendahl reste med nattåget till Venedig. Jag blef kvar till följande morgon, måndagen den 17 dec., då jag med snälltåget gick till Milano, der vi åter möttes på kvällen.

I Milano besågo vi naturligtvis den kolossala, hel och hållen af hvit marmor byggda domkyrkan. Hon är ett riktigt haf eller rättare sagdt: en graf — så dunkelt är det der inne. Sedan vi vandrat omkring dess helgedomar och altaren, gingo vi upp i tornet och på taket. Detta består af marmorskifvor, och derpå resa sig en sådan ofantlig

mängd konstnärligt huggna spetsar af marmor, att det hela liknar en igelkott med utspända taggar. Denna kyrka är beryktad såsom ett af de största konstverk i byggnadsväg, som verlden eger.8oo

NITTIONDE KAPITLET.

Från Milano reste vi kl. V2 11 f- m- Färden genom Lombardiet och Schweiz, der redan snö låg, var öfver all beskrifning herrlig. Ett under är det ock att se, huru jernvägen tager sig fram i dessa fjäll, huru den slingrar sig uppför bergens väggar, samt här och der löper öfver svindlande bråddjup, medan långt nere i dalen förtjusande fält, byar, sjöar o. s. v. fängsla den resandes öga.

Främst bland alla denna jernvägs märkvärdigheter står tunneln under S:t Gotthard. Den är omkring en svensk mil lång. När den byggdes, skedde sprängningarna från begge sidor och möttes i midten. Det var en majestätisk anblick att se det väldiga, skogbeväxta och snötäckta berget. Men om en stund rusade tåget in i dess innandöme, och det åtgick omkr. 20 minuter, innan vi hunno ut på andra sidan. Sedan bar det af med nattåg genom södra Tyskland. Redan tidigt på morgonen följande dag voro vi i Frankfurt am Main. På kvällen kl. 9 kommo vi till Hamburg efter endast 34 timmars resa från Milano. Det var fart, så att det förslog.

I Hamburg blefvo vi öfver större delen af onsdagen den 20 dec. hvarefter vi färdades öfver Kiel—Korsöer—Köpenhamn—Helsingör-Helsingborg till Göteborg, der vi togo farväl af hvarandra. Rosendahl fortsatte direkt till Kristiania, men jag blef öfver natten i Göteborg, der mina vänner nästan trodde sig se ett spöke, när jag alldeles oväntadt trädde inom deras dörrar och helsade dem både från Sinai och från Golgata.

Dagen före julaftonen 1894 kom jag åter till Stockholm, der jag i skötet af min familj fick hvila ut efter den långa, ansträngande men på intressanta och hänförande minnen så outsägligt rika resan.

Allt hittills hade Herren hulpit. Hans namn ske pris.